DEN UNGE GARDE

Oktober

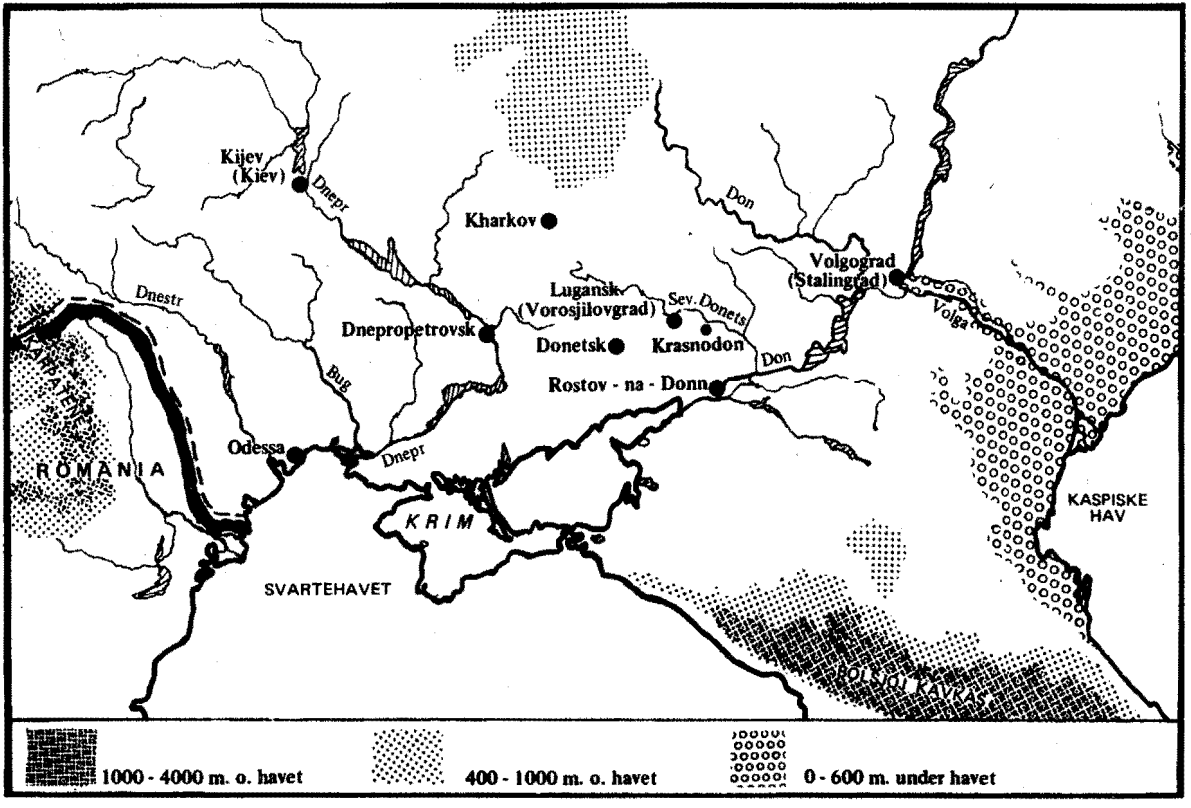

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

DEN UNGE GARDE

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

ALEXANDER FADEJEV

DEN UNGE GARDE

Oversatt av
NATALIA FREDRIKSEN

FORLAGET OKTOBER A/S – OSLO 1976

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Alexander Fadejev: DEN UNGE GARDE
Oversatt av Natalia Fredriksen.
Originalens tittel: Molodaja Gvardia.
Første russiske utgave, Moskva 1945.
Første norske utgave, Falken Forlag, Oslo 1949.
1. opplag, Forlaget Oktober A/S, juni 1976, 3000.
Trykt i offset hos Harald Lyche & Co. A/S, Drammen.
ISBN 82-7094-119-0

MERKNAD FRA FORLAGET

Denne norske oversettelsen av Fadejevs »Den unge garde» følger teksten i den russiske førsteutgaven fra 1945. I 1951 kom boka i ny utgave i Sovjetunionen. Her har Fadejev omarbeidd en del avsnitt, i samsvar med kritikk som var blitt retta mot enkelte ting i boka. I all hovedsak går rettingene ut på å styrke framstillinga av partiets rolle.

Forlaget Oktober har vurdert det slik at disse rettingene ikke er så avgjørende for dagens norske lesere at det var nødvendig med en nyoversettelse. Vi har derfor gitt ut boka slik den forelå i norsk oversettelse i 1949.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Fram, morgenen i møte, kamerater fram til strid!
Med kuler, bajonetter, fram for en bedre tid,
der arbeid verdens hersker blir
og alle mennesker sammen smir.
Til kamp du unge garde, bonde og arbeidsmann!
Ungdomssang.

1. kapitel.

— Nei, men se, Valja, for et under! Så vakker . . . Som en skulptur — men av et slikt vidunderlig materiale! Den er jo ikke av marmor, ikke av alabast, den er levende — men så kald! Og så fint, sart arbeid — menneskehender hadde aldri klart det. Se, slik som den hviler på vannet, ren, streng, likegyldig .... Og dette speilbildet i vannet — det er vanskelig å si hvilken er vakrest av de to — og se på fargene! Se, se, den er jo ikke hvit, det vil si, den er hvit, men så mange sjateringer — gulaktige, rosa, og slike farger som himmelen har. Og se den vanndråpen inni, den er som en perle, den er helt enkelt blendende — menneskene har hverken slike farger eller ord! ....

Slik snakket en ung jente med svarte, bølgete fletter og stakk hodet ut mot elva gjennom vidjekvistene. Hun var kledd i en hvit bluse og hadde så vakre, svarte øyne som plutselig strålte opp — at hun selv lignet den liljen som gjenspeilte seg i det mørke vannet.

— Det var også en tid å beundre en lilje! Så rar du er, Ulja! — svarte en annen ung jente, Valja. Hun stakk også ansiktet ut mot elva — et ansikt med litt brede kinnben og oppstoppernese, men pent i sin friske ungdom. Hun så ikke

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

på liljen, men lette urolig med blikket langs stranden etter de andre jentene som de hadde mistet. — Hallo! ....

— Hallo .... Hallo....oo! — svarte forskjellige stemmer like ved.

— Kom hit! .... Ulja har funnet en lilje, sa Valja og kastet et halvt kjærlig, halvt hånlig blikk på venninnen.

Og så drønte det igjen som fjern torden — det var kanonene, der borte i nordvest, ved Vorosjilovgrad.

— Igjen!

— Igjen .... gjentok Ulja stille, og lyset som hadde strålt så klart i øynene hennes sloknet.

— Tror dere at de kommer hit denne gang? Herregud! sa Valja. — Husker dere slik opphisselse det var i fjor? Og så gikk det bra altsammen! Men i fjor kom de ikke så nær. Hør hvordan det drønner!

De tidde en stund og lyttet.

— Når jeg hører dette og når jeg ser på himmelen, denne klare himmelen, og grenene på trærne, graset under føttene, når jeg føler hvordan sola har varmet opp graset, hvor godt det lukter av det — så er det så vondt. Det er liksom det alt er gått fra meg for bestandig, sa Ulja med varm, beveget stemme. — Vi tror at sinnet er blitt så hardt av denne krigen, vi har vennet det til ikke å slippe inn noe som kan gjøre det mykt — og plutselig føler en en slik kjærlighet, en slik medlidenhet med alt! Du vet, jeg kan bare snakke slik til deg.

Ansiktene deres i det grønne løvet var så nær hverandre at pusten blandet seg, og de så hverandre rett inn i øynene. Valja hadde lyse, snille øyne, de satt langt fra hverandre og så lydig og beundrende på venninnen. Ulja hadde store, mørke øyne, med lange vipper og en svart, hemmelighetsfull iris. Det var som et fuktig, sterkt lys strømte ut av dypet i disse øynene.

De fjerne, hule kanondrønnene som til og med her ved elva fikk bladene til å dirre, gjenspeilte seg hver gang som en urolig skygge i ansiktene til jentene. Men de var helt oppslukt av det de snakket om.

— Husker du hvor vakkert det var på steppen i går kveld, husker du? spurte Ulja lavt.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Ja, hvisket Valja. — Den solnedgangen. Husker du?

— Ja, ja .... Du vet alle rakker ned på steppen vår, de sier den er kjedelig og brun, bare hauger og hauger, liksom den var hjemløs. Men jeg er glad i den. Jeg husker den gangen mor ennå var frisk. Hun arbeidet på gresskarjordene og jeg var ganske liten. Jeg pleide å ligge på ryggen og se høyt, høyt opp i himmelen. Og så tenkte jeg: hvor høyt opp i himmelen kan jeg se, du forstår, opp i selve den høyeste høyden? Og i går var det så vondt da vi så på solnedgangen og så på de våte hestene, på kanonene og kjerrene, på de sårede .... Rødearmistene gikk der så utslitte og støvete. Jeg skjønte plutselig klart at det ikke var noen omgruppering, det var det uhyggelige, ja nettopp det uhyggelige — tilbaketoget. Det var derfor de ikke turde se oss i øynene. La du merke til det?

Valja nikket taus.

— Jeg så på steppen hvor vi har sunget så mange sanger, og på solnedgangen, det var såvidt jeg ikke begynte å gråte. Og har du ofte sett meg gråte? Husker du da det begynte å bli mørkt? .... De gikk og gikk der i tusmørket, og hele tiden dette drønnet og flammene i horisonten og ildskjæret — det var vel i Rovenki — og en slik tung, mørkerød solnedgang. Du vet, jeg er ikke redd for noe i verden, jeg er ikke redd for kamp, vanskeligheter, smerte, men bare vi visste hva vi skulle gjøre .... Det er noe truende som henger over oss, sa Ulja og en dyster, matt ild kastet en gullglans over øynene hennes.

— Og så godt som vi har levd, det er jo sant, Ulja? sa Valja med tårer i øynene.

— Så godt kunne alle mennesker i verden leve, hvis de bare ville, hvis de bare forsto! sa Ulja. — Men hva skal vi gjøre, hva skal vi gjøre! sa hun med en ny, barnslig, syngende stemme og et skøyeraktig uttrykk glimtet i øynene.

Hun sparket skoene av seg, løftet det mørke skjørtet med den smale, brune hånden og vadet modig ut i vannet.

— En lilje, jenter! .... ropte en jente med dristige, gutteaktige øyne og sprang fram av buskene. Hun var slank og bøyelig som en vidjekvist. — Nei, den er min! hvinte hun og

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

heiste fort opp skjørtet med begge hendene. Det skinte i de brune, nakne bena da hun hoppet i vannet så en vifte av glitrende vanndråper sto omkring henne og Ulja. — Å, det er jo dypt her! sa hun og lo. Hun sank dypt ned i vannplantene med den ene foten og tok noen skritt bakover.

Jentene kom pratende og bråkende ut på elvebredden — det var seks til av dem. Alle sammen var klædd i korte skjørt og enkle bluser, akkurat som Ulja og Valja og Sasja, den slanke jenta som nettopp hadde hoppet i vannet. Den varme Donetsvinden og den stekende solen hadde liksom for å understreke noe hos hver enkelt av jentene farget armene og bena, ansiktet og halsen helt ned til skulderbladene i forskjellige farger. Den ene var gyllenbrun, den andre mørkebrun, den tredje gjennomglødet som av en smelteovn.

Som overalt i verden når det kommer mer enn to unge jenter sammen snakket de uten å høre på hverandre, med høye, utfordrende stemmer, i tynne, hvinende tonearter, liksom alt de sa ga uttrykk for noe så viktig at hele jorden måtte vite og høre det.

— .... Han hoppet ned med fallskjerm, alvorlig talt! En slik hyggelig fyr, krøllet, lyst hår, øynene var som to knapper!

— Og jeg hadde ikke klart å være sykepleierske, det er helt sant — jeg er så redd for blod som bare det!

— De kan da ikke forlate oss, hvordan kan du snakke slik! Det er ikke mulig!

— Å, se på liljen!

— Maja, din sigøyner, tenk om de forlater oss?

— Nei, se, se på Sasja!

— Forelske seg slik med en gang, er du gal da!

— Ulja, din raring, hvor skal du hen?

— Dere kommer til å drukne, gærninger! ....

De snakket den blandete, grove dialekt som er karakteristisk for Donbass og som er blitt til ved en krysning av språket i de sentralrussiske guvernementene med ukrainsk folkedialekt, donkosakkdialekt og talespråket i havnebyene Mariupol, Taganrog, Rostov ved Don. Men hvordan enn jenter snakker rundt omkring i verden, så blir allting pent i deres munn.

— Kjære Ulja, hva skal du med den, vennen min? sa Valja

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

og så urolig på henne. Nå var ikke bare de brune leggene men også de hvite, runde knærne til venninnen forsvunnet under vannet.

Ulja følte seg forsiktig fram med foten over bunnen som var full av vannplanter, løftet skjørtet enda høyere opp så en kunne se kanten på de mørke buksene hennes. Hun tok et skritt til, bøyde den slanke kroppen fremover og grep liljen. Den ene tunge, svarte fletten falt ned på vannet, men i samme øyeblikk gjorde Ulja en siste anstrengelse med fingrene og rev opp liljen sammen med en lang stilk.

— Bravo, Ulja! Ved denne bedrift har du gjort deg fortjent til titelen «Helt av Sovjetsamveldet» .... Eller i hvertfall av vårt samvelde av urolige jenter fra gruven Pervomajka! sa Sasja. Hun sto i vann opp til knærne og stirret på Ulja med runde, brune gutteøyne. — Gi meg blomsten! Og hun klemte skjørtet fast mellom bena og festet med de behendige fingrene liljen i det svarte, krøllete håret til Ulja. — Å, som den klær deg, jeg blir helt misunnelig! .... Vent litt, sa hun plutselig, løftet hodet og lyttet. — Der bråker de igjen .... Hører dere, jenter? De fordømte! ....

Sasja og Ulja kom fort opp på stranden.

Alle løftet hodet og lyttet til den ujevne lyden — snart var det en fin summing som fra en hveps, snart en dyp knurring. De prøvde å få øye på flyet i den hvitglødende luften.

— Det er ikke ett, det er tre stykker!

— Hvor, hvor? Jeg ser ingenting ....

— Jeg ser heller ikke noe, men jeg hører det på lyden ....

Den vibrerende motorduren fløt det ene øyeblikk sammen til et truende, overhengende brus og falt så fra hverandre i enkelte, gjennomtrengende, dype, knurrende lyder. Nå drønte flyene alt like over hodet på jentene, og enda de ikke kunne se dem var det som vingene kastet en svart skygge over ansiktene.

— De skal vel til Kamensk og bombe der hvor de setter over elva ....

— Eller til Millerovo.

— Du kan få sagt det — til Millerovo! Millerovo er overgitt, har du ikke hørt kommunikeet i går da?

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Det er det samme, det er kamper lenger sør.

— Hva skal vi gjøre? spurte de hverandre og lyttet uvilkårlig til det fjerne artilleridrønnet som syntes å komme nærmere.

Hvor tung og uhyggelig krig enn er, hvor harde tap og lidelser den enn bringer menneskene, så vil og kan ungdommen ikke se farer og lidelser for seg selv bak den felles fare og den felles lidelse før ulykken er over dem og stenger veien for dem. Så full av sunnhet og livsglede, av naiv egoisme, av drømmer om fremtiden er ungdommen.

Ulja Gromova, Valja Filatova, Sasja Bondarjova og alle de andre jentene hadde nettopp denne våren blitt ferdig på skolen ved Pervomajka-gruvene.

Å slutte skolen — det er ingen liten begivenhet i et ungt menneskes liv, og det å slutte skolen i krigens tid — det er en helt spesiell begivenhet.

Hele forrige sommer, da krigen begynte, hadde elevene i de øverste klassene, guttene og jentene som de fremdeles ble kalt, arbeidet på kolkhosene og sovkhosene i nærheten av Krasnodon. De hadde arbeidet i gruvene, ved lokomotivfabrikken i Vorosjilovgrad, og noen hadde til og med reist til traktorfabrikken i Stalingrad som nå lagde tanks.

Om høsten hadde tyskerne trengt inn i Donbass, okkupert Taganrog og Rostov ved Don. I hele Ukraina var bare Vorosjilovgrad-distriktet fritt for tyskere. Myndighetene fra Kiev som hadde trukket seg tilbake sammen med avdelinger av armeen, hadde slått seg ned i Vorosjilovgrad. Og distriktsmyndighetene fra Vorosjilovgrad og Stalino holdt nå til i Krasnodon.

Helt til sent på høsten, mens fronten i sør holdt på å forme seg, dro det stadig mennesker gjennom Krasnodon. De kom fra de områdene i Donbass som etterhvert ble okkupert av tyskerne. De tråkket i de sølete gatene, og det ble mer og mer søle, som om menneskene brakte den med seg fra steppene på støvlene sine. Alt var gjort ferdig til å evakuere skoleelevene til Saratov-distriktet, men evakueringen ble avlyst. Tyskerne var blitt oppholdt langt fra Vorosjilovgrad, Rostov ved Don var erobret tilbake. Og om vinteren led tyskerne et nederlag

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

ved Moskva. Den røde armé begynte å rykke fram, og folk håpet at alt ville ordne seg.

Skoleelevene vente seg til at det bodde fremmede mennesker i de hyggelige hjemmene deres, i standardhusene av stein og med eternitt-tak i Krasnodon, i bondehusene i Pervomajka og til og med i de små leirhyttene i Sjanghai. I disse små hjemmene som i de første dagene av krigen virket tomme fordi faren eller broren hadde dratt til fronten, bodde det nå avvekslende funksjonærer fra Vorosjilovgrad og Stalino, soldater og offiserer fra avdelinger i Den røde armé som enten tok stilling der eller dro videre.

De lærte seg å se forskjell på de ulike arméavdelinger og militære grader, de forskjellige våpen, merkene på motorsyklene og bilene — både de russiske og de som var erobret fra fienden. Og de kjente igjen tankstypene ved første blikk, ikke bare når de tungt hvilte ut et sted langs veikanten, under poplene, omgitt av dirrende, het luft som strømte opp fra panseret. De kjente dem også igjen når de som en torden rullet over den støvete Vorosjilovgrad-chausséen, og når de manøvrerte gjennom sølen om høsten og over snøen om vinteren i retning mot vest.

De lærte å skjelne mellom russiske og tyske fly, ikke bare når de så dem, men også etter lyden. Og de kjente dem igjen på Donetshimmelen enten den flammet av sol eller var rød av støv — enten den var stjerneklar eller svart som sot i helvete.

— Det er våre «Lag»er (eller «Mig»er, eller «Jak»er), sa de rolig.

— Der går Messerschmidtene! ....

— Det er en Ju-87 som går mot Rostov, sa de helt selvfølgelig.

De vente seg til å gå vakt i luftvernet med gassmaske over skulderen, i gruvene, på skoletakene og sykehustakene. De skalv ikke lenger når luften ristet av fjern bombing og strålene fra lyskasterne krysset hverandre som strikkepinner i det fjerne, på natthimmelen over Vorosjilovgrad. Og de ble ikke engstelige når ildskjæret fra brandene flammet opp over horisonten og når fiendtlige bombefly midt på dagen plut-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

selig styrtet fram fra himmelens dyp og hylende kastet bomber mot lastebilkolonnene som strakte seg ut over steppen. Og siden skjøt kanonene og maskingeværene ennå en lang stund langs landeveien, og til begge kanter av den løp soldater og hester, som vann som blir furet av en båt.

De var blitt glad i de lange turene ut på kolkhosjordene, de sang høyt fra lastebilen mot steppevinden. De var blitt glad i slitet om sommeren på de endeløse hveteåkrene med aksene som holdt på å knekke under kornets vekt, de fortrolige samtalene og en plutselig latter i nattens stillhet et sted i havreåkren. Og de lange, søvnløse nettene på taket når en varm jentehånd lå uten å røre seg i en ru guttehånd, både i en time, og to og tre, mens morgenrøden steg opp over de bleke haugene og duggen glitret på de gråaktig rosa eternitttakene, på de røde tomatene, og dryppet fra de gule høstbladene på akasiene som lignet mimoser. Det luktet av blomsterrøtter som råtnet i jorden, det luktet røyk fra de fjerne brannene, og hanen galte liksom ingenting var hendt ....

Og denne våren var de blitt ferdig på skolen, de hadde sagt farvel til lærerne og organisasjonene sine, og nå så krigen dem rett inn i ansiktet, liksom den hadde ventet på dem.

Den 23. juni dro de sovjetrussiske styrkene seg tilbake i retning av Kharkov. Den 2. juli begynte kampene ved Belgorod og Voltsjansk, der hvor fienden hadde gått til angrep igjen. Og den 3. juli lød det som torden da radioene meldte at de sovjetrussiske styrkene etter et forsvar som hadde vart i åtte måneder hadde forlatt byen Sevastopol.

Staryj Oskol, Rossosj, Kantemirovka, kamper vest for Voronesj, kamper like ved Voronesj. Og den 12. juli — Lisitsjansk. Og plutselig strømte sovjetrussiske tropper på tilbaketog gjennom Krasnodon.

Lisitsjansk — det var like i nærheten. Lisitsjansk — det betydde at i morgen ble det Vorosjilovgrad, og i overmorgen kom de hit, til Krasnodon og Pervomajka, til gatene hvor hvert grasstrå var kjent, gatene med de støvete jasmin- og syrenbuskene, med hagene som hang utover, til bestefars frukthage med epletrærne, og til den kjølige hytta hvor vinduene var lukket for solen. Der hang enda farens gruvejakke på en krok

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

til høyre for døra, der han selv hadde hengt den da han kom fra arbeidet før han dro i krigen. I denne hytta hadde morens varme hender vasket hver golvplanke så den skinte og hadde vannet den kinesiske rosen i vinduskarmen og dekket bordet med en blomstret duk som luktet friskt av lin — hit skulle kanskje tyskerne komme!

I byen hadde noen glattbarberte intendanturmajorer installert seg liksom de skulle bli der hele livet. Det var rolige, forstandige folk som bestandig hadde greie på allting. De spøkte muntert og spilte kort med vertskapet sitt, kjøpte gresskar på markedet og forklarte villig stillingen ved fronten. Og det hendte til og med at de spanderte konservene sine på vertsfolket. I Gorki-klubben ved gruve nr. 1 og i Lenin-klubben i byparken var det alltid en mengde løytnanter. De likte å danse, de var glade og enten omgjengelige eller frekke — det var ikke så godt å si hva. Løytnantene dukket opp i byen og forsvant så igjen, men det kom alltid mange nye og jentene var blitt så vant til de solbrente, mandige ansiktene som stadig skiftet at de syntes de var like og at de kjente allesammen.

Og plutselig var ingen av dem igjen.

Når folk fra Krasnodon kom tilbake fra en tjenestereise eller fra et besøk hos slektninger eller på sommerferie etter et år ved universitetet og toget passerte den stille landsbyen Verkhneduvannaja, syntes de alt de var hjemme. Og nå var Verkhneduvannaja som alle de andre stasjonene langs jernbanen Likhaja—Morosovskaja—Stalingrad, full av mennesker, våpen, maskiner, korn.

Fra vinduene i husene bak akasiene, lønnetrærne og poplene hørtes gråt fra barn og kvinner. En mor holdt på å utstyre et barn som skulle reise med barnehagen eller skolen, en annen fulgte en datter eller en sønn, en far som forlot byen sammen med sin organisasjon, tok avskjed med familien. Og i andre hus var slåene satt for og det var så stille at det var enda mer uhyggelig enn en mors gråt — huset var helt tomt, eller kanskje en gammel mor hadde tatt avskjed med hele familien og satt nå urørlig i stua og lot de svarte hendene falle, ute av stand til å gråte.

Jentene pleide å bli vekket om morgenene av fjerne kanon-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

skudd, og de diskuterte med foreldrene. De prøvde å få foreldrene til å reise med en gang og la dem være alene, men foreldrene sa at de alt var ferdig med livet sitt, og at nettopp de unge komsomolene måtte reise fra ulykken. Jentene skyndte seg å spise frokost og løp til hverandre for å høre nytt. Og så satt de i timevis som en fugleflokk, matte av varme og uro. De holdt til i en halvmørk hytte hos en av venninnene eller under et epletre i hagen, eller så løp de til den skyggefulle lille dalen ved elva. Og alle sammen følte at en ulykke nærmet seg, en ulykke som de ikke var i stand til å fatte.

Og så kom ulykken.

— Vorosjilovgrad er sikkert oppgitt alt, og oss forteller de ingenting! sa en liten jente med skarp stemme. Hun hadde et bredt ansikt og en spiss liten nese, blanke øyne, glatt hår som var som klistret til hodet og to korte, viltre fletter som stakk opp.

Hennes etternavn var Vyrikova, og fornavnet var Sina, men helt fra hun var liten var det ingen som kalte henne Sina, det var ikke annet enn Vyrikova og Vyrikova.

— Hvordan kan du snakke slik, Vyrikova? Siden de ikke sier noe har de ikke oppgitt byen, sa Maja Peglivanova. Hun var brun som en sigøyner og hadde vakre, mørke øyne. Nå satte hun den fyldige underleppen fornærmet ut.

Før de sluttet på skolen denne våren hadde Maja vært sekretær i komsomol og hun var vant til å rette på alle og oppdra alle. Hun ville i det hele tatt gjerne at alt bestandig skulle være riktig.

— Vi har for lenge siden lært hva du pleier å si: «Jenter, dere tenker ikke dialektisk!» sa Vyrikova og det var så likt Maja at alle sammen lo. — De kommer til å si oss sannheten — du tror vel det! Vi har trodd og vi har trodd, og nå har vi mistet troen! sa Vyrikova og blinket med de tettsittende øynene. De spisse, små flettene sto krigersk ut som følehornene på en bille. — De har vel igjen oppgitt Rostov, vi har ikke noe sted å rømme til engang. Og selv så flyr de! sa Vyrikova og det var tydelig at hun gjentok ord hun ofte hadde hørt.

— Så underlig du snakker, Vyrikova, sa Maja og prøvde å

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

være rolig. — Hvordan kan du snakke slik? Du er jo medlem av komsomol, du har jo vært leder for pionerene!

— Ikke bry deg om henne, sa Sjura Dubrovina lavt. Det var en taus jente, litt eldre enn de andre. Hun hadde kortklipt hår, lyse øyebryn og sky, lyse øyne som ga ansiktet et underlig uttrykk.

Sjura Dubrovina studerte ved universitetet i Kharkow og i fjor før tyskerne hadde okkupert byen hadde hun flyktet til faren som var skomaker i Krasnodon. Hun var fire år eldre enn de andre jentene, men hun holdt seg alltid til dem. Hun var i all hemmelighet jenteaktig forelsket i Maja Peglivanova og fulgte alltid etter henne «som en tråd etter nålen» som jentene sa.

— Ikke bry deg om henne. Når hun er i det humøret er det ikke noe å gjøre med henne, sa Sjura Dubrovina til Maja.

— I hele sommer jagde de oss for å grave skyttergraver, så mye krefter som er blitt oppbrukt, jeg har selv vært syk en hel måned, og hvem er det som sitter i disse skyttergravene nå? sa den lille Vyrikova uten å høre på Maja. — Det vokser gras i skyttergravene! Er det ikke sant?

Den tynne Sasja løftet de spisse skuldrene sine i påtatt forbauselse, så på Vyrikova med runde øyne og plystret langtrukkent.

Men jentene lyttet oppmerksomt til Vyrikova, ikke på grunn av det hun sa, men fordi hele situasjonen var så ubestemt og uklar.

— Nei, alvorlig talt, stillingen er jo skrekkelig? sa Tonja Ivanikhina og så snart på Vyrikova, snart på Maja. Hun var den yngste av dem, stor og langbent, nesten et barn ennå. Hun hadde en kraftig nese og tykt, kastanjebrunt hår som var strøket bak ørene. Hun fikk tårer i øynene.

Siden Tonjas eldste søster Lilja, som hun var meget glad i, var dratt til fronten som lege og var savnet etter kampene ved Kharkov, syntes hun at alt, alt i verden var skrekkelig og ikke til å gjøre godt igjen. Og de triste øynene hennes hadde lett for å bli våte av tårer.

Ulja var den eneste som ikke sa noe. Det så ut som om hun ikke var så opphisset som de andre. Hun flettet opp den lange, svarte fletten som var blitt våt, presset vannet ut av

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

håret, flettet det igjen. Så snudde hun først den ene og så den andre våte foten mot solen og sto slik en stund med bøyd hode. I håret hadde hun den hvite liljen som passet så godt til det svarte håret og de mørke øynene hennes, og det var som hun sto og lyttet til noe i seg selv. Da bena var tørre, strøk Ulja med håndflaten over de brune føttene. Hun tørket tærne og hælene og skjøv føttene inn i skoene med en behendig bevegelse.

— Nei, for en tosk jeg var! Hvorfor begynte jeg ikke på spesialskolen dengang jeg fikk tilbud om det? sa den tynne Sasja. — Jeg fikk tilbud om å gå på NKVD's spesialskole — forklarte hun naivt og så gutteaktig og sorgløst på de andre — så ville jeg blitt igjen her bak fronten hos tyskerne uten at dere visste noe. Dere ville vært opphisset alle sammen, og jeg ville tatt det med knusende ro. «Hvorfor er Sasja så rolig?» Og så viser det seg at jeg skal bli her etter ordre fra NKVD. Jeg skulle vise disse toskete tyskerne, — hun brast plutselig i latter og så hånlig og lurt på Vyrikova, — jeg skulle få dem til å danse, de toskene!

Ulja løftet hodet og så alvorlig og oppmerksomt på Sasja. Det var noe som fortrakk seg litt i ansiktet hennes, enten det var leppene eller de fine, vakkert formede nesevingene.

— Jeg blir igjen uten noe slags NKVD. Hvorfor ikke? sa Vyrikova og flettene strittet som sinte horn, — siden ingen har noe med meg å gjøre, så blir jeg igjen og fortsetter å leve som før. Hvorfor ikke? Jeg er elev, etter tyske forhold omtrent som en gymnasiast, de er da et kulturfolk likevel, hva gjør de vel meg?

— Som en gymnasiast omtrent?! ropte Maja og ble plutselig helt lyserød i ansiktet.

— Rett fra gymnasiet, goddag!

Og Sasja etterlignet Vyrikova så treffende at jentene lo igjen.

I samme øyeblikk ble de bedøvet av et tungt, uhyggelig drønn som rystet jorden og luften. Tørre blad og kvister drysset fra trærne og vannet kruste seg.

Jentene ble bleke, de så noen sekunder tause på hverandre.

— Har de sluppet bomber et sted? spurte Maja.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Det er lenge siden de fløy forbi og vi har ikke hørt noen nye! sa Tonja Ivanikhina med vidåpne øyne. Hun var alltid den første som følte en ulykke.

I samme øyeblikk rystet jorden av to eksplosjoner som kom nesten samtidig — den ene var like i nærheten, den andre lenger borte.

Som på kommando styrtet jentene uten et ord mot byen. De brune leggene glimtet gjennom buskene.

2. kapitel.

Jentene løp over Donetssteppen. Steppen var avsvidd av sola og opptråkket av sauene og geitene, og støvet hvirvlet opp under føttene på jentene. Det var utrolig at de for et øyeblikk siden hadde vært omgitt av friskt, grønt løv. Dalen med elva og en smal skogstripe på hver side var trang. Da de hadde løpt tre-fire hundre skritt var den alt forsvunnet. Steppen hadde slukt både dalen, elva og skogen.

Det var ingen flat og jevn steppe som ved Astrakhan, — den var bakkete, og langt borte i sør og nord gikk den over i høye åser mot horisonten.

Hist og her på det furete ansiktet til denne avsvidde, blå steppen, på bakkekammene eller nede i skråningene lå det gruvesteder og landsbyer. Rundt omkring lå hvete-, mais- og solsikkeåkrene, lysegrønne, mørkegrønne og gule firkanter. Ensomme gruvetårn reiste seg i været og ved siden av dem høye, mørkeblå pyramider av slagg fra gruvene.

Langs alle veiene som bandt landsbyene og gruvene sammen dro flokker av flyktninger i retning av hovedveien til Kamensk og Likhaja.

Gjenklangen av en fjern, forbitret kamp hørtes tydelig på den åpne steppen. Det var kamper både i vest og nord-vest og et sted langt borte i nord. Røyk fra fjerne branner steg langsomt opp mot himmelen eller la seg som skyer her og der over horisonten.

Men det som jentene først og fremst fikk øye på da de

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

kom opp på toppen av skråningen var tre nye røyksøyler — to like i nærheten og en lenger borte, ved selve byen som de ikke kunne se ennå. Det var en grå, svak røyk som langsomt spredte seg i luften, og kanskje jentene ikke engang hadde lagt merke til den hvis de ikke hele tiden hørte eksplosjonene og kjente den svovelaktige kruttlukten. Denne lukten ble stadig sterkere jo nærmere de kom byen.

De løp oppover den siste skråningen og nå lå Pervomajka foran dem, spredt utover alle bakkene, og de så Vorosjilovgrad-chausséen som strakte seg langs en lang rygg som skilte Pervomajka fra Krasnodon. Så langt de kunne se var chausséen dekket av en tett strøm av soldater og flyktninger, og forbi menneskene stormet bilene som tutet forbitret. Det var alle slags biler — vanlige privatbiler og kamuflerte militærbiler, bulkete og støvete biler, lastebiler og sykebiler. Og det røde støvet ble stadig hvirvlet opp av alle føttene og hjulene og lå som et slør over hele chausséen.

Og så hendte det umulige, det utenkelige: jernbetongtårnet på gruve nr. 1 som raket så høyt opp at det var den eneste bygningen i byen de kunne se herfra — dette mektige tårnet skalv plutselig. En tykk vifte av kullstøv dekket det et øyeblikk og en ny uhyggelig underjordisk eksplosjon som drønte gjennom luften fikk jentene til å fare sammen. Og da kullstøvet spredte seg igjen var det ikke noe tårn mer. Den mørke, gigantiske slaggpyramiden lå urørlig på plass og glitret i solen, og der hvor tårnet hadde stått hvirvlet det opp skitten, gulgrå røyk. Og over chausséen, over det opprørte Pervomajka, og over byen som ikke syntes herfra, over hele jorden rundt omkring, svevde en eneste gjennomtrengende lyd. Det var som et stønn, og i dette stønnet lød fjerne menneskestemmer — var det gråt eller forbannelser, eller smerteskrik?

Alt dette: chausséen med menneskene og bilene og denne eksplosjonen, og tårnet som forsvant, og skrikene fra menneskene — alt dette styrtet plutselig og uhyggelig ned over jentene. Og alle følelser ble plutselig overdøvet av én følelse som ikke kunne uttrykkes i ord, som var sterkere og dypere enn redselen for ens eget liv — det var liksom en avgrunn åpnet seg foran dem, slutten på allting.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— De sprenger gruvene! .... Jenter! ....

Hvem var det som hylte det? Det var visst Tonja Ivanikhina, men det var som det kom dypt ut av det indre hos hver av dem:

— De sprenger gruvene! .... Jenter! ....

De sa ikke mer, de fikk ikke tid, de klarte ikke å si mer. Jenteflokken delte seg i to: de fleste løp til Pervomajka, hjem, og Maja, Ulja og Sasja løp bortover stien og tversover chausséen til byen, til Komsomols distriktsstyre.

Men akkurat idet de løp fra hverandre, grep Valja Filatova Ulja plutselig i armen.

— Ulja! sa hun med engstelig og bedende stemme. — Kjære Ulja! Hvor skal du? Kom så går vi hjem .... Hun stoppet. — Det kan hende noe ....

Ulja snudde seg brått mot henne og så på henne uten å svare. Nei, hun så ikke på henne, men igjennom henne og langt, langt bort i det fjerne. De svarte øynene hennes hadde et uttrykk liksom hun fløy gjennom luften — et slikt uttrykk måtte en fugl ha.

— Vent, Ulja ...., sa Valja bønnfallende og strakte den ene hånden ut etter henne. Med den andre rev hun liljen fort ut av det svarte, krøllete håret til Ulja og kastet den på bakken.

Alt dette gikk så fort at Ulja ikke fikk tid til å tenke på hvorfor Valja gjorde det, ja, hun la ikke merke til det engang. Og nå løp de, uten å være klar over det selv, for første gang hver til sin kant.

Ja, det var vanskelig å tro at alt dette var sant, men da de tre jentene med Maja Peglivanova i spissen krysset chausséen, så de det med egne øyne: ved siden av den gigantiske pyramideformede slagghaugen på gruve nr. 1 sto ikke lenger det vakre tårnet med de mektige heisekranene. Det var ikke annet enn gulgrå røyk som steg opp mot himmelen og fylte alt omkring med ubehagelig svovellukt.

Nye eksplosjoner, snart like ved og snart lenger borte, rystet jorden og luften.

Panikken feide som en hvirvelvind over den bydelen som lå nærmest gruve 1 og som var skilt fra sentrum ved en dyp

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

dal. Gjennom dalen som var full av leirhytter som sto tett klint opp til hverandre fløt det en skitten, tilvokst bekk. Bortsett fra hyttene i dalen var denne bydelen akkurat som byens sentrum bebygd med enetasjes murhus beregnet på to-tre familier. Husene hadde tak av eternitt eller takstein. Foran hvert hus var det en liten hage med grønnsaker og blomster. Det var plantet kirsebærtrær, syrener eller jasminer foran noen hus. Andre hadde satt rekker av unge akasier eller lønnetrær langs de pent malte små gjerdene. Og på disse gatene, mellom disse ordentlige husene og hagene foregikk det noe som fylte jentene med skrekk.

Folk løp mot gruvene, men der ble de visst stoppet av militsen. En annen menneskestrøm kom rullende imot dem — fra gruvene. Og fra sidegatene, fra torget kom det kvinner og gamle menn, unge gutter med kurver og trillebårer med mat, vogner med hester for og vogner som ble trukket av okser, fulle av brød og grønnsaker. Husmødre som hadde vært ute for å kjøpe inn kom med kurver og nett.

Folk kom ut av husene — ut i hagen og på gata. Noen var nysgjerrige, andre holdt på å flytte med hele familien, med knytter og sekker, med trillebårer fulle av saker hvor små barn satt mellom byltene. Noen mødre bar spebarn i armene. Og disse familiene dannet en tredje strøm som prøvde å slå seg igjennom mot øst, til veien til Kamensk og Likhaja.

Folk skrek, bante og gråt, det skramlet og klirret. Og tvers gjennom menneskemengden og vognene krøp det lastebiler. Motorene knurret og hornene tutet fortvilet. Menneskene prøvde å klatre opp på lastebilene — de ble puffet ned igjen. Alt dette dannet denne underlige, ensartede gjennomtrengende lyden som på avstand virket som et stønn.

En kvinne grep Maja i armen og stanset henne. Sasja Bondarjeva ble også stående. Men Ulja brydde seg ikke lenger om venninnene, hun skyndte seg til distriktsstyret så fort som mulig og fløy på folk som en fugl.

En grønn lastebil kom hylende fram bak et hjørne og slengte Ulja til side sammen med menneskemengden. Hun ble presset mot porten foran et av husene. Hadde det ikke vært

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

for porten hadde Ulja revet overende en blond, ung jente som sto der under to støvete syrinbusker. Hun var liten og hadde en pen skikkelse, liksom skåret i stein, en liten oppstoppernese og blå øyne som hun knep sammen.

Det var underlig, men da Ulja ble slengt mot porten så hun plutselig som i et syn hvordan denne jenta hvirvlet rundt i en vals. Ulja kunne til og med høre musikken, det var et hornorkester som spilte. Og dette synet stakk vondt og søtt i hjertet.

Denne jenta pleide å hvirvle omkring på scenen og synge, hun hvirvlet omkring overalt og sang, hun hvirvlet rundt helt til morgenen, det samme med hvem. Hun ble aldri trett og sa aldri nei til noen, og øynene — var de lyseblå eller mørkeblå? — og de små, jevne, hvite tennene glitret av lykke. Når hadde det vært? Det måtte ha vært før krigen, i et annet liv, i en drøm.

Ulja visste ikke hva jenta het til etternavn. Alle kalte henne for Ljuba, eller oftere for Ljubka. Jo, det var Ljubka. «Skuespillerinnen Ljubka» som guttene pleide å kalle henne.

Det underligste av alt var at Ljubka midt i all forvirringen sto helt rolig ved porten mellom syrenbuskene. Og hun var kledd som hun skulle i klubben. Det lyserøde ansiktet som hun alltid beskyttet mot solen var velstelt, det gylne håret var pent lagt, de små, hvite hendene var som skåret i elfenben og hadde glitrende negler, som om hun nettopp hadde stelt dem, og på de velskapte bena hadde hun lette, kremfargete, høyhælte sko — alt sammen virket som Ljubka sto ferdig til å hvirvle omkring på scenen og synge foran alle disse svette, oppskremte menneskene.

Men det som slo Ulja mest var det utfordrende og samtidig åpne og kloke uttrykket i det friske ansiktet med oppstoppernesen, i de fyldige, røde leppene og særlig i de mysende, levende øynene.

Hun tok det som noe helt naturlig at Ulja holdt på å rive ned porten foran henne. Hun så ikke på Ulja engang men fortsatte å se rolig og utfordrende på det som foregikk på gata. Hun skrek noen rare ord:

— Din tosk! Hvorfor kjører du rett på folk? .... Du er

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

visst ikke riktig i toppen lenger, kan du ikke vente litt, skal du kjøre ihjel ungene! Hvor skal du? Hvor skal du? Å, din tosk, skrek hun til lastebilsjåføren, satte nesen i været og glitret med de blå øynene under de myke øyevippene. Sjåføren stoppet bilen utenfor porten for ikke å kjøre midt inn i menneskemengden.

Lastebilen var full av militsfolk og utstyr — det var atskillig flere enn det behøvdes for å passe på utstyret.

— Nei, så mange det er av dere, dere ordenens voktere! skrek Ljubka liksom hun var glad over denne nye anledningen til å bruke seg. — Dere tenker ikke på å berolige folket, dere bare rømmer! .... Og hun gjorde en bevegelse med den lille hånden og plystret som en guttunge. — Og så tjukke og forspiste karer! ....

— Slik som hun står i, den gåsa! sa en sersjant på lastebilen.

Men han visste nok ikke hva han bega seg ut på.

— Å, kamerat Drapkin! hilste Ljubka hånlig på ham. — hvor er du kommet fra, din røde ridder? Sovjetmakten har da satt deg inn for å holde orden, og du klatrer opp i en bil og skriker som en toskete papegøye så hele gata hører det ....

— Ti stille, ellers vrir jeg halsen rundt på deg! sa den «røde ridderen» sint og lot som han skulle hoppe av bilen.

— Du hopper nok ikke ut, du er redd for å bli igjen! sa Ljubka hånlig, uten å heve stemmen og uten å bli sint. — Du sitter jo og ønsker at du var ute av byen, der hvor ingen ser at du hører til sovjetmilitsen .... God reise, kamerat Drapkin! skrek hun til avskjed til sersjanten som ble rød av raseri. Han turde virkelig ikke hoppe av bilen som nå begynte å kjøre igjen.

Hvis noen som ikke kjente Ljubka hadde hørt henne og sett hvordan hun var kledd og hvor rolig hun sto midt oppe i forvirringen, ville han trodd at hun var en farlig «kontrarevolusjonær» som ventet på tyskerne og lo av sovjetmenneskenes ulykke. Men hun hadde et åpent, barnslig uttrykk i de blå øynene, og de hånlige replikkene var bare rettet mot folk som fortjente det.

— Hei, du der borte med hatten! Se så mye du har lesset

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

på kona di, og selv bærer du ingen ting! skrek hun. — Kona di er så liten, og attpå til har han satt på seg hatten .... Du er meg en fin en! ....

— Hva er det du gjør, bestemor, spiser du kolkhos-agurkene midt i alt bråket? skrek hun til en gammel kone oppe på et lass. — Du tror at sovjetmyndighetene drar sin vei, og da blir det ingen å stå til ansvar for? Og Gud i himmelen? tror du ikke at han ser det? Han ser allting! ....

Ingen brydde seg om det hun sa og hun merket det sikkert selv — det virket som om hun øvde rettferdighet for sin egen fornøyelses skyld. Ulja likte at Ljubka var så uredd og rolig. Hun følte tillit til henne med en gang og sa:

— Ljubka, jeg er Ulja Gromova, medlem av komsomol i Pervomajka. Kan du si meg hvorfor det er slik panikk?

— En alminnelig panikk, sa Ljubka og rettet de strålende, freidige øynene mot Ulja. — Våre har overgitt Vorosjilovgrad i dag. Det var alt tidlig på morgenen. Alle organisasjonene har fått ordre om å evakuere øyeblikkelig ....

— Og komsomols distriktsstyre? spurte Ulja med usikker stemme.

— Hvorfor slår du jenta, din fillete hanekylling? Å, din sinnatagg! Vent så kommer jeg og tar deg! skrek Ljubka med tynn stemme til en guttunge i mengden. — Komsomols distriktsstyre? spurte hun. — De er selvfølgelig foran alle andre som det skal være, de har reist tidlig på morgenen .... Hvorfor glor du slik på meg, jente? sa hun sint til Ulja. Men plutselig forsto hun hva som foregikk i Uljas sinn og smilte: — Jeg spøker jo, jeg spøker .... De har fått ordre, det er klart, og så er de reist, ikke rømt. Er det klart for deg?

— Og hva skal vi gjøre? spurte Ulja, hun ble plutselig sint.

— Du må altså også reise. Det er gitt ordre om det i dag tidlig. Hvor har du vært hen hele tiden?

— Og du? spurte Ulja og så henne inn i øynene.

— Jeg? .... Ljubka tidde, og det kloke ansiktet fikk plutselig et fjernt, likegyldig uttrykk. — Jeg skal se litt på det, sa hun unnvikende.

— Er ikke du medlem av komsomol da? spurte Ulja hård-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

nakket. De store, svarte øynene hennes fikk et bestemt og forbitret uttrykk og møtte et øyeblikk de mysende, anspente øynene til Ljubka.

— Nei, sa Ljubka, knep leppene sammen og snudde seg vekk. — Pappa! ropte hun, lukket opp porten og løp fort på de høye hælene mot en gruppe mennesker som tydelig skilte seg ut i mengden — folk vek forskrekket og uventet ærbødig unna for dem. De kom gående mot huset.

I spissen gikk direktøren for gruve nr. 1, Valko, en kraftig, glattbarbert mann i femtiårsalderen. Han var kledd i jakke og støvler og hadde et dystert og mørkt ansikt som en sigøyner. Sammen med ham kom den kjente kullbryteren ved samme gruve, Grigori Iljitsj Sjevtsov. Etter dem kom det noen gruvearbeidere og to militære. Og litt på avstand etter dem igjen strømmet en flokk nysgjerrige mennesker. Til og med i slike øyeblikk i livet finnes det alltid noen som bare er nysgjerrige.

Grigorij Iljitsj og de andre gruvearbeiderne var i arbeidsklær. Klærne, ansiktet og hendene var fulle av kullstøv. En av dem bar en tung rull med kabel over skulderen, en annen en kasse med redskap, og Sjevtsov bar et underlig metallapparat med ståltråd som stakk opp — det lignet en radiomottaker eller et telegrafapparat.

De gikk uten å si noe som de var redde for å møte andres øyne. Svetten rant nedover og etterlot spor på de skitne ansiktene. Og ansiktene var forpinte, liksom de bar en tung last.

Ulja forsto plutselig hvorfor alle menneskene vek forskrekket til side for dem, til tross for all forvirringen — hvorfor veien var fri for dem. Det var dem som med egne hender hadde sprengt gruve nr. 1 i luften — den gruven som var Donets-bekkenets stolthet.

Ljubka løp bort til Grigorij Iljitsj, tok den senete hånden hans og gikk ved siden av ham. «Er hun datter til Sjevtsov?» tenkte Ulja forundret.

Gruvearbeiderne med direktør Valko og Sjevtsov i spissen kom bort til porten. Med tydelig lettelse kastet de de tingene de bar på over det lave gjerdet inn i hagen, rett ned i et blomsterbed. Og Ulja forsto at disse blomstene som var blitt plantet

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

med slik kjærlighet, og det livet som hadde gjort disse blomstene og mye annet mulig — alt dette var slutt nå.

Mennene kastet gjenstandene fra seg og sto en stund uten å se på hverandre liksom de var sjenert.

— Nå, Grigorij Iljitsj, gjør deg ferdig, jeg tar bilen, får folkene oppi og så kommer jeg og henter deg, sa Valko uten å se på Sjevtsov.

Og han fortsatte langsomt nedover gata sammen med gruvearbeiderne og de to militære.

Grigorij Iljitsj ble igjen ved porten sammen med datteren. Han holdt henne fremdeles i hånden. En gammel gruvearbeider sto ved siden av dem. Han hadde tynne barter som var gule av nikotin og et pjuskete skjegg. Han var helt inntørket og hadde lange, tynne ben. Ulja ble også stående ved siden av dem, det var som hun bare her kunne få svar på det spørsmålet som plaget henne. De andre la ikke merke til henne. På gata strømmet menneskene forbi, rev hverandre overende, bante og gråt. Og det var ikke lenger noen som interesserte seg for de to mennene og de to unge jentene som sto ved porten.

— Ljubka, hva var det jeg sa? sa Grigorij Iljitsj sint og så på datteren. Men han slapp ikke hånden hennes.

— Jeg har sagt deg at jeg ikke reiser, sa Ljubka morsk.

— Ikke tøys, ikke tøys, sa Grigorij Iljitsj lavt og tydelig opphisset. — Hvordan kan du la være å dra? Du er medlem av komsomol ....

Ljubka ble rød og kastet et blikk på Ulja, men ansiktet fikk et egenrådig og frekt uttrykk.

— Den korte stunden jeg var medlem, sa hun og knep leppene sammen. — Jeg har ikke gjort noen noe! Og ingen kommer til å gjøre meg noe .... Jeg synes synd på mor, la hun lavt til.

«Hun fornekter komsomol!» tenkte Ulja plutselig forferdet. Men i samme øyeblikk fór tanken på hennes egen syke mor het gjennom brystet.

— Nå, Grigorij Iljitsj, sa gamlingen med en så uhyggelig dyp stemme at det var utrolig at den kom fra en så inntørket kropp — nå er tiden kommet da vi må skilles ....

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Farvel ...., og han så rett på Grigorij Iljitsj som sto med bøyd hode foran ham.

Grigorij Iljitsj dro taus lua av hodet. Han hadde lyst hår og blå øyne og et magert ansikt med dype furer, ansiktet til en eldre russisk arbeider. Han var ikke ung lenger og han var kledd i tunge arbeidsklær, ansiktet og hendene var svarte av kullstøv. Likevel kunne en se han var velbygd og kraftig.

— Kanskje du tar sjansen på å bli med oss? Hva? Kondratovitsj? spurte han uten å se på den gamle og tydelig sjenert.

— Hvor skal jeg hen med den gamle kona mi? Vi får nok vente på at barna våre i Den røde armé redder oss.

— Og den eldste sønnen din? spurte Grigorij Iljitsj.

— Den eldste? Ham behøver vi ikke å snakke om, sa gamlingen dystert og slo ut med hånden liksom han ville si: «Du kjenner jo min skam, hvorfor spør du da?» — Farvel, Grigorij Iljitsj, sa han trist og rakte den tørre, harde hånden til Sjevtsov.

Grigorij Iljitsj ga ham hånden. Men de hadde noe mer å si hverandre og sto en stund og holdt hverandre i hånden.

— Ja .... nå .... Kona mi og kanskje Ljubka også blir igjen de òg, sa Grigorij Iljitsj langsomt. Stemmen hans sviktet plutselig. — Hva har vi gjort, Kondratovitsj? Hva har vi gjort med vår stolthet .... hele landets matmor, kan en si .... Å! sukket han plutselig lavt, liksom det kom dypt inne fra sjelen, og tårene rant glitrende og skarpe som krystaller over det skitne ansiktet.

Den gamle hikstet hest og bøyde hodet. Og Ljubka brast i høy gråt.

Ulja bet seg i leppene, hun klarte ikke å holde tårene tilbake og løp hjemover til Pervomajka.

3. kapitel.

Pervomajka var den eldste gruvebyen i distriktet — den hadde igrunnen dannet begynnelsen til byen Krasnodon. Pervomajskij, eller som folk sa Pervomajka, hadde den ikke hett lenge. Før i tiden, før kulleiene der var blitt oppdaget, hadde

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

det ligget kosakkgårder der, og den største av dem var gården Sorokin.

Kullet var blitt funnet i begynnelsen av århundret. De første stollene ble drevet inn på skrå nedover og var så små at kullet ble heist opp med kraner som ble drevet av hester, eller til og med håndkraft. Det var forskjellige mennesker som eide gruvene, men etter gammel vane ble de kalt for «Sorokin-gruvene».

Gruvearbeiderne som kom fra de sentrale russiske guvernementene og fra Ukraina, bodde på gårdene hos kosakkene og giftet seg med kosakkjentene. Og mange av kosakkene arbeidet også selv i gruvene. Familiene vokste, delte seg og bygde nye hus ved siden av de gamle.

Det ble åpnet nye gruver — bak den lange ryggen hvor Vorosjilovgrad-chausséen ligger nå og videre bortenfor dalen som nå deler byen Kranodon i to ulike deler. Disse nye gruvene tilhørte den ensomme godseieren Jarmankin eller den «vanvittige herren». Derfor ble også den nye byen som vokste opp omkring gruvene til å begynne med kalt for Jarmankin eller «Den vanvittige». Huset til den «vanvittige herren» — et grått enetasjes murhus med en stor vinterhage med sjeldne planter og fugler — lå på den tiden for seg selv oppe på åsen utsatt for vind og vær. Det ble også kalt for «det vanvittige huset».

Under sovjetmakten, under den første og annen femårsplan, ble det åpnet nye gruver i dette området, og sentrum i Sorokin-gruvene flyttet seg over til et annet sted. Det ble bygd standardhus, store bygninger for de forskjellige institusjonene, sykehus, skoler, klubber. På åsen ved siden av huset til den «vanvittige herren» vokste den vakre bygningen til distriktseksekutivkomitéen fram. Den hadde sidefløyer og foran hovedinngangen ble det plantet unge trær. Og inn i selve huset til den «vanvittige herren» flyttet plankontoret for «Krasnodonkull». Funksjonærene der ante ikke engang hva slags hus det var de tilbrakte en tredjedel av sitt liv i.

Slik forvandlet Sorokin-gruvene seg til byen Krasnodon.

Ulja, venninnene og skolekameratene hennes vokste sammen med byen. Som helt små skolebarn hadde de vært med på

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

å plante busker og trær på jordet som var fullt av avfallshauger og bevokst med ugras. Byrådet hadde bestemt at det skulle bli byens park. Den tanke at det skulle bli park her dukket opp hos de gamle komsomolene, hos den generasjonen som husket den «vanvittige herren», landsbyen Jarmankin, den første tyske okkupasjonen og borgerkrigen. Noen av dem arbeidet ennå i Krasnodon — mange var blitt grå i håret eller i de lange Budjonnyj-bartene — men de fleste var blitt spredt over hele Sovjetsamveldet, og noen var blitt store menn. Det var gartneren Danilytsj som hadde ledet arbeidet, han var gammel alt den gangen. Men han arbeidet fremdeles som førstegartner i parken, enda han nå var eldgammel.

Og så vokste denne parken og ble til et yndet oppholdssted for de voksne. Og for ungdommen var den ikke bare et sted, men selve livet i dets unge blomstring. Den vokste sammen med ungdommen, den var ung som de unge menneskene, men de grønne kronene suste alt i vinden, og på solskinnsdagene var det alt skyggefullt der. Og en kunne finne fram til hemmelighetsfulle, skjulte kroker. Om natten, i måneskinn var den vakker, og på regnfulle høstdager når de våte, gule bladene hvirvlet og raslet i mørket, var det til og med litt uhyggelig i parken.

Slik vokste ungdommen sammen med parken sin, sammen med byen og fant selv på navn på nye bydeler og gater.

Det ble bygd nye brakker — og så ble stedet kalt for «Nye brakker». Brakkene var borte for lenge siden, det sto murhus rundt omkring, men navnet levde videre. Ennå i dag er det en utkant som heter «Dueslagene». En gang i tiden hadde det stått tre bordhytter der, som guttene holdt duer i, nå sto det også standardhus der. «Tsjurilino» — det hadde bare vært ett hus hvor gruvearbeideren Tsjurilin bodde. «Høygata» — der hadde det stått en høylåve før i tiden. «Tregata» — det var en gate som lå helt for seg, bak parken. Den lå fremdeles slik adskilt fra hele byen, og de samme trehusene sto der. Der bodde Valja Borts med de mørkegrå øynene og de lyse, gylne flettene, en fremmelig ung jente på sytten år. «Murgata» — det var den gata hvor de første standardhusene sto. Nå var det mange slike hus, men bare denne gata ble kalt for

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

«Murgata» — den var den første. Og «Åttehusene» — det var en hel bydel nå, flere gater der hvor det før i tiden hadde stått åtte slike standardhus.

Fra alle kanter kom folk strømmende til Donbass. Og det første spørsmålet var alltid: hvor skal vi bo? Kineseren Li Fan-tsja laget seg et hus av leire og halm ute på et jorde. Og siden begynte han å bygge nye rom av leire, det ene klistret til det andre som i en bikube. Rommene leide han ut til andre. Men så forsto folk at det ikke lønte seg å leie rom hos Li Fan-tsja — en kunne bygge hus selv. På denne måten dannet det seg en hel bydel av leirehus som sto klint inn til hverandre — bydelen ble kalt for Sjanghaj. Siden vokste det opp slike bikuber langs hele dalen som delte byen i to også, og på jordene rundt omkring byen — og disse redene av leirehus ble kalt for «Små Sjanghajer».

Etterat den største gruven i distriktet — gruve nr. 1 var satt i gang — den lå akkurat mellom Sorokin og det tidligere Jarmankin — begynte byen Krasnodon å vokse i retning av Sorokin og vokste nesten sammen med den. På den måten ble Sorokin — som for lenge siden hadde smeltet sammen med de mindre gårdene i nærheten — til forstaden Pervomajka — en del av byen.

Det som skilte Pervomajka fra de andre bydelene var bare at de fleste husene der var gamle kosakkhytter — enfamiliehus, hvert bygd på sin måte. Og blant befolkningen var det fremdeles mange kosakker som ikke arbeidet i gruvene, men ute på steppen. De dyrket korn og hadde sluttet seg sammen til flere kollektivbruk.

Ulja var kommet ut på Vorosjilovgrad-chausséen som fremdeles var dekket av en strøm av soldater, biler og flyktninger som beveget seg mot øst. Plutselig fløy tre tyske fly hylende rett over hodene på dem. Mengden strømte til to sider — noen kastet seg ned i grøfta, andre trykket seg inn til husene.

Ulja holdt på å bli revet over ende. Hun så dystert på de fargete fuglene med det svarte hakekorset på vingene. De fløy så lavt at hun syntes hun følte suset etter dem. Et sted utenfor byen sendte flyene noen korte maskingeværsalver mot chausséen og forsvant i luften som glitret av sol slik at det skar i

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

øynene. Og først noen minutter senere hørtes dumpe eksplosjoner i det fjerne — flyene bombet sikkert overgangen over Donets.

I Pervomajka sto allting på hodet. Vogner kom kjørende i full fart mot Ulja, hele familier kom løpende. Hun kjente alle sammen og de kjente henne, men det var ingen som så på henne eller snakket til henne.

Og det mest uventede — det var Sina Vyrikova, «gymnasiasten», som med et ubeskrivelig forskrekket ansikt satt på et lass mellom to kvinner, blant kasser, bylter og melsekker. En gamling med skyggelue på hodet og med støvler fulle av mel lot bena dingle ned fra vognen. Han pisket av alle krefter løs på en ynkelig hest og prøvde forgjeves å få den til å galoppere oppover bakken. Til tross for den skrekkelige varmen var Vyrikova kledd i en brun vinterkåpe, men hun hadde hverken hatt eller skaut på hodet, og over den stive kragen stakk de små flettene som vanlig krigersk i været.

Huset til foreldrene til Ulja Gromova lå i en dalsenkning, i utkanten av forstaden, — før i tiden hadde det vært gården Gavrilov, og huset var et gammelt kosakkhus.

Uljas far, Matvej Maksimovitsj Gromov var ukrainer, fra Poltavaguvernementet, og fra barnsben av hadde han sammen med faren arbeidet i Jusovka. Han hadde vært en høy, kraftig ung mann, vakker og dristig, med lyse krøller. Han var kjent som en kraftkar av en kullbryter og var godt likt av jentene. Og det var ikke noe rart i at han den gangen de første gruvene ble åpnet og han tok arbeid på denne kanten — en tid som for Ulja var like fjern som bibeltiden — det var ikke noe rart at han gjorde inntrykk på Matrjona Saveljevna som dengangen ennå var den lille svartøyde kosakkjenta Matrjosja fra gården Gavrilov.

Under den russisk-japanske krigen tjente han i det 8. grenaderregiment fra Moskva. Han ble såret seks ganger, to ganger alvorlig, og han fikk en mengde utmerkelser. Den siste utmerkelsen — Georgskorset — fikk han for å ha reddet sitt regiments fane.

Siden den gangen hadde det gått nedover med helsa hans. En stund arbeidet han ved de små gruvene, og så ble han

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

kusk og slik gikk det til at han etter det omflakkende livet sitt ble boende her på gården Gavrilovka i det huset som Matrjosja hadde fått som medgift.

Da Ulja skulle åpne porten hjemme sviktet kreftene henne. Ulja var glad i moren og faren. Og slik som det pleier å være hos unge mennesker, kunne hun ikke tenke seg at det ville komme et øyeblikk i livet da hun selv måtte bestemme over sin skjebne. Og nå var dette øyeblikket kommet.

Ulja visste at moren og faren var altfor bundet til huset sitt og altfor gamle og syke til å dra av gårde. Broren var i arméen, og Ulja var en ung jente uten noen fast plass i livet ennå, hun kunne ikke bestemme over foreldrene. Søsteren som var mye eldre enn Ulja og gift med en funksjonær ved gruveledelsen, hadde små barn og kunne heller ikke bestemme seg til å forlate hjemmet. Det var derfor for lenge siden blitt avgjort at de ikke skulle dra hjemmefra, det samme hva som hendte.

Bare Ulja hadde til dette øyeblikk ikke hatt noen klar plan, ikke noe fast mål. Hun hadde hele tiden følelsen av at andre skulle treffe avgjørelsen for henne. En tid hadde hun hatt lyst til å dra til arméen, og absolutt til luftvåpenet. Og hun skrev til broren som var tekniker i luftvåpenet og ba ham hjelpe henne å komme inn på flyskolen. Andre ganger syntes hun at det enkleste ville vært å gå et sanitetskurs, slik som noen av jentene i Krasnodon gjorde — på den måten ville hun fort komme til fronten. Og så drømte hun i all hemmelighet om å gå under jorden, til partisanene i de okkuperte områdene. Så ble hun plutselig grepet av en tørst etter å lese, fortsette å lære! Krigen kunne jo ikke vare evig, når den var slutt måtte en leve, måtte en arbeide, og en kom til å trenge folk som forsto sitt arbeid. Hun kunne meget fort bli ingeniør eller lærerinne. Men det var ingen som tok avgjørelsen for henne, og nå var øyeblikket kommet da hun skulle til å lukke opp porten og ....

Først nå følte hun hvor uhyggelig livet kunne forme seg. Hun skulle forlate moren og faren, overlate dem til fienden, og hun selv måtte alene kaste seg inn i denne ukjente og uhyggelige verden full av savn og kamp .... Hun følte seg så svak

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

i knærne at hun holdt på å falle sammen. Å, om hun kunne krype inn i denne lille kjente hytta, sette slåene for, la seg falle ned på senga og ligge der stille uten å avgjøre noe. Hvem brydde seg vel om den vesle, svartøyde Ulja! Krype sammen i senga, trekke opp bena og leve slik blant kjente, kjære mennesker — det samme hva som hendte .... Og hva var det som skulle hende, og når skulle det hende, og kom det til å vare lenge? Og kanskje det slett ikke var så uhyggelig?

Men i det samme skammet hun seg over at hun kunne synke så lavt, tenke på en slik utvei. Og det var heller ikke tid til å velge lenger: moren kom løpende mot henne. Hvordan hadde hun fått krefter til å stå opp? Etter moren kom faren, søsteren, svogeren og ungene løpende. Alle sammen så opphisset ut og den lille søstersønnen gråt.

— Hvor har du vært, vennen min? De har lett etter deg siden tidlig på morgenen. Løp fort til Anatolij, hvis han ikke er reist ennå, løp, vennen min! sa moren, og tårene som hun ikke engang prøvde å holde tilbake rullet ned over de brune, rynkede kinnene.

Morens hår var ennå svart enda hun var gammel og krumrygget. De mørke øynene var vakre som hos en stor, vill fugl, enda hun selv var liten. Og hun hadde en sterk karakter og var klok — begge døtrene og den gamle Matvej Maksimovitsj hørte på henne. Men nå var timen kommet da datteren selv måtte velge, og nå forlot kreftene moren.

— Hvem var det som lette etter meg? Anatolij? spurte Ulja fort.

— Det var bud fra distriktsstyret, sa faren. Han sto bak moren og lot de store hendene henge tungt ned.

Så gammel han var blitt! Han var nesten helt skallet, bare i nakken og i tinningene var det spor igjen etter krøllene, der kruset håret seg ennå. De rødaktige grenaderbartene var gråsprengt og skjeggstubbene grå, nesen var rødblå og det mursteinfargete soldatansiktet var fullt av rynker.

— Løp, løp fort! gjentok moren. — Vent, jeg skal rope på Anatolij! Og hun løp mellom bedene til naboen Popov, liten og gammel. Sønnen til Popov, Anatolij, hadde blitt ferdig på skolen samme år som Ulja.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Men legg deg da, mor, jeg skal gjøre det selv!

Ulja styrtet etter moren, men hun løp alt nedover mellom kirsebærtrærne. Og de fortsatte å løpe ved siden av hverandre, en gammel og en ung kvinne.

Hagene til Gromovs og Popovs støtte sammen. De skrådde nedover mot en liten uttørket bekk, og der nede gikk gjerdet som dannet grensen mellom hagene. Men enda de hele livet hadde vært naboer så Ulja Anatolij bare på skolen og på komsomolmøtene hvor han ofte hadde ordet. Så lenge han var barn hadde han hatt sine egne gutteting å drive med, og da han kom i de høyere klassene, ertet de andre ham med at han var redd for jenter. Og det var sant. Når han møtte Ulja, og ikke bare Ulja, ute på gata eller hjemme, ble han så forvirret at han ikke engang klarte å hilse, og hvis han hilste ble han så rød at den jenta han hadde møtt, ble like så rød som han. Jentene snakket noen ganger om det seg i mellom og lo av Anatolij. Men Ulja hadde respekt for ham likevel. Han hadde lest så mye, og han var så klok, så innesluttet. Han likte de samme versene som Ulja, og han samlet biller og sommerfugler, mineraler og planter.

— Taisia Prokofjevna! Taisia Prokofjevna! skrek moren og lente seg over det lave gjerdet inn mot nabohagen. — Anatolij! Ulja er kommet ....

Et sted 'nger opp, usynlig bak trærne svarte søsteren til Anatolij m tynn stemme. Og nå kom Anatolij selv løpende mellom trærne som var fulle av små, halvmodne kirsebær. Han var kledd i en brodert ukrainsk skjorte med åpen krage og hadde en usbekisk lue bak i nakken. Han brukte den for at det lange, havrefargete håret som han strøk bakover skulle holde seg på plass.

Det tynne, solbrente, alvorlige ansiktet med de lyse øyebrynene glødet av opphisselse. Han svettet slik at runde, våte flekker kom fram under armene. Og han hadde visst helt glemt at han var sjenert for Ulja.

— Ulja .... vet du, jeg har lett etter deg helt siden i dag morges, jeg har alt vært rundt hos alle guttene og jentene. For din skyld har jeg holdt igjen Viktor Petrov, de er her hos

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

oss, faren hans skjenner forferdelig, gjør deg straks ferdig! sa han fort.

— Vi visste jo ingenting. Hvem er det som har bestemt det?

— Distriktsstyret, — alle skal dra. Tyskerne kan være her hvert øyeblikk. Jeg har sagt fra til alle, men hele gjengen din var borte, jeg var så urolig som bare det. Og så kom Viktor Petrov kjørende sammen med faren sin. Faren var partisan under borgerkrigen og kjempet mot tyskerne, han bør selvfølgelig ikke bli her et øyeblikk for lenge. Og kan du tenke deg. Viktor kommer spesielt for å hente meg! Det var en virkelig kamerat! Faren hans er forstmann, de har gode hester der! Jeg ba dem vente, selvfølgelig. Faren bante, men jeg sa: «De er jo gammel partisan selv, de forstår at en ikke kan la kameratene sine i stikken, dessuten er De sikkert en modig mann!» .... Og nå venter vi altså på deg, sa Anatolij fort. Han ville visst fortelle Ulja alt han hadde opplevd, og han så på henne med lysegrå øyne som plutselig strålte opp og ble blå så det fargeløse ansiktet nesten ble vakkert.

Og hun som før syntes at han var så alminnelig! Ansiktet til Anatolij lyste jo av styrke — ja, nettopp av styrke — et sted omkring den fyldige munnen og de brede nesevingene.

— Anatolij, sa Ulja. — Anatolij .... du .... stemmen hennes skalv og hun rakte ham den smale, brune hånden tvers over gjerdet.

Nå ble han forvirret.

— Fort, fort, sa han og turde ikke møte blikket fra de svarte, brennende øynene.

— Jeg har gjort alt ferdig, kjør bort til porten .... kjør bort til porten, gjentok moren til Ulja og tårene fortsatte å strømme nedover ansiktet hennes.

Hittil hadde moren ikke riktig trodd på at Ulja alene skulle begi seg ut i denne store verden som holdt på å falle fra hverandre. Men hun visste at det var farlig for Ulja å bli igjen, og nå var det snille mennesker som ville ta henne med, og en voksen mann var blant dem, så nå var alt avgjort.

— Men, Anatolij, har du sagt fra til Valja Filatova? sa Ulja bestemt. — Du forstår jo, hun er den beste venninnen min, jeg kan ikke dra uten henne.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Ansiktet til Anatolj fikk et så bedrøvet uttrykk at han ikke kunne skjule det, og han prøvde heller ikke å skjule det.

— Det er jo ikke mine hester og vi er alt fire stykker .... Jeg vet simpelthen ikke, sa han forvirret.

— Men du forstår vel at jeg ikke kan la henne være igjen alene?

— Hestene er sterke selvfølgelig, men likevel .... fem mennesker ....

— Hør her, Tolja, takk for det du har gjort, for alltting .... Dere får dra, og Valja og jeg .... vi kan gå, sa Ulja bestemt. — Farvel!

— Herregud, hvordan kan dere gå, vennen min! Jeg har jo pakket ned alle klærne dine i kofferten, og senga di? .... moren tørket øynene med nevene som et barn og brast i høy gråt.

Anatolij syntes ikke at det var merkelig at Ulja ikke ville forlate venninnen sin. Han syntes det var helt naturlig — ja det ville vært rart om Ulja hadde reist uten Valja. Derfor ble han ikke irritert eller utålmodig, — han bare lette etter en utvei.

— Men spør henne først da! ropte han. — Kanskje hun er reist alt, eller kanskje hun ikke har tenkt å dra, hun er da ikke medlem av komsomol!

— Jeg skal hente henne, sa Matrjona Saveljevna med nytt mot. Hun overvurderte fullstendig sine egne krefter.

— Men gå og legg deg da, mor, jeg skal gjøre det selv! sa Ulja ergerlig.

— Anatolij! Er dere snart ferdig? ropte Viktor Popov ovenifra huset.

— Hestene deres er sterke, det er sant. Til nød kan vi løpe etter vognen etter tur, tenkte Anatolij høyt.

Men Ulja behøvde ikke å gå til Valja. Da Ulja og moren var kommet opp hagen og bort til trappa, sto Valja der mellom trappa og sidebygningen. Hun sto sammen med husets folk, og ansiktet var blekt enda hun var solbrent.

— Valja, gjør deg ferdig, det er hester her, vi skal overtale ham til å ta oss begge! sa Ulja fort.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Vent litt, jeg må si deg noe ....

Valja tok Ulja i hånden. Hun var alvorlig og blek.

De gikk bort til porten.

— Ulja! sa hun og så rett på henne med de lyse øynene som hadde et forpint uttrykk. — Ulja! Jeg reiser ikke, jeg .... Ulja! sa hun bestemt. — Du er et ualminnelig menneske, det er noe sterkt, noe stort ved deg, du kan allting. Mor har rett når hun sier — Gud har gitt deg vinger .... Ulja, jeg er stolt av deg, sa Valja varmt og ømt, — du er den største lykken jeg har opplevd, men jeg .... jeg blir ikke med deg. Jeg er det mest alminnelige menneske i verden, jeg vet det, og jeg har alltid drømt om de mest alminnelige ting .... Når jeg blir ferdig med skolen, tenkte jeg, så skal jeg arbeide og så møter jeg en god, snill mann, så gifter jeg meg og får barn, en gutt og en jente, og så blir det et lyst og enkelt liv. Noe annet har jeg ikke tenkt på. Ulja, jeg forstår ikke å slåss, jeg er redd for å begi meg ut i det fjerne alene .... Ja, ja, jeg vet at allting er ødelagt nå, alle drømmene mine, men jeg har en gammel mor, jeg har ikke gjort noen noe vondt, ingen legger merke til meg. Jeg blir her og .... og tilgi meg ....

Valja gråt inn i lommetørkleet som hun hele tiden hadde holdt i hendene. Og Ulja tok plutselig omkring henne og trykket henne inn til seg og brast i gråt over dette kjente, kjære, lyse hodet.

Helt fra de var barn hadde de vært venner. De gikk på skolen sammen, fulgte hverandre fra klasse til klasse. De delte de første ungdommelige gleder, sorger og hemmeligheter med hverandre. Ulja var innesluttet og åpnet seg sjelden. Valja fortalte bestandig allting til Ulja. Hun klarte ikke å følge med i Uljas tilståelser når de kom — men unge mennesker bekymrer seg ikke om å forstå hverandre. Gleden består i at en har tillit til hverandre og kan snakke åpent til hverandre. Og det viste seg at de var helt, helt forskjellige .... Men det sto så mange rene, klare dager bak deres vennskap at det slet i hjertet når de nå skulle skilles.

Valja følte at hun ga avkall på noe som var det største og lyseste i hennes liv, det som ble igjen var grått, ukjent og uhyggelig.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Og Ulja følte at hun holdt på å miste det eneste mennesket som hun helt kunne åpne seg for når hun følte seg lykkelig eller var tynget av uro og sorg, vise seg slik som hun, Ulja, i grunnen var. Hun tenkte ikke på om Valja forsto henne, hun visste bare at hun alltid ville finne gjenklang hos henne, at hun ville møte godhet og vennlighet, kjærlighet og forståelse. Og Ulja gråt fordi dette var slutten på hennes barndom, hun ble voksen og dro ut i verden og var alene.

Først nå tenkte hun på hvordan Valja hadde tatt liljen ut av håret hennes og kastet den på bakken. Nå forsto Ulja hvorfor Valja hadde gjort det. Valja hadde forstått hvor underlig Ulja ville sett ut med denne liljen i håret der borte hvor de holdt på å sprenge gruvene. Og derfor hadde hun tatt den fra henne. Hun kunne altså ikke være så alminnelig som hun selv sa, hun måtte forstå meget.

Det var noe som sa dem begge to at det som nå skjedde mellom dem, det skjedde for siste gang. De ikke bare følte, de visste at de på en bestemt måte tok avskjed for bestandig. Derfor gråt de av hele sitt hjerte, de skammet seg ikke over tårene, og prøvde ikke å holde dem tilbake.

Mange tårer hadde rent i disse årene — ikke bare på jorden i Donetsbekkenet, men over hele den ødelagte, forbrente sovjetjorden, overstrømt av blod og svette. Blant disse tårene var det tårer av avmakt og redsel, av uutholdelig fysisk smerte. Men det var mange opphøyde, hellige, edle tårer — de helligste og edleste menneskeheten har felt.

En lang bondevogn med skrå sider kom skranglende bort til porten. Den var full av bylter og kofferter, og to kraftige, rødbrune hester var spent for. En stor, middelaldrende mann med et fyldig, sterkt ansikt, kledd i en halvveis militær jakke og med skinnlue på hodet holdt i tømmene. Ulja rev seg løs fra venninnen, strøk vekk tårene med håndflaten, og ansiktet fikk det vanlige uttrykket igjen.

— Farvel, Valja ....

— Farvel, Ulja, — Valja gråt høyt.

De kysset hverandre.

Vognen stoppet utenfor porten. Fram bak den kom moren til Anatolij, Taisia Prokofjevna, en høy, kraftig kosakkvinne

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

med hvit hud og lyse øyne og lyst hår, og etter henne kom Natasja, den minste søsteren til Anatolij. Begge to var forgrått og de hadde løpt slik at de var røde i ansiktet. Faren til Anatolij hadde vært ved fronten siden krigen begynte.

Anatolij satt alt på vognen og ved siden av ham satt en mørk, pen gutt med et sørgmodig uttrykk i de våkne øynene. Det var Viktor Petrov. Skjorta hans var åpen i brystet, og han holdt i en gitar som var pakket inn i noe mykt og bundet sammen med en snor.

Ulja snudde seg og gikk imot moren, faren og de andre, stivt liksom hun var av tre. De kom alt med kofferten til henne, med skautet hennes og med byltene. Moren kastet seg mot henne, liten og gammel, med de svarte øynene som på en stor fugl.

— Mor, sa Ulja.

Moren slo de magre hendene sammen og falt bevisstløs overende.

4. kapitel.

Helt siden folkevandringene hadde ikke Donetssteppen sett slike menneskemengder på vandring som i julidagene 1942.

Langs landeveiene og bygdeveiene og over steppen, under den brennende solen, dro avdelinger av Den røde armé som var på retrett — med vogner og artilleri og tanks — barnehager, flokker av buskap, lastebiler, flyktninger — de dro i flokker og hver for seg og skjøv foran seg trillebårer med utstyr og barn som satt på byltene.

De gikk og trampet på kornet som holdt på å bli modent eller som alt var modent, og ingen tenkte på dette kornet, hverken de som trampet på det, eller de som hadde sådd det. Det tilhørte ikke lenger noen, dette kornet, det skulle bli igjen hos tyskerne. Jordene med kolkhos- og sovkhospotetene lå åpne for hvem som helst. Flyktningene gravde opp potetene og bakte dem i asken etter bålene som de lagde av halm eller gjerdene i kosakklandsbyene. Alle som gikk eller kjørte hadde

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

agurker i hendene — eller tomater eller en saftig bit melon. Og det lå en slik støvsky over steppen at en kunne se på solen uten å blunke.

Tyskerne hadde erobret Millerovo, den store jernbanestasjon på linjen Voronesj—Rostov, tyske tanks og motoriserte avdelinger beveget seg hurtig mot Morosovskaja, en stasjon på jernbanen som forbant Donbass med Stalingrad. Dette fremstøtet hadde avskåret Vorosjilovgrad- og Rostov-området fra landets sentrum, det truet Stalingrad og isolerte arméen på sørfronten.

Det som for et overfladisk blikk fra et enkelt menneske som var revet med av strømmen som et støvkorn, kunne virke som et tilfeldig og meningsløst uttrykk for panikk, var i virkeligheten en bevegelse av store menneskemasser og materielle verdier i en målestokk som aldri før. De var blitt brakt i bevegelse av en innviklet, organisert mekanisme, drevet av tusenvis store og små menneskers vilje, av statens krigsmekanisme.

Arméene på sørfronten satte opp forsvarslinjer ved Vorosjilovgrad og langs elva Mius og skilte underveis ut sterke avdelinger for flankeforsvar. De holdt på å trekke seg tilbake i retning av Novotjserkask og Rostov for å få tid til å komme bak Don og å unngå et dypt flankeangrep fra nord. Og i samme retning dro de store bedriftene og institusjonene som hadde evakuert Vorosjilovgrad.

Andre militære avdelinger trakk seg tilbake i retning av Kamensk, en by som ligger omlag 40 kilometer fra Krasnodon, sør for Millerovo, der hvor jernbanen Voronesj—Rostov krysser Donets, og gjennom Likhaja i retning av Belokalitvenskaja, en stasjon på jernbanen Donbass—Stalingrad, som ligger der hvor veien krysser Donets. Disse avdelingene skulle dekke høyre, nordlige flanke.

Slik som det pleier å være under et nødtvunget, hurtig tilbaketog var det en annen bevegelse ved siden av denne hovedbevegelsen som var innviklet, men hadde en bestemt mening. Over alle veier og over steppen, i retning øst og syd-øst dro flyktninger, små institusjoner og kollektiver, enkelte avdelinger og trosset fra avdelinger som var blitt slått og hadde mistet forbindelsen, grupper av soldater som hadde kommet

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

bort fra sine avdelinger, eller som var blitt igjen fordi de var syke eller sårede eller manglet transportmidler. Disse gruppene av forskjellig størrelse hadde ingen forestilling om hva som virkelig foregikk ved fronten. De dro i den retning som de syntes var riktigst og best. De sperret alle porene og venene hvor sirkulasjonen hovedsakelig foregikk, og særlig sperret de overgangene over Donets og Don. Ved ferjene og pontongbroene hvirvlet det i dagevis store flokker av mennesker, biler og vogner, utsatt for bombing.

Selv om det var meningsløst å dra mot Kamensk når de tyske arméene alt var kommet langt over på den andre siden av Donets, dro likevel en stor del av flyktningene fra Krasnodon nettopp i den retningen, fordi det ennå dro militære avdelinger dit. Og i denne meningsløse strømmen kom vognen med de to kraftige, brune hestene, som Ulja Gromova, Anatolij Popov, Viktor Petrov og faren hans satt i.

De siste bygningene i Pervomajka var så vidt blitt borte og vognen holdt på å kjøre nedover en bakke sammen med de andre vognene og bilene, da en uhyggelig motordur plutselig kom fra himmelens dyp. Og igjen fløy tyske fly lavt over hodene på dem og skygget for solen. Maskingeværene rettet en salve mot landeveien.

Faren til Viktor, en energisk, stor mann med en skinnlue på hodet og med et fyldig ansikt og en sterk stemme, ble plutselig blek.

— Ut på steppen! Legg dere ned! skrek han med uhyggelig stemme.

Men guttene hadde alt hoppet av vognen og kastet seg inn i havreåkeren. Faren til Viktor slapp tømmene, hoppet også av og forsvant liksom han hadde gått opp i damp. Det var som om han ikke var en forstmann i tunge støvler, men en legemløs ånd. Bare Ulja ble igjen på vognen — hun visste selv ikke hvorfor. I samme øyeblikk satte de forskrekkede hestene avsted slik at hun holdt på å bli kastet av vognen.

Ulja prøvde å få tak i tømmene, men greidde det ikke. Hestene støtte nesten mot vognen foran, steilet og kastet seg til side, det var såvidt seletøyet holdt. Den solide, lange vognen holdt på å velte, men rettet seg opp igjen. Ulja tok tak i vogn-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

siden med den ene hånden og med den andre i en eller annen tung kiste og holdt seg fast av alle krefter for ikke å falle av. Hun ville da straks blitt trampet ihjel av de andre hestene som danset omkring som ville.

De digre, brune hestene styrtet vanvittige av redsel over den nedtråkkete kornåkeren, mellom mennesker og vogner. De steilet og vrinsket så skummet sto omkring dem. Plutselig hoppet en høy, bredskuldret gutt med lyst, bart hode ned fra vognen foran. Det var liksom han kastet seg rett foran de brune hestene.

Ulja forsto ikke med en gang hva som foregikk. Men et øyeblikk etter så hun ansiktet hans mellom hestehodene med de vaiende mankene og de blottede tennene. Det var et ungt, friskt ansikt med glitrende øyne. Det hadde et uttrykk av anspent styrke, og røde flekker tråtte fram på de brede kinnbenene.

Han sto mellom den ene vrinskende hesten og vognstangen og grep hesten i bisselet med den ene hånden. Han presset på hesten for ikke å bli revet over ende av vognstangen. Han sto der kraftig, ordentlig kledd i grå bukser med skarp press, med mørkerødt slips, en fyllepenn stakk fram av brystlomma. Med den andre hånden prøvde han å gripe den andre hesten i tømmene. Musklene som spente seg under den grå jakka og årene som trådte skarpt fram på den brune hånden som han holdt hesten med, viste hvordan han tok i.

— Prr . . . .prr, sa han ikke særlig høyt, men bestemt.

Og i det øyeblikk han fikk tak i den andre hesten, ble begge hestene roligere. De kastet ennå på manken og skulte bort på ham, men han slapp dem ikke før de var blitt helt rolige.

Så slapp han tømmene. Og til stor forbauselse for Ulja strøk han straks over det lyse håret med de store håndflatene, enda han nesten ikke var bustete. Så løftet han det bredkinnete gutteansiktet mot Ulja, og smilte godmodig og muntert. Han hadde store øyne og lange, gylne øyevipper, og han var helt våt av svette.

— Det er k-kraftige hester, de kan velte vognen, sa han og stammet litt og så med et bredt smil på Ulja. Hun holdt

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

seg fremdeles fast og stirret beundrende på ham med de svarte øynene.

Menneskene strømte tilbake til landeveien og lette etter bilene og vognene. Noen steder samlet kvinnene seg, det hørtes stønn og klager derfra: det var der de sårete eller døde lå.

— Jeg var så redd for at de skulle rive deg overende! sa Ulja og neseborene skalv litt av opphisselse.

— Jeg var selv redd for det. Men hestene er ikke slemme, de har fått godt stell, sa han barnslig og strøk hesten som sto nærmest over den svette, glinsende halsen.

Et sted i det fjerne, bak Donets klang dumpe og samtidig skarpe bombenedslag.

— Så synd det er på menneskene, sa Ulja og så seg omkring.

På begge sider dro folk alt forbi. Så langt en kunne se var det som en stor, larmende elv som strømte avgårde.

— Ja, det er sant. Og særlig synd er det på mødrene våre. Alt det de gjennomgår nå! Og de skal gjennom enda mer! sa gutten og ansiktet hans ble med en gang alvorlig. Skarpe rynker som ikke passet til hans alder kom fram i pannen.

— Ja, ja .... sa Ulja stille. Hun så straks moren sin foran seg, hvordan hun lå der så liten, utstrakt på den forbrente jorden.

Faren til Viktor Petrov dukket opp ved siden av hestene likeså plutselig som han var forsvunnet. Han begynte å kjenne på seletøyet med overdreven oppmerksomhet. Etter ham kom Anatolij Popov. Han lo litt og virret skyldbevisst med hodet med den usbekiske lua på, men han var likevel alvorlig som alltid. Så kom Viktor, også litt forvirret.

— Er gitaren min hel? spurte han fort og så bekymret på vognen. Og da han fikk se gitaren som lå pakket inn i et teppe mellom byltene, kastet han et blikk på Ulja og lo.

Gutten som fremdeles sto mellom hestene, dukket seg og krøp behendig fram under halsen på den ene. Det store, bare hodet med det lyse håret kneiste fritt og lett over de brede skuldrene da han gikk bort til vognen.

— Anatolij! ropte han glad.

— Oleg!

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

De tok hverandre hardt i armene over albuen. Samtidig kastet Oleg et blikk bort på Ulja og brast plutselig i latter — en åpen, villig og munter latter.

— Kosjevoj, presenterte han seg og rakte henne hånden.

Den venstre skulderen var høyere enn den andre. Han var svært ung, nesten en guttunge. Men det solbrente ansiktet, den høye, lette skikkelsen, til og med de ordentlige klærne med det mørkerøde slipset og fyllepennskaftet som stakk opp av lomma, hele måten å føre seg på, den lette stammingen — altsammen lyste av en slik friskhet, kraft og godhet, en slik klarhet at Ulja straks følte tillit til ham.

Og han la med en gang merke til den slanke skikkelsen i den hvite blusen og det mørke skjørtet, den bøyelige og sterke midjen, slik som bondejenter er som er vant til å arbeide ute på markene. Han la merke til de svarte øynene som var rettet mot ham, de bølgete flettene, de vakkert formede neseborene, de lange, slanke, brune bena under det mørke skjørtet — og han ble rød, snudde seg brått mot Viktor og rakte ham forvirret hånden.

Oleg Kosjevoj hadde gått på den største skolen i Krasnodon — Gorkiskolen, — som lå i byens park. Ulja og Viktor så han for første gang, og til Anatolij var han knyttet gjennom det sorgløse vennskap som ofte oppstår mellom aktive komsomoler.

— Ja, det var også et sted å treffes igjen, sa Anatolij. — Husker du hvordan vi for et par dager siden kom innom deg for å drikke vann og du presenterte oss alle sammen for .... bestemoren din! lo han. — Er hun med deg nå?

— Nei, b-bestemor er blitt igjen. Og mor også, sa Oleg, og rynkene kom fram i pannen igjen. — Det er fem av oss her: Kolja, broren til mor, jeg får det ikke til å kalle ham onkel! smilte han. — Kona hans og gutten deres og så den gamlingen som kjører oss, — og han nikket mot kalesjevognen hvor de alt flere ganger hadde ropt på ham.

Kalesjevognen med den lave, raske, rødbrune hesten spent for, rullet fremover og hestene til Petrov trengte seg slik på bakfra at de som satt i kalesjevognen kjente den varme luften fra de fuktige hestemulene.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Onkelen til Oleg Kosjevoj, Nikolaj Korostylev, eller onkel Kolja, var geolog ved «Krasnodonkull». Han var kledd i blå dress. Han var en vakker, flegmatisk ung mann med brune øyne og svarte øyebryn. Han var ikke mer enn syv år eldre enn Oleg og var venner med ham som med en jevnaldrende. Nå ertet han ham med Ulja.

— En kan ikke la slikt gå fra seg, tutet han med likeglad stemme, uten å se på Oleg. — Det er ingen spøk å redde en slik sjelden jente fra døden! Her blir det nok bryllup. Ikke sant, Marina?

— La meg være i fred! Jeg prater meg jo helt bort!

— Hun er vakker, ikke sant? spurte Oleg den unge tanten sin. — Vakker som bare det!

— Og Lena? .... Å, Oleg, Oleg! sa tanten og stakk ham med de svarte øynene sine.

Tante Marina var en av de pene ukrainerinnene som ser ut som om de er tatt direkte fra et ukrainsk bilde. Hun var kledd i en brodert ukrainsk bluse og bar et halskjede. Hun hadde hvite tenner og svart hår som sto i en rik, lett sky rundt hodet — til og med ved denne plutselige avreisen hadde hun fått tid til å pynte seg.

I armene holdt hun en tykk, treårs gutt som reagerte ualminnelig livsglad på alt omkring og ikke hadde anelse om hvilken forferdelig verden han var kommet opp i.

— Nei, jeg ser det slik: Lena passer for vår Oleg, men hun her, hun er nok pen, men hun kommer aldri til å bli glad i Oleg, for Oleg er en gutt ennå, og hun er jo en voksen jente! sa tante Marina fort og så urolig omkring seg med de svarte øynene. Hun kikket hele tiden opp mot himmelen. — Det er når en kvinne er gammel at hun liker unge gutter, men når hun er ung selv så blir hun aldri glad i en som er yngre, det vet jeg av egen erfaring, sa hun fort.

Lena Posdnysjeva var en jente som gikk i samme klasse som Oleg og som var blitt igjen i Krasnodon. De hadde vært venner, han var forelsket i henne og hadde viet henne mange sider i dagboka si. Kanskje det virkelig var galt av ham at han snakket så begeistret om Ulja? Men hva var det som kunne være galt i det? Lena — det var noe som var for alltid i

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

sjelen hans, det kunne aldri bli borte, men Ulja .... Og han så igjen Ulja foran seg, og hestene, og han følte igjen hvordan hesten til venstre pustet på ham. Og det var virkelig mulig etter alt dette at Marina hadde rett, at denne jenta ikke kunne bli glad i ham fordi han var en guttunge ennå! «Å, Oleg, Oleg! ....» Han hadde lett for å forelske seg og han visste det selv.

Både kalesjevognen og vognen til Petrov holdt lenge på å manøvrere over steppen og prøvde å komme forbi kolonnen. Men det var hundrer og tusener av andre som også prøvde å komme lenger fram, og over alt, så langt en kunne se, var det den samme strømmen av mennesker, biler og vogner.

Og etter hvert forlot Uljas og Lenas bilde Oleg. Den uavbrutte strømmen av mennesker skygget for allting, denne strømmen hvor kalesjevognen med den rødbrune hesten og vognen med de to mørkebrune hestene gynget som båter på havet.

Steppen strakte seg endeløs i alle himmelretninger. Tunge røyksøyler steg opp fra brannstedene i horisonten. Bare langt, langt borte i øst hopet noen rene, klare skyer seg opp på den blå himmelen. Og det hadde ikke vært noe rart i om hvite engler med sølvtrompeter hadde kommet flyvende fram av disse skyene.

Oleg måtte tenke på moren med de myke, snille hendene. .... Mor! Jeg husker hendene dine fra den dagen jeg forsto at jeg var til. I løpet av sommeren ble de alltid solbrente, og brunheten gikk ikke av om vinteren heller, den var så sart, så jevn, lite grann mørkere ved de små årene. Kanskje de også var grove, hendene dine, — de måtte jo arbeide så mye, — men jeg syntes alltid de var så fine og jeg likte å kysse dem rett på de mørke årene.

Ja, helt fra det øyeblikket da jeg forsto at jeg var til og til det siste minuttet da du avmektig og stille for siste gang la hodet mot brystet mitt og tok avskjed med meg, husker jeg alltid hendene dine i arbeid. Jeg husker hvordan de fôr gjennom såpeskummet og vasket laknene mine, dengang laknene var så små ennå at de lignet bleier. Og jeg husker hvordan du om vinteren, kledd i en pelsjakke, bar bøtter i et skulderåk. Hvordan du la de små hendene med votter på

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

over åket, og selv var du så liten og lodden som våttene. Jeg ser fingrene dine — litt tykkere ved leddene — peke i leseboka, og jeg gjentar etter deg: «be-a — ba». Jeg ser hvordan du med sterk hånd fører sigden under byggkornet som du har bøyd med den andre hånden. Jeg ser hvordan det blinker fort i sigden og så den forte, lette, kvinnelige bevegelsen med hånden som kaster kornet til side.

Jeg husker hendene dine, stive, røde, livløse av det kalde vannet i råka hvor du skylte tøy da vi bodde alene, — det var som vi var helt alene i hele verden. Og jeg husker hvor lette de var når de tok en flis ut av fingeren min og hvor fort de trædde tråden i nålen når du sydde og sang — sang bare for deg og for meg. Det finnes ingenting i verden som hendene dine ikke kunne klare, som var for tungt for dem, eller som de ville kvie seg for! Jeg så hvordan de blandet leire og kugjødsel for å reparere hytta, og jeg så hånden din kikke fram av silke, med en ring på fingeren da du løftet glasset med rødvin. Og så lydig og kjærlig den fyldige, hvite armen din la seg omkring halsen til stefar da han løftet deg i armene sine. Denne stefar som du lærte å bli glad i meg og som jeg aktet som min egen far fordi du var glad i ham.

Men best av alt husker jeg hendene dine når de ru og så varme og kjølige strøk meg over håret og halsen og brystet, der jeg lå halvveis bevisstløs i senga. Og alltid når jeg åpnet øynene var du ved siden av meg og nattlampa brente i rommet, og du så på meg med de dyptliggende øynene dine, liksom fram av mørket, og selv var du stille og lys, som kledd i messehagl. Jeg kysser de rene, hellige hendene dine!

Du fulgte sønnene ut i krigen, — hvis det ikke var deg så var det andre som er lik deg, — noen av sønnene kommer aldri mer tilbake. Kanskje denne kalken gikk forbi deg, men den går ikke forbi en annen som er lik deg. Men hvis menneskene i denne krigen har en bit brød og har klær på kroppen, og hvis det står høystakker på markene og togene kjører over skinnene, og kirsebærtrærne blomstrer i hagen, og flammen stormer i masovnen, og en usynlig kraft løfter soldaten fra bakken eller fra senga når han er syk eller såret — så har morens hender gjort alt dette — min mors og hans mors.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Se deg så tilbake, unge gutt, se deg tilbake, min venn, slik som jeg gjør, og si meg hvem du har krenket mer i livet enn din mor. Er det ikke jeg, og du, og han og feilene våre og sorgen vår som gir mødrene våre grå hår? Men den timen kommer da alt dette blir til en pinende bebreidelse ved mors grav.

Mor, mor! .... Tilgi meg, for det er bare deg, bare deg her på jorden som forstår å tilgi. Legg hendene på hodet mitt som den gangen jeg var liten og tilgi meg ....

Slike tanker og følelser — eller kanskje de ikke var akkurat slik — trengte seg inn på Oleg. Han kunne ikke glemme at moren var blitt igjen «der», og bestemor Vera også. Hun var også mor, mor til moren hans og til onkel Kolja som nettopp hadde brummet om noe som lå utenfor livet — bestemor Vera var også «der».

Og ansiktet til Oleg ble alvorlig, urørlig, en fuktig hinne la seg over øynene med de gylne vippene. Han satt med krum rygg, lot bena henge ned og holdt de sterke fingrene på de store hendene fast sammen. Skarpe rynker kom fram i pannen hans.

Også onkel Kolja og tante Marina ble stille, og til og med den lille gutten. Og like så stille ble det på vognen som kom etter dem. Den rødbrune hesten og de kraftige, mørkebrune hestene ble trette i den uhyggelige varmen og trengselen, og begge vognene kom umerkelig bort på landeveien igjen hvor strømmen av mennesker, biler og vogner stadig fortsatte å rulle.

Det var det samme hva menneskene gjorde eller tenkte eller sa i denne store strømmen av menneskelig sorg — om de spøkte eller halvsov, om de matet barna, stiftet bekjentskaper eller ga hestene vann ved de få brønnene — bak alt og over alt lå det en svart, usynlig skygge. Den nærmet seg bakfra, den hadde alt bredt ut vingene sine et sted i nord og sør og den spredte seg over steppen enda fortere enn strømmen.

Følelsen av at de var nødt til å forlate hjemmet og menneskene som sto dem nær, at de rømte ut i det ukjente og at de kreftene som hadde kastet den svarte skyggen kunne innhente dem og knuse dem — alt dette lå og tynget på alle sinn.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

5. kapitel.

Blant bilene og flyktningene som beveget seg bortover landeveien, hvor kalesjevognen og vognen til Petrov var havnet, krøp også lastebilen fra gruve nr. 1. Bilen var lastet med utstyr som tilhørte gruveledelsen. Blant menneskene på bilen var også gruvedirektøren, Valko, og Grigorij Iljitsj Sjevtsov som Ulja for noen timer siden hadde sett ved grinden til hagen hans.

Her gikk også barnehjemmet for de barna som hadde mistet foreldrene under krigen. Det hadde holdt til i «Åttehusene». Det var gutter og jenter fra fem til åtte år og de ble fulgt av to unge pleiersker og forstanderinnen — en eldre kvinne med gjennomtrengende, fjerne øyne, med et rødt skaut på hodet som hun hadde knyttet som en bondekone. På føttene hadde hun støvete gummisokker.

Landeveien var så overfylt at kolonnen mer sto enn beveget seg. Barnehagen hadde med seg noen vogner med utstyr, og på disse vognene ble barna satt etter tur når de ble trette.

Så snart lastebilen fra gruve nr. 1 innhentet barnehjemmet, hoppet alle ut — Valko, Grigorij Iljitsj og de andre — og de satte barna opp i bilen. Grigorij Iljitsj ble så opptatt av en liten blond, blåøyd jente med alvorlig ansikt og runde kinn at han bar henne nesten hele veien, kysset henne på de runde kinnene og snakket med henne. Selv var han likeså blond og blåøyd som henne.

Etter barnehjemmet som nå ble fulgt av kalesjevognen og vognen til Petrov, beveget det seg en langstrakt militæravdeling med feltkjøkken, maskingeværer og kanoner. Tykt, rustbrunt støv hadde trengt dypt inn i støvlene til soldatene og offiserene — avdelingen hadde vært på marsj i flere døgn.

I spissen for kolonnen, rett bak vognene og omkring dem når de kjørte langsommere, gikk et kompani soldater.

De var brunstekte i ansiktet som murstein og bar geværene foran seg på brystet som små barn og holdt dem fast med en sliten, oppsvulmet og ofte forbundet arm.

Vognen som Ulja kjørte i ble etter en eller annen uskreven lov straks en del av kompaniet. Både under marsjen og når

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

de hvilte gikk det slik til at vognen alltid var i midten av kompaniet. Og hvor Ulja enn så hen møtte hun alltid stjålne blikk, eller direkte blikk fra alle de unge krigerne i de støvete støvlene og luene, med soldatskjorter som mange ganger var blitt våte av svette og hadde tørket igjen, som hadde vært i berøring med leirjord, med sand og myr og skogbunn, som hadde tålt øsregn og brennende sol.

Enda de var på tilbaketog, var soldatene som alltid når det er unge jenter til stede i en tillitsfull, skøyeraktig stemning. Og som i hvert kompani var det også her et særlig vittig hode.

— Hvor skal du, hvor skal du, uten ordre? skrek han til faren til Viktor da denne pisket på hestene for å benytte seg av sjansen til å komme lenger fram. — Nei, kjære venn, dere kan ikke dra uten oss nå. Dere er for evighet innskrevet i vårt kompani, nå må dere tjene hos oss. Vi har også tildelt dere rasjoner, både såpe og suppe og alt det øvrige. Og den unge damen — Gud og den rettroende kirke må beskytte hennes skjønnhet — henne skal vi gi kaffe hver morgen — med sukker til! ....

— Det er riktig, Kajutkin, forsvar kompaniet! lo soldatene og kikket på Ulja.

— Tror dere ikke på det? Vi skal undersøke det med en gang. Kamerat sersjant! Sover han? Se på ham, gutter, han går og sover. Sersjant! Du har mistet skosålene ....

— Og du har vel mistet hodet, du?

— Ett har jeg mistet, men tilfeldigvis fant jeg det igjen på skuldrene dine, det er jo til å ta av, hodet mitt ....

Og Kajutkin tok tak i det lille hodet sitt — med den ene hånden i haken og med den andre i bakhodet, under lua, som satt skjevt over det ene øyebrynet. Han stirret fram for seg og virret med hodet, liksom han skulle skru det av halsen. Det virket så ekte at hele kompaniet og alle som var i nærheten brølte av latter. Ulja måtte også le, høyt og barnslig så hun ble forvirret selv. Og alle soldatene så glade på henne, liksom de forsto at Kajutkin gjorde det for hennes skyld.

Han var liten av vekst men ualminnelig behendig, denne

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

skøyeren Kajutkin. Ansiktet hans var fullt av små rynker, men det skiftet så fort uttrykk at det var umulig å gjette hvor gammel han var, — han kunne være over tredve og ikke mer enn tyve. Og etter skikkelsen og oppførselen å dømme var han bare guttungen. Øynene var store og blå, og de lå også i et nett av små rynker, og når han tidde kom det et trett uttrykk i dem. Men det var liksom han ikke ville at folk skulle se trettheten, og han snakket i ett kjør.

— Hvor kommer dere fra, mine herrer? spurte han kameratene til Ulja. — Der ser dere! Dere er fra Krasnodon, sa Kajutkin tilfreds. — Og den unge damen er vel søsteren til en av dere? Eller unnskyld meg, bestefar, er det datteren Deres kanskje? .... Her ser dere, — hun er helt fri, hverken datter eller søster, eller kone, og i Kamensk blir hun helt sikkert mobilisert. Og så blir hun satt til å dirigere trafikken. — Og Kajutkin pekte med en morsom bevegelse rundt på det som foregikk på landeveien og steppen. — Da er det bedre hun kommer til oss, til vårt kompani! .... Det er sant, gutter, dere kommer til den russiske republikk snart, der er det massevis av jenter, men vi har ikke en eneste i kompaniet vårt. Og vi trenger svært en slik jente for innpodning av skikkelig tale og dannet opptreden ....

— Hun får gjøre som hun selv vil, svarte Anatolij med et smil og så sjenert på Ulja som prøvde å la være å le og likevel måtte le. Hun snudde seg vekk for ikke å møte øynene til Kajutkin.

— Å-å, henne skal vi nok få overtalt! ropte Kajutkin. — Vi har så kjekke karer i kompaniet vårt at vi kan få overtalt hvilken som helst jente!

«Tenk om jeg virkelig ble med, tenk om jeg hoppet ned fra vognen og ble med?» tenkte Ulja plutselig, og det gikk varmt gjennom henne.

Oleg Kosjevoj som nå hele tiden gikk ved siden av vognen, tok ikke øynene fra Kajutkin. Han var helt forelsket i Kajutkin og han ville at alle skulle være forelsket i ham. Kajutkin behøvde bare å åpne munnen og Oleg lo alt, kastet hodet tilbake og viste alle tennene. Han gned seg til og med i hendene av fornøyelse, så godt likte han Kajutkin. Men det var lik-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

som Kajutkin ikke følte det. Han så ikke på Oleg en eneste gang, og heller ikke så han på Ulja eller på noen av de andre menneskene som moret seg over ham.

En diger soldat med store, svarte hender som lignet stekepanner, kom andpusten fram fra de siste rekkene i kolonnen. Han holdt noen tunge saker som var pakket inn i en oljete fille.

— Kamerater! Kan dere si meg hvor det kjører en bil med gruvefolk her? spurte han.

— Her er den, men den står! spøkte Kajutkin og pekte på lastebilen som var full av unger.

— Unnskyld, kamerater, sa soldaten og gikk bort til Valko og Grigorij Iljitsj som satte den blonde lille jenta forsiktig ned på bakken, — jeg vil gjerne levere dere denne redskapen. Dere er håndverkere, dere har bruk for redskapen og for meg er det bare tungt å dra på under marsjen. Og han tok til å vikle opp den oljete fillen.

Valko og Grigorij Iljitsj bøyde seg ned og så på hendene hans.

— Så dere det? sa soldaten høytidelig, i de store hendene holdt han noen helt ubrukte smieredskaper.

— Jeg skjønner ikke — skal du selge dem? spurte Valko og så uvennlig på ham med sigøynerøynene sine.

Det mursteinsrøde ansiktet til soldaten ble mørkerødt.

— At du kan få tungen din til å si noe slikt! sa han. — Jeg har plukket det opp på steppen. Jeg gikk der og så lå det pakket inn i fillen, — det er vel noen som har mistet det.

— Eller kanskje kastet det så det blir lettere å løpe! smilte Valko.

— En håndverker kaster ikke redskapen fra seg. Han har mistet det, sa soldaten kaldt og vendte seg nå bare til Grigorij Iljitsj.

— Takk skal du ha, min venn .... sa Grigorij Iljitsj og skyndte seg å hjelpe soldaten med å pakke inn redskapen.

— Det er bra at jeg fikk levert det, ellers hadde det vært synd, det er fine saker. Dere har bil, men hvordan skulle jeg kunne klare det under marsjen, med hele utstyret! sa han og ble i godt humør igjen. — Ha det bra! og han trykket

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

bare Grigorij Iljitsj i hånden og løp tilbake og ble snart borte i kolonnen igjen.

Valko så en stund taus etter ham. Ansiktet fikk et anerkjennende uttrykk.

— Det var et menneske .... Ja .... sa Valko med hes stemme.

Og Grigorij Iljitsj som holdt redskapen i den ene hånden og klappet den blonde lille jenta på hodet med den andre, forsto at Valko var mistroisk overfor soldaten ikke fordi han manglet hjertelag, men fordi han var blitt vant til at folk prøvde å snyte ham. Han var jo leder for en bedrift hvor det arbeidet tusener av mennesker og som leverte tusener av tonn kull i døgnet. Denne bedriften var nå blitt sprengt i luften av Valko selv, menneskene var delvis evakuert og delvis var de blitt igjen og gikk sin undergang i møte. Og Grigorij Iljitsj tenkte for første gang på hvor mørkt det kanskje så ut i Valkos sinn nå.

Hvor hardt enn bilene, hestene, menneskene og fèet trampet på steppen, så ble det kjøligere mot kvelden, støvet la seg, det begynte å lukte høy og malurt. Den unge månen var ikke født ennå, himmelen bredte seg ut, mørk og full av stjerner.

Hele kvelden hadde de hørt kanonild forut. Om natten kom de så nær at de til og med kunne høre maskingeværene knitre. Og hele natten igjennom kunne de se ilden flamme opp borte ved Kamensk. Noen ganger var den så sterk at den opplyste hele kolonnen. Ildskjæret fra brannene farget himmelen vinrød og kastet et tungt, mørkerødt gjenskinn over haugene på den mørke steppen.

— Det er fellesgraver, sa faren til Viktor. Han satt taus på vognen og røykte en sigarett som noen ganger lot det fyldige ansiktet hans tre fram av mørket. — Det er ikke graver fra gamle tider, det er gravene våre, sa han med hul stemme. — Vi prøvde å slå oss gjennom her sammen med Parkhomenko og Vorosjilov, og vi begravde våre her ....

Anatolij, Viktor, Oleg og Ulja så tause på haugene i det røde ildskjæret.

— Ja, så mange stiler som vi skrev på skolen om den krigen, slik som vi drømte om den og misunte foreldrene våre.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Og nå er krigen kommet til oss, liksom det var med vilje, for å se hvordan vi er. Og vi drar vår vei .... sa Oleg og sukket dypt.

I løpet av natten var det skjedd forandringer i flyktningestrømmen. De sivile bilene og vognene sto og flyktningene beveget seg ikke. Det ble sagt at det var militæravdelinger som passerte. Turen kom også til kompaniet til Kajutkin. De begynte å bevege seg i mørket og klirret med geværene, og så marsjerte de allesammen. Bilene lot dem komme forbi, trengte seg litt inntil hverandre, motorene knurret. Sigarettene glødet i mørket, de så ut som stjerner på himmelen.

En eller annen rørte Ulja ved albuen. Hun snudde seg. Kajutkin sto ved siden av vognen.

— Et øyeblikk bare, hvisket han lavt.

Stemmen hadde en slik klang at hun straks hoppet ned fra vognen. De gikk litt unna.

— Unnskyld at jeg forstyrrer, sa Kajutkin lavt. — Dere må ikke dra til Kamensk, den kan bli inntatt av tyskerne hvert øyeblikk, og på den andre siden av Donets er tyskerne kommet langt alt. De må ikke fortelle noen det jeg sier til Dem, jeg har ikke lov til det, men vi er jo blitt venner. Det ville være synd om dere skulle gå under til ingen nytte. Dere må ta av mot sør, og enda får vi håpe på at dere klarer det.

Kajutkin snakket forsiktig, det var liksom han holdt en flamme i hendene sine. Ansiktet var utydelig, men det var alvorlig og mykt og det var ingen tretthet i øynene — de glitret i mørket.

Det var ikke det han sa som gjorde inntrykk på Ulja, men måten han sa det på. Hun så taus på ham.

— Hva heter du? spurte Kajutkin lavt.

— Ulja Gromova.

— Har du ikke et bilde av deg?

— Nei.

— Nei .... gjentok han bedrøvet.

Ulja syntes synd på ham, og samtidig ble hun revet med av en slags skøyeraktig følelse. Hun bøyde ansiktet tett inn til hans.

— Jeg har ikke noe bilde, hvisket hun, — men hvis du

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

ser ordentlig, ordentlig godt på meg, hun tidde litt og så rett på ham med de svarte øynene sine, — så kommer du ikke til å glemme meg ....

Han sto uten å røre seg, bare de store øynene lyste en stund trist i mørket.

— Nei, jeg kommer ikke til å glemme deg .... For det går ikke an å glemme deg, hvisket han lavt. — Farvel ....

Og han trampet tungt med de store soldatstøvlene da han gikk bort til avdelingen sin som marsjerte avsted i mørket med de glødende sigarettene, endeløs som Melkeveien.

Ulja tenkte på om hun skulle fortelle det han hadde sagt. Men det var tydeligvis ikke bare han som visste det. Det var alt sivet ut i kolonnen.

Da hun kom bort til vognen, holdt flere biler og vogner på å bøye av ut på steppen, mot sør-øst. I samme retning dro flyktningestrømmen.

— Vi blir nødt til å dra til Likhaja, hørtes den hese stemmen til Valko.

Faren til Viktor spurte ham om noe.

— Hvorfor skal vi skilles, vi får holde sammen siden skjebnen har ført oss sammen, sa Valko.

Da solen gikk opp var de alt ute på steppen, uten vei.

Den var så vakker denne soloppgangen på den åpne steppen — med den klare himmelen over de endeløse kornåkrene som her nesten sto urørt, og det lysegrønne graset nede i de små dalene, sølvaktig av duggdråpene som strålte i alle regnbuens farger og gjenspeilte det sarte sollyset som reiste seg rett mot menneskene. I dette morgenlyset virket de utslitte og søvnige ansiktene til barna og de krøllete, urolige ansiktene til de voksne særlig trist.

Ulja fikk se forstanderinnen for barnehjemmet med gummisokkene som var helt fulle av støv. Ansiktet var blitt helt svart. Hun hadde gått hele veien og først om natten hadde hun satt seg opp på en av vognene. Det så ut som Donetssolen hadde tørket henne helt ut. Hun hadde ikke sovet hele natten og hun tidde hele tiden. Hun gjorde allting automatisk, og de gjennomtrengende, fjerne øynene hadde et uttrykk som om hun var i en annen verden.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Fra tidlig om morgenen hadde luften vært full av motordur. En kunne ikke se noen fly, men foran til venstre ble luften hele tiden rystet av sterke bombenedslag og noen ganger knitret et maskingevær et sted langt oppe på himmelen.

Der borte, over Donets og Kamensk var luftkamper i gang. De kunne ikke se dem, men bare høre. Og bare en gang fikk de se et tysk bombefly som alt hadde kastet bombene og nå trakk seg tilbake.

Oleg hoppet plutselig ned fra kalesjevognen og ventet til Petrovs vogn kom bort til ham.

— Tenk på det, bare tenk på det, sa han. Han gikk ved siden av vognen, holdt seg i den og så på kameratene med de store øynene sine. — Hvis tyskerne er bak Donets og denne avdelingen som gikk sammen med oss skal oppholde dem i Kamensk, så har den ingen sjanser til å komme vekk. Ingen av dem, ingen av soldatene som vi snakket med, og heller ikke den vidunderlige fyren som fikk oss alle til å le — ingen av dem kan komme seg vekk! Og de visste det selvfølgelig da de gikk her, de visste det! sa Oleg.

Ulja måtte tenke på at Kajutkin hadde tatt avskjed med henne før sin død, og det stakk gjennom hjertet. Hun ble rød av skam da hun husket hva hun hadde sagt til ham. Men en indre stemme fortalte henne at hun ikke hadde sagt noe som det ville være tungt å minnes for Kajutkin når han skulle møte døden.

6. kapitel.

Det var det andre døgnet flyktningene dro i skarer gjennom Krasnodon, og en støvsky lå hele tiden over byen. Den la seg som et skittent, svartbrunt lag over klærne, over blomstene, over bladene på borrene og melonene.

I utkanten av byen var det fremdeles urolig, det var fullt av folk som gjorde seg ferdig til å dra. I byens sentrum derimot, i gatene ved parken var det blitt helt stille alt, stillere enn vanlig.

Bak parken tordnet det siste jernbanetoget fram og tilbake

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

fra gruve til gruve og samlet opp de maskinene som en ennå kunne få ut. En kunne høre lokomotivet pruste og hvisle og fløyten til sporskifteren. Derfra kom også opphissete menneskestemmer og lyden av mange føtter som gikk gjennom støvet, biler som brummet og kanonhjul som dundret mot broleggingen — det var arméen som fortsatte å trekke seg tilbake. Og inn imellom hørtes fjerne kanondrønn bak åsene, liksom en stor, tom tønne som rakk opp til himmelen ble rullet over steppen et sted bak åsene.

På den brede gata som førte fram til porten inn til parken, ved siden av murbygningen hvor «Krasnodonkull» holdt til, sto det en lastebil. Menn og kvinner holdt på å bære ut selskapets eiendeler og lesse dem på bilen.

Menneskene arbeidet rolig, fort og stille. Ansiktene hadde et dystert og bekymret uttrykk, de slet med de tunge tingene de måtte bære, de var svette og skitne. Og litt lenger borte, like under «Krasnodonkull»s vinduer, sto en ung gutt og en ung jente. De var så opptatt av å snakke sammen, at det var klart at lastebilen og de svette, skitne menneskene og alt som foregikk rundt omkring ikke kunne være viktigere for dem enn det de snakket om.

Den unge jenta var kledd i en rosa bluse og hadde lysebrune sko på de bare føttene. Hun var stor, blond og fyldig og hadde mørke, mandelformete, litt skjeve øyne som lyste matt. Fordi hun var litt skjeløyd så hun på gutten litt fra siden og dreidde litt på den hvite halsen med det fint formede hodet.

Gutten var lang og hengslete, med litt krum rygg. Han var kledd i en blå, falmet skjorte med ermer som var for korte for de lange armene hans. Som belte hadde han en smal rem, og ellers var han kledd i grå bukser som også var litt korte for ham og han hadde sandaler på de bare føttene. Det strie, mørke håret ville ikke ligge glatt, og når han snakket falt det ned over pannen og ørene, og han kastet det hele tiden tilbake med en skarp bevegelse med hodet. Han hadde et blekt ansikt, av det slaget som nesten ikke blir brunt. Dessuten var han tydelig sjenert. Men ansiktet hans uttrykte så mye medfødt humor og samtidig en inspirasjon som kunne

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

flamme opp hvert øyeblikk, at den unge jenta var grepet av det. Hun så på ham uten å ta øynene vekk.

Det var det samme for dem om noen så eller hørte på dem. Og det var en som passet på dem.

På den andre siden av gata, ved porten til et av standardhusene hvor Vorosjilovgrad-distriktets bolsjevikiske parti hadde holdt til siden om høsten, sto en gammeldags bil med høye hjul. Den var bulket og hadde vært svart en gang, men nå var den blitt rødbrun og noen steder var lakken helt borte, liksom den hadde mistet skinnet da den krøp gjennom nåløyet som kamelen i bibelen. Det var den sovjetrussiske bilindustris første barn som ellers hadde gått ut av bruk overalt.

Ja, det var en av de bilene som hadde kjørt tusener og titusener kilometer over steppene ved Don og i Kasakhstan og over tundraen i nord, som hadde klatret oppover smale stier i Kaukasus- og Pamirfjellene, trengt inn i den dypeste tajgaen i Altaj og Sikhote-Alin. De ble brukt ved byggingen av Dnjeprdemningen og Stalingrads traktorfabrikk og Magnitostroj, de hadde transportert Tsjukhnovskij og kameratene hans til flyplassen da de dro for å redde Nobiles ekspedisjon, og de hadde krøpet i snøstorm og uvær over den tilfrosne Amur-sletten dengang da Kosomolsk ble bygd. Kort sagt, det var en av de bilene som hadde anspent all sin kraft og hadde båret hele den første femårsplanen på ryggen. Og etterpå var de blitt gamle og hadde veket plass for mer moderne biler, skapt på de bedriftene som de selv hadde vært med på å bygge opp.

Bilen som sto ved huset var innelukket. På golvet ved baksetet sto en tung kasse, oppå baksetet lå det to kofferter på hverandre, og oppå dem, helt opp mot taket, lå det to fullstappete ryggsekker. Lent mot ryggsekkene sto to maskinpistoler, og ved siden av dem lå det noen reservemagasiner. Og på den sitteplassen som var ledig satt en lys, solbrent kvinne i tredveårsalderen. Hun hadde et strengt ansikt og var kledd i en reisedrakt som hadde fått en ubestemmelig farge av sol og regn. Hun hadde ikke noe sted å sette bena og hun la dem over hverandre og presset dem inn mellom kassa og døra.

Kvinnen så urolig ut av vinduet — rutene var for lenge siden falt ut, — hun kikket snart mot huset og snart på laste-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

bilen. Det var tydelig at hun ventet på noen, og at hun hadde ventet lenge og syntes det var ubehagelig at de som holdt på å laste på lastebilen skulle se denne ensomme bilen og henne som satt alene i den. Et urolig uttrykk fôr som en skygge over det strenge ansiktet. Så satte hun seg igjen tilbake på setet og så oppmerksomt og tankefullt på den unge gutten og jenta som snakket sammen. Etterhvert ble ansiktet mildere, og uten at hun selv merket det, kom et svakt gjenskinn av et vemodig smil fram i de grå øynene og på de harde, strenge leppene.

Hun var tredve år gammel og hun visste ikke at dette vemodige uttrykket som kom fram i ansiktet når hun så på de to, bare uttrykte at hun alt var tredve år og at hun ikke lenger kunne være slik som dem.

Til tross for alt dette som foregikk omkring dem og i hele verden snakket de to om kjærlighet. De kunne ikke la være, for de skulle skilles fra hverandre. Men de snakket om kjærlighet slik som bare unge mennesker gjør. Det vil si, de snakket om alt annet enn kjærlighet.

— Jeg er så glad over at du er kommet, Vanja. Det er som en byrde er falt fra skuldrene, sa hun og så på ham med de blinkende, strålende øynene og holdt hodet litt skjevt — en bevegelse som for ham var det vakreste i verden, — jeg trodde alt at vi måtte dra og jeg ikke skulle få se deg mer ....

— Men du forstår jo hvorfor jeg ikke kom innom disse dagene? spurte han med hul bass-stemme og så på henne ovenfra med de nærsynte øynene hvor det glødet en gnist som kull under asken. — Nei, jeg vet jo at du forstår alt, allting .... Jeg skulle ha reist alt for tre dager siden. Jeg var helt ferdig og hadde til og med pyntet meg for å gå og ta avskjed med deg, og plutselig ble jeg innkalt til komsomols distriktsstyre. Akkurat da kom denne ordren om evakuering, og så ble allting snudd opp ned. Jeg syntes det var synd at kurset mitt var reist og jeg var blitt igjen. Kameratene ba meg hjelpe til, og jeg så selv at det trengtes hjelp .... I går tilbød Oleg meg en plass i vognen, for å dra til Kamensk, du vet, vi er venner, men jeg syntes ikke jeg kunne reise ....

— Du vet, det var som en stein som falt fra hjertet, sa hun og så hele tiden på ham med øyne som lyste matt.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Jeg må tilstå at jeg også var glad innerst inne. Nå kommer jeg til å se henne enda mange, mange ganger, tenkte jeg. Faen også! sa han med dyp stemme uten å kunne ta øynene fra henne, omgitt av denne hete, ømme varmen fra det glødende ansiktet. — Nei, kan du tenke deg? Vorosjilovskolen, Gorkiskolen, Leninklubben, barnesykehuset, — altsammen skal jeg ta meg av. Det var bra at jeg fant en flink medhjelper — Sjora Arutjunjants. Husker du ham? Han gikk på skolen vår. En kjekk kar! Han meldte seg selv. Vi to kan ikke huske når vi sov sist. Vi har vært på bena både dag og natt: vogner, biler, avreiser, et sted punkterer en forbasket bilring, et annet sted må en vogn repareres. Som et mareritt! .... Men jeg visste selvsagt at du ikke var reist. Jeg visste det fra far, sa han og smilte forlegent. — I går natt gikk jeg forbi huset ditt, og det var liksom hjertet skulle stoppe! Om jeg banket på, tenkte jeg? Han lo. — Så husket jeg faren din. Nei, tenkte jeg, du må være tålmodig, Vanja ....

— Du vet, det var virkelig som en stein .... begynte hun igjen.

Men han lot henne ikke snakke ut.

— I går må jeg si hadde jeg tenkt å blåse i allting. Hun reiser, tenkte jeg! Jeg får ikke se henne! Og hva sier du så? Det viste seg at barnehjemmet — det som ligger i «Åttehusene», som ble åpnet i vinter, for foreldreløse barn — det var ikke evakuert ennå. Forstanderinnen — hun bor ved siden av oss, — kom til meg, hun var nesten på gråten: «Kamerat Semnukhov, hjelp oss. Skaff oss transportmidler, kanskje gjennom komsomols distriktsstyre.» Jeg sier: «Komsomol er reist, henvend Dem til avdelingen for folkeopplysning.» — «Jeg har hatt forbindelse med dem hele tiden,» sier hun. «De lovte stadig å skaffe transportmidler, og i morges var jeg der — og så har de ikke noe transportmiddel til seg selv engang. Så var det å løpe fram og tilbake og da jeg var ferdig var det i det hele tatt ingen avdeling for folkeopplysning mer.» — «Hvor er det blitt av den da,» sier jeg, «siden den ikke hadde noe transportmiddel?» — «Jeg vet ikke,» sier hun, «den er blitt sugd opp på en eller annen måte ....» Avdelingen for folkeopplysning er sugd opp! Vanja Semnukhov lo plutselig

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

så muntert at det ulydige, lange håret falt nedover pannen og ørene. Men han kastet det straks tilbake igjen med en brå bevegelse. — For noen underverker! lo han. — Nå, tenkte jeg, det er ute med deg, Vanja! Du får ikke se Klava mer enn dine egne ører! Og kan du tenke deg, Sjora Arutjunjants og jeg, vi tok oss av denne saken og skaffet fem vogner. Og vet du hvor? Hos de militære. Da forstanderinnen tok avskjed gråt hun slik at vi var gjennomvåte. Og du tror det er alt? I dag sa jeg til Sjora: «Løp og pakk sekken din, jeg skal pakke min i mellomtiden.» Og så lot jeg ham forstå at jeg måtte gå et sted, at han skulle komme til meg siden og vente litt hvis det var nødvendig, og jeg fortalte alt mulig rart til ham i det hele tatt .... Jeg var såvidt ferdig med å pakke sekken min, da kom han derre ramlende inn til meg, du kjenner ham? Nå, du vet, Tolja Orlov? Vi kalte ham «Tordendrønn» ....

— Det var som en stein falt fra hjertet mitt, avbrøt Klava endelig ordflommen hans. Hun senket stemmen og øynene blinket lidenskapelig. — Jeg var så redd for at du ikke ville komme innom meg, jeg kunne jo ikke selv gått til deg, sa hun med fløyelsmyk, dyp stemme.

— Hvorfor det? spurte han plutselig forundret.

— Forstår du ikke det da? Hun ble forlegen. — Hva skulle jeg sagt til far?

Det var kanskje det største hun kunne våge seg ut på i denne samtalen: endelig å la ham forstå at forholdet mellom dem ikke var noe vanlig forhold, at det var noe hemmelighetsfullt ved det. Hun måtte til slutt minne ham om det, siden han ikke selv ville snakke om det.

Han tidde og så slik på henne at hele det store ansiktet og den hvite, fyldige halsen helt ned til bluseåpningen på brystet ble rosa som blusen.

— Nei, du må ikke tro at han har noe imot deg, sa hun fort og glitret med de litt skjeve, mandelformete øynene, — han sier så mange ganger: «Han er klok, denne Semnukhov ....» Og vet du, hun snakket igjen med dyp fløyelsstemme, — hvis du ville kunne du bli med oss.

Denne muligheten — å reise sammen med henne han var glad i — som plutselig dukket opp og som han ikke hadde

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

tenkt på, var så forlokkende at han ble forvirret. Han så på henne og smilte sjenert. Plutselig ble ansiktet hans alvorlig, og han så forvirret nedover gata. Han sto med ryggen mot parken og hele gata åpnet seg foran ham. Den gikk mot sør og lå der i stekende solskinn som slo ham i ansiktet. Den stoppet brått i det fjerne. Der gikk det nedover til den andre overgangen, og langt, langt borte kunne en se de blå haugene ute på steppen. Bak dem reiste røyken seg fra de fjerne brannstedene. Men han så ikke noe av alt dette, han var svært nærsynt. Han hørte bare kanontordenen, lokomotivet som hvislet bak parken og sporskifterens fløyte, som var så frisk og klar under steppehimmelen og som han kjente så godt fra han var liten.

— Men jeg har jo ikke engang tingene mine med meg, Klava, sa han trist og slo forvirret ut med armene liksom han skulle vise det bare hodet sitt med det ulydige, lange, mørkeblonde håret, den falmete skjorta med de korte ermene, de korte, slitte buksene og sandalene han hadde på de bare føttene.
— Jeg har ikke engang tatt med brillene, og jeg ser deg ikke ordentlig engang, spøkte han trist.

— Vi skal be far kjøre innom etter tingene dine, sa hun lavt og lidenskapelig og så på ham fra siden. Hun gjorde til og med en bevegelse for å ta ham i hånden, men turde ikke.

Og akkurat da kom faren til Klava, kledd i en slitt dress og med skyggelue på hodet og støvler på føttene. Han bar to kofferter og svetten silte av ham. Han så opp på lastebilen etter et sted hvor han kunne sette koffertene. Bilen var alt overfylt.

— Kom, kamerat Kovaljov, jeg skal plasere dem, sa en mann som sto blant sekkene og kassene. Han støttet seg på det ene kneet, holdt seg i kanten på lastebilen og tok imot koffertene.

Samtidig kom også faren til Vanja fram bak lastebilen. Han bar en bylt som så ut til å inneholde tøy. Den var tung for ham denne bylten, han bar den på strake armer og slepte de lange bena tungt over bakken. Det lange, rynkete, solbrente ansiktet var vått av svette, det var blitt blekt til og med. Og

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

de lyse, strenge øynene som lyste med en sykelig glans, tråtte uhyggelig fram på dette magre, utslitte ansiktet.

Vanjas far, Aleksander Fjodorovitsj Semnukhov, arbeidet som vaktmann i trusten, og Kovaljov, Klavas far, forvalteren ved trustledelsen, var hans direkte overordnede.

Kovaljov var en av de mange forvaltere som i normale tider rolig bærer den byrde av forbitrelse, hån og forakt fra menneskene som faller i alle forvalteres lodd som hevn for det onde som noen av de uærlige i deres rekker tilføyer samfunnet. Han var en av de forvaltere som i livets tunge øyeblikk viste hva en virkelig forvalter skulle være.

I løpet av de siste dagene, fra det øyeblikk da han hadde fått ordre av direktøren om å evakuere trustens eiendom, hadde han rolig, jevnt og raskt som alltid pakket og sendt avsted alt som hadde noen verdi. Han brydde seg ikke det minste om bønnene og klagene fra arbeidskameratene sine, og hørte heller ikke på de smigrende forsikringene om vennskap fra de overordnede som i normale tider ikke la mer merke til ham enn til kosten som sto ved ovnen i gangen. Denne morgenen hadde han ved morgengry fått ordre fra ledelsen for evakueringen av trusten om ikke å nøle ett øyeblikk lenger, men tilintetgjøre de dokumentene som han ikke hadde sendt vekk, og øyeblikkelig dra mot øst.

Men Kovaljov fortsatte å arbeide like så jevnt og trutt som før. Først sendte han av gårde selve lederen for evakueringen og tingene hans, og så fortsatte han å sende vekk trustens eiendeler fordi hans samvittighet ikke tillot ham å handle annerledes. Det var helt uforståelig hvor han skaffet alle transportmidlene fra. På denne tragiske dagen var han som alltid mest redd for å bli beskyldt for at han først og fremst sørget for seg selv. Og derfor var han fast bestemt på å reise sammen med familien på den siste bilen som han hadde holdt unna til seg selv.

Gamle Semnukhov, vaktmannen i trusten, var for gammel og syk til å reise, og han tenkte ikke på det engang. For noen dager siden hadde han som alle som ikke kunne reise, fått oppgjør og forskudd for to uker, det vil si at alt var gjort opp mellom ham og trusten. Men alle disse dagene og nettene

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

hadde han dratt på de revmatiske bena sine og hjulpet Kovaljov med å pakke og sende av gårde trustens eiendeler, for han var vant til å betrakte disse eiendelene som sine egne.

Aleksander Fjodorovitsj var en av Donetsdistriktets gamle arbeidere i gruvene og han var en meget dyktig snekker. Som ung gutt var han kommet fra Tambov-guvernementet og hadde begynt å arbeide i gruvene. Og dypt nede i Donetsjorden, på de farligste stedene hadde hammeren hans gjort underverker. Den spilte og sang i hendene hans og pikket som en gullhane. Den stadige fuktigheten i gruvene hadde skaffet ham en voldsom revmatisme. Han ble pensjonert og ble vaktmann i «Krasnodonkull». Og han arbeidet som vaktmann akkurat som han hadde gjort som snekker.

— Klava, gjør deg ferdig, hjelp mor! skrek Kovaljov og strøk svetten fra pannen med baksiden av den skitne hånden. — Å, Vanja! sa han da han fikk se ham. — Ser du hva som foregår? — han ristet forbitret på hodet, men grep straks tak i bylten som Aleksander Fjodorovitsj bar foran seg, og hjalp ham å lempe den opp på bilen. — At vi skulle oppleve dette, sa han og pustet tungt. — Å, de kjeltringene, — og ansiktet fortrakk seg da det rumlet sterkere i den uhyggelige tønna som rullet vanvittig omkring i horisonten. — Og hvordan er det med deg, drar du, eller drar du ikke? Hvordan er det med ham, Aleksander Fjodorovitsj?

Aleksander Fjodorovitsj svarte ikke og så ikke på sønnen. Han gikk for å hente en ny bylt. Han var urolig for Vanja og likte ikke at han ikke hadde reist til Saratov sammen med det juridiske fakultet ved universitetet i Vorosjilovgrad hvor Vanja hadde gått denne sommeren.

Da Klava hørte ordene til faren, blunket hun hemmelighetsfullt til Vanja. Hun nappet ham i armen og skulle til å si noe. Men Vanja snakket først.

— Nei, sa han, — jeg kan ikke reise nå. Jeg må først skaffe en vogn til Volodja Osmukhin. Han ligger, han er blitt operert for blindtarm.

Faren til Klava plystret.

— Skaffe en vogn ja! sa han hånlig og samtidig tragisk.

— Dessuten er jeg ikke alene, sa Vanja. Han unngikk å

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

se på Klava og ble plutselig blek. — Jeg har en kamerat, Sjora Arutjunjants. Vi har holdt på her sammen, og vi har lovt hverandre at vi skal dra til fots når alt er ferdig.

Nå var retretten avskåret og Vanja så på Klava. De mørke øynene hennes var blitt slørete.

— Jaså! sa Kovaljov, helt uinteressert i Vanja, i Sjora Arutjunjants og avtalen deres. — Farvel så lenge, da, og han tok et skritt mot Vanja og rakte ham den svette, brede hånden.

— Skal dere dra til Kamensk eller til Likhaja? spurte Vanja med svært dyp stemme.

— Til Kamensk?! Tyskerne kan ta Kamensk hvert øyeblikk! skrek Kovaljov. — Til Likhaja, bare til Likhaja! Til Belokalitvenskaja, over Donets, og så kan de prøve å fange oss ....

— Veiene er så tilproppet .... Jeg håper enda at vi tar dere igjen ved ferjestedet over Donets, sa Vanja og kastet tilbake håret med en bestemt, mandig bevegelse. Disse ordene var ment for Klava.

— Vi får ikke håpe det! sa Kovaljov.

Ordene hans gjaldt selvfølgelig muligheten av at veiene var tilproppet og ikke det at Sjora Arutjunjants og Vanja ville ta dem igjen.

Det var noe som klirret over hodene på dem, og støv drysset ned.

De løftet hodet og så at det var et vindu i annen etasje som gikk opp. Der holdt trustens planavdeling til. Et rundt, skallet, mørkerødt hode stakk ut av vinduet, svetten rant bokstavelig talt av ansiktet og halsen, — det så ut som det kunne begynne å dryppe ned på dem som sto under vinduet.

— Nei men, er De ikke reist da, kamerat Stetsenko? spurte Kovaljov forundret. Han kjente igjen avdelingens sjef.

— Nei, jeg holder på å ordne papirene her, så det ikke blir noe viktig igjen til tyskerne, sa Stetsenko med dyp stemme. Han snakket svært lavt og høflig som han pleide.

— Nå var De heldig, det får en si! ropte Kovaljov. — Ti minutter senere hadde vi vel vært borte!

— Bare dra dere, jeg klarer nok å komme av sted, sa Stetsenko beskjedent. — Si meg, Kovaljov, du vet ikke hva det er for en bil som står borte ved distriktskontoret?

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Kovaljov, Klava, Vanja Semnukhov og mannen oppe på lastebilen snudde seg mot bilen som sto utenfor distriktskontoret.

Kvinnen i bilen forandret øyeblikkelig stilling. Hun bøyde seg fremover så de ikke kunne se henne gjennom døråpningen.

— De tar Dem nok ikke med, kamerat Stetsenko, de har nok av saker selv! ropte Kovaljov.

— Jeg trenger dem heller ikke, sa Stetsenko og så på Kovaljov med de små, røde øynene som vitnet om at han var glad i sterke saker.

Kovaljov ble plutselig forvirret og kikket bort på mannen på lastebilen — om han ikke hadde oppfattet ordene til Stetsenko i en dårlig mening.

— Jeg trodde i min enfoldighet at de var reist for lenge siden, og plutselig ser jeg — det står en bil der, og så tenkte jeg: hva er det for en bil? forklarte Stetsenko med et godmodig smil.

En stund så de alle sammen på bilen.

— Altså er ikke alle reist, sa Kovaljov dystert.

— Å, Kovaljov, Kovaljov! sa Stetsenko med trist stemme. — Det går ikke an å være så rettroende — mer rettroende enn paven i Rom, sa han og forvrengte ordspråket som Kovaljov slett ikke kjente.

— Jeg er ingen stor mann, kamerat Stetsenko, sa Kovaljov hest. Han rettet seg opp og så ikke opp mot vinduet, men på mannen på lastebilen, — jeg er ingen stor mann og forstår ikke hentydningene Deres ....

— Hvorfor er du sint på meg? Jeg har jo ikke sagt noe .... God reise, Kovaljov! Vi treffes vel neppe før i Saratov, sa Stetsenko og slo igjen vinduet.

Kovaljov så i retning av Vanja uten å se ham, og Vanja så uforstående på Kovaljov. Plutselig ble Kovaljov mørkerød i ansiktet, liksom noen hadde fornærmet ham.

— Klava, gjør deg ferdig! skrek han og gikk rundt bilen og inn i bygningen.

Kovaljov følte seg virkelig krenket, og ikke for sin egen skyld. Han syntes det var krenkende at en mann som Stetsenko som sto myndighetene nær, som hadde hatt mye forbindelse

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

med dem og i gode tider hadde sagt dem mange smigrende, vakre ord — at en slik mann nå fordømte dem når de ikke lenger kunne forsvare seg. Og det var ikke en alminnelig, enkel mann som han selv, Kovaljov, som kunne unnskylde seg med at han ikke kjente omstendighetene og derfor kunne kritisere og klage.

Klava hadde ikke hørt eller sett noe av det som foregikk omkring henne. Hun rørte seg ikke, og de mandelformete øynene hennes festet seg øyeblikkelig, som tiltrukket av en magnet, på Vanjas ansikt.

— For en falk faren din er! sa Vanja med et hånlig og lykkelig uttrykk i ansiktet, liksom han hadde forstått alt som foregikk i Kovaljovs sinn. Og han virret med hodet slik at det lange håret fløy til alle kanter som en vifte.

Kvinnen i bilen var blitt urolig over den oppmerksomheten hun hadde vakt, hun ble helt rød i ansiktet og så sint mot den åpne døra inn til distriktskontoret.

7. kapitel.

Vinduene og dørene sto åpne i et av værelsene i distriktskontoret for at røyken etter sigarettene og de brente dokumentene skulle trekke ut. To menn satt overfor hverandre og snakket rolig og fredelig sammen.

Den ene av dem var medlem av kommunistpartiets distriktsstyre, Ivan Fjodorovitsj Protsenko. Han var blitt igjen som en av lederne for partisanavdelingen. Den andre var Matvej Konstantinovitsj Sjulga, en gammel gruvearbeider fra Krasnodon. Han hadde arbeidet illegalt i 1918—19 og hadde vært partisan. Han skulle bli igjen som leder for en av de illegale gruppene i Krasnodon.

Ivan Fjodorovitsj Protsenko var en liten mann i tredveårsalderen med en lett og smidig skikkelse. Han hadde tynt, lyst hår med bare flekker ved tinningene og et klokt, rødkinnet ansikt. Før i tiden hadde det alltid vært rent og glattbarbert, men nå var det dekket av mørk bust — begynnelsen til skjegget

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

som han hadde begynt å la vokse for et par uker siden da han fikk vite at han skulle gå under jorden. Øynene var blå, klare og gløgge. Det lyste snart i det ene og snart i det andre øyet, liksom en munter gnist hoppet på et ben fra øye til øye.

Og Matvej Sjulga, eller Kostijevitsj som han ofte ble kalt — det er på ukrainsk hans farsnavn, Konstantinovitsj — var en mann i fem og førti års alderen, kraftig bygd, med sterke, runde skuldre og et fast, skarpt, solbrent ansikt med fine, mørke prikker i porene. Det var spor etter arbeidet hans. Folk som har arbeidet lenge i gruver eller ved masovner blir aldri kvitt disse mørke prikkene. Sjulga satt med lua bak i nakken, hodet hans var snauklipt og stakk mektig fram under lua, det er sjelden å se mennesker med et hode som er så kraftig bygd. Også øynene var som på en okse.

I hele Krasnodon fantes det ingen som var så rolig og samtidig høytidelig stemt som disse to. De var rolige fordi det hersket full overensstemmelse mellom det de gjorde og det samvittigheten sa dem.

Hele krigstiden, helt fra den første dagen, hadde for dem og de kameratene som for en time siden var dratt mot øst, vært en eneste ubrutt arbeidsdag, fylt av en så umenneskelig kraftanspennelse som bare en herdet kjemper kunne klare.

Alt de hadde av sterke, friske, unge mennesker ga de til fronten. Samtidig produserte de kull, metall, korn, moderne maskiner — mer av allting enn før krigen. Og samtidig flyttet de de største maskinene lenger mot øst forat de ikke skulle falle i fiendens hender eller bli ødelagt. Det var tusener av maskiner, titusener av arbeidere og familier. Samtidig fant de fram til nye redskap og nye arbeidere til de tomme fabrikkbygningene, for å gi dem liv igjen. Og de holdt hele produksjonen og alle menneskene i en tilstand av beredskap slik at allting kunne bli montert ned og kjørt vekk når som helst. Samtidig innførte de tekniske forbedringer i produksjonen, anvendte nye, mer intensive sorter i jordbruket, skaffet erstatninger for de produkter og råvarer som manglet. Og samtidig fortsatte de å gjøre alt det de hadde gjort før krigen og som var uunnværlig i menneskenes liv i et samfunn, særlig under krigen — de skaffet forsyninger, mat og klær, sørget for

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

undervisning for barna, for pleie for de syke, utdannet nye ingeniører, lærere, leger, agronomer, holdt en milits, klubber, teatre, spisesteder, badstuer, vaskerier, frisørsalonger, turnhaller og stadion, opprettet barnehjem for foreldreløse barn. Og hovedsaken var at de utrettelig støttet menneskene i den umenneskelige anspennelsen av fysiske og åndelige krefter, for at menneskene skulle klare å bære det som krigen hadde lagt på deres skuldre.

De gjorde alt dette under hele krigen, liksom det var én dag. Og når den ene delen av Donbass etter den andre falt fra, var de nødt til å fortsette arbeidet med enda større anstrengelser og under enda større vanskeligheter i de delene som var igjen. Og størst var vanskelighetene i den siste delen av Donbass, fordi den var den siste. De gjorde alt dette og glemte at de hadde et privatliv. Familiene deres var dratt lenger øst. De bodde, spiste og sov ikke hjemme, men der hvor de arbeidet. De var å treffe når som helst om dagen eller natten. Og hvis det ikke var mulig å presse mer ut av andre menneskers krefter og energi, presset de det igjen og igjen ut av sine egne fysiske og åndelige krefter og gjorde likevel det som skulle gjøres.

Det øyeblikket kom da de var nødt til å forlate også denne delen av Donbass. Igjen sendte de i løpet av noen dager avgårde hundrer av bedrifter og institusjoner, tusener av maskiner, titusener av mennesker, hundretusener tonn av materielle verdier. Og de satte alt inn for transporten, forsyningen og innkvarteringen av arméene som holdt på å trekke seg tilbake. De valgte ut mennesker som skulle drive illegalt arbeid under tyskerne og fant ledere for dem i sine rekker. Og endelig kom det siste, avgjørende øyeblikk da de fleste av dem ikke kunne være igjen lenger, for det var bare minutter om å gjøre om de klarte å slippe ut av ringen som tyskerne gjorde stadig trangere.

Og så fant den siste avskjeden sted her i distriktskontoret mellom de kameratene som skulle reise og de som ble igjen. Det var en scene som i indre spenning ville sette de antikke tragedier i skyggen, men den ville ikke ha beveget tilskuerne: den var så enkel at den ikke lignet en tragedie engang. Ved

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

avskjeden spøkte de og lo, og de gikk hele tiden omkring og slo hverandre på skulderen. Men de som reiste var trist og urolig til sinns, liksom en ravn slet dem i hjertet. Og de som ble igjen fikk plutselig denne roen over seg.

Selv om et menneske tydelig og klart forstår at det er nødvendig og hensiktsmessig å flykte, kan det ikke la være å føle seg nedverdiget ved det. Og Protsenko og Sjulga skulle bli igjen på det samme stedet hvor de hadde bodd og arbeidet, de ble igjen sammen med de menneskene som de hittil hadde ledet. Og bevisstheten om at denne æren hadde tilfalt dem, fikk dem til å føle seg høytidelig og oppløftet.

Og nå var kameratene reist. Vinden hadde blåst ut all larmen og uroen sammen med tobakksrøyken og det ble stille og kjølig i rommet.

Protsenko og Sjulga snakket om det arbeidet som lå foran dem og utvekslet kontakter.

Møtene og brevvekslingen i kulldistriktet i Donbass ble ført på russisk, og etter gammel vane snakket de russisk nå, men hoppet stadig over til sitt eget ukrainske språk. Det var et blandet språk de snakket, og dette understreket den bitre humoren i det de sa.

— Si meg, Kostijevitsj, kjenner du personlig disse kontaktene som du har gitt meg? Kort sagt, kjenner du disse menneskene, hva slags familie de har og omgivelsene deres? spurte Protsenko.

— På en måte kjenner jeg dem, men på den annen side vet jeg ikke stort om dem, sa Sjulga langsomt og så på Protsenko med de rolige okseøynene sine. — Denne adressen her, — det stedet het hos oss i gamle dager «Dueslagene». Det er Kondratovitsj, eller, hva er det han heter, Ivan Gnatenko. I 1918 var han en bra partisan, men jeg har ikke vært hos ham på femten år. Og i løpet av den tiden er sønnene hans blitt voksne, døtrene har giftet seg, og hvordan omgangen hans er nå, det vet da faen. Men jeg har ikke hørt noe dårlig om ham. Den andre adressen, det er i Sjanghaj, — og Kostijevitsj pekte med den korte fingeren som var bevokst med mørke hår på papirlappen som Protsenko holdt i hånden, —

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

det er Ignat Fomin, personlig kjenner jeg ham ikke, han har ikke bodd i Krasnodon så lenge, men dere har sikkert også hørt om ham. Det er en av stakhanovarbeiderne våre fra gruve 4, de sier at han er en bra kar og at han vil være med. Det som er bra er at han ikke er partimedlem, og enda han er en kjent mann har han ikke deltatt i byens styre og stell, sies det, han har ikke opptrådt på møtene. Han er en mann som en ikke legger merke til. Og resten — det er nye folk alle sammen, jeg kjenner ingen av dem.

— Hvem er det du kjenner da? spurte Protsenko litt urolig. Denne uroen gjenspeilte seg straks i de levende øynene hans som glitret klokt og muntert.

— Jeg kjenner en del kommunister som er blitt igjen for å arbeide illegalt, — gamle Ljutikov, Vdovenko — det er et bra kvinnfolk, og hun fra postkontoret, men noen nærmere opplysninger kan jeg ikke gi om dem. De kommer kanskje selv til å skjule seg her.

— Og de adressene du har gitt meg, har du vært der selv? fortsatte Protsenko å spørre ham ut.

— Hos Kondratovitsj, altså Ivan Gnatenko, har jeg vært siste gang for femten år siden omtrent, og hos de andre har jeg aldri vært. Hvordan skulle jeg ha vært der, når du selv vet at jeg først kom hit i går og fikk vite at jeg skulle bli her. Men det er vel noen som har valgt dem ut, så de kjenner dem vel? sa Sjulga halvveis bekreftende og halvveis spørrende og begynte selv å tvile.

— Det er nok så, men det er ikke bra likevel, sa Protsenko. — Det er da ikke riktig at noen organiserer det illegale arbeid og andre blir igjen for å drive det? — Uten selv å merke det fikk stemmen hans en bebreidende klang, enda Sjulga minst av alle var skyld i at det hadde gått slik. — Det er også en måte å organisere illegalt arbeid på! sa Protsenko hånlig, og den muntre gnisten begynte å hoppe raskere og muntrere fra det ene blå øyet til det andre.

— Det er ikke meg som har organisert det!

— Det er nettopp det jeg sier at det ikke er deg! sa Protsenko, blunket muntert til Sjulga og ristet på hodet.

— De er alt langt borte nå, kanskje ved Novotsjerkask,

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

sa Sjulga med et fint smil i det store ansiktet med de mørke prikkene.

Og de så kameratslig og ikke uten en viss humor på hverandre.

Ivan Fjodorovitsj Protsenko og Matvej Sjulga visste bedre enn noen at kameratene nettopp hadde reist, at de hadde reist fordi de måtte reise, og ingen kunne bebreide dem det. Det kunne også ha falt seg slik at de selv, det vil si Ivan Protsenko og Matvej Sjulga hadde måttet reise og andre kamerater bli igjen istedenfor dem. Men de gledet seg likevel i all hemmelighet over at de andre var reist, og de var blitt igjen.

— Nå, det går nok, vi har klart ting som var verre. Vi skal nok greie det, ikke sant, Kostijevitsj?

— Det er klart, sa Sjulga og ansiktet fikk med en gang et energisk uttrykk. Til tross for øksøynene og de tilsynelatende langsomme bevegelsene og den rolige kraften i de runde skuldrene, var energi det bestemmende i hans karakter. — Nå, og du Ivan Fjodorovitsj, kjenner du de menneskene som du har gitt meg adressene på? spurte han forsiktig.

Ansiktet til Protsenko holdt på å få et fraværende og viktig uttrykk og han skulle til å nikke. Men plutselig hoppet den muntre gnisten inn i det ene øyet hans og tok så til å hoppe så muntert fra øye til øye at øynene lyste av latter. Protsenko viftet med begge hendene — i den ene holdt han lappen med adressene — han så enkelt og muntert på Kostijevitsj og sa:

— Ikke en eneste, faen ta dem!

Og enda det de snakket om varslet fare for arbeidet og for dem selv personlig, brast de begge to i oppriktig og munter latter.

De to hadde vært i de vanskeligste situasjoner: det lå ikke for dem å klage og bære seg over noe som ikke kunne gjøres godt igjen. Og le måtte de fordi de begge som erfarne partitillitsmenn visste hvordan det hadde gått til. Og enda de var klar over hvor alvorlig situasjonen var, lo de over at de i sin tid selv hadde latt det gå slik.

Det var sorgløsheten som var skyld i alt.

Partisanstaben som var blitt opprettet alt høsten 1941 da

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

truselen om okkupasjon oppsto, hadde med en gang begynt å organisere illegale grupper og partisangrupper.

Men fienden var ennå langt fra Vorosjilovgrad, og medlemmene av staben hadde nok å gjøre med sitt vanlige arbeid. De overlot organiseringen av disse gruppene til andre. Det var deres underordnede — pålitelige og samvittighetsfulle mennesker — som igjen fant andre, også pålitelige og samvittighetsfulle mennesker. På denne måten ble det utarbeidet oppgaver over adresser og illegale leiligheter og skapt et nett av partisanbaser, illegale grupper og partisanavdelinger.

Okkupasjonstruselen fjernet seg stadig mer og Den røde armés fremgang om vinteren skapte håp om at de ikke skulle bli noen okkupasjon i det hele tatt. Og alt ble ved det gamle. I løpet av året ble mange av de menneskene som skulle brukes til illegalt arbeid og til og med medlemmer av selve staben, mobilisert. Noen ble flyttet til nye arbeidssteder, noen ble evakuert, og noen hadde selv glemt at de en gang var blitt utpekt til dette arbeid.

De husket først på det nå da okkupasjonstruselen igjen meldte seg. Men denne gangen kom faren så plutselig at det ikke var tid til å bygge opp en ny organisasjon. Og på denne tiden var det alt blitt samlet mange erfaringer når det gjaldt illegalt arbeid og partisankamp i de okkuperte områder, og disse erfaringene skulle ha blitt utnyttet.

Partisanstaben pekte i all hast ut nye folk som erstatning for dem som hadde dratt eller var blitt strøket.

Protsenko var en kjent skikkelse i Vorosjilovgrad og hadde han blitt igjen der hadde det gått galt med ham. Derfor skulle han bli igjen ved en stor partisanavdeling i nærheten av landsbyen Mitjanskaja. Sjulga var fra Krasnodon, men hadde de siste ti år arbeidet på andre steder i Donbass. Og etter at tyskerne hadde okkupert disse stedene også, hadde han arbeidet i en av de nordvestlige kretsene i Vorosjilovgrad-distriktet. Derfor ble det i siste øyeblikk bestemt at det var best at han ble igjen som en av lederne for det illegale arbeid i Krasnodon.

På denne måten var det gått slik at det var noen som hadde organisert det illegale arbeid og partisankampen i distriktet, og andre var blitt igjen for å føre denne kampen.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020.

Da de var blitt klar over dette forholdet utvekslet Protsenko og Sjulga noen oppmuntrende ord om at «det ikke var noe farlig», og at «det var sovjetmennesker overalt» og at «det ikke ville gå en uke før de var helt hjemme her». Etter dette sa Protsenko:

— Nå, Kostijevitsj ...., og han reiste seg.

Det var virkelig på tide for ham å dra.

— Nå, Ivan Fjodorovitsj, sa Sjulga og reiste seg også.

Og begge to følte at de hadde svært liten lyst til å skilles.

Det var ikke to timer siden de andre var reist, reist til landsmenn, over russisk jord. Og de var blitt igjen her, de gikk inn i et nytt, illegalt liv. Det var et underlig liv etter at de nå i tyve år hadde levd i sitt eget land som frie mennesker. De hadde nettopp sett kameratene sine her, de var ikke kommet lenger enn at de kunne ta dem igjen. Men det var ikke mulig .... Og de to var i løpet av de få timene kommet hverandre så nær — nærmere enn de nærmeste slektninger. Det var svært vanskelig å skilles.

De sto lenge og ristet hverandres hender.

— Nå får vi se hvordan tyskerne er, hvordan de hersker og regjerer, sa Protsenko.

— Vær forsiktig, Ivan Fjodorovitsj ....

— Jeg er like så vanskelig å ta knekken på som ugraset. Vær forsiktig selv, Kostijevitsj.

— Jeg er udødelig, jeg, smilte Sjulga.

De var rørt, og de hadde lyst til å si noe godt til hverandre. Men de sa ingen ting, de tok omkring hverandre, kysset hverandre og gikk ut uten å se på hverandre.

Den varme ettermiddagssolen slo dem i ansiktet og de knep øynene sammen.

— Ble det lenge, Katja? Nå drar vi, sa Protsenko med et bredt, skyldbevisst smil. Han lukket opp døra til førersetet og tok ut sveiven for å starte motoren. — Kostijevitsj, dette er kona mi, hun er lærerinne, sa han med plutselig stolthet.

— Å, goddag, smilte Sjulga godmodig og trykte den faste, energiske hånden som hun rakte ham ut gjennom vinduet.

— Og Deres kone? spurte Protsenkos kone og smilte.

— Alle mine er jo .... begynte Sjulga.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Å, unnskyld .... unnskyld meg, sa hun plutselig og la fort hendene over ansiktet. Men en kunne likevel se hvordan hun ble rød over hele ansiktet.

Hele familien til Sjulga var blitt igjen i et område som var okkupert av tyskerne. De hadde ikke fått tid til å reise fordi tyskerne var kommet for plutselig og fordi de hadde ventet på Sjulga som var i en landsby langt borte. Han var med på å drive sammen buskapen for å føre den mot øst. Og han fikk ikke tid til å få familien ut.

Sjulgas familie var enkle mennesker, akkurat som han selv. Da de andre familiene ble evakuert mot øst, ville hans familie — kone og to barn, en datter som gikk på skolen og en gutt på syv år — ikke reise. Og Sjulga selv hadde heller ikke insistert på at de skulle reise. Da han var ung og var partisan, var den unge kona med ham, og den eldste sønnen, som nå var i Den røde armé, var født akkurat på denne tiden. Og de tenkte på dette og syntes at familien ikke måtte skilles i en vanskelig tid, men bære alle byrder sammen. Slik hadde de også oppdratt barna. Nå følte Matvej Sjulga at han var skyld i at familien var blitt igjen i tyskernes hender.

— Unnskyld meg, sa Protsenkos kone igjen, tok hendene fra ansiktet og så medfølende og skyldbevisst på Kostijevitsj.

Protsenko sveivet lenge og energisk. Hele bilen ristet, men motoren ville ikke starte.

— Kostijevitsj, kryp inn i bilen og gi gass, sa Protsenko forlegent.

Sjulga «ga gass». Motoren startet.

— For et best! Protsenko strøk svetten fra pannen med håndbaken og slengte sveiven inn i bilen.

De tok avskjed en gang til, omfavnet hverandre og kysset hverandre.

— Farvel, sa også Protsenkos kone. Hun smilte ikke, hun sa det høytidelig og fikk tårer i øynene.

— Ha det bra! sa Sjulga trist.

Bilen hoppet som en ustyrlig hest, det smalt i eksosrøret og skittenblå røyk kom ut. Etter å ha kjørt et stykke kom den ordentlig i gang. Protsenko strakte ut hånden og viftet til avskjed for siste gang.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Og Sjulga sto alene igjen i solsteken.

Han så på lastebilen på den andre siden av gata og mannen som holdt på å lesse på. Han så den unge gutten og jenta som holdt på å ta avskjed ved bilen, og ble stående og stirre distré fremfor seg.

— Og du skjønner, så kom denne Tolja Orlov, — kjenner du ham? sa Vanja Semnukhov med hul bass-stemme.

— Nei, han er sikkert fra Vorosjilovskolen, svarte Klava klangløst.

— Kort sagt, han kom til meg: «Kamerat Semnukhov, noen hus fra oss bor Volodja Osmukhin, et meget aktivt medlem av komsomol, han ble operert for blindtarm for ikke lenge siden, og er kommet hjem for tidlig. Nå er såret gått opp og begynt å verke, kan De ikke skaffe ham en vogn?» Forstår du hvilken stilling jeg er i? Jeg kjenner denne Volodja Osmukhin utmerket — det er en kjernekar! Forstår du hvilken stilling jeg er i? «Nå,» sier jeg, «gå til Volodja, jeg skal bare innom et sted og så kommer jeg straks til dere.» Og så løp jeg til deg. Forstår du nå hvorfor jeg ikke kan reise sammen med dere? spurte han skyldbevisst og prøvde å se henne inn i øynene som ble fulle av tårer. — Men Sjora Arutjunjants og jeg .... begynte han igjen.

— Vanja, sa hun og bøyde seg plutselig helt inn til ham slik at han kjente den varme pusten. — Vanja, jeg er stolt av deg, jeg er så stolt av deg, jeg .... Og hun sukket, ikke som en jentunge, men som en voksen kvinne. Og med dette sukket glemte hun alt i verden, tok ham rundt halsen med de store, fyldige armene sine — også som en voksen kvinne — og kysset ham lidenskapelig på munnen.

«For noen pokkers unger!» tenkte Matvej Sjulga halvveis forundret og halvveis misunnelig. Han sto på den andre siden av gata og skjønte først nå hva som foregikk.

Klava rev seg løs fra Vanja og løp inn gjennom porten. Vanja sto en liten stund, så gikk han fort nedover gata. Han slengte med de lange armene og lot solen skinne på ansiktet og det bustete håret som han ikke lenger rettet på.

Den inspirasjon som hadde ulmet i ham som kull under aske, lyste nå opp i ansiktet. Men hverken Klava eller noen

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

andre mennesker så ansiktet hans nå da det var blitt så vakkert, for Vanja gikk alene bortover og slengte med armene. Et sted i nærheten ble gruvene fremdeles sprengt i luften, mennesker dro av gårde, gråt og skjellte, militæravdelinger marsjerte forbi, kanontordenen rullet, motorene hylte truende opp mot himmelen, røyk og støv steg opp og solen stekte ubarmhjertig. Men for Vanja Semnukhov eksisterte det ikke noe annet enn de fyldige, kjølige, ømme armene rundt halsen og det harde, lidenskapelige, tårevåte kysset på leppene.

Alt det som foregikk omkring ham var ikke uhyggelig lenger, fordi det ikke fantes noe som var umulig for ham. Han kunne ha evakuert hele byen — med kvinner, barn og gamle og med alle sakene deres — og ikke bare Volodja Osmukhin.

«Jeg er stolt av deg, jeg er så stolt av deg,» sa hun med den dype fløyelsstemmen, og noe annet kunne han ikke tenke på. Han var nitten år gammel.

8. kapitel.

Ingen kunne vite hvordan livet under tyskerne ville arte seg. Men i et hvert tilfelle var det nødvendig å ha en legal stilling i livet. Protsenko hadde dagen i forveien gitt Matvej Sjulga et pass og en arbeidsbok som lød på Jevdokim Ostaptsjuk, arbeider ved Vorosjilovgrad lokomotivverk. Og natten i forveien hadde gamle Ljutikov, som arbeidet som formann ved det mekaniske vekstedet ved «Krasnodonkull», og som også var blitt igjen for å arbeide illegalt, ført Jevdokim Ostaptsjuk inn som låsesmed ved verkstedet. På denne måten virket det svært naturlig: han hadde arbeidet på fabrikken i Vorosjilovgrad, og da kampene begynte var han kommet til Krasnodon og hadde begynt ved verkstedet der.

I grunnen hadde det beste vært straks å skjule seg beskjedent i en av de leilighetene han hadde fått oppgitt — helst hos Ivan Gnatenko, eller Kondratovitsj, som han ble kalt. Han

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

var gammel partisan og en kamerat av Sjulga. Men Sjulga hadde ikke sett Kondratovitsj på femten år og han hadde svært liten lyst til å gå til ham nettopp nå.

Nå trengte han et menneske som sto ham nær. Og Sjulga tok til å tenke etter hvem som fantes i Krasnodon av de kameratene han hadde hatt under illegaliteten i 1918—19.

Hans beste kamerat hadde vært Leonid Rybalov. Han var fra Krasnodon og hadde vært bolsjevik siden 1917. De hadde sammen levd illegalt under tyskerne og de hvite, og sammen hadde de vært med på å skape sovjetmakten. Matvej Sjulga hadde den gangen vært en ukjent mann, og Rybalov var en kjent størrelse i distriktet. Siden kom det andre tider, oppbyggingen begynte. Og Rybalov hadde vært særlig flink til å «knuse kontrarevolusjonen» og holde taler, og livet skjøv ham stadig mer til side mens det gikk oppover med Sjulga. På en eller annen måte gikk vennskapet i oppløsning av seg selv. Og siden ble Leonid Rybalov helt forflyttet fra Donbass for å arbeide i invalidkooperasjonen.

Men så kom Sjulga til å tenke på søsteren til Leonid Rybalov, Lisa, og et barnslig smil kom fram på det store ansiktet med de svarte kullprikkene. Han tenkte på Lisa Rybalova slik som hun hadde vært den gangen, slank, lys og uforferdet, med brå bevegelser, skarp stemme og rappe øyne. Han husket hvordan hun kom med mat til ham og Leonid, hvordan hun lo og lynte med de hvite tennene når Sjulga spøkende sa at det var synd at han var gift, ellers ville han fri til henne. Og hun kjente også kona hans godt!

For ti-tolv år siden hadde han truffet henne på gata og visstnok en gang til på et eller annet kvinnemøte. Hun var gift alt den gangen, såvidt han husket. Ja, hun hadde giftet seg straks etter borgerkrigen med en eller annen Osmukhin. Denne Osmukhin hadde siden arbeidet i «Krasnodonkull». Og han selv, Matvej Sjulga, hadde sittet i boligkommisjonen den gang de fikk tildelt en leilighet i et standardhus i den gata som fører til gruve nr. 5.

Han tenkte hele tiden på Lisa slik som han hadde kjent henne den gang hun var ung, og minnene strømte på ham med en slik styrke at han følte seg ung igjen og så alt foran seg

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

i sin ungdoms lys. «Hun kan ikke ha forandret seg,» tenkte han, «mannen hennes, Osmukhin, var også en av våre .... Å, det får være det samme, pokker også, jeg går innom Lisa Rybalova! Kanskje de ikke er reist, kanskje skjebnen vil at jeg skal treffe dem. Eller kanskje hun er der alene?» tenkte han urolig og gikk nedover mot overgangen.

I løpet av de ti år han hadde vært borte fra Krasnodon var det blitt bygd murhus i hele strøket, og nå var det vanskelig å finne ut hvor Osmukhins bodde. Han gikk lenge omkring i de stille gatene, mellom husene med slåene for og våget ikke å gå inn og spørre. Til slutt fant han ut at han kunne orientere seg etter tårnet på gruve nr. 5 som stakk opp langt borte på steppen. Og da han gikk nedover gata som pekte rett mot tårnet, fant han straks huset til Osmukhins.

Vinduene med blomster i vinduskarmene sto åpne — han syntes han hørte unge stemmer inne, og hjertet begynte å slå som den gang han var ung da han banket på døra. Det var visst ingen som hørte ham, og han banket en gang til. Myke skritt kom bort mot døra.

Lisa Rybalova sto foran ham, med tøfler på føttene og med et ansikt som var forbitret og bedrøvet på samme tid. Øynene var røde og forgråtte. «Nei, slik som livet har fart med henne,» tenkte Sjulga.

Men han kjente henne igjen med en gang likevel. Også den gang hun var ung hadde hun hatt dette skarpe, irriterte uttrykket. Men Sjulga visste hvor snill hun i grunnen var. Hun var slank som før og det var ingen grå stenk i det lyse håret, men rynker etter tunge opplevelser og slit lå over ansiktet. Og hun var sjuskete kledd, aldri hadde hun vist seg slik før.

Hun så uvennlig og spørrende på den fremmede mannen som sto på trappa. Men plutselig gikk det et drag av forundring og fjern glede over ansiktet med de tårefylte øynene.

— Matvej Kostijevitsj .... Kamerat Sjulga! sa hun og hånden som holdt i dørklinken falt hjelpeløst ned. — Hvor kommer De fra? På en slik dag?

— Unnskyld meg, Lisa, eller Lisaveta Aleksejevna, jeg vet ikke hva jeg skal kalle deg .... Jeg skal østover, evakueres, og så kom jeg innom for å hilse på dere ....

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Jaså, østover — alle, allesammen skal østover! Og vi? Og barna våre? begynte hun plutselig å snakke opphisset og rettet på håret med en nervøs, hastig bevegelse. Hun så på ham med øyne som hadde et sint og forpint uttrykk. — De skal østover, kamerat Sjulga, og sønnen min ligger etter en operasjon, og De skal altså østover! gjentok hun som om Sjulga var skyld i at det hadde gått slik.

— Unnskyld, ikke vær sint, sa Sjulga rolig og forsonlig, enda det klang trist i en tynn streng i brystet. «Er det slik du er blitt, Lisa Rybalova,» klang det, «er det slik du tar imot meg, kjære Lisa!»

Men han hadde sett mye i livet — og han kunne beherske seg.

— Fortell meg ordentlig hva som har hendt hos Dem.

Han gikk også over til å si «De».

— De må også unnskylde, sa hun likeså skarpt som før. En skygge av det tidligere vennskapet gled igjen over ansiktet hennes. — Kom inn .... Men slik som det er hos oss nå! Hun slo ut med hånden og tårene kom igjen fram i de røde, oppsvulmete øynene.

Hun gikk til side og lot ham komme inn. Han gikk etter henne inn i den halvmørke gangen. Gjennom en åpen dør inn til rommet til høyre som var fullt av sol, fikk han straks øye på tre eller fire unge gutter og en jente som sto ved en seng hvor det lå en halvvoksen gutt. Han var dekket til med et laken til over livet og hadde mørke øyne og et blekt ansikt som en gang måtte ha vært svært solbrent. Han var kledd i en hvit skjorte med åpen krage.

Sjulga kjente igjen en av guttene. Det var ham som hadde kysset den unge jenta ved bilen. Det var klærne hans, skyggelua og sekken på ryggen, og bevegelsene som var blitt igjen i hukommelsen.

— De er kommet for å ta avskjed med sønnen min. De får komme hit, sa Lisa og pekte på rommet på den andre siden av gangen.

Dette rommet lå i skyggen, det var nokså mørkt og kjølig der.

— Jeg får si goddag først, sa Sjulga, tok av seg lua så det snauklipte hodet med det svarte, gråsprengte håret ble synlig

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

bart. Han rakte fram hånden. — Jeg vet ikke hva jeg skal kalle Dem — Lisa, eller Lisaveta Aleksejevna?

— Kall meg det De vil. Jeg gjør meg ikke viktig og forlanger ingen høytidelige titler, men er jeg noen Lisa nå? Før i tiden var jeg Lisa, men nå .... Hun gjorde en brå bevegelse med hånden og kastet et forpint og skyldbevisst — og samtidig svært kvinnelig — blikk på Sjulga med de oppsvulmete, lyse øynene sine.

— For meg kommer du alltid til å være Lisa, for jeg er gammel selv, smilte Sjulga og satte seg på en stol.

Hun satte seg overfor ham.

— Og siden jeg er gammel, så får du unnskylde at jeg begynner med en bebreidelse, fortsatte han med det samme smilet, men svært alvorlig. — Du må ikke være ergerlig over at jeg drar østover og at andre drar østover. De forbannede tyskerne har ikke gitt oss noen frist. Før i tiden var du liksom en av våre, altså kan jeg fortelle deg at han — denne forbannede tyskeren — angriper fra Millerovo i retning av Morosovskaja, det er altså Stalingrad som er målet. Altså må vi trekke oss tilbake ....

— Men det blir vel ikke lettere for oss av den grunn? sa hun trist. — Dere drar, og vi blir igjen ....

— Hvem er det som er skyld i det? sa han dystert. — Vi har transportert andre familier mot øst helt siden krigen begynte og til i dag, sa han og tenkte på sin egen familie. — Vi skaffet transportmidler og hjalp på alle måter. Og ikke bare familier — vi har transportert tusener og hundretusener av arbeidere til Ural, til Sibir. Hvorfor dro ikke dere den gang? spurte Sjulga, og en bitter følelse steg stadig sterkere opp i ham.

Hun tidde. Hun satt urørlig og rak, liksom hun lyttet til det som foregikk i rommet tvers over gangen, og det var tydelig at hun ikke hørte oppmerksomt på det han sa. Og han selv begynte uvilkårlig å lytte.

Stille stemmer kom bare spredt derfra, og det var umulig å forstå hva som foregikk.

Vanja Semnukhov hadde ikke klart å skaffe en vogn eller en plass i en bil for Volodja Osmukhin — enda han var så

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

hårdnakket og kaldblodig at det var blitt til et ordspråk blant kameratene. Han kom hjem og fant Sjora Arutjunjants som var helt utpint av å vente. Faren til Vanja var også hjemme, og Vanja skjønte at Kovaljovs hadde reist.

Sjora Arutjunjants var en gutt på sytten år. Han var lang, men likevel et halvt hode mindre enn Vanja. Han var mørk, og nå var han også sterkt solbrent. Han hadde vakre, svarte armenske øyne med buede øyevipper og fyldige lepper. Han lignet litt på en neger.

Til tross for aldersforskjellen var de blitt gode venner i løpet av disse få dagene: begge to var lidenskapelige bokormer.

Vanja Semnukhov var på skolen til og med blitt kalt for professor. Han hadde bare én fin dress, grå med brune striper, som han tok på seg ved høytidelige anledninger. Som alle klærne hans var den litt for kort. Men når han tok en hvit skjorte under jakka og et brunt slips rundt halsen og satte de sorte hornbrillene på nesen og dukket opp på skolen med jakkelommene fulle av aviser og en bok i den ene hånden — når han gikk der og vagget, alltid rolig og taus, fylt av et lys som strålte jevnt og klart i ham og kastet et gjenskinn på det bleke ansiktet — da vek alle kameratene uvilkårlig ærbødig unna for ham som for en virkelig professor. Og særlig stor respekt hadde de yngre elevene, pionerene.

Sjora Arutjunjants hadde til og med en spesiell skrivebok hvor han noterte forfatteren på hver bok han hadde lest og en kort karakteristikk. For eksempel:

«N. Ostrovskij. Hvordan stålet ble herdet. Det var flotte greier.

A. Blok. Vers om en vakker dame. Mange tåkete ord.

L. Tolstoj. Hadsji-Murat. Fjellfolkenes frigjøringskamp er godt fremstilt.

S. Golubov. Soldatens ære. Fjellfolkenes frigjøringskamp er ikke godt nok fremstilt.

Byron. Childe Harold. Det er uforståelig at dette verket har beveget sinnene så sterkt, når det er så kjedelig å lese det.

V. Majakovskij. Bra. (Ingen vurdering.)

A. Tolstoj. Peter I. Flott. Det kommer fram at Peter var et progressivt menneske.»

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Og en kunne lese mye annet i denne skriveboka. Sjora Arutjunjants var i det hele tatt svært ordentlig, renslig, bestemt i sitt syn og likte orden og disiplin i allting.

Alle disse dagene og nettene mens de holdt på med evakueringen av skolene, klubbene, barnehjemmene snakket de uten opphold ivrig om den andre fronten, om Simonovs dikt «Vent på meg», om den nordlige sjøveien, om filmen «Det store liv», om Lysenkos arbeider, om manglene ved pionerbevegelsen, om hvor underlig Sikorskis regjering oppførte seg i London, om dikteren Sjipatsjev, om hallomannen Levitan, om Roosevelt og Churchill. Og det var bare én ting de ikke ble enige om. Sjora Arutjunjants mente at det var mye nyttigere å lese aviser og bøker enn å løpe etter jentene i parken. Men Vanja sa at han personlig likevel ville løpt etter dem, hvis han ikke hadde vært så nærsynt.

Vanja tok avskjed med moren, med den eldste søsteren og med faren som prustet og snøftet sint og prøvde å la være å se på sønnen, men i siste øyeblikk korset han ham og presset de tørre, hete leppene mot pannen hans. I mellomtiden prøvde Sjora å overbevise Vanja om at det ikke var noen nytte i å gå innom Osmukhins siden de ikke hadde skaffet noen vogn. Men Vanja sa at han hadde gitt Tolja Orlov sitt ord og at de måtte gå og forklare alt.

De tok sekkene sine på ryggen, Vanja kastet for siste gang et blikk på yndlingskroken sin ved senga hvor det hang et litografi av Pusjkin etter et maleri av Karpov, og hvor det sto en bokhylle. På den viktigste plassen blant bøkene sto Pusjkins samlede verker og små bind av lyrikerne på Pusjkins tid, utgitt av forlaget «Sovjetforfatteren» i Leningrad. Vanja så på alt dette, dro lua ned i pannen med en brå bevegelse, og så gikk de til Volodja Osmukhin.

Volodja satt i senga, kledd i den hvite skjorta og dekket til med et laken opp til livet. På senga lå en bok oppslått — han hadde vel lest i den om morgenen — det var «Elektriske Reléer».

I hjørnet ved vinduet bak senga lå alle slags redskap i en haug, slik at de ikke skulle være i veien når det ble gjort rent i rommet. Det var ståltråd, et hjemmelaget filmapparat, deler

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

av en radiomottager, — Volodja Osmukhin var interessert i teknikk, og hans drøm var å bli flykonstruktør.

Tolja Orlov, kalt «Tordendrønn», var Volodjas beste venn. Han var foreldreløs. «Tordendrønn» ble han kalt fordi han både vinter og sommer var forkjølet og hostet drønnende. Han satt på en krakk ved senga, med krum rygg og med de store knærne bredt fra hverandre. Alle leddene hans, albuene, håndleddene og knærne, føttene og skinnebenene, var unaturlig sterkt utviklet og kraftige. Det tykke, gråaktige håret stakk ut i hvirvler til alle kanter på det store hodet. Øynene hadde et trist uttrykk.

— Du kan altså absolutt ikke gå? spurte Vanja Volodja.

— Hvordan skulle jeg gå — legen sa at såret kunne gå opp og tarmene falle ut! sa Volodja dystert.

Han var dyster, ikke bare fordi han selv var nødt til å bli igjen, men fordi moren og søsteren ble igjen for hans skyld.

— Nå, la meg få se stingene, sa Sjora Arutjunjants geskjeftig.

— Hva er det De finner på, såret er jo bandasjert! sa søsteren til Volodja, Ludmila, eller Ljusia, forskrekket. Hun sto ved fotenden av senga og lente seg mot den.

— Ikke vær redd, alt går i orden, sa Sjora med et høflig smil og en behagelig armensk aksent som ga ordene en særlig vekt. — Jeg har gått på førstehjelpskurs og klarer fint å ta vekk bandasjen og sette den på igjen ....

— Det er ikke hygienisk! protesterte Ljusia.

— Den nyeste krigsmedisin som er nødt til å arbeide under vanskelige forhold i felten, har bevist at det er fordommer, sa Sjora strengt.

— Det er vel noe annet De har lest det om, sa Ljusia overlegent. Men et øyeblikk etter så hun alt med en viss interesse på denne negergutten.

— Hold opp, Ljusia! Jeg kan forstå mor, hun er nervøs, men du behøver ikke å blande deg opp i ting som ikke angår deg! Gå ut, gå! sa Volodja ergerlig til søsteren. Og han kastet lakenet til side slik at en kunne se de solbrente, muskuløse bena. Hverken sykdom eller sykehusopphold hadde tatt knekken på den brune fargen og de sterke musklene.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Ljusia snudde seg vekk.

Tolja Orlov og Vanja støttet Volodja, og Sjora lot de blå underbuksene hans gli ned og tok av bandasjen. Stingene var fulle av verk og så stygge ut. Volodja anstrengte seg for ikke å fortrekke ansiktet av smerte og ble blek.

— Det er ikke bra. Hva? sa Sjora og fortrakk ansiktet.

— Det er nok ikke videre bra, sa Vanja.

De la bandasjen på igjen, uten å si noe og uten å se på Volodja. De smale, brune øynene hans som alltid lyste freidig, var nå triste og prøvde å fange blikket til kameratene.

Nå var det vanskeligste igjen å gjøre: de måtte forlate kameraten sin, og de visste hva som ventet ham.

— Hvor er mannen din, Lisa? spurte Sjulga imens for å få samtalen inn på noe annet.

— Han er død, sa hun hardt. — Han døde i fjor, like før krigen. Han var syk hele tiden og så døde han, gjentok hun flere ganger sint, og Sjulga syntes det klang som en bebreidelse. — Å, Matvej Kostijevitsj! sa hun med forpint stemme. — De er nå en av dem som har makten, og hvis De visste hvor vanskelig vi har det nå, vi alminnelige mennesker! Dere som har makten, dere skal jo være til for oss, for alminnelige mennesker. Jeg husker jo at De engang var som oss. Jeg husker hvordan broren min og De sloss for livet vårt, og jeg vil ikke gi Dem skylden for noe. Jeg vet at dere ikke kan bli igjen her og omkomme. Men ser dere da ikke at det er alle slags uslinger som flykter sammen med dere, at de drar med seg møbler, og hele lastebiler med skrammel, og de bryr seg ikke det minste om oss, om alminnelige mennesker, om «innbyggerne», som noen kaller oss. Men det er jo oss, de små menneskene, som har skapt alt med hendene våre. Å, Matvej Kostijevitsj! Ser dere da virkelig ikke at disse uslingene, unnskyld meg, synes at sakene deres er mere verdt enn vi, enn alminnelige mennesker? ropte hun og munnen fortrakk seg i smerte. — Og etterpå så er dere forundret over at det finnes noen blant oss som føler seg krenket. Det jeg er forundret over, det er hvor tålmodig vi alminnelige mennesker er, for hvis en opplever noe slikt bare én gang, så kan en jo miste troen på alt, på allting!

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Senere tenkte Sjulga ofte med smerte og sorg på denne samtalen. Det som var verst, det var at han innerst inne forsto hva hun måtte føle og at han kunne ha funnet de rette ord for henne. Men da de forpinte ordene brast ut av henne — og Sjulga syntes de lød forbitret — da var hun så ulik det bildet han hadde dannet seg av den Lisa han hadde kjent i sin ungdom. Det som han møtte var så helt annerledes enn det han hadde ventet, at han følte seg overveldet. Han følte det som en krenkelse at hun bare snakket om seg selv og ikke engang spurte ham om hans familie, om hans kone som hun hadde vært venner med i sin ungdom. Han skulle jo bli igjen her og familien hans var i hendene på tyskerne og kanskje ikke i live lenger! Og det brast ut av ham — ord som han siden angret.

— Det er kommet langt med tankene Deres, Lisaveta Aleksejevna, sa han kaldt, — svært langt! Det passer selvsagt godt å miste troen på sovjetmakten når tyskerne står i døra. Hører De det? sa han og løftet truende hånden med de korte, lodne fingrene, og det var liksom artilleridrønnene i det fjerne fylte rommet. — Har De tenkt over hvor mange av de beste det er som dør der, mennesker som har vært alminnelige mennesker og har steget til makten, som De sier. Men jeg vil si at de er steget til bevissthet om at de er de beste i folket, at de er kommunister! Og hvis De har mistet troen på disse menneskene og mistet troen i en slik tid, når tyskerne tramper på oss, så synes jeg det er krenkende. Det er krenkende og det er synd på Dem, sa han truende og leppene skalv som på et barn.

— Hva er det De sier? .... Hva er dette for noe? .... De .... De vil beskylde meg for at jeg venter på tyskerne? skrek hun med skarp stemme. Hun holdt på å miste pusten og ble enda mer forbitret fordi han forsto henne på den måten. — Å, at De kan .... Og sønnen min? .... Jeg er mor! .... Og De ....

— Men har De glemt, Lisaveta Aleksejevna, dengang vi var alminnelige arbeidere, som De sier, og tyskerne truet oss, eller de hvite, tenkte vi på oss selv først den gangen? sa Sjulga bittert, uten å høre på henne. — Nei, vi tenkte ikke

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

på oss selv først, men på det beste blant oss, på våre ledere, det var dem vi tenkte på! Husk broren Deres! Det var slik vi arbeidere alltid tenkte og handlet! Skjule, bringe i sikkerhet våre ledere, de beste blant oss, blomsten blant oss, og selv beskytte dem med våre liv — slik har arbeiderne alltid tenkt og slik tenker de i dag, og de synes det er en skam å tenke annerledes! Har De virkelig forandret Dem slik siden den gangen, Lisaveta Aleksejevna?

— Vent litt! sa hun plutselig og rettet seg opp og lyttet til det som foregikk i det andre rommet.

Sjulga lyttet også.

Det var blitt stille derinne, og moren forsto at det foregikk noe der. Hun glemte Sjulga øyeblikkelig, reiste seg og gikk raskt inn til sønnen. Sjulga knuget dystert lua i de store hendene og gikk ut i gangen. Han var misfornøyd med seg selv.

Volodja satt i senga og tok avskjed med kameratene. Han trykket hendene deres lenge og uten å si noe, beveget halsen nervøst og kastet på det mørke, snauklipte hodet med håret som begynte å bli langt. Så underlig det enn var hadde ansiktet et oppløftet og lykkelig uttrykk, de mørke, smale øynene strålte. En av kameratene hans, en klosset og tung gutt med bustet hår sto ved hodegjerdet. Han snudde seg vekk slik at en bare så profilen. Han så med store øyne mot det solfylte, åpne vinduet.

Den unge jenta sto fremdeles ved fotenden og smilte. Og Sjulga følte et stikk i hjertet da han kjente igjen den Lisa Rybalova han engang hadde kjent. Ja, det var Lisa, slik som han hadde kjent henne for over tyve år siden, bare mykere enn arbeiderjenta Lisa med de store hendene og de skarpe bevegelsene som han hadde kjent og vært glad i.

«Ja, jeg må gå,» tenkte han trist, dreide lua i hendene og tok et tungt skritt over det knirkende golvet.

— Går De? spurte Lisaveta Aleksejevna høyt og tok raskt et skritt mot ham.

— Ja, jeg får vel gå. Ikke vær sint på meg. — Og han satte lua på hodet.

— Alt? utbrøt hun. — Var det bitterhet eller beklagelse i utropet hennes? — Eller kanskje han bare innbilte seg det.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Ikke vær sint De heller .... Gud hjelpe Dem å komme godt fram, hvis han er til da. Ikke glem oss, tenk på oss, sa hun og lot armene falle hjelpeløst ned. Og ordene hadde en slik moderlig klang at han fikk en klump i halsen.

— Farvel, sa Matvej Sjulga dystert og gikk.

Å, det var dumt, det var dumt at du gikk, kamerat Sjulga! Du skulle ikke ha gått fra Lisaveta Aleksejevna og den unge jenta som lignet slik på den Lisa Rybalova som du kjente. Og det var ikke riktig at du ikke tenkte på, ikke prøvde å føle deg inn i det som foregikk foran øynene dine mellom disse unge guttene, at du ikke engang var interessert i å få vite hvem de var, disse guttene!

Hadde Matvej Sjulga ikke handlet slik, hadde hele livet hans kanskje vært annerledes. Men dengang forsto han ikke, han følte seg til og med krenket. Og det var ikke annet å gjøre for ham enn å gå til den bydelen som før i tiden het «Dueslagene», og prøve å finne huset til kameraten sin fra partisantiden, Ivan Gnatenko, som han ikke hadde sett på femten år. Hvordan kunne han vite at han i det øyeblikket tok det første skrittet på den veien som skulle føre til undergangen?

Det som foregikk i det andre rommet like før Sjulga gikk ut i gangen etter Lisaveta Aleksejevna — var følgende:

Det hersket en tung taushet i rommet. Så reiste Tolja Orlov seg fra krakken, denne Tolja som hele tiden hostet drønnende fordi han alltid var dårlig kledd og forkjølet, og derfor ble kalt for «Tordendrønn». Han reiste seg fra krakken og sa at hvis hans beste venn Volodja ikke kunne dra, så ville han, Tolja, bli hos ham.

I det første øyeblikket ble alle forvirret. Så fikk Volodja tårer i øynene og omfavnet Tolja, og alle ble opphisset og glade. Ljusia kastet seg om halsen på «Tordendrønn» og kysset kinnene, øynene og nesen hans — det var det lykkeligste øyeblikket i Toljas liv. Så kastet Ljusia et sint blikk på Sjora Arutjunjants. Hun ville så gjerne at også han skulle bli igjen.

— Det var flott! Det var en virkelig kamerat! Du er en kjekk kar, Tolja! sa Vanja Semnukhov med fornøyd basstemme. — Jeg er stolt av deg .... sa han plutselig. — Jeg og Sjora Arutjunjants, vi er stolte av deg, rettet han på det.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Både Vanja og Sjora ga Tolja et varmt håndtrykk.

— Men vi kommer jo ikke til å leve som før, sa Volodja med glitrende øyne. — Vi kommer til å kjempe, ikke sant, Tolja? Og det kan ikke være mulig at partiet ikke har etterlatt noen her for å arbeide illegalt. Vi skal finne dem! Det er klart at vi kan gjøre noe!

9. kapitel.

Vanja Semnukhov og Sjora Arutjunjants tok avskjed med Volodja og sluttet seg til strømmen av flyktninger som rullet langs jernbanen til Likhaja.

Opprinnelig hadde de planglagt å dra til Novotsjerkask hvor Sjora hadde innflytelsesrike slektninger, som han sa, som kunne hjelpe dem å komme videre. Han hadde en onkel der som var skomaker. Men da Vanja fikk vite at Kovaljovs skulle til Likhaja foreslo han i siste øyeblikk en ny rute, som hadde noen svært tåkete fordeler. Sjora hørte alltid på Vanja som var eldst, og det var absolutt det samme for ham hvor han dro. Han byttet villig ut den nokså klare ruten sin mot Volodjas tåkete rute.

Et sted på veien fikk de følge av en liten major med krumme ben og digre barter. Han hadde en krøllete skjorte med et merke på høyre side av brystet og tørre, sprukne støvler på bena. Uniformen og særlig støvlene var i denne sørgelige tilstand, forklarte han, fordi de i fem måneder mens han holdt på å komme seg etter sårene sine, hadde ligget og slengt «Gud vet hvor», det vil si i kottet på hospitalet.

Den siste tiden hadde hospitalet holdt til i en del av hovedsykehuset i Krasnodon og var nå blitt evakuert. Men på grunn av mangel på transportmidler var alle som kunne gå, blitt oppfordret til å dra til fots. Og over hundre hårdt sårede var blitt igjen i Krasnodon uten noe håp om å komme seg vekk.

Bortsett fra denne inngående forklaringen sa majoren hele veien ikke et ord. Han var ytterst fåmælt, han tidde hård-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

nakket og håpløst. Dessuten haltet han. Men likevel marsjerte han tappert i de stive støvlene sine og holdt skritt med guttene. De fikk snart slik respekt for ham at de alltid henvendte seg til ham som til en autoritet når de snakket sammen.

Det var mange fortvilte og nedtrykte mennesker i denne flyktningestrømmen, ikke bare kvinner men også menn med våpen i hendene. Men Vanja og Sjora marsjerte over steppen med sekkene på ryggen og ermene brettet opp over albuen og med lua i hånden — fulle av mot og glade forventninger.

Det som gjorde det lettere for dem enn for de andre, det var at de var så unge, at de ikke hadde noen andre å sørge for, at de ikke visste hvor fienden var og hvor sovjetarméen var, at de ikke trodde på ryktene. Og hele verden med denne endeløse steppen, med den glødende solen og røyken fra brannene og støvet som sto som en sky over veien, med de tyske flyene som av og til skjøt med maskingeværene mot veien — hele verden lå åpen for dem til alle kanter.

Og de snakket om ting som ikke hadde noe å gjøre med det som foregikk rundt omkring dem.

— Hvorfor synes du at det ikke er noe ved å være jurist i våre dager? spurte Vanja med bass-stemme.

— Fordi en må være militær så lenge krigen varer, og når krigen er slutt må en være ingeniør for å være med på gjenreisingen, det å være jurist — det er ikke hovedsaken nå, sa Sjora fast og bestemt som alltid, enda han bare var sytten år gammel.

— Ja, det er klart, så lenge det er krig ville jeg gjerne være militær, men de tar meg ikke, på grunn av øynene. Når du går litt unna ser jeg deg bare som noe ubestemt, langt og svart, sa Vanja med et smil. — Å være ingeniør, det er selvsagt svært nyttig, men der er det spørsmål om anlegg og interesse, og som du vet er jeg interessert i poesi.

— Da må du gå på et litterært institutt, sa Sjora svært avgjort og bestemt og så på majoren som om han var den eneste som kunne forstå at han hadde helt rett. Men majoren reagerte ikke på ordene hans.

— Det er nettopp det jeg ikke vil, sa Vanja. — Hverken Pusjkin eller Tjutsjev gikk på noe litterært institutt, dengang

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

fantes det ikke noe slikt engang. Og i det hele tatt, det går ikke an å lære å bli dikter på en skole.

— Allting går an å lære, svarte Sjora.

— Nei, å lære å bli dikter på en skole — det er helt enkelt dumt. Alle mennesker må lære og begynne med et alminnelig yrke, og hvis man har anlegg som dikter, så kommer dette anlegget til å utvikle seg selvstendig. Og bare da kan en bli forfatter av profesjon. Tjutsjev for eksempel, var diplomat, Garin — ingeniør, Tsjekhov — lege, Tolstoj — godseier ....

— Et bekvemt yrke! sa Sjora og så lurt på Vanja med de svarte armenske øynene sine.

De lo begge to, og majoren smilte også i bartene.

— Og var noen av dem jurist? spurte Sjora interessert.

Hadde en av forfatterne vært jurist, hadde han funnet seg i Vanjas planer.

— Det vet jeg ikke, men den juridiske utdannelsen er slik at den gir kunnskaper som en forfatter trenger, — samfunnsvitenskap, historie, rettshistorie, litteratur ....

— Det er jo fag, sa Sjora viktig, — og disse fagene er det bedre å gjennomgå i et pedagogisk institutt.

— Men jeg har ikke lyst til å bli pedagog, enda dere kaller meg professor ....

— Likevel er det dumt å være forsvarer, for eksempel, sa Sjora, — for eksempel, ved prosessen mot disse kjeltringene, skadegjørerne, husker du? Jeg tenkte hele tiden på forsvarerne. For en dum stilling de var i, hva? — og Sjora lo igjen og blottet de blendende hvite tennene.

— Nå ja, det er sant, det er ikke morsomt å være forsvarer hos oss, det er jo en folkedomstol vi har. Men å undersøke sakene, det tror jeg er meget interessant, en kan bli kjent med mange forskjellige mennesker.

— Best av alt er det å være anklager, sa Sjora, — husker du Vysjinski? Det var flotte greier! Men likevel ville ikke jeg personlig bli jurist.

— Lenin var jurist, sa Vanja.

— Det var en annen tid.

— Jeg kunne godt diskutere med deg en stund, men jeg

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

er klar over at det er helt nytteløst og dumt å slåss om hva en skal bli, sa Vanja med et smil. — En må bli et menneske med kunnskaper, som har greie på yrket sitt og er glad i å arbeide. Og hvis en dessuten har en begavelse i poetisk retning, så kommer den nok fram av seg selv.

— Vanja, vet du, jeg likte godt å lese de versene du skrev både i veggavisen og i tidsskriftet «Seilet» som du og Kosjevoj utga.

— Har du lest det tidsskriftet? spurte Vanja interessert.

— Ja, jeg har lest det, sa Sjora høytidelig, — jeg leste også vår skoleavis «Krokodillen», og fulgte med i allting som kom ut på skolen, sa han selvtilfreds, — og jeg må absolutt si at du har talent!

— Talent du! sa Vanja og så sjenert bort på majoren. Han kastet på hodet så det lange håret la seg på plass igjen. — Foreløpig pusler jeg bare litt med vers .... Pusjkin — det var noe, han er min Gud!

— Nei, jeg husker hvor flott du tok Lena Posdnysjeva, fordi hun alltid sto og pyntet seg foran speilet .... Ha-ha! .... Det var virkelig flott! ropte Sjora med plutselig sterk armensk aksent. — Hvordan var det igjen? «Hun åpnet sin yndige lille munn ....» Ha-ha ....

— Det var jo bare noe tull, sa Vanja sjenert med hul bass-stemme.

— Hør her, har du ikke noen kjærlighetsdikt, hva? sa Sjora hemmelighetsfullt. — Hør her, les opp et kjærlighetsdikt, du. Og Sjora blunket til majoren.

— Hva for noen kjærlighetsdikt, hva er det du snakker om! sa Vanja helt forvirret.

Han hadde skrevet kjærlighetsdikt. De var dedisert til Klava og det sto akkurat som hos Pusjkin «K ....». Nettopp slik — en stor «K» og prikker etter. Og han tenkte igjen på alt som hadde hendt mellom ham og Klava og på alle drømmene sine. Han var lykkelig. Ja, han var lykkelig midt i all ulykken. Men kunne han la Sjora få del i dette?

— Nei, jeg er helt sikker på at du har noen slike dikt. Hør her, les opp noe da, ba Sjora og lynte med de dristige, armenske øynene sine.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Hold opp å snakke tøys ....

— Er det virkelig sant at du ikke skriver kjærlighetsdikt? Sjora ble plutselig alvorlig og stemmen fikk igjen en belærende tone. — Det gjør du rett i. Passer det kanskje å skrive kjærlighetsdikt nå, som denne Simonov, vet du? Når folket må oppdras i en ånd av uovervinnelig hat mot fienden? Det må skrives politiske dikt! Majakovskij, Surkov, ikke sant? Det er flott!

— Det er ikke det det dreier seg om, en kan skrive om all ting, sa Vanja tankefullt. — Siden vi er født og lever et liv som kanskje generasjoner har drømt om og kjempet for, har vi rett til å skrive om all ting i livet vårt, alt er viktig.

— Nei, men alvorlig talt, les opp noe! ba Sjora.

Det var uutholdelig lummert. Det ene øyeblikket gikk de og ropte og lo, så gikk de over til en intim, fortrolig tone. De gikk og fektet med armene, ryggene under sekkene var helt våte, støvet la seg over ansiktene og når de tørket vekk svetten strøk de det utover. — Både Sjora som var brun som en neger og Vanja med det smale, lyse ansiktet — ja til og med majoren med de lange bartene — lignet skorstensfeiere. Men det de snakket om var for dem hele verden. Og de tvilte ikke det minste på at majoren følte det samme.

— Nå vel, jeg kan si fram noe ....

Og Vanja leste med rolig, litt hul stemme:

Ikke med trist og dyster mine,
ikke med frykt for skjebnen, nei,
ikke med tvilens bitre pine
begynner vi på livets vei.

Ungdommens lykkelige timer
iler i broket flokk avsted,
og unge drømmers muntre stimer
senker seg i vårt hjerte ned.

Avsky for livet er oss fremmed,
fremmed er sorg for oss i dag,
vår ungdoms glød blir ikke hemmet
av iskald tvil og bittert nag.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Vi eier alle verdens gleder,
og uten frykt vi skrider frem
på veien som mot høyden leder,
mot kommunismens fremtidshjem.

— Flott! Du har absolutt talent! ropte Sjora og så full av begeistring på kameraten.

I dette øyeblikk kom det en underlig lyd fra majoren, og Vanja og Sjora snudde seg mot ham.

— Gutter, dere .... dere vet ikke engang for noen gutter dere er! sa majoren med hes stemme og så beveget på dem med fuktige øyne under de buskete øyebrynene. — Ne-i! En slik stat står fast og kommer til å stå! sa han plutselig og truet forbitret ut i luften, med den korte, svarte fingeren. — Han tror at han har gjort slutt på livet hos oss! fortsatte majoren hånlig. — Nei, du, det stemmer ikke! Livet fortsetter og for guttene våre er du som pest eller kolera. Du er kommet — og siden drar du igjen, og livet går sin gang — med lesning og arbeid! Og han som trodde han kunne ta knekken på oss! fortsatte majoren like hånlig. — Livet vårt er evig, og hvem er han? En filipens — en pirker den vekk — og så er den borte! .... Det skal nok gå! På det forbannede hospitalet holdt jeg på å miste motet selv, — kan vi virkelig ikke klare ham, tenkte jeg. Men etterat jeg fikk følge med dere, er jeg blitt et helt nytt menneske .... Mange forbanner oss nå, tenkte jeg, oss i hæren. Men er det riktig? Vi trekker oss tilbake, det er sant. Tenk hvilken diger neve han retter mot oss! Og tenk på hvilken sjelsstyrke som vises! Å, Herregud! Det er jo en lykke — å holde stand, ikke vike, gi sitt liv. — Tro meg, jeg ville selv regne det for en lykke å gi mitt liv, å gi livet for slike gutter som dere! sa majoren som var så grepet at han skalv.

Vanja og Sjora tidde og så forvirret og vennlig på ham.

Da majoren hadde fått sagt det han skulle, blunket han, tørket bartene med et skittent lommetørkle og tidde. Og han sa ikke noe mer før natten kom. Og om natten styrtet majoren full av energi og forbitrelse avgårde for å «trekke opp», som han sa, den digre korken av biler, vogner og artilleri som

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

stoppet trafikken. Og Vanja og Sjora fikk ikke se ham mer og glemte ham snart.

De var på vei mot Likhaja i to døgn. Da var det alt blitt kjent at tyskerne hadde okkupert Kamensk, at det ble kjempet om Novotsjerkask i sør og at tyske tanks og motoriserte avdelinger opererte på den andre siden av Donets på den åpne steppen mellom Donets og Don. Men ryktene fortalte at overgangen over Donets ved Belokalitvenskaja var i russernes hender, og at det gikk an å komme fram til Don og sette over.

Den siste natten falt Vanja og Sjora overende i en låve på en eller annen bondegård. De var utslitt av marsjen under den blendende solen. Om morgenen ble de vekket av mektige bombenedslag som fikk alt til å riste.

Solen sto ennå lavt over steppen, men en brennende, blålig og gyllen hetedis lå over kornåkrene da Vanja og Sjora nærmet seg den gigantiske opphopning av biler, mennesker og vogner som bredte seg ut langs Donets, litt nedenfor den store kosakklandsbyen på den andre siden av elva. Det var blomstrende hager, administrasjonsbygninger og skoler. Mange av bygningene var blitt forvandlet til ruiner av bombene, og røyken steg opp.

Opphopningen langs elvebredden som stadig fikk tilsig av nye mennesker og vogner, hadde dannet seg alt for to uker siden, og den levde sitt eget spesielle liv.

Det var rester av militære avdelinger, av institusjoner og bedrifter, en blanding av all slags transportmidler, flyktninger av alle sosiale kategorier, gamle og unge. Og alle forsøkte å komme så nær elva som mulig, å nå fram til den smale pontonbrua over Donets.

Mens alle de som hopet seg sammen ved elva anstrengte seg for å komme ut på brua, konsentrerte de militære som ledet overgangen sine anstrengelser om ikke å slippe dem til, men først og fremst la avdelingene av Den røde armé komme over. Noen av dem skulle slutte seg til sørarméens nordlige flanke, andre trekke seg tilbake bak Don.

Denne kampen mellom individuelle viljer og militær nødvendighet i en situasjon da fienden hvert øyeblikk kunne dukke opp på begge sider av Donets og mens det ene ryktet mer

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

vanvittig enn det andre tente opp under lidenskapen — denne kampen var dagliglivet i flokken.

Noen organisasjoner hadde ventet så lenge på tur at de hadde gravd seg huler i jorden. Andre hadde slått opp telt, laget provisoriske ovner hvor de kokte maten. Leiren var full av barn. Dag og natt dro en smal strøm av biler, mennesker og vogner over Donets. Og på begge sider av den satte folk over i båter og på flåter. Store flokker av buskap trengte seg sammen ved stranden. De rautet og la på svøm over elva.

Brustedet ble hver dag bombet og beskutt flere ganger av tyskerne. Luftvernkanonene som beskyttet brustedet besvarte hver gang angrepet. Det knitret i maskingeværene og hele flokken spredte seg øyeblikkelig over steppen. Men så snart flyene var borte, vendte alle tilbake til de gamle plassene igjen.

Ingen brydde seg lenger om de drepte, ingen bar dem vekk og ingen begravde dem. De lå der i dagevis og gikk i oppløsning i solen.

Fra det øyeblikk Vanja kom opp i denne flokken, hadde han ikke noe annet mål enn å finne bilen til Kovaljov. To motstridende følelser kjempet i ham: han hadde begynt å forstå hvor stor faren var, og han ønsket at Klava og foreldrene hennes alt var kommet over på den andre siden av Donets, og helst også over Don. Men samtidig ville han være lykkelig om han hadde truffet Klava her.

Mens Vanja og Sjora gikk omkring i flokken og lette etter folk fra Krasnodon ropte plutselig noen på dem fra en vogn — det var Oleg Kosjevoj, skolekameraten deres. Han var ordentlig som alltid. Den lette skikkelsen med de brede skuldrene var livlig og virksom og det glitret i øynene med de gylne øyevippene. Han omfavnet kameratene med de sterke armene sine og kysset dem på munnen.

De fant bilen fra gruve nr. 1 med Valko og Sjevtsov, vognen Ulja var på og vognen med slektningene til Oleg. Og de fant det barnehjemmet som Vanja og Sjora hadde hjulpet med å komme vekk fra Krasnodon, — bestyrerinnen kjente ikke lenger igjen Sjora og Vanja.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

10. kapitel.

I den delen av flokken som Vanja og Sjora kom til hersket det orden. Det var direktøren for gruve nr. 1, Valko, som holdt i tømmene her med de harde, brune hendene sine. Bilene og vognene sto for seg i rekker, overalt var det gravd huler. Ved siden av lastebilen fra gruve nr. 1 lå det brensel — noen meter gjerde fra en landsby. Og tante Marina og Ulja holdt på å koke kålsuppe av fersk kål og smult.

Han var en virkelig husherre, denne gamle sigøyneren Valko. Han tok med seg arbeiderne og fem unge komsomoler og gikk med tunge skritt ned til brua, han håpet at han også kunne ta denne saken i sine harde hender. Han så strengt på folk fram under de buskete øyebrynene og de vek unna for ham.

Som mange andre i høye administrative stillinger som leder store bedrifter var Valko vant til å overvinne alle vanskeligheter på sin vei. Og innerst inne mente han at årsaken til tilbaketoget på sørfronten som han selv var blitt et offer for, ikke bare skyldtes at tyskerne hadde konsentrert overlegne styrker der av soldater, fly og tanks, men også at de militære ved fronten ennå ikke hadde lært å utnytte de moderne maskinene og de menneskene som var vant til moderne produksjon. Den forvirringen som var oppstått ved brustedet hvor det bare hadde samlet seg noen tusen mennesker, biler og vogner, forklarte Valko på samme måte. Fra det øyeblikk han var kommet hit, gjorde han alt for å skape orden.

Og fra det øyeblikk Valko var begynt å skape orden, var Oleg likså forelsket i Valko som han før hadde vært forelsket i Kajutkin, og en tid før det igjen i Ulja.

En trang etter aktivitet, et ønske om å utrette noe, trenge inn i disse menneskers liv for å fylle det med noe av sitt eget, noe bedre, noe som rørte seg fortere og var fylt med et nytt innhold — denne ubevisste trangen som var et av hovedtrekkene i hans karakter, grep nå Oleg med voldsom kraft.

— Å, det var fint at vi t-traff hverandre, Vanja! sa Oleg muntert og stammet litt. Han gikk ved siden av Vanja etter Valko. — Det var bra vi møttes, for jeg har savnet deg veldig.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Ser du? Å-å, du! .... Og Oleg pekte med øynene og fingeren ærbødig på ryggen til Valko. — Ja, du, hovedkraften i verden — det er organisasjon! sa han og lynte med øynene. — Uten organisasjon ryker den beste og nyttigste sak — akkurat som masker i et strikketøy når en tråd ryker. Men bare en bruker hendene og viljen og ....

— Så får du selv en i trynet, sa Valko uten å snu seg.

Og guttene satte tilbørlig pris på den dystre humoren hans.

Akkurat som det ved fronten er vanskelig å gjøre seg opp et bilde av hvor voldsomt slaget raser når man ikke står i forreste rekke, kunne en heller ikke være klar over omfanget av forvirringen ved brustedet, før en kom helt bort til det.

Jo nærmere de kom brua, jo mer forvirret og håpløs ble stillingen for dem som ville over. Og den almene forbitrelse vokste. Forbitrelsen var alt så gammel og oppglødet at neppe noen annen makt enn våpnets innblanding kunne gjøre slutt på den. Alle stormet på for å komme så nær pontonbrua som mulig. Bilene presset på bakfra, flokker av mennesker beveget seg mellom dem. Alle slags kjøretøyer var så tett og håpløst filtret inn i hverandre, klemt inn i de mest usannsynlige stillinger, at det var umulig å få orden på dem. Det var ikke annet å gjøre enn å la dem bevege seg langsomt fremover.

Den uutholdelige varmen ble enda verre av trengselen. Svetten silte av folk, de forbannet hverandre, og de var i en slik tilstand at det så ut som om de ville eksplodere ved den minste berøring. Ville skjellsord fylte luften, og det var ikke lenger mulig å forstå hvem som skjellte på hvem.

De som ledet overgangen over elva hadde ikke sovet på mange døgn. De var svarte av søvnløshet og av solen som stekte fra den gikk opp til den gikk ned, av støvet som stadig ble hvirvlet opp av tusener av føtter og hjul. De var hese av å bruke seg, øyelokkene var svulne og hendene var svette. De var kommet til det stadium av nervøs tretthet da allting faller ut av hendene — men de fortsatte sitt håpløse arbeid.

Det var helt klart at det var håpløst å gjøre noe. Men Valko gikk likevel ned til selve brua, og den hese stemmen hans ble borte i virvaret av stemmer og motordur.

Oleg og kameratene hans trengte seg også fram til brua.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Oleg sto og så på med anspent oppmerksomhet som et stort barn. Han så med et uttrykk av skuffelse og forundring på de tungt lastede kjøretøyene som krøp gjennom støvet og varmen over den opptråkkede, deigete stranden og ut på brua. Og mennesker gikk og gikk — svette, skitne, sinte, nedverdigede — men de gikk og gikk ....

Bare Donets, denne elva som han hadde elsket siden han var barn, hvor han hadde badet og fisket så mange ganger, bare Donets fløt bred, grumsete og rolig som alltid.

— Nei, jeg får likevel lyst til å banke opp noen! sa Viktor Petrov plutselig. Han sto og så på brua og elva med et trist uttrykk i de dristige øynene. Han var fra landsbyen Pogorelov og hadde vokst opp ved Donets.

— Han som skal bankes har nok sikkert satt over elva for lenge siden! spøkte Vanja.

Guttene lo.

— Slå skal en ikke her, men der, sa Anatolij kaldt og gjorde et kast mot vest med hodet med den usbekiske lua på.

— Helt riktig, sa Sjora.

Nesten med det samme han sa det, hørte de et rop:

— Luftalarm!

Og plutselig smalt luftvernkanonene, maskingeværene knitret, de hørte motordur oppe i luften og bombene falt med et gjennomtrengende, stigende hvin.

Guttene kastet seg ned. Over alt rystet jorden av bombenedslagene, og jordklumper og trebiter drysset ned over dem. Like etter det første angrepet kom det et nytt, og enda et. Hyl og drønn, eksplosjoner, ilden fra luftvernkanonene og maskingeværene fylte alt mellom steppen og himmelen.

Men så var flyene borte igjen og folk reiste seg opp. Samtidig hørtes kanondrønn fra et sted like i nærheten, fra den bondegården hvor Sjora og Vanja hadde overnattet. Og et øyeblikk etter slo granatene ned midt i flokken på stranden.

Noen av dem som hadde reist seg fra bakken lot seg falle ned igjen. Andre snudde seg i den retningen kanonskuddene kom fra, og så samtidig mot brua. Både ansiktene og oppførselen til de offiserene som ledet overgangen, røpet at det hadde hendt noe skjebnesvangert.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

De militære så på hverandre og sto et øyeblikk liksom de lyttet. Plutselig styrtet den ene til et tilfluktsrom like ved brua og den andre ropte på soldatene.

Et øyeblikk etter kom den første offiseren ut av tilfluktsrommet igjen med to kapper over den ene armen og to ryggsekker i den andre hånden. Og de to løp sammen med soldatene mot brua og forbi bilene som igjen var begynt å bevege seg.

Det som hendte like etter kom så plutselig og uventet, at ingen etterpå kunne si hvordan det begynte. Noen mennesker styrtet skrikende etter soldatene. Det oppsto forvirring mellom bilene like ved brua. Noen biler kjørte samtidig ut på brua og støtte sammen så det smalt. Enda det var klart at de ikke kunne komme videre fortsatte bilene å presse seg fremover. Bil etter bil stormet med hylende motorer inn i grøten av biler på brua. En bil falt i vannet, så en til. Enda en holdt på å rulle ned, men føreren bremset brått og stoppet den.

Vanja Semnukhov sto og så forundret med de nærsynte øynene sine på bilene som falt i elva. Plutselig ropte han:

— Klava!

Og han styrtet mot brua.

Ja, den tredje bilen som holdt på å rulle i elva var bilen til Kovaljov. Han selv satt i bilen sammen med kona og datteren og noen andre mennesker.

— Klava! ropte Vanja igjen og var plutselig ved siden av bilen.

Vanja strakte ut hånden og Klava hoppet ned til ham.

— Det er slutt! .... Det går til helvete! .... sa Kovaljov med et slikt uttrykk at Vanja ble redd.

Klava som han ikke våget å holde i hånden lenger så fra siden på Vanja uten å se ham. Hun skalv over hele kroppen.

— Kan du gå da? Si meg, kan du gå? spurte Kovaljov sin kone med gråtende stemme. Hun sto og holdt seg for brystet og snappet etter luft som en fisk.

— Bare gå, ... gå .... løp .... de kommer til å drepe deg .... mumlet hun med hivende pust.

— Hva er hendt? spurte Vanja.

— Tyskerne! sa Kovaljov.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Løp, løp, ikke bry deg om oss! gjentok moren til Klava.

Tårene strømte fra øynene til Kovaljov. Han grep Vanja i hånden.

— Vanja! sa han gråtende. — Redd dem, forlat dem ikke. Hvis dere kommer fra det med livet — dra til Nisjnjaja Aleksandrovka, vi har slektninger der .... Vanja! Du er ....

En granat eksploderte med et drønn like ved selve brua, midt oppe i bilene.

Kovaljov slapp Vanja og gjorde en bevegelse mot kona og datteren — han ville visst ta avskjed med dem. Men plutselig slo han fortvilet ut med begge hendene og løp over brua sammen med de andre.

Oleg ropte på Vanja fra stranden, Men Vanja hørte ingenting.

— Kom, før vi blir revet over ende, sa han strengt og rolig til Klavas mor og tok henne under armen. — Kom, så går vi til tilfluktsrommet. Hører dere? Klava, gå etter meg, hører du? sa han strengt og ømt.

Mens de gikk mot tilfluktsrommet la Vanja merke til soldatene som arbeidet febrilsk ved luftvernkanonene. De løsnet noen tunge deler, bar dem ned til brua og kastet dem i vannet. Langs hele elva, ovenfor og nedenfor brua prøvde mennesker og dyr å svømme over. Men det så ikke Vanja.

Kameratene hans mistet både ham og Valko av syne. De prøvde å unngå å bli revet med av menneskene som strømte imot dem, og de løp dit hvor vognene deres sto.

— Hold sammen, vi må holde sammen! ropte Oleg som gikk først. Han bante seg vei med de sterke skuldrene sine. Han så tilbake på guttene med glødende øyne som var gule av forbitrelse.

Hele flokken var i bevegelse og holdt på å gå i oppløsning. Bilene kjørte ved siden av hverandre med knurrende motorer. Og de som klarte å slå seg igjennom krøp nedover elva langs stranden.

På den tiden da flyene kom, satt tante Marina på huk og kastet vedpinner på bålet. Onkel Kolja holdt på å hugge gjerdet i stykker med en sabel. Ulja satt ved siden av dem i graset og tenkte på et eller annet. Rundt munnvikene og i de fint

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

utskårne neseborene lå det et bestemt og dystert drag. Hun satt og så på Grigorij Iljits som satt på kanten av bilen med armen rundt den blåøyde lille jenta. Han hadde nettopp gitt henne melk og nå hvisket han noe til henne, og den lille jenta lo. Bilen sto omkring tredve meter fra bålet. Barna lekte omkring den, og barnepleierskene passet på dem. Bestyrerinnen satt like ved bilen uten å bry seg om noen ting. Vognen til barnehjemmet sto blant de andre vognene sammen med vognene til Petrov og Kosjevoj.

Flyene kom så plutselig at ingen fikk tid til å kaste seg ned i de åpne hullene i jorden, og alle la seg ned der de var. Ulja presset seg også inn til jorden. Hun hørte suset fra bombene som vokste som en hvirvel og bredte seg ut. Og i samme øyeblikk var det som lynet slo ned. Det ikke bare eksploderte over Ulja, men også inne i henne. Det hvinte i luften over henne, og det drysset jord ned over ryggen hennes. Ulja hørte motorene som drønte oppe i luften, og så kom hvinet igjen, men nå var det lenger bort. Og hun lå hele tiden og presset seg inn til jorden.

Hun husket ikke når hun reiste seg og heller ikke hva som fikk henne til å reise seg. Men hun så plutselig verdenen som omga henne og hun utstøtte et fortvilet, dyrisk hyl.

Foran henne var ikke lenger noen bil fra gruve nr. 1, og hverken Grigorij Iljitsj eller den blåøyde jenta var der — de var heller ikke noen steder i nærheten. Der hvor bilen hadde stått gapte et rundt hull med oppreven, svart, svidd jord. Og på alle kanter rundt hullet lå forkullede maskinrester, lemlestede barnelik. Noen skritt fra Ulja rørte det seg i en uhyggelig bit menneskekropp med et rødt tørkle på hodet. I denne biten kjente hun igjen den øverste delen av kroppen til forstanderinnen for barnehjemmet. Men den nederste delen med gummisokkene var ingen steder — den var ikke lenger til i det hele tatt.

En gutt i åtteårs-alderen bøyde hodet krampaktig mot jorden og kastet hendene tilbake liksom han skulle til å hoppe. Han dreide seg omkring på samme sted, sparket med føttene og hylte.

Helt fra seg styrtet Ulja mot gutten og ville ta ham i armene. Men gutten strittet imot og hylte. Hun løftet opp hodet hans

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

og fikk se at ansiktet til gutten var en eneste blodfylt blemme, øyeeplene var vrengt og sto ut av hullene.

Ulja lot seg falle på jorden og hulket.

Alle omkring løp, men Ulja hverken hørte eller så lenger. Hun kom først til seg selv igjen da Oleg Kosjevoj sto ved siden av henne. Han snakket til henne og strøk henne over håret med den store hånden sin og prøvde visst å få henne til å reise seg. Men hun hulket hele tiden med hendene foran ansiktet. Drønn fra kanoner og eksplosjoner og fjerne maskingeværsalver slo mot ørene hennes, men alt dette var likegyldig nå.

Plutselig hørte hun Oleg si med skjelvende stemme:

— Tyskerne ....

Det trengte inn til bevisstheten hennes. Hun holdt opp å gråte og rettet seg opp. Og hun fikk øye på Oleg og de andre kameratene som sto ved siden av henne, og faren til Viktor, onkel Kolja, Marina med ungen i armene, til og med den gamle bestefaren som kjørte Oleg og familien hans. Det var bare Vanja Semnukhov og Valko som manglet.

Alle så med et underlig, anspent uttrykk i samme retning, og Ulja vendte seg også dit.

På den kanten var det ikke noe igjen av flokken som nettopp hadde omgitt dem. Foran dem lå den åpne steppen i en matt, hvit glans under den glødende solen.

Og gjennom denne hvite, matte disen, over den blendende steppen, beveget tyske tanks seg rett mot dem, grønne som frosker.

11. kapitel.

Tyskerne inntok Vorosjilovgrad den 17. juli klokken 2 på dagen, etter en forbitret kamp på forsøksjordene. En av armeene på sørfronten forsvarte byen, og to tredjedeler av denne arméen ble tilintetgjort i denne kampen av motstanderens overlegne styrker. Den tredjedelen som var igjen, trakk seg kjempende tilbake langs jernbanelinjen. Den kom nesten til stasjonen

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Verkhneduvannaja og kjempet til den siste soldaten lå i Donetsjorden.

På denne tiden var alle som kunne og ville forlate Krasnodon og de nærmeste distrikter dratt mot øst. Men i Belovodsk, som lå lengst borte ble en stor gruppe elever igjen, dels fordi de ikke var klar over situasjonen og dels fordi de manglet transportmidler. Det var elever i åttende og niende klasse fra Gorkiskolen i Krasnodon som holdt på med jordbruksarbeid der.

Maria Andrejevna Borts, som underviste i russisk litteratur ved Gorkiskolen, var født i Donbass og kjente godt til de lokale forhold. Hun fikk i oppdrag å sørge for å evakuere denne gruppen elever. Hun var en energisk kvinne og hadde dessuten sin egen dater, Valja, blant elevene.

For å få dem av gårde trengtes det bare én lastebil, men Maria Andrejevna fikk oppdraget da det ikke lenger var mulig å skaffe transportmidler. Hun klarte å komme fram til statsbruket med tilfeldige transportmidler og brukte et helt døgn på det. Maria Andrejevna hadde en sterk karakter. Men hun var så utslitt av strabasene og av uroen for datteren — som var medlem av komsomol — og for alle de andre elevene, at hun brast i gråt av bevegelse og takknemlighet da direktøren for statsbruket uten videre lot henne få den siste lastebilen. Han holdt på å evakuere statsbrukets eiendom og hadde bruk for bilen selv, han var blitt hes av å bruke munn og hadde ikke sovet eller barbert seg på flere døgn.

Enda man i Belovodsk-distriktet kjente til hvor vanskelig stillingen var ved fronten, var elevene opprømte og muntre som alltid når mange unge mennesker kommer sammen ute i det fri. Helt til Maria Andrejevna kom, stolte de i sin ungdommelige tillitsfullhet og sorgløshet på at de voksne ville ordne alt for dem i rette tid.

Maria Andrejevna ville ikke gjøre elevene engstelige før det var nødvendig, og hun skjulte for dem hvordan det virkelig sto til. Men de så hvor nervøs og bekymret hun var og hvordan avreisen ble forberedt i all hast. De forsto at det hadde hendt noe alvorlig. Stemningen falt med en gang. Alle begynte å tenke på hjemmet og på hvordan det skulle gå med dem.

Valja Borts var en tidlig utviklet jente. De brune leggene

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

og armene var dekket av gyllen dun. Øynene var mørkegrå, med mørke vipper og et selvstendig og kjølig uttrykk. Flettene var lyse, gullaktige. Hun hadde fyldige, røde lepper som hun knep sammen med et stolt uttrykk. Under arbeidet på statsbruket var hun blitt venner med en elev fra samme skole, Stjopa Safonov, en liten, hvithåret og fregnete gutt med oppstoppernese og levende, intelligente øyne.

Valja gikk i niende klasse og Stjopa i åttende. Og dette kunne ha vært en hindring for vennskapet mellom dem, hvis Valja hadde hatt venninner blant jentene. Men det hadde hun ikke. Det hadde heller ikke vært bra hvis det hadde vært noen blant guttene som Valja var begeistret for. Men det var det heller ikke. Hun leste mye, spilte godt piano og skilte seg ut fra venninnene fordi hun var mer utviklet enn dem. Og hun visste det selv, og var vant til å bli beundret av jevnaldrende gutter. Stjopa Safonov passet henne, ikke fordi han beundret henne, men fordi hun syntes han var morsom. Han var virkelig en intelligent og snill gutt, enda han var en stor skøyer. Han var en trofast kamerat og en forferdelig skravlebøtte. Valja selv var ikke pratsom, hun betrodde seg ikke til noen, unntatt til dagboka si, hun drømte om store bedrifter — som alle andre ville hun bli flyver — hun forestilte seg sin helt som en mann som utførte stolte gjerninger, og nettopp derfor hadde hun det morsomt sammen med Stjopa Safonov som alltid pratet og fant på noe.

Da hun første gang våget seg ut på en alvorlig samtale med ham, spurte hun rett ut om hva han ville gjøre hvis tyskerne kom til Krasnodon.

Hun så kaldt på ham med de mørkegrå, fjerne øynene, med et svært alvorlig og prøvende uttrykk. Stjopa var en sorgløs gutt som var begeistret for zoologi og botanikk. Han tenkte bestandig på at han skulle bli en berømt vitenskapsmann, og han hadde aldri tenkt over hva han ville gjøre hvis tyskerne kom. Men han svarte straks at han kom til å føre en forbitret illegal kamp mot tyskerne.

— Det er ikke prat? Det er sant? spurte Valja kaldt.

— Nei, hvorfor skulle det være prat? Det er klart at det er sant! svarte Stjopa straks.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Sverg ....

— Nå vel, jeg sverger .... Det er klart at jeg sverger .... Hva skulle vi ellers gjøre? Vi er jo medlemmer av komsomol! sa den lyshårete Stjopa og løftet forundret øyebrynene. Først nå begynte han å tenke over det han ble spurt om. — Og du? spurte han nysgjerrig.

Hun nærmet leppene sine til øret hans og hvisket med dødsens alvorlig stemme:

— Jeg sverger ....

Så presset hun leppene mot øret hans, prustet plutselig som en hest, så han trodde trommehinnen skulle sprenges. Hun sa:

— Du er likevel en tosk, Stjopa! En tosk og en pratmaker! og så løp hun sin vei.

De dro om natten. En brunaktig lysstrime fra de blendede lyskasterne løp foran bilen over steppen. Den digre, mørke himmelen som var full av stjerner, bredte seg ut over dem. Og det blåste friskt fra steppen — det luktet høy, korn som holdt på å modne, honning, malurt. Den stramme, varme lukten slo mot dem, og det var vanskelig å tro at tyskerne ventet på dem hjemme.

Lastebilen var full av unge mennesker. Hadde det vært på en annen tid, hadde de sunget hele natten, ropt ut over steppen, ledd, kysset hverandre i all hemmelighet. Nå satt alle sammenkrøpet og tause. De snakket bare av og til lavt til hverandre om alminnelige ting. Snart sovnet de fleste der de satt på sakene sine, tett presset inn til hverandre og med dinglende hoder når bilen rystet.

Valja og Stjopa satt bakerst i bilen — de skulle holde vakt. Stjopa holdt også på å sovne, og Valja satt på ryggsekken sin og så hele tiden fram for seg utover steppen, inn i mørket. Det stolte uttrykket på de fyldige leppene var borte nå da ingen så henne. Hun satt der som et bedrøvet og fornærmet barn i mørket.

Hun var ikke blitt opptatt på flygerskolen. Hun hadde prøvd mange ganger, men de hadde bestandig gitt henne avslag, de toskene. Livet var mislykket. Hva var det som ventet henne nå? Stjopa var en pratmaker. Det var klart at hun gjerne ville arbeide illegalt, men hvordan skulle det gjøres

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

og hvem hadde med det? Og hvordan skulle det gå med far — Valjas far var jøde, — og hvordan skulle det gå med skolen? Det rørte seg så mange følelser i henne, og hun hadde ikke fått tid til å bli glad i noen engang, det var slik livet skulle ende. Nei, det var helt sikkert at livet var mislykket. Valja ville ikke få anledning til å vise menneskene hva hun var verdt, utføre noe, vinne ære og beundring. Hun fikk tårer i øynene av skuffet ærgjerrighet. Men det var gode tårer likelev, — hun var sytten år gammel, — det var ingen harde, egoistiske drømmer, det var uselviske drømmer hos et menneske med en sterk karakter.

Hun syntes med ett at hun hørte en underlig lyd bak ryggen sin. Det var liksom en katt hoppet opp og klorte seg fast bak på lastebilen.

Hun snudde seg fort og fôr sammen.

En gutt med skyggelue på hodet, liten av vekst, mager og lett, holdt seg med begge hender fast i baklemmen på lastebilen. Han heiste seg opp, la seg med maven over lemmen og løftet benet for å klatre opp i bilen. Han så fram for seg med øyne som glitret i mørket.

Ville han stjele noe? Eller hva var det han egentlig ville? Valja gjorde uvilkårlig en bevegelse med hånden for å puffe ham ned fra bilen. Men så lot hun det være og tenkte at hun burde vekke Stjopa slik at det ikke ble noe bråk.

Men gutten var ualminnelig snar og behendig, han var alt oppe i bilen. Han satt alt ved siden av Valja, bøyde seg helt inn til henne og la fingeren mot leppene. Gutten visste tydeligvis ikke hvem han hadde å gjøre med. Et øyeblikk til — og det hadde gått ham meget ille. Men i samme øyeblikk oppfattet Valja hvordan han egentlig så ut. Det var en gutt på hennes alder, med en fillet lue på hodet, med et ansikt som ikke var vasket på lenge, men som hadde et dristig, gutteaktig uttrykk. Øynene lo og glitret i mørket. Dette øyeblikket da Valja betraktet gutten, avgjorde saken til fordel for ham.

Valja beveget seg ikke og ropte ikke. Hun så på ham med det overlegne, kalde uttrykket som alltid kom fram i ansiktet hennes når hun ikke var alene.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Hva er dette for en bil? hvisket gutten og bøyde seg nærmere.

Nå kunne hun se ham bedre. Han hadde krøllet, stritt hår, munnen var smal og sto litt fram — det var liksom han var litt hoven omkring leppene. Det ga ham et sterkt, litt grovt uttrykk.

— Hvordan det? Var det ikke den du ventet på? svarte Valja kaldt og like lavt som han.

Han smilte.

— Bilen min er til overhaling, og jeg er så trett at .... han slo ut med hånden liksom han ville si: «Det er det samme for meg allting.»

— Unnskyld, men soveplassene er opptatt alle sammen, sa Valja.

— Jeg har ikke sovet på seks døgn, jeg klarer det nok en times tid til, sa han vennskapelig og åpent, uten å bli fornærmet på henne.

Samtidig så han seg raskt omkring og prøvde å skjelne ansiktene i mørket.

Bilen ristet og Valja og den fremmede gutten var noen ganger nødt til å holde seg fast i lemmen. Hånden til Valja rørte en gang ved hånden hans, men Valja tok straks hånden vekk, og han løftet hodet og så oppmerksomt på henne.

— Hvem er det som sover her? spurte han og kikket på det hvite hodet til Stjopa som dinglet fram og tilbake. — Stjopa Safonov! sa han plutselig høyt. — Nå vet jeg hva det er for en bil. Gorkiskolen? Dere kommer fra Belovodsk-distriktet?

— Hvor kjenner du Stjopa Safonov fra?

— Vi ble kjent ved bekken nede i dalen.

Valja ventet på en nærmere forklaring, men gutten sa ikke mer.

— Hva var det dere gjorde ved bekken nede i dalen? spurte hun.

— Fanget frosker.

— Frosker?

— Akkurat.

— Hvorfor det?

— Først trodde jeg at han fanget dem for å fiske med,

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

men så viste det seg at han skulle ha dem for å skjære dem i stykker! — Og gutten lo, tydeligvis full av forakt for det underlige Stjopa Safonov drev med.

— Og siden? spurte hun.

— Jeg fikk ham med på fisketur og vi dro om kvelden. Jeg fikk to stykker, en liten en, på et pund, og en til som ikke var så verst. Og Stjopa fikk ingenting.

— Og siden?

— Jeg fikk ham til å bade ved soloppgang. Og han kom opp av vannet, helt blå over hele kroppen og sa: «Jeg fryser som en bikkje og ørene mine er fulle av kaldt vann!» Gutten lo. — Nå, jeg lærte ham hvordan en skal bli varm og få vannet ut av ørene.

— Hvordan er det?

— En klemmer igjen det ene øret og så hopper en på et ben og skriker: «Katerina, kjære, få vannet ut av øret!» Så tar en det andre øret og skriker igjen.

— Nå forstår jeg hvordan dere ble venner, sa Valja og øyebrynene hennes beveget seg litt.

Men han skjønte ikke ironien. Han ble plutselig alvorlig og så inn i mørket.

— Dere er sent ute, sa han.

— Hvordan det?

— Jeg tror at tyskerne er i Krasnodon i natt eller i morgen.

— Hva gjør det at tyskerne er der? spurte Valja.

Kanskje hun ville sette ham på prøve ,eller kanskje hun ville vise at hun ikke var redd for tyskerne — hun visste ikke selv hvorfor hun snakket slik. Han kastet et blikk på henne med de lyse øynene sine. Så senket han øynene uten å svare.

Valja følte plutselig fiendskap mot ham. Og underlig nok forsto han det visst og sa fredsommelig:

— Det er ikke noe sted å rømme til!

— Og hvorfor skal en rømme? spurte hun for å ergre ham.

Men han ville visst ikke bli uvenner med henne, og han sa igjen fredsommelig:

— Det er også sant.

Han skulle helt enkelt fortalt hvem han var for å tilfreds-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

stille hennes nysgjerrighet, og så hadde de blitt venner med en gang. Men han kom ikke på det, eller kanskje han ikke ville si navnet sitt.

Valja tidde stolt, og han sovnet nesten. Men hver gang bilen ristet eller Valja beveget seg, løftet han hodet.

Husene i utkanten av Krasnodon kom fram i mørket. Bilen bremset ved den første jernbaneovergangen, før parken. Det var ingen som passet på overgangen, bommene var oppe og lykten var ikke tent. Bilen drønte over skinnegangen, det klirret i skinnene.

Gutten våknet, kjente etter noe under jakka som han hadde over den skitne skjorta. Han sa:

— Jeg går .... Takk for hjelpen.

Han reiste seg og Valja syntes at det så ut som om han hadde lommene fulle av tunge gjenstander.

— Jeg vil ikke vekke Stjopa, sa han og så på Valja med de leende, dristige øynene. — Men når han våkner får du si at Serjosjka Tjulenin ber ham komme innom.

— Jeg er ikke noe postkontor og ikke noen telegrafstasjon, sa Valja.

Sergej Tjulenin fikk et bedrøvet uttrykk i øynene. Han var så bedrøvet at han ikke fant på noe svar, og det var liksom leppene hans svulmet enda mer opp. Han sa ikke et ord, hoppet ned fra bilen og forsvant i mørket.

Og Valja ble plutselig lei seg fordi hun hadde gjort ham bedrøvet. Det verste var at hun etter det hun hadde sagt til ham virkelig ikke kunne fortelle noe til Stjopa og gjøre det godt igjen. Hun følte at hun hadde vært urettferdig mot denne modige gutten som plutselig var dukket opp og forsvunnet igjen. Og hun husket de leende, dristige øynene som ble triste da hun svarte så uvennlig og de tynne leppene som liksom var svulmet opp.

Hele byen lå i mørke, ingen steder — hverken ved gruvene eller ved jernbaneovergangene var det lys. I den kalde luften kunne en tydelig kjenne lukten av ulmende kull, og det kom røyk fra gruvene. Ikke et eneste menneske var å se på gatene, og det var underlig ikke å høre den vanlige arbeidslarmen omkring gruvene. Bare hundene bjeffet.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Serjosjka Tjulenin gikk med forte, lydløse katteskritt langs jernbanelinjen. Han kom bort til den store løkka hvor det ble holdt marked i vanlige tider, gled forbi de mørke hyttene til Li Fan-tsji som klebet seg inn til hverandre, omgitt av kirsebærtrær. Han gikk bort til farens hytte som lyste hvit mellom de mørke sidebygningene som også var av leire og med halmtak, men ikke hvitkalkete.

Han lukket grinden lydløst etter seg, så seg omkring og gikk inn i skjulet. Et øyeblikk etter kom han ut igjen med en spade. Han fant veien lett i mørket, og et minutt senere var han alt ute i grønnsakhagen ved siden av akasiene som sto mørke langs gjerdet.

Han gravde et hull mellom to akasier — jorden var løs. Han tok noen granater og to revolvere med patroner til opp av lommene og la dem ned i hullet. Alt var pakket inn i filler, og han la det ned slik det var. Siden fylte han hullet med jord, løsnet og jevnet jorden med hendene slik at morgensolen som ville tørke jorden skulle skjule sporene. Han tørket spaden omhyggelig på jakka og satte den tilbake på plass i skjulet. Så banket han stille på døra.

Det kneppet i slåen på døra som førte ut i gangen, og moren — han kjente igjen henne på de tunge skrittene — subbet de nakne føttene over jordgolvet og kom bort til inngangsdøra.

— Hvem er det? spurte hun med søvnig, urolig stemme.

— Lukk opp, sa han lavt.

— Herre min Gud! sa moren lavt og beveget. Han hørte hvordan hun i opphisselsen famlet for å finne kroken med de skjelvende hendene sine. Men så gikk døra opp.

Serjoskja tok et skritt over terskelen og kjente den varme lukten fra den søvnige kroppen til moren. Han la armene omkring denne store, kjente kroppen og presset hodet mot skulderen hennes. En stund sto de slik ute i gangen, uten å si noe.

— Hvor har du vært hen? Vi trodde du var evakuert, eller drept. Alle kom tilbake, men du var ikke med. Du kunne i det minste ha sendt beskjed med noen om hvordan det var med deg, hvisket moren bebreidende.

Noen uker før var Serjosjka sammen med andre unge gut-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

ter og kvinner blitt sendt fra Krasnodon for å grave skyttergraver der hvor fienden kunne nærme seg byen. Også fra andre steder i distriktet ble folk sendt dit. Alle fra Krasnodon var kommet tilbake alt for en uke siden. Men Serjosjka kom ikke og sendte ikke beskjed med noen om hva som var hendt og hvor han var. Det var det moren snakket om.

— Jeg ble oppholdt i Vorosjilovgrad, sa han høyt.

— Stille .... Du vekker bestefar, sa moren sint. Bestefar kalte hun mannen sin, faren til Serjosjka. De hadde elleve barn, og de hadde alt barnebarn på alder med Serjosjka. — Og da får du en omgang! ....

Serjosjka tok det rolig. Han visste at faren aldri mer ville gi ham en omgang. Faren var en gammel gruvearbeider. Han holdt en gang på å bli drept av en tippvogn med kull som hadde revet seg løs, det var ved Annenskij-gruvene i Almasnaja. Gamlingen klarte seg og arbeidet enda i mange år etter. Men i den siste tiden var han falt sammen. Han kunne så vidt bevege seg, og selv når han satt måtte han støtte seg på en krykke med mykt skinn på. Korsryggen ville ikke holde kroppen hans oppe lenger.

— Vil du ha mat? spurte moren.

— Jeg er sulten, men jeg er så trett, jeg holder på å sovne.

Serjosjka gikk på tærne gjennom det første rommet hvor faren lå og snorket og inn i bestestua hvor de to søstrene hans lå. Dasja hadde et barn på halvannet år, mannen hennes var ved fronten. Den minste søsteren, yndlingssøsteren hans, het Nadja.

Bortsett fra disse to bodde det en søster til i Krasnodon. Hun het Fenja og hadde flere barn, mannen hennes var også ved fronten. Resten av barna til Gavrila Petrovitsj og Aleksandra Vasiljevna var spredt over hele verden.

Serjosjka gikk inn i det lumre rommet hvor søstrene lå. Han rev av seg klærne uten å bry seg om hvor de falt og gikk bort til senga si. Han la seg oppå teppet i bare underbuksene uten å tenke på at han ikke hadde vasket seg på en hel uke.

Moren klasket med de bare føttene over jordgolvet, kom inn i rommet og kjente seg fram til senga hans. Hun la den ene hånden på det strie håret hans, og med den andre puttet

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

hun et stort stykke duftende, hjemmebakt brød bort mot munnen hans. Han grep brødet, kysset moren fort på hånden, så oppspilt inn i mørket med de skarpe øynene og begynte grådig å tygge på den vidunderlige skalken enda han var dødsens trett.

Så ualminnelig denne jenta på lastebilen var! Hun visste hva hun ville! Og slike øyne! .... Men hun likte ham ikke, det var klart. Hvis hun bare hadde visst hva han hadde opplevd disse dagene, hva han hadde gått igjennom! Hvis han bare kunne la et eneste menneske i verden få vite det! Men så godt som det var å være hjemme, så deilig det var å ligge i senga si, i det kjente rommet, blant de andre. Ligge og tygge på dette duftende hvetebrødet som moren hadde bakt! Han hadde trodd at han ville sovne med en gang han la hodet på puta, og sove som en stein minst i to døgn. Men han kunne ikke sovne så lenge ikke et eneste menneske hadde fått vite det han hadde opplevd. Bare hun jenta med flettene hadde visst om det! Nei, han hadde gjort rett i ikke å fortelle henne noe. Gud vet hva det var for en jente og hvordan hun var! Han kunne kanskje fortelle allting til Stjopa Safonov i morgen og samtidig få vite hvem hun var. Men Stjopa var en skravlebøtte. Nei, han skulle fortelle det til Vitka Lukjantjsenko, hvis han ikke var reist .... Men hvorfor vente til i morgen, når han kunne fortelle alt, absolutt allting med en gang til Nadja!

Serjosja hoppet lydløst ned på golvet og gikk bort til senga til søsteren med brødskalken i hånden.

— Nadja .... Nadja .... sa han lavt. Han satte seg på senga ved siden av søsteren og rusket henne i skulderen.

— Hva? .... Hva? .... spurte hun forskrekket og søvnig.

— Hysj .... han la de skitne fingrene mot leppene hennes.

Men hun hadde alt kjent ham igjen. Hun reiste seg fort opp, la de nakne, varme armene omkring halsen hans og kysset ham i øret.

— Serjosjka .... du lever .... Kjære deg .... du lever .... hvisket hun lykkelig. Serjosjka kunne ikke se ansiktet hennes, men han kunne tenke seg hvordan det så ut — med et lykkelig smil på leppene og røde kinn etter søvnen.

— Nadja! Jeg har ikke sovet siden den trettende, fra den

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

trettende om morgenen og til i kveld har jeg kjempet hele tiden, sa han opphisset og tygde på brødet i mørket.

— Å du! hvisket Nadja, rørte ved hånden hans og satte seg opp i senga i bare nattlinnetet og trakk bena opp under seg.

— Våre falt alle sammen, men jeg kom meg vekk .... Da jeg dro var det ennå noen igjen, femten stykker omtrent, og obersten sa: «Gå, hvorfor skal du dø.» Selv var han såret overalt både i ansiktet og på armene og bena, han var bandasjert og blodig overalt. «Vi må dø likevel,» sa han, «men hvorfor skulle du dø?» Så dro jeg .... Og nå er nok ingen av dem i live lenger.

— Å du—u .... hvisket Nadja forferdet.

— Før jeg gikk tok jeg en spade, tok våpnene fra de døde og la dem i en skyttergrav, der borte, ved Verkhneduvannaja — der er det to hauger og en liten skog til venstre, det er lett å finne stedet. Jeg bar sammen geværene, granatene, pistolene og patronene og gravde allting ned, og så dro jeg. Obersten kysset meg og sa: «Husk hva jeg heter — Somov, Nikolaj Pavlovitsj Somov. Når tyskerne drar sin vei eller hvis du kommer til våre,» sa han, «så skriv til militærkommissariatet i Gorki, så de gir beskjed til familien min og de som ellers skal vite det, at jeg er død en ærefull død ....» Jeg sa ....

Serjosjka tidde. Han holdt pusten en stund og spiste på det våte, salte brødet.

— Å du—u .... hulket Nadja.

Ja, han hadde visst gått igjennom mye, Serjosjka. Hun kunne ikke huske at han hadde grått siden han var syv år gammel, — en slik hardhaus.

— Hvordan kom du til dem? spurte hun.

— Det gikk slik til, sa han. Det kom liv i ham igjen og han satte seg oppi senga med føttene under seg. — Vi var nesten ferdig med skyttergravene. Avdelinger fra Lisitsjansk trakk seg tilbake og tok stilling der. Folkene våre fra Krasnodon dro hjem, men jeg gikk til en premierløytnant som ledet et kompani og ba ham ta meg som soldat. Han sier: Jeg kan ikke uten å spørre obersten. Jeg sier: Hjelp meg med det. Jeg ga meg ikke, og så var det en som holdt med meg. Soldatene lo, men han brydde seg ikke om det. Mens vi holdt på å diskutere

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

begynte tyskerne å skyte, — så ble jeg med soldatene ned i bunkersen. Jeg ble der hele dagen uten at de sendte meg av gårde, de syntes synd på meg. Men om natten sa de jeg skulle gå, og jeg krøp ut av bunkersen og la meg bak skyttergraven. Om morgenen gikk tyskerne til angrep, og jeg skyndte meg tilbake til skyttergraven, tok et gevær fra en død soldat og begynte å smelle løs som de andre. Vi holdt på i flere døgn, og da var det ikke lenger noen som sendte meg vekk. Siden kjente obersten meg igjen og sa: «Hadde vi ikke vært dødsdømte selv, så ville vi skrevet deg inn hos oss, men det er synd på deg,» sa han, «du må leve lenge ennå.» Så lo han og sa: «Du får regne deg for en partisan omtrent.» Slik trakk jeg meg tilbake sammen med dem, nesten helt til Verkhneduvannaja. Jeg har sett tyskerne slik som jeg ser deg nå, sa han med hviskende, uhyggelig pipende stemme. — Jeg har drept to stykker selv .... kanskje flere også, men jeg så selv hvordan to falt, sa han og fortrakk de smale leppene. — Jeg skal drepe dem overalt nå, de udyrene, hvor jeg enn ser dem, husk på det ....

Nadja visste at Serjosjka snakket sant, — både når han sa at han hadde drept to tyskere og at han ville drepe flere.

— Det kommer til å gå galt med deg, sa hun redd.

— Det er bedre at det går galt enn å slikke støvlene deres, eller bare gå der til ingen nytte.

— Å—å—å, hvordan skal det gå med oss! sa Nadja fortvilet, og hun forestilte seg igjen tydelig hva som ventet dem i morgen, eller kanskje allerede i natt. — På hospitalet har vi over hundre sårede som ikke kan gå. Legen er blitt igjen hos dem, Fjodor Fjodorovitsj. Og nå går vi omkring dem og er så redde — tyskerne kommer til å drepe dem! sa hun trist.

— Folk må ta dem hjem til seg. Har dere ikke tenkt på det? spurte Serjosjka opphisset.

— Folk! Hvem vet i dag hvor de forskjellige står? Hos oss i Sjanghaj skjuler det seg en ukjent mann hos Ignat Fomin, sier de. Og hvem vet hva det er for et meneske? Kanskje tyskerne har sendt ham for å utspionere oss på forhånd? Fomin ville ikke skjule et godt menneske.

Ignat Fomin var en gruvearbeider som flere ganger var

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

blitt premiert for arbeidet sitt og det hadde stått om ham i avisene. Men her i forstaden hvor det nesten bare bodde gruvearbeidere — og mange av dem var stakhanovarbeidere — ble Ignat Fomin regnet for en mann som ingen hadde tillit til og som hadde trengt seg fram. Han hadde dukket opp i begynnelsen av tredveårene, dengang mange ukjente mennesker var kommet til Krasnodon, slik som overalt i Donbass. Og det gikk forskjellige rykter om ham. Det var dette Nadja tenkte på nå.

Serjosjka gjespet. Nå da han hadde fortalt alt og spist opp brødet, følte han seg helt hjemme igjen og han fikk lyst til å sove.

— Legg deg, Nadja ....

— Jeg kommer ikke til å sovne nå.

— Jeg sovner nok, sa Serjosjka og gikk over til senga si.

Da han la hodet på puta så han øynene til denne jenta på lastebilen foran seg. «Jeg kommer likevel til å finne deg igjen,» sa Serjosjka til henne, smilte og alt ble borte i mørket.

12. kapitel.

Hvordan ville du oppført deg i livet, kjære leser, hvis du hadde et hjerte som en ørn, fullt av mot og dristighet, og du tørstet etter bedrifter, men var liten ennå og måtte løpe barbent omkring og menneskene ikke hadde forstått noe, ikke noenting av det din sjel strebet etter?

Serjosjka Tjulenin var den yngste i familien og han vokste opp som graset på steppen. Faren kom som gutt fra Tula og tok arbeid i Donbass. Og i løpet av de førti årene han var gruvearbeider fikk han de trekk av naiv, ærgjerrig og despotisk stolthet over sitt yrke som kjennetegner sjøfolk og gruvearbeidere fram for alle andre. Til og med etter at han var sluttet å arbeide, mente Gavrila Petrovitsj at han var hovedpersonen i huset. Om morgenen vekket han hele huset, for han våknet av gammel vane før morgengry, og han kjedet seg alene. Og selv om han ikke hadde kjedet seg, hadde han vekket alle

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

likevel, fordi han fikk voldsomme hosteanfall. Han hostet i en hel time etter at han var våknet, harket og spyttet. Det pep og hvinte i brystet hans som i et ødelagt trekkspill.

Og siden satt han hele dagen og med skulderen støttet mot krykken, mager og knoklete, med en lang høkenese som engang hadde vært stor og kjøttfull, men som nå var så skarp at en kunne ha skåret opp bøker med den, med innfalne kinn som var dekket med stiv, grå skjeggstubb, og mektige, strittende, krigerske barter. Bartene var praktfulle og buskete ved neseborene, men ble etter hvert smalere og endte i et eneste hår — de stakk ut som to spyd. Øynene var fargeløse og de så truende fram under de tette øyebrynene. Han satt snart på senga si, snart på trammen utenfor hytta, snart på en kubbe ved skjulet, støttet seg på krykken sin og kommanderte alle, belærte alle, med skarp, andpusten, truende stemme. Han hostet slik at det pep og hvislet og dundret over hele Sjanghaj.

Når en mann blir arbeidsudyktig før han er blitt gammel, er det ikke lett å oppdra tre gutter og åtte jenter — elleve personer i alt! Det er ikke lett å gi dem utdannelse og få dem fram i livet.

Og Gavrila Petrovitsj hadde vel neppe klart det, hadde det ikke vært for Aleksandra Vasiljevna, kona hans, en kraftig bondejente fra Orjol-distriktet. Hun var sterk som en bjørn og visste ikke hva sykdom var. Hun kunne riktignok ikke skrive, men hvis det var nødvendig kunne hun både være fryktinnjagende og lur, både taus og veltalende, både ond og snill, både smiskende og dristig, og skarp. Og hvis noen var så uerfaren at han gjorde seg uvenner med henne, angret han snart på det.

Og nå var alle de ti eldste barna i arbeid. Serjosjka, den yngste, gikk på skolen, men vokste opp som graset på steppen. Han hadde aldri nye klær eller sko — alt ble sydd om og lagt om for tiende gang etter de eldre søskenene. Og han var herdet av sol og vind, av regn og kulde. Huden under føttene hans var blitt hard som på en kamel, og hvilke sår enn livet ga ham — alt grodde på ham som hos kjempen i eventyret.

Og faren som pep og hostet på ham mer enn på de andre barna, var mest glad i ham.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— For en villmann, hva? sa han fornøyd og strøk de uhyggelige bartene. — Ikke sant, Sjurka? Sjurka var hans sekstiårige livsledsagerske, Aleksandra Vasiljevna. — Se på ham, hva? Han er ikke redd for noe! Akkurat som jeg da jeg var liten, hva? Kha—kha—kharakha .... Og han hostet og pep igjen i det uendelige.

Du har et hjerte som en ørn, men du er liten, dårlig kledd og barbent. Hvordan ville du oppføre deg i livet, kjære leser? Selvfølgelig ville du først og fremst utføre en bedrift? Men hvem drømmer ikke om bedrifter i sin barndom, — det lykkes bare ikke å utføre dem.

Hvis du går i fjerde klasse og i matematikktimen slipper spurver ut av pulten din, så kan ikke det bringe deg ære. Rektor innkaller foreldrene dine — hvor mange ganger har han ikke innkalt dem alt. Den sekstiårige mor Sjurka møter opp. Bestefar, Gavrila Petrovitsj, — som Aleksandra Vasiljevna kaller også alle barna ham for bestefar, — harker og tuter og skulle gjerne gi deg en ørefik, men han når deg ikke, og han bare stamper rasende med krykken som han ikke engang kan slenge etter deg, den må jo støtte den visne kroppen hans. Men når mor Sjurka kommer hjem fra rektor så fiker hun til deg så det smeller og kinnet og øret svir i flere døgn — mor Sjurka blir bare sterkere med årene.

Og kameratene? Hva med kameratene! Det sies ikke for ingenting at ære er røyk. Dagen etter er din bedrift med spurvene alt glemt.

I sommerferien kan du oppnå å bli svartere enn alle andre, flinkere til å dukke og svømme enn alle andre, fange flere smågjedder under steinene med hendene enn de andre. Og når du ser en flokk jenter komme langs stranden ,kan du ta sats, stupe ut fra den bratte stranden, fly som en brun lerke over vannet og dukke ned i det. Og mens jentene later som de ikke bryr seg om deg og venter nysgjerrig på at du dukker opp igjen, så kan du slippe ned badebuksene under vannet og plutselig komme opp med rumpa først, den lyse rumpa, det eneste stedet på kroppen som ikke er solbrent.

Du føler et øyeblikk tilfredsstillelse når du ser de lyserøde fotsålene og de flagrende kjolene til jentene. De løper og

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

fniser med hendene foran ansiktet og er som blåst bort fra stranden. Du kan likeglad ta imot den begeistrede hyllest fra de jevnaldrende guttene som ligger og bruner seg på stranden sammen med deg. Og du vinner for alltid de helt små guttene, de kommer til å følge deg i flokker, ape etter deg i allting og adlyde hvert ord eller hvert tegn fra deg. De romerske keiseres tid er forbi for lenge siden, men guttene forguder deg.

Men du synes selvfølgelig at det er for lite. Og en vakker dag som tilsynelatende ikke skiller seg fra de andre dagene i ditt liv, hopper du plutselig fra annen etasje ned på skolegården hvor alle elevene leker uskyldig som det er vanlig i frikvarterene. Mens du svever i luften føler du en kort glede — både fordi du føler at du flyr, og fordi alle jentene fra første til tiende klasse setter i et hvin, fylt av redsel. Men resten bringer deg bare skuffelser og tap.

Samtalen med rektor er meget tung. Saken går tydelig i retning av at du skal utvises fra skolen. Du er nødt til å være grov mot rektor fordi du føler deg skyldig. For første gang kommer rektor selv inn i hytta til foreldrene dine i Sjanghaj.

— Jeg vil gjerne vite hvordan denne gutten lever. Jeg vil nå endelig få vite hva som er grunnen til alt dette, sier han betydningsfullt og høflig som en utlending. Og i stemmen ligger det en bebreidelse mot foreldrene. Og foreldrene ser på rektor liksom de virkelig var skyld i allting. Mor står og vet ikke hvor hun skal gjøre av de runde, myke hendene fordi hun nettopp har brukt dem til å ta grytene ut av ovnen, og hendene er svarte av sot. Og hun har ikke engang et forkle på seg så hun kan tørke av dem. Og far er helt forvirret og taus, han prøver å reise seg for rektor og støtter seg på krykken sin.

Og da rektor er gått, får du for første gang ikke skjenn av noen. Det er liksom alle vender seg fra deg. Bestefar sitter uten å se deg, og harker bare av og til litt. Bartene hans er slett ikke krigerske, men nokså bedrøvete barter hos et menneske som livet har fart ille med. Mor har det travelt i huset og klasker med føttene over jordgolvet og bråker snart her, snart der. Plutselig ser du hvordan hun bøyer seg over ovnen og hemmelig stryker vekk en tåre med den vakre, gamle, runde

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

hånden som er svart av sot. Det er liksom de sier med hele sitt utseende, både far og mor: «Se på oss du, se riktig på oss, så du vet hvem vi er, hva slags mennesker vi er!»

Og du legger for første gang merke til at de gamle foreldrene dine alt lenge ikke har hatt noe å ta på seg en helligdag. Nesten hele livet igjennom har de ikke spist sammen med barna, men for seg selv, slik at ingen så dem. For de spiser ikke annet enn svart brød, poteter og bokhvetegrøt, så de kan klare å få barna til å stå på egne ben den ene etter den andre. For at du, den yngste i familien, skal få utdannelse, skal bli et menneske.

Og mors tårer stikker deg i hjertet. Og for første gang synes du at ansiktet til far er betydelig og trist. Det at han harker og hoster, det er slett ikke morsomt — det er tragisk.

Søstrene dirrer av forbitrelse og forakt når snart den ene, snart den andre kaster et blikk på deg fra strikketøyet sitt. Og du er grov mot foreldrene og du er grov mot søstrene, men om natten får du ikke sove. En følelse av krenkelse gnager i deg, og samtidig bevisstheten om at du har begått en forbrytelse. Du tørker lydløst to tårer vekk fra de små, harde kinnbenene med en skitten håndflate.

Og etter denne natten viser det seg at du er blitt voksen.

Midt i en rekke triste dager hvor alle tier og fordømmer deg, åpner det seg en hel verden av utenkelige, eventyrlige bedrifter for ditt fortryllede blikk.

Menneskene svømmer tyve tusen mil under vannet, oppdager nye verdener. De kommer til ubebodde øyer og skaper allting på nytt med egne hender. De klatrer opp på verdens høyeste topper. Menneskene kommer til og med til månen. De kjemper med uhyggelige stormer til sjøs, klatrer opp i mastene som svaier i vinden. På skipene sine glir de forbi skarpe klipper, og de heller tønner med tran på de stormende bølgene. Menneskene krysser oseaner på en flåte, de pines av tørst og ruller en blykule i munnen med den tørre, oppsvulmede tungen. De opplever sandstorm i ørkenen, kjemper mot kvelerslanger, jaguarer, krokodiller, løver og elefanter og vinner over dem. Menneskene utfører disse bedriftene for vinningens skyld, eller for å innrette livet sitt bedre, eller av eventyrlyst, eller

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

av kameratskap, trofast vennskap ,for å redde den kvinne de elsker fra ulykken. Eller også helt uselvisk — for menneskehetens beste, for fedrelandet, for at vitenskapens lys skal skinne i verden i all evighet — der er Livingstone, Amundsen, Sedov, Nevelskij.

Og slike bedrifter som menneskene utfører når det er krig! Menneskene fører krig i tusener av år, og tusener av mennesker har gjort sitt navn berømt for all evighet. Og du var så uheldig at du ble født i en tid da det ikke var krig. Du bor på et sted hvor grått gras vokser på krigernes fellesgraver. Det er krigere som har gitt sitt liv for at du skal leve lykkelig, og helt til i dag lever berømmelsen fra disse store årene. En dristig tanke klinger i ditt sinn når dine øyne flyr over sidene i bøkene om disse heltene, og du glemmer at det er sent på natt. Du vil igjen og igjen komme tilbake til dem, prente deres bilde inn i hukommelsen. Og du tegner dem, — nei, hvorfor skal vi lyve, du kopierer portrettene ved hjelp av en glassplate. Og siden skyggelegger du dem med en myk, svart blyant. Du fukter blyanten for at uttrykket skal bli sterkere, og til slutt er tungen din helt svart og du kan ikke få den ren med pimpestein en gang. Og disse portrettene henger fremdeles over din seng.

Disse menneskenes bedrifter og handlinger har trygget livet for din generasjon og de kommer alltid til å bevares i menneskehetens hukommelse. Og samtidig var disse menneskene like så enkle mennesker som du selv. Mikhail Frunse, Klim Vorosjilov, Sergo Ordsjonikidse, Sergej Kirov, Serjosjka Tjulenin .... Ja, kanskje også hans navn, navnet på et alminnelig medlem av komsomol kom til å stå ved siden av disse navnene, hvis han fikk tid til å utrette noe. Så interessant og ualminnelig det livet var som disse menneskene levde! De levde under jorden i tsartiden. De ble utspionert, satt i fengsel, sendt nordover, til Sibir. Men de rømte igjen og igjen og tok kampen opp på ny. Sergo Ordsjonikidse flyktet fra forvisningen. Stalin flyktet seks ganger fra forvisningen. De ble først fulgt av noen få mennesker, siden hundrer, siden hundre tusener og til slutt millioner mennesker.

Serjosjka Tjulenin er født i en tid da det ikke er nødvendig

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

å leve under jorden. Han har ikke rømt fra noe sted, og han behøver ikke å rømme noen steder. Han har hoppet ut av vinduet i annen etasje på skolen. Og det var helt enkelt dumt, det forstår han godt nå. Og det er bare Vitka Lukjantsjenko som følger ham i livet.

Men en må ikke miste motet. Den mektige isen som holder Nordishavet smidd fast, presser mot skipet «Tsjeljuskin». Og det knaker uhyggelig i skipet i vinternatten så hele landet hører det. Men menneskene omkommer ikke, de redder seg ut på isen. Hele verden følger med — vil de bli reddet eller ikke. De blir reddet. Det finnes mennesker på jorden med ørnehjerter fulle av mot. Det er enkle mennesker, som du selv. De flyr gjennom snøstorm og frost til de forulykkede, de redder dem ut, de binder dem til vingene på flyet. Det er de første Helter av Sovjetsamveldet.

Tsjkalov! Han er et alminnelig menneske som deg, men navnet hans drønner over hele jorden som en utfordring. Flukten over Nordpolen til Amerika — menneskehetens drøm! Tsjkalov. Gromov. Og Papanin-folkene på isen?

Slik går livet, fylt av drømmer og dagligdags arbeid.

Over hele sovjetjorden og i selve Krasnodon finnes det enkle mennesker som deg, men som har utført bedrifter og høstet ære — mennesker som det før i tiden ikke ble skrevet i bøkene om. I Donbass, og ikke bare i Donbass, kjenner hvert menneske Nikita Isotov, Stakhanov. Enhver pioner kan fortelle hvem Pasja Angelina er, og hvem Krivonos er, og hvem Makar Masaj er. Alle mennesker ser med aktelse på dem. Og far ber deg alltid lese de stedene i avisene hvor det står om disse menneskene. Siden harker og hoster han lenge og uforståelig. Det er tydelig at han føler seg bitter til sinns fordi han er gammel og er blitt påkjørt av en tippvogn. Ja, han har båret mye på skuldrene sine, Gavrila Tjulenin, «bestefar», og Serjosjka forstår hvor tungt det er for ham at han nå ikke lenger kan stille seg i samme rekke som disse menneskene.

Disse menneskers berømmelse — det er virkelig berømmelse. Men Serjosjka er liten ennå, han må lære. Alt dette kommer siden en gang, i de voksnes liv. Men han er i stand til å utføre

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

bedrifter som Tsjkalov eller Gromov, han føler at han kan det. Det dumme er bare at det er bare han alene som forstår det, og ingen andre. Han er alene blant menneskene med denne følelsen. Noen ganger fanger han til og med opp blikk som synes å si: bare nå ikke denne frekke guttungen fisker opp noe av lomma mi.

Slik var han da krigen kom. Han gjør det ene forsøket etter det andre for å komme inn på spesial-krigsskolen, — han må bli flyger. Han blir ikke opptatt.

De andre elevene arbeider ute på jordene, men han føler seg truffet i hjertet og tar arbeid i gruvene. Etter to uker står han alt og hogger like mye kull som de voksne.

Han visste selv ikke hvor mye han hadde oppnådd i menneskenes øyne. Han kom ut av gruven, svart så bare de lyse øynene og de hvite tennene lynte i ansiktet. Han gikk sammen med de voksne, like så rolig og gyngende. Han tok dusj og prustet og renset halsen som faren. Og så gikk han langsomt hjem, uten sko på føttene. Skotøyet som han brukte på arbeidet var statens.

Han kom sent hjem etter at alle de andre hadde spist alt — han fikk mat for seg selv. Han var et voksent menneske, en mann, en arbeider.

Aleksandra Vasiljevna tok rødbetsuppen fra ovnen, og øste opp en full skål til ham rett fra gryta. Det dampet av suppa, og aldri før hadde det hjemmebakte hvetebrødet smakt så godt. Faren beveget bartene, så på sønnen med de falmete, gjennomtrengende øynene. Han hostet og harket ikke lenger, han snakket rolig med sønnen, som med en arbeidskamerat. Alt interesserte ham: hvordan arbeidet gikk i gruvene, hvor mye kull de forskjellige hogg. Han spurte også om redskapene og arbeidsklærne. Han snakket om stoller og orter som om det var kroker og kott i huset hans. Gamlingen hadde arbeidet i nesten alle gruvene i disriktet. Og etterat han hadde sluttet å arbeide, spurte han ut de gamle arbeidskameratene sine. Han visste nøyaktig hvordan arbeidet i gruvene skred fram, i hvilken retning de arbeidet og hvordan resultatet var. Han kunne tegne i luften med den lange, knoklete fingeren sin og for-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

klare hvilket som helst menneske hvor stollene gikk under jorden, og alt som foregikk der under jorden.

Om vinteren styrtet Serjosjka rett fra skolen og uten å spise til en eller annen venn — en artillerist, sappør eller minør, eller flyger. Klokken elleve om kvelden satt han med tunge øyelokk og leste lekser, og klokken fem om morgenen var han alt på skytebanen, hvor igjen en venn, en sersjant, lærte ham å håndtere et gevær eller maskingevær. Og han skjøt virkelig ikke dårligere enn noen soldat både med gevær og karabin og pistol og maskinpistol og mitraljøse, og kastet granater og flasker med brennstoff. Og han kunne grave skyttergraver og lade miner. Han kunne også legge ut miner og uskadeliggjøre dem, og han visste hvordan flyene i alle verdens land var innrettet og kunne til og med uskadeliggjøre en flybombe. Og alt dette var også Vitka Lukjantsjenko med på. Serjosjka dro ham med seg overalt og Vitka så på Serjosjka omtrent som Serjosjka selv så på Sergo Ordsjonikidse eller Sergej Kirov.

Denne våren gjorde han enda et fortvilet forsøk på å komme inn på krigsskolen — og ikke på spesialskolen for unge gutter, men på den ordentlige flyskolen for de voksne. Og igjen var det et nederlag. Han fikk høre at han var for ung, at han skulle komme igjen året etter.

Ja, det var et fryktelig nederlag — å bygge befestninger utenfor Vorosjilovgrad i steden for å gå på flyskolen. Men han hadde alt bestemt seg til ikke å komme hjem igjen.

Og alle de knepene han hadde brukt for å bli opptatt som soldat! Han hadde ikke fortalt Nadja en hundredel av de knepene og all den nedverdigelsen han måtte igjennom. Og nå visste han hva kamp var, og hva død og frykt var.

Serjosjka sov så hardt at han ikke engang ble vekket av morgenhosten til faren. Da han våknet sto solen alt høyt på himmelen. Vinduslemmene var for, men han hadde lært seg å beregne klokkeslettet etter de gylne lysstrimene som falt på golvet gjennom sprekkene i vinduslemmene. Han våknet og skjønte straks at tyskerne ikke var kommet ennå.

Han gikk ut på gårdsplassen for å vaske seg. Der satt bestefar på dørstokken, og et stykke fra ham sto Vitka Luk-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

jantsjenko. Moren var alt i grønnsakhagen og søstrene hadde for lenge siden gått på arbeidet.

— Aha! Goddag, du bolde kriger! Kha-kha-kharakha .... hilste bestefar ham velkommen. — Du lever? I våre dager er det hovedsaken. Denne påhengeren din har ventet helt fra morgengry på at du skulle våkne, — og bestefar beveget bartene svært vennlig i retning av Vitka Lukjantsjenko. Vitka så urørlig, lydig og alvorlig med de mørke, fløyelsøynene på det søvnige ansiktet til sin foretaksomme kamerat. — Han er en bra påhenger, fortsatte bestefar. Han har vært her hver morgen så snart det er blitt lyst. «Er Serjosjka kommet? Er Serjosjka hjemme igjen?» Serjosjka er for ham selve lyset! sa bestefar fornøyd og hostet.

Slik fikk Serjosjka bekreftet at Vitka hadde vært en trofast kamerat.

De hadde vært sammen ved Vorosjilovgrad. Og Vitka som bestandig gjorde det samme som Serjosjka, ville bli igjen sammen med ham for å bli soldat. Men Serjosjka tvang ham til å dra hjem — ikke fordi han syntes synd på Vitka eller foreldrene hans, men fordi han var sikker på at de når de var to stykker ikke ville bli opptatt, og at Vitka bare ville ødelegge for ham, Serjosjka. Og Vitka var nødt til å dra — svært krenket og bedrøvet over den despotiske Serjosjka. Og han var ikke bare nødt til å dra — han var nødt til å sverge at han ikke skulle fortelle noe om Serjosjkas planer hverken til sine egne foreldre eller foreldrene til Serjosjka, eller noen i det hele tatt. Det krevde Serjosjkas ærgjerrighet i tilfelle planene hans skulle mislykkes.

Etter det bestefar sa, var det klart at Vitka hadde holdt ord.

Serjosjka og Vitka Lukjantsjenko satt bak hytta ved en grumsete, tilgrodd bekk. På den andre siden av bekken lå det et jorde og på den andre siden av jordet lå en ensom, stor bygning. Det var badstua som var blitt bygd for kort tid siden og ikke var tatt i bruk ennå. De satt i skråningen og fortalte hverandre nyheter.

Av skolekameratene — de hadde begge gått på Vorosjilovskolen — var Tolja Orlov, Volodja Osmukhin og Ljubka Sjevtsova igjen i byen. Ljubka førte et liv som absolutt ikke liknet

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

henne, i følge Vitkas ord. Hun gikk ikke noen steder og ingen så henne. Ljubka hadde også gått på Vorosjilovskolen, men hun hadde sluttet der alt før krigen, i syvende klasse. Hun hadde bestemt seg til å bli skuespillerinne og hun sang og danset i teatrene og klubbene i distriktet. Serjosjka var særlig glad over at Ljubka var igjen i byen. Ljubka var en uforferdet jente, en som passet for ham. Ljubka Sjevtsova, det var Serjosjka Tjulenin i skjørt.

Så hvisket Vitka til Serjosjka det som han alt visste: at en ukjent mann skjulte seg hos Ignat Fomin, og at alle i Sjanghaj brydde hodet sitt med hvem denne mannen kunne være og var redde for ham. Og ved Høylåvene, der hvor det hadde vært et lager med militærutstyr, var det blitt igjen noen dusin flasker eksplosivt stoff i kjelleren som sto helt åpen. De var antagelig blitt etterlatt i all hast.

Vitka foreslo forsiktig at det ikke hadde vært så ille å gjemme unna disse flaskene. Men Serjosjka kom plutselig til å huske på noe. Han fikk et strengt uttrykk i ansiktet og sa at de begge to øyeblikkelig måtte gå til militærsykehuset.

13. kapitel.

Da fronten nærmet seg Donbass og de første sårede dukket opp i Krasnodon, hadde Nadja frivillig meldt seg på et sanitetskurs. Og nå var det alt det andre året hun arbeidet på militærsykehuset som hadde fått tildelt hele første etasje i byens sykehus.

Hele personalet på militærsykehuset, unntagen legen Fjodor Fjodorovitsj, hadde evakuert alt for flere dager siden. Og de fleste av dem som var ansatt på byens sykehus var også dradd østover med overlegen i spissen. Likevel fortsatte sykehuset å leve det samme regelmessige livet som før. Både Serjosjka og Vitka ble straks fylt av ærbødighet for denne institusjon da en søster ba dem tørke av støvlene med en fuktig klut og vente i gangen mens hun hentet Nadja som arbeidet som oversøster.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

En stund etter kom hun tilbake med Nadja. Men det var ikke den samme Nadja som Serjosjka hadde snakket med om natten. Nadja hadde et alminnelig ansikt, brede kinnben og smale øyebryn, men nå hadde hun fått et nytt, strengt og alvorlig uttrykk. Det samme uttrykket hadde det snille, myke, rynkete ansiktet til den andre søsteren.

— Nadja, hvisket Serjosjka. Han krøllet lua i hendene og følte seg plutselig sjenert for henne. — Vi må da redde folkene, du må da forstå .... Vitka og jeg kunne gå omkring i husene, du får si det til Fjodor Fjodorovitsj.

Nadja så en stund tankefull på Serjosjka uten å si noe. Så ristet hun vantro på hodet.

— Hent legen fort, eller la oss gå til ham! sa Serjosjka med dyster mine.

— Lusja, gi guttene frakker, sa Nadja.

Søsteren tok to hvite frakker ut av et langt, hvitmalt skap og rakte dem til guttene. Av gammel vane holdt hun til og med frakkene så det var lettere for dem å få dem på.

— Guttene har jo rett, sa tante Lusja plutselig. Hun tygde fort på de myke, gamle leppene og så på Nadja med snille øyne som hadde fått fred for resten av livet. — Folk kommer til å ta dem til seg. Jeg kunne ta en selv. Hvem synes ikke synd på soldatene våre? Jeg er alene, sønnen min er ved fronten, det er bare jeg og datteren min. Vi bor utenfor byen. Hvis tyskerne kommer, så sier jeg at det er sønnen min. Og vi må si fra til alle at de later som det er en av familien.

— Du kjenner ikke tyskerne, sa Nadja.

— Tyskerne kjenner jeg ikke, det er sant, men våre kjenner jeg, sa tante Lusja ivrig og tygde fort på leppene. — Jeg skal peke ut noen bra folk for dere der jeg bor.

Nadja førte guttene gjennom en lys gang. Vinduene gikk ut mot byen. En tung, varm lukt av verkende sår og urent undertøy slo imot dem hver gang de kom forbi en åpen dør til en sykesal. Ikke engang medisinlukten kunne overdøyve den. Og så lys og kjent, fredelig og koselig byen så ut fra vinduene på sykehuset der den lå badet i sol.

De sårede som var igjen på sykehuset kunne ikke gå. Noen av dem beveget seg gjennom gangen ved hjelp av krykker.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Og alle ansiktene, både unge og gamle, barberte og skjeggete, hadde det samme alvorlige og strenge uttrykket som Nadja og tante Lusja.

Så snart skrittene til guttene klang gjennom gangen, løftet de som lå hodet med et spørrende, håpefullt uttrykk. Og de som gikk på krykker så også med et håpefullt lys i øynene på de to unge guttene i frakker og søster Nadja som de kjente så godt.

I enden av gangen kom de bort til en dør som var lukket. Nadja åpnet døra med en brå bevegelse med den lille, presise hånden, uten å banke på.

— Til Dem, Fjodor Fjodorovitsj, sa hun og lot guttene komme inn.

Serjosjka og Vitka var litt redde begge to da de gikk inn i rommet. En kraftig, gråhåret gammel mann kom imot dem. Han var høy, bredskuldret og mager. Ansiktet var glattbarbert og hadde skarpe rynker. Det var brunt med en mørk glans og kinnbenene tråtte tydelig fram, nesen var krum og haken kantete. Hele mannen var som støpt i bronse. Han hadde sittet ved et bord. Og fordi han var alene i rommet, og fordi det på bordet hverken var bøker, aviser eller medisiner, og fordi hele rommet var tomt ellers, forsto guttene at legen ikke hadde gjort noe i dette rommet. Han hadde bare sittet alene og tenkt på noe som et menneske helst ville ha sloppet å tenke på. De forsto det også fordi legen ikke lenger var i uniform, men i sivile klær: kragen på den grå jakka stakk fram under frakken som var knappet i halsen. Han hadde grå bukser og upussete støvler som tydeligvis ikke var hans egne.

Han så på guttene uten forundring og likså alvorlig som Nadja og Lusja og de sårede i sykestuene.

— Fjodor Fjodorovitsj, vi er kommet for å hjelpe Dem med å fordele de sårede blant folk ute i byen, sa Serjosjka. Han forsto straks at han ikke behøvde å si noe mer til denne mannen.

— Men kommer folk til å ta dem? spurte han.

— Vi skal nok finne slike folk, Fjodor Fjodorovitsj, sa Nadja med syngende stemme. — Lusja, søsteren på sykehuset

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

er villig til å ta en, og hun har lovt å finne andre folk også. Og guttene kan spørre på forskjellige steder, jeg skal også hjelpe dem, og andre her i Krasnodon kommer heller ikke til å nekte å hjelpe. Vi, Tjulenins, kunne også tatt en, men vi har ikke plass, sa Nadja og rødmet så de små kinnbenene ble helt røde. Serjosjka ble også rød, enda Nadja snakket sant.

— Hent Natalja Aleksejevna, sa Fjodor Fjodorovitsj.

Natalja Aleksejevna var den unge legen på byens sykehus. Hun hadde ikke reist sammen med de andre fordi hun hadde en syk mor som ikke bodde i selve byen, men ved en gruve åtte kilometer utenfor byen. Da det enda var syke og sykehusutstyr, medisiner og instrumenter igjen på sykehuset, påtok Natalja Aleksejevna seg frivillig oppgaven som lege på sykehuset. Hun skammet seg for de andre over at hun ble igjen hos tyskerne.

Nadja gikk.

Fjodor Fjodorovitsj satte seg på plassen sin ved bordet, kastet frakkeskjøtet til side med en bestemt, energisk bevegelse, tok en tobakksdåse og en sammenfoldet ,krøllet avis opp av jakkelomma. Han rev av et hjørne og rullet seg utrolig raskt en sigarett med de store, senete hendene og tente på.

— Ja, det er en løsning, sa Fjodor Fjodorovitsj og så på guttene uten å smile. De satt stille på en divan.

Han flyttet øynene fra Serjosjka til Vitka og rettet dem så på Serjosjka igjen, liksom han forsto at han var hovedmannen. Vitka forsto hva dette blikket betydde, men han ble ikke det minste fornærmet. Han visste at Serjosjka virkelig var hovedmannen, og han ville at det skulle være slik og var stolt over Serjosjka.

Nadja kom inn igjen sammen med en liten kvinne i slutten av tyveårene. Hun virket som et barn fordi ansiktet og de små hendene og føttene ga et inntrykk av noe barnslig, mykt og lubbent. Dette inntrykket bedrar ofte, det får en til å tro at karakteren ligner utseendet. Med disse små, lubne føttene hadde Natalja Aleksejevna i sin tid, da faren ikke ville at hun skulle fortsette på det medisinske instituttet, gått fra Krasnodon til Kharkov. Og med de små, lubne hendene hadde hun tjent sitt brød med søm og vask, for å kunne fortsette

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

å lese. Og siden, da faren døde, tok disse hendene på seg å forsørge en familie på åtte personer. Nå var denne familien spredt rundt omkring, noen var ved fronten, andre arbeidet eller gikk på skole. Og med de samme små hendene utførte hun uforferdet operasjoner som mannlige, eldre leger med større erfaring ikke våget å gjøre. Og det barnslige, lubne ansiktet til Natalja Aleksejevna hadde et par øyne med et direkte, sterkt, ubarmhjertig og praktisk uttrykk. Det var øyne som lederen for en eller annen landsomfattende institusjon kunne misunt henne.

Fjodor Fjodorovitsj reiste seg.

— De behøver ikke å si noe, jeg vet alt, sa hun og presset de lubne hendene mot brystet med en bevegelse som sto i motsetning til det forretningsmessige, praktiske uttrykket i øynene og den presise, litt tørre måten hun snakket på. — Jeg vet alt og det er selvfølgelig fornuftig, sa hun og så på Serjosjka og Vitka, uten personlig interesse, men liksom hun tenkte på hva de kunne brukes til. Så kastet hun igjen et blikk på Fjodor Fjodorovitsj. — Og De? spurte hun.

Han forsto henne med en gang.

— For meg ville det være best å bli ved Deres sykehus, som lege. Da ville jeg kunne hjelpe dem under alle omstendigheter. Alle forsto at han med «dem» mente de sårede. — Er det mulig?

— Ja, sa Natalja Aleksejevna.

— Det er ingen ved sykehuset som kommer til å angi meg?

— På vårt sykehus kommer De ikke til å bli angitt, sa Natalja Aleksejevna og presset de lubne hendene mot brystet.

— Takk. Takk skal dere ha, — og Fjodor Fjodorovitsj smilte for første gang — men bare med øynene — og rakte den store hånden med de faste fingrene først til Serjosjka og så til Vitka Lukjantsjenko.

— Fjodor Fjodorovitsj, sa Serjosjka og så rett på legen med de faste, lyse øynene som syntes å si: «De og alle andre mennesker kan forstå det som dere vil, men jeg kommer likevel til å si det, fordi jeg mener det er min plikt.» — Fjodor Fjodorovitsj, De må være klar over at De alltid kan regne med meg og min kamerat Vitka Lukjantsjenko, alltid. Forbindelsen

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

med oss kan De holde gjennom Nadja. Og så vil jeg si Dem fra meg selv og fra min kamerat Vitka Lukjantsjenko, at Deres handling, at De ble igjen hos de sårede i en slik tid, denne handling anser vi for en edel handling, sa Serjosjka og han fikk svettperler i pannen.

— Takk, sa Fjodor Fjodorovitsj meget alvorlig. — Siden De er begynt å snakke om det, vil jeg fortelle følgende: Et hvert menneske, det samme hvilket yrke han har, kan komme opp i en situasjon i livet hvor han ikke bare kan, men må forlate de mennesker som var avhengig av ham, eller som han ledet og som stolte på ham. Ja, det kan komme en slik situasjon hvor det er mest formålstjenlig for ham å forlate dem og dra sin vei. Det finnes høyere hensyn. Jeg gjentar, slik er det med mennesker av alle yrker, til og med hærførere og politikere. Unntagen ett yrke — legens, og særlig militærlegens. Legen må være hos de sårede. Alltid. Det samme hva som hender. Det finnes ikke noe hensyn som er høyere enn denne plikten. Og til og med den militære disiplin eller en ordre må krenkes, hvis det strider mot denne plikten. Ikke engang om jeg fikk ordre fra hærledelsen om å forlate disse sårede og dra, ville jeg adlyde. Hvis kamerat Stalin sa til meg: «Slik som situasjonen ligger an, får De lov til å dra,» ville jeg heller ikke dra. Men han ville aldri si det, fordi han forstår det bedre enn alle andre. Han er det eneste menneske på jorden som ikke har rett til å dra under noen omstendigheter, han og militærlegen .... Takk, takk skal dere ha, sa Fjodor Fjodorovitsj og bøyde det grå hodet med det mørke, glinsende ansiktet som var som støpt i bronse.

Natalja Aleksejevna presset de lubne hendene mot brystet uten å si noe og de sterke øynene som så på Fjodor Fjodorovitsj fikk et høytidelig uttrykk.

Ved møtet i vestibylen hvor bare Serjosjka, Nadja, tante Lusja og Vitka Lukjantsjenko deltok, ble det lagt en aksjonsplan. Det var det korteste møtet på det siste kvart-århundre, for det varte bare så lang tid som guttene trengte for å få av seg frakkene. Og nå kunne guttene ikke lenger beherske seg. De styrtet ut av sykehuset, og julidagen slo dem i ansiktet med sin uutholdelige glans. De var fylt av en ubeskrivelig be-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

geistring, en følelse av stolthet over seg selv og over menneskene, en trang til aktivitet.

— Det var et menneske, det var et menneske! Ikke sant? sa Serjosjka og så opphisset på Vitka.

— Riktig, sa Vitka Lukjantsjenko og blunket.

— Og nå vil jeg få greie på hva det er for et menneske som holder seg skjult hos Ignat Fomin! sa Serjosjka plutselig, tilsynelatende uten sammenheng med det de følte og snakket om.

— Hvordan skal du få greie på det?

— Jeg skal foreslå ham å ta en såret i huset.

— Han kan angi oss, sa Vitka svært bestemt.

— Du tror jeg vil si sannheten til ham? Jeg vil jo bare komme inn i huset, sa Serjosjka og lo. Øynene og tennene blinket lurt og muntert. Tanken hadde alt grepet ham så sterkt at han visste at han kom til å sette den ut i livet.

De sto utenfor Ignat Fomins hytte med de tykke, store solsikkene som bøyde seg utenfor vinduene. Ignats hytte lå på den kanten av Sjanghaj som lå lengst borte fra markedsplassen.

Det varte en lang stund før noen svarte da Serjosjka banket på. Og han skjønte at Fomin prøvde å se hvem det var gjennom vinduet. Men han stilte seg med vilje så tett opp mot døra at det ikke var mulig å se ham. Endelig gikk døra opp. Ignat Fomin sto og holdt i døra med den ene hånden, med den andre støttet han seg mot dørkarmen. Han var lang som en orm og så med oppriktig nysgjerrighet på Serjosjka med de små, gråaktige øynene som lå dypt inni alle rynkene.

— Takk skal De ha, sa Serjosjka, og han dukket seg og krøp rolig inn under armen på Ignat Fomin liksom døra var blitt åpnet for at han skulle slippe inn. Og før Fomin fikk tid til å bli forundret, var Serjosjka alt inne i gangen og lukket opp døra inn til det første rommet.

— Unnskyld, borger, sa Serjosjka, som alt var inne i rommet og bukket høflig for Ignat Fomin som kom etter. Fomin var kledd i en rutete jakke med en vest med et tungt gullkjede på maven og rutete bukser som var stappet ned i et par blankpussede støvler. Han hadde et langt, ærverdig ansikt,

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

som på en skopets.*) Det fikk nå et forundret og ergerlig uttrykk.

— Hva vil du? spurte Ignat Fomin og hevet de tynne øyebrynene. Og alle rynkene omkring øynene satte seg i bevegelse, liksom de ville glattes ut.

— Borger! sa Serjosjka med patos og inntok uventet både for seg selv og Fomin en stilling som et medlem av konventet under den franske revolusjon. — Borger! Redd en såret kriger!

Foldene omkring øynene til Ignat Fomin stoppet øyeblikkelig å bevege seg. Og øynene, som var rettet mot Serjosjka, ble stive som på en dukke.

— Nei, det er ikke jeg som er såret, sa Serjosjka som forsto hvorfor Ignat Fomin ble så forundret. — Soldatene har trukket seg tilbake og har latt en såret ligge her på gata, like ved siden av markedsplassen. Vi fikk se det, og så kom vi rett til Dem.

Det lange, ærverdige ansiktet til Fomin viste tydelig at det kjempet motstridende lidenskaper i ham, og han skulte uvilkårlig bort på den lukkede døra inn til det andre rommet.

— Men hvorfor kom dere rett til meg? spurte han med lav, hvesende stemme og boret øynene forbitret inn i Serjosjka. Foldene omkring øynene kom igjen i bevegelse.

— Hvem skulle jeg gå til, om ikke til Dem, Ignat Semjonovitsj? Hele byen vet at De er den beste stakhanovarbeider hos oss, sa Serjosjka med ualminnelig blå øyne, og borte dette forgiftede spydet ubarmhjertig i Ignat Fomin.

— Men hvem er du da? spurte Ignat Fomin. Han ble stadig mer forvirret og forundret.

— Jeg er sønn til Prokhor Ljubesnov, han er også stakhanovarbeider og vel kjent for Dem, sa Serjosjka med overbevisende sikkerhet, fordi han visste at det ikke eksisterte noen Prokhos Ljubesnov i hele verden.

— Prokhor Ljubesnov kjenner jeg ikke. Og vet du, vennen min, Ignat Fomin kom til seg selv og beveget de lange armene vimsete og meningsløst, — jeg har ikke plass for denne soldaten din. Kona mi er syk, og du, vennen min, du ....

*) En religiøs sekt som forlangte kastrering av sine medlemmer. O. a.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

hendene hans beveget seg i retning av døra, selv om han ikke pekte helt tydelig.

— De handler nokså underlig, borger, når alle vet at De har et rom til, sa Serjosjka med bebreidende stemme og stirret rett på Fomin med gjennomsiktige, barnslige, frekke øyne.

Og før Fomin fikk sukk for seg, var Serjosjka borte ved døra inn til det andre rommet. Han lukket opp døra og gikk inn.

Lemmene var halvveis for i dette rommet. Der var rent og ryddig. Ved bordet satt en mann i arbeidsklær. Han hadde runde, sterke skuldre og et kraftig, stort hode som var snauklipt og gråsprengt. Ansiktet var fullt av mørke prikker. Han løftet hodet og så rolig på Serjosjka.

I det samme øyeblikk forsto Serjosjka at mannen som satt foran ham helt enkelt var en bra, sterk og rolig mann. Og da Serjosjka forsto det, ble han utrolig redd. Ja, det var ikke et gram mot igjen i ørnehjertet hans. Han ble så redd at han hverken kunne snakke eller røre seg. Og i mellomtiden dukket det forbitrede og forskrekkede ansiktet til Ignat Fomin opp i døra.

— Vent litt, sa den ukjente mannen rolig til Ignat Fomin som skulle til å gå mot Serjosjka. — Hvorfor har dere ikke tatt denne sårede soldaten hjem til dere, for eksempel? spurte han Serjosjka.

Serjosjka tidde.

— Er faren din her eller er han evakuert?

— Han er evakuert, sa Serjosjka og ble rød over hele ansiktet.

— Og moren din?

— Mor er hjemme.

— Hvorfor gikk du ikke til henne først?

Serjosjka tidde.

— Fordi hun er en slik at hun ikke ville ha tatt imot ham?

Serjosjka nikket med en forferdelig følelse i sinnet. Fra det øyeblikket leken hadde sluttet, så han bak ordene «far» og «mor» virkelig faren og moren sin, og det var vondt og skammelig å lyve så usselt om dem.

Men mannen trodde tydeligvis Serjosjka.

— Vel, sa han og så på Serjosjka. — Ignat Semjonovitsj

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

har snakket sant. Han kan ikke ta imot denne soldaten, sa han tankefullt. — Men du kommer nok til å finne et menneske som tar imot ham. Det er en bra sak. Du er en kjekk kar. Du får lete og så finner du nok noen. Men det er en farlig sak, du må ikke gå til tilfeldige folk. Og hvis det ikke er noen som vil ta imot ham, så får du komme til meg. Men hvis de tar imot ham — så må du ikke komme. La meg heller få adressen din, så jeg kan finne deg når det trengs.

Og nå var Serjosjka nødt til å betale for skøyerstrekene sine på den mest krenkende og bedrøvelige måten. Akkurat nå da Serjosjka hadde lyst til å la denne mannen få den rette adressen sin, var han nødt til å finne på den første adressen som falt ham inn. Og gjennom denne løgnen skar han for alltid over forbindelsen med denne mannen.

Serjosjka var ute på gata igjen. Han var forvirret og forlegen. Det var ingen tvil om at mannen som skjulte seg hos Ignat Fomin var en virkelig stor mann. Og det var heller ikke noen tvil om at Ignat Fomin i høyden var et middels bra menneske. Men de hadde uten tvil forbindelse med hverandre. Det var det noe uforklarlig i.

14. kapitel.

Da Matvej Sjulga gikk ut av huset til Osmukhins tok han veien til den utkanten av Krasnodon som fra gamle dager av het «Dueslagene». Der hadde han en gammel venn fra partisantiden, Ivan Kondratovitsj Gnatenko.

Denne delen av byen var som mange andre deler av Krasnodon alt bebygd med standardhus. Men Matvej Sjulga visste at Kondratovitsj fremdeles bodde i det lille trehuset sitt, et av de gamle husene som «Dueslagene» var blitt oppkalt etter.

Da han banket på vinduet kom en nokså ung kvinne fram i døra. Hun lignet en sigøynerske og så svært herjet og sjusket ut, enda hun ikke var dårlig kledd. Sjulga sa at han gjerne ville snakke med Ivan Kondratovitsj og ba henne spørre ham om han ville komme ut til ham.

Og her bak huset, ute på steppen, nede i en dalsenkning

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

for ikke å synes fra alle kanter, under fjern kanontorden — møttes Matvej Sjulga og Ivan Gnatenko.

Ivan Gnatenko, eller Kondratovitsj, som han ble kalt, var en av etterkommerne etter de gruvearbeiderne som med rette kunne regne seg som grunnleggere av Donetsgruvene. Både bestefaren og faren hans, og Kondratovitsj selv — var rotfaste gruvefolk. De var med på å bygge opp Donbass, de tok vare på gruvearbeidernes ære og tradisjoner. De hørte til den garde av gruvearbeidere som den tyske intervensjonen og hvitegardistene hadde knekket sine tenner på i 1918—19.

Det var den samme Kondratovitsj som sammen med Andrej Valko og Grigorij Iljitsj Sjevtsov hadde sprengt gruve nr. 1 i luften.

Følgende samtale fant sted mellom ham og Matvej Sjulga i denne dalsenkningen ute på steppen, under solen som alt gikk ned mot kvelden.

— Vet du hvorfor jeg er kommet til deg, Kondratovitsj?

— Jeg vet ikke, men jeg kan gjette det, Matvej Konstantinovitsj, sa Kondratovitsj trist uten å se på Sjulga.

Steppevinden fòr ned i dalsenkningen og blåste opp skjøtene på den slitte jakka fra bestefars dager som hang som på et kors på den uttørkete kroppen til Kondratovitsj.

— Jeg skal bli her for å arbeide, som i 1918, derfor er jeg kommet til deg, sa Sjulga.

— Hele livet mitt er ditt, det vet du, Matvej Konstantinovitsj, sa Kondratovitsj med lav, hes stemme, uten å se på Sjulga.

— Men jeg kan ikke ta deg imot i huset mitt, Matvej Konstantinovitsj.

Det som Kondratovitsj sa var så uventet og utrolig, at Sjulga ble helt stum. Kondratovitsj tidde også.

— Har jeg forstått deg rett, Kondratovitsj — du nekter å ta imot meg? spurte Sjulga lavt og gikk plutselig over til å snakke rent russisk. Han var redd for å se på Kondratovitsj.

— Jeg nekter ikke, men jeg kan ikke, sa Kondratovitsj trist.

En stund snakket de slik uten å se på hverandre.

— Du har jo erklært deg villig? spurte Sjulga og forbitrelsen kokte opp i ham.

Kondratovitsj senket hodet.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Du visste jo hva du gikk til?

Kondratovitsj tidde.

— Forstår du at det er nesten som å svikte oss?

— Matvej Kostijevitsj .... bjeffet Kondratovitsj truende med uhyggelig lav og hes stemme. — Ikke si noe som ikke kan gjøres godt igjen.

— Hva skulle jeg være redd for? sa Sjulga med blodskutte øyne og så rett inn i det uttørkete ansiktet med det tynne skjegget. — Hva skulle jeg være redd for? Mer uhyggelig enn det jeg hører kan det ikke være!

— Vent .... Kondratovitsj løftet hodet og tok Matvej Kostijevitsj i albuen med en hånd med svarte, ødelagte negler som lignet klør. — Tror du meg? spurte han trist og lavt, med uhyggelig stemme.

Sjulga ville si noe, men Kondratovitsj presset albuen hans hardt, så på ham med gjennomtrengende, innfalne øyne og sa nesten bønnfallende:

— Vent .... Hør på meg ....

Nå så de hverandre rett inn i øynene.

— Jeg kan ikke ta deg imot i huset mitt, fordi jeg er redd for den eldste sønnen min. Jeg er redd for at han kan angi deg, sa han med hes, hviskende stemme og bøyde seg tett inn til Sjulga. — Husker du at du var hos oss i 27? Det var siste gang du var hos oss. Da feiret vi to gamle sølvbryllupet vårt. Alle ungene mine husker du nok ikke, og det behøver du heller ikke, smilte han, — men den eldste husker du vel fra 1918.

Sjulga tidde.

— Han kom inn på en gal vei, hvisket Kondratovitsj hest. — Husker du, han hadde den gangen, i 27, bare én arm?

Sjulga husket uklart en taus, ung gutt med rynket panne som han hadde sett hos Kondratovitsj i 1918. Men hvem som var denne unge gutten av de ungdommene Sjulga hadde sett hos Kondratovitsj i 1927, og hvem av dem som manglet en arm — det husket Sjulga ikke. Han oppdaget til sin forundring at han i det hele tatt husket den kvelden dårlig. Han hadde vel gått til Kondratovitsj delvis av pliktfølelse. Og den kvelden var blitt borte blant mange, lignende kvelder.

— Armen fikk han revet av på fabrikken i Lugansk ....

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Kondratovitsj brukte det gamle navnet på Vorosjilovgrad og av dette forsto Sjulga at det var en ting som hadde hendt for lenge siden. — Han kom hjem og bodde hos oss. Det var for sent å la ham få lære noe, og et passende arbeid han kunne greie, fant han ikke — og så gikk det galt. Han begynte å drikke for farens penger, det vil si for mine penger. Og jeg syntes synd på ham. Ingen ville gifte seg med ham, og så begynte han å rangle enda mer. I 1930 kom han bort i den skjønnheten du så hos oss. Hun fikk makt over ham, og så begynte de med lyssky affærer. Hun driver med gauking og sånne ting — jeg snakker til deg som jeg skulle bekjenne — de har ikke noe imot å kjøpe tyvegods heller. Til å begynne med syntes jeg synd på ham, og siden ble jeg redd for skammen. Kona og jeg bestemte oss til å tie. Og vi tidde. Vi tidde for våre egne barn. Og vi tier .... To ganger har det vært sak mot ham. Det var den tøsa som var skyldig, men han tok skylden på seg hver gang. Nå vet du, dommerne vet at jeg er en gammel partisan, en kjent gruvearbeider, — den ene gangen ga de ham en advarsel, og annen gang — betinget. Og han blir verre og verre for hvert år. Tror du meg? Hvordan kunne jeg la deg bo hos meg? Han kunne jo selge sin egen mor og far bare for å få tak i huset! — og Kondratovitsj snudde seg skamfull vekk fra Sjulga.

— Men hvorfor erklærte du deg villig da? spurte Sjulga opphisset og så inn i ansiktet til Kondratovitsj som var skarpt som en kniv. Han visste ikke om han skulle tro ham eller ikke, og oppdaget plutselig forferdet at han hadde mistet evnen til å bedømme hvilke mennesker han kunne tro på og hvilke han ikke kunne tro på i en slik situasjon.

— Men hvordan kunne jeg nekte det, Matvej Kostijevitsj? sa Kondratovitsj med sorg i stemmen. — Tenk bare på det: jeg, Ivan Gnatenko, skulle plutselig si nei. For en skam! Og det var jo så usikkert den gangen. Det ble sagt slik: kanskje det ikke blir nødvendig, men hvis det blir nødvendig, er du villig da? Det var jo liksom han satte samvittigheten min på prøve, og så skulle jeg begynne å fortelle om sønnen min? Det ville virke liksom jeg trakk meg unna — og han ville vandre i fengsel. Og han er jo min sønn! .... Matvej Konstijevitsj!

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

sa Kondratovitsj plutselig med fortvilet styrke. — Jeg står helt på din side, jeg er beredt til hva som helst. Du kjenner meg — jeg kan tie til graven, og døden er jeg ikke redd for. Du kan forføye over meg som over deg selv. Jeg skal finne et sted hvor du kan gjemme deg, jeg kjenner folk, jeg skal finne pålitelige mennesker, du kan tro meg. Jeg tenkte jo også slik den gangen jeg ble spurt: selv er jeg beredt til alt, og sønnen min er jeg ikke forpliktet til å snakke om her, jeg er ikke partimedlem. Altså er min samvittighet ren .... Hovedsaken for meg er at du tror meg .... Et sted for deg skal jeg nok finne, sa Kondratovitsj uten å merke at stemmen fikk en smiskende klang.

— Jeg tror deg, sa Matvej Sjulga. Men han snakket ikke helt sant. Han tvilte. Men han svarte slik fordi han trodde det var best.

Ansiktet til Kondratovitsj skiftet helt uttrykk, han ble straks myk, senket hodet, tidde og pustet tungt en stund.

Sjulga sto og så på ham og veide alt det som Kondratovitsj hadde sagt ham. Han visste selvsagt at Kondratovitsj var en pålitelig mann. Men Sjulga visste ikke hvordan Kondratovitsj hadde levd i disse femten år, og det hadde vært en viktig tid: en tid fylt av store hendelser. Og det at Kondratovitsj dekket sønnen sin, at han dekket ham selv i det mest avgjørende øyeblikk og løy i en så viktig sak som det å benytte huset hans til illegalt arbeid — det veide tungt i vektskålen og tydet på at en ikke helt kunne stole på ham.

— Du får sitte litt her, jeg skal hente noe mat til deg, sa Kondratovitsj med hes stemme, — og i mellomtiden stikker jeg innom et sted og ordner allting.

Sjulga holdt på å gå med på det som Kondratovitsj foreslo, men en indre stemme ba ham være forsiktig, og han følte at det ikke bare var forsiktighet, men et langt livs erfaring.

— Det er ikke nødvendig, jeg har mer enn én leilighet jeg kan gå til, jeg finner nok et sted, sa han, — og det er ikke så farlig med spisingen. Det ville være verre om dette helvetes kvinnfolket og sønnen din begynte å ane noe.

— Det vet du best selv, sa Kondratovitsj trist. — Men du skal likevel ikke gi meg helt opp, du kan få bruk for meg.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Jeg vet det, Kondratovitsj, sa Sjulga for å trøste ham.

— Hvis du tror meg, si meg da hvem du går til. Så skal jeg si deg om det er et godt menneske eller ikke, og om du bør gå til ham. Og hvis det trenges vet jeg hvor jeg kan finne deg ....

— Jeg har ikke rett til å fortelle deg hvor jeg går. Du har selv arbeidet illegalt, og vet hva konspirasjon er, sa Sjulga med et lunt smil. — Og den mannen jeg går til kjenner jeg.

Kondratovitsj skulle til å si: jeg er jo også et menneske du kjenner, og du ser hvor mye ukjent det var likevel. Det er nok best du rådfører deg med meg. Men han skammet seg for å si det til Sjulga.

— Det vet du best selv, sa gamlingen dystert. Han forsto nå at Sjulga ikke trodde ham.

— Nå vel, Kondratovitsj, jeg får vel gå! sa Sjulga med påtatt tillitsfull stemme.

— Det vet du best selv, gjentok Kondratovitsj tankefullt uten å se på Sjulga.

Han ville føre Sjulga nedover gata forbi huset sitt. Men Sjulga stoppet og sa:

— Vi går heller på baksiden, ellers får kanskje dette .... kvinnfolket ditt øye på meg. Og han smilte et skjevt smil.

Kondratovitsj hadde lyst til å si til ham: «Siden du vet hva konspirasjon er, så må du selv forstå at det er best for deg å gå på samme måte som du kom. — Hvem ville falle på at du har vært hos gamle Gnatenko i illegalt oppdrag.» Men han forsto at han ikke ble trodd og at det ikke nyttet å si noe. Og han førte Sjulga på baksiden av huset og ut på en av nabogatene. Der stoppet de ved et skjul.

— Farvel, Kondratovitsj, sa Sjulga, og hjertet krympet seg i ham. — Jeg finner deg nok siden.

— Det blir som det passer deg, sa Kondratovitsj.

Og Sjulga gikk bortover gata. Kondratovitsj sto en stund ved skjulet og så etter Sjulga — gammel og uttørket, den gammeldagse jakka hang på ham som på et kors.

Slik gjorde Matvej Sjulga det andre skrittet mot undergangen.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

15. kapitel.

Mens Matvej Sjulga satt alene i det halvmørke rommet hos Fomin uten å kjenne hverken den mannen han nå bodde hos eller de menneskene han skulle arbeide blant, fant Serjosjka Tjulenin og Vitka Lukjantsjenko sammen med Nadja og den gamle Lusja i løpet av noen timer over sytti familier som ville ta imot de sårede. Og likevel var det omkring førti sårede igjen. Hverken Serjosjka eller Nadja, hverken Lusja eller Vitka Lukjantsjenko, eller de som hjalp dem visste hvem de kunne henvende seg til, og de ville ikke risikere å ødelegge det hele.

Det var en uhyggelig dag — slike dager finnes det bare i drømme. Alt dagen i forveien hadde larmen fra avdelingene som trakk seg tilbake stilnet av, og tordenen fra slaget på steppen døde hen. Det var ualminnelig stille både i byen og på steppen rundt omkring. Alle ventet at tyskerne skulle komme hvert øyeblikk — men de kom ikke. Kontorene og butikkene sto åpne og tomme, ingen gikk dit inn. Fabrikker og verksteder lå tause, stille og tomme. Røyken steg fremdeles opp fra de gruvene som var blitt sprengt. Det var ingen myndigheter i byen, ingen milits, ingen handel, ikke noe arbeid — ingenting var der. Gatene var tomme. En enslig kvinne kunne komme løpende ut til vannposten eller til brønnen, eller ut i grønnsakhagen etter et par agurker, og så var det stille igjen og det var ingen mennesker. Det steg heller ikke røyk opp fra skorsteinene — det var ingen som laget middag. Også hundene var blitt stille, ingen fremmede forstyrret dem. Bare en katt løp av og til over gata, og så lå den ensom og forlatt igjen.

De sårede ble fordelt natten til den 20. juli, men Serjosjka og Vitka var ikke med på det. Den natten bar de brennstoffflaskene fra lageret ved høylåvene til Sjanghaj og gravde dem ned under buskene i dalen. Og noen flasker gravde hver av dem ned i grønnsakhagen hjemme hos seg selv så de skulle være tilgjengelige på et øyeblikk hvis det skulle bli nødvendig.

Hvor var det blitt av tyskerne?

Daggryet overrasket Serjosjka på steppen utenfor byen. Solen steg stor og rund opp bak en rosagrå dis. En kunne se

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

på den uten at det gjorde vondt i øynene. Så steg en kant av solen opp over disen og smeltet. Og millioner av duggdråper sprutet ut over steppen, hver dråpe med sitt lys. De mørke slaggpyramidene som reiste seg opp over steppen ble farget lyserøde. Alt omkring fikk liv og tok til å glitre. Og Serjosjka følte seg slik som en gummiball må føle seg når ballspillet begynner.

Kjøreveien gikk langs jernbanelinjen, av og til tett inn til linjen, av og til lenger bort. Både jernbanen og veien gikk på en lav åsrygg med små sidegrener som etter hvert ble lavere og fløt sammen med steppen. Både sidegrenene og de små dalene mellom dem var bevokst med småskog og kratt. Denne egnen ble kalt for Verkhneduvannaja-lunden.

Solen begynte å steke med en gang, og den steg fort opp over steppen. Serjosjka så seg omkring. Han kunne se nesten hele byen som spredte seg over haugene og dalene i ujevne knuter. Knutene var størst omkring gruvene og omkring eksekutivkomitéen og «Krasnodonkull». Trekronene på åsryggen strålte grønne i solen, og nede i de tilvokste dalene lå ennå den kjølige morgenskyggen. Jernbaneskinnene glitret i solen, fløt sammen og gled ut i det fjerne. Både jernbanen og veien forsvant bak en haug langt borte der en rund, hvit, fredelig røyk steg opp mot himmelen, — der lå stasjonen Verkhneduvannaja.

Plutselig kom en mørk flekk fram på toppen av denne haugen, der hvor kjøreveien så ut til å slutte. Flekken strakte seg fort ut til et smalt, mørkt band. Noen sekunder senere skilte dette bandet seg ut fra horisonten, — noe langt, kompakt og mørkt beveget seg fort mot Serjosjka med en søyle rødbrunt støv etter seg. Og før Serjosjka fikk tid til å se hva det var for noe, forsto han på lyden som fylte steppen at det var en avdeling motorsykler som beveget seg fremover.

Serjosjka forsvant i buskene ved siden av veien, la seg på magen og ventet. Før et kvarter var gått fylte en stadig økende motordur alt omkring. Og over tyve tyske motorsyklister med automatgeværer stormet forbi Serjosjka. Han kunne bare se overkroppen på dem. De var kledd i den vanlige skittengrå tyske uniformen. Men øynene og pannen og den øverste delen

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

av nesen var dekket av digre, mørke, utstående briller. Det ga disse menneskene som plutselig hadde dukket opp her på Donetssteppen et fantastisk utseende.

De kjørte bort til husene i utkanten av byen, stoppet motorene, hoppet av og spredte seg til alle kanter. Tre eller fire stykker ble igjen ved motorsyklene. Men før ti minutter var gått satt alle sammen på motorsyklene igjen og stormet videre inn i byen.

Serjosjka kunne ikke lenger se dem, men han visste at hvis de skulle til byens sentrum, til parken, måtte de oppover en skråning på den andre siden av jernbaneovergangen. Denne skråningen kunne Serjosjka godt se der han lå og han tok til å passe på den. Fire-fem motorsyklister kjørte i en vifte oppover skråningen, men fortsatte ikke mot parken. De tok av mot eksekutivkomitéen og huset til den «vanvittige herren». Noen minutter senere kom de tilbake igjen, og Serjosjka så igjen hele avdelingen mellom husene i utkanten, — de kjørte tilbake til Verkhneduvannaja. Serjosjka dukket seg ned mellom buskene og løftet ikke hodet før de var kommet forbi ham.

Så gikk han opp på en liten skogkledt åsrygg som stakk ut i retning av Verkhneduvannaja. Herfra hadde han utsikt over hele landskapet foran seg. Han lå der flere timer under et tre. Solen flyttet seg over himmelen og tok stadig igjen Serjosjka som krøp bort fra den i en bue — etter skyggen.

Biene og humlene summet i buskene og samlet opp julinektar fra de sene sommerblomstene og suget opp den gjennomsiktige, klebrige væsken som dannet seg på baksiden av bladene som lå på bakken. Det kom et friskt pust fra løvet og graset som vokste frodig her, mens graset på steppen var brunsvidd av solen. Noen ganger raslet en lett vind i løvet. Høyt, høyt oppe på himmelen sto små krøllete lammeskyer i det sterke sollyset.

Alt var så stille og fredelig at Serjosjka inn i blant glemte hvorfor han lå der. Stille og rene følelser fra barndommen dukket opp. Han hadde ligget slik i graset med lukkede øyne et sted ute på steppen, og solen hadde stekt på samme måte. Biene og humlene hadde summet rundt omkring, og det hadde luktet varmt gras. Verden hadde vært så kjent, gjennomsiktig

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

og evig. Og igjen klang motorduren i ørene og foran seg, mot den blå himmelen, så han de tyske motorsyklistene. Og han forsto plutselig at de stille, rene følelsene fra barndommen aldri, aldri mer ville komme tilbake, at den lykkeligste tiden ugjenkallelig var forbi. Hjertet krympet seg i ham, samtidig som han fikk slik lyst til å slåss at blodet bruste i årene.

Solen hadde alt passert middagshøyden da en lang, mørk pil igjen skjøt fram fra haugen i det fjerne. Og støvet hvirvlet med en gang opp mot horisonten. Det var motorsyklister igjen, det var mange av dem — en lang, endeløs kolonne. Bak dem kom biler, hundrer, tusener av lastebiler i kolonner med små førerbiler mellom kolonnene. Stadig flere biler kom rullende fram. En lang, tykk, grønn slange som glitret i solen slynget seg stadig fram fra horisonten. Hodet til slangen var allerede like ved Serjosjka, og halen kunne han ikke se ennå. Støvet sto opp i en sky over veien, og det var som brølet fra motorene fylte hele rommet mellom jorden og himmelen.

Tyskerne gikk mot Krasnodon. Serjosjka var den første som så dem.

Serjosjka smøg seg som en katt over veien og jernbanelinjen og løp nedover skråningen på den andre siden av jernbanefyllingen hvor tyskerne ikke kunne se ham.

Serjosjka fant på denne manøvren for å komme til byen før tyskerne og innta den mest fordelaktige iakttagelsesstilling — på taket til Gorkiskolen som lå i byens park.

Han løp over et jorde ved siden av en nedlagt gruve og kom ut på baksiden av parken i en gate som fra eldgamle dager hadde sett likedan ut. På folkemunne ble den kalt «Tregata».

Og her så han noe som gjorde et slikt inntrykk på ham at han var nødt til å stoppe. Han gled lydløst langs gjerdene til de små hagene som vendte mot Tregata. Og i en av disse hagene så han den jenta som skjebnen hadde ført ham sammen med den natten på lastebilen ute på steppen.

Hun hadde bredt ut et mørkt, stripet pledd på graset under akasiene, lagt en pute under hodet og lå bare noen skritt fra Serjosjka, så han så henne i profil. Hun hadde lagt de solbrente bena over hverandre og lå og leste en bok uten å bry

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

seg om alt det som foregikk rundt omkring henne. En av de tykke, blonde flettene lå rolig og fritt på puta og rammet inn det solbrente ansiktet med de mørke øyebrynene og den fyldige overleppen som var trukket opp og ga ansiktet et stolt uttrykk. Ja, mens tusener av biler fylte luften med brøl og bensinlukt, mens en hel tysk armé beveget seg mot byen Krasnodon, lå denne unge jenta på et pledd i hagen og leste en bok, som hun holdt med begge de brune armene som var dekket med lett dun.

Serjosjka holdt pusten, tok tak i gjerdet og så noen øyeblikk blendet og lykkelig på jenta. Det var noe enkelt og vakkert — som selve livet — over denne jenta som lå og leste i hagen på en av de uhyggeligste dager siden verden ble til.

Serjosjka ble grepet av et vilt mot. Han satte over gjerdet og sto øyeblikket etter ved føttene hennes. Hun la vekk boka og øynene hennes med de mørke vippene festet seg med et rolig, forundret og fornøyd uttrykk på Serjosjka.

Den natten da Maria Andrejevna Borts hadde fått transportert elevene fra Belovodsk-distriktet til Krasnodon, var det ingen i familien som sov før morgengry — hverken Maria Andrejevna selv eller mannen hennes, hverken den eldste datteren Valja eller den lille datteren Ljusia som var tolv år gammel.

De satt i lyset fra parafinlampa — kraftstasjonen som forsynte byen med strøm hadde sluttet å arbeide den syttende, — de satt der overfor hverandre ved bordet som om de var gjester. Nyhetene de fortalte hverandre var enkle, men de var så uhyggelige at det var umulig å snakke høyt om dem i stillheten som hersket i hele huset, ute på gata, i hele byen. Det var for sent å dra vekk. Og det var uhyggelig å bli igjen. Alle sammen følte de at det hadde hendt noe så forferdelig at hverken fornuft eller følelser kunne fatte det. Til og med Ljusia forsto det. Hun hadde også gyllent hår som søsteren, bare enda lysere. Og hun hadde store, alvorlige øyne i det lille ansiktet som nå var blekt.

Faren var det synd på. Han rullet hele tiden sigaretter av billig tobakk og røykte. Barna hadde nesten glemt den tiden da faren for dem var inkarnasjonen av styrke og familiens støtte

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

og beskytter. Han satt der tynn og liten. Han hadde alltid sett dårlig og i de siste årene var han begynt å bli blind. Det var vanskelig for ham å forberede seg til timene. Han underviste også i litteratur, som Maria Andrejevna, og hun måtte ofte lese gjennom for ham det elevene hadde skrevet. Ved lyset fra parafinlampa så han ingenting og han stirret fram for seg uten å blunke.

Alt omkring var så vanlig og kjent fra barndommen, og alt var annerledes. Bordet med den blomstrede duken, pianoet som Valja spilte på hver dag, bufféen med glassdørene, og bak dem det enkle, smakfulle servise som sto symmetrisk ordnet, det åpne bokskapet — alt var slik som det hadde vært før, og alt var fremmed. De mange tilbederne til Valja pleide å si at det var koselig og romantisk i huset til familien Borts, og Valja visste at det var hun som gjorde alt omkring seg romantisk. Men nå sto alt foran henne som avkledd.

De var redde for å slokke lyset, gå fra hverandre og bli alene med sine tanker og følelser. Og de ble sittende tause helt til morgengry, — bare klokka tikket. Først da de hørte naboene hente vann fra pumpen på den andre siden av gata, slokte de lampa og lukket opp lemmene. Og Valja larmet med vilje mens hun kledde av seg, før hun la seg og sovnet. Ljusia sovnet også. Men Maria Andrejevna og mannen hennes la seg ikke i det hele tatt.

Valja våknet som av et støt. I spisestua klirret moren og faren lavt med tekoppene — Maria Andrejevna hadde likevel satt over samovaren. Solen tittet inn gjennom vinduet. Og Valja husket plutselig med en følelse av avsky hvordan de hadde sittet sammen om natten. Det var nedverdigende og forferdelig å gi etter slik.

Når alt kom til alt — hva brydde hun seg om tyskerne! Hun hadde sitt eget indre liv. De som hadde lyst til det kunne forgå av forventning og frykt, men ikke hun, nei.

Hun vasket håret med behagelig varmt vann og drakk te. Så tok hun et bind av Robert Louis Stevenson ut av bokskapet — «Bortført» og «Catriona» — bredte ut pleddet i hagen under akasiene og fordypet seg i lesningen.

Det var stille omkring. Solflekker lå på det tilgrodde blom-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

sterbedet og på grasplenen. En brun sommerfugl satt på en blomst og åpnet og lukket vingene. Jordbier, lodne og mørke, med brede, hvite, buskete striper rundt magen fløy fra blomst til blomst og summet søtt. De gamle akasiene med de mange stammene og grenene kastet skygge omkring seg. Mellom bladene som noen steder var begynt å bli gule, glimtet akvamarinblå flekker av himmelen.

Og denne eventyrverden av himmel, sol, grønt løv, bier og sommerfugler flettet seg så forunderlig sammen med den andre verdenen, den uvirkelige verdenen i boka, en verden av eventyr, vill natur, vågemot og edle følelser, rent vennskap og ren kjærlighet.

Noen ganger la Valja boka til side og så lenge og drømmende opp i himmelen, mellom askasiegrenene. Hva var det hun drømte om? Hun visste det ikke selv. Men, Herregud, hvor godt det var å ligge slik alene i denne eventyrhagen med den åpne boka i hånden!

«De er sikkert reist alle sammen, de rakk vel det,» tenkte hun om skolekameratene sine, «Oleg er sikkert også reist.» Hun var mye sammen med Oleg, og foreldrene deres var også venner. «Ja, alle hadde glemt henne, Valja. Oleg var reist. Og Stjopka kom ikke. Det var også en venn. «Jeg sverger!» For en pratmaker! Hadde denne gutten som hoppet opp på lastebilen den gangen sverget, så hadde han sikkert holdt ord, — hva var det nå han het .... Sergej Tjulenin .... Serjosjka Tjulenin ....»

Og hun tenkte seg selv som Catriona, og helten, edel og dristig, sto nå for henne som denne gutten som hadde hoppet opp i bilen om natten. Hun kunne føle at han hadde stritt hår, hun hadde slik lyst til å røre ved det. «Ingen ordentlige gutter har mykt hår som en jente, en gutt skal ha stritt hår .... Å, om de aldri kom, disse tyskerne!» tenkte hun trist og lengselsfullt. Og hun sank igjen ned i bokas uvirkelige verden omgitt av den solfylte hagen med de lodne jordbiene og den brune sommerfuglen.

Slik tilbrakte hun hele dagen, og morgenen etter tok hun igjen pleddet og puta og bindet med Stevenson og gikk ut i

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

hagen. Slik skulle hun leve nå, i hagen under akasiene, det samme hva som hendte i verden ....

Dessverre passet ikke en slik levemåte for foreldrene. Og Maria Andrejevna holdt det ikke ut. Hun var en frisk, livlig kvinne med fyldige lepper, store tenner og en høy stemme. Nei, det gikk ikke an å leve slik. Hun stelte seg foran speilet og gikk til Kosjevojs — for å få greie på om de var i byen eller ikke.

Kosjevojs bodde i Hagegata som førte fram til hovedinngangen til parken. De hadde halvparten av et hus som «Krasnodonkull» hadde overlatt til onkelen til Oleg, Nikolaj Nikolajevitsj Korostylev, eller onkel Kolja. I den andre delen av huset bodde lærer Saplin, en kollega av Maria Andrejevna.

En ensom øks klang i Hagegata, og Maria Andrejevna syntes at klangen kom fra gårdsplassen til Kosjevojs. Hjertet tok til å banke og før hun gikk inn på gårdsplassen så hun seg omkring om det var noen som la merke til henne — akkurat som om hun begikk noe farlig og ulovlig.

En svart lodden hund lå og sov ved trappa med den røde tungen hengende ut. Den skulle til å reise seg da den hørte Maria Andrejevna komme, men da den kjente henne igjen, så den skyldbevisst på henne: «Unnskyld meg, det er så varmt, jeg orker ikke engang å vifte med halen», og den lot seg falle ned på marken igjen.

Bestemor Vera Vasiljevna, en mager, høy, senet gammel kone sto og hogg ved. Hun løftet øksa høyt med de knoklete, lange armene og lot den falle med en slik kraft at pusten kom pesende og pipende ut av brystet. Det virket ikke som hun var stiv i korsryggen ennå, eller kanskje hun trodde på en slik hestekur. Ansiktet var solbrent, mørkt og magert, nesen var tynn med dirrende nesebor. I profil minte hun Maria Andrejevna alltid om Dante Alighieri som Maria Andrejevna hadde sett bilde av i en utgave av «Divina Comedia». Det krøllete, gråsprengte, mørkebrune håret rammet inn det brune ansiktet og falt ned på skuldrene. Som regel brukte hun briller med tynn, svart horninnfatning. Brillene hadde hun hatt så lenge at en av stengene var gått av og var festet igjen med en svart tråd. Men nå hadde ikke bestemor brillene på seg.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Hun arbeidet meget energisk — med fordoblet energi. Vedkubbene skvatt til alle kanter. Ansiktet og hele skikkelsen syntes å uttrykke følgende: «Faen ta disse tyskerne og faen ta dere alle sammen hvis dere er redde for tyskerne! Jeg vil heller hogge ved .... bom .... bom ....Og kubbene skal fly til alle kanter, faen ta dem, la dem fly til alle kanter! Ja, jeg vil heller dundre med disse kubbene enn synke ned i en så nedverdigende tilstand som dere. Og hvis det er bestemt at jeg skal dø på grunn av det, så er jeg gammel alt, faen ta meg, og jeg er ikke redd for døden .... bom .... bom ....»

Og bestemor Vera satte øksa fast i en kvistete kubbe, løftet plutselig kubben over skulderen og slengte den mot hoggestabben, — kubben sprakk i to deler og den ene av dem holdt på å rive Maria Andrejevna over ende.

Takket være denne omstendighet fikk bestemor Vera se Maria Andrejevna. Hun myste, kjente henne igjen, kastet øksa til side og sa med høy stemme så det klang i hele gata:

— Å, Maria, — Maria Andrejevna! Det var bra at du kom innom, at du gjør oss den æren! For Jelena har i tre dager ligget med ansiktet i puta og hylt som gal. Jeg sier til henne: hvor mye tårer er det i deg? Kom inn, kom inn ....

Maria Andrejevna fikk et sjokk av den høye stemmen til bestemor, men samtidig ga den henne på en måte nytt mot, — hun likte jo selv å snakke høyt. Men hun spurte likevel lavt og forsiktig:

— Er Saplins reist?

— Saplin selv er reist, men familien er her, og de hyler også. Kanskje De vil spise med meg? Jeg har kokt så fin rødbetsuppe, men ingen vil spise.

Ja, hun var på høyden som alltid, bestemor Vera. Hun var datter til en landsbysnekker fra Poltavaguvernementet. Mannen hennes var fra Kiev. Han var med i den første verdenskrigen og ble alvorlig såret. Siden slo han seg ned i den landsbyen hvor bestemor Vera bodde. Som gift var bestemor Vera selvstendig og aktiv. Hun var delegert for landsbyen, arbeidet i «Komnesam»*) og siden tok hun arbeid på et sykehus. Hun

*) Organisasjon av småbønder i tiden etter revolusjonen. O. a.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

lot seg ikke knekke av mannens død, men ble bare enda mer aktiv. Nå arbeidet hun riktignok ikke lenger, men hadde pensjon. Men hvis det trengtes kunne hun fremdeles komme med et vektig innlegg. Bestemor Vera hadde vært partimedlem alt i tolv år.

Jelena Nikolajevna, moren til Oleg ,lå på magen i senga, kledd i en krøllet, blomstrete kjole, og med bare ben. Det lyse, rike håret som ellers lå rundt hodet i en stor, innviklet frisyre, var ikke flettet, og det dekket nesten hele den unge, sterke kroppen hennes.

Da bestemor Vera og Maria Andrejevna kom inn, løftet Jelena Nikolajevna det forgråtte ansiktet med de brede kinnbenene og de snille, kloke, varme øynene. Hun satte i et skrik og styrtet mot Maria Andrejevna. De falt hverandre om halsen, kysset hverandre og gråt. Så begynte de å le. De var glade fordi de i denne uhyggelige tiden forsto hverandres sorg og delte den. De gråt og lo om hverandre, og bestemor Vera stemte de senete armene i siden, ristet på det krøllete hodet og gjentok hele tiden:

— Nei, for noen rare folk, snart gråter de og snart ler de. Det er ikke noe å le av, og gråte får vi nok tid til siden ....

Mens de sto slik, fikk de høre en underlig, stadig økende larm utenfra. Det var drønnet fra en mengde biler som ble fulgt av en forbitret og stadig økende bjeffing, — det var liksom alle hundene i byen var blitt gale.

Jelena Nikolajevna og Maria Andrejevna slapp hverandre. Og bestemor Vera lot hendene falle, og det brune, magre ansiktet ble blekt. De sto slik noen minutter uten å våge å innrømme for seg selv hva larmen betydde. Og plutselig løp de alle tre ut i hagen — først bestemor, etter henne Maria Andrejevna og til slutt Jelena Nikolajevna. De løp ikke til porten, men over bedene og mellom solsikkene bort til jasminbuskene som var plantet langs gjerdet.

Larmen fra bilene økte stadig. Den kom fra den nederste delen av byen. Hjulene drønte alt over den andre jernbaneovergangen som de ikke kunne se. Og plutselig kom en grå bil fram i enden av gata. Solen blinket i frontglasset da bilen kom rundt hjørnet og den fortsatte å kjøre langsomt bortover

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

gata mot kvinnene som sto gjemt bak jasminbuskene. I bilen satt noen offiserer rake og urørlige, kledd i grå uniformer.

Etter den første bilen kom det noen biler til. De kjørte langsomt fram mot parken.

Jelena Nikolajevna tok ikke øynene fra bilene og begynte febrilsk å flette håret. Hun gjorde det fort og helt mekanisk, og da hun oppdaget at hun ikke hadde hårnåler med seg, holdt hun flettene fast på hodet med begge hendene og fortsatte å stirre ut på gata.

Og Maria Andrejevna ga fra seg et lite skrik og styrtet vekk fra jasminbuskene hvor hun sto. Hun løp ikke mot porten, men tilbake til huset. Hun fortsatte rundt huset og løp ut på gata på den andre siden som gikk parallelt med den som tyskerne kom kjørende på. Denne gata var tom og Maria Andrejevna skyndte seg hjem den veien.

— Unnskyld, jeg har ikke krefter lenger til å forberede deg .... Vær tapper .... Du må skjule deg med en gang .... de kan komme hit hvert øyeblikk! sa Maria Andrejevna til mannen sin.

Hun pustet tungt og holdt hånden over hjertet. Men hun var så frisk og rød etter å ha løpt at utseendet passet dårlig sammen med det hun sa.

— Tyskerne? sa Ljusia lavt med et uttrykk av redsel i stemmen som var så lite barnslig at Maria Andrejevna plutselig tidde og så på datteren. Så kastet hun et forvirret blikk omkring seg.

— Hvor er Valja? spurte hun.

Mannen til Maria Andrejevna sto med bleke lepper og tidde.

— Jeg skal fortelle det, jeg så allting, sa Ljusia ualminnelig lavt og alvorlig. — Hun lå og leste ute i hagen og en eller annen gutt, en voksen gutt, hoppet over gjerdet. Hun lå først og siden satte hun seg opp, og de snakket hele tiden, og så sprang hun opp og de klatret over gjerdet og løp.

— Hvor løp de hen? spurte Maria Andrejevna og øynene ble stive.

— Mot parken .... Pleddet ble liggende, og puta og boka også. Jeg trodde at hun snart ville komme tilbake, og jeg gikk

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

ut og passet på så ingen tok sakene, men hun kom ikke tilbake og så bar jeg allting inn.

— Herregud ..... sa Maria Andrejevna og satte seg tungt rett ned på golvet.

16. kapitel.

Bestemor Vera og Jelena Nikolajevna sto fremdeles bak jasminbuskene og så på hvordan den ene digre, høye, lange lastebilen etter den andre krøp fram. De fylte gata med drønn og hylte opp ved overgangen. I bilene satt tyske soldater i rader med geværene mellom bena. De hadde grå jakker og grå, skitne luer, og de var svette, solbrente og støvete. Hundene styrtet mot bilene fra alle kanter, bjeffet rasende og hoppet omkring i det tykke, rødbrune støvet.

De første bilene med offiserene var alt kommet bort til hagen ved huset til Kosjevojs. Plutselig hørte de to kvinnene forbitret bjeffing bak ryggen sin og den svarte, lodne hunden deres styrtet som et kulelyn gjennom solsikkene, hoppet over det lave gjerdet og danset rundt den første bilen mens den bjeffet hest og rasende.

Kvinnene så forferdet på hverandre. De ventet på at det ville hende noe uhyggelig. Men det hendte ingenting. Bilen kjørte videre mot parken og stoppet ved «Krasnodonkull». De andre personbilene fulgte etter. I mellomtiden hadde lastebilene med soldatene alt fylt hele gata. Soldatene hoppet ned fra bilene, trampet med føttene og slo med armene for å få liv i dem igjen og gikk inn på gårdsplassene og i hagene, banket på dørene. De snakket med bråkende, skarpe stemmer som klang uvant for et russisk øre. Den svarte, lodne hunden ble forvirret av alle menneskene, den sto ved porten og bjeffet ubestemt ut over gata.

Offiserene sto ved trustbygningen og røykte, oppasserne holdt på å bære bagasjen inn i bygningen. En liten offiser med tykk mage og med lua skjøvet bak i nakken passet på at bilene ble tømt for bagasje. En ung offiser med unaturlig lange

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

ben fulgt av en klosset, diger soldat med grove støvler og en lue på det lyse, gule håret, gikk fort tvers over gata og inn på distriktskontoret. Men et øyeblikk etter kom både soldaten og offiseren ut igjen og gikk fort inn gjennom porten til huset ved siden av. I dette huset bodde funksjonærene ved distriktskontoret, men de var dratt alt for to dager siden med de familiene de bodde hos. Offiseren og soldaten kom ut og gikk mot porten til Kosjevojs.

Nå fikk den svarte, lodne hunden endelig se en helt reell fiende som beveget seg rett mot den, og den styrtet bjeffende mot den unge offiseren. Offiseren stoppet på de lange bena sine, ansiktet fikk et gutteaktig uttrykk, han presset fram noen skjellsord mellom tennene, dro revolveren og skjøt rett på hunden. Hunden dyttet nesen i jorden, krøp hylende mot offiseren og strakte seg ut.

— De dreper hunden .... hvordan kommer det til å gå? sa bestemor Vera.

Offiserene ved trustbygningen og soldatene på gata snudde seg da de hørte skuddet, men da de så den drepte hunden fortsatte de med det de holdt på med. Enslige skudd hørtes bortover. Offiseren fulgt av den digre oppasseren med det gule hodet holdt alt på å lukke opp porten til Kosjevojs.

Bestemor Vera holdt sitt Dante-hode rakt og urørlig på skuldrene og gikk imot dem. Og Jelena Nikolajevna ble stående i jasminbuskene og holdt de lyse flettene inn til hodet med begge hendene.

Offiseren stoppet foran bestemor, så med de kalde, fargeløse øynene ned på henne enda bestemor også var høy og spurte:

— Hvem vise Deres leilighet?

Han trodde han snakket svært korrekt russisk da han sa dette og flyttet blikket fra bestemor til Jelena Nikolajevna som sto i jasminbuskene med løftede armer, og så tilbake til bestemor igjen.

— Hva er det med deg, Jelena? Kom og vis dem huset, sa bestemor sjenert og med hes stemme.

Jelena Nikolajevna holdt flettene fast med hendene og gikk mot huset over bedene.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Offiseren så en stund forundret på henne, så flyttet han blikket igjen over på bestemor.

— Nå? sa han og løftet de lyse øyebrynene, og det unge, velpleide ansiktet fikk et lunefullt uttrykk.

Bestemor trippet uvant og løp nesten mot huset. Offiseren og oppasseren gikk etter henne.

Leiligheten til Kosjevojs var på tre rom og kjøkken. Rett fra kjøkkenet kom en inn i et stort rom som ble brukt som spisestue. Det hadde to vinduer ut mot den gata som gikk parallelt med Hagegata. Her sto også senga til Jelena Nikolajevna og divanen hvor det som regel ble redd opp for Oleg. Døra til venstre i spisestua førte inn til det rommet som Nikolaj Nikolajevitsj bodde i sammen med kona og barnet. Den andre døra, til høyre, førte inn til et lite rom hvor bestemor sov. Den ene veggen i dette rommet støtte opp mot kjøkkenet, og det var akkurat den veggen hvor ovnen sto. Og når det ble fyrt på ovnen på kjøkkenet, ble det uutholdelig varmt i det vesle rommet ved siden av, særlig om sommeren. Men bestemor likte varme som alle gamle koner fra landet. Og hvis det ble for mye lukket hun opp vinduet som vendte ut mot hagen, og rett under vinduet var det plantet syrenbusker.

Offiseren kom inn på kjøkkenet, så seg flyktig omkring, bøyde seg for å komme gjennom døra og gikk inn i spisestua. Her sto han en stund og lot øynene gli rundt. Det så ut som om han likte rommet. Det var helt hvitkalket og renvasket, det malte golvet var dekket med rene, hjemmevevde, grove ryer, på bordet lå en snøhvit duk, og over senga til Jelena Nikolajevna lå det et likeså hvitt teppe. Putene som var fylt med fin dun lå stablet oppå hverandre etter størrelsen, den største nederst og den minste øverst. Over putene lå det et lett kniplingsteppe. Det var blomster i vinduene.

Offiseren gikk fort inn i rommet til venstre og bøyde seg på samme måte i døra. Jelena Nikolajevna som ikke engang selv visste hvordan og når hun hadde festet flettene, ble igjen i spisestua og lente hodet med den rike kronen av lyst hår mot dørkarmen. Bestemor Vera gikk etter tyskeren.

Dette rommet med det lille skrivebordet, det pene skrive-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

stellet og en hovedlinjal og en vinkel på en spiker ved døra, likte tyskeren også.

— Schøn! sa han tilfreds.

Plutselig fikk han se den krøllete senga som Jelena Nikolajevna hadde ligget på da Maria Andrejevna kom inn. Han tok et raskt skritt mot senga, la teppet og laknene forsiktig til side med to fingrer, bøyde seg ned og snuste.

— Ikke lus? spurte han bestemor Vera og fortrakk ansiktet.

— Ingen lus, ikke, sa bestemor og snakket gebrokkent for at tyskeren skulle forstå det. Hun ristet fornærmet på hodet.

— Schön, sa tyskeren, bøyde seg og gikk tilbake til spisestua.

— Her skal det bo en general, baron von Wenzel, sa han. — Disse to rommene må rømmes, — han pekte på spisestua og rommet til venstre. — Dere får lov til å bo her, — han pekte på rommet til bestemor Vera. — Dere kan ta det dere trenger i disse to rommene med en gang .... Dette, dette skal gjøres i stand, sa han med et uttrykk av vemmelse og løftet de snøhvite laknene og teppet på senga til Jelena Nikolajevna med to fingrer. — Og dette rommet skal også gjøres i stand .... Fort! — og han gikk ut forbi Jelena Nikolajevna som vek unna.

— Han spør om vi ikke har lus? For en djevel! .... Det skal bestemor Vera oppleve på sine gamle dager! sa bestemor med høy, skarp stemme. — Jelena! Er du blitt til stein eller hva? sa hun opprørt. — Vi må jo gjøre rent for denne baronen, gid han sprakk! Kom litt til deg selv. Kanskje det er et hell at det er en baron som skal bo hos oss, kanskje han ikke er fullt så ille som alle disse andre ....

Jelena Nikolajevna rullet sengklærne sine sammen uten et ord og bar dem inn i rommet til bestemor. Siden kom hun ikke mer ut derfra. Og bestemor Vera tok sengklærne fra rommet til sønnen og svigerdatteren og bar dem inn til seg selv, tok bildene av sønnen og sønnesønnen Oleg ned fra veggen og la dem i kommoden («så de ikke spør hvem er det, og hvem er det») og bar de klærne som tilhørte henne og datteren inn på rommet sitt («så vi slipper å gå inn til dem, pokker ta dem»).

Hun var så nysgjerrig at hun ikke klarte å være inne og gikk ut på gårdsplassen.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Den digre oppasseren med det gule hodet og gule fregner i det kjøttfulle ansiktet dukket opp i porten igjen. Han bar en lang, flat lærkoffert i hver hånd. En annen soldat som kom etter ham bar tre automatgeværer, to mausere og en sabel i sølvslire. En tredje soldat bar en koffert til og en fjerde en liten, tung radiomottager. De gikk inn i huset uten å se på bestemor Vera.

Og så kom generalen inn gjennom porten. Han var mager og høy og hadde en høy uniformslue på hodet. De blanke støvlene var nesten ikke støvet. Han var gammel og rynket, ansiktet virket nyvasket og adamseplet sto ut. Offiseren med de lange bena fulgte ærbødig etter ham med bøyd hode.

Generalen hadde grå bukser med en dobbelt stripe langs sidene og en kappe med matte gullknapper og en svart krage pyntet med gylne palmegrener på rød bunn. Han bar det smale, lange hodet med de grå tinningene høyt på den lange halsen og snakket til offiseren som gikk litt bak ham med bøyd hode og ærbødig fanget opp hvert ord han sa.

Da generalen kom inn i hagen, stoppet han og så seg omkring. Han beveget hodet langsomt på den lange, bringebærrøde halsen så han lignet en gås, særlig fordi den høye lua hadde en lang skygge som stakk fram. Han så seg omkring og det stivnete ansiktet var uttrykksløst. Han pekte fort omkring seg med den smale hånden med de tørre fingrene, liksom han felte en dom over alt det han så, og mumlet noe. Offiseren senket hodet enda mer ærbødig.

En blandet parfymelukt omga bestemor Vera da generalen gikk forbi henne og lot de falmete, vasne, trette øynene hvile et øyeblikk på henne. Så gikk generalen opp trappa, bøyde hodet i døra og gikk inn. Den unge offiseren ga soldatene som sto i givakt ved trappa ordre om å vente og fulgte etter generalen. Bestemor Vera ble igjen ute.

Noen minutter etter kom offiseren ut og ga soldatene en kort ordre. Samtidig pekte han rundt i hagen nøyaktig på samme måte som generalen hadde gjort. Soldatene slo hælene sammen, gjorde helomvending og gikk etter hverandre ut av hagen. Offiseren gikk inn igjen.

Solsikkene i kjøkkenhagen bøyde alt de gylne hodene mot

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

vest. Lange, tette skygger la seg over bedene. Fremmede, livlige stemmer snakket og lo ute på gata bak jasminbuskene. Ved overgangen knurret motorene hele tiden. Og rundt omkring hørte en spredte skudd, hundehyl og hønekakling.

De to soldatene som bestemor Vera alt kjente kom igjen fram i porten. De hadde økser i hendene. Før bestemor fikk sukk for seg begynte de å hogge ned jasminbuskene langs gjerdet, den ene på den ene siden av porten, den andre på den andre siden.

— Hvorfor hogger dere ned buskene, er de i veien for dere kanskje? ropte bestemor som ikke kunne styre seg lenger og styrtet mot soldatene så skjørtene flagret. — Det er jo blomster, vakre blomster! De er da ikke i veien for dere? sa hun sint og løp fra den ene soldatene til den andre. Det var så vidt hun ikke rusket dem i håret.

Soldatene fortsatte å hogge ned buskene uten å se på henne. De pustet tungt gjennom nesen. Så sa den ene av dem noe til den andre — og begge lo.

— De ler att på til, sa bestemor foraktelig.

Den ene soldaten rettet seg opp, tørket svetten av pannen med ermet, så med et smil på bestemor og sa på tysk:

— Det er ordre fra høyeste hold. Militær nødvendighet. Se, det blir hogd overalt. — Og han pekte mot nabohagen med øksa.

Bestemor forsto ikke hva soldaten sa, men hun så i den retningen han pekte og fikk øye på tyske soldater som holdt på å hogge ned trær og busker i hagen ved siden av, og i hagen bortenfor og i hagen på den andre siden — overalt.

— Partisanen — pu! pu! prøvde den tyske soldaten å forklare. Han huket seg ned bak en busk, strakte ut en skitten pekefinger med en tykk negl og prøvde å spille partisan.

Bestemor følte seg plutselig matt, hun slo ut med hånden, gikk fra soldaten og satte seg på trappa.

En soldat med en hvit kokkelue og et hvitt forkle kom inn gjennom porten. De grå buksene hans og de grove støvlene med trebunner stakk fram under forkleet. I den ene hånden bar han en stor, rund, flettet kurv som det klirret servise i. I den andre hånden bar han en stor aluminiumskjele. Etter

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

ham kom en soldat i en skitten, grå jakke. Han bar noe foran seg i en stor bolle. De gikk forbi bestemor og inn på kjøkkenet.

Plutselig strømte det bruddstykker av et musikkstykke ut av huset. Det kom som fra en annen verden. Det knitret og hveste, så kom noen tyske ord, så knitret og hveste det igjen og så kom det musikk igjen.

Overalt holdt soldatene på å hogge ned trær og busker, og snart kunne en se helt fra overgangen til parken. Hele gata lå åpen. Tyske soldater gikk fram og tilbake og motorsykler stormet forbi.

Plutselig strømte det fjern, sart musikk ut av rommet bak bestemor. Et sted langt borte fra Krasnodon var det et rolig, regelmessig liv, som var fremmed for alt det som foregikk her nå. Menneskene som denne musikken var bestemt for, bodde langt fra krigen, fra disse soldatene som drev fram og tilbake i gata og hogg ned trærne og buskene, og fra bestemor Vera. Og dette livet måtte også være fjernt og fremmed for soldatene som holdt på å hogge ned trærne og buskene, for de løftet ikke hodet, de stoppet ikke, lyttet ikke og vekslet ikke et ord om musikken.

De hogg ned alle trærne og buskene i hagen, helt bort til vinduet til bestemor Veras rom hvor Jelena Nikolajevna satt ensom og taus. Og med de samme øksene begynte de å meie ned solsikkene som bøyde de gylne hodene mot solnedgangen. Og så ble det helt rent rundt omkring, og det var ingen steder partisanene kunne gjøre sitt «pu-pu» fra.

17. kapitel.

I løpet av kvelden spredte tyskerne seg over de forskjellige bydelene. Bare i store Sjanghaj og i de små sjanghajene og i det fjerne «Dueslagene» var det ennå ikke noen tyskere, og heller ikke i «Tregata» hvor Valja Borts bodde.

Det så ut som hele byen var full av skittengrå uniformer og luer med den gylne tyske ørnen. Byens innbyggere var ikke å se i gatene. De grå uniformene spredte seg over gårds-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

plassene og grønnsakhagene, de var inne i husene, i skjulene, i låvene og i lagerhusene.

Den gata som Osmukhins og Semnukhovs bodde i, var en av de første gatene som ble opptatt av infanterister som kom kjørende i lastebiler. Denne gata var bred nok til at lastebilene kunne få plass på den, men tyskerne var redd for at de skulle bli sett fra de sovjetrussiske flyene. Og soldatene fikk ordre om å rive ned de lave hagegjerdene for at bilene kunne kjøre inn i hagene og på gårdsplassene.

En stor lastebil som soldatene alt hadde hoppet ned fra, rygget med brølende motor bakover på de digre, dobbelte ringene og inn i hagen til Osmukhins. Gjerdet brakk sammen, lastebilen ødela blomsterbedene foran huset, fylte luften med bensinlukt, knurret, rygget inn på gårdsplassen og stoppet ved husveggen.

En kjekkas av en korporal puffet opp døra inn til gangen og kom buldrende inn til Osmukhins fulgt av en gruppe soldater. Korporalen var helt svart, han hadde svarte, strittende barter, svart, stritt hår som lå som hamp omkring tinningene og bakhodet under lua som han hadde trukket ned i pannen.

Jelisaveta Aleksejevna og Ljusia satt ved senga til Volodja. De satt stive og rake begge to. Volodja var urolig og prøvde å skjule det, han lå med lakenet trukket helt opp til haken og så dystert fram for seg med de smale, brune øynene. Men da de hørte dundringen ute i gangen og så de svette, skitne ansiktene til korporalen og soldatene gjennom den åpne døra, reiste Jelisaveta Aleksejevna seg med en brå bevegelse. Ansiktet fikk det bestemte uttrykket som var så karakteristisk for henne. Hun gikk ut til tyskerne.

— Meget bra, sa korporalen og lo muntert. Han så frekt, men vennlig på Jelisaveta Aleksejevna. — Her skal våre soldater bo .... Bare to-tre netter. Nur zwei oder drei Nächte. Meget bra.

Soldatene sto bak ham og så sløvt på Jelisaveta Aleksejevna. Hun lukket opp døra inn til rommet hvor hun og Ljusia pleidde å sove. Alt før tyskerne kom hadde hun besluttet å flytte inn til Volodja hvis de fikk innkvartering. På denne måten kunne de være sammen alle tre. Men korporalen gikk ikke inn i det andre rommet, han kikket ikke inn i det engang, — han så gjen-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

nom den åpne døra på Ljusia som satt rak og urørlig ved senga til Volodja.

— Aha! ropte korporalen. Han smilte muntert til Ljusia og gjorde honnør. — Deres bror? han pekte usjenert med en svart finger på Volodja. — Er han såret?

— Nei, sa Ljusia og ble rød, — han er syk.

— Hun snakker tysk! sa korporalen, han lo og snudde seg mot soldatene som fremdeles sto i gangen uten å fortrekke en mine. — De vil skjule at Deres bror er en rød soldat eller partisan og at han er såret. Men vi kan alltid kontrollere det, sa korporalen med et smil og blunket til Ljusia med de blanke, svarte øynene sine.

— Nei, nei, han går på skolen, han er bare sytten år, han ligger etter en operasjon, svarte Ljusia opphisset.

— Ikke vær redd, vi skal ikke røre Deres bror, sa korporalen, smilte til Ljusia og gjorde igjen honnør. Han kikket inn i rommet som Jelisaveta Aleksejevna hadde vist ham. — Meget bra! Og hvor går denne døra? spurte han Jelisaveta Aleksejevna og lukket opp kjøkkendøra uten å vente på svar. — Utmerket! Det skal fyres opp straks. Har dere høns? .... Egg, egg! — og han smilte vennlig, med dum oppriktighet.

Det var til og med underlig at han sa akkurat det som under hele krigen hadde vært innholdet i anekdotene om tyskerne, det som øyenvitner og aviskorrespondenter hadde fortalt og karikaturtegnerne tegnet. Men han sa nettopp det.

— Friedrich, ta deg av matstellet. Han gikk inn i det andre rommet fulgt av soldatene. Og hele huset ble fylt av latter og snakk.

— Mamma, har du forstått ham? De ber om egg og at vi skal fyre opp i ovnen, hvisket Ljusia.

Jelisaveta Aleksejevna sto ute i gangen uten å svare.

— Mamma, har du forstått? Kanskje jeg skal hente ved?

— Jeg har forstått alt, sa moren overdrevet rolig uten å forandre stilling.

En eldre soldat med en kraftig underkjeve og et arr som gikk tvers over pannen kom ut av rommet.

— Er det deg som er Friedrich? spurte Jelisaveta Aleksejevna rolig.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Friedrich? Jeg er Friedrich, sa soldaten dystert.

— Kom .... du skal hjelpe meg hente ved .... Og egg skal jeg gi dere selv.

— Hva? spurte han uten å forstå.

Men hun pekte på døra og gikk ut. Soldaten fulgte etter henne.

— Ja, sa Volodja uten å se på Ljusia. — Lukk døra.

Ljusia lukket igjen døra. Hun trodde at Volodja ville si noe til henne. Men da hun kom tilbake til senga lå han med lukkede øyne og tidde. Og plutselig åpnet korporalen døra uten å banke på. Han var naken til livet, hårete og svart, og han holdt en skål med såpe i hånden og hadde et håndkle over skulderen.

— Hvor har dere vaskeservanten? spurte han.

— Vi har ikke noen vaskeservant, vi heller vann over hverandre av en mugge ute på gårdsplassen, sa Ljusia.

— For noe barbari! Korporalen så muntert på Ljusia og sprikte med bena i de rødbrune skoene med de tykke sålene. — Hva heter De?

— Ljusia.

— Hva?

— Ljusia.

— Jeg forstår ikke .... Lju .... Lju ....

— Ljusia.

— O! Luise, ropte korporalen fornøyd. — De snakker tysk, men De vasker Dem av en mugge, sa han foraktelig. — Meget dårlig.

Ljusia tidde.

— Og om vinteren? ropte korporalen. — Ha-ha! .... For noe barbari. Da får De helle vann over meg i det minste!

Ljusia reiste seg og tok et skritt mot døra, men han fortsatte å stå der og sprike med bena, svart og håret. Han smilte og så rett på Ljusia.

Hun stoppet foran ham, ble rød og senket hodet.

— Ha-ha! .... korporalen sto en stund til og lot henne så komme forbi seg.

De gikk ut på trappa.

Volodja forsto hva de snakket om. Han lå med lukkede øyne og følte med hele kroppen hvor sterkt hjertet banket.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Hadde han ikke vært syk kunne han selv ha helt vann over tyskeren i stedet for Ljusia. Han skammet seg og følte seg nedverdiget over den stillingen som han og hele familien befant seg i. Og slik måtte de fortsette å leve nå. Han lå med bankende hjerte og lukkede øyne for ikke å vise hva han følte.

Han hørte hvordan de tyske soldatene trampet ut og inn med de tunge, jernbeslåtte støvlene. Moren sa et eller annet ute på gårdsplassen med skarp stemme. Hun gikk inn i kjøkkenet og han hørte hvordan tøflene klasket over golvet. Så gikk hun ut på gårdsplassen igjen. Ljusia kom lydløst inn og lukket døra etter seg. Moren hadde avløst henne.

— Volodja! Så skrekkelig, hvisket Ljusia fort. — De har revet ned alle gjerdene rundt omkring. Alle blomstene er trampet ned og gårdsplassene er fulle av soldater. De står og plukker lus av skjortene sine. Og rett utenfor trappa vår står de nakne og heller vann over seg av en bøtte. Jeg holdt på å kaste opp.

Volodja lå med lukkede øyne og tidde.

Ute på gårdsplassen kaklet en høne.

— Friedrich slakter hønene våre, sa Ljusia med plutselig hån i stemmen.

Korporalen prustet og peste, — han holdt visst på å tørke seg med et håndklæ mens han gikk inn. Han gikk gjennom gangen og inn i rommet og de hørte den høye, livsglade stemmen hans, en stemme som svært friske mennesker pleier å ha. Jelisaveta Aleksejevna svarte. En stund etter kom hun inn til Volodja med de sammenrullede sengklærne sine og la dem i en krok.

På kjøkkenet holdt de på å lage mat, det luktet stekt i hele huset. Leiligheten var blitt til et gjennomgangssted, folk kom og gikk. Latter og tyske ord kom fra gårdsplassen, fra kjøkkenet og fra rommet som korporalen hadde tatt.

Ljusia som hadde anlegg for språk hadde fortsatt å lese tysk, engelsk og fransk etter at hun hadde sluttet på skolen. Det var hennes drøm å komme inn på instituttet for fremmede språk i Moskva, for siden en gang å kunne arbeide i diplomatiet. Ljusia hørte uvilkårlig på og forsto mye av samtalene som var krydret med grove ord og spøk.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Å, min venn Adam! Goddag, Adam! Hva er det du har der?

— Flesk på ukrainsk maner. Jeg vil gjerne spleise med dere.

— Utmerket! Har du konjakk! Ikke? Vi får drikke russisk vodka, hol's der Teufel!

— Det sies at det er en eller annen gamling i den andre enden av gata som har honning.

— Jeg skal sende Hänschen. Man må benytte anledningen. Faen vet hvor lenge vi blir her og hva som venter oss siden.

— Hva skulle vente oss? Det er Don og Kuban som venter oss. Og kanskje Volga. Jeg kan forsikre deg at det ikke blir dårligere der.

— Her er vi i live i hvert fall!

— Nei, pokker ta disse forbannete kulldistriktene! Vind, støv og skitt, og alle ser på deg som ulver.

— Og hvor har de sett vennlig på deg? Tror du at du bringer dem lykke? Ha-ha! ....

En eller annen kom inn i gangen og sa med hes kvinnestemme:

— Heil Hitler!

— For faen, det er Peter Fenbong! Heil Hitler! .... Å, verdamt noch mal, vi har ikke sett deg i svart før! Kom og vis deg fram .... Se, gutter, det er Peter Fenbong! Vi har ikke sett hverandre siden vi gikk over grensen.

— En kunne virkelig tro at dere har lengtet etter meg, svarte han med kvinnestemmen hånlig.

— Peter Fenbong! Hvor kommer du fra?

— Du får heller si — hvor er jeg kommet hen? Vi er blitt stasjonert i dette hullet.

— Og hva er det for et tegn du har på brystet?

— Jeg er alt Rottenführer nå.

— Ser man det! Det er nok ikke for inngen ting du har lagt på deg. Det er vel bedre mat i SS!

— Men han sover sikkert fremdeles med klærne på og vasker seg ikke, jeg kjenner det på lukten.

— Du må aldri spøke slik at du kommer til å angre det siden, sa kvinnestemmen hest.

— Unnskyld meg, kjære Peter, men vi er jo gamle venner.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Ikke sant? En soldat må da få lov til å spøke! Hvordan har du funnet veien til oss?

— Jeg leter etter en leilighet.

— Du leter etter en leilighet? Dere får jo alltid de beste husene.

— Vi har tatt sykehuset, det er en svær bygning. Men jeg trenger en leilighet.

— Vi er syv stykker her.

— Jeg ser det .... Wie die Heringe!

— Ja, nå er det begynt å gå oppover bakke med deg. Men glem ikke de gamle kameratene dine. Kom innom så lenge vi er her.

Mannen med kvinnestemmen pep noe til svar og alle lo. Han trampet tungt ut med de jernbeslåtte støvlene.

— En underlig fyr, denne Peter Fenbong!

— Underlig? Han gjør karriere, og det gjør han rett i.

— Men har du noen gang sett ham naken eller i undertøy? Han vasker seg aldri.

— Jeg har en mistanke om at han har sår på kroppen som han skammer seg for å vise. Friedrich, er du snart ferdig?

— Jeg trenger laurbærblad, sa Friedrich dystert.

— Du tror at saken går mot slutten og du vil på forhånd flette deg en seierskrans?

— Det blir ingen slutt, fordi vi slåss mot hele verden, sa Friedrich dystert.

Jelisaveta Aleksejevna satt ved vinduet og støttet seg med den ene hånden mot vinduskarmen. Hun var falt i tanker. Fra vinduet kunne hun se et stort jorde som lå badet i aftensol. I den andre enden av jordet, skrått overfor huset deres, sto to hvite murbygninger. Den største av dem var Vorosjilovskolen, den minste — barnesykehuset. Både skolen og sykehuset var evakuert og bygningene sto tomme.

— Ljusia, se her, hva er dette for noe? sa Jelisaveta Aleksejevna plutselig og la ansiktet mot ruta.

Ljusia løp bort til vinduet. En strøm av mennesker strakte seg over den støvete veien som gikk tvers over jordet. Først forsto Ljusia ikke engang hvem det var. Menn og kvinner i mørke frakker, uten noe på hodet dro bortover veien. Noen

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

flyttet seg tungt bortover ved hjelp av krykker. Andre som såvidt kunne bevege seg selv bar syke eller sårede på bårer. Kvinner i hvite hetter og kapper og folk i vanlige klær gikk med tunge knytter på ryggen. Denne strømmen av mennesker kom bortover veien fra den delen av byen som de ikke kunne se fra vinduet. De stoppet ved hovedinngangen til barnesykehuset hvor to kvinner i hvite kapper prøvde å lukke opp den store porten.

— Det er de syke fra byens sykehus! De er helt enkelt blitt kastet ut, sa Ljusia. — Hørte du? Forsto du? spurte hun og snudde seg mot broren.

— Ja, ja, jeg hørte og jeg tenkte med en gang: hvordan går det da med de syke? Jeg har jo ligget der. Det var jo også sårede der! sa Volodja opphisset.

En stund så Ljusia og Jelisaveta Aleksejevna på hvordan de syke beveget seg bortover veien og fortalte hviskende til Volodja hva de så. Men så ble de forstyrret av bråk og snakk fra de tyske soldatene. Etter stemmene å dømme hadde det samlet seg en ti-tolv stykker i det andre rommet. Og folk kom og gikk hele tiden. De hadde begynt å spise ved syv-tiden om kvelden, og nå var det alt helt mørkt, men de spiste og spiste, og fremdeles holdt de på å steke på kjøkkenet. Soldatstøvler trampet fram og tilbake i gangen. Soldatene skålte og lo i det andre rommet. Samtalen gikk livlig, men stoppet opp når en ny rett ble brakt inn. Stemmene ble stadig mer beruset og usjenert.

Inne hos Volodja var det lummert, en varm lukt kom fra kjøkkenet, men de våget fremdeles ikke å sette opp vinduet. Og det var mørkt. De var stilltiende blitt enige om ikke å tenne lyset.

Den mørke julinatten senket seg over dem, men de satt fremdeles uten å re opp sengene. De kunne ikke bestemme seg til å legge seg. På jordet utenfor vinduet kunne de ikke skjelne noenting lenger. Bare den mørke ryggen på den lange haugen til høyre for jordet med huset til distriktseksekutivkomiteen og huset til den «vanvittige herren» tegnet seg av mot himmelen.

I det andre rommet begynte de å synge. De sang ikke bare slik som fulle folk pleier å synge, men nettopp slik som fulle tyskere synger. De sang med dype, like stemmer og av alle

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

krefter. De anstrengte seg slik for å synge med dyp stemme og samtidig kraftig at de ble hese. Siden skålte de og så sang de igjen. Og så spiste de igjen og mens de spiste var det stille en stund.

Plutselig trampet tunge støvler ut i gangen, kom helt bort til døra til Volodjas rom og stoppet, — en eller annen sto utenfor og lyttet.

Så banket det på døra. Jelisaveta Aleksejevna gjorde et tegn til de andre at de skulle være stille og late som de alt hadde lagt seg. Det banket igjen. Så dundret en neve i døra. Døra gikk opp og et svart hode kikket inn.

— Hvem her? spurte korporalen på russisk. — Vertinne!

Jelisaveta Aleksejevna reiste seg rak fra stolen og gikk bort til døra.

— Hva vil De? spurte hun lavt.

— Jeg og mine soldater ber Dem spise litt med oss .... Du og Luisa. Litt, forklarte han. — Og gutten .... Dere kan også hente noe til ham. Litt.

— Vi har spist alt, vi er ikke sultne, sa Jelisaveta Aleksejevna.

— Hvor er Luisa? spurte korporalen uten å forstå henne. Han prustet og rapte og det stinket vodka av ham. — Luisa! Jeg ser Dem, sa han og smilte bredt. — Jeg og mine soldater ber Dem spise med oss. Og drikke, hvis De ikke har noe imot det.

— Min bror er ikke bra, jeg kan ikke gå fra ham, sa Ljusia.

— Kanskje De trenger å rydde av bordet? Kom, jeg skal hjelpe dere, kom. Og Jelisaveta Aleksejevna tok bestemt korporalen i armen, gikk ut i gangen sammen med ham og lukket døra etter seg.

En gul-blå os som fikk øynene til å renne fylte kjøkkenet, gangen og rommet hvor festen ble holdt. Og i denne osen flakket det gule lyset fra runde blikkskåler som var fylt med stearin eller et hvitt stoff som lignet stearin. Slike skåler sto og brente både på bordet og i vinduskarmen på kjøkkenet og på klesstativet i gangen, og på bordet i rommet som var fullt av tyske soldater.

Tyskerne satt rundt bordet som var skjøvet bort til senga.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

De satt tett sammen på senga, på stoler og krakker og den dystre Friedrich med arret satt på en hoggestabbe. På bordet sto det noen flasker med vodka og det var mange tomme flasker både på bordet og under bordet og i vinduskarmen. Bordet var fullt av skitne tallerkner, avgnagde ben, grønnsakrester og brødskorper lå og slang.

Tyskerne satt uten jakke, i skitne skjorter med åpne krager, svette, hårete, med armer som var fulle av fett helt opp til albuene.

— Friedrich! brølte korporalen. — Hvorfor sitter du slik? Vet du ikke hvordan en skal varte opp mødre til pene piker! — og han lo enda muntrere enn når han var edru. Og rundt omkring ham lo de alle sammen.

Jelisaveta Aleksejevna følte at det var henne de lo av. Hun trodde at korporalen sa noe mye verre enn han i virkeligheten gjorde. Hun feide matrestene fra bordet ned i et tomt fat. Hun var blek, taus og uhyggelig.

— Hvor er Deres datter Luisa? Drikk med oss, sa en ung rød, full soldat. Han tok en flaske fra bordet med usikre hender og lette med øynene etter et rent krus. Da han ikke fant noe skjenket han i sitt eget. — Be henne komme hit! Tyske soldater ber henne. De sier at hun forstår tysk. Hun får lære oss russiske sanger ....

Han slo ut med vodkaflasken, blåste seg sterkt opp, stirret stivt fremfor seg og begynte å synge med uhyggelig dyp stemme:

Wolga, Wolga, Mutter Wolga,
Wolga, Wolga, Russlands Fluss ....

Han reiste seg og sang og dirigerte med flaska så vodkaen sprutet utover soldatene, bordet og senga. Den svarte korporalen lo høyt og begynte også å synge og alle falt i med uhyggelige, dype stemmer.

— Ja, vi går ut mot Volga! skrek en tykk tysker med våte øyebryn og prøvde å overdøve sangen. — Volga — en tysk elv! Deutschlands Fluss! Slik må dere synge! skrek han. Og for å gi ordene sine mere ettertrykk kjørte han en gaffel ned i bordet.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

De var så opptatt av sangen at Jelisaveta Aleksejevna gikk ut på kjøkkenet med fatet med matrestene uten at noen merket det. Hun ville skylle fatet, men hun fant ikke tekjelen med kokende vann på ovnen. «Nei, de drikker jo ikke te,» tenkte hun.

Friedrich som holdt på ved ovnen med en klut i hånden tok en panne med fårekjøtt som svømte i fett og gikk ut. «Sauen har de vel slaktet hos Slonovs,» tenkte Jelisaveta Aleksejevna og lyttet til de ujevne stemmene som sang den gamle Volgasangen på tysk. Men det var likegyldig for henne nå, akkurat som alt annet som foregikk omkring henne. For det mål for menneskenes følelser og handlinger som hun og barna pleide å bruke i livet, kunne ikke lenger brukes på det livet som de nå var begynt på. Ikke bare i det ytre, men også i det indre levde de nå i en verden som så lite lignet på den verden de var vant til, at den forekom henne uvirkelig. Det var som om en bare behøvde å lukke opp øynene — og denne nye verdenen ville forsvinne.

Jelisaveta Aleksejevna kom lydløst inn på rommet til Volodja og Ljusia. De snakket hviskende sammen og tidde da hun kom inn.

— Kanskje vi heller skulle re opp? Kanskje det er best at du legger deg? sa Jelisaveta Aleksejevna.

— Jeg er redd for å legge meg, sa Ljusia lavt.

— Hvis han prøver en gang til, den hunden, sa Volodja plutselig og reiste seg opp i senga, — hvis han bare prøver, så skal jeg drepe ham, ja, ja, jeg skal drepe ham, det samme hvordan det går! gjentok han hvit og mager. Han støttet hendene mot sengkanten og øynene lyste i halvmørket.

I dette øyeblikket banket det igjen på døra som gikk langsomt opp. Korporalen sto i døra i bukse og undertrøye. Han holdt en skål med lys i den ene hånden og det flakkende lyset kastet et gjenskinn på det svarte, svette ansiktet hans. En stund sto han og så med utstrakt hals på Volodja som satt i senga og på Ljusia på krakken ved siden av.

— Luisa, sa korporalen høytidelig, — De må ikke vise forakt for soldater som hver dag og hver time kan dø! Vi skal ikke gjøre Dem noe. Tyske soldater, det er edle menne-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

sker, det er riddere, vil jeg si. Vi ber Dem holde oss med selskap. ikke noe annet.

— Kom deg ut! sa Volodja og så hatefullt på ham.

— Å, du er en kjekk gutt, men sykdommen har dessverre knekket deg! sa korporalen vennskapelig. I halvmørket kunne han ikke se ansiktet til Volodja og han forsto ikke ordene.

Det er ikke godt å si hva som kunne ha hendt. Men Jelisaveta Aleksejevna gikk fort bort til Volodja, tok omkring ham, presset hodet hans inn til brystet sitt og fikk ham til å legge seg ned.

— Ti stille, ti stille, hvisket hun inn i øret hans med tørre, hete lepper.

— Soldatene i der Führers armé venter på Deres svar, Luisa! sa den fulle korporalen høytidelig. Han sto der og sjanglet i undertrøya, med svart, loddent bryst og med skålen med lyset i hånden.

Ljusia satt blek og visste ikke hva hun skulle svare.

— Godt, meget godt! Gut! sa Jelisaveta Aleksejevna skarpt. Hun gikk fort bort til korporalen og nikket. — Hun kommer straks, forstår du? Versteh?? Hun skal bytte og så kommer hun. Og hun gjorde en bevegelse liksom hun kledde seg om.

— Mor .... sa Ljusia med skjelvende stemme.

— Ti stille du, hvis du ikke har såpass vett, sa Jelisaveta Aleksejevna. Hun nikket og prøvde å få ut korporalen.

Korporalen gikk ut. I det andre rommet hørtes rop og latter, krusene klirret, og tyskerne sang igjen med dype stemmer:

Wolga, Wolga, Mutter Volga ....

Jelisaveta Aleksejevna gikk fort bort til skapet og låste det opp.

— Kryp inn, jeg skal låse deg inn, hører du? hvisket hun.

— Men hvordan ....

— Vi skal si at du er gått ut på gårdsplassen ....

Ljusia krøp inn i skapet, moren låste etter henne og la nøkkelen opp på skapet.

Tyskerne sang forbitret. Det var alt dyp natt. Utenfor vinduet kunne en ikke lenger skjelne hverken skolebygningen, barnesykehuset eller den lange haugen med husene til eksekutiv-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

komitéen og den «vanvittige herren». Bare gjennom sprekken under døra trengte det en smal lysstrime inn fra gangen. «Herregud, er alt dette virkelig sant?» tenkte Jelisaveta Aleksejevna.

Tyskerne holdt opp å synge og en spøkefull, beruset strid begynte. Alle lo og gikk løs på korporalen, og han slo fra seg med hes, munter stemme, som en kampglad soldat som aldri gir opp.

Og så kom han fram i døra igjen med skålen med lyset i hånden.

— Luisa?

— Hun er gått ut på gårdsplassen .... på gårdsplassen .... Jelisaveta Aleksejevna pekte med hånden.

Korporalen sjanglet bråkende ut i gangen igjen. Han bar skålen med lyset foran seg. En kunne høre hvordan han dundret nedover trappa. Soldatene lo og bråkte en stund til, så strømte de også ut på gårdsplassen. De tunge støvlene klampet ut i gangen og nedover trappa. Det ble stille. I rommet tvers over gangen klirret en eller annen — antagelig Friedrich — med serviset. Og en kunne høre hvordan soldatene gjorde sitt fornødne ute på gårdsplassen like ved trappa. Noen av dem kom snart tilbake og snakket med fulle, bråkende stemmer. Korporalen var lenge borte. Endelig klang skrittene hans på trappa og ute i gangen. Døra til Volodjas rom gikk opp. Det var korporalen, denne gangen uten skål i hånden. Skikkelsen hans avtegnet seg mot det spøkelsesaktige lyset fra kjøkkenet.

Jelisaveta Aleksejevna dukket opp foran ham som en skygge.

— Hva? Har du ikke funnet henne? Hun er ikke kommet inn igjen, hun er ikke her, sa hun, ristet på hodet og pekte.

Korporalen så seg omkring med tomme øyne.

— U-u-u .... brummet han plutselig med full og krenket stemme og lot de slørete, svarte øynene hvile på Jelisaveta Aleksejevna. Og i det samme la han den digre, skitne hånden sin på ansiktet hennes, klemte fingrene sammen så han holdt på å stikke ut øynene hennes, puffet henne fra seg og gikk ut med ustø skritt. Jelisaveta Aleksejevna låste raskt døra.

Tyskerne rørte på seg en stund til og brummet med fulle stemmer. Så sovnet de uten å slokke lyset.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Jelisaveta Aleksejevna satt taus overfor Volodja som fremdeles var våken. De følte seg helt utmattet, men hadde ikke lyst til å sove. Jelisaveta Aleksejevna ventet litt og slapp så Ljusia ut av skapet.

— Jeg holdt på å bli kvalt, jeg er helt våt på ryggen, til og med håret er vått, hvisket Ljusia opphisset. Opplevelsen hadde på en måte gitt henne nytt mot. — Jeg lukker forsiktig opp vinduet, jeg får ikke puste.

Hun åpnet lydløst det vinduet som var nærmest senga og stakk hodet ut. Natten var lummer, men etter den tunge luften i rommet og etter alt det som hadde foregått i huset, kjentes det som om det kom et friskt pust fra jordet. Det var så stille i byen at en kunne tro at det ikke var noen by i det hele tatt, bare huset deres med de fulle tyskerne alene midt ute på et mørkt jorde. Og plutselig flammet det opp et sted på den andre siden av overgangen, ved parken. Et øyeblikk var himmelen opplyst, hele jordet, og haugen, skolebygningen og sykehuset. Et øyeblikk senere flammet det opp igjen, enda sterkere. Og alt dukket fram av mørket igjen. Til og med i rommet ble det lyst. Og så kom noe som lignet eksplosjoner, luften ristet lydløst, liksom eksplosjonene foregikk langt borte. Det gjentok seg et par ganger, så ble det mørkt igjen.

— Hva er det? Hva er det? spurte Jelisaveta Aleksejevna forskrekket.

Også Volodja reiste seg opp i senga.

Ljusia så inn i mørket, i den retningen eksplosjonene kom fra, og hjertet banket. Gjenskinnet fra fjerne flammer flakket opp og ble borte igjen. Taket på bygningen til eksekutivkomitéen og huset til den «vanvittige herren» ble et øyeblikk revet ut av mørket, og sank så ned i mørket igjen. Plutselig slo flammetunger opp i luften der hvor kilden for dette underlige lyset var. Hele himmelen ble farget mørkerød, jordet og hele byen ble opplyst. Og i rommet ble det så lyst at de kunne se hverandre.

— Brann! .... sa Ljusia og snudde seg inn mot rommet. Stemmen klang triumferende og hun så igjen på de høye flammetungene.

— Lukk igjen vinduet, sa Jelisaveta Aleksejevna skremt.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Det er ingen som ser det likevel, sa Ljusia og fór sammen liksom hun frøs.

Hun visste ikke hva det var for en brann og hvordan den hadde oppstått. Men denne høye, stormende, seiersbevisste flammen hadde noe oppløftende og uhyggelig ved seg. Og Ljusia satt opplyst av det fjerne gjenskinnet og tok ikke øynene vekk fra flammene.

Ildskjæret bredte seg langt utover byens sentrum. Ikke bare skolen og barnesykehuset var synlige som om dagen, en kunne til og med se den bydelen som lå på den andre siden av jordet og støtte bort til gruve nr. 1. Og denne mørkerøde himmelen og ildskjæret på takene og på haugene skapte et spøkelsesaktig, fantastisk og samtidig majestetisk bilde.

En kunne føle at hele byen våknet. I sentrum løp mennesker fram og tilbake, enkelte stemmer og utrop klang, et sted knurret bilmotorer. I gata hvor Osmukhins bodde begynte tyskerne å røre på seg. Hundene — de var ikke blitt skutt alle sammen ennå — glemte dagens redsler og bjeffet mot ildskjæret. Bare de fulle tyskerne i rommet tvers over gangen hørte ingenting og fortsatte å sove.

Brannen varte i et par timer, så begynte den å stilne av. Bydelen på den andre siden av jordet og haugene ble dekket av mørket igjen. Bare enkelte steder blusset ilden opp igjen og viste snart en rund haug, snart en gruppe tak, snart en mørk slaggpyramide. Men himmelen over parken bevarte enda lenge et mørkerødt skjær som snart ble svakere, snart sterkere. Og bygningen til eksekutivkomitéen og huset til den «vanvittige herren» var lenge synlige på haugen. Så begynte også de å viskes ut og jordet utenfor vinduet ble fylt av stadig tettere mørke.

Ljusia satt fremdeles ved vinduet og så opphisset i retning av brannen. Jelisaveta Aleksejevna og Volodja sov heller ikke.

Plutselig fór noe som lignet en katt over jordet til venstre for vinduet, og det raslet langs huset. En eller annen snek seg bort til vinduet. Ljusia vek uvilkårlig tilbake og skulle til å slå igjen vinduet. Men en hviskende stemme stoppet henne:

— Ljusia .... Ljusia ....

Hun satt urørlig.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Ikke vær redd, det er meg, Tjulenin, hvisket stemmen. Og hodet til Serjosjka, med det strie, krøllete håret kom fram i høyde med vinduskarmen. — Er det tyskere hos dere?

— Ja, hvisket Ljusia og så forskrekket og glad inn i de leende, dristige øynene. — Og hos dere?

— Hos oss er det ikke noen foreløpig.

— Hvem er det? spurte Jelisaveta Aleksejevna og ble kald av redsel.

Et fjernt gjenskinn fra brannen opplyste ansiktet til Serjosjka, og Jelisaveta Aleksejevna og Volodja kjente ham igjen.

— Hvor er Volodja? spurte Serjosjka og hang over vinduskarmen.

— Jeg er her.

— Hvem er ellers igjen?

— Tolja Orlov. Ellers kjenner jeg ikke til noen; jeg har ikke vært ute, jeg har hatt blindtarmbetendelse.

— Vitka Lukjantsjenko er her og Ljubka Sjevtsova, sa Serjosjka. — Og Stjopka Safonov har jeg sett, han fra Gorkiskolen.

— Hvordan har du kommet bort til oss nå midt på natten? spurte Volodja.

— Jeg så på brannen. Fra parken. Siden snek jeg meg hjem gjennom Lille-Sjanghaj og så så jeg fra dalen at vinduet hos dere sto oppe.

— Hva var det som brant?

— Trusten.

— Jaså-å?

— Staben deres hadde innrettet seg der. De hoppet ut i bare underbuksene, lo Serjosjka lavt.

— Tror du det var påsatt? spurte Volodja.

Serjosjka tidde litt, øynene lyste i mørket som katteøyne.

— Det er nok ikke begynt å brenne av seg selv, sa han og lo lavt igjen. — Hva har du tenkt å gjøre? spurte han plutselig Volodja.

— Og du?

— Som om du ikke visste det.

— Slik er det med meg også, sa Volodja lettet. — Jeg er så glad over at du kom. Jeg er så glad, vet du ....

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Jeg også, sa Serjosjka motvillig, han kunne ikke fordra utgydelser. — Er tyskerne deres sinte?

— De har drukket hele natten. De har spist opp alle hønene. Flere ganger prøvde de å komme inn til oss, sa Volodja lett henkastet. Han var liksom litt stolt over at han alt hadde fått føle hvordan tyskerne var. Men han fortalte ikke at korporalen hadde lagt seg etter Ljusia.

— Da er det ikke så ille, sa Serjosjka rolig. — På sykehuset derimot holder SS til. Det var førti sårede igjen der og de ble alle kjørt til Verkhneduvannajalunden — og så skjøt de dem med maskingeværer. Og legen, Fjodor Fjodorovitsj, klarte det ikke lenger da de begynte å ta dem. Han la seg opp i det, og så skjøt de ham ned ute i gangen.

— Å, faen! .... Uff .... Et slikt godt menneske! sa Volodja og rynket pannen. — Jeg har jo ligget der.

— Et menneske som få, sa Serjosjka.

— Hvordan skal det gå, Herregud! stønte Jelisaveta Aleksejevna lavt.

— Jeg får løpe før det blir lyst, sa Serjosjka. — Vi skal holde forbindelsen. Han så på Ljusia, gjorde en sirlig bevegelse med hånden og sa: — Auf wiedersehen! .... han visste at hun hadde drømt om å lære språk.

Den lette, behendige kroppen hans gled inn i mørket og ble borte — det var liksom den fordampet.

18. kapitel.

Det mest forunderlige var hvor fort de ble enige.

— Hvordan kan du sitte og lese her, jente? Tyskerne drar inn i Krasnodon! Hører du ikke hvordan bilene hyler ved Verkhneduvannaja? sa Serjosjka. Han sto ved føttene hennes og pustet tungt.

Valja så fremdeles taus på ham med det samme forundrede, rolige og glade uttrykket.

— Hvor skulle du hen? spurte hun.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Et øyeblikk var han forvirret. Men nei, det var ikke mulig at denne jenta ikke var å stole på.

— Jeg vil forsøke å komme meg inn på skolen din og se hvordan det går ....

— Og hvordan kommer du inn der? Har du vært på skolen vår?

Serjosjka sa at han hadde vært der engang for et par år siden, på en litteraturkveld.

— Men jeg kommer nok inn på en eller annen måte, sa han og smilte.

— Men tyskerne kan jo besette skolen først? sa Valja.

— Jeg får nok se dem når de kommer, og da løper jeg rett ned i parken, svarte Serjosjka.

— Vet du, det er best å se fra loftet, derfra ser en allting og de får ikke se oss, sa Valja. Hun satte seg opp på pleddet og rettet fort på flettene og blusen. — Jeg vet hvordan en skal komme dit, jeg skal vise deg veien.

Serjosjka begynte plutselig å nøle.

— Det er slik, ser du, sa han, — at hvis tyskerne stikker nesen sin inn på skolen, blir vi nødt til å hoppe ut fra annen etasje.

— Det får ikke hjelpe, svarte Valja.

— Klarer du det da?

— Det er også noe å spørre om ....

Serjosjka så på de solbrente, faste bena hennes som var dekket med gyllent dun. En varm bølge skylte igjennom ham. Ja, selvfølgelig klarte hun å hoppe ned fra annen etasje.

Og så løp de sammen gjennom parken bort til skolen.

Den store, toetasjes skolebygningen av rød murstein, med lyse klasseværelser og en stor gymnastikksal lå ved hovedporten til parken, rett overfor bygningen til «Krasnodonkull». Skolen var tom og låst. Men med utgangspunkt i de edle motiver de forfulgte, syntes ikke Serjosjka han gjorde noe galt da han brakk en gren av et tre og ved hjelp av den slo ut et vindu i første etasje som vendte ut mot parken.

Det gikk en ærbødig skjelving gjennom dem da de forsiktig på tåspissene gikk gjennom klasseværelset og ut på gangen i første etasje. Det hersket stillhet i hele bygningen,

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

den minste lyd gjenlød høyt rundt omkring. I løpet av de siste få dagene hadde mye byttet plass på jorden og mange bygninger hadde akkurat som menneskene mistet sin tidligere rang og ennå ikke fått noen ny. Men dette var likevel en skole hvor barna var blitt undervist, en skole hvor Valja hadde tilbrakt mange lyse dager av sitt liv.

De så en dør med et skilt hvor det sto «Lærerværelse», en annen dør med skiltet «Rektor» på, dører med «Legeværelse», «Fysikksal», «Kjemisal», «Bibliotek» på. Ja, det var en skole, her hadde voksne mennesker, lærerne, gitt barna kunnskaper og lært dem hvordan de skulle leve i verden.

Og fra disse tomme klasserommene med de nakne pultene, fra værelsene som hadde beholdt denne særlige skolelukten, kom det plutselig en pust mot Serjosjka og Valja fra den verden de hadde vokst opp i, som var uatskillelig fra dem og som nå syntes å ha forsvunnet for alltid. Denne verden hadde engang forekommet dem så vanlig, dagligdags, til og med kjedelig. Og plutselig sto den foran dem så enestående vidunderlig, så fri, så full av enkle og åpne forhold mellom elever og lærere. Hvor var de nå alle sammen, hvor hadde skjebnen drevet dem? Og Serjosjkas og Valjas hjerter åpnet seg for et øyeblikk, fylt av kjærlighet til den verden som var forsvunnet, fylt av en uklar ærbødighet for den høye, hellige verden som de i sin tid ikke hadde forstått å sette pris på.

De følte begge det samme, og de forsto hverandre uten ord. Og i løpet av disse få minuttene ble de helt fortrolige.

Valja førte Serjosjka oppover en smal trapp opp til annen etasje og enda høyere, til en liten dør som gikk ut på loftet. Døra var låst, men Serjosjka lot seg ikke avskrekke av det. Han lette litt i bukselommene og tok fram en lommekniv som var utstyrt med mange nyttige ting. Blant dem var det også en skruetrekker. Han skrudde av dørhåndtaket og beslaget slik at han kunne komme ordentlig til nøkkelhullet.

— Du er flink, en ser med en gang at du er en profesjonell innbruddstyv, sa Valja.

— Foruten innbruddstyver finnes det også låsesmeder i verden, sa Serjosjka. Han snudde seg mot Valja og smilte til henne.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Han rotet litt i nøkkelhullet og fikk opp døra. Og det kom en het pust imot dem fra jerntaket som var blitt helt glødende i solen. Det luktet varmt støv og spindelvev.

De bøyde seg for ikke å støte bort i bjelkene og krøp bort til et av vinduene. Det var fullt av støv, men de tørket ikke vekk støvet for at ingen skulle få øye på dem fra gata. De presset ansiktet mot ruta så de nesten rørte ved hverandre med kinnet.

Fra vinduet kunne de se hele Hagegata som førte bort til parken, særlig den siden hvor huset til partiets distriktskomité sto. Rett foran dem, på hjørnet av gata lå den toetasjes bygningen hvor «Krasnodonkull» holdt til.

Fra det øyeblikk da Serjosjka hadde forlatt Verkhneduvannajalunden og til han sammen med Valja presset ansiktet mot den støvete loftsruta, var det gått nokså lang tid. De tyske avdelingene var kommet inn i byen, Hagegata var full av biler og hist og her kunne en se tyske soldater.

«Tyskerne .... Er det slik de er! Tyskere hos oss i Krasnodon», tenkte Valja og hjertet banket og pusten gikk tungt.

Men Serjosjka var mer opptatt av den ytre, praktiske side av saken. De skarpe øynene grep alt det som kom inn i synsfeltet. Og uten selv å vite det la Serjosjka merke til hver småting.

Skolen lå ikke mer enn ti meter fra trusten. Trusten var litt lavere enn skolen. Serjosjka hadde jerntaket rett foran seg, han så inn i rommene i annen etasje og han kunne også se en del av golvet i første etasje, nærmest vinduene. Foruten Hagegata så Serjosjka også andre gater, noen steder skjulte husene dem for ham. Han så gårdsplassen og baksiden av de husene hvor tyske soldater holdt på å innrette seg. Etter hvert fikk han også Valja interessert i det han så.

— De hogger ned buskene .... Se der, til og med solsikkene, sa han. — Og her i trusten skal de visst ha staben, se hvordan de innretter seg ....

Tyske offiserer og soldater holdt på å innrette seg som om de var hjemme i de to etasjene i trusten. Tyskerne var i godt humør. De lukket opp alle vinduene, så seg omkring i de rommene de skulle ha, rotet i skuffene, røykte og kastet sigarett-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

stumpene ut på den tomme lille gata mellom trusten og skolen. En stund etter kom russiske kvinner inn i rommene, både unge og eldre kvinner. De hadde med seg bøtter og skurekluter. De heftet opp skjørtene og tok til å vaske golvene. De pyntelige, pertentlige tyske kontoristene gjorde narr av dem.

Alt dette foregikk så nær Valja og Serjosjka at en tanke plutselig slo ned i Serjosjka. Det var en grusom, plagsom tanke som han samtidig nøt. Han var ikke helt klar over denne tanken ennå, men den fikk hjertet til å banke. Han la til og med merke til at det var enkelt å ta ut loftsvinduene. De satt i lette rammer som ble holdt fast av tynne spikrer som var slått inn på skrå. Serjosjka og Valja satt så lenge på loftet at de også fikk tid til å snakke om andre ting.

— Du har ikke sett Stjopa Safonov etter den gangen? spurte Serjosjka.

— Nei.

«Altså har hun helt enkelt ikke fått anledning til å fortelle ham noe,» tenkte Serjosjka tilfreds.

— Han kommer nok, han hører til oss, sa Serjosjka.
— Hva har du tenkt å gjøre nå? spurte han.

Valja trakk på skuldrene.

— Hvem kan vite det nå? Det er jo ingen som vet hvordan allting blir.

— Det er riktig, sa Serjosjka. — Går det an å komme til deg en gang? Foreldrene dine blir ikke sinna?

— Foreldrene mine! .... Du kan komme i morgen hvis du vil. Jeg skal også be Stjopa komme.

— Hva heter du?

— Valja Borts.

I samme øyeblikk hørte de noen langtrukne maskingeværskudd og så noen korte — det var et sted mot Verkhneduvannajalunden.

— De skyter. Hører du? spurte Valja.

— Mens vi sitter her foregår det kanskje skrekkelige ting i byen, sa Serjosjka alvorlig. — Kanskje tyskerne alt har innrettet seg som de er hjemme både hos deg og meg.

Først nå husket Valja hvordan hun hadde stukket av. Kanskje Serjosjka hadde rett og moren og faren var urolige

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

for henne. Men hun syntes det var flaut å si at hun måtte hjem. Serjosjka derimot tenkte aldri på hva andre trodde om ham.

— Det er på tide vi går hjem, sa han.

Og de kom seg ut av skolen samme vei som de hadde kommet inn.

En stund sto de ved hagegjerdet. Etter at de hadde sittet sammen på loftet, følte de seg nå litt sjenert.

— Jeg skal komme innom deg i morgen, sa Serjosjka.

Og hjemme fikk Serjosjka vite det som han siden om natten fortalte Volodja Osmukhin: hvordan de sårede som var igjen i sykehuset var blitt kjørt bort, hvordan legen Fjodor Fjodorovitsj var blitt drept. Nadja hadde selv sett det, og hun fortalte Serjosjka hvordan det hadde foregått.

To personbiler og noen lastebiler med SS-soldater hadde stoppet utenfor sykehuset. Og Natalja Aleksejevna som møtte dem utenfor, hadde fått ordre om å rømme bygningen i løpet av en halv time. Natalja Aleksejevna ga straks beskjed til alle som kunne bevege seg å gå over til barnesykehuset. Men hun ba likevel om å få lengere frist, fordi de hadde så mange sengeliggende syke og ingen transportmidler.

Offiserene holdt alt på å sette seg opp i bilene.

— Fenbong! Hva vil denne kvinnen? sa den eldste av offiserene til en stor, pløsete underoffiser med gulltenner og med briller med lys horninnfatning. Og personbilene kjørte sin vei.

Brillene med den lyse horninnfatningen ga SS-underoffiseren hvis ikke et lærd så i all fall et intelligent utseende. Men da Natalja Aleksejevna henvendte seg til ham med sin bønn og til og med prøvde å snakke tysk til ham, gikk blikket hans gjennom brillene liksom forbi henne. Han ropte på soldatene med kvinnestemme, og de tok til å kaste de syke ut på gårdsplassen, uten å vente til den halve timen de hadde fått løfte om var gått.

De dro de syke ut på madrassene eller tok dem helt enkelt under armene og slengte dem ned på grasplenen ute. Og da viste det seg at det var sårede soldater på sykehuset.

Fjodor Fjodorovitsj som ga seg ut for sykehusets lege,

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

prøvde å forklare at det var alvorlig sårede som aldri mer kom til å slåss og som var overlatt til sivil pleie. Men underoffiseren sa at hvis det var soldater så ble de regnet for krigsfanger, og de skulle straks sendes dit hvor de hørte hen. Og de sårede soldatene ble revet ut av sengene i bare undertøyet og slengt på en lastebil den ene etter den andre slik som det falt seg.

Natalja Aleksejevna som kjente den hissige karakteren til Fjodor Fjodorovitsj ba ham gå, men han ville ikke. Han sto hele tiden i gangen, ved veggen mellom vinduene. Det solbrente, mørke, glinsende ansiktet ble grått. Han beveget sigarettstumpen mellom leppene og knærne hans skalv slik at han noen ganger bøyde seg ned og strøk over dem med hånden. Natalja Aleksejevna var redd for å gå fra ham og ba Nadja heller ikke å gå før alt var over. Nadja syntes synd på de sårede, det var uhyggelig å se hvordan de halvnakne og med blodige bandasjer ble slept gjennom gangen, noen ganger helt enkelt dratt over golvet. Hun var redd for å gråte, men tårene strømte av seg selv. Men hun gikk likevel ikke, for hun var enda mer redd for hvordan det skulle gå med Fjodor Fjodorovitsj.

To tyskere slepte en såret soldat som for fjorten dager siden hadde fått fjernet den ene nyre som var revet opp av en minesplint. Den sårede var alt kommet seg betydelig de siste dagene, og Fjodor Fjodorovitsj var svært stolt av denne operasjonen. Mens soldatene bar den sårede gjennom korridoren ropte Fenbong på den ene av dem. Soldaten slapp den sårede som han holdt i bena og løp inn på sykesalen hvor Fenbong var. Og den andre soldaten slepte den sårede over golvet.

Fjodor Fjodorovitsj tok plutselig et skritt fram. Og før noen merket det var han alt ved siden av soldaten som slepte den sårede. Den sårede ga ikke en lyd fra seg enda han hadde fryktelige smerter. Men da han fikk se Fjodor Fjodorovitsj, sa han:

— Ser De hva de gjør, Fjodor Fjodorovitsj? Er det mennesker? Og han brast i gråt.

Fjodor Fjodorovitsj sa noe til soldaten på tysk. Han sa antagelig at det ikke gikk an å gjøre det slik. Og så sa han sikkert at han skulle hjelpe til. Men den tyske soldaten lo og

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

fortsatte å dra på den sårede. I dette øyeblikk kom Fenbong ut fra sykesalen, og Fjodor Fjodorovitsj gikk rett mot ham. Fjodor Fjodorovitsj var helt hvit i ansiktet og han skalv over hele kroppen. Han støtte nesten mot Fenbong og sa noe til ham med skarp stemme. Fenbong i svart uniform som lå i folder over den store, pløsete kroppen, med et metallskilt på brystet med dødningeskalle og to dødningeben i kors, presset noen hese ord fram mot Fjodor Fjodorovitsj og rette revolveren mot ansiktet hans. Fjodor Fjodorovitsj vek unna og sa noe mer, sikkert noe svært krenkende. Da stirret Fenbong med uhyggelige øyne på Fjodor Fjodorovitsj og skjøt ham rett mellom øynene. Nadja så hvordan ansiktet til Fjodor Fjodorovitsj liksom falt inn mellom øynene, blodet strømte fram og han sank sammen. Og Natalja Aleksejevna og Nadja løp ut av sykehuset og Nadja husket ikke hvordan hun var kommet hjem.

Nadja satt i søsterforkle og med kappe slik som hun var kommet løpende fra sykehuset og fortalte om og om igjen. Hun gråt ikke, ansiktet var hvitt og de små kinnbenene glødet, og de lynende øynene så ikke dem hun snakket til.

— Er du kommet, din omstreifer! hostet faren forbitret mot Serjosjka. — Jeg skal virkelig ta og gi deg en omgang med pisken. Tyskerne er i byen og du bare streifer omkring. Du får mor ned i graven på den måten.

Moren brast i gråt.

— Jeg har vært så urolig for deg. Jeg trodde de hadde drept deg.

— Drept meg! sa Serjosjka plutselig forbitret. — Meg har de ikke drept. Men de sårede soldatene har de drept. I Verkhneduvannajalunden. Jeg hørte det selv ....

Han gikk inn i rommet hvor han sov og kastet seg på senga. En følelse av hevnlyst fylte hele kroppen hans, han hadde vanskelig for å puste. Det som hadde pint og plagd ham der oppe på skoleloftet fikk nå utløsning. «Bare vent til det blir mørkt!» tenkte Serjosjka og krøp sammen i senga. Ingen kraft i verden kunne nå få ham fra det han hadde bestemt seg til.

De la seg tidlig, uten å tenne lyset. Men alle var så opp-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

hisset at de ikke fikk sove. Det var ingen mulighet for å komme ut usett, — han gikk helt åpenlyst, liksom han skulle ut på gårdsplassen, og så løp han bort til grønnsakhagen. Med hendene gravde han opp noen av de brennstofflaskene han hadde gjemt, — om natten var det farlig å bruke spade. Han hørte hvordan det klirret i døra, Nadja kom ut og ropte lavt på ham flere ganger:

— Serjosjka .... Serjosjka ....

Hun ventet litt, ropte en gang til og døra klirret igjen — hun var gått inn.

Han puttet en flaske i hver bukselomme og en under skjorta og kom seg igjen bort til parken i den mørke julinatten. Han gikk over Lille-Sjanghaj for ikke å komme gjennom sentrum.

I parken var det stille og tomt. Men særlig stille var det i skolebygningen. Han klatret inn gjennom det vinduet han hadde knust om morgenen. I skolen var det så stille at det var liksom hvert skritt han tok kunne høres ikke bare i bygningen, men over hele byen. Et uklart lys kom inn gjennom de store vinduene i trappeoppgangen. Og da Serjosjka kom inn i dette lyset, syntes han at det var en eller annen som skjulte seg i mørket i kroken og nå ville få øye på ham og gripe ham. Men han overvant angsten og var snart på sitt observasjonssted på loftet.

En stund satt han ved vinduet som han nå ikke kunne se noe fra. Han satt bare for å puste ut.

Så kjente han med fingrene etter spikrene som holdt rammen på plass, bøyde dem til side og tok rammen lydløst ut. Det kom et friskt pust mot ham. På loftet var det fremdeles lummert. Etter mørket i skolebygningen og særlig på loftet kunne han nå skjelne hva som foregikk nede på gata. Han hørte bilene bevege seg gjennom byen og så de blendede lyskasterne. Den stadige bevegelsen av avdelinger fra Verkhneduvannaja fortsatte også nå om natten. Langs hele veien kunne en se lyskastere. Noen biler hadde lyset på for fullt, det strålte plutselig i været når de kjørte oppover en bakke, skar over himmelen eller en del av steppen og opplyste den hvite undersiden på bladene i lunden.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Ved hovedinngangen til trusten gikk det nattlige militærlivet sin gang. Biler og motorsykler kom kjørende. Offiserer og soldater kom og gikk hele tiden, klirret med våpen og sporer. Serjosjka hørte fremmede, skarpe stemmer. Men vinduene i bygningen var blendet.

Alle Serjosjkas tanker var så anspent og så rettet mot ett mål, at denne nye, uforutsette omstendighet — det at vinduene var blendet — ikke forandret hans beslutning. Han satt slik ved vinduet minst i et par timer. Alt ble stille i byen, også bevegelsen utenfor trustbygningen, men inne i bygningen sov de ikke ennå, — Serjosjka kunne se det på lysstrimene langs kantene av det svarte papiret. Men så sloknet lyset i to vinduer i annen etasje, og en eller annen lukket opp først det ene vinduet og så det andre. Han som lukket opp sto usynlig ved vinduet i det mørke rommet — Serjosjka følte det. Lyset sloknet også i noen av vinduene i første etasje, og disse vinduene gikk også opp.

— Wer ist da? sa en kommanderende stemme fra vinduet i annen etasje og Serjosjka skjelnet uklart en silhuett som bøyde seg ut av vinduet. — Hvem er det? spurte stemmen igjen.

— Løytnant Meier, herr oberst, svarte en ung stemme nede.

— Jeg ville ikke råde Dem til å åpne vinduene i første etasje, sa stemmen ovenfra.

— Det er så fryktelig varmt, herr oberst. Selvfølgelig hvis De forbyr det ....

— Nei, jeg vil slett ikke at De skal bli stekt i Deres eget fett. Sie brauchen nicht zum Schmorbraten zu werden, sa den kommanderende stemmen ovenfra og lo.

Serjosjka lyttet med bankende hjerte til de tyske ordene uten å forstå noe.

Lyset ble slokket overalt, rullegardinene føk i været og vinduene ble satt opp det ene etter det andre. Serjosjka hørte bruddstykker av samtaler, en og annen plystret. En sigarett ble tent, og Serjosjka fikk et glimt av et ansikt og en hånd som holdt fyrstikken. Siden lyste den glødende flekken ennå lenge dypere inne i rommet.

— For et digert land, det tar ingen ende, da ist ja kein

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Ende abzusehen, sa en stemme ved vinduet som sikkert snakket til en kamerat dypere inne i rommet.

Tyskerne holdt på å legge seg. Alt ble stille i trustbygningen og i byen. Bare fra Verkhneduvannaja kom det fremdeles biler og lyskasterne skar over nattehimmelen.

Serjosjka hørte sitt eget hjerte banke. Det var liksom hele loftet banket. Det var likevel svært lummert der. Serjosjka var helt våt av svette.

Trusten med de åpne vinduene, nedsunket i mørke og søvn tegnet seg uklart av foran ham. Han så vinduene som mørke åpninger. Jo, det måtte gjøres nå .... Han gjorde noen bevegelser med armen for å beregne hvor stort armslag han fikk.

Han hadde satt flaskene ved siden av seg på loftet da han kom. Han følte seg fram til den ene av dem, grep hardt omkring flaskehalsen, siktet og kastet den av alle krefter gjennom det åpne vinduet i første etasje. En blendende flamme opplyste hele vinduet og til og med en del av gata mellom trusten og skolen. Og samtidig klirret det i glass og det hørtes en lett eksplosjon, liksom en elektrisk pære gikk i stykker. Flammene stormet ut av vinduet. Serjosjka kastet en flaske til inn gjennom vinduet. Den eksploderte i flammene med et sterkt smell. Flammene fylte alt hele rommet, det brant i vinduskarmen og ildtungene slikket oppover veggen, nesten opp til annen etasje. En eller annen hylte fortvilet inne i rommet, det hørtes skrik over hele bygningen. Serjosjka grep den tredje flaska og slengte den inn gjennom vinduet i annen etasje rett mot seg.

Han hørte hvordan flaska gikk i stykker og han så eksplosjonen. Den var så sterk at hele loftet ble opplyst. Men da var Serjosjka alt langt fra loftsvinduet, han var ved døra ut til baktrappa. Han styrtet nedover trappa og løp inn i det første værelset han kom til — det var visst lærerværelset. Han hadde ikke tid til å lete etter klasseværelset hvor vinduet var knust. Han lukket fort opp et vindu, hoppet ut i parken og løp sammenkroket dypere inn i den.

Fra det øyeblikket da han hadde kastet den tredje flaska og til det øyeblikket da han skjønte at han løp gjennom parken, gjorde han allting instinktivt, og han kunne neppe ha rekonstruert for seg selv hvordan alt hadde foregått. Men nå

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

forsto han at han måtte kaste seg ned og ligge stille et øyeblikk og lytte.

Han kunne høre hvordan en mus raslet i nærheten av ham i graset. Fra det stedet hvor han lå kunne han ikke se flammene, men han hørte skrik og tramping. Han sprang opp og løp videre tvers igjennom parken og kom ut på den andre siden, der hvor slagghaugen fra den nedlagte gruven lå.

Han gjorde det i tilfelle av at parken skulle omringes, — herfra kunne han i alle tilfelle komme unna.

Nå så han et digert ildskjær som spredte seg over hele himmelen og kastet et rødt gjenskinn til og med på denne gigantiske slagghaugen som lå så langt fra brannstedet, og på tretoppene i parken. Serjosjka følte at hjertet utvidet seg og fløy opp i luften. Hele kroppen skalv, han kunne så vidt holde seg fra å le høyt.

— Der har dere! Setzen Sie sich! Sprechen Sie deutsch! Haben Sie etwas! .... — han gjentok en samling tyske setninger fra læreboka som han husket. Han var fylt av usigelig triumf.

Ildskjæret vokste stadig og farget himmelen over parken, og til og med her kunne han høre oppstyret som var begynt i byens sentrum. Han måtte komme seg vekk. Serjosjka følte et ubendig ønske etter igjen å gå bort til den hagen hvor han i dag hadde sett denne jenta, Valja Borts, — ja, han visste nå hva hun het.

Han gled lydløst gjennom mørket og kom ut på baksiden av husene i Tregata, klatret over hagegjerdet og skulle akkurat til å gå ut på gata gjennom porten, da han hørte lave stemmer like ved porten. Tyskerne hadde ikke besatt Tregata, og de som bodde der hadde tatt mot til seg og var gått ut for å se på brannen. Serjosjka gikk rundt huset, hoppet lydløst over gjerdet og gikk bort til porten. Der sto alt en gruppe kvinner, opplyst av ildskjæret. Blant dem kjente han igjen Valja.

— Hvor brenner det? spurte han for at hun skulle vite at han var der.

— Et sted på Hagegata .... Eller kanskje det er skolen, svarte en opphisset kvinnestemme.

— Det er trusten som brenner, sa Valja med skarp stemme

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

og til og med litt utfordrende. — Mor, jeg går og legger meg, sa hun, lot som om hun gjespet og gikk inn gjennom porten.

Serjosjka skulle til å gå etter henne, men hælene hennes klapret opp trappa og døra smalt igjen etter henne.

19. kapitel.

I mange dager beveget de tyske hovedstyrkene seg gjennom Krasnodon og de nærmeste byene og landsbyene. Det var tankavdelinger, infanteri i lastebiler, tunge kanoner, sambandsavdelinger, tross, sanitetsavdelinger og sapøravdelinger, stabene for store og små enheter. Drønnet fra motorene rullet ustanselig over himmel og jord. Støvskyer fordunklet himmelen over byen og over steppen.

I denne tunge, rytmiske bevegelsen av talløse avdelinger og våpen var det en bestemt orden, — Ordnung. Og det var liksom det ikke fantes noen kraft i verden som kunne stå imot denne ubarmhjertige jernorden, denne Ordnung.

Lastebiler med militærutstyr og matvarer, høye som jernbanevogner, flattrykte og tykkmagede bensinbiler rullet jevnt og tungt forbi og presset de digre hjulene ned i jorden. Soldatene hadde på seg uniformer som så solide ut og satt godt. Offiserene var elegante. Sammen med tyskerne kom rumenere, ungarer, italienere. Kanonene, stridsvognene, flyene i denne arméen bar fabrikkmerker fra alle mulige steder i Europa. De som kunne lese latinske bokstaver, ble svimle av alle fabrikkmerkene på laste- og personbilene. Og de ble forferdet over at de fleste landene i Europa hadde vært med på å utstyre den tyske arméen som nå drønnet over Donetssteppen så støvet sto høyt mot himmelen.

Til og med den som hadde lite greie på krigføring, følte og så hvordan de sovjetrussiske arméene under trykket fra denne kraften raskt rullet mot øst og sørøst, stadig lenger bort, — noen syntes ugjenkallelig, — til Novotsjerkask, Rostov, bak Don til Salsk-steppene, til Kuban. Og hvem kunne vite hvor de nå var .... Og bare etter de tyske kommunikeene

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

og samtalene kunne du gjette deg til hvor din far, din mann, eller din bror kjempet. Kanskje han alt hvilte i russisk jord.

Mens de tyske avdelingene fortsatte å dra gjennom byen og som grashopper fortærte alt som var igjen etter de avdelingene som var dratt gjennom før dem, var det andre avdelinger som satte seg godt fast i Krasnodon og innrettet seg som hjemme. Det var staber, forsyningsavdelinger, reserveavdelinger.

I disse første dagene visste folk ikke hvem av tyskerne som var her midlertidig og hvem som var her for bestandig. De visste heller ikke hva slags myndigheter som hersket i byen og hva de forlangte av innbyggerne. Ingen visste mer enn det som foregikk i hans eget hus som var fylt av tyske offiserer og soldater. Hver familie levde isolert. Alle ble mer og mer klar over den hjelpeløse og forferdelige stilling de befant seg i og enhver tilpasset seg så godt han kunne.

Det nye og forferdelige for bestemor Vera og Jelena Nikolajevna var at en av de tyske stabene ledet av general baron von Wenzel hadde rykket inn i huset deres, sammen med adjutanten og oppasseren med det gule håret og de gule fregnene. Nå var det alltid en tysk vakt utenfor huset. Nå var huset alltid fullt av tyske generaler og offiserer som kom og gikk som om de var hjemme, konfererte med hverandre eller spiste og drakk. Tyske ord og tyske marsjer og taler i radioen fylte huset. Og bestemor Vera og Jelena Nikolajevna var trengt ut i det lille rommet som var uutholdelig varmt fordi det stadig ble fyrt i ovnen på kjøkkenet ved siden av. Og fra tidlig om morgenen til sent på natt måtte de stå til tjeneste for de tyske generaler og offiserer.

I går hadde bestemor Vera vært et menneske som ved sitt arbeid hadde skaffet seg et aktet navn, hun fikk pensjon og hun var mor til en geolog ved en av de største trustene i Donbass. Og Jelena Nikolajevna var enke etter en kjent sovjetfunksjonær, lederen for jordbruksavdelingen i Kanev, hun var mor til den beste eleven på skolen i Krasnodon. I går hadde de begge vært kjent og aktet av alle. Og nå var de fullstendig underordnet den tyske oppasseren med de gule fregnene.

General baron von Wenzel var så opptatt av krigens pro-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

blemer at han ikke la merke til bestemor Vera og Jelena Nikolajevna. Han satt i timevis over kartet, leste, skrev under papirer som adjutanten rakte ham og drakk konjakk sammen med andre generaler. Noen ganger var generalen sint og skrek som om han kommanderte på ekserserplassen, og de andre generalene sto foran ham med armene strakt ut langs de dobbelte røde rendene i buksene. Og det var klart for bestemor Vera og Jelena Nikolajevna at det var general von Wenzels vilje som fikk de tyske arméene til å bevege seg gjennom Krasnodon og innover landet, med tanks, fly og kanoner. Og det var viktig for generalen at de beveget seg og alltid i rett tid kom til det stedet som var bestemt for dem. Og alt det som de gjorde på de stedene de passerte, det interesserte ikke general von Wenzel, likeså lite som det interesserte ham at han bodde i huset til bestemor Vera og Jelena Nikolajevna.

Etter ordre fra general von Wenzel eller med hans kalde, tause samtykke foregikk det hundrer og tusener usle og skitne ting omkring ham. I hvert hus ble det stjålet noe. Det ble også tatt flesk, honning, egg og smør fra bestemor Vera og Jelena Nikolajevna for å oppmuntre generalen og gjøre ham en glede i det tunge militærlivet hans. Og generalen spiste flesket, honningen, eggene og smøret, men likevel bar han det urørlige, smale hodet høyt, og det bringebærrøde adamseplet lå sikkert mellom palmegrenene. Det så ut som om intet ondt og skittent kunne nå inn til generalen's bevissthet.

Generalen var svært renslig. To ganger om dagen, om morgenen og før han la seg, vasket han seg med varmt vann over hele kroppen. Rynkene i det smale ansiktet til generalen og adamseplet hans var alltid glattbarbert, renvasket og parfymert. Det ble laget et spesielt klosett for ham som bestemor Vera måtte vaske hver dag, for at generalen kunne gjøre sitt fornødne uten å sette seg på huk. Generalen gikk på klosettet hver morgen på nøyaktig samme klokkeslett. Og oppasseren ventet i nærheten og når generalen hostet rakte han ham et stykke særlig fint papir. Men enda generalen var så renslig sjenerte han seg ikke for å rape høyt etter å ha spist, selv om bestemor Vera og Jelena Nikolajevna var til stede. Og hvis han var alene i rommet slapp han dårlig luft ut av tarmene

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

uten å bry seg om at bestemor Vera og Jelena Nikolajevna var i rommet ved siden av.

Og adjutanten med de lange bena prøvde å ligne generalen i allting. Det så ut som adjutanten til og med var blitt så lang bare for å ligne den lange generalen sin. Og akkurat som generalen prøvde han å la være å legge merke til bestemor Vera og Jelena Nikolajevna.

Hverken for generalen eller for adjutanten eksisterte bestemor Vera og Jelena Nikolajevna som mennesker, ja ikke engang som gjenstander. Og oppasseren var nå deres allmektige herre og overordnede.

Da bestemor Vera prøvde å finne seg til rette i denne nye og skrekkelige tilstanden, ble hun fra den første dagen av klar over at hun ikke var villig til å forsone seg med dette. Den lure bestemor Vera fant ut at oppasseren med de gule fregnene ikke var så mektig når hans overordnede var til stede at han kunne drepe henne, bestemor Vera. Hun ble stadig modigere når oppasseren skjelte på henne, og når han begynte å skrike på henne, så skrek hun også. En gang ble han sint og sparket til henne i korsryggen med den digre støvlen sin. Men bestemor svarte med å slå ham i hodet med stekepannen av alle krefter. Og underlig nok ble oppasseren mørkerød og snappet etter luft. Det var et slikt underlig og innviklet forhold som kom i stand mellom bestemor Vera og oppasseren med de gule fregnene. Jelene Nikolajevna var fremdeles liksom forsteinet innvendig. Hun bar hodet med det rike, lyse håret stivt og høyt og gjorde mekanisk alt som ble forlangt av henne.

En dag gikk Jelena Nikolajevna bortover den gata som går parallelt med Hagegata. Hun skulle hente vann. Plutselig så hun den kjente vognen med den brune hesten komme mot seg, og ved siden av vognen gikk Oleg, sønnen hennes.

Jelena Nikolajevna så seg hjelpeløst omkring, slapp bøttene og skulderåket, åpnet armene og styrtet mot Oleg.

— Oleg .... gutten min .... sa hun om og om igjen. Hun la ansiktet mot brystet hans, strøk ham over det lyse håret som var blitt gyllent av solen, lot hendene gli over brystet, skuldrene, ryggen og hoftene hans.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Han var et hode høyere enn henne. I løpet av den siste tiden var han blitt solbrent og mager og så mer voksen ut. Men igjennom dette voksne utseendet så hun tydeligere enn noensinne de trekkene som hun for alltid forbandt med sønnen. Det var slik hun hadde kjent ham da han stammet de første ordene og gjorde de første usikre skrittene på de lubne, solbrente små bena. Han var virkelig fremdeles et stort barn. Han omfavnet moren med de kraftige armene sine, og øynene hans strålte fram under de brede, lyse brynene slik som de hadde strålt mot moren alle disse seksten og et halvt år — med et rent og klart lys. Og han gjentok hele tiden:

— Mamma .... mamma .... mamma ....

Ingen og ingenting var til for dem disse få øyeblikk, hverken de to tyske soldatene i det nærmeste huset som så på — om det ikke var noe som stred mot ordenen, Ordnung, i det som foregikk, eller de andre som sto ved siden av vognen og så på moren og sønnen. Onkel Kolja så på dem med et trist og flegmatisk uttrykk, tante Marina hadde tårer i de svarte, vakre, trette øynene. Den tre år gamle gutten så forundret og misfornøyd på dem — hvorfor omfavnet og kysset ikke tante Jelena ham først. Og den gamle kjørekaren hadde et taktfullt uttrykk i øynene: ja, slike ting kan hende her i verden. Og folk som i all hemmelighet tittet ut gjennom vinduet og så på den høye, unge gutten med det solblekte håret og den unge kvinnen med de rike flettene omkring hodet — de to som var så like hverandre — kunne tro at det var bror og søster som møttes. Men de visste at det var Oleg Kosjevoj som var kommet tilbake til moren, på samme måte som hundrer og tusener av folk fra Krasnodon som ikke hadde dratt tidsnok, vendte tilbake til familien sin, til husene som tyskerne hadde flyttet inn i.

Det var tungt i disse dagene for dem som hadde forlatt hjemstedet, huset og menneskene som sto dem nær. Men de som hadde klart å komme unna tyskerne gikk nå over sin egen jord, over sovjetjorden. Hvor mye tyngre var det ikke for dem som hadde gjort alt de kunne for å komme unna tyskerne, men opplevde at alt slo feil. De hadde sett døden i ansiktet og nå dro de gjennom de kjente stedene som dagen før hadde

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

vært deres egne og nå var blitt tyske. De gikk uten mat, uten tak over hodet, hver for seg. De hadde mistet motet, og de var et bytte for hver av de tyske seierherrene de møtte, de var forbrytere i deres øyne.

I det øyeblikk Oleg og kameratene hans i den hvite, mattglinsende luften ute på den åpne, strålende steppen hadde sett de tyske stridsvognene som beveget seg mot dem, hadde det gått et stikk gjennom hjertet. De sto ansikt til ansikt med døden. Men de unngikk døden.

De tyske motorsyklistene omringet alle som ikke hadde klart å komme over og drev dem sammen ved Donets. Og her kom igjen Oleg og kameratene hans sammen, og Vanja Semnukhov og Klava og moren hennes, og Valko, direktøren ved gruve nr. 1. Valko var helt våt — en kunne vri buksene og jakka — og vannet skvulpet i støvlene hans.

I den almene forvirringen var det ikke mange som la merke til andre. Men alle som kastet et blikk på Valko måtte tenke: «Her er en som heller ikke greidde å komme seg over Donets.» Han satte seg på bakken med et uttrykk av forbitrelse i det brune, ubarberte sigøyneransiktet, tok av seg de sterke støvlene, helte vannet ut av dem, vridde fotlappene og tok på seg igjen. Han snudde det dystre ansiktet sitt mot guttene og plutselig var det liksom han blunket, eller kanskje han bare knep det ene svarte øyet litt sammen. Det var som om han sa: ikke mist motet, jeg er hos dere.

En tysk offiser med svart hjelm på hodet og et sotet og sint ansikt befalte på gebrokkent russisk alle militære å komme fram. Soldatene kom fram gruppevis eller alene, ingen av dem hadde våpen. De tyske soldatene dyttet geværkolbene i ryggen på dem og førte dem vekk. Og snart dannet det seg en flokk til ved siden av den store flokken. Det var noe uendelig trist i ansiktene og blikkene til disse menneskene som krøp inn til hverandre i gamle, skitne skjorter og støvete støvler på den solfylte, strålende steppen.

Soldatene ble stilt opp i en kolonne og drevet oppover langs Donets. Og alle sivile ble sendt hjem.

Menneskene begynte å spre seg over steppen til forskjellige

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

kanter. Flesteparten dro langs veien mot vest, forbi gården hvor Vanja og Sjora hadde overnattet, i retning av Likhaja.

Faren til Viktor Petrov og bestefaren som kjørte Oleg og hans familie, kjørte bort til de andre da de fikk se de tyske stridsvognene på steppen. Og hele gruppen som også Klava Kovaljov og moren hennes hadde sluttet seg til, strømmet sammen med alle de andre mot vest, i retning av Likhaja.

En stund trodde ingen at allting virkelig var slik, at de ble sendt hjem og at det ikke var en felle. Alle skulte forsiktig bort på de tyske soldatene som de møtte langs veien. Men soldatene med de trette, svette og skitne ansiktene hvor støvet var gnidd utover, var bekymret over det som ventet dem, og de så nesten ikke på de russiske flyktningene.

Da det første sjokket var over, sa en eller annen usikkert:

— Det er ordre fra den tyske overkommando — at de ikke skal røre sivilbefolkningen ....

Valko som dampet som en hest i solen smilte dystert, nikket mot de sinte, skitne tyske soldatene og sa:

— Ser du ikke at de ikke har tid? Ellers ville de nok la deg få tømme begeret!

— Du har visst alt tømt det? sa en stemme plutselig muntert. Det var en av de stemmene som aldri mister motet og som alltid finnes der det er russiske mennesker sammen, selv om forholdene er aldri så uhyggelige.

— Ja, det har jeg, sa Valko dystert. Så tenkte han litt og la til: — Men det er ikke hele begeret ennå.

Følgende hadde hendt da Valko sprang fra guttene og bort til brua. Han så så fryktinngydende ut at han til slutt fikk en av de offiserene som ledet overgangen over elva til å svare på et spørsmål. Av ham fikk Valko vite at ledelsen for overgangen var på den andre siden av elva fordi tyskerne hvert øyeblikk kunne dukke opp på denne siden. «Om jeg så skal flå skinnet av ham skal jeg få ham til å skape orden her!» tenkte Valko forbitret og hoppet fra den ene pontongen til den andre, ved siden av bilene som beveget seg over brua. Så kom de tyske bombeflyene og han var nødt til å legge seg ned, som. alle de andre. Så begynte det tyske artilleriet å

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

skyte, og det ble panikk på pontonbrua. Det var da Valko begynte å nøle.

I følge sin stilling hadde han ikke bare rett til å benytte seg av denne siste muligheten til å komme over på den andre siden av Donets, men han hadde også plikt til det. Men det hender ofte i livet med meget sterke og fornuftige mennesker med hett blod som koker under overflaten, at personlige, mer nærliggende forpliktelser tar overhånd over de viktigste, almene forpliktelser.

Valko tenkte på hva arbeiderne hans ville tro om ham, og Grigorij Iljitsj Sjevtsov — hans venn, og de unge komsomolene som var blitt igjen ved elva, og alt blodet strømet til det svarte ansiktet hans og han snudde. Folk løp imot ham som en tett lavine. Han kastet seg i elva med klærne på og svømte bort til stranden.

Mens tyskerne holdt på å beskyte og omringe denne siden av Donets og menneskene som gale løp over brua til den andre siden og sloss for å komme ut på brua, og i hundrer svømte over elva — delte Valko bølgene med de sterke armene sine og svømte tilbake. Han visste at han var den første som tyskerne ville gjøre det av med, men han svømte tilbake fordi samvittigheten ikke tillot ham å gjøre noe annet.

Men tyskerne var så uforutseende at de ikke drepte Valko, men lot ham gå sammen med de andre. Og i steden for å dra mot øst, til Saratov, som det var hans plikt å gjøre og hvor kona hans og barna var, dro Valko vestover i en strøm av flyktninger.

Alt før de kom til Likhaja begynte strømmen av flyktninger å falle fra hverandre. Valko foreslo de andre fra Krasnodon å skille seg ut fra de øvrige, dra utenom Likhaja og til Krasnodon uten å følge hovedveien, men langs bygdeveiene eller rett over steppen.

Som alltid i vanskelige øyeblikk i folkenes og statenes liv fletter tankene om ens egen skjebne seg sammen med tankene om folkets og statens skjebne. Slik var det selv for de mest alminnelige mennesker.

I disse første dagene følte både de voksne og ungdommen seg nedtrykt etter alt det de hadde opplevd, og de snakket

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

nesten ikke med hverandre. De var nedtrykt ikke bare fordi de tenkte på det som ventet dem, men fordi de tenkte på hvordan det skulle gå med hele sovjetlandet. Men enhver opplevde dette på sin egen måte.

Den tre år gamle lille sønnen til Marina, fetteren til Oleg, tok situasjonen med den største ro. Han nærte ikke vil om at denne verden var stabil og trygg så lenge han var sammen med mor og far. Han var nok litt redd et øyeblikk, det er sant, dengang det begynte å hyle og tordne på himmelen og det smalt rundt omkring og folk løp avgårde. Men han vokste opp i en tid da det alltid smalt og folk alltid løp, derfor gråt han bare litt og falt så til ro igjen. Og nå var alt i orden igjen. Han syntes bare at reisen varte litt lenge. Dette følte han særlig midt på dagen når han ble helt matt av varmen. Da begynte han å sutre og spurte om de ikke snart skulle komme hjem til bestemor. Men det var nok å stoppe og spise litt grøt, dytte en stokk inn i hullet til en lemen, og gå ærbødig med løftet hode rundt de brune hestene — hver av dem var nesten dobbelt så stor som hesten deres. Så kunne en sove søtt med hodet i fanget til mor. Og så var allting på plass igjen og verden var atter full av undere og gleder.

Den gamle kjørekaren tenkte at det for ham neppe var fare for livet under tyskerne. Han var en ubetydelig gammel mann. Men han var redd for at tyskerne skulle ta hesten fra ham underveis. Dessuten tenkte han at tyskerne ville ta fra ham pensjonen som han fikk etter å ha vært kjørekar ved gruvene i førti år. Og de ville vel ikke bare ta fra ham det bidraget han fikk for de tre sønnene som var i Den røde armé, men de ville kanskje øve represalier fordi han hadde så mange sønner i Den røde armé. Og han tenkte med uro på om Russland ville vinne krigen. I lyset av det han hadde sett var han svært redd for at Russland ikke ville vinne. Og da syntes han, den lille bestefar med de grå, bustete hårene i nakken som så ut som fjærene på en spurv, at det var synd at han ikke døde forrige vinter, dengang han som legen hadde sagt, hadde hatt et «anfall». Men så husket han livet sitt og den krigen som han selv hadde vært med på. Han husket hvor stort Russland var, hvor rikt det var. Og i løpet av de siste ti årene

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

var det blitt enda rikere, — hadde tyskerne virkelig krefter nok til å seire over Russland? Og når bestefar tenkte slik, ble han grepet av en nervøs livlighet, han klødde de uttørkede leggene som var blitt svarte i solen, smattet på hesten og ga den et slag med tømmene.

Onkel Kolja ergret seg mest over at arbeidet hans i trusten som hadde begynt så godt — alt som ung geolog var han blitt kjent på grunn av svært heldige oppdagelser — plutselig ble avbrutt så uventet og uhyggelig. Han trodde at tyskerne sikkert kom til å drepe ham, og hvis de ikke drepte ham ville det ikke bli lett for ham å lure seg unna og ikke arbeide for dem. Og han visste at han ikke i noe tilfelle ville arbeide for tyskerne. Det ville være likså unaturlig og ubekvemt for ham som å gå på alle fire.

Og den unge tante Marina regnet over hvilke inntektskilder de hadde hatt før tyskerne kom. Og det viste seg å være følgende: lønnen til onkel Kolja, pensjonen som Jelena Nikolajevna fikk etter mannen som var død — stefaren til Oleg — pensjonen til bestemor Vera, leiligheten som de fikk av trusten og grønnsakhagen som de dyrket. Og hun fant ut at de helt sikkert ville miste de tre første inntektskildene når tyskerne nå var kommet, og kanskje de andre også. Hun tenkte hele tiden på de drepte barna ved pontonbrua og overførte medlidenheten med dem til sitt eget barn, og så begynte hun å gråte. Hun husket det hun hadde hørt om hvordan tyskerne la seg etter kvinnene og voldtok dem. Og så tenkte hun på at hun var en pen, ung kvinne og at tyskerne helt sikkert ville legge seg etter henne. Hun ble helt forferdet, men trøstet seg snart med at hun skulle kle seg så enkelt som mulig og forandre hårfasong. Kanskje alt ville gå bra.

Viktor Petrovs far, forstmannen, visste at det kunne koste ham livet å vende tilbake. Det var kjent i distriktet at han hadde kjempet mot tyskerne i 1918. Og den samme faren truet sønnen som var medlem av Komsomol. Han tenkte lenge på hva han skulle gjøre, men fant ingen utvei. Han visste at noen av partifolkene helt sikkert var blitt igjen for å organisere det illegale arbeid og partisanvirksomheten. Men selv tilhørte han ikke partiet, og han var ikke ung lenger. Han var ikke lenger så

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

beredt til å slåss som dengang han var ung. Hele livet hadde han arbeidet jevnt og trutt som alminnelig forstmann, og han var blitt vant til den tanken at han skulle fortsette som forstmann så lenge han levde, at han skulle gi sønnen og datteren sin en god utdannelse og gjøre bra mennesker av dem. Men når den tanken snek seg inn i hjertet at tyskerne kanskje ikke ville få greie på fortiden hans og at han kunne fortsette å arbeide som forstmann under tyskerne, ble den store, kraftige mannen grepet av slik sorg og avsky at han fikk lyst til å gråte og slåss.

Samtidig følte sønnen, Viktor, seg ytterst fornærmet på Den røde armés vegne. Fra barndommen av hadde han forgudet Den røde armé og de som ledet den, og helt fra krigen begynte hadde han forberedt seg på å ta del i kampene som offiser i Den røde armé. Han ledet en militærsirkel på skolen og drev med øvelser ute både i regn og i frost, slik som Suvorov hadde lært. Det at Den røde armé var slått kunne selvsagt ikke gjøre den mindre i Viktors øyne. Men det var ergerlig at han ikke hadde klart å komme inn i arméen som offiser. Og hadde han vært offiser i Den røde armé, hadde den helt sikkert ikke kommet opp i en slik vanskelig stilling. Når det gjaldt livet videre under tyskerne, så tenkte Viktor helt enkelt ikke på det. Han stolte helt på faren og sin venn Anatolij Popov som alltid fant på noe helt uventet og absolutt riktig i alle vanskelige situasjoner.

Anatolij led med hele sitt sinn for fedrelandet og han bet seg taus i neglene og tenkte hele veien på hva han, Anatolij, skulle gjøre nå. I løpet av krigen hadde han så ofte snakket om å forsvare sitt sosialistiske fedreland på komsomolmøtene, men aldri hadde han klart å gi uttrykk for denne fedrelandsfølelsen som for ham var noe stort og syngende, noe som minte ham om moren, Taisia Prokofjevna, med den høye, fyldige skikkelsen, det rødkinnede, snille ansiktet og de vidunderlige gamle kosakksangene som hun sang for ham fra han lå i vuggen. Denne følelsen for fedrelandet var alltid levende i ham og tvang tårene fram i øynene når han hørte de kjente sangene, eller så de nedtrampede åkrene og de avsvidde hyttene. Og nå var fedrelandet i ulykke, i en slik ulykke at en hverken

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

kunne se på eller tenke uten å føle en skarp smerte i sinnet. En måtte handle, en måtte handle øyeblikkelig, men hvordan, hvor og sammen med hvem?

Den slags tanker beveget også kameratene hans i sterkere eller mindre grad.

Bare Ulja hadde ikke krefter til å tenke hverken på sitt lands skjebne eller på sin egen skjebne. Hun hadde opplevd så meget siden hun så tårnet på gruve nr. 1 bli sprengt: avskjeden med den beste venninnen sin og med moren, flukten over den avsvidde steppen, og endelig brustedet ved Donets. Det hun hadde opplevd der ble liksom legemliggjort i den blodige overkroppen til kvinnen med det røde skautet på hodet og gutten med øynene som sto ut av øyehulene. Alt dette dreidde seg stadig rundt i hjertet til Ulja, skarpt som en dolk og tungt som en møllestein — og hjertet blødde hele tiden. Tilbake gikk hun hele veien ved siden av vognen, taus og tilsynelatende rolig. Og bare et uttrykk av dyster kraft i øynene, neseborene og leppene røbet hvor opprørt hun var innerst inne.

Sjora Arutjunjants var derimot helt klar over hvordan han skulle leve under tyskerne. Og han snakket svært bestemt og høyt om det:

— Kannibaler! Tror dere vårt folk kan forsone seg med dem? Akkurat som andre steder som er blitt okkupert av tyskerne kommer vårt folk helt sikkert til å gripe til våpen. Min far er en stille mann, men jeg tviler ikke på at han kommer til å gripe til våpen. Og mor er slik at hun helt sikkert kommer til å gripe til våpen. Hvis gamlingene våre gjør dette, hva må så vi, ungdommen, gjøre? Vi unge må få kontakt med alle som ikke er reist ennå — først få oversikt over hvem som er igjen, og så få kontakt med dem, rettet Sjora på det, — og så må vi straks skaffe oss forbindelse med den illegale organisasjon. Jeg for min del vet at Volodja Osmukhin og Tolja Orlov er igjen i Krasnodon, tror dere at de kommer til å sitte med hendene i fanget? Og Ljusia, søsteren til Volodja, den kjekke jenta, sa Sjora med glød, — hun kommer i hvert fall helt sikkert ikke til å sitte med hendene i fanget.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Vanja Semnukhov fant et øyeblikk da ingen andre enn Klava kunne høre dem og sa til Sjora:

— Hør her, du din fjellrøver! Æresord, alle er enige med deg. Men du får holde munn. For det første er det en samvittighetssak for hver enkelt. Og for det annet så kan du ikke være helt sikker på alle. Hvis noen nå prater i utide, hvordan vil det da gå med deg og med oss alle?

— Hvorfor kalte du meg for fjellrøver? spurte Sjora og de svarte øynene fikk et inspirert og selvtilfreds uttrykk.

— Fordi du er svart og oppfører deg som en rytter.

— Vet du, Vanja, når jeg går under jorden, skal jeg bruke dekknavnet Fjellrøveren, hvisket Sjora Arutjunjants.

Vanja var enig med Sjora og han følte det samme som han. Men det samme hva Vanja nå tenkte på, så trengte det seg inn en mektig følelse av lykke over at Klava var i nærheten. Og han følte seg stolt når han tenkte hvordan han hadde oppført seg ved brustedet. Ordene til Kovaljov: «Vanja, redd dem,» klang i ørene hans og han følte seg som Klavas redningsmann. Denne lykken ble enda større fordi han visste at også Klava følte det samme. Hadde hun ikke vært urolig for faren og hadde ikke moren klaget hele tiden, hadde Klava Kovaljova helt enkelt og åpent vært lykkelig sammen med den hun elsket, der de gikk over den solfylte Donetssteppen. Det var det samme at tyske tanks dukket opp her og der i horisonten, luftvernkanoner og hjelmer. Hjelmene tilhørte tyske soldater som stormet gjennom den gylne hveten med hylende motorer i en sky av støv.

Men blant alle disse menneskene som tenkte på så forskjellige måter på sin egen og folkets skjebne, var det to personer som var svært forskjellige av karakter og alder, men som begge to var fulle av energi og handlekraft. En av dem var Valko — den andre var Oleg.

Valko snakket ikke mye. Og det var aldri noen som visste hva som foregikk under det sigøyneraktige ytre. Nå kunne en tro at allting hadde forandret seg til det verre for ham. Men aldri hadde noen sett ham så rask og munter. Han gikk til fots hele veien, sørget for alle, snakket villig med guttene,

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

snart med den ene og snart med den andre, liksom han ville prøve dem. Og han spøkte stadig oftere.

Og Oleg klarte heller ikke å sitte stille på vognen. Han snakket om at han utålmodig ventet på å se igjen moren og bestemoren. Han gnidde seg fornøyd i hendene når han hørte på Sjora Arutjunjants. Han kunne plutselig le litt av Vanja og Klava, eller trøste Ulja med forsiktig, stammende stemme. Så tok han seg av den treårige fetteren sin, eller kom med en kjærlighetserklæring til tante Marina, eller han ga seg ut på lange politiske diskusjoner med den gamle kjørekaren. Og noen ganger gikk han ved siden av vognen, taus og med skarpe rynker i pannen. De fyldige leppene fikk et hårdnakket, barnslig uttrykk, liksom et smil såvidt rørte ved dem. Og han stirret tankefullt ut i det fjerne med strenge øyne som samtidig var ømme.

De var bare en dagsmarsj fra Krasnodon da de plutselig støtte på en flokk tyske soldater som var kommet vekk fra de andre. De tyske soldatene rotet forretningsmessig — ikke brutalt, men nettopp forretningsmessig — gjennom de to vognene. De tok alt silketøy ut av koffertene til Marina og Ulja, fikk faren til Viktor og Valko til å ta av seg støvlene og tok det gamle gulluret fra Valko. Det gikk utmerket enda han hadde havnet i vannet med det.

Den anspente stemningen som alle ble grepet av ved dette første direkte sammenstøtet med tyskerne og som alle hadde ventet seg noe verre av, gikk først over i en følelse av forvirring. Og så ble de grepet av en unaturlig livlighet — alle apte etter tyskerne, hvordan de hadde rotet i vognene. De ertet Marina som var svært bedrøvet over silkestrømpene hun hadde mistet. Og de skånet ikke engang Valko og faren til Viktor som gikk der i ridebukser og med sandaler på føttene. Bare Oleg delte ikke denne falske munterheten. Ansiktet hans hadde et skarpt, forbitret uttrykk.

De nærmet seg Krasnodon om natten. Og Valko, som antok at det var forbudt å bevege seg i byen om natten, foreslo at de skulle overnatte i en liten dal utenfor byen. Det var måneskinn. Alle var oppspilt og det varte lenge før de fikk sove.

Valko gikk for å undersøke hvor dalen førte hen. Og

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

plutselig hørte han skritt bak seg. Han snudde seg, stoppet og kjente igjen Oleg i måneskinnet som glitret i duggen.

— Kamerat Valko, jeg må absolutt snakke med Dem. Absolutt, sa Oleg lavt. Han stammet litt.

— Vel, sa Valko. — Men vi må nok stå for det er så vått. Han smilte.

— Hjelp meg å finne noen av dem som arbeider illegalt i byen, sa Oleg og så Valko rett inn i øynene med de sammenvokste øyebrynene.

Valko løftet hodet brått og så en stund oppmerksomt på Oleg. Det var en mann som tilhørte den nye, den yngste generasjon som sto foran ham.

Trekk som tilsynelatende var helt uforenlige hadde formet denne generasjon — drøm og handlekraft, fantasiens flukt og praktisk sans, kjærlighet til det gode og ubarmhjertighet, storsinn og nøktern beregning, en lidenskapelig kjærlighet til livet og selvoppofrelse.

Hvis han skulle være ærlig kjente ikke Valko denne generasjonen særlig godt. Men han trodde på den.

— Du har liksom alt funnet en som arbeider illegalt, sa han med et smil, — og hva vi skal gjøre, det skal vi snakke om nå.

Oleg ventet taus.

— Jeg ser at du ikke har bestemt deg i dag, sa Valko. Han hadde rett. Så snart Vorosjilovgrad var truet, gikk Oleg til komsomols distriktsstyre og ba om å bli brukt når det skulle dannes illegale grupper. Det var første gang han skjulte noe for moren.

Han følte seg svært krenket da han uten nærmere forklaring fikk følgende svar:

— Hør her, unge mann: pakk sammen sakene dine og se å komme deg vekk og det så snart som mulig.

Han visste ikke at distriktsstyret ikke skulle danne egne illegale grupper, og at de medlemmer av komsomol som skulle stå til disposisjon for den illegale organisasjon alt var utpekt på forhånd. Derfor var det svaret han fikk slett ikke grovt, det ga til og med på en måte uttrykk for en viss omsorg for ham. Og han var nødt til å reise.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Men med det samme den første spenningen etter hendelsene ved brustedet var over og Oleg ble klar over at han ikke hadde klart å komme unna, var det én tanke som lyste opp i ham: nå skulle hans drøm gå i oppfyllelse! Alt det tunge var plutselig borte, avskjeden med moren, den ukjente skjebne. Og alle sinnskrefter, all lidenskap og alle forhåpninger, hele ungdommens glød og pågangsmot — bante seg vei ut.

— Det er fordi du har bestemt deg at du er blitt så rolig og sikker, fortsatte Valko. — Jeg har samme slags karakter selv. I går da jeg gikk der kunne jeg ikke få det ut av hodet: snart så jeg hvordan vi sprengte gruven i luften, snart så jeg arméen som holder på å trekke seg tilbake, og flyktninger og barn. Og jeg var så mørk til sinns! sa Valko usedvanlig oppriktig. — Jeg skulle jo i hvert fall gledet meg over at jeg ville treffe familien min, vi har ikke vært sammen fra krigen begynte, men i hjertet banket det hele tiden: «Ja .... Hvis du klarer å komme unna, ... Hvis du klarer det ....» Og så tenkte jeg: «Og hvis jeg klarer det, hva så? ....» Slik var det i går. Og hvordan er det i dag? Arméen vår har trukket seg tilbake bak Don. Tyskerne har fått tak i oss. Familien min får jeg ikke se. Kanskje jeg ikke får se dem mer i det hele tatt. Og likevel er jeg lettere til sinns. Hvorfor? Fordi jeg bare har én vei nå, akkurat som en ukrainsk bonde før i tiden. Og det er hovedsaken for oss.

Oleg følte at denne strenge, tilbakeholdne mannen nå snakket helt åpent med ham i denne dalen ved Krasnodon i måneskinnet som glitret eventyrlig i duggen. Kanskje han aldri hadde snakket så åpent med noen.

— Hør her, du må ikke miste forbindelsen med disse guttene her, det er bra gutter, sa Valko. — Du må ikke la noen få vite noe om deg, men forbindelsen må du holde. Og så får du finne ut noen andre ungdommer som passer, noen som det er tak i. Men du må passe på og ikke begynne på noe uten at jeg vet om det, — det kan gå galt. Jeg skal si fra til deg når du må begynne og hva du skal gjøre ....

— De vet hvem som er igjen i byen? spurte Oleg.

— Nei, sa Valko åpent. — Jeg vet det ikke, men jeg skal nok finne dem.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Og hvordan skal jeg finne Dem igjen?

— Du behøver ikke å finne meg. Hadde jeg hatt et sted jeg skulle være, så hadde jeg likevel ikke fortalt deg det. Men oppriktig talt så har jeg ikke noe sted ennå.

Selv om det var trist å komme og fortelle om Sjevtsovs død, hadde Valko bestemt seg til først å skjule seg hos familien til Sjevtsov. Ved hjelp av en så dristig jente som Ljubka håpet han å få kontakter og finne et sted å være som var tryggere.

— Du får heller gi meg din adresse, jeg skal nok finne deg.

Valko gjentok adressen til Oleg høyt flere ganger til han kunne den.

— Vær ikke redd, jeg finner deg nok, sa han lavt. — Og hvis du ikke hører fra meg snart så må du ikke røre deg, bare vente .... Og nå får du gå, sa han og puffet lett til Oleg i skulderen med den brede håndflaten sin.

— Takk skal De ha, hvisket Oleg lavt.

Han kom bort til leiren i oppløftet stemning, det var liksom han ble båret gjennom det duggvåte graset. Alle sov — bare hestene gikk og gresset. Og Vanja Semnukhov satt ved siden av Klava og moren hennes med armene rundt de spisse knærne.

«Vanja, kjære venn,» tenkte Oleg fylt av en øm følelse. Han gikk bort til Vanja og satte seg beveget ved siden av ham i det våte graset.

Vanja vendte ansiktet mot ham. Det var blekt i måneskinnet.

— Nå, hvordan er det? Hva sa han til deg? spurte han fort med den dumpe basstemmen sin.

— Hva er det du snakker om? spurte Oleg forundret og forvirret samtidig.

— Hva var det Valko sa? Vet han noe?

Oleg så nølende på ham.

— Du har vel ikke tenkt å leke gjemsel med meg? sa Vanja ergerlig. — Vi er vel ikke småbarn!

— Hvordan vet du det? hvisket Oleg. Han ble stadig mer forundret og så på Vanja med vidåpne øyne.

— Det er ikke så vanskelig å få greie på dine illegale

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

forbindelser, for de er de samme som mine, sa Vanja og smilte.
— Tror du virkelig at jeg ikke også har tenkt på det?

— Vanja! .... Oleg grep den smale hånden til Vanja med de store hendene sine og trykket den hardt. — Vi går sammen altså?

— Det er klart.

— For alltid?

— For alltid, sa Vanja svært lavt og alvorlig. — Så lenge blodet renner i mine årer.

De så på hverandre med blanke øyne.

— Du vet, han vet ikke noe foreløbig. Men han sa at han skulle finne dem. Og han kommer til å finne dem, sa Oleg stolt. — Du får passe på så du ikke oppholder deg for lenge i Nisjnjaja Aleksandrovka ....

— Nei, det må du ikke tenke på, sa Vanja og ristet bestemt på hodet. Han ble litt forvirret. — Jeg skal bare ordne opp for dem.

— Du er glad i henne? hvisket Oleg og bøyde seg helt inn til Vanja.

— Slikt snakker en da ikke om.

— Nei, du må ikke bli sjenert. Det er jo så godt, det er svært godt. Hun er s-så kjekk, og du .... Deg har jeg ikke ord om en gang, sa Oleg med et naivt og lykkelig uttrykk i ansiktet og stemmen.

— Ja, så mye som en må igjennom, både vi og alle andre, men livet er vakkert likevel, sa den nærsynte Vanja.

— R-riktig, r-riktig, sa Oleg. Han stammet sterkt og fikk tårer i øynene.

Det var ikke gått stort mer enn en uke siden skjebnen hadde ført disse forskjellige menneskene sammen ute på steppen — både unge og voksne. Men nå lyste solen for siste gang på dem samlet, og de syntes at et helt liv var tilbakelagt. Så varme og triste ble de om hjertet da de skulle ta avskjed.

— Nå, gutter og jenter .... begynte Valko som sto alene i ridebukser og sandaler. Men så slo han ut med den brune hånden og sa ikke mer.

De unge ga hverandre adressene sine og lovte å holde forbindelsen. Så tok de avskjed. Men de kunne ennå lenge se

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

hverandre etter at de hadde spredt seg til forskjellige kanter over steppen. Og de viftet til hverandre med hånden eller med lommetørkleet. Men så forsvant de bak en haug eller ned en skråning — det var liksom de ikke hadde opplevd denne uhyggelige marsjen under den brennende solen ....

Slik vendte Oleg Kosjevoj hjem til huset som var besatt av tyskerne.

20. kapitel.

Marina og den lille sønnen hennes flyttet inn i rommet ved siden av kjøkkenet sammen med bestemor Vera og Jelena Nikolajevna. Og onkel Kolja og Oleg laget to senger av bord og innrettet seg på en måte i skjulet ute på gårdsplassen.

Bestemor Vera som hadde lidd av mangel på tilhørere (hun kunne da ikke regne oppasseren med de gule fregnene som tilhører!) styrtet seg straks over dem med alle nyheter fra byen. Ikke en eneste bedrift og ikke en eneste institusjon var i gang, men etter ordre fra den tyske kommandanten gikk folk på arbeid og satt der et bestemt antall timer. Tyskerne fanget jødene i byen og kjørte dem til Vorosjilovgrad hvor de sa at det var en getto. Men mange sa at de i virkeligheten bare kjørte jødene til Verkhneduvannajalunden og drepte dem der og gravde dem ned. Og Maria Andrejevna Borts var svært redd for mannen sin, at noen skulle angi ham. Foreløpig hadde ikke en eneste kommunist og ikke et eneste medlem av komsomol latt seg innregistrere hos den tyske kommandanten («at jeg selv skulle krype inn i halsen på dem, — de ville nok få meg i vrangstrupen!» sa bestemor Vera). Ja, det ble fortalt at de alt hadde oppdaget mange og arrestert dem. Men hvem det var, det visste ikke bestemor Vera. Etter brannen i trusten brant den nye badstua bak Sjanghaj opp under lignende forhold. Tyskerne hadde så vidt innrettet den til kaserne da det plutselig begynte å brenne. Av samtaler mellom tyske soldater hadde de fått vite at det var sterke kamper mellom tyske avdelinger og partisaner omkring landsbyen Mitjanskaja og

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

andre steder. Og i forbindelse med alt dette var det i byen og rundt omkring blitt arrestert mange uskyldige mennesker.

Fra det øyeblikk da Oleg var kommet hjem, var det som Jelena Nikolajevna våknet av den stivnede tilstanden hun hadde vært i siden Oleg dro. Hun ble igjen fylt av den energi og handlekraft som var så typisk for henne. Hun flakset rundt Oleg som en falkemor omkring falkungen som er falt ut av redet. Og han merket ofte det oppmerksomme, anspente og urolige blikket hennes på seg: «Hvordan har du det, Oleg? Har du krefter til å holde ut alt dette, Oleg?»

Og han var plutselig stivnet til etter den oppløftede stemningen som hadde grepet ham underveis. Alt var annerledes enn han hadde tenkt seg det.

En ung mann som skal ut i kampen forestiller seg denne kampen som en uavbrutt rekke heltemodige slag mot undertrykkelse og ondskap. Men det onde viste seg å være ugripelig og hverdagslig på en uutholdelig, ekkel måte.

Den lodne, svarte, godmodige hunden som Oleg hadde likt så godt å leke med, var ikke i live lenger. Gata virket naken med de nedhogne trærne og buskene på gårdsplassene og i hagene. Og det så ut som om nakne tyskere gikk omkring i denne nakne gata.

General baron von Wenzel la likeså lite merke til Oleg, Marina og onkel Kolja som han hadde lagt merke til bestemor Vera og Jelena Nikolajevna.

Bestemor Vera følte seg riktignok ikke krenket over at generalen oppførte seg på denne måten.

— Det er jo den nye ordenen deres, sa hun. — Og jeg er jo et gammelt menneske og vet at det er en svært gammel orden, slik som vi hadde det da det var livegenskap. Den gangen hadde vi også tyske godseiere, de var likså hovne som denne baronen, gid øynene sprakk på ham. Hvorfor skulle jeg bli fornærmet på ham? Han kommer likevel til å fortsette å være den samme, inntil våre kommer og vrir halsen om på ham ....

Men for Oleg var generalen med de smale, blanke støvlene og det renvaskede adamseplet den som hadde hovedskylden for den uutholdelig nedverdigende stilling som Oleg og de

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

menneskene som sto ham nær og alle omkring, var kommet i. Det var liksom han bare kunne bli kvitt denne følelsen av nedverdigelse hvis han drepte den tyske generalen. Men i stedet for denne generalen ville det komme en ny en. Og han ville være akkurat lik den gamle — med et renvasket adamseple og blanke støvler.

Adjutanten med de lange bena begynte å ofre mye høflig og kald oppmerksomhet på Marina og tvang henne stadig oftere til å varte opp for seg og generalen. Når han så på Marina hadde de fargeløse øynene et foraktelig og samtidig gutteaktig nysgjerrig uttrykk. Det var liksom han så på et eksotisk dyr som kunne skaffe ham en god del fornøyelse, men det var ikke klart for ham hvordan han skulle behandle det.

Nå var adjutantens yndlingsbeskjeftigelse å lokke den lille sønnen til Marina inn til seg med et sukkertøy. Når gutten strakte ut den lubne hånden så puttet adjutanten sukkertøyet fort inn i sin egen munn. Han gjentok dette til gutten begynte å gråte. Da satte han seg på huk foran gutten, strakte ut tungen med sukkertøyet på den røde tungespissen, sudde og tygde demonstrativt og lo lenge og rullet med de blasse øynene.

Marina syntes at hele mannen var motbydelig — fra de lange bena til de unaturlig hvite neglene. Han var for henne ikke et menneske, ja ikke et dyr. Hun syntes han var ekkel slik som folk synes at frosker, firfisler, salamandere er ekle. Og når han tvang henne til å varte opp for seg, følte hun vemmelse og samtidig skrekk fordi dette vesenet hadde henne helt i sin makt.

Men den som gjorde livet virkelig uutholdelig for de unge menneskene, det var oppasseren med de gule fregnene. Oppasseren hadde forbausende mye tid. Han var sjefen blant de andre oppasserne, kokkene og soldatene som stelte for generalen. Og hele fritiden brukte han til igjen og igjen å spørre de unge menneskene om hvordan de hadde tenkt å komme unna tyskerne og hvordan de ikke hadde klart det. Og hver eneste gang kom han med sine betraktninger om at bare dumme og primitive mennesker kunne rømme for tyskerne.

Han forfulgte dem både i skjulet hvor de pleide å sitte, og ute på gårdsplassen hvor de gikk for å trekke frisk luft, og i

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

huset når generalen ikke var til stede. Og bare når bestemor kom, ble de kvitt oppasseren.

Underlig nok var den digre oppasseren med de røde hendene redd for bestemor enda han tilsynelatende oppførte seg likså fritt mot henne som mot de andre. Tyskeren og bestemor Vera snakket til hverandre på en utrolig blanding av tysk og russisk. Og til å understreke det de sa, brukte de både ansiktet og hele kroppen. Bestemor var alltid nøyaktig og giftig, og oppasseren alltid svært grov, dyrisk og dum. Men de forsto hverandre utmerket.

Hele familien spiste frokost, middag og aftens sammen i skjulet. Det ble gjort liksom i smug. De spiste kålsuppe uten kjøtt i, grønnsaker, kokte poteter. Og i stedet for brød spiste de havrekaker som bestemor laget. Bestemor hadde en god del mat liggende bortgjemt. Men etter at tyskerne hadde spist opp alt som de kunne komme til, laget bestemor bare mat uten kjøtt og fett. Hun ville vise tyskerne at de ikke hadde noe annet. Om natten når tyskerne sov, kom bestemor i all hemmelighet ut i skjulet med et stykke flesk eller et egg. Dette var det også noe nedverdigende i — å skjule seg i mørket for å spise.

Valko lot ikke høre fra seg. Og Vanja kom ikke. Og det var vanskelig å tenke seg hvordan de skulle treffes. Tyskerne bodde i alle hus. De så oppmerksomt på alle som kom. Til og med et tilfeldig møte, en samtale ute på gata kunne vekke mistanke.

Når Oleg lå utstrakt på senga med hendene under hodet og alle sov rundt omkring, og den friske luften fra steppen strømte inn i skjulet gjennom den åpne døra, og månen som nesten var full spredte et gråhvitt lys over himmelen og kastet glitrende trekanter på jordgolvet like ved føttene hans — når han lå slik, tenkte han med lengsel på at Lena Posdnysjeva bodde her — i samme by. Det var som skikkelsen hennes svevde over ham, uklar, oppdelt i enkelte trekk. Øynene var som kirsebær om natten, med gylne måneflekker. Ja, han hadde sett disse øynene om våren i parken, eller kanskje han hadde drømt om dem. Latteren klang fjern, den besto av sølvklare lyder, det var nesten som den var kunstig, hver lyd skilte seg

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

fra de andre, liksom det klirret i skjeer bak veggen. Oleg var fylt av bevisstheten om at hun var nær ham og at han ikke kunne se henne. Slik føler helt unge mennesker, uten lidenskap, uten samvittighetsnag — de lever i fantasien og føler seg lykkelig ved det.

Når hverken generalen eller adjutanten var hjemme, gikk Oleg og Nikolaj Nikolajevitsj inn i huset. En blandet lukt slo imot dem: det luktet parfyme, utenlandsk tobakk. Og dessuten var det også denne spesifike ungkarslukten som hverken parfyme eller tobakkslukt kan overdøve og som er typisk både for generaler og soldater når de bor utenfor familien.

En slik stille time kom Oleg inn i huset for å besøke moren. Den tyske kokken og bestemor Vera holdt tause på å lage mat på ovnen — hver for seg. Og i rommet som ble brukt som spisestue lå oppasseren på divanen, med støvler på bena og lue på hodet. Han røykte og kjedet seg visst veldig. Han lå på den samme divanen som Oleg ellers pleide å sove på.

Så snart Oleg var kommet inn i rommet, lot oppasseren de dovne øynene sine hvile på ham.

— Stopp! sa oppasseren. — Du begynner visst å innbille deg for mye, — ja, ja, jeg legger mer og mer merke til det! sa han, satte seg opp og satte de store føttene med de tykke støvlene ned på golvet. — Hold armene langs siden og slå hælene sammen, du snakker med en mann som er eldre enn deg! — Han prøvde å fremkalle forbitrelse eller irritasjon hos seg selv, men han var blitt så slapp av varmen at han ikke orket det. — Gjør som jeg sier! Hører du?! brølte han.

Oleg forsto hva oppasseren sa. Han så taus på de gule fregnene, og plutselig satte han opp en forskrekket mine, huket seg ned, slo seg på knærne og skrek:

— Generalen kommer!

Oppasseren var på bena i samme øyeblikk. Han hadde revet sigaretten ut av munnen og stumpet den i neven. Det dovne ansiktet fikk øyeblikkelig et underdanig og sløvt uttrykk. Han slo hælene sammen, strakte armene langs siden og stivnet til.

— Der ser du, din slyngel! Her ligger han og drar seg på divanen når herren er ute .... Du får stå slik nå, sa Oleg uten å heve stemmen. Han nød å kunne snakke slik til oppas-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

seren uten å være redd for at hun skulle forstå ham. Så gikk han inn i rommet til moren.

Moren sto ved døra, med løftet hode. Hun var blek og holdt et sytøy i hendene. Hun hadde hørt alt.

— Du må da ikke oppføre deg slik .... begynte hun.

Men i det samme styrtet oppasseren med et brøl inn til dem.

— Tilbake! .... Hit! .... hylte han ute av seg.

Ansiktet var blitt så rødt at fregnene var forsvunnet.

— Ikke bry deg om denne idioten, mor, sa Oleg, stemmen skalv litt. Han så ikke på oppasseren, men lot som han ikke eksisterte.

— Hit! .... Svin! brølte oppasseren.

Plutselig styrtet han mot Oleg, tok tak i jakka hans med begge hender, ristet som rasende i ham og stirret på ham med øyne som var helt hvite i det mørkerøde ansiktet.

— Du må ikke .... du må ikke! Oleg, nå, gi etter, hvorfor skal du være slik .... sa Jelena Nikolajevna og prøvde med de små hendene sine å rive de digre, røde hendene til oppasseren fra brystet til Oleg.

Oleg ble også mørkerød, han grep oppasseren i beltet med begge hender og de lynende øynene hans stirret så hatefullt inn i ansiktet på tyskeren at denne ble forvirret et øyeblikk.

— Slipp .... Hører du? sa Oleg med lav, uhyggelig stemme. Han dro oppasseren nærmere inn til seg med et voldsomt rykk og ble enda mer rasende da han så at ansiktet til oppasseren fikk et usikkert uttrykk.

Oppasseren slapp ham. De sto overfor hverandre og pustet tungt.

— Gå, Oleg, gå .... gjentok Jelena Nikolajevna.

— Din villmann .... Den verste av villmenn, sa oppasseren og prøvde å snakke så foraktelig han kunne. Han senket stemmen. — En må bruke pisken på dere som på bikkjer!

— Det er du som er verre enn en villmann, for du er lakei for villmenn. Du kan ikke gjøre annet enn stjele høns, rote i koffertene til kvinnene og dra støvlene av folk som kommer forbi, sa Oleg og så hatefullt inn i de hvite øynene til tyskeren.

Oppasseren snakket tysk og Oleg russisk. Men alt de sa kom så klart fram i holdningen og ansiktsuttrykkene deres at

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

de begge to utmerket forsto hverandre. Da Oleg hadde snakket ut, slo oppasseren ham i ansiktet med slik kraft at Oleg holdt på å falle.

Aldri hadde en hånd rørt Oleg i de seksten og et halvt år han hadde levd. Det hadde aldri hendt. Selve luften som han åndet fra barndommen av både hjemme og på skolen var en ren luft. Der hersket det kappestrid, og grov fysisk tvang var likeså umulig som tyveri, mord eller bedrag. Blodet strømte til hodet på Oleg. Han ble helt rasende og styrtet mot oppasseren. Oppasseren vek tilbake mot døra. Moren hengte seg på skulderen til Oleg.

— Oleg! Kom til deg selv! .... Han kommer til å drepe deg! .... sa hun. De tørre øynene hennes glitret og hun presset seg stadig tettere inn til sønnen.

Bestemor Vera, onkel Kolja og den tyske kokken med kokkelue på hodet og et hvitt forkle over soldatuniformen kom løpende da de hørte larmen. Oppasseren brølte som en vill. Og bestemor Vera bredte ut de tynne armene så de brokete ermene flagret, skrek og hoppet foran oppasseren som en rugehøne og trengte ham ut i spisestua.

— Oleg, gutten min, jeg ber deg .... Vinduet står oppe, løp, løp! .... hvisket Jelena Nikolajevna inn i øret på Oleg.

— Gjennom vinduet? Jeg klatrer ikke ut gjennom vinduet i mitt eget hus! sa Oleg, neseborene og leppene hans skalv stolt. Men han var alt kommet til seg selv. — Ikke vær redd, mor, slipp meg, jeg skal gå selv .... Jeg går til Lena, sa han plutselig.

Han gikk med bestemte skritt ut i spisestua. Alle vek unna for ham.

— Nei, for et svin, for et svin du er! sa Oleg og snudde seg mot oppasseren. — Du slår når du vet at en ikke kan slå igjen. Og han gikk ut av huset med langsomme skritt.

Kinnet hans brente. Men han følte at han hadde vunnet en moralsk seier. Han hadde ikke gitt etter for tyskeren i noe, og tyskeren var til og med blitt redd for ham. Han hadde ikke lyst til å tenke på hvilke følger opptrinnet kunne få. Det var det samme! Bestemor hadde rett: skulle en rette seg etter den

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

nye ordenen deres? Til helvete med den! Han skulle handle slik som han måtte. Så fikk en se hvem som var sterkest.

Han gikk ut gjennom grinden fra Saplins, ut på gata som gikk parallelt med Hagegata. Og nesten like ved huset støtte han på Stjopa Safonov.

— Hvor skal du? Jeg skulle til deg, sa den lille, hvithårete Stjopa fort. Og han ristet den store hånden til Oleg fornøyd med begge hender.

Oleg ble forvirret:

— Jeg skal et sted ....

Han ville legge til: «det er noe for familien», men han fikk det ikke til.

— Så rød du er i kinnet? spurte Stjopa forundret og slapp hånden til Oleg. Han spurte visst bare om ting han ikke skulle spurt om i dag.

— Jeg har slåss med en tysker, sa Oleg og smilte.

— Hva er det du sier? Flott! .... Stjopa så beundrende på det røde kinnet til Oleg. — Desto bedre. I grunnen kom jeg nettopp til deg i den anledning.

— Hvilken anledning, mener du? lo Oleg.

— Kom, jeg skal følge deg, ellers henger en av tyskerne seg på oss hvis vi står her .... Stjopa tok Oleg i armen.

— D-det er best jeg følger deg, sa Oleg og stammet.

— Kanskje du i det hele tatt kan utsette din sak for en stund og komme med meg?

— Hvorhen?

— Til Valja Borts.

— Til Valja? .... Oleg fikk litt dårlig samvittighet fordi han ikke hadde besøkt Valja ennå. — Er det tyskere hos dem?

— Nei. Det er nettopp det som er saken. Det er i grunnen Valja som har sendt meg til deg.

For en lykke det var plutselig å komme til et hus hvor det ikke var noen tyskere! Å komme til den kjente, skyggefulle hagen, med det samme blomsterbedet som så ut som innrammet av pelsverk, og med det samme gamle akasietreet med de mange stammene og det lysegrønne, kniplingsaktige løvet som var helt urørlig liksom det var sydd på den blå steppehimmelen.

Maria Andrejevna syntes at alle elevene fra skolen hennes

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

var små barn og hun klemte og kysset Oleg lenge og pratet høyt:

— Har du glemt gamle venner? Det er lenge siden du kom tilbake, men du viser deg ikke — du har glemt oss! Og vi som alle sammen var så glad i deg her? Hvem var det som satt hos oss i timevis og rynket pannen og hørte Valja spille? Og hvilket bibliotek var det du brukte som ditt eget? Å, Oleg, Oleg! Og vi .... hun grep seg til hodet. — Jo da, han skjuler seg! sa hun og stirret uhyggelig fram for seg. Hun hvisket, men stemmen strømte ut av henne som damp av et lokomotiv og kunne høres over hele gata. — Ja, ja, jeg kan ikke si til deg engang hvor han skjuler seg .... Så nedverdigende og skrekkelig å måtte skjule seg i sitt eget hus! Og han blir visst nødt til å dra til en annen by. Han har ikke så utpreget jødiske trekk, — eller hva mener du? Her kan han bli angitt, men i Stalino har vi gode venner, slektninger av meg, russiske mennesker .... Ja, han blir nødt til å dra, sa Maria Andrejevna og ansiktet fikk et trist, til og med lidende uttrykk. Men hun var så ualminnelig frisk og sunn at triste følelser ikke fant noen passende form i ansiktet hennes. Enda Maria Andrejevna snakket helt oppriktig, så det ut liksom hun skapte seg.

Oleg klarte til slutt å rive seg løs fra henne.

— Det er virkelig lumpent av deg, sa Valja og dro den fyldige overleppen hovent i været. — Du er kommet tilbake for lenge siden, men du besøker ikke oss!

— D-du kunne jo også kommet til meg! sa Oleg og smilte sjenert.

— Hvis du regner med at unge piker selv skal komme til deg, så har du sikret deg en ensom alderdom! sa Maria Andrejevna høyt.

Oleg så muntert på henne og de lo begge.

— Vet dere hva, han har alt slåss med en tysker — ser dere så rød han er på det ene kinnet! sa Stjopa Safonov fornøyd.

— Alvorlig talt, har du slåss? Valja så nysgjerrig på Oleg. — Mor, hun vendte seg plutselig mot moren, — jeg tror de venter på deg inne ....

— Herregud, for noen konspiratører! sa Maria Andrejevna

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

høylydt og løftet de sterke armene mot himmelen. — Jeg går, jeg går ....

— Med en offiser? Eller en soldat? spurte Valja Oleg.

Foruten Valja og Stjopa Safonov var det en gutt i hagen som Oleg ikke kjente. Han var mager, barbent og hadde stritt, lyst hår med skill. Leppene sto litt fram. Gutten satt taus mellom to akasiestammer og så hele tiden undersøkende på Oleg. Det var noe rolig og tillitvekkende både ved blikket og hele hans måte å være på, og Oleg så også uvilkårlig i retning av ham.

— Oleg! sa Valja med et bestemt uttrykk i ansiktet og stemmen da moren hadde gått inn i huset. — Hjelp oss å få forbindelse med den illegale organisasjonen .... Nei, vent, sa hun da hun la merke til at ansiktet til Oleg fikk et fraværende uttrykk. Han smilte forresten straks åpent igjen. — Du vet jo sikkert hvordan det skal gjøres! Dere hadde alltid mange partimedlemmer i huset, og jeg vet at du holder deg mer til de voksne enn til guttene.

— Nei, jeg har dessverre mistet mine forbindelser, svarte Oleg med et smil.

— Det kan du fortelle andre, her er vi for oss selv .... Ja! Du er kanskje redd for ham? Det er jo Serjosjka Tjulenin! ropte Valja og kastet et fort blikk på gutten som satt taus i treet.

Valja sa ikke noe mer om Serjosjka Tjulenin; men det var også tilstrekkelig.

— Jeg snakker sant, sa Oleg. Han vendte seg nå til Serjosjka Tjulenin. Han gikk uten videre ut fra at det var ham, Serjosjka, som var hovedmannen når det gjaldt å få i stand denne samtalen. — Jeg vet at det finnes en illegal organisasjon. Jeg er helt sikker på at det er den som har satt fyr på trusten og badstua, sa Oleg. Han la ikke merke til at det var noe som glimtet i øynene til Valja og at et smil så vidt gled over den fyldige, røde overleppen. — Og jeg er bekjent med at vi, medlemmer av komsomol, i nærmeste fremtid får instrukser om hva vi skal gjøre.

— Tiden går .... Det klør i hendene! sa Serjosjka.

De begynte å snakke om de guttene og jentene som kunne

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

være i byen. Stjopa Safonov var en omgjengelig gutt og var venner med gutter og jenter fra hele byen. Han skildret nå alle sammen slik at Valja, Oleg og Serjosjka glemte tyskerne og grunnen til denne samtalen, og brølte av latter.

— Og hvor er Lena Posdnysjeva? spurte Valja plutselig.

— Hun er her! ropte Stjopa. — Jeg møtte henne på gata. Hun går der så utstaset, med hodet slik, — og Stjopa satte den fregnete oppstoppernesen i været og liksom fløt gjennom hagen. — Jeg sier til henne: «Lena, Lena,» men hun bare nikker slik, demonstrerte Stjopa.

— Det er ikke det minste lik henne! Valja lo og kastet et lurt blikk på Oleg.

— Husker du hvor fint vi sang hos henne? For tre uker siden, det er bare tre uker siden, tenk det! sa Oleg og så på Valja med et snilt, trist smil. Han fikk det straks travelt med å komme av gårde.

Han gikk ut sammen med Serjosjka.

— Valja har fortalt meg mye om deg, Oleg, og da jeg fikk se deg selv stolte jeg straks på deg, sa Serjosjka og kastet et fort, litt sjenert blikk på Oleg. — Jeg sier dette for at du skal vite det, og siden skal vi ikke snakke mer om det. Saken er den: det er ikke noen illegal organisasjon som har satt fyr på trusten og badstua, det er jeg som har gjort det ....

— Hvordan det, alene? Oleg så på Serjosjka med blanke øyne.

— Ja, alene ....

En stund gikk de uten å si noe.

— D-det var ikke bra at du var alene .... Det er flott, modig gjort, men .... d-det er ikke bra at du var alene, sa Oleg og ansiktet fikk samtidig et godmodig og bekymret uttrykk.

— Men det finnes en illegal organisasjon, jeg vet det, fortsatte Serjosjka uten å gå noe mer inn på det Oleg sa. — Jeg holdt på å komme på det rette sporet, men .... Serjosjka slo ergerlig ut med hånden, — jeg klarte ikke å holde på det ....

Han fortalte Oleg hvordan han hadde vært hos Ignat Fomin og det som hadde foregått der. Han la ikke skjul på

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

at han var nødt til å gi feil adresse til mannen som holdt seg gjemt hos Fomin.

— Har du også fortalt Valja om det? spurte Oleg plutselig.

— Nei, jeg har ikke fortalt noe til Valja, sa Serjosjka rolig.

— B-bra, svært b-bra! Oleg grep Serjosjka i hånden. — Når du har hatt en slik samtale med en mann kan du jo igjen gå til ham? sa han opphisset.

— Saken er nettopp den at det ikke går, sa Serjosjka og en hard rynke kom fram ved siden av leppene. — Ignat Fomin har angitt denne mannen til tyskerne. Han anga ham ikke med en gang, men fem-seks dager etter at tyskerne var kommet. Det blir sagt i Sjanghaj at han ville få tak i hele organisasjonen gjennom denne mannen. Men mannen var visst forsiktig. Fomin ventet litt, og så anga han ham og begynte å arbeide i politiet for tyskerne.

— Hva for noe politi? ropte Oleg forundret. Hva hadde det ikke foregått i byen mens han satt i vedskjulet sitt.

— Du vet, den brakken bak distriktseksekutivkomitéen, der hvor militsen vår var? .... Der er det tyske feltgendarmeriet nå, og de holder på å danne en politistyrke av russere. Det sies at de har funnet en kjeltring som leder for det, — en eller annen Solikovskij. Han har arbeidet ved en liten gruve et sted i distriktet. Og nå hjelper han til med å få tak i politimenn blant alle slags uslinger.

— Hvor har de gjort av ham? Har de drept ham? spurte Oleg.

— Hvis de er dumme så har de drept ham alt, sa Serjosjka. — Jeg tror at de holder på ham ennå. De må få noe ut av ham, og han er ikke slik at han forteller noe. De har ham sikkert i den samme brakken og drar det ut av ham. Det er andre fanger der også, men jeg har ikke klart å få greie på hvem det er ....

Hjertet til Oleg trakk seg plutselig sammen av en uhyggelig tanke: mens han gikk og ventet på beskjed fra Valko, satt denne sterke mannen med sigøynerøynene kanskje alt i denne brakken i bakkeskråningen, i en mørk og trang selle, og de dro det ut av ham, som Serjosjka hadde sagt.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Takk .... takk for at du fortalte meg alt dette, sa Oleg med hul stemme.

Og han fortalte Serjosjka om den samtalen han hadde hatt med Valko og etterpå med Vanja Semnukhov. Han forsto at det var mest hensiktsmessig å fortelle det og nølte ikke med å bryte det løftet han hadde gitt Valko.

De gikk langsomt nedover Tregata. Serjosjka gikk og vagget på de nakne føttene. Oleg tok lette og kraftige skritt. Skoene hans var ordentlig pusset som alltid. Og Oleg fortalte om den aksjonsplanen han hadde tenkt ut: først å se nærmere på ungdommen, legge merke til de mest trofaste, standhaftige, de som passet for saken. Så måtte de få greie på hvem som var arrestert i byen og i distriktet, hvor de satt og så finne en mulighet for å hjelpe dem. Og de måtte hele tiden drive observasjoner blant tyske soldater for å få vite alt som kommandanturet foretok seg, enten det gjaldt sivilbefolkningen eller tyskerne.

Det kom straks liv i Serjosjka og han foreslo å organisere en våpeninnsamling. Det lå mye våpen og slang rundt omkring, til og med ute på steppen.

De forsto begge to at det var hverdagslige ting, men det var ting som kunne settes ut i livet. Realitetssansen våknet i dem begge.

— Alt det vi har sagt til hverandre, alt som vi kommer til å få vite og gjøre, må ingen andre enn oss få greie på, ingen, det samme hvem det er, selv om det er en aldri så god venn! sa Oleg og så fram for seg med blanke, glitrende, vidåpne øyne. — Vennskap er én ting, men her lukter det blod, sa han med ettertrykk. — Du, Vanja og jeg, og det er det hele .... Og når vi får i stand forbindelse får vi vite hva vi skal gjøre ....

Serjosjka sa ikke noe. Han likte ikke eder og forsikringer.

— Hva er det som er i parken nå? spurte Oleg.

— En tysk bilpark. Og luftvern rundt omkring. De har gravd opp hele jorden som griser!

— Stakkars parken vår! .... Og er det tyskere hos dere?

— Bare sånn forbigående, de liker ikke huset vårt, smilte

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Serjosjka. — Vi kan ikke møtes hos meg, sa han. Han forsto hvorfor Oleg spurte. — Det er en litt for stor boligtetthet.

— Vi skal holde forbindelsen gjennom Valja.

— Akkurat, sa Serjosjka fornøyd.

De fulgtes til jernbaneovergangen og skiltes med et kraftig håndtrykk. De var nesten like gamle og forsto hverandre med en gang under denne korte samtalen. De var i en tillitsfull, oppløftet stemning.

Familien Posdnysjev bodde i kvartalet «Høylåvene». Akkurat som Kosjevojs og Korostylevs hadde de halvparten av et standardhus. Oleg så alt på avstand de åpne vinduene med de gamle tyllgardinene. Og han hørte pianospill og den kunstige latteren til Lena som besto av enkelte, sølvklare lyder. En eller annen slo med sterke, energiske fingrer de første akkordene til en romanse som Oleg kjente, og Lena begynte å synge. Men den som akkompagnerte henne kom straks ut av takten og Lena lo og viste så med stemmen hvor han hadde slått galt og hvordan han skulle gjøre det. Og så gjentok det samme seg igjen.

Stemmen og pianoklangen gjorde Oleg plutselig så beveget at han ikke kunne få seg til å gå inn i huset. Disse tonene minte ham igjen om de lykkelige kveldene nettopp her, hos Lena, i kretsen av venner som det visst var så mange av dengang .... Valja akkompagnerte og Lena sang. Lenas ansikt var beveget, og han så på henne, lykkelig og fortryllet av stemmen og pianoklangen som for alltid hadde preget seg i minnet og fylte hele hans unge verden.

Å, om han aldri mer hadde gått over dørstokken i dette huset! Om dette sammensatte inntrykk av musikk, ungdom, den første kjærlighets uklare følelse for alltid var blitt igjen i hans hjerte!

Men han var alt kommet inn i gangen og fra gangen inn i kjøkkenet. Kjøkkenet var halvmørkt, det lå på skyggesiden. Og der ved kjøkkenbordet satt moren til Lena, en tørr, liten dame med gammeldags frisyre og mørk, gammeldags kjole. Overfor henne satt en tysk soldat med et likså gult hode som den oppasseren Oleg hadde slåss med, men denne her var uten fregner, liten og tykk. Etter alt å dømme var han også

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

oppasser. De satt på to krakker rett overfor hverandre, svært fredelig og hyggelig, det var tydelig at det ikke var første gang. Den tyske oppasseren smilte selvtilfreds og høflig, til og med litt kokett i blikket og holdt på å ta ut noe av en ryggsekk som han holdt på fanget og gi det videre til Lenas mor. Og hun, med det tørre, lille ansiktet og de gammeldagse krøllene, hadde et uttrykk i ansiktet som en gammel dame som forstår at det er en som vil gjøre seg litt til for henne. Hun smilte nedlatende og underdanig på samme tid og tok med skjelvende hender det han ga henne og la det i fanget sitt. De var begge to så opptatt av denne enkle handlingen at de ikke hørte at Oleg kom inn. Og han så hva moren til Lena hadde i fanget: en boks med sardiner, en plate sjokolade, og en smal, firkantet halvliterboks med skrukork og etikett i sterkt gule og blå farger. Slike bokser hadde Oleg sett hos tyskerne hjemme hos seg — det var matolje.

Moren til Lena fikk øye på Oleg og gjorde uvilkårlig en bevegelse med hendene liksom hun ville skjule det hun hadde i fanget. Og oppasseren så ham også og kastet et likegyldig blikk på ham mens han holdt i ryggsekken.

Pianoklangen og sangen i rommet ved siden av stoppet. Oleg hørte latter. Så kom det tyske ord. Og Lena sa med den sølvklare, tydelige stemmen sin:

— Nei, nei, jeg gjentar, ich wiederhole, her er en pause, og så gjentar jeg engang til, og så ....

Og hun lot selv de slanke fingrene gli over tangentene.

— Er det deg, kjære Oleg? Er du ikke reist da? sa moren til Lena med falsk, vennlig stemme og løftet de tynne øyebrynene forundret. — Du vil treffe Lena?

Hun puttet raskt det hun holdt i fanget ned i bordskuffen, og rørte ved krøllene sine med de tørre fingrene liksom hun ville kjenne etter om de var i orden. Så trakk hun hodet inn mellom skuldrene, satte fram nesen og haken og gikk inn i det rommet hvor pianospillet og stemmen til Lena kom fra.

Oleg sto midt i rommet foran den tyske oppasseren som så likegyldig på ham. Han var blitt blek, de kraftige armene hang ned og han var plutselig blitt klosset og tung.

I rommet ved siden av kom Lena med et forundret og for-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

virret utrop. Hun sa noe med lav stemme til de andre, liksom hun unnskyldte seg. Så trampet hælene hennes fort gjennom rommet. Hun kom fram i døra kledd i en grå kjole med mørkt mønster som virket litt tung på den tynne skikkelsen, med tynn, bar hals, solbrente kraveben og nakne, brune armer. Hun sto og holdt seg fast i dørkarmen.

— Oleg? .... sa hun og ble så forvirret at det brune ansiktet ble helt rødt. — Og vi ....

Men det viste seg at hun ikke hadde noe i beredskap som forklaring på hva de gjorde. Og hun smilte unaturlig og løp bort til Oleg med ekte kvinnelig mangel på logikk, grep ham i armen og dro ham etter seg. Så slapp hun ham og sa: «kom, kom», og da hun alt sto i døra snudde hun seg med bøyd hode og ba ham en gang til komme inn.

Oleg gikk inn etter henne. Han holdt på å støte på moren til Lena som gled ut forbi ham. To tyske offiserer i grå uniformer så på Oleg uten nysgjerrighet og ikke særlig ergerlig, bare som på en ting en måtte finne seg i. Den ene offiseren satt på en stol foran det åpne pianoet, den andre sto mellom vinduet og pianoet.

— Han er fra skolen vår, sa Lena med sølvstemmen sin. — Sett deg, Oleg .... Du husker vel denne romansen? Jeg har plaget meg i en time snart for å få dem til å lære den. Vi skal gjenta alt sammen, mine herrer! Sett deg, Oleg ....

Oleg løftet øynene mot henne, de var halvveis dekket av de gylne øyebrynene. Han sa tydelig, med ettertrykk på hvert ord, så det var liksom ordene slo henne i ansiktet:

— Hva er d-det de betaler deg med? Er det ikke matolje? Du er ikke d-dyr! ....

Han snudde seg og gikk ut av huset forbi moren til Lena og den tykke oppasseren med det gule standardhodet.

21. kapitel.

Den første krigsvinteren etter at faren var død, arbeidet Volodja Osmukhin i stedet for å gå i siste klasse på Vorosjilovskolen. Han var låsesmed ved den mekaniske avdelingen

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

ved «Krasnodonkull». Han hadde arbeidet der til den dagen han ble kjørt på sykehuset med et blindtarmanfall.

Etter at tyskerne var kommet, hadde Volodja selvfølgelig ikke tenkt å vende tilbake til arbeidet igjen. Men så var det kommet ordre fra den tyske kommandanten om at alle skulle innfinne seg på arbeidsstedet. Represaliene begynte og det gikk rykter om at alle som holdt seg unna skulle sendes til Tyskland. Volodja rådførte seg med sin venn Tolja Orlov og bestemte seg til å gå tilbake til arbeidet.

Formannen i avdelingen var gamle Ljutikov, som var en gammel, erfaren arbeider. Det var den samme Ljutikov som Sjulga i samtalen med Ivan Protsenko hadde nevnt blant de kommunistene som skulle være igjen i Krasnodon for å arbeide illegalt. Volodja visste det selvfølgelig ikke, men Ljutikov hadde lenge kjent familien til Volodjas mor, Rybalovs. Og han kjente Volodja godt. Dan han begynte å arbeide igjen, tok Volodja til å snakke med Ljutikov om at han, Volodja, gjerne ville være med på det illegale arbeidet mot tyskerne.

Ljutikov var en gammel mann, men ikke et gammelt partimedlem. Og av karakter var han et godt menneske, men ikke et menneske som var aktivt med i samfunnsmessige spørsmål. Han var gått inn i partiet fordi han etter som årene gikk stadig mer følte hvor underlig det var at han, en gammel russisk arbeidsmann fremdeles ikke var medlem av sitt parti. Han hadde ikke arbeidet illegalt før, selv om han hadde hjulpet bolsjevikene under illegaliteten. Og akkurat da Volodja henvendte seg til ham, var Ljutikov ytterst urolig over at Sjulga var forsvunnet på en så plutselig og underlig måte.

Da det var kommet ordre om å melde seg på arbeidsstedet var Sjulga, som var skrevet inn som Jevdokim Ostaptsjuk, en av de første som kom. Det var i grunnen ikke noe arbeid, det kom bare tyske soldater, korporaler og oppassere med hermetikkbokser med smør og honning for å lodde dem igjen så de kunne sendes til Tyskland. Sjulga fikk anledning til å snakke alene med Ljutikov.

Under evakueringen hadde partiets distriktskomité, etter ordre fra Protsenko, ikke tatt med satsen i distriktets trykkeri. Den var blit gravd ned i parken og Sjulga fikk i siste øye-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

blikk en nøyaktig plan over stedet hvor satsen var gravd ned. Da han snakket med Ljutikov var Sjulga svært urolig for at satsen kunne bli funnet av tyske luftvernsoldater eller andre soldater i bilparken. Sjulga forklarte Ljutikov hvor satsen var gravd ned og ga ham som oppgave på en eller annen måte å finne ut om satsen var i behold, og hvis mulig flytte den over til et annet sted.

Sjulga ga ham dette oppdraget og forsvant. Han kom ikke på arbeidet hverken dagen etter, eller neste dag, eller en uke senere. Ljutikov visste ikke hvor Sjulga bodde. Hvem av kommunistene ellers som var igjen i byen for å arbeide illegalt visste Ljutikov heller ikke. Det var bare Sjulga som visste det, men han var borte.

Da Sjora Arutjunjants kom tilbake fra den mislykkede evakueringen, ble han straks gode venner med Volodja og Tolja Orlov. Bare mot Ljusia Osmukhin oppførte han seg stivt og høflig. Osmukhins bodde i en bydel hvor hovedstrømmen av tyske styrker kom forbi. Og Sjora bodde i et lite hus utenfor byen, — der likte tyskerne seg ikke. Og vennene møttes som regel hos Sjora.

Samme dag som Volodja av Ljutikov fikk i oppdrag å få greie på hvordan det var med satsen, kom alle tre sammen hos Sjora. Han hadde eget rom, selv om det var så lite at det så vidt var plass til senga og et skrivebord. Og her møtte de også Vanja Semnukhov som nettopp var kommet fra Nisjnjaja Aleksandrovka. Vanja var blitt enda tynnere, klærne var slitte og støvete, — han hadde ikke vært hjemom ennå. Men han var i godt humør og så snart han dukket opp, ble han straks leder for gjengen.

Vanja ga med en gang Tolja «Tordendrønn» i oppdrag å få greie på om det var tyskere hos Oleg og om det gikk an å komme til ham.

Da Tolja kom bort til huset til Kosjevojs fra Hagegata, fikk han se en pen, ung kvinne med rikt, svart hår og kledd i en gammel kjole, komme gråtende ut av huset hvor det sto en tysk vakt. Hun forsvant inn i vedskjulet og derfra kunne en høre gråt og en mannsstemme som beroliget henne. En mager, solbrent gammel kone kom ut med en bøtte i den senete

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

hånden, hentet vann og gikk fort inn igjen. Det var uro i huset, en kunne høre en misfornøyd, befalende tysk stemme og kvinnestemmer som hørtes ut som de ba om unnskyldning. Tolja kunne ikke bli stående der lenger uten at noen ble oppmerksom på ham, og han gikk derfor rundt hele kvartalet ved parken og kom bort til huset fra den gata som gikk parallelt med Hagegata. Men derfra kunne han hverken se eller høre noe. Han benyttet seg av at det i nabohuset, akkurat som hos Kosjevojs, var grinder ut til begge gatene og gikk gjennom nabohagen. Han sto en liten stund ved veggen til vedskjulet som vendte ut mot hagen.

Nå kunne han høre tre kvinnestemmer og en mannsstemme i skjulet. Kvinnen gråt og sa:

— De får drepe meg, men jeg går ikke inn! ....

Og en mannsstemme sa dystert og overtalende:

— Det var et påfunn! Og hvor skal vi gjøre av Oleg? Og ungen? ....

«En kvinne som selger seg! .... For en halv liter olje! En kvinne som selger seg! .... Du skal nok få høre fra meg, ja, du skal høre fra meg, du kommer til å angre det!» sa Oleg i mellomtiden. Han var på vei hjem fra Lena Posdnysjeva, sjalu og krenket. Solen som gikk ned mot kvelden stakk ham i øynene, rød og varm. Og i de røde ringene som danset foran øynene hans kom det tynne, brune ansiktet til Lena fram. Og han så den grå kjolen med det mørke mønsteret og de grå tyskerne ved pianoet. Han gjentok hele tiden: «En kvinne som selger seg! .... En kvinne som selger seg! ....» Og han ble kvalt av en nesten barnslig sorg.

I skjulet fant han Marina. Hun satt med hendene foran ansiktet, med bøyd hode, innhyllet i en sky av lett, svart hår. De andre sto omkring henne.

Mens generalen var borte, hadde adjutanten med de lange bena funnet på å forfriske seg med en kald avrivning og han hadde gitt Marina ordre om å bringe et vaskefat og en bøtte vann inn i rommet. Da Marina lukket opp døra inn til spisestua med vaskefatet og bøtta i hendene, sto adjutanten foran henne helt naken. Han var lang og hvit — «som en bendelorm» fortalte Marina gråtende. Han sto litt unna i hjørnet

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

ved divanen og Marina la ikke merke til ham med en gang. Plutselig var han nesten ved siden av henne. Han så nysgjerrig på henne, foraktelig og frekt. Og hun ble så forferdet at hun slapp vaskefatet og bøtta. Bøtta veltet og vannet fløt ut over golvet. Og Marina løp ut i skjulet.

Nå ventet alle på hvordan det skulle gå etter dette.

— Hvorfor gråter du? sa Oleg barskt. — Du tror at han ville gjøre noe med deg? Hadde han vært hovedmannen her, hadde han ikke spart deg. Han hadde vel tilkalt oppasseren også. Men han ville sikkert virkelig bare vaske seg. Og han sto naken da du kom, fordi det ikke falt ham inn engang å være sjenert overfor deg! Vi er jo verre enn villmenn for disse dyrene. Vi får vel være glad til at de ikke gjør sitt fornødne mens vi ser på, slik som soldatene og offiserene i arméen gjør det! De gjør sitt fornødne mens våre folk ser på og synes at det er helt i sin orden. Å, slik som jeg forstår denne hovne, skitne rasen nå, — nei, de er ikke dyr, de er verre enn dyr — de er udyr! sa han forbitret. — Og at du gråter og at vi alle sammen er stimlet sammen her, — å, for en begivenhet! — det er krenkende og nedverdigende! Vi må forakte disse udyrene, siden vi foreløpig ikke kan utrydde dem, ja, ja, forakte, og ikke nedverdige oss og gråte og drive med kvinnfolkprat! De skal nok få sitt! sa Oleg.

Han gikk ergerlig ut av skjulet. Og så motbydelig som det var hele dagen å se de nakne hagene, hele den nakne gata fra parken til overgangen med tyske soldater overalt!

Jelena Nikolajevna kom ut etter ham.

— Jeg ble redd, du var så lenge borte. Hvordan var det med Lena? spurte hun og så oppmerksomt og spørrende inn i det dystre ansiktet til Oleg.

Leppene til Oleg skalv som på et stort barn.

— Hun har solgt seg! Du må aldri mer snakke til meg om henne ....

Og slik som det alltid var fortalte han uten å merke det selv alt han hadde sett hos Lena og hva han hadde gjort.

— Kan du forstå det! ropte han.

— Du må ikke være bedrøvet over henne, sa moren mykt. — Du er opphisset fordi du er bedrøvet, men det må du

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

ikke være. Siden hun kunne gjøre dette, har hun aldri vært den .... vi trodde hun var. — Hun skulle til å si «du trodde hun var», men bestemte seg til å si «vi trodde». — Men det viser henne fra en dårlig side og ikke oss ....

Den store steppemånen hang som alltid om sommeren lavt i sør. Onkel Kolja og Oleg hadde ikke lagt seg. De satt tause i skjulet ved den åpne døra og så opp mot himmelen.

Oleg så med vidåpne øyne på denne fullmånen som hang på den blå aftenhimmelen liksom omgitt av et ildskjær. Gjenskinnet falt på hustakene og på den tyske vakten ved trappa, og på kålbladene og gresskarene i grønnsakhagen. Oleg så på månen og det var som om han så den for første gang. Han var vant til livet i den lille byen på steppen hvor alt lå åpent og alt som foregikk jå jorden og på himmelen var kjent. Og nå dro alt sammen forbi ham: hvordan den unge månen ble til, og hvordan den utviklet seg, og hvordan fullmånen til slutt gikk opp på den blå himmelen. Og hvem vet om denne lykkelige tiden da han sorgløst fløt sammen med alt som foregikk i den enkle, gode og vidunderlige verden, noen gang kom tilbake?

General baron von Wenzel og adjutanten gikk tause inn i huset. Det raslet i uniformene deres. Alt omkring sov. Bare vakten gikk opp og ned. Onkel Kolja satt en stund og gikk så og la seg. Oleg satt med vidåpne barneøyne ved den åpne døra opplyst av måneskinnet.

Plutselig hørte han rasling bak seg, bak skjulveggen som vendte ut mot naboens gårdsplass.

— Oleg .... Sover du? Våkn opp, hvisket en eller annen gjennom en sprekk.

Oleg var i et blunk borte ved veggen.

— Hvem er det? hvisket han.

— Det er meg .... Vanja .... Står døra oppe hos deg?

— Jeg er ikke alene. Og det er en vakt her.

— Jeg er heller ikke alene. Kan du komme ut til oss?

— Ja.

Oleg ventet til vakten var kommet bort til grinden til Saplins. Så gikk han rundt skjulet tett inn til veggen. Like bak skjulet lå tre stykker på magen i graset. Skjulet kastet en tett

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

skygge over dem. Det var Vanja Semnukhov, Sjora Arutjunjants og en til — en lang kar i en lue som skygget for ansiktet.

— Fy faen! For en lys natt, det var så vidt vi kom oss til deg! sa Sjora og lynte med øynene og tennene. — Volodja Osmukhin, fra Vorosjilovskolen. Du kan stole på ham, akkurat som på meg, sa Sjora, som var sikker på at han hadde gitt den beste anbefaling en kamerat kunne få.

Oleg la seg ned mellom ham og Vanja.

— Jeg må tilstå at jeg slett ikke ventet deg i en slik ulovlig time, hvisket Oleg til Vanja og smilte bredt.

— Hvis en skal holde seg til reglene deres kan en kjede seg i hjel, sa Vanja med et smil.

— Å, din vågehals! lo Oleg og la armen omkring skulderen til Vanja. — Har du alt ordnet opp for dem? hvisket han Vanja rett inn i øret.

— Kan jeg sitte i skjulet ditt til det blir lyst? spurte Vanja. — Jeg har jo ikke vært hjemme ennå. Det viser seg at det er tyskere hos oss ....

— Jeg har jo sagt deg at du kan ligge over hos oss! sa Sjora opprørt.

— Det er for langt til dere .... Det er du og Volodja som synes at natten er lys, men jeg ville bli borte for alltid i et eller annet fuktig hull!

Oleg forsto at Vanja gjerne ville snakke med ham alene.

— Til det blir lyst kan du være her, sa han og trykket skulderen til Vanja.

— Vi har nyheter helt utenom det vanlige, hvisket Vanja lavt, — Volodja har fått kontakt med en som arbeider illegalt. Han har alt fått et oppdrag .... Men du får fortelle selv.

Det at de tre guttene så uventet dukket opp midt på natten og særlig det Volodja Osmukhin fortalte, fikk liv i Oleg. Et øyeblikk trodde han at ingen andre enn Valko kunne ha gitt Volodja et slikt oppdrag. Og Oleg bøyde seg helt inn til Volodja, så inn i de smale, mørke øynene hans og spurte:

— Hvordan har du funnet ham? Hvem er det?

— Jeg har ikke lov til å si hvem det er, sa Volodja litt forvirret, men bestemt. — Sjora og jeg vil nå gå og holde ut-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

kikk, men når vi bare er to er det selvfølgelig vanskelig. Tolja Orlov ville gjerne være med, man han hoster slik, smilte Volodja.

Oleg så en stund taus forbi ham.

— Jeg vil ikke råde dere til å gjøre det i natt, sa han. — Alle som kommer bort til parken er tydelig å se, men vi kan ikke se det som foregår i parken. Det enkleste er å gjøre det uten videre om dagen.

Parken var omgitt av et gjerde som det var lett å se igjennom, og det gikk gater langs parken på alle fire sider. Praktisk som alltid foreslo Oleg at de skulle gå langs gjerdet i morgen, hver i sin gate og på forskjellig tidspunkt. Oppgaven skulle være å huske hvordan luftvernkanonene, skyttergravene og bilene nærmest gata var plasert.

Den virketrangen som hadde fylt guttene da de kom til Oleg falt litt. Men de kunne ikke annet enn være enig i de enkle argumentene til Oleg.

Har det hendt deg, leser, at du har gått vill i en tett skog om natten, eller alene er kommet til et fremmed sted, eller har måttet møte en fare helt alene, eller at du er kommet i en slik ulykke at til og med de mennesker som sto deg nærmest har snudd seg vekk fra deg, eller at du har lett etter noe nytt og ukjent for menneskene og lenge har måttet leve uten å bli forstått eller anerkjent av noen? Hvis noe slikt har hendt deg, vil du forstå hvilken lys, sterk glede, hvilken usigelig følelse av takknemlighet, hvilke uventede krefter fyller menneskesinnet når en møter en venn som er som før, like trofast, like tapper og hengiven! Du er ikke lenger alene i verden, et menneskehjerte slår ved siden av deg! Nettopp dette følte Oleg da han ble alene med Vanja, da han i månelyset fikk se det rolige, følelsesfulle ansiktet til vennen, med de nærsynte øynene som lyste snille og sterke.

— Vanja! Oleg tok omkring ham med de store hendene, presset ham inn til seg og lo en stille, lykkelig latter. — Endelig ser jeg deg igjen! Hvorfor har du vært borte så lenge? Jeg holdt på å forgå uten deg! Å, din faen! sa Oleg. Han stammet og presset ham inn til seg igjen.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Slipp, du kommer til å knuse ribbenene på meg, jeg er jo ingen jente, lo Vanja lavt og gjorde seg løs fra ham.

— Jeg hadde ikke trodd at hun ville få deg i bånd! sa Oleg med et lurt smil.

— At du ikke skammer deg, sa Vanja sjenert, — jeg kunne da ikke gå fra dem etter alt det som har hendt, uten å ordne litt for dem, og før jeg var sikker på at de ikke var utsatt for noen fare? Og så er hun jo slik en sjelden jente. For et klarsyn, for et åpent blikk! sa Vanja begeistret.

I virkeligheten var det slik at Vanja i løpet av de få dagene han tilbrakte i Nisjnjaja Aleksandrovka hadde fått tid til å meddele Klava alt han hadde tenkt gjennom, følt og skrevet i versene sine i løpet av de nitten år han hadde levd. Og Klava, som var en svært snill jente og forelsket i Vanja, hørte taus og oppmerksom på ham. Og når han spurte henne om noe, nikket hun villig og var enig med ham i alt. Det var ikke noe rart i at jo lenger Vanja var sammen med Klava, jo mer klarsynt syntes han hun var.

— Jeg ser, jeg ser, hun har deg i sitt garn! sa Oleg og stammet og så på vennen med leende øyne. — Du må ikke bli sint, sa han plutselig alvorlig da han merket at Vanja ikke likte denne tonen, — jeg tøyser jo bare, jeg er jo glad for din skyld. Ja, jeg er glad, sa Oleg beveget. Rynkene kom fram i pannen og han så en stund forbi Vanja.

— Si meg åpent, det er ikke Valko som har gitt Osmukhin oppdraget? spurte han om en stund.

— Jeg tror ikke det.

— Jeg er urolig for ham, sa Oleg. — Men la oss komme inn i skjulet ....

De lukket døra etter seg og la seg begge to på den smale senga uten å kle av seg. De lå lenge og hvisket i mørket. Det var liksom det ikke fantes noen tysk vakt i nærheten og ikke noen tyskere rundt omkring. De sa mange ganger:

— Nå, det får være nok, vi må sove litt ....

Og så begynte de å hviske igjen.

Oleg våknet da onkel Kolja rusket i ham. Vanja var alt borte.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Hvorfor sover du med klærne på? spurte onkel Kolja og et flyktig smil gled over øynene og leppene.

— Søvnen felte helten .... spøkte Oleg og strakte seg.

— Helten, ja! Jeg hørte på møtet dere holdt i ugraset utenfor skjulveggen. Og det du og Semnukhov snakket om ....

— H-hørte du det? Oleg satte seg opp med et søvnig og forvirret uttrykk i ansiktet. — Hvorfor gjorde du oss ikke oppmerksom på at du ikke sov?

— For ikke å forstyrre ....

— Det hadde jeg ikke ventet av deg!

— Det er mye du ikke ventet av meg, sa onkel Kolja med den langsomme stemmen sin. — Vet du, for eksempel, at jeg har en radiomottager, rett under tyskerne, under en golvplanke?

Oleg ble så overrasket at ansiktet hans fikk et dumt uttrykk.

— Hva? Du leverte den ikke inn den gangen?

— Nei.

— Du lurte altså sovjetmyndighetene?

— Ja.

— Nå, Kolja, det er virkelig sant .... Jeg visste ikke at du var en slik luring, sa Oleg. Han visste ikke om han skulle le eller føle seg krenket.

— For det første har jeg fått radioapparatet som premie for godt arbeid, sa onkel Kolja, — for det annet er det et utenlandsk apparat, med syv lamper ....

— Det ble jo lovt at vi skulle få dem tilbake!

— Lovt, ja. Og nå hadde de vært hos tyskerne, men mitt er hos oss under golvplankene. Og da jeg hørte på deg i natt, så skjønte jeg at vi kunne få god bruk for det. Det viser seg altså at jeg har gjort fullstendig rett, sa onkel Kolja uten et smil.

— Du er likevel en kjekk kar, onkel Kolja! Kom så skal vi vaske oss og ta et parti sjakk før frokost .... Vi har tyske myndigheter og vi har likevel ingen å arbeide for! sa Oleg. Han var i utmerket humør.

I dette øyeblikk hørte de begge en klar kvinnestemme som spurte høyt så det hørtes over hele gårdsplassen:

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Hør her, du, din tosk, bor ikke Oleg Kosjevoj i dette huset?

— Was sagst du? Ich verstehe nicht, svarte vakten ved trappa.

— Har du sett noe så tåpelig, Nina? Han forstår ikke det kvekk russisk. Da får du slippe oss igjennom eller hente et eller annet skikkelig russisk menneske, sa den klare stemmen.

Oleg og onkel Kolja kastet et blikk på hverandre og stakk hodet ut av skjulet.

To unge jenter sto foran den tyske vakten som så litt forvirret ut. Hun som snakket med vakten virket så fargeglad og strålende at både Oleg og onkel Kolja først la merke til henne. Dette inntrykket kom av den ualminnelig iøynefallende, brokete kjolen: på en himmelblå bunn av crépe-de-chine var det tett med røde kirsebær, grønne prikker og gule og violette klatter. Morgensolen glitret i håret hennes som foran lå i en gyllen bølge og falt nedover halsen og skuldrene i fine krøller som tydelig var omhyggelig uttenkt mellom to speil. Og den brokete kjolen satt så godt omkring taljen og lå så lett omkring de slanke bena med de pene, hudfargete strømpene og de elegante kremfargete, høyhælede skoene, at hele skikkelsen ga inntrykk av noe ualminnelig naturlig, bevegelig, lett og luftig.

I det øyeblikk da Oleg og onkel Kolja kikket ut av skjulet, gjorde jenta et forsøk på å komme opp trappa. Og vakten som sto ved siden av med geværet i hånden, sperret veien for henne med den andre hånden.

Jenta ble ikke det minste redd, hun slo vakten lett på den skitne hånden med den lille hvite hånden sin, gikk fort oppover trappa og sa idet hun snudde seg mot venninnen sin:

— Nina, kom, kom ....

Venninen nølte. Vakten sprang mot døra, bredte ut armene og dekket inngangen. Geværet hang i remmen over skulderen. Et dumt og selvtilfreds smil stivnet til i det ubarberte ansiktet til tyskeren fordi han gjorde sin plikt. Men samtidig hadde han et smiskende uttrykk fordi han forsto at bare en ung dame som hadde rett til det kunne oppføre seg slik mot ham.

— Jeg er Kosjevoj, kom hit, sa Oleg og gikk ut av skjulet.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Jenta snudde hodet brått mot ham og så et øyeblikk på ham med mysende, blå øyne. Så løp hun nedover trappa så de høye hælene klapret mot trinnene.

Oleg sto og ventet på henne, stor, med hengende armer. Han så på henne med et uttrykk som syntes å si: «Her er jeg, Oleg Kosjevoj .... Men forklar meg hvorfor dere trenger meg. Hvis det er noe godt, så vær så god, men hvis det er noe vondt, hvorfor har dere da valgt meg? ....» Jenta gikk bort til ham og så en stund på ham liksom hun sammenlignet ham med et fotografi. Den andre jenta som Oleg fremdeles ikke hadde lagt merke til, ble stående litt unna.

— Det er riktig, det er Oleg .... konstaterte den første jenta tilfreds, liksom hun snakket til seg selv. — Vi burde snakke litt alene sammen, — og hun blunket lett til Oleg med de blå øynene.

Oleg ble urolig og sjenert og lot de to jentene gå forbi seg inn i skjulet. Jenta i den fargerike kjolen så oppmerksomt på onkel Kolja med mysende øyne og flyttet blikket over til Oleg med et forundret, spørrende uttrykk.

— Dere kan snakke mens han er til stede, som til meg, sa Oleg.

— Nei, det er kjærlighet det gjelder, ikke sant, Nina? sa hun med et lett smil og så på venninnen.

Oleg og onkel Kolja så også på den andre jenta. Hun hadde et ansikt med store trekk og var solbrent. Armene var bare til albuene og så brune at de nesten var svarte. Det mørke, tykke håret innrammet ansiktet med tunge krøller som var som støpt i bronse, og falt ned over de runde, sterke skuldrene. Og det brede ansiktet hadde et svært enkelt uttrykk — uttrykket lå et sted i de fyldige leppene, i den myke haken og den mykt tegnede og svært alminnelige nesen — og samtidig et uttrykk av styrke, noe utfordrende og oppløftet — det lå et sted i pannen, i de vingeformede øyebrynene, i de store, brune øynene med det rette, modige blikket.

Øynene til Oleg stoppet uvilkårlig på denne jenta. Under samtalen som fulgte, følte han hele tiden at hun var til stede, og han begynte å stamme.

Jenta med de blå øynene ventet til skrittene til onkel Kolja

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

hadde fjernet seg over gårdsplassen. Så nærmet hun ansiktet sitt med de blå øynene til Oleg og sa:

— Jeg kommer fra onkel Andrej ....

— De er modig .... Slik som De tok tyskeren! sa Oleg med et smil etter å ha tidd litt.

— Det gjør ingenting, tyskerne liker å få juling! Hun lo.

— Og hvem er D-De?

— Ljubka, sa jenta i den brokete, duftende crépe-de-chine-kjolen.

22. kapitel.

Ljubka Sjevtsova hørte til den gruppen komsomolmedlemmer som alt i begynnelsen av året var blitt valgt ut og overlatt til partisanstaben for å brukes bak fronten.

Hun holdt på å gjøre seg ferdig med et sanitetskurs og tenkte alt å dra til fronten. Men hun ble i steden flyttet over til radiotelegrafistkurset samme sted, i Vorosjilovgrad.

Etter ordre fra staben skjulte hun det for familien og for kameratene og sa til alle og skrev hjem at hun fortsatte å gå på sanitetskurset. Ljubka likte godt at livet nå var blitt så hemmelighetsfullt. Hun var «Skuespillerinnen Ljubka, så lur som en rev», og hun hadde spilt hele livet.

Som bitte liten spilte hun lege. Hun kastet alle lekene ut av vinduet og gikk omkring med en veske med et rødt kors på, full av bind, gas og bomull. Dengang var hun en hvit, tykk liten jente med blå øyne og smilehull i kinnene. Hun forbandt moren og faren og alle kjente, både voksne og barn, og alle hunder og katter.

En gutt som var eldre enn henne hoppet barbent ned fra gjerdet og skar opp foten på et glasskår fra en flaske. Gutten var fra et hus langt borte, hun kjente ham ikke, og ingen av de voksne var hjemme og kunne hjelpe ham. Og den seksårige Ljubka vasket foten, tok jod på og bandasjerte den. Gutten het Sergej Levasjov. Men han viste Ljubka hverken interesse eller takknemlighet. Han kom aldri mer på gårdsplassen deres, fordi han i det hele tatt foraktet jenter.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Og da hun begynte å gå på skolen, lærte hun så lett og lekende at det virket som hun spilte elev. Men hun hadde ikke lenger lyst til å bli lege eller lærer eller ingeniør, hun ville bli husmor. Og det samme hva hun tok til å gjøre hjemme — om hun vasket golvet eller lagde kjøttkaker, — alt sammen fikk hun til lettere og mer lekende enn moren. Forresten ville hun også bli Tsjapajev*), nettopp Tsjapajev og ikke maskingevær-skyttersken Anka*), for det viste seg at Ljubka også foraktet jenter. Hun laget seg en Tsjapajev-bart med en brent kork og sloss med guttene til en seierrik slutt. Men da hun ble litt større, ble hun glad i å danse, både selskapsdans, russisk og utenlandsk, og folkedanser — ukrainske og kaukasiske. Dessuten viste det seg at hun hadde en god stemme, og nå var det klart at hun skulle gå til scenen. Hun opptrådte i klubber og i parken, og da krigen begynte, opptrådte hun med glede for de militære. Men hun var slett ikke noen kunstnerinne, hun lekte bare kunstnerinne, hun kunne bare ikke finne seg selv. I sinnet hennes spilte noe i mange farger, det musiserte og sang, eller stormet plutselig som ild. Det var noe som ikke lot henne få fred. Hun ble plaget av en tørst etter berømmelse og av en trang til selvoppofrelse, av et voldsomt vågemot, og av en følelse av barnslig, skøyeraktig, gjennomtrengende lykke. Alt-sammen drev henne stadig fremover, stadig høyere opp. Nå fantaserte hun om bedrifter ved fronten: hun skulle bli flyver eller iallfall sanitetsoffiser. Men så viste det seg at hun skulle være spion og radiotelegrafist hos fienden, og det var selv-følgelig det aller beste.

Det var ordentlig komisk og rart at den samme Sergej Levasjov som hun som barn hadde gitt førstehjelpsbehandling og som dengang hadde foraktet henne så dypt, sammen med henne kom på radiotelegrafistkurset. Nå hadde hun anledning til å gjøre gjengjeld for det, for han ble straks forelsket i henne og hun selvsagt ikke det minste i ham, enda han hadde vakre lepper og vakre ører og i det hele tatt var en kjekk kar. Han forsto slett ikke å gjøre kur, han satt foran henne med de brede skuldrene sine og tidde og så på henne med et

*) Helter fra revolusjonstiden. O. a.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

lydig uttrykk. Og hun kunne le av ham og plage ham som hun ville.

Mens hun gikk på kurset, hendte det flere ganger at snart den ene, snart den andre av elevene ble borte. Alle visste hva det betydde: de var blitt sendt bak fronten til tyskerne.

Det var en lummer maikveld. Trærne i byparken hang med hodene i varmen. Månen skinte, akasiene blomstret, det gikk rundt i hodet av duften fra dem. Ljubka, som alltid likte å ha mange mennesker rundt seg, ville hele tiden dra Sergej med på kino eller «ta en sving» nedover Leningata. Men han sa:

— Se hvor vakkert det er rundt omkring. Synes du ikke at det er godt å være her da? og øynene lyste med en uforklarlig kraft i mørket.

De gikk tause omkring i hagen og Ljubka syntes Sergej var svært kjedelig som ikke sa noe og ikke gjorde som hun ville.

Og så kom det en flokk gutter og jenter med latter og hvin inn i parken. Det viste seg at det var en kurskamerat blant dem, Borka Dubinskij fra Vorosjilovgrad. Han var heller ikke likegyldig mot Ljubka, og han hadde alltid fått henne til å le av de tøysete påfunnene sine.

Hun ropte: — Borka!

Han kjente henne straks igjen på stemmen og løp bort til henne og Sergej og begynte øyeblikkelig å tøyse.

— Hvem er det du er sammen med? spurte Ljubka.

— Det er jentene og guttene fra trykkeriet. Vil du hilse på dem?

— Det er klart! sa Ljubka.

De ble straks kjent, og Ljubka dro med alle sammen til Leningata. Og Sergej sa at han ikke kunne. Ljubka trodde at han var blitt fornærmet, og for at han ikke skulle innbille seg for mye, tok hun Borka Dubinskij i armen. De laget de mest vanvittige danseskritt og løp ut av parken så kjolen hennes glimtet mellom trærne.

Om morgenen traff hun ikke Sergej ved frokosten i elevhuset. Og han var heller ikke til stede i timene og heller ikke ved middagen og til aftens. Og det hadde ikke nyttet å spørre hvor det var blitt av ham.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Hun tenkte selvfølgelig ikke det minste på det som hadde foregått dagen før i parken. — «det var vel ikke noe å bry seg om!» Men mot kvelden begynte hun plutselig å lengte hjem. Hun tenkte på faren og moren og følte det som om hun aldri fikk se dem mer. Hun lå stille på senga i rommet hvor hun bodde sammen med fem venninner. Alle sov, blendingsgardinene var tatt vekk, månelyset stormet mektig inn gjennom det nærmeste vinduet som sto oppe. Og Ljubka følte seg meget trist til mote.

Dagen etter forsvant Sergej Levasjon ut av hukommelsen hennes, som om han aldri hadde vært til.

Den 6. juli ble Ljubka innkalt til partisanstaben. Der fikk hun vite at det ikke gikk bra ved fronten, kurset skulle evakueres og hun skulle stå til disposisjon for staben. Hun skulle dra hjem til Krasnodon og vente til hun ble innkalt. Hvis tyskerne kom, måtte hun oppføre seg slik at hun ikke vakte mistanke. Og hun fikk en adresse i Kamennyj Brod hvor hun skulle gå innom før hun reiste og bli kjent med vertinnen.

Ljubka dro til Kamennyj Brod og hilste på vertinnen. Så pakket hun kofferten sin, «hoiet litt» ved det nærmeste veikrysset, og den første lastebilen som skulle til Krasnodon tok med den frekke, lyse jenta.

Etter at Valko hadde tatt avskjed med ledsagerne sine, ble han liggende hele dagen ute på steppen. Først da det ble mørkt, gikk han fram til utkanten av Sjanghaj. Gjennom krumme, små gater og smug kom han fram til gruve nr. 1. Han var godt kjent i byen. Han hadde vokst opp der.

Han var redd for at det var tyskere hos Sjevtsovs, og han snek seg over gjerdet og sto stille ved uthusene og håpet på at noen skulle komme ut på gårdsplassen. Slik sto han nok så lenge og begynte alt å miste tålmodigheten. Endelig gikk det i døra, og en kvinne med en bøtte i hånden kom stille forbi Valko. Han kjente igjen kona til Sjevtsov, Jevrosinja Mironovna, og gikk mot henne.

— Hvem er det, Herre min Gud! sa hun lavt.

Valko førte det svarte, skjeggete ansiktet sitt tett inn til henne, og hun kjente ham igjen.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Er det Dem? .... Og hvor er .... begynte hun. Hadde det ikke vært halvmørk natt med et spredt måneskinn som såvidt brøt fram gjennom et grått slør, hadde han sett hvordan ansiktet til Jevrosinja Mironovna ble helt blekt.

— Vent litt. Og glem navnet mitt. Kall meg onkel Andrej.

— Er det tyskere hos dere? Ikke? .... La oss gå inn, sa Valko med hes stemme. Han følte seg nedtrykt når han tenkte på det han måtte fortelle henne.

Ljubka reiste seg fra senga der hun hadde sittet og sydd, og kom mot ham. Det var ikke den elegante Ljubka i broket kjole og høyhælte sko, som Valko var vant til å se på scenen i klubben, det var en enkel, hjemlig, barbent Ljubka i en billig bluse og et kort skjørt. Det gylne håret falt fritt nedover halsen og skuldrene. De mysende øynene som i lyset fra gruvelampen virket mørke, så uten forundring på Valko.

Valko holdt ikke ut blikket hennes og så seg distré omkring i rommet som ennå hadde spor etter velstand. Blikket stoppet ved et kort som hang over senga. Det var et bilde av Hitler.

— De må ikke tro noe dårlig, kamerat Valko, sa moren til Ljubka.

— Onkel Andrej, rettet Valko på henne.

— Ja, onkel Andrej, rettet hun på seg uten å smile.

Ljubka snudde seg og så på Hitlerbildet og trakk foraktelig på skuldrene.

— Det var en tysk offiser som hengte det opp, forklarte Jevrosinja Mironovna. — Det var to tyske offiserer som bodde her, først i går dro de til Novotsjerkassk. Så snart de kom inn, var de etter henne — «russisk pike, vakker, vakker, blond». Og de lo og ga henne hele tiden sjokolade og kaker. Så ser jeg at hun tar imot, den heksen. Men hun setter nesen i været, er frekk mot dem. Snart ler hun, og så er hun frekk igjen, det var en slik lek hun hadde funnet på! sa moren snilt og bebreidende og fullstendig sikker på at Valko ville forstå alt som det skulle forståes. — Jeg sier til henne: «Ikke lek med ilden.» Og hun sier: «Det må være slik.» Det må være slik for henne — det var en slik lek hun hadde funnet

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

på! gjentok Jevrosinja Mironovna. — Og kan De tenke Dem, kamerat Valko ....

— Onkel Andrej, rettet Valko igjen.

— Onkel Andrej .... Hun sa at jeg ikke skulle si at jeg var moren hennes, hun lot som om jeg var husholdersken hennes, og at hun var skuespillerinne. «Og foreldrene mine,» sa hun, «var industriherrer, de hadde gruver, og sovjetmakten har sendt dem til Sibir.» Ser De hva hun har funnet på?

— Ja, det var virkelig et påfunn, sa Valko rolig og så oppmerksomt på Ljubka som sto foran ham med sytøyet i hånden og så på ham med et ubestemt smil.

— Offiseren som lå på denne senga her — det er senga hennes, men vi to sov sammen i det andre rommet, begynte å rote i kofferten sin, kanskje han trengte noe undertøy eller hva det nå var, fortsatte Jevrosinja Mironovna, — og så tok han opp dette bildet og satte det fast på veggen. Og hun — kan De tenke Dem, kamerat Valko, — gikk rett bort til ham, og så — vekk med bildet! «Det er min seng,» sier hun, «og ikke deres, jeg vil ikke ha Hitler over senga.» Jeg trodde at han skulle drepe henne, men han grep henne i hånden, tok bildet fra henne og satte det opp på veggen igjen. Og den andre offiseren var også der. De lo så det klirret i vindusrutene. «Å,» sier de, «russisk pike schlecht!» Så ser jeg at hun virkelig er blitt sint, helt rød i ansiktet. Og hva tror De? Hun fór ut som et lyn og så kommer hun tilbake med et bilde av Stalin! Hun løper bort til dem og setter fast bildet av Stalin på den andre veggen. Og så står hun ved bildet og knytter nevene. Jeg holdt på å dø av redsel. Men enten likte de henne veldig godt, eller så var de noen ordentlige tosker — iallfall sto de bare der og brølte av latter og skrek: «Stalin — dårlig!» Og hun trampet i hælene og skrek: «Nei, Stalin er et godt menneske! .... Men deres Hitler er et udyr, en blodsuger, han skulle druknes i do!» Og så sa hun enda flere slike ting, jeg var virkelig redd for at han skulle dra revolveren og skyte henne .... Og hun lot dem ikke ta ned bildet. Jeg tok det ned selv og gjemte det. Og da de var reist, ville hun ikke at jeg skulle ta ned Hitlerbildet: «La det bare henge,» sa hun, «det skal være slik ....»

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Moren til Ljubka var ikke gammel ennå. Men som så mange kvinner som fra sin ungdom av har hatt mange mislykte barnefødsler, var hun blitt bred over hoftene og rundt livet, og bena var svulmet opp ved anklene. Hun fortalte med lav stemme, og så samtidig på Valko med et spørrende, engstelig, til og med bønnfallende blikk. Han unngikk å møte blikket hennes. Og hun snakket og snakket, liksom hun ville utsette det øyeblikk da han ville si henne det hun var redd for å høre. Men nå hadde hun fortalt alt, og så forventningsfull, opphisset og urolig på Valko.

— Kanskje De har noen klær etter mannen Deres, Jevrosinja Mironovna, noe helt enkelt, sa Valko med hes stemme, — det passer jo ikke særlig godt for meg å gå med slik jakke og slike bukser og så med sandaler på bena — en ser straks at det er en viktig mann som kommer, smilte han.

Det var en klang i stemmen hans som fikk Jevrosinja Mironovna til å bli blek igjen. Og Ljubka lot hendene med sytøyet falle.

— Hva er det med ham? spurte moren lavt.

— Jevrosinja Mironovna, og du, Ljubka! sa Valko med lav, men fast stemme. — Jeg hadde ikke trodd at skjebnen ville føre meg til dere med slike triste nyheter, men jeg vil ikke narre dere og jeg har ingenting å trøste dere med. Deres mann og din far, Ljubka, og min venn — en venn som jeg ikke får igjen — er død, drept av en bombe som ble kastet ned på fredelige mennesker av de forbannede udyrene .... Hans minne kommer i all evighet til å leve i våre hjerter! ....

Moren presset en snipp av skautet som hun hadde rundt hodet, mot øynene uten en lyd og brast i stille gråt. Og Ljubka ble helt hvit i ansiktet, liksom hun stivnet til. Hun sto slik en stund, og plutselig var det som om det som holdt henne oppe ble fjernet fra kroppen hennes, og hun falt bevisstløs over ende på gulvet.

Valko løftet henne opp og la henne på senga.

Han kjente Ljubka og hadde ventet et utbrudd av sorg, med gråt og tårer. Og kanskje det hadde vært lettere for henne. Men Ljubka lå urørlig og taus på senga, med et stiv-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

net, hvitt ansikt. Og omkring den store munnen kom det fram en bitter rynke, som hos moren.

Og hos moren fikk sorgen et naturlig, stille, enkelt og hjertelig uttrykk, slik som det pleier å være hos enkle, russiske kvinner. Tårene rant av seg selv av øynene hennes, hun tørket tårene vekk med snippen av skautet eller med hånden. Og hun gned dem vekk med håndflaten når de rant ned over leppene og haken. Men nettopp fordi sorgen var så naturlig, gjorde hun alt det som en vertinne pleier å gjøre når hun har en gjest hos seg. Hun sørget for at Valko fikk vasket seg, tente en lampe for ham, tok en gammel skjorte, en jakke og bukser som tilhørte mannen opp av kofferten. Det var de klærne han pleide å bruke hjemme.

Valko tok nattlampa, gikk inn i rommet ved siden av og byttet klær. Alt sammen var litt trangt for ham, men han følte seg friere, da han hadde fått på seg disse klærne. Nå så han ut som en arbeider, som en av mange.

Han begynte å fortelle detaljene om hvordan Grigorij Iljits var omkommet. Han visste at disse detaljene, om de var aldri så tunge, var det eneste som kunne gi trøst nå. Det var en hard og bitter trøst. Hvor opphisset og bedrøvet han enn var, spiste han lenge og mye og drakk vodka. Han hadde vært uten mat i en hel dag og var svært trett. Men han fikk likevel Ljubka til å stå opp. Han ville snakke med henne om en bestemt sak.

De gikk inn i rommet ved siden av.

— Du er blitt etterlatt her av våre for å arbeide, det er tydelig, sa han og lot som om han ikke merket at Ljubka vek tilbake fra ham og straks ble forandret i ansiktet. — Du behøver ikke å si meg imot, sa han og løftet den tunge hånden da hun skulle til å si noe, — hvem som har bestemt det og hvordan du skal arbeide, det spør jeg deg ikke om, og du er ikke nødt til å bekrefte det eller benekte det. Jeg ber deg hjelpe meg .... Og du kommer også til å ha nytte av meg.

Og han ba henne finne et eller annet sted hvor han kunne skjule seg et døgn og ordne det slik at han kunne treffe Kondratovitsj — han som hadde vært med på å sprenge gruve nr. 1.

Ljubka så forundret inn i det brune ansiktet til Valko.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Hun hadde alltid visst at han var et stort og klokt menneske. Enda han var venner med faren og sto på like fot med ham, hadde hun alltid hatt en følelse av at han sto langt oppe, og hun, Ljubka, langt nede. Og nå følte hun seg overveldet fordi han hadde vært så skarpsindig.

Hun plaserte Valko på høyloftet i skjulet som hørte til huset ved siden av. Naboene hadde hatt geiter, men så hadde de evakuert og geitene hadde tyskerne spist opp. Og Valko falt i dyp søvn.

Moren og datteren ble alene. De satt på senga til moren og gråt nesten til morgengry.

Moren gråt fordi livet hennes som fra ungdommen av bare var knyttet til Grigorij Iljitsj var slutt. Og hun tenkte tilbake på dette livet, fra den tiden da hun var hushjelp i Tsaritsyn og Grigorij Iljitsj var en ung matros på en Volgabåt. De pleide å treffe hverandre på den solfylte kaia, eller i byparken mens båten holdt på å losse. Og de hadde det vanskelig den første tiden da de giftet seg fordi Grigorij Iljitsj ikke hadde noe fast arbeid. Og så flyttet de hit, til Donbass, og til å begynne med var det heller ikke lett her. Men så gikk det mer og mer oppover med Grigorij Iljitsj, og det sto skrevet i avisene om ham. Og så fikk de denne leiligheten på tre rom, og det ble velstand i huset, og de gledet seg over at deres Ljubka vokste opp som en prinsesse.

Og nå var det slutt på alt dette. Grigorij Iljitsj var borte, og de var i hendene på tyskerne, to hjelpeløse kvinner. Og tårene strømte av seg selv hele tiden fra øynene til Jevrosinja Mironovna.

Ljubka snakket til henne med hemmelighetsfull, vennlig hviskende stemme:

— Ikke gråt, mor, kjære deg. Nå har jeg en utdannelse. Når tyskerne er drevet vekk skal jeg ta arbeid på en radiostasjon, og så blir jeg en berømt radiotelegrafistinne og blir utnevnt til leder av stasjonen. Jeg vet at du ikke liker larm, og du skal bo i leiligheten min ved stasjonen. Der er det alltid så stille, veggene er polstret så ikke en lyd trenger inn, og det er ikke mange mennesker heller. Leiligheten skal være ren og koselig og så skal vi leve der, vi to. Utenfor leiligheten skal jeg lage

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

en grasplen, og når vi er blitt litt rike skal jeg lage et hønsehus, så du kan holde høner, hvisket hun hemmelighetsfullt. Hun lukket øynene, tok moren rundt halsen og viftet i mørket med den lille hånden med de smale neglene.

Mens de satt slik hørte de at noen banket forsiktig på ruta. Både moren og datteren hørte det samtidig. De slapp hverandre, holdt opp å gråte og lyttet begge.

— Det er ikke tyskerne? hvisket moren.

Men Ljubka visste at tyskerne ikke pleide å banke slik. Hun løp bort til vinduet så de bare føttene klasket over golvet og gløttet litt på teppet som hang foran vinduet. Månen var alt borte, men fra det mørke rommet kunne hun skjelne tre skikkelser i hagen: en mann og to kvinner litt lenger bort.

— Hva er det? spurte hun høyt ut gjennom vinduet.

Mannen la ansiktet mot ruta. Og Ljubka kjente igjen dette ansiktet. Det var som en het bølge skylte opp i halsen. At han skulle dukke opp akkurat nå, her, i en slik tid, i det vanskeligste øyeblikket i hennes liv!

Hun husket ikke hvordan hun løp gjennom rommet og nedover trinnene ut i hagen. Det var som hun hvirvlet bortover med vinden. Og av hele sitt takknemlige, ulykkelige hjerte grep hun den unge gutten omkring halsen med de raske, kraftige armene sine og presse. seg inn til ham med hele kroppen, forgrått og halvnaken og varm av moren hun hadde holdt omfavnet.

— Fort .... Fort .... sa Ljubka, rev seg løs fra ham og dro ham med seg bort til døra. Så husket hun de to andre. — Hvem er det som er sammen med deg? spurte hun og så nærmere på de to jentene. — Olja! Nina! .... Kjære! .... Og hun tok omkring begge med de sterke armene sine og dro hodene deres inn til seg. Hun kysset dem lidenskapelig begge to. — Denne veien, denne veien .... fort..... hvisket Ljubka febrilsk.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

23. kapitel.

De sto i døra og våget ikke å gå inn — så skitne og støvete var de. Det var Sergej Levasjov, ubarbert og i sjåfør- eller montøruniform og de to jentene, Olja og Nina. De var kraftige begge to, Nina var bare litt høyere. Begge to hadde bronsebrune ansikter og mørkt hår, dekket med grått støv som med et lag pudder. Begge var kledd i like, mørke kjoler og hadde en sekk på ryggen.

Det var kusinene Ivantsov som ofte ble blandet sammen med søstrene Ivanikhin, Lilja og Tonja fra Pervomajka, fordi navnet var så likt. Det var til og med blitt laget et ordspråk: «Hvis en av de to Ivantsovs er lys, så vet du at det er søstrene Ivanikhins.» (Lilja Ivanikhina, som da krigen begynte hadde dratt til fronten som sanitær og som ingen hadde hørt noe fra, var den lyse.)

Olja og Nina Ivantsov bodde i et standardhus ikke langt fra Sjevtsovs, fedrene deres arbeidet i samme gruve som Grigorij Iljitsj.

— Kjære dere! Hvor kommer dere fra da? spurte Ljubka og slo ut med de hvite hendene sine. Hun antok at Ivantsovs var kommet fra Novotsjerkassk hvor den eldste av dem, Olja, gikk på industriinstituttet. Men det var rart at Sergej Levasjov var havnet i Novotsjerkassk.

— Der hvor vi var, er vi ikke lenger, sa Olja rolig og de tørre leppene kruset seg så vidt i et smil. Hele ansiktet med de støvete øyebrynene og vippene fordreide seg underlig.

— Du vet ikke om det bor tyskere hos oss? spurte hun og så seg fort omkring i rommet bare med øynene, slik som hun hadde vent seg til de dagene de hadde streifet omkring.

— De bodde der, akkurat som her, — og de reiste i dag morges, sa Ljubka.

Trekkene til Olja fordreide seg til en grimase, enten hånlig eller foraktelig. Hun hadde sett Hitlerbildet på veggen.

— Er det omstilling?

— Bare la ham henge, sa Ljubka. — Dere er vel sultne?

— Nei, hvis det er ledig hjemme, kan vi gå hjem.

— Og selv om det ikke er ledig, hva skulle dere være

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

redde for? Nå er det mange som tyskerne har innringet ved Don eller Donets som kommer hjem .... eller så får dere si rett ut — vi har vært på besøk i Novotsjerkassk og nå kommer vi hjem, sa Ljubka fort.

— Vi er jo ikke redde. Vi skal si det rett ut, sa Olja behersket.

Mens de snakket, flyttet Nina, den yngste av dem, de store øynene fra Ljubka til Olja og så tilbake igjen. Hun hadde et utfordrende uttrykk i blikket. Og Sergej hadde kastet den falmete rygsekken på golvet og sto lent mot ovnen med hendene bak ryggen. Han passet på Ljubka med et nesten umerkelig smil i øynene.

«Nei, de har ikke vært i Novotsjerkassk,» tenkte Ljubka.

De to Ivantsovs gikk. Ljubka tok teppet fra vinduet og slokket gruvelampa over bordet. Alt i rommet ble grått, både vinduene og møblene og ansiktene.

— Vil du vaske deg?

— Vet du om det bor tyskere hjemme hos oss? spurte Sergej mens hun gikk fort fram og tilbake mellom gangen og rommet og hentet en bøtte vann, et vaskefat, et krus og såpe.

— Jeg vet ikke. Noen drar og andre kommer. Men kast av deg uniformen, ikke sjener deg!

Han var så skitten at vannet som rant ned fra hendene og ansiktet hans var helt svart. Men Ljubka syntes det var godt å se på de brede, kraftige hendene hans og på hvordan han såpet dem inn med en energisk, mandig bevegelse, tok vann i den hule hånden og vasket vekk såpen. Nakken var solbrent, ørene var store og pene og leppene var kraftige og vakre. Øyebrynene var ikke jevne, de var tettest ved neseroten, han hadde til og med hår på selve neseroten, lenger ut var de smalere og mindre tette og han hadde sterke rynker i pannen. Og Ljubka likte å se hvordan han vasket ansiktet med de store, brede hendene og av og til kastet et blikk på henne og smilte.

— Hvor har du fått tak i Ivantsovs? spurte hun.

Han prustet og svarte ikke.

— Du er jo kommet til meg, altså tror du på meg. Hvorfor er du redd nå? Vi to er jo blad fra samme tre, sa hun lavt og innsmigrende.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Gi meg et håndkle, takk skal du ha, sa han.

Ljubka tidde og spurte ikke om noe mer. De blå øynene hennes fikk et kaldt uttrykk. Men hun fortsatte å stelle for Sergej, tente primusen, satte over tevann, dekket på bordet og helte vodka i en karaffel.

— Det har jeg ikke smakt på flere måneder, sa han og smilte til henne.

Han drakk og begynte å spise grådig.

Det ble lysere. Bak en svak, grå dis i øst lyste det stadig mer lyserødt, og det begynte å glitre litt i gull.

— Jeg hadde ikke trodd at jeg skulle finne deg her. Jeg gikk på måfå og så viste det seg at det var slik .... tenkte han høyt.

Det var liksom det lå et spørsmål i ordene hans, hvordan Ljubka som hadde gått på radiotelegrafistkurset sammen med ham, nå plutselig var hjemme. Men Ljubka svarte ikke på spørsmålet. Hun følte det som en krenkelse at Sergej som hadde kjent henne slik som hun var før, kunne tenke at hun var en lunefull jente og gjorde seg til, mens hun hadde det så vondt.

— Du er vel ikke alene her? Hvor er faren og moren din? spurte han.

— Er ikke det det samme for deg? spurte hun kaldt.

— Er det hendt noe?

— Spis, spis, sa hun.

En stund så han på henne, så skjenket han seg igjen et glass, drakk ut og fortsatte å spise uten å si noe.

— Takk skal du ha, sa han da han var ferdig med å spise og tørket munnen med ermet. Hun så at han var blitt grovere på denne tiden. Men det var ikke det som krenket henne, det var det at han ikke stolte på henne.

— Dere har selvfølgelig ikke noe å røyke på? spurte han.

— Jo .... Hun gikk ut på kjøkkenet og hentet noen blad av den hjemmeavlede tobakken fra året i forveien. Faren satte den hvert år i hagen og høstet flere ganger i året. Han pleide å tørke tobakken og skjære den opp med et barberblad når han trengte den.

De satt tause ved bordet, Sergej som var hyllet i en røyk-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

sky og Ljubka. Det var fremdeles stille i rommet hvor moren var, men Ljubka visste at moren ikke sov, hun lå og gråt.

— Jeg ser at dere har sorg i huset. Jeg ser det på ansiktet ditt. Du har aldri vært slik, sa Sergej langsomt. Blikket hans var varmt og ømt — det var et uventet uttrykk i det grove, vakre ansiktet hans.

— Alle har sorg nå, sa Ljubka.

— Om du visste hvor mye blod jeg har sett på denne tiden! sa Sergej full av sorg og ble borte i en røyksky. — Vi ble kastet ned med fallskjerm i nærheten av Stalino, — vi prøvde her og der, men alle kontaktene var borte. Ikke fordi at noen hadde angitt dem, men fordi tyskerne finkjemmet hele området og tok dem i tusener, både skyldige og uskyldige. Det er klart at hvis det var den minste mistanke mot noen, så var han borte .... Gruvene var fulle av lik! sa Sergej opprørt. — Vi arbeidet hver for oss, men vi holdt forbindelsen. Og siden var det ikke mulig å finne ut av det. Kameraten min fikk knust hendene og skåret av tungen, og det hadde vel vært ute med meg òg hvis jeg ikke tilfeldigvis hadde møtt Nina på gata i Stalino. Hun og Olja ble tatt ut som kurerer alt dengang distriktsstyret fra Stalino var hos oss i Krasnodon. Og det var alt andre gangen de var kommet til Stalino. Og så ble det kjent at tyskerne alt var ved Don. Og jentene skjønte at de som hadde sendt dem ikke var i Krasnodon lenger, og ingen svarte på anropene mine heller. Senderen ga jeg til det illegale distriktsstyret, til telegrafisen deres, og vi bestemte oss til å dra hjem, og så gikk vi .... Så urolig som jeg har vært for deg! brøt det plutselig ut av ham. — Tenk om de har kastet deg ned bak fronten hos fienden, slik som oss, tenkte jeg, og du er blitt der alene? Eller tyskerne har tatt deg og nå plager livet av deg et sted i et fengsel, sa han med hul stemme. Han behersket seg, men blikket var ikke lenger bare varmt og ømt, men fylt av lidenskap.

— Sergej! sa hun. — Sergej! — og hun lot det gylne hodet sitt falle ned på armene.

Han strøk henne forsiktig over hodet med den store hånden.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Jeg er blitt etterlatt her, — du forstår selv hvorfor .... Jeg skulle vente på ordre, og nå er det gått en måned snart og det kommer ingen, sa Ljubka lavt uten å løfte hodet. — De tyske offiserene svirrer omkring som fluer omkring honningen, jeg har for første gang måttet utgi meg for noe annet enn det jeg er, jeg fant på alt mulig rart, snodde meg så godt jeg kunne. Det er vemmelig, det gjør ondt i hjertet for min egen skyld. Og i går kom det folk tilbake som hadde evakuert, de fortalte at far er blitt drept under bombingen ved Donets, sa Ljubka og bet seg i de røde leppene.

Solen gikk opp over steppen og de blendende strålene ble kastet tilbake av de duggvåte eternitttakene. Ljubka løftet hodet og kastet på krøllene.

— Du må gå. Hva tenker du å gjøre nå?

— Det samme som du. Du har jo selv sagt at vi er blad fra samme tre, sa Sergej og smilte.

Ljubka fulgte Sergej over gårdsplassen. Så stelte hun seg fort, hun kledde seg forresten så enkelt som mulig. Hun skulle til Dueslagene, til gamle Ivan Kondratovitsj.

Hun gikk i rette tid. Det ble dundret på døra. Huset sto i nærheten av Vorosjilovgradchausséen og det var tyskerne som banket på for å bo der.

Valko satt hele dagen på høyloftet uten mat fordi det var umulig å komme inn til ham uten at noen så det. Og om natten krøp Ljubka ut gjennom vinduet i rommet til moren og førte onkel Andrej til Høylåvene. Der hadde Ivan Kondratovitsj bestemt at han skulle møte ham hos en enke, et menneske som han stolte på.

Her fikk Valko høre hele historien om hvordan Kondratovitsj møtte Sjulga. Valko hadde kjent Sjulga både i ungdommen, de var fra Krasnodon begge to, og de senere år da de hadde arbeidet i distriktet. Og Valko tvilte nå ikke på at Sjulga var et av de mennesker som skulle lede den illegale bevegelsen i Krasnodon. Men hvordan skulle en finne ham?

— Han trodde deg altså ikke? spurte Valko Kondratovitsj og smilte barskt. — Det var da en tosk! Han kunne ikke forstå at Sjulga hadde oppført seg slik. — Og hvordan er det med sønnen din? Valko blunket til ham med dyster mine.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Det er ikke godt å si, sa Kondratovitsj og senket hodet. — Jeg spurte ham rett ut: «Skal du gå og arbeide for tyskerne? Snakk ærlig til meg, din far, så jeg vet hva jeg kan vente av deg.» Men han sier: «Er jeg en tosk, kanskje, skal jeg arbeide for dem? Jeg kan leve bra uten det når de er her!»

— En ser straks at han er et fornuftig menneske, han slekter ikke på faren sin, smilte Valko. — Men du får utnytte det. La det bli kjent overalt at han er blitt dømt under sovjetmakten. Det er bra for ham, og du får det også roligere med tyskerne.

— Å, onkel Andrej, jeg hadde ikke trodd at du ville lære meg slike morsomheter! sa Kondratovitsj ergerlig med den dype stemmen sin.

— Å, du, et gammelt menneske er du, og du vil ta knekken på tyskerne og være så ren som et barn! .... Har du meldt deg på arbeidsstedet?

— Hva for et arbeid? Gruven er jo sprengt!

— Nå, men det er blitt gitt ordre om å melde seg på arbeidsstedet?

— Jeg forstår deg visst ikke riktig, kamerat direktør .... Kondratovitsj ble helt forvirret. Det som Valko sa var helt i strid med det livet han hadde tenkt å føre under tyskerne.

— Du har altså ikke meldt deg. Men du får melde deg, sa Valko rolig. — Arbeide kan en jo på forskjellige måter. Og for oss er det viktig å beholde våre egne folk.

Valko ble igjen hos denne enken, men natten etter forandret han oppholdssted. Det nye stedet kjente bare Kondratovitsj som Valko stolte på helt og fullt.

I noen dager undersøkte Valko hva tyskerne foretok seg i byen, og han knyttet forbindelse med partimedlemmer som var i byen og partiløse som han kjente. Han fikk hjelp av Ljubka og Sergej Levasjov og kusinene Ivantsovs som også Ljubka anbefalte ham. Men han greidde ikke å finne Sjulga. Den eneste tråden som kunne knytte ham sammen med det illegale appartet var Ljubka. Men da han kjente Ljubka og så hvordan hun oppførte seg, gjettet han at hun var i etterretningstjenesten og at hun ikke kunne gi ham noen opplysninger foreløpig. Han bestemte seg til å arbeide på egen hånd, han

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

håpet at alle veiene som førte til ett punkt før eller senere skulle møtes. Og han sendte Ljubka til Oleg Kosjevoj som han nå kunne ha bruk for.

— K-kan jeg få se onkel Andrej personlig? spurte Oleg og prøvde å skjule hvor opphisset han var.

— Nei, personlig går det ikke an å treffe ham, sa Ljubka med et hemmelighetsfullt smil. — Det gjelder jo virkelig kjærlighet. Nina, kom og hils på den unge mannen ....

Oleg og Nina hilste klosset på hverandre og ble straks forvirret begge to.

— Det går nok, dere blir fort vant til det, sa Ljubka. — Jeg skal forlate dere nå og dere får ta hverandre i armen og spasere omkring og betro hverandre hvordan dere skal leve .... Jeg ønsker dere god fornøyelse! sa hun og blinket med de lure øynene sine. Så flagret hun ut av skjulet så det glimtet i den brokete kjolen.

De sto overfor hverandre. Oleg forvirret og sjenert. Nina med et utfordrende uttrykk i ansiktet.

— Vi kan ikke bli her, sa hun litt anstrengt, men rolig, — vi får heller gå et eller annet sted. Og det er virkelig best at du tar meg i armen.

Onkel Kolja som gikk og spaserte ute på gårdsplassen, fikk et ytterst forbauset uttrykk i det rolige ansiktet sitt da han så nevøen komme ut av skjulet arm i arm med en fremmed jente.

Oleg og Nina var ennå så unge og uerfarne at de lenge ikke kunne bli kvitt en følelse av sjenerthet overfor hverandre. Hver gang de rørte ved hverandre hadde de vanskelig for å snakke. Armene som de holdt i hverandre med føltes som glødende jern.

Etter det Oleg hadde avtalt med guttene dagen i forveien, skulle han undersøke den siden av parken som støtte mot Hagegata, og han førte Nina denne veien. Nesten i alle husene i Hagegata var det tyskere, men Nina begynte å snakke om saken så snart de var kommet ut av grinden. Hun snakket lavt, liksom de førte en intim samtale:

— Onkel Andrej kan du ikke treffe, du kommer til å holde forbindelsen gjennom meg .... Det må du ikke bli krenket over, jeg har heller ikke sett ham en eneste gang .... Onkel

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Andrej ba meg undersøke om du kjenner noen karer som kunne få greie på hvem av våre som sitter hos tyskerne ....

— En gutt, en ordentlig kjernekar, har påtatt seg det, sa Oleg fort.

— Onkel Andrej sa at du skulle fortelle meg alt du vet .... Både om våre og om tyskerne.

Oleg lot henne få vite alt Serjosjka Tjulenin hadde fortalt ham om den mannen som hadde bodd illegalt hos Ignat Fomin og var blitt angitt av ham, og det han hadde fått vite av Volodja Osmukhin den natten.

— Mens vi går her og snakker sammen, sa Oleg med et smil, — har jeg lagt merke til t-tre luftvernkanoner til høyre for skolen, dypere inn i parken, og ved siden av et tilfluktsrom, og bilene kan en ikke se ....

— Og maskingeværet og de to tyskerne på taket på skolen? spurte hun plutselig.

— Det har jeg ikke lagt merke til, sa Oleg forundret.

— Og derfra, fra taket, kan en se hele parken, sa hun litt bebreidende.

— Du har altså også sett deg omkring? Har du også fått det i oppdrag? spurte Oleg med blanke øyne.

— Nei, jeg gjorde det av meg selv. Av gammel vane, sa hun. Men hun tok seg i det og så raskt og utfordrende opp på Oleg fram under de buete øyebrynene — om hun ikke hadde røpet seg for mye.

Men han var ennå så naiv at han ikke fikk noen mistanke.

— Aha .... der er bilene, — en hel rekke! Nesene er gravd ned i jorden, bare kanten på karosseriet stikker opp, og der damper et feltkjøkken! Ser du? Men du må ikke se dit bort, sa Oleg ivrig.

— Det er slett ikke nødvendig å se. Så lenge posten på skolen ikke er tatt vekk, går det likevel ikke an å få gravd opp satsen, sa hun rolig.

— R-riktig .... han så fornøyd på henne og lo.

— Du kan ikke si meg hvordan vi kan finne Osmukhin, i tilfelle onkel Andrej spør.

Oleg ga henne adressen til Sjora Arutjunjants.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

De var alt blitt vant til hverandre. De gikk langsomt og den store, kvinnelige hånden til Nina lå tillitsfullt på Olegs arm. De var alt kommet forbi parken. Til høyre for dem langs gata, ved siden av standardhusene, sto tyske biler, både lastebiler og personbiler av forskjellige merker. Et sted sto en feltradiostasjon og en sanitetsbuss. Overalt var det tyske soldater. Til venstre strakte det seg et jorde. Der lå det en murbygning som lignet en kaserne, og en tysk sersjant med lyseblå skulderklaffer med hvit kant ekserserte med en liten gruppe russere i sivile klær bevæpnet med tyske våpen. De stilte seg opp og spredte seg igjen, krøp omkring, kjempet med hverandre. De var alle middelaldrende menn. På ermene hadde de bind med hakekors på.

— Den tyske gendarmen lærer Polizei ene hvordan de skal fange våre, sa Nina og lynte med øynene.

— Hvor vet du det fra? spurte han og tenkte på det Tjulenin hadde fortalt ham.

— Jeg har sett dem før.

— For noen kjeltringer! sa Oleg med avsky og hat. — Slike må vi tilintetgjøre ....

— Bare det lønner seg, sa Nina.

— Skulle du ha lyst til å være partisan? spurte han uventet.

— Ja.

— Nei, er du klar over hva en partisan er? Arbeidet hans er slett ikke slik at det syns utad, men for et edelt arbeid! Han dreper en tysker, og en til, han dreper hundre tyskere, og den hundre og første kan drepe ham. Han utfører én oppgave, den andre oppgaven, og den tiende, og ved den ellevte kan det gå galt. En slik sak krever selvoppofrelse. Partisanen tenker aldri på sitt eget liv. Han setter aldri sitt liv høyere enn fedrelandets lykke. Og hvis han skal oppfylle sin plikt overfor fedrelandet, sparer han aldri sitt liv. Og han vil aldri selge og aldri angi kameraten sin. Jeg skulle gjerne være partisan! sa Oleg så oppriktig og så dypt revet med, at Nina løftet øynene mot ham og de fikk et enkelt og tillitsfullt uttrykk.

— Hør her, kan vi bare treffe hverandre i arbeidet? spurte Oleg plutselig.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Nei, hvorfor det, vi kan treffes når vi har tid, sa Nina og ble litt forlegen.

— Hvor bor du?

— Du er ikke opptatt nå? Kanskje du vil følge meg? Jeg ville gjerne at du skulle bli kjent med Olja, sa hun. Hun var slett ikke selv sikker på om det var det hun gjerne ville.

Oleg gikk hjemover lykkelig over det nye bekjentskapet og over hvordan sakene gikk for ham. Han var svært sulten. Men det var visst ikke slik at han skulle få mat den dagen. Onkel Kolja kom imot ham:

— Jeg har lenge passet deg opp. «Den fregnede» (slik kalte de oppasseren) leter hele tiden etter deg.

— Til helvete! sa Oleg likeglad.

— Det er likevel best du holder deg unna ham. Vet du hva, Viktor Kistrinov er her, han kom i går. Tyskerne fikk ham til å snu ved Don. La oss gå innom ham, det bor ikke noen tyskere hos vertinnen hans, sa onkel Kolja.

Viktor Kistrinov var en ung ingeniør som arbeidet sammen med onkel Kolja og var hans venn. Han fortalte dem ualminnelige nyheter da han tok imot dem:

— Har dere hørt det? Stetsenko er utnevnt til borgermester! ropte han og viste tenner som en sint hund.

— Hva for en Stetsenko? Sjefen for planavdelingen? Til og med onkel Kolja ble forundret.

— Ja nettopp.

— Hold opp med å spøke!

— Jeg har annet å tenke på enn spøk.

— Men det er da ikke mulig! En slik stille, føyelig mann, han har ikke gjort noen fortred i hele sitt liv ....

— Og nettopp denne stille Stetsenko som ikke har gjort noen fortred i sitt liv, som var med på alle fester og kortlag, så det var utenkelig å få i stand noe uten ham, som alle pleide å si om — det er et menneske som passer til oss, det er et godt menneske, det er en hyggelig mann, det er en sympatisk mann, det er en taktfull mann — denne Stetsenko er nå vår borgermester, sa Viktor Kistrinov. Han var mager, spiss og skarp som en bajonett og det kokte og boblet i ham av forbitrelse.

— Alvorlig talt, la meg komme til meg selv igjen, sa onkel

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Kolja som fremdeles ikke kunne tro det, — det var ikke en eneste krets blant ingeniørene som ikke pleide å invitere ham! Så mye vodka som jeg selv har drukket sammen med ham! Og aldri har jeg hørt et illojalt ord av ham, ja, ikke engang et høyt ord i det hele tatt .... Og hadde han hatt en fortid, — men alle kjenner ham jo og vet alt om ham: faren hans var en liten embetsmann og selv har han aldri vært blandet opp i noe ....

— Jeg har selv drukket vodka sammen med ham! Og nå tar han oss i kragen først av alle, for gammelt bekjentskaps skyld, enten skal vi arbeide — eller .... og Kistrinov laget en strikke i luften med den magre hånden. — Der har du ditt sympatiske menneske!

De brydde seg ikke om Oleg som ikke sa noe, og de snakket lenge opphisset om hvordan det kunne gå for seg at et menneske som de hadde kjent i flere år og som alle hadde likt så godt, kunne bli borgermester under tyskerne. Den enkleste forklaringen de fant var følgende: tyskerne hadde tvunget Stetsenko til å bli borgermester under trusel av dødsstraff. Men hvorfor hadde tyskerne nettopp valgt Stetsenko? Og en indre stemme, samvittighetens skjulte, rene stemme som bestemmer menneskenes handlinger i de mest ansvarlige og uhyggelige minutter i livet, hvisket til dem at hvis de, almindelige sovjetingeniører, var blitt stilt overfor et slik valg, ville de valgt døden framfor denne nedverdigelse.

Nei, det var nok ikke så enkelt at Stetsenko var blitt tvunget til å bli borgermester. Og stilt overfor denne uforståelige begivenhet gjentok de om og om igjen:

— Stetsenko! Har du hørt på maken? Tenke seg til! Hvem kan en stole på da?

Og de trakk på skuldrene og slo ut med armene.

24. kapitel.

Stetsenko, sjefen for planavdelingen ved «Krasnodonkull», var ingen gammel mann, han var i slutten av førtiårene. Han

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

var virkelig sønn til en lavere embetsmann som før revolusjonen hadde arbeidet i skattevesenet, og han hadde virkelig aldri vært «blandet opp i noe». Av utdannelse var han økonom og han hadde hele livet arbeidet som planøkonom i forskjellige organisasjoner.

En kan ikke si at det gikk fort oppover med ham. Men han sto ikke stille på et sted, en kan si at han ikke steg opp fra etasje til etasje, men fra trappetrinn til trappetrinn. Men han var alltid misfornøyd med den plassen han hadde i livet.

Han var ikke misfornøyd fordi hans arbeidsiver, hans energi og kunnskaper ikke ble utnyttet tilstrekkelig, og han derfor ikke fikk det ut av livet som han fortjente. Nei, han var misfornøyd med at han ikke fikk alle livets goder uten å yte noe arbeid, uten å bruke energi og kunnskaper. At et slikt liv var mulig og at det var behagelig, det hadde han selv sett i gamle dager, dengang han var ung, og nå likte han å lese om det i bøkene — om gamle dager eller om livet i utlandet.

Det var ikke det at han ville bli en uhyre rik mann, en stor industriherre eller forretningsmann, eller bankier, — det ville også krevd energi og opphisselser: en evig kamp, konkurrenter, streiker, og noen forbannede kriser! Men det fantes da stille inntekter i verden, forskjellige slags renter, eller bare en god lønn for et rolig og ærefullt arbeid. Det fantes slike ting, overalt, bare ikke «hos oss». Og hele utviklingen «hos oss» viste Stetsenko at årene gikk og at han stadig mer fjernet seg fra sitt livs ideal. Og derfor hatet han det samfunnet han levde i.

Men mens han var misfornøyd med samfunnsordningen og med sin egen skjebne, foretok Stetsenko seg aldri noe for å forandre samfunnet eller sin skjebne, for han var redd for allting. Han var til og med redd for å komme med alvorlige sladderhistorier, han var en helt alminnelig sladrehank. Han gikk ikke lenger enn at han fortalte om hvor mye de forskjellige drakk og hvem som levde sammen med hvem. Han kritiserte aldri konkrete personer, hverken nære eller fjerne, men han likte å snakke i alminnelige vendinger om byråkratismen i institusjonene, om mangelen på personlig initiativ i handelsorganisasjonene, om den mangelfulle utdannelsen hos de unge

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

ingeniørene sammenlignet med i «hans tid», og om den uhøflige betjeningen i restauranter og badstuer. Han ble aldri forundret over noe og han ventet hva som helst fra alle mennesker. Hvis noen fortalte om et stort underslag, om et mystisk mord eller bare om en ubehagelighet i familien, sa Stetsenko rett ut:

— Personlig er jeg ikke forundret over det. En kan vente hva som helst. Vet De, jeg levde sammen med en dame, — en meget kultivert dame, hun var gift forresten, — og hun bestjal meg ....

Som hos de fleste menneskene var alt det han hadde på seg og det som var i leiligheten hans, det han vasket seg med og pusset tennene med — av russisk produksjon og russisk materiale. Og når han var sammen med ingeniører som hadde vært i utlandet, likte Stetsenko ved et glass vodka å understreke dette med en lur mine:

— Det er vårt materiale, sovjetmateriale! sa han og tok i ermet på den stripete jakka med en hånd som var ualminnelig liten for en tung mann som han. Og det var ikke mulig å forstå om han var stolt av dette eller kritiserte.

Men i hemmelighet misunte han kameratene de utenlandske slipsene og tannbørstene de hadde hatt med seg hjem, han ble helt svett på den bringebærrøde skallen ved tanken.

— En yndig liten ting !sa han. — Tenk Dem bare — et fyrtøy og samtidig er det en pennekniv! Nei, vi klarer det likevel ikke så godt, sa denne borgeren i et land hvor hundrer og tusener av alminnelige bondekoner arbeidet med traktorer på kolkhosjordene.

Han skrøt av de utenlandske filmene, enda han ikke hadde sett dem, og han kunne i timevis, flere ganger om dagen, bla i de utenlandske tidsskriftene. Det var ikke de økonomiske tidsskriftene som noen ganger kom til trusten, de tidsskriftene interesserte ikke ham, for han kunne ikke språk og hadde ikke tenkt å lære språk heller. Nei, det var slike tidsskrifter som kollegaene hans noen ganger hadde med fra utlandet — motejournaler og i det hele tatt blader hvor det var mange elegante kvinner eller mest mulig nakne kvinner.

Men i alle disse uttalelsene, i smaken hans og vanene hans

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

var det ikke noe tydelig, noe som skarpt skilte ham ut fra andre mennesker. For mange, svært mange mennesker, som hadde helt andre interesser, en annen innstilling til arbeidet, andre tanker og følelser, uttalte seg noen ganger på samme måte som Stetsenko når de var sammen med ham, hadde en lignende smak og et lignende syn. De tenkte ikke over at disse tingene inntok en ubetydelig plass i deres liv, eller bare en tilfeldig plass, mens de for Stetsenko var et uttrykk for hele hans natur.

Og han hadde fortsatt å leve slik, denne tunge mannen med det bringebærrøde ansiktet og den bringebærrøde skallen, med den verdige og solide opptredenen som ikke virket utfordrende, denne mannen som ingen la merke til og som snakket med lav, dyp stemme og hadde små, røde øyne som fortalte at han likte å tømme et glass. Han hadde levd slik til sin død, uten å bli venner med noen, anerkjent av alle, han hadde levd igjennom de forhatte arbeidstimene om dagen og om natten, møtene i fagforeningsstyret som han bestandig var medlem av og drikkelagene og kortlagene. Og han hadde fortsatt å stige umerkelig oppover den langsomme tjenestestigen, uavhengig av sin egen vilje. Slik hadde han fortsatt å leve, hvis ....

At landet som denne usynlige mannen levde i ikke kunne holde stand mot Tyskland, var klart for ham helt fra begynnelsen. Det var ikke fordi han kjente til resursene i begge land og hadde god greie på internasjonale forhold, — han visste ikke det minste om noen av delene og hadde ikke lyst til å vite noe. Det var bare det at det landet som ikke svarte til hans livsideal ikke kunne holde stand mot det landet som han antok fullstendig svarte til dette idealet. Og alt den søndagen i juni da han hadde hørt Molotovs tale i radioen, hadde Stetsenko følt en viss uro inne i seg, en opphisselse som pleier å melde seg når en må forlate en leilighet en er blitt vant til.

Ved hver melding om byer som Den røde armé hadde forlatt, byer som lå stadig lenger vekk fra grensen, forsto han stadig tydeligere at det var absolutt nødvendig å forlate leiligheten. Og da Kiev ble tatt, var det liksom Stetsenko alt var underveis mot en ny bolig, full av grandiose planer om hvordan han skulle innrette den.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Da tyskerne kom til Krasnodon, hadde Stetsenko altså åndelig tilbakelagt samme vei som Napoleon virkelig hadde tilbakelagt fra det øyeblikk da han rømte fra Elba til han dro inn i Paris.

Stetsenko ble lenge og grovt nektet adgang til general von Wenzel, først av vakten, så av oppasseren. Og til alt uhell kom bestemor Vera ut. Stetsenko var svært redd for henne, og uten selv å vite hvordan det gikk til, tok han fort av seg lua, bukket dypt for henne og lot som om han hadde gått gjennom gårdsplassen for å komme over til den andre gata. Og bestemor syntes ikke at det var noe rart i det. Til slutt fikk han likevel passet opp den unge adjutanten da denne en gang kom ut av porten.

Den tykke Stetsenko tok av seg lua og løp med hoppende skritt ved siden av offiseren. Adjutanten så ikke på ham og brydde seg ikke om det han sa. Han pekte bare med fingeren på det tyske kommandantur.

Stobbe, kommandanten i byen, SS-Sturmführer, var en av de middelaldrende prøysiske politimenn som Stetsenko i sin ungdom hadde sett mange av på fotografiene i tidsskriftet «Niva». Sturmführer Stobbe var apoplektisk. Det posete ansiktet var dekket av et fint nett av gule og blå årer og var oppsvulmet av øl. Og de utstående øynene hadde en grumsete flaskefarge og irisen fløt sammen med det hvite i øyet.

— De vil tjene i politiet? Sturmführer Stobbe skjøv straks unna alt det uvesentlige og kom til saken.

Stetsenko bøyde hodet sjenert til siden, presset de tykke små hendene inn til lårene. Fingrene hans lignet utenlandske hermetiske pølser i farge og form. Han sa:

— Jeg er økonom, jeg ville anta ....

— Til Meister Brückner! sa Stobbe med hes stemme uten å høre mer på ham. Og han stirret slik med de vassne øynene hvor alle farger fløt i ett, at Stetsenko trakk seg bakover i siksak, og gikk ut gjennom døra.

Gendarmeriet holdt til i en lang, enetasjes brakke som engang hadde vært hvitmalt. Nå var malingen skallet av. Brakken lå ved en liten bakke nedenfor distriktseksekutivkomitéen og et jorde skilte den fra den bydelen som i folkemunne ble

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

kalt «Åttehusene». Før hadde byens og distriktets milits holdt til der og Stetsenko hadde vært i denne bygningen engang før krigen i forbindelse med et tyveri hjemme hos seg.

Fulgt av en tysk soldat med gevær kom Stetsenko inn i den halvmørke gangen. Og plutselig vek han tilbake forskrekket. Han holdt på å støte sammen med en høy mann, en halv gang til så høy som Stetsenko. Da han løftet øynene så han at denne mannen som hadde en gammeldags skyggelue på hodet var en av de kjente gruvefolkene i Krasnodon — Ignat Fomin. Ignat Fomin gikk alene. Han hadde blankpussede støvler på bena og var likeså anstendig kledd som Stetsenko. Og begge disse velkledde herrene kastet et blikk på hverandre og gikk videre liksom de ikke hadde kjent hverandre igjen.

I mottagelsesrommet — det samme rommet som før hadde vært kontor for sjefen for militsen i Krasnodon — fikk Stetsenko se Sjurka Reiband, ekspeditøren ved brødfabrikken. På det lille, brune, knoklete hodet hadde han den svarte lua med den mørkerøde toppen som Stetsenko kjente så godt. Sjurka Reiband som stammet fra tyske kolonister var kjent i hele byen fordi han ekspederte brød til spisestedene ved alle institusjonene og til brødbutikkene. Ingen kalte ham for annet enn Sjurka Reiband.

— Vasilij Illarionovitsj! .... sa Sjurka Reiband med stille forundring. Men da han fikk se soldaten bak ryggen til Stetsenko stoppet han.

Stetsenko bøyde det skallete hodet litt til siden og fremover og sa:

— Hva tenker De, herr Reiband! Jeg vil .... — han sa ikke «tjene», men «stå til tjeneste».

Herr Reiband strakte seg på tåspissene, ventet litt og smøg seg uten å banke på inn i kontoret til sjefen. Og det ble klart at Sjurka Reiband nå var en uunngåelig bestanddel av den nye orden — av Ordnung.

Han ble nokså lenge der inne. Så klang en befalende ringing fra kontoret og den tyske skriveren rettet på den musegrå uniformen sin og fulgte Stetsenko inn på kontoret.

Meister Brückner var i grunnen Wachtmeister. Og dette var i grunnen ikke gendarmeriet, men bare underavdelingen

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

i Krasnodon. Kretsens gendarmeri var i byen Rovenki. Forresten var Meister Brückner ikke bare Wachtmeister, men Hauptwachtmeister.

Da Stetsenko kom inn satt Meister Brückner ikke. Han sto med hendene bak ryggen. Han var høy og ikke særlig kraftig, med en rund hengemave som stakk fram. Under øynene hadde han myke, mørke poser fulle av rynker. Hvis en undersøkte hva grunnen til disse rynkene var, ville en også få forklaringen på hvorfor Brückner tilbrakte størsteparten av sitt liv stående og ikke sittende.

— Av utdannelse og praksis er jeg økonom, og jeg ville anta .... sa Stetsenko, bøyde hodet sjenert og la de sammenpressede pølsefingrene inn til buksesidene.

Meister Brückner snudde hodet mot Reiband og sa på tysk med et overlegent blikk:

— Si til ham at jeg etter fullmakt fra der Führer utnevner ham til borgermester.

I samme sekund forestilte Stetsenko seg hvilke av de mennesker som han kjente og som før gikk forbi ham eller behandlet ham som likemann, nå ville være avhengig av ham. Og han senket det skallete hodet lavt — det ble straks dekket med svette. Han selv syntes at han takket Meister Brückner lenge og hjertelig, men i virkeligheten beveget han leppene taus og bukket.

Meister Brückner skjøv uniformskjøtet til side så han blottet hengemaven som buksene satt tett omkring og som var rund som et gresskar. Han tok opp et sigarettetui av gull, tok en sigarett og puttet den mellom leppene med en rett og nøyaktig bevegelse med den store hånden som var dekket med gul, rynket hud. Han tenkte litt og så tok han opp en sigarett til og rakte den til Stetsenko.

Stetsenko våget ikke å avslå den.

Så tok Meister Brückner uten å se en smal sjokoladeplate fra bordet, brøt av noen firkanter og rakte dem til Stetsenko uten et ord.

— Han er ikke et menneske, han er et ideal, fortalte Stetsenko senere til kona si.

Reiband førte straks Stetsenko til Brückners stedfortreder,

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

herr Balder, som bare var Wachtmeister. Han lignet akkurat Stetsenko, av utseende og hele måten å være på — han hadde til og med den samme lave, mørke stemmen. Hadde Stetsenko vært i tysk uniform, hadde det vært vanskelig å se forskjell på dem. Stetsenko fikk av ham ordre om å danne et byråd og sette seg inn i forvaltningens oppbygging under den nye orden — under Ordnung.

Ifølge denne oppbygging var byrådet i Krasnodon med borgermesteren i spissen helt enkelt en avdeling av det tyske gendarmeri.

Slik ble Stetsenko borgermester.

Og Viktor Kistrinov og onkel Kolja sto overfor hverandre, slo ut med armene og sa:

— Hvem kan en tro da?

Den kvelden Matvej Sjulga tok avskjed med Kondratovitsj, hadde han ikke annet å gjøre enn å ta veien til Sjanghaj, til Ignat Fomin.

Etter de ytre kjennetegn å dømme — og det var bare de ytre kjennetegnene Matvej Sjulga hadde å gå etter — gjorde Fomin et godt inntrykk på ham. Sjulga likte at Ignat Fomin ikke virket nervøs eller forhastet seg da Sjulga ga ham stikkordet. Han så bare oppmerksomt på Sjulga, kastet et blikk omkring seg og lot ham så komme inn. Først inne svarte han med sitt stikkord. Fomin var svært fåmælt og spurte ikke om noe, han hørte bare oppmerksomt på og svarte på alt: «Det skal bli gjort.» Sjulga likte også at Ignat Fomin også hjemme hadde vest under jakka og slips og et ur i kjede. Sjulga så i dette et tegn på at Fomin var en av de kultiverte, intelligente arbeidere som hadde vokst fram i sovjettiden.

Det var riktignok endel småting som Sjulga ikke likte så godt — men de var så ubetydelige at han ikke engang kunne si at han ikke likte dem — han bare la merke til at det var litt ubehagelig. Han syntes at kona til Fomin, en tykk, kraftig kvinne med smale, skjelende øyne som sto langt fra hverandre og et ubehagelig smil som blottet store, gule tenner, fra den første dagen av behandlet Sjulga altfor smiskende og underdanig. Og alt første kvelden la han merke til at Fomin — Ignat

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Semjonovifsj, som Sjulga straks begynte å kalle ham, — var litt gjerrig. Da Sjulga åpent sa at han var svært sulten, svarte Fomin at det sikkert ble vanskelig med mat for dem. Og de ga ham virkelig ikke særlig god mat, hvis en tenkte på den stillingen Fomin var i. Men Sjulga så at de spiste det samme selv, og han tenkte at det ikke var så lett for ham å bedømme hvordan de hadde det i sitt private liv.

Og disse småtingene ødela ikke det gode helhetsinntrykk som Sjulga fikk av Fomin.

I virkeligheten var det slik at det hadde vært bedre om Matvej Sjulga hadde gått til hvilket som helst annet tilfeldig menneske enn til Ignat Fomin. For av alle mennesker som bodde i byen Krasnodon var Ignat Fomin det uhyggeligste menneske. Uhyggelig var han særlig fordi han for lenge siden hadde sluttet å være menneske.

Før 1930 var Ignat Fomin, som dengang slett ikke var noen Ignat Fomin, kjent som den rikeste og mektigste mann i Ostrogojsk-kretsen i Voronesj-distriktet. Han eide personlig og gjennom strømenn to møller, flere ploger, to treskeverk og andre landbruksmaskiner. Han hadde tre gårder, ti hester, seks kuer, flere mål frukthage, nesten hundre bikuber. Og foruten de fire faste gårdsarbeiderne han hadde, fikk han bøndene rundt om til å arbeide for seg, fordi det var mange som var finansielt avhengig av ham.

Han hadde vært rik også før revolusjonen, men rikere enn han hadde de to brødrene hans vært, særlig den eldste broren som hadde overtatt etter faren. Ignat Fomin som var den yngste og hadde giftet seg i 1914 før krigen begynte, hadde fått en mindre del av farens eiendom, mye mindre enn han hadde ventet. Men etter revolusjonen, da han kom tilbake fra den tyske fronten, var Ignat Fomin flink til å benytte seg av sin tilsynelatende fattigdom. Han lot som om han hadde hatt det vondt under de tidligere makthavere og klarte å trenge inn i de forskjellige nye offentlige organer og utvalg i landsbyen, som for eksempel utvalget av fattige bønder. Han ble ansett for en mann som ikke bare var ubemidlet og revolusjonært stemt, men også ubarmhjertig mot revolusjonens fiender. Han benyttet seg av sin stilling i de forskjellige organer

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

og av at brødrene hans virkelig var rike mennesker og hatet sovjetmakten, som han selv, og fikk dømt først den eldste broren og så den andre broren til forvisning. Han tok selv det de eide og lot familiene deres sitte igjen uten noen ting. Han syntes ikke engang synd på de små barna, særlig fordi han selv ikke hadde barn og ikke kunne få barn. Slik ble han til den han var nå. Og helt til 1930 ble han — enda han var rik — av mange representanter for sovjetmakten sett på som en egenartet fremtoning — en rik, men helt pålitelig mann, en såkalt kultivert jordbruker.

Men bøndene rundt omkring, så langt hans innflytelse strakte seg, visste at han var en ubarmhjertig kulakk og blodsuger, et uhyggelig menneske. Og da kolkhosene begynte å vokse fram fra 1930 og folket støttet av myndighetene tok til å avsløre de rike, ble Ignat Fomin, som dengang ennå brukte det virkelige navnet sitt, et offer for den hevnbølgen som skylte over landsbyen. Han mistet alt og skulle sendes nordover. Men da han var en kjent mann og tilsynelatende en fredsommelig mann, holdt myndighetene ham ikke under bevoktning før han ble sendt vekk. Og en natt drepte Ignat Fomin sammen med sin kone formannen i landsbysovjetet og sekretæren i landsbyens partilag som den gangen ikke bodde hjemme, men i huset til landsbysovjetet. Fomin passet dem opp da de kom fra et selskap sterkt beruset, drepte dem og rømte sammen med sin kone, først til Liski og siden til Rostov ved Don hvor det bodde folk som hjalp ham.

I Rostov kjøpte han papirer som lød på jernbanearbeider Ignat Semjonovitsj Fomin. Ifølge disse papirer var han en fortjent arbeider. Og han skaffet også sin kone passende papirer. Slik dukket han opp i Donbass hvor han visste at det var stort behov for arbeidskraft og hvor ingen ville spørre hvem han var og hvor han kom fra.

Han stolte fullt og fast på at hans tid ville komme før eller senere. Og foreløpig bestemte han seg for en klar og bestemt linje i sin opptreden. Først og fremst visste han at han måtte arbeide samvittighetsfullt: for det første fordi det ble lettere for ham å gjemme seg på den måten, for det annet fordi samvittighetsfullt arbeid sammen med hans erfaring og evner ville

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

gi ham anledning til å leve bra, og dessuten fordi han alltid hadde vært vant til å arbeide selv om han hadde vært rik. Foruten dette besluttet han ikke å stikke seg særlig fram, ikke ta på seg noen offentlige verv, være lydig mot myndighetene og for all del ikke kritisere noen.

På denne måten ble denne ubemerkete mannen i tidens løp ansett for å være en flittig, ærlig arbeidsmann, og en svært beskjeden og disiplinert mann. Han hadde så mye selvbeherskelse at han ikke vek fra denne linjen han hadde valgt, ikke engang da tyskerne nærmet seg Vorosjilovgrad. Han tvilte ikke på at tyskerne ville komme til Krasnodon. Da han ble spurt om han var villig til å stille huset sitt til disposisjon for illegalt arbeid, holdt han på å røpe seg. Han ble så fylt av skadefryd og hevngjerrighet.

Og til og med det som Sjulga likte — at Fomin brukte vest og slips hjemme og ur med kjede — det hadde ikke sin forklaring i at han likte å være ordentlig kledd. Ellers kledde han seg som alle arbeidere, renslig, men i alminnelige hverdagsklær. Men forklaringen var den at han nå ventet tyskerne hvert øyeblikk, og han hadde dratt fram av kista det beste han eide for å gjøre et godt inntrykk på dem.

Da Stetsenko først var hos Wachtmeister Brückner og så hos Balder, lå Matvej Sjulga i samme brakke, i den andre enden, i et lite, mørkt kott. Han var blodig og forslått.

Tidligere hadde denne halvdelen av brakka hvor det var en smal gang med celler på begge sider, vært det eneste fengslet i Krasnodon.

Den nye orden, Ordnung, besto i at de få fellescellene og enkeltcellene nå var stappfulle av menn, kvinner, halvvoksne barn og gamlinger. Her var det mennesker fra byen og fra landsbyene omkring som var mistenkt for å være sovjetarbeidere, partisaner, kommunister, medlemmer av komsomol. Det var mennesker som i handling eller ord hadde krenket den tyske uniformen, mennesker som hadde skjult at de var jøder, mennesker som var anholdt fordi de ikke hadde papirer, eller bare fordi de var mennesker.

Disse menneskene fikk nesten ikke mat og ble aldri sluppet ut for å luftes, ja de fikk ikke engang gå ut for å gjøre sitt

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

fornødne. En uutholdelig stank fylte cellene, og det gamle, råtne golvet i brakken var tilsvint, gjennomtrengt av urin og blod.

Men hvor fullt det enn var i cellene, ble Matvej Sjulga, eller Jevdokim Ostaptsjuk, som han kalte seg da han ble arrestert, satt i enecelle.

Han ble slått da han ble tatt og gjorde slik motstand at det tok lang tid før de klarte å overmanne ham. Siden ble han slått i fengslet av Hauptwachtmeister Brückner, av Wachtmeister Balder og av de som hadde arrestert ham — SS-Rottenführer Fenbong, politisjefen Solikovskij og angiveren Ignat Fomin. De håpet at de kunne knekke hans motstandskraft med en gang før han kom til seg selv. Men hvis det var vanskelig å få noe ut av Sjulga ellers, så var det umulig å få noe ut av ham nå.

Han var så sterk at han til og med nå da han var forslått og blodig, ikke lå fordi han var utmattet, men tvang seg til å ligge for å hvile ut. Men hvis han ble hentet igjen, ville han på ny slåss av alle krefter.

Han var oppslått i ansiktet, det ene øyet var blodig. Det verket i den ene armen, Fenbong hadde slått ham med en jernstang over håndleddet. Men mest ble Sjulga plaget av tanken på at tyskerne et eller annet sted pinte kona hans og barna på samme måte. De pinte dem på grunn av ham, han kunne ikke hjelpe dem.

Men enda verre enn de fysiske smertene og disse sjelekvalene var bevisstheten om at han hadde falt i hendene på fienden uten å ha gjort sin plikt og at han selv var skyld i det.

Den tanken som kunne synes naturlig i den stillingen han var i, at det ikke var han, men de andre som hadde organisert arbeidet dårlig, som hadde skylden, falt ham bare inn i begynnelsen. Men han forkastet den straks som en falsk trøst for svake mennesker.

Av erfaring visste han at utgangen av enhver samfunnsmessig sak alltid var avhengig av mange mennesker. Og blant disse menneskene ville det alltid finnes noen som ville utføre sin del av oppgaven dårlig. Men bare et svakt og ynkelig men-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

neske ville legge skylden på andre når han ikke klarte å løse en oppgave han ble satt til å løse i en vanskelig tid.

Samvittighetens stemme sa ham at han var et menneske som sto i en spesiell stilling fordi han hadde erfaring fra den forrige illegale periode og derfor var blitt satt til denne ualminnelig vanskelige oppgaven. Med hans vilje, erfaring og organisasjonsevne skulle det vært hans sak å overvinne alt — vanskeligheter, tap og hindringer, og de feil som andre gjorde. Det var derfor Matvej Sjulga ikke kunne la være å legge skylden på seg selv, og han anklagde ingen andre. Og bevisstheten om at han ikke bare var fortapt selv, men også hadde ødelagt hele saken, pinte ham mer enn alt annet.

Samvittigheten hvisket ustanselig til ham at han et eller annet sted og på en eller annen måte hadde begått en feil. Om og om igjen gikk han gjennom alt han hadde gjort og sagt fra det øyeblikk da han hadde tatt avskjed med Ivan Fjodorovitsj Protsenko. Og han kunne ikke finne feilen.

Forpint og ulykkelig vendte hans tanker seg til Protsenko, og han spurte:

— Og hvordan er det med deg, Ivan Fjodorovitsj? Hvor er du? Er du i live ennå? Kjemper du mot de forbannede tyskerne, klarer du dem, er du lurere enn dem? Eller kanskje de piner deg på samme måte som meg? Og kanskje ravnene alt hakker ut øynene dine et sted ute på steppen?

25. kapitel.

Tyskerne hadde omringet dem ved morgengry og nå gikk solen alt ned mot kvelden.

Engang hadde det vært en bekk der som rant ut i Donets. Bekken var tørket ut for lenge siden, så innbyggerne i den nærmeste landsbyen, Makarov Jar, ikke lenger husket når det hadde vært vann der. Der hvor bekken hadde vært, var det en liten skogfylt dal. Den var smal lengst oppe og ble bredere og bredere jo nærmere en kom Donets. Dalen var

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

formet som en trekant — skogen gikk i en bred stripe helt ut til bredden av Donets.

Ivan Fjodorovitsj Protsenko lå i de lave buskene på det stedet øverst i dalen som var vanskeligst å forsvare. En tysk kule hadde streifet hodet hans og tatt med et stykke av huden og litt hår, blodet hadde rent nedover tinningen og størknet. Men Ivan Fjodorovitsj følte det ikke. Han lå i buskene og skjøt med automatgeværet, og ved siden av ham var et automatgevær til som holdt på å avkjøles.

Det var ikke mange mennesker igjen rundt omkring.

Katja, kona til Protsenko, hadde for lenge siden forlatt de sårede. Hun lå ikke langt fra mannen sin med et strengt og blekt ansikt og skjøt også. Hun skjøt knapt og nøyaktig, bevegelsene var energiske og grasiøse. Hvis en så på henne virket det som om hun førte automatgeværet med én finger. Til høyre for henne lå gamle Naresjnyj, en kolkhosbonde fra Makarov Jar. Han var maskingeværskytter fra «den gamle tyskerkrig» som han selv sa.

En tretten års gutt, barnebarnet til Naresjnyj, lå omgitt av patronkasser og ladet geværene. Og bak kassene, i en fordypning, satt adjutanten til avdelingens leder som var falt natten før. Adjutanten holdt det varme telefonrøret i hånden uten å slippe det og tutet hele tiden de avtalte ordene:

— Mamma her .... mamma her .... Hvem? Goddag, tante! For lite plommer? Ta hos nevøen .... Mamma her, mamma her .... Hos oss er alt i orden. Og hos dere? Fjerne slektninger? Gjør det hett for dem! .... Søster! Søster! Søster! .... Er du sovnet? Bror ber hjelpe til med ild til venstre ....

Hadde ikke nettene vært så månelyse, kunne de svømt over på den andre siden av Donets. Det var riktignok slik at partisanbasen på den andre siden ved landsbyen Mitjakinskaja for lenge siden var blitt oppdaget og erobret av tyskerne. Ved et under hadde bare den gamle bilen til Ivan Fjodorovitsj kommet fra det. Den sto skjult like ved. Men det var en annen tysk administrasjon på den andre siden av elva, der begynte Rostov-området og det var lettere å gjemme seg hvis en spredte seg to eller tre stykker sammen. Men nettene var lyse som dager.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Det var et siste håp igjen — å slå seg igjennom ut på steppen når natten kom. Men selv om en del av avdelingen klarte å komme igjennom, var saken tapt likevel. Og bevisstheten om dette plaget Protsenko mer enn følelsen av ansvaret for de andres liv, enn tanken på at han selv og Katja var fortapt.

Det hadde ikke gått dårlig til å begynne med — slett ikke dårlig. Like ved Vorosjilovgrad hadde de laget oppstyr i de tyske avdelingene som beveget seg mot øst og bak linjene deres. De tilintetgjorde soldater og offiserer som hang etter, satte fyr på bensindepoter, erobret utstyr, drev jakt på tyske myndigheter i landsbyene.

Men for noen dager siden hadde SS-avdelinger omringet og finkjemmet hele området i firkanten — Vorosjilovgrad, Krasnodon, Gundorovskaja, Makarov Jar. Og avdelingen var blitt fanget i denne lille dalen som i en felle.

Mange kilometer på denne siden av Donets strakte steppen seg. Den var så tett befolket at gruvene og landsbyene nesten lå like ved siden av hverandre. Partisanavdelingene var blitt bygd opp etter mønster av avdelingene i de skogrike områdene eller de store ubebodde steppeområdene, og passet ikke i de tettbefolkede industrialiserte strøkene rundt Donbass.

Denne tanken plagde Protsenko. Men han hadde ikke rett til å dele denne tanken med noen, ikke engang Katja, og han måtte til og med late som om allting gikk som forutsett.

Han lå i buskene, liten, nett og rødkinnet, han hadde alt et mykt, mørkt bondeskjegg. Han skjøt velrettede skudd mot fienden og kastet spøkefulle ord til gamle Naresjnyj. Hvor vanskelig enn stillingen var, var de begge fornøyd over at de lå ved siden av hverandre, og de likte den samtalen de førte — som en ikke akkurat kunne kalle for særlig innviklet.

Omtrent hver halvtime sa Ivan Fjodorovitsj med et lunt glimt i øynene:

— Nå, hvordan går det, Kornej Tikhonovitsj, er det litt hett?

Og på dette unnlot Kornej Tikhonovitsj aldri å svare:

— Ja, en kan ikke si at det er kjølig, Ivan Fjodorovitsj, men særlig hett er det heller ikke.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Og hvis tyskerne var særlig påtrengende, pleide Ivan Fjodorovitsj å si:

— Hvis de hadde hatt granatkastere ville det ha vært ganske hett om de hadde kastet agurker på oss, ikke sant, Kornej Tikhonovitsj?

På dette unnlot Kornej Tikhonovitsj heller ikke å svare rolig:

— For å greie en slik skog, trenges det en hel masse agurker, Ivan Fjodorovitsj ....

Ved ansiktet til Naresjnyj var det noe moldavisk, ja noe tyrkeraktig. Han hadde et krøllet, tjæresvart skjegg, øynene var svarte og raske, det lynte i dem. Og hele mannen var som en stilk som er tørket ut i solen, han hadde brede, sterke, magre skuldre og kraftige, solbrente hender. Alle bevegelsene var fylt av en skjult ild.

Avdelingen som Protsenko ledet etter at den tidligere lederen var død, besto av mennesker som var etterlatt i distriktet. Det var hovedsakelig arbeidere, studenter, militsfolk. Delvis var det også kolkhosbønder fra landsbyene rundt omkring, det var eldre folk og ungdom. Og gamle Naresjnyj satte Protsenko særlig pris på fordi han selv var kommet til avdelingen uten at noen hadde fått ham til det. Og han kom sammen med barnebarnet sitt, sønnen til sønnen som var ved fronten.

— Nå, hvordan er det, Kornej Tikhonovitsj, er det litt hett? spurte Protsenko for Gud vet hvilken gang.

Og plutselig hørte de begge to gjennom geværsalvene motordrønn som stadig kom nærmere i retning fra Makarov Jar. Et øyeblikk holdt de til og med opp å skyte.

— Hører du, Kornej Tikhonovitsj?

— Jeg hører.

Protsenko pekte med øynene advarende i retning av Katja og ga Naresjnyj et tegn som betydde at han skulle tie stille.

En motorsykkelavdeling kom bortover veien som ikke var synlig fra dalen. Motorduren ble visst hørt på forskjellige steder i dalen. Telefonen begynte å arbeide febrilsk.

Solen var alt gått ned, men månen var ikke kommet opp ennå. Mørket var ikke kommet, men skyggene var forsvunnet.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

En mengde stille, lyse farger som gikk over i hverandre smeltet bort på himmelen. Og på bakken, på buskene og trærne, på ansiktene til menneskene, på geværene og de tomme geværhylsene som lå slengt i graset — på allting lå dette underlige, falmende lyset som mørket holdt på å sluke. Dette ubestemte lyset — hverken dag eller natt — varte bare noen få øyeblikk. Så tok plutselig et mørke til å spre seg i luften og legge seg over buskene og jorden. Det ble stadig mørkere.

Motordrønnet fra motorsyklene som kom i retning fra Makarov Jar, spredte seg over hele området. Skudd smalt snart her, snart der og falt stadig tettere ved selve elva.

Protsenko så på klokka.

— Vi må vekk .... Terekhin! Klokken to og tyve null null .... sa han til adjutanten ved telefonen uten å snu seg.

Protsenko hadde avtalt med de andre partisangruppene som lå spredt i dalen at han skulle gi signal når alle gruppene skulle samle seg i en liten sidedal som førte ut på steppen. Derfra skulle de slå seg igjennom. Dette øyeblikk nærmet seg.

For å narre tyskerne skulle to partisangrupper som forsvarte dalen nede ved Donets oppholde seg lenger enn de andre og late som de gjorde et siste desperat forsøk på å sette over elva. Protsenko så seg fort omkring for å finne ut hvem han skulle sende.

Blant partisanene som forsvarte den øverste delen av dalen var en ung gutt fra Krasnodon — komsomolen Jevgenij Stakhovitsj. Før tyskerne kom hadde han gått på luftforsvarskursene i Vorosjilovgrad. Han skilte seg ut blant partisanene. Han opptrådte rolig og behersket og var, enda han var ung, godt trenet i organisasjonsarbeid. Protsenko stolte ikke på de opplysningene han hadde fått av Sjulga og hadde tenkt å gjøre bruk av Stakhovitsj for å få forbindelse med det illegale apparatet i Krasnodon. Og nå så han det bleke ansiktet til Stakhovitsj ved siden av seg, det våte, bustete håret som ellers lå i rolige bølger på hodet som han holdt stolt løftet. Gutten var nervøs, men han var for stolt til å krype dypere ned i dalen. Det likte Protsenko også. Han sendte Stakhovitsj.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Jevgenij Stakhovitsj smilte anstrengt, bøyde den magre kroppen ned mot jorden og løp nedover mot elva.

— Pass nå på, Kornej Tikhonovitsj, ikke opphold deg for lenge du heller! sa Protsenko til den tapre gamlingen som ble igjen sammen med en gruppe partisaner for å dekke tilbaketoget.

Fra det øyeblikket da partisanene som lå nede ved Donets begynte å late som om de satte over elva, hadde hovedstyrkene til tyskerne konsentrert seg der. Hele ilden fra fienden ble rettet mot denne delen av skogen og mot elva. Hvinet fra kulene og smellene når de slo ned i buskene, fløt sammen til en eneste skjærende lyd. Det var liksom kulene ble pulverisert i luften og menneskene åndet glødende blystøv. Lederen for avdelingens stab, en middelaldrende mann som før hadde vært militær, ledet disse partisangruppene.

Da han gjennom Stakhovitsj hadde fått ordren fra Protsenko, sendte han den største delen av partisanene til samlingsstedet, og selv ble han igjen med tolv stykker for å dekke marsjen. Stakhovitsj syntes det var uhyggelig å være der og hadde god lyst til å gå sammen med de andre, men han skammet seg for å gå. Han benyttet seg av at ingen brydde seg om ham og la seg ned i buskene med ansiktet mot bakken og jakkekragen trukket opp for å dekke ørene litt.

I de øyeblikk da ilden ikke var fullt så bedøvende, kunne en høre skarpe tyske kommandorop. Enkelte tyske avdelinger hadde alt trengt inn i skogen et sted i retning av Makarov Jar.

— Det er på tide, gutter, sa stabssjefen plutselig. — Løp!

Partisanene stoppet ilden øyeblikkelig og styrtet etter ham. Enda fienden ikke hadde innstilt ilden, men tvert imot økte den hele tiden, syntes partisanene som løp gjennom skogen at det var blitt fullstendig stille. De løp så fort de orket og hørte hverandre puste. Men så fikk de se de mørke skikkelsene til kameratene sine som lå gjemt ved siden av hverandre i den lille sidedalen. Og de kastet seg ned på bakken og krøp bort til dem.

— Å, Gud skje lov! sa Protsenko fornøyd. Han sto ved et gammelt almetre. — Er Stakhovitsj med?

— Ja, sa stabssjefen uten å tenke over det.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Partisanene så seg omkring og fant ikke Stakhovitsj.

— Stakhovitsj! ropte stabssjefen lavt, men han kom ikke fram.

— Kanskje dere mistet hodet slik at dere ikke så når han falt! Eller kanskje han ligger såret et sted! sa Protsenko sint.

— Er jeg en guttunge kanskje, Ivan Fjodorovitsj! sa stabssjefen fornærmet. — Da vi forlot stillingen var han sammen med oss og helt i orden. Og vi løp gjennom den tetteste skogen og mistet ikke hverandre av syne ....

I dette øyeblikk fikk Protsenko se en skikkelse som kom krypende gjennom buskene. Det var Naresjnyj, som var myk og bøyelig enda han var så gammel. Etter ham kom den trettenårige sønnesønnen hans og noen partisaner til.

— Å, kjære deg! Gamle venn! ropte Protsenko glad. Han klarte ikke å skjule hva han følte.

Plutselig snudde han seg og ropte med skarp stemme som alle hørte:

— Gjør dere ferdig!

Det kom noe anspent over partisanene som lå på bakken.

— Katja! sa Protsjenko lavt. — Du må holde deg til meg .... Hvis jeg noen gang .... Hvis det har vært noe .... Han slo ut med hånden. — Tilgi meg.

— Tilgi du også .... hun bøyde hodet litt. — Hvis du kommer fra det med livet og jeg ....

Han lot henne ikke snakke ut og sa selv:

— Slik er det med meg òg .... Du får fortelle alt til barna.

Det var alt de fikk tid til å si til hverandre. Protsenko ropte med skarp stemme:

— Fremad!

Og han løp som førstemann ut av den lille dalen.

Månen som kom fram over steppekanten lyste på to rekker mennesker som syntes å fly lavt over steppen. De løp i en kile, med lederen i spissen som en flokk traner.

De var ikke klar over hvor mange det var igjen av dem og hvor lenge de løp. De hadde ikke krefter igjen til å skrike, de hadde ikke pust igjen. De løp i taushet, noen skjøt mens de løp, andre hadde kastet geværene for at det skulle

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

bli lettere å løpe. Protsenko så Katja, Naresjnyj og sønnesønnen hans når han snudde seg, og det ga ham nye krefter.

Plutselig hørte de motordur bakfra og fra høyre og lyden spredte seg i natteluften. Så kom det også motordur forfra. Duren omringet dem på alle kanter.

Et øyeblikk tenkte Protsenko at alt var ute. Det eneste de kunne gjøre var å forskanse seg her midt på steppen og dø en ærefull død.

Men instinktet lærte dem noe annet: å spre seg, forsvinne ned i jorden, krype lydløst som slanger og utnytte det dirrende månelyset og det kuperte terrenget. Og de forsvant — den ene etter den andre.

Det gikk ikke mer enn noen minutter før Protsenko, Katja, Naresjnyj og sønnesønnen hans var alene igjen på steppen i måneskinnet. De befant seg i kolkhosets melonåker, som strakte seg noen hektar fremover og oppover og antagelig også på den andre siden av den lange ryggen som sto som en kam mot himmelen.

— Vent litt, Kornej Tikhonovitsj, jeg må puste ut litt! Protsenko kastet seg ned på bakken.

— Heng i, Ivan Fjodorovitsj, sa Naresjnyj, bøyde seg fort ned mot ham og pustet ham hett inn i ansiktet. — Vi kan ikke hvile! På den andre siden av bakken er det en landsby, der kjenner jeg folk, de kommer til å skjule oss ....

Og de krøp gjennom melonåkeren etter Naresjnyj som av og til snudde det faste ansiktet sitt med de gjennomtrengende øynene og det svarte, krøllete skjegget mot Protsenko og Katja.

De krøp opp på bakkekammen og så foran seg en landsby med hvite hus og svarte vinduer. Landsbyen begynte et par hundre meter fra dem. Melonåkeren gikk helt til veien langs gjerdene til de nærmeste husene. Nesten i det samme øyeblikk som de krøp opp bakkekammen, stormet noen tyske motorsykler langs veien og bøyde av inn i landsbyen.

Geværilden flammet fremdeles opp her og der bortover. Noen ganger var det noen som besvarte ilden og det ga en sår gjenklang i Protsenkos bryst. Sønnesønnen til Naresjnyj, som var lys og slett ikke lignet på bestefaren, løftet av og

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

til de barnslige øynene sine forsiktig og spørrende mot Protsenko, og det var vanskelig å se inn i disse øynene.

Fra landsbyen hørte de skarpe bajonettslag mot dørene og tyske skjellsord. Så ble det stille igjen, og plutselig klang det barnegråt eller kvinnehyl som gikk over i gråt og igjen løftet seg til et bønnfallende hyl i natten. Noen ganger hylte en motorsykkel opp i landsbyen, eller i nærheten av den, eller langt borte — av og til var det flere og det hørtes ut som det var en hel avdeling som beveget seg. Månen lyste klart på himmelen. Katja hadde fått et gnavsår, og foten verket. Hun lå på bakken ved siden av Protsenko og Naresjnyj og sønnesønnen hans. De var våte og krøp sammen av kulde.

Slik ventet de til alt ble stille både i landsbyen og ute på steppen.

— Nå, det er på tide, hvisket Naresjnyj. — Vi får krype en av gangen, etter hverandre.

Skrittene til de tyske patruljene klang gjennom landsbyen. Av og til flammet en fyrstikk eller et fyrtøy opp et sted. Protsenko og Katja ble liggende i ugraset bak en hytte et sted midt i landsbyen og Naresjnyj og sønnesønnen hans klatret over gjerdet. Så ble det stille en stund.

De første hanene galte. Protsenko smilte plutselig.

— Hva er det? hvisket Katja.

— Tyskerne har slaktet alle hanene, det er bare to-tre stykker som galer i hele landsbyen.

De så for første gang oppmerksomt og bevisst på hverandre og smilte med øynene. I det samme hørte de hvisking fra den andre siden av gjerdet:

— Hvor er dere? Kom inn i huset ....

En høy, mager, kraftig bygd kvinne med et hvitt skaut på hodet så etter dem gjennom gjerdet. De svarte øynene lyste i måneskinnet.

— Reis dere, ikke vær redd, det er ingen her, sa hun. Hun hjalp Katja over gjerdet.

— Hva heter De? spurte Katja.

— Marfa, sa kvinnen.

— Nå, hvordan er den nye orden? spurte Protsenko henne med et dystert smil da både han og Katja og gamle Naresjnyj

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

og sønnesønnen hans alt satt ved bordet i lyset fra en parafinlampe.

— Den nye orden den er slik: en tysker fra kommandanturet var her og fastsatte seks liter melk fra hver ku om dagen og ni egg fra hver høne i måneden, sa Marfa litt sjenert og kikket på Protsenko med de svarte øynene sine.

Hun var i femti års alderen, men i alle hennes bevegelser var det noe ungt og behendig. Det renslige, ordentlige huset var hvitkalket og det hang broderte pyntehåndklær rundt omkring. Huset var fullt av barn, det ene mindre enn det andre. Den eldste sønnen hennes, som var fjorten år og en datter på tolv var blitt vekket og holdt nå vakt ute.

— Hver annen uke blir det lagt en ny avgift på kveget. Det er ikke mer enn hundre familier i hele landsbyen, men vi har alt for annen gang fått ordre om å innlevere tyve dyr. Der har dere den nye ordenen!

— Ikke bry deg om det, tante Marfa! Vi kjenner dem alt fra 1918. De kom fort, men de kommer til å dra like fort igjen! sa Naresjnyj og lo plutselig og viste de faste tennene sine. Tyrkerøynene hans lyste tappert og lurt i det faste, solbrente ansiktet.

Protsenko kastet et blikk på Katja. Det strenge ansiktet hennes lyste opp i et snilt smil. Etter alle dagene i kamp og denne uhyggelige flukten, følte Protsenko og Katja som det sto et ungt, friskt pust fra disse to menneskene som selv ikke var unge lenger.

— Men det ser ut for meg, tante Marfa, som om du har litt igjen, selv om tyskerne plyndrer dere til skinnet? sa Ivan Fjodorovitsj og blunket til Naresjnyj. Han nikket mot bordet hvor Marfa i sin gjestevennlighet hadde satt fram både ost og rømme og smør og eggerøre.

— Vet De ikke at det er slik i en god ukrainsk hytte at en kan lete hvor en vil, men en klarer ikke å spise opp alt eller stjele alt uten å drepe husmoren! spøkte Marfa. Hun var så ungdommelig sjenert at hun til og med ble rød og snakket så rett ut at Protsenko og Naresjnyj brast i latter og Katja smilte. — Jeg har nok gjemt bort noe over alt! lo Marfa.

— Å, du er en klok kvinne! sa Protsenko og ristet på

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

hodet. — Hva er du nå da — en kolkhosbonde, eller driver du selvstendig?

— Kolkhosbonden har liksom fått permisjon til tyskerne drar sin vei, sa Marfa. — Og tyskerne regner oss ikke for noen ting. Hele kolkhosjorden vår mener de tilhører det tyske .... hva er det det heter — Reich? Hva er det det heter, Kornej Tikhonovitsj?

— Jada, Reich, pokker ta det! sa gamlingen med et smil.

— På møtet leste de opp et eller annet papir fra — hva er det han heter, Rosenberg, hva er det han heter, den kjeltringen, Kornej Tikhonovitsj?

— Ja, Rosenberg, pokker ta ham! svarte Naresjnyj.

— Denne Rosenberg sa at vi skulle få jord til eget bruk, men ikke alle, bare de som arbeider godt for det tyske Reich og har kveg og redskap selv. Men hva slags redskap trenger en, når de driver oss til å slå kolkhoshveten med ljå og lar kornet gå til deres Reich? Vi bondekoner er ikke lenger vant til å bruke ljå, og når vi kommer ut på markene legger vi oss ned i hveten, i skyggen, og tar oss en lur.

— Og fogden? spurte Protsenko.

— Fogden her er vår mann, svarte Marfa.

— Å, du kloke kvinne! sa Protsenko igjen og ristet igjen på hodet. — Og hvordan er det med mannen din?

— Hvordan? Han er ved fronten. Min Kordij Kornienko er ved fronten, sa hun alvorlig.

— Du får si det rett ut: du har jo en masse unger og du skjuler oss, er du ikke redd for din egen skyld og for deres skyld? spurte Protsenko plutselig.

— Nei! svarte hun og så rett på ham med de svarte, unge øynene. — La dem hogge hodet av meg. Jeg er ikke redd. Jeg kommer til å vite hva jeg går i døden for. Og De får også si meg rett ut: har De forbindelse med våre, med dem som er ved fronten?

— Ja, svarte Protsenko.

— Da får De si til våre at de skal kjempe helt til slutt. At mennene våre ikke sparer seg, sa hun med en alminnelig, ærlig kvinnes overbevisning. — Jeg vil si det slik: kanskje far — hun sa «far» liksom hun snakket for barna sine og hun

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

mente mannen sin, — kanskje far ikke kommer tilbake, kanskje han mister livet i kamp, men vi vet hva han kjempet for! Og når våre myndigheter kommer tilbake, så blir de far for barna våre! ....

— Du kloke kvinne! sa Protsenko ømt for tredje gang og bøyde hodet og satt en stund slik uten å løfte det.

Marfa lot Naresjnyj og sønnesønnen hans overnatte i huset. Hun hadde gjemt våpnene deres og hun var ikke redd for at det skulle hende dem noe. Og Protsenko og Katja fulgte hun til en forlatt kjeller overvokst med ugras og kald som en gravhvelving.

— Det blir litt kaldt, men jeg har tatt med to jakker til dere, sa hun sjenert. — Kom hit, her er det halm ....

De ble alene og satt en stund tause på halmen i mørket.

Plutselig la Katja de varme armene sine omkring hodet til Protsenko og presset det inn til brystet sitt.

Det var noe som smeltet mykt i brystet hans.

— Katja! sa han. — Vi blir nødt til å begynne alt forfra. Alt, allting, sa han beveget og løsnet på armene hennes. — Vi kommer til å finne tusener slike mennesker som Naresjnyj, som Marfa, tusener, tusener! .... Ne-ei! La denne Hitler få makt over hele den tyske nasjon — de er jo tyskere! Men jeg tror ikke at han klarer å narre Ivan Protsenko, det er ikke mulig! sa han forbitret.

26. kapitel.

Slik som grunnvannet lydløst og ustanselig rinner i forskjellige retninger under røttene på trærne og graset, usynlig for menneskeøyne, gjennom sprekker og kapillarkar i jorden, slik beveget millioner av mennesker seg fram og tilbake over jorden under tyskernes herredømme. Det var menn og kvinner, barn og gamle av alle folkeslag som bor i Sovjetsamveldet, og de tok veien langs stiene i skogen og på fjellet, gjennom dalene, langs bratte elveskrenter, gjennom gatene og smughulene i byene og landsbyene, over livlige markedsplasser og langs hemmelige veier om natten.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

De var fordrevet hjemmefra, eller på vei hjemover igjen, ute for å finne et sted hvor ingen kjente dem, de bante seg vei gjennom fronten til den frie sovjetjord, de kom seg ut av omringede områder, de hadde flyktet fra tysk fangenskap eller fra konsentrasjonsleire, eller nøden hadde drevet dem ut for å lete etter mat og klær, de hadde grepet til våpen mot undertrykkerne — de var partisaner, folk som drev illegalt arbeid, sabotører, agitatorer, spioner bak fiendens front, spioner for et stort folks store armé som nå var på tilbaketog. Og de gikk og gikk, talløse som sandkorn ....

På veien over steppen fra Donets går en liten rødkinnet mann i solen. Han er kledd i enkle bondeklær og har et mørkt, mykt bondeskjegg. Han har sekk på ryggen. Slik som han går tusener andre. Hvem kan si hvem han er? Han har blå øyne, men en kan da ikke se alle inn i øynene, og går det an å få vite alt bare av øynene? Kanskje det er et djevelsk glimt som hopper fram og tilbake i øynene, men en herr Wachtmeister eller til og med en Hauptwachtmeister synes at det er helt alminnelige menneskeøyne.

En liten mann med et mørkt skjegg og kledd som en bonde kommer til Vorosjilovgrad og blir borte blant folk på gata. Hvorfor er han kommet til byen? Kanskje har han smør, eller ost, eller en and med i sekken for å bytte det på torget mot spiker, eller salt. Eller kanskje det er det mest uhyggelige menneske som er i stand til å undergrave makten til selve doktor Schulz, lederen for feltkommandaturets syvende avdeling ....

En ung gutt ligger sammenkrøpet i en dalsenkning og sover, solen varmer ham og damp stiger opp fra klærne hans. Solen har tørket de våte sporene som han satte etter seg da han kom opp av elva. Så trett han må ha blitt etter å ha svømt over elva når han sovner ute på steppen om natten i våte klær!

Men da solen begynner å steke våkner den unge gutten og begynner å gå. Det lyse håret hans er blitt tørt og legger seg av seg selv i skjødesløse, maleriske bølger på hodet hans. Neste gang overnatter han i et gruvested, i et tilfeldig hus hvor han blir tatt imot fordi han nesten er fra samme sted. Han er fra Krasnodon, han har gått på kurs i Vorosjilovgrad og

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

er nå på vei hjem. Og han kommer midt på dagen fritt inn i Krasnodon. Han vet ikke hvordan det er med foreldrene hans, om det bor tyskere i huset deres, og derfor går han først til en skolekamerat, Volodja Osmukhin.

Hos Volodja hadde det vært tyskere før, men nå var de ikke der lenger.

— Jevgenij! .... Hvor kommer du fra?

Men Volodjas kamerat sa på den vanlige, litt hovne og høytidelige måten sin:

— Si meg først hvor du står? ....

Han var en gammel kamerat av Volodja, Jevgenij Stakhovitsj, medlem av komsomol, det var ikke nødvendig å skjule noe for ham, og Volodja fortalte ham alt som gjaldt ham personlig.

— Vel, ... sa Stakhovitsj. — Det er bra. Jeg hadde ikke ventet noe annet av deg heller ....

Han sa det litt ovenfra og ned. Men antagelig hadde han rett til det. Han gikk ikke bare og lengtet etter å delta i den illegale kampen som Volodja. Han hadde alt kjempet i en partisanavdeling, og han sa at han var sendt av staben for å organisere saken i Krasnodon.

— Flott! sa Volodja med respekt. — Vi må straks gå til Oleg ....

— Og hvem er denne Oleg? spurte Stakhovitsj selvbevisst fordi Volodja uttalte Olegs navn med stor aktelse.

— Det er en gutt jeg kjenner, sa Volodja ubestemt.

Nei, Stakhovitsj kjente ikke Oleg. Men hvis det var en bra kar, så var det ikke noe i veien for å gå til ham.

En mann med militære manerer og kledd i sivile klær banket på hos familien Borts.

Det var bare den lille Ljusia som var hjemme. Mor var gått til markedet for å bytte bort noen av tingene mot mat, og Valja .... Nei, far var også hjemme, men det var akkurat det mest uhyggelige. Far med de mørke brillene på nesen krøp straks inn i skapet. Og Ljusia satte opp et voksent uttrykk og gikk med bankende hjerte bort til døra og spurte så bestemt som mulig:

— Hvem er det?

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Er Valja hjemme? spurte en behagelig mannsstemme.

— Nei, hun er ikke her .... Ljusia ventet og lyttet.

— Men lukk opp da, ikke vær redd, sa den samme stemmen .— Hvem er det jeg snakker med?

— Ljusia.

— Ljusia? Den lille søsteren til Valja? Lukk opp, ikke vær redd.

Ljusia lukket opp. En høy, slank og beskjeden ung mann som hun ikke kjente sto utenfor. For Ljusia var han en helt voksen mann. Han hadde snille øyne og et mannhaftig uttrykk i det magre ansiktet. Han smilte bare med øynene, så på Ljusia og la hånden mot pannen til hilsen.

— Kommer hun snart tilbake? spurte han høflig.

Ljusia tok imot denne høfligheten alvorlig og velvillig.

— Jeg vet ikke, sa hun og så alvorlig inn i øynene på mannen nedenfra og opp.

Han fikk et skuffet uttrykk i ansiktet. En stund sto han uten å si noe, så løftet han igjen hånden til hilsen. Men han hadde såvidt snudd seg som en soldat for å gå, da Ljusia spurte fort:

— Er det noen beskjed?

Øynene hans fikk et øyeblikk et hånlig uttrykk, men han sa helt alvorlig:

— Si at brudgommen har vært her ....

Og han gikk sin vei.

— Og De går med en gang? Hvordan skal hun finne Dem? sa Ljusia opphisset og fort etter ham.

Men hun snakket for forsiktig og for sent. Han forsvant alt nedover Tregata i retning av overgangen.

Valja hadde en brudgom .... Ljusia var opphisset. Hun kunne selvsagt ikke fortelle far det. Og heller ikke mor var det mulig å fortelle det. «Ingen i huset hos oss vet noe om det! .... Men kanskje de likevel ikke kommer til å gifte seg?» beroliget Ljusia seg selv.

Unge mennesker — to unge menn, nesten bare gutter, og to jenter gikk omkring på steppen. Hvorfor gikk to gutter og to jenter omkring på steppen i en slik uhyggelig tid da ingen gikk tur? Det var en hverdag, i arbeidstiden og de gikk om-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

kring langt fra byen. Men på den annen side hadde ingen forbudt noen å gå tur.

De gikk parvis — en gutt med stritt, lyst, litt krøllet hår, barbent, behendig og rask i bevegelsene og en solbrent jente med lyse, gylne fletter og bare ben og armer som var dekket med dun. Den andre gutten var hvithåret, liten og fregnet og sammen med ham gikk en stille, enkelt kledd jente med kloke øyne — hun het Tosia Matsjenko. Parene gikk langt, langt fra hverandre og kom så sammen igjen på et sted. De gikk omkring utrettelig fra morgen til kveld, de ble tørste i den blendende solen som fikk fram enda flere fregner i ansiktet på gutten med det hvite hodet. Og hver gang hadde de noe med seg i hendene og i lommene: patroner, granater, noen ganger et tysk gevær, en revolver, et russisk gevær. Det var det ikke noe underlig i, de gikk omkring i de områdene hvor Den røde armé, som var på tilbaketog, hadde hatt de siste kampene — i nærheten av stasjonen Verkhneduvannaja. I stedet for å bringe våpnene til den tyske kommandanten, samlet de dem på et sted i et skogholt og gravde dem ned. Det var ingen som så dem.

En gang fant gutten med de behendige bevegelsene — han som hele tiden hadde ledelsen — en ladd mine. Og mens jenta med de lyse flettene så på, fjernet han tennsatsen på minen. Det måtte sikkert være mange miner i dette området. Han skulle lære alle hvordan de skulle fjerne tennsatsene på dem. Miner kunne de også få bruk for.

Jenta med de lyse, gylne flettene kom hjem om kvelden, solbrent, trett og oppspilt, og det var ikke den første kvelden. Ljusia klarte å få henne med seg ut i hagen et øyeblikk. Og med øyne som lyste i mørket hvisket Ljusia til henne at brudgommen hadde vært der!

— Hva for en brudgom? Hva er det du prater om? sa Valja sint og litt forvirret.

Kanskje det var en spion som tyskerne hadde sendt eller en representant for den illegale bevegelse som hadde fått vite om Valjas virksomhet og lette etter henne? Men hun forkastet fort begge muligheter. Enda Valja var likeså full av beretninger om eventyrlige bedrifter som en mine er full av

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

sprengstoff, var hun et menneske med et virkelighetsnært, praktisk syn, som hele hennes generasjon. Hun gikk gjennom alle bekjentskapene sine. Og plutselig gikk det opp for henne. I fjor vår .... avskjedsforestillingen til teatergruppen i Leninklubben, — Ivan Turkenitsj som skulle til Sevastopol, på artilleriinstituttet. Han spilte brudgommens rolle, Valja var bruden .... «Brudgommen»! .... Ja, det var klart!

Ivan Turkenitsj! Ellers pleide han alltid å spille komiske gamle menn. Det var selvfølgelig ikke noe Moskva Kunstnerteater her. «Mitt mål er dette,» sa Ivan, «tilskuerne fra første til siste rad må sitte der våte av latter.» Og han klarte å få det til. Det var det samme hva han opptrådte i — han maskerte seg alltid som gartneren Danilytsj. Men han var jo ved fronten, hvordan kunne han være i Krasnodon? Han var jo løytnant i Den røde armé. Forrige vinter hadde han vært i byen på vei til Stalingrad for å lære å skyte på tanks med luftvernkanoner.

— Alltid skal du mase, mor, hva har du med det? Jeg har ikke lyst på aftens! og Valja styrtet til Oleg.

Turkenitsj var i Krasnodon!

En liten lys jente gikk over den store russiske jorden. Hun hadde alt gått igjennom hele Polen og hele Ukraina. Hun var som et sandkorn i det endeløse sandhavet av mennesker, et frø som var kommet bort .... Slik kom hun til Pervomajka og banket på vinduet i et lite hus.

Hvis en av de to Ivantsovs er lys, så vet du at det er søstrene Ivanikhins ....

Lilja Ivanikhina som var blitt borte ved fronten og som ingen hadde visst noe om, var kommet hjem.

Ulja fikk vite det av Maja Peglivanova og Sasja Bondarjova. Lilja var kommet hjem, den snille, muntre Lilja, hun som hadde vært sjelen i kretsen deres og som var den første som hadde blitt revet løs fra familie og venninner og hadde dukket ned i denne uhyggelige verden fylt av kamp. Hun som var sporløst forsvunnet og oppgitt, hun gjenoppsto nå igjen!

Og alle de tre venninnene løp til Ivanikhins som bodde midt i forstaden, ikke langt fra skolen — den tynne, gutte-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

aktige Sasja Bondarjova, Maja som var solbrent som en sigøynerske og som hadde denne selvsikre, fyldige underleppen — hun som alltid var aktiv og til og med under tyskerne ikke hadde oppgitt den vanen hun hadde å rette på alle og oppdra alle. Og det var Ulja med de bølgete, svarte flettene som falt fram over brystet, over den enkle, mørkeblå kjolen med de hvite prikkene — det var omtrent den eneste kjolen hun hadde igjen etter at tyske soldater hadde vært i huset deres.

Det var helt underlig å løpe gjennom forstaden hvor det ikke var en eneste tysker lenger. Jentene fikk en følelse av frihet, de merket ikke selv hvor livlige de ble. Et muntert smil strålte i øynene til Ulja — et smil som var uventet skøyeraktig i ansiktet hennes. Og det var liksom dette smilet gjenspeilte seg hos venninnene hennes og i alt som omga dem.

Da de kom forbi skolen fikk de øye på en farveglad plakat som var klistret på skoledøra. Som etter avtale løp de alle tre bort til plakaten.

Plakaten forestilte en tysk familie. Det var en smilende, middelaldrende tysker med hatt på hodet og med et arbeidsforkle og en stripete skjorte på seg, og med en sigar mellom fingrene. Så var det en blond, smilende, ung, fyldig kvinne i lyserød kjole og med hette på hodet omringet av barn i alle aldre, fra en liten tykk unge med oppblåste kinn til en blond, ung jente med blå øyne. De sto utenfor et landsens hus med høyt tak. På taket spaserte det fete duer. Og denne mannen og kvinnen og alle barna — det minste strakte til og med ut armene — smilte mot en jente i fargerik russisk nasjonaldrakt, med et hvitt kniplingsforkle og en kniplingshette og med vakre, røde sko på bena. Hun kom imot dem med en hvit emaljebøtte i hånden. Hun var fyldig, med oppstoppernese og unaturlig røde kinn. Hun smilte også slik at alle de store hvite tennene syntes. I bakgrunnen var det en låve og et fjøs, en bit blå himmel, en hveteåker og store, flekkete kuer.

Under plakaten sto det på russisk: «Jeg fant et hjem og en familie her.» Og litt lenger ned, til høyre sto det: «Katja».

Ulja, Maja og Sasja var blitt særlig gode venner etter at tyskerne hadde kommet. De pleide til og med å bo hos hver-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

andre når det kom tyskere i huset til noen av dem og det var ledig hos en annen. Men hele tiden hadde de liksom etter en stilltiende avtale ikke snakket om det største og viktigste spørsmålet for dem — hvordan de skulle leve under tyskerne. Det var som de følte at de ikke var modne til å reise det spørsmålet ennå. Slik var det også nå, de bare kastet et blikk på hverandre, gikk vekk fra plakaten og fortsatte å gå tause uten å se på hverandre.

Den minste av søstrene, Tonja, kom løpende ut av huset mot dem, hun strålte av lykke. Med de lange bena, den store nesen og det tykke, kastanjebrune håret var hun midt i mellom barn og ung jente.

— Jenter! Har dere hørt det? Herregud, så glad jeg er! sa hun og fikk straks tårer i øynene.

I huset var det fullt av jenter. Blant dem la Ulja merke til de to Ivantsovs, Olja og Nina som var kommet tilbake til byen for kort tid siden og som hun ikke hadde sett på mange måneder.

Men slik som Lilja så ut! Med det lyse håret og de snille, muntre øynene hadde hun vært så hvit, ren og myk og rund som en bolle. Nå sto hun foran Ulja med armene hengende hjelpeløst langs den uttørkede kroppen, med krum rygg. Det bleke ansiktet hadde en usunn, solbrent farge og den store, magre nesen stakk fram. Bare øynene hadde det samme snille uttrykket som før. Men nei — det var ikke det samme uttrykket.

Ulja omfavnet Lilja uten et ord og slapp henne ikke på en lang stund. Hun presset ansiktet hennes inn til brystet. Men da Lilja tok ansiktet fra brystet til Ulja, hadde det ikke noe mykt eller rørt uttrykk. De snille øynene hadde et fjernt, fremmed uttrykk liksom det som Lilja hadde opplevd hadde brakt henne så langt vekk fra barndomsvenninnene at hun ikke lenger kunne dele de vanlige, dagligdagse følelsene deres, selv om de var aldri så hjertelige og voldsomme.

Sasja Bondarjova grep tak i Lilja og hvirvlet henne omkring i rommet.

— Lilja! Er det deg? .... Lilja, kjære deg, gullet mitt! Så tynn du er blitt! Men det gjør ingenting, ingenting, vi skal

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

nok mate deg opp igjen. Så deilig at du er her, Lilja, så deilig, sa Sasja som alltid uttrykte følelsene sine voldsomt og umiddelbart. Og hun hvirvlet Lilja omkring i rommet.

— Men slipp henne da! sa Maja og satte fram den selvsikre, fyldige leppen. Og hun tok også omkring Lilja og kysset henne. — Fortell, fortell! sa Maja straks.

Og Lilja satte seg på en stol midt i kretsen av jenter som rykket inn til henne og fortsatte å fortelle med rolig, lav stemme:

— Det er sant at det var vanskelig for oss å leve blant bare mannfolk, men jeg var glad, ikke bare glad, jeg var lykkelig over at jeg ikke ble skilt fra guttene i bataljonen. Vi hadde jo vært sammen på hele tilbaketoget, vi hadde mistet så mange folk .... Vet dere, jenter, det er alltid synd når våre dør, men når det er bare syv-åtte mann igjen i kompaniet og når du kjenner alle av navn, så er hver av dem som en kjær venn du mister. Jeg husker at jeg ble kjørt til Kharkov i fjor, såret, jeg lå på et godt hospital, men jeg tenkte hele tiden: «Hvordan har de det nå i bataljonen uten meg?» Jeg skrev brev hver dag, og de skrev til meg, både hver for seg og sammen. Og jeg tenkte hele tiden: «Når, når blir det?» Så fikk jeg permisjon og etter permisjonen kom jeg til en annen avdeling, men jeg overtalte kommandanten og han ordnet det slik at jeg kom tilbake til den samme avdelingen igjen. .... I Kharkov gikk jeg til fots hele tiden, for en gang satte jeg meg på en trikk og så var det så sørgelig — alle puffet til hverandre, skjelte på hverandre. Og det var ikke for min skyld, det var for dem jeg ble så bedrøvet. Det var flaut til og med: jeg var i uniform og tårene trillet. For jeg syntes plutselig det var så synd på menneskene. «Å, om dere visste,» tenkte jeg, «hvordan folk dør hver dag hos oss ved fronten, stille, uten overflødige ord, hvordan de tar vare på hverandre og ikke tenker på seg selv, og det er jo mennene deres, fedrene, sønnene .... Hvis dere bare kunne tenke på det, så ville dere ikke være grove mot hverandre og skjelle på hverandre. Dere ville gjøre plass for hverandre, snakke vennlig til hverandre, og hvis dere kom til å krenke noen, ville dere trøste ham etterpå» ....

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Hun fortalte alt dette med jevn, lav stemme. Hun så ikke på venninnene sine, men et sted gjennom dem. Og de var blitt stille og strakte seg mot henne og lyttet uten å ta øynene fra henne.

— I fangeleiren levde vi under åpen himmel. Regnet det, så skalv vi under regnet. Vi fikk ikke annet enn suppe kokt på potetskrell og arbeidet var jo tungt, vi gravde veier. Og guttene våre smeltet bort som vokslys. Vi kvinner — Lilja sa «vi kvinner» og ikke jenter, — vi kvinner holdt likevel lenger ut enn mennene. Det var en av våre gutter, sersjant Fedja, han var jeg venner med, svært gode venner med, sa Lilja stille, — han pleide å si spøkefullt om oss, om kvinnene: «Dere har et indre forråd.» Selv holdt han ikke ut dengang de drev oss over i en annen leir og vakten skjøt ham. Men han døde ikke med en gang, han levde og så hele tiden på meg da jeg gikk min vei, og jeg kunne ikke lenger ta omkring ham eller kysse ham, ellers hadde de drept meg også ....

Lilja fortalte hvordan de ble drevet over i en annen leir og der i kvinneavdelingen var det en tysk fangevokterske, Gertrud Goebbech. Det udyret pinte mange av jentene i hjel. Og Lilja fortalte hvordan de, kvinnene, ble klar over at de ville gå under hvis de ikke drepte Gertrud Goebbech. En natt da de kom hjem fra arbeidet i skogen klarte de å lure vakten, de passet opp Gertrud Goebbech og kvalte henne under en frakk. Og noen kvinner og jenter rømte, men de kunne ikke gå sammen gjennom hele Polen og Ukraina og de spredte seg. Og Lilja gikk alene alle de hundrer av kilometer. Hun ble skjult og fikk mat av polakkene og siden av folk i Ukraina.

Alt dette fortalte Lilja som engang før hadde vært en alminnelig jente fra Krasnodon, en hvit og lubben, snill jente — akkurat som de selv. Og det var vanskelig å tenke seg at det var hun som hadde kvalt Gertrud Goebbech og siden på disse små bena med de oppsvulmende årene hadde gått gjennom hele Polen og Ukraina som var okkupert av tyskerne. Og alle jentene tenkte med seg selv: «Hvis det hadde vært meg, hadde jeg klart alt dette? Hvordan ville jeg ha oppført meg?»

Det var den samme Lilja, men hun var annerledes også. En

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

kunne ikke si at hun var blitt hard etter alt det hun hadde gått igjennom. Og hun stakk seg ikke fram og følte seg ikke overlegen over venninnene. Nei, hun var begynt å forstå mye i livet. På en eller annen måte var hun til og med blitt snillere mot menneskene, liksom hun nå visste hva de var verdt. Og samtidig som hun fysisk og psykisk liksom var blitt mer tørr, lyste godhetens store, menneskelige lys opp i det utmagrede ansiktet.

Alle jentene tok igjen til å kysse Lilja, alle ville gjerne klappe henne eller i hvert fall røre ved henne. Og bare Sjura Dubrovina, som var litt eldre enn de andre, var mere behersket. For hun var alt begynt å bli sjalu på Maja Peglivanova og Lilja.

— Nei, hva er dette for noe, jenter, er dere blitt sipete alle sammen! ropte Sasja Bondarjova. — La oss synge en sang!

Og hun begynte på «De mørke hauger hviler ....», men de andre hysjet på henne. Det bodde forskjellige slags mennesker i forstaden og noen av Polizei'ene kunne komme forbi. De tok til å lete etter en eller annen gammel ukrainsk sang. Og Tonja foreslo «Semljanka».

— Den er vår og likevel kan ingen henge seg i den, sa Tonja sjenert.

Men alle syntes at de følte seg trist nok til sinns fra før, og av den sangen ville de bare begynne å gråte. Og Sasja, som var sangfuglen blant jentene i Pervomajka stemte i:

Og hver aften går en herre
foran huset mitt omkring,
og han blunker, og han blunker,
men han sier ingenting ....

Og alle de andre sang med. Denne sangen hadde ikke noe som kunne få en politimann til å spisse ørene. Men det var en sang som jentene mange ganger hadde hørt i radio sunget av Pjatnitskijs kor som de var så glade i. Og nettopp fordi de ofte hadde hørt denne sangen i radio fra Moskva, var det nå som om sangen førte dem den motsatte veien, fra Pervomajka til Moskva.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Hele det livet som jentene hadde levd og som for dem var likeså naturlig som livet for lerkene ute på markene, kom med denne sangen inn i rommet.

Ulja satte seg bort til de to Ivantsovs. Men Olja, den eldste av dem, var opptatt av sangen og ga bare Ulja et vennlig håndtrykk. Det var som en blå flamme brente i øynene hennes, og ansiktet med de uregelmessige trekkene ble vakkert. Og Nina som så utfordrende omkring seg fram under de sterke, buede øyevippene bøyde seg plutselig mot Ulja og hvisket henne hett i øret:

— Jeg skal hilse deg fra Kasjuk.

— Hva for en Kasjuk? hvisket Ulja tilbake.

— Fra Oleg. For oss skal han nå alltid hete Kasjuk, sa Nina med ettertrykk.

Ulja så fram for seg uten å forstå.

— Vi får gå innom Anatolij når vi går herfra, sa Nina.

Ulja spurte henne ikke om noe mer.

Jentene ble livligere, de fikk farge i kinnene mens de sang. Så gjerne som de ville glemme alt som amga dem, om det bare var for et øyeblikk! Glemme tyskerne, Polizei'ene, glemme at de måtte registrere seg på det tyske arbeidskontoret, glemme pinslene som Lilja hadde gått igjennom, glemme at mødrene deres hjemme alt var urolig fordi døtrene ble så lenge borte! Så gjerne som de ville at alt skulle være som før! De sluttet en sang og begynte på neste.

— Jenter, jenter! sa Lilja plutselig med den stille, følsomme stemmen sin. — Så mange ganger som jeg tenkte på vår Pervomajka når jeg satt i leiren, når jeg gikk gjennom Polen, om natten, barbent og sulten. Så mange ganger som jeg har tenkt på skolen vår og dere alle sammen, jenter, hvordan vi kom sammen og hvordan vi var ute på steppen og sang .... Og hvorfor måtte alt dette knuses og trampes ned? Hva er det menneskene mangler på jorden? .... Ulja! sa hun plutselig. — Les noen gode vers, husker du, slik som før ....

— Hva da? spurte Ulja.

Jentene foreslo om kapp de forskjellige yndlingsdiktene til Ulja som de ofte hadde hørt henne lese.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Ulja, les «Demonen»*, sa Lilja.
— Og hva av «Demonen»?
— Hva du selv synes.
— Hun får lese hele!

Ulja reiste seg, lot armene henge rolig langs kroppen og begynte å lese med rolig, fri bryststemme. Hun gjorde seg ikke til og hun var ikke sjenert — hun leste naturlig som mennesker pleier som ikke skriver vers og ikke leser vers fra scenen.

Demon, den triste og forstøtte
fløy stille over jorden hen,
og minner hvirvlet ham i møte
fra dengang lykken var hans venn ....
Dengang han gjennom tåkesløret
grådig, nysgjerrig, stirret ned,
så karavaneveier føre
i stjernelyset langt avsted;
Dengang han hadde tro og glød —
han, verdens første, glade sønn! ....

Og det var underlig — akkurat som alt det jentene hadde sunget, fikk også det som Ulja leste straks en levende, viktig betydning. Det var som det livet som jentene nå var nødt til å føre sto i en uforsonlig motsetning til alt vakkert som var skapt i verden, det samme av hvilken art det var og når det var blitt skapt. Og det at det i diktet ble snakket for demonen, og samtidig imot ham — alt dette falt sammen med det jentene følte.

Ja, hele menn'skeheten strider
mot slit, mot fattigdom og død,
i kommende og svunne tider —
men hva er dette mot min nød,
imot de kvalene jeg lider? —

leste Ulja. Og jentene syntes at det virkelig ikke var noen som led slik som dem i hele verden.

---

*) Kjent dikt av Lermontov. O. a.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Nå bar engelen med de gylne vingene Tamaras syndige sjel opp mot himmelen og demonen styrtet mot dem fra avgrunnen.

Forsvinn, du bitre, dystre tviler! —

leste Ulja og holdt armene rolig langs kroppen. —

Himmelen imot henne ler,
svunnet er jordens morkne klær,
ondskap og synd er ikke mer —
vi lenge ventet henne her!
Livet var kun et kort minutt
for henne — fylt av bitter smerte
og av en fryd som løftet hjertet,
vit, nu er prøvelsene slutt ....
Ja, grusomt måtte hun betale —
hun lot seg rokke i sin bønn ....
hun elsket og led elskovskvale —
nu venter kjærlighetens lønn!

Lilja lot det lyse hodet falle ned i hendene og gråt høyt som et barn. Jentene styrtet rørt til for å trøste henne. Og denne uhyggelige verdenen som de levde i kom igjen inn i rommet og det var som den forgiftet alle.

27. kapitel.

Helt fra den dagen av da Anatolij Popov, Ulja og Viktor og faren hans var kommet tilbake fra Krasnodon etter den mislykkede evakueringen hadde Anatolij ikke bodd hjemme. Han holdt seg skjult hos Petrovs, i Pogorelyj. Den tyske administrasjonen hadde ikke trengt inn der ennå og Petrovs behøvde ikke å skjule seg.

Anatolij kom tilbake til Pervomajka da de tyske soldatene var dratt derfra.

Nina fortalte ham og Ulja at de straks måtte sette seg i forbindelse med Oleg. Det var best at Ulja gjorde det fordi

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

hun var minst kjent i byen. Så skulle de finne en gruppe jenter og gutter i Pervomajka som ville kjempe mot tyskerne og som en kunne stole på. Nina lot dem forstå at Oleg ikke bare opptrådte på egne vegne og lot dem få vite de råd han ga dem: de skulle snakke med hver for seg uten å nevne de andre, og selvsagt uten å nevne Oleg. Men de skulle la dem forstå at de ikke handlet på egen hånd.

Så gikk Nina. Og Anatolij og Ulja gikk ned i dalen som lå mellom hagene til Popovs og Gromovs og satte seg under et epletre.

Kvelden senket seg over steppen og hagene.

Tyskerne hadde gjort stor skade i hagen til Popovs, særlig kirsebærtrærne var ødelagt. Grener med kirsebær på var brukket av. Men likevel virket hagen likeså hyggelig og ordentlig som dengang faren og sønnen arbeidet i den sammen.

Læreren i naturfag hadde gitt Anatolij en bok om insekter, «Pæretreets gjester», dengang Anatolij ble flyttet opp fra åttende til niende klasse. Boka var så gammel at de første sidene manglet og en kunne ikke se hvem som hadde skrevet den.

Ved inngangen til hagen til Popovs sto et gammelt pæretre, enda eldre enn boka, og Anatolij var svært glad både i pæretreet og i boka.

Om høsten når eplene ble modne var epletrærne familien Popovs stolthet. Anatolij pleide å sove ute i hagen for at guttungene ikke skulle stjele eplene. Og hvis det var regnvær og han måtte sove inne, lagde han et varselsystem. Han bandt en tynn hyssing rundt grenene på epletrærne. Hyssingen var knyttet til en snor som gikk fra hagen inn gjennom vinduet. Hvis noen bare så vidt rørte ved et epletre ramlet noen tomme hermetikkbokser ned over senga til Anatolij, og han styrtet ut i hagen i bare nattskjorta.

Og nå satt de i denne hagen, Ulja og han, alvorlig og konsentrert. De følte begge at de etter samtalen med Nina hadde slått inn på en ny vei.

— Vi har aldri hatt anledning til å snakke åpent sammen, Ulja, sa Anatolij litt sjenert over å sitte ved siden av henne — men jeg har lenge satt deg høyt. Og jeg tror at tiden er

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

inne til å snakke åpent, helt åpent .... Jeg tror ikke jeg overvurderer vår rolle, eller innbiller meg for mye hvis jeg sier at vi må være klar over at nettopp du og jeg kan påta oss alt dette, å organisere guttene og jentene i Pervomajka. Og vi må først og fremst bli enig om hvordan vi selv skal leve .... Nå for eksempel foregår det registrering på arbeidskontoret. Jeg personlig kommer ikke til å gå dit. Jeg vil ikke og kommer ikke til å arbeide for tyskerne. Det sverger jeg — sa han med en stemme som var behersket, men full av kraft, — jeg kommer ikke til å vike fra denne veien! Hvis det blir nødvendig skal jeg gjemme meg, gå under jorden, omkomme, men jeg viker ikke fra denne veien ....

— Anatolij, husker du hendene til den tyske korporalen som rotet i koffertene våre? De var så svarte av skitt, harde og faste, jeg ser dem bestandig for meg, sa Ulja lavt. — Den første dagen etter at jeg kom hjem, så jeg dem igjen, hvordan de rotet i sengene våre, i kistene, de skar i stykker klærne mine og klærne til mor og søsteren min for å bruke dem som skjerf, de rotet til og med i skittentøyet! Men de vil også ha fatt i sjelen vår .... Anatolij! Det var mange netter jeg satt på kjøkkenet uten å få sove, — du vet, det ligger helt for seg selv. Jeg satt der i fullstendig mørke og hørte på hvordan tyskerne skrålte og fikk mor som er syk, til å varte opp for seg. Jeg satt slik mange netter fordi jeg ville prøve meg selv. Jeg tenkte hele tiden: har jeg krefter nok, har jeg rett til å velge denne veien? Og jeg forsto at jeg ikke har noen annen vei. Ja, jeg kan bare leve slik, ellers kan jeg ikke leve i det hele tatt. Jeg sverger ved min mors navn at jeg ikke kommer til å vike fra denne veien til mitt siste åndedrag! sa Ulja og så på Anatolij med de svarte øynene sine.

De var grepet begge to. En stund tidde de begge.

— La oss tenke på hvem vi skal snakke med i første omgang, sa Anatolij med hes stemme og prøvde å ta seg sammen.
— Kanskje vi tar jentene først?

— Maja Peglivanova og Sasja Bondarjova først og fremst. Og selvsagt Lilja Ivanikhina. Og etter Lilja kommer også Tonja til å bli med. Jeg tror også Lina Samosjina og Nina Gerasimova, regnet Ulja opp.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Og denne aktivisten vår, hva er det nå hun heter — hun som var pionerleder?

— Vyrikova? — Ulja fikk et kaldt uttrykk i ansiktet. — Vet du, jeg vil si deg noe. Det hendte at det var tunge dager og at vi sa skarpt ifra både om det ene og det andre. Men det må være noe hellig i et menneskes sinn, noe som en ikke kan le av, akkurat som av sin egen mor, noe en ikke kan snakke uærbødig og hånlig om. Og Vyrikova .... hvem vet? Jeg ville ikke stole på henne.

— La henne være foreløbig, vi får se nærmere på henne, sa Anatolij.

— Snarere Nina Minajeva, sa Ulja.

— Hun lille lyse, engstelige?

— Du må ikke tro det, hun er ikke engstelig, hun er sjenert, men hun har svært bestemte meninger.

— Og Sjura Dubrovina?

— Henne skal vi spørre Maja om, smilte Ulja.

— Hør her, hvorfor har du ikke nevnt den beste venninnen din, Valja Filatova? spurte Anatolij plutselig forundret.

Ulja satt en stund taus, og Anatolij kunne ikke se hvilke følelser som speilte seg i ansiktet hennes.

— Ja, hun var den beste venninnen min, jeg er like glad i henne enda, og jeg vet bedre enn alle andre hvilket godt hjerte hun har. Men hun kan ikke gå denne veien, hun har ikke krefter til det, jeg tror hun bare kan være offer, sa Ulja og det var noe som skalv i leppene og neseborene hennes. — Og hvem av guttene mener du? spurte hun for å få samtalen over på noe annet.

— Blant guttene er det selvsagt Viktor, ham har jeg alt snakket med. Og siden du har nevnt Sasja Bondarjova, og selvsagt med rette, så må vi også ha Vasia, broren hennes med. Og også Jevgenij Sjepeljov og Volodja Ragosin .... Dessuten tror jeg Boris Glovan — du vet, han som evakuerte hit fra Bessarabia ....

På denne måten tok de alle venninnene og kameratene sine. Månen sto stor og rød bak trærne, tette, skarpe skygger lå over hagen og det var noe urolig og hemmelighetsfullt over naturen.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Så deilig at både huset vårt og huset deres er fri for tyskere! Jeg ville ikke holde ut å se dem akkurat nå, sa Ulja.

Siden hun var kommet hjem bodde Ulja alene i den lille kjøkkenbygningen som lå ved siden av uthusene. Ulja tente nattlampa som sto på ovnen og satt en stund på senga og så fram for seg. Hun var alene med seg selv og med livet sitt, og befant seg i en tilstand av fullstendig åpenhet overfor seg selv, en tilstand som kan gripe et menneske i avgjørende øyeblikk.

Hun bøyde seg ned ved siden av senga, dro fram en koffert og tok opp en slitt skrivebok med voksduksbind som lå under tøyet. Ulja hadde ikke rørt denne boka siden hun hadde reist hjemmefra.

Halvveis utviskede ord skrevet med blyant på første side fortalte hvorfor Ulja hadde skaffet seg denne skriveboka og når det hadde hendt.

«I menneskets liv er det perioder som menneskets moralske skjebne er avhengig av. Det er når det skjer et brudd i menneskets moralske utvikling. Det sies at dette bruddet bare skjer i ungdommen. Det er ikke sant, for mange kommer bruddet alt i barndommen. (Pomjalovskij)».

Hun leste her og der med en trist følelse og samtidig full av forundring over at hun dengang hun nesten var barn hadde skrevet ting som svarte så godt til den stemning hun nå befant seg i.

«I kamp må en kunne benytte seg av øyeblikket og ha evne til å tenke fort».

«Hva kan stå imot menneskets faste vilje? Viljen omfatter sjelen, å ville — det betyr å hate, elske, beklage, glede seg, leve. Kort sagt, viljen er et hvert vesens moralske styrke, en fri trang etter å skape eller ødelegge noe, en skapende makt som skaper undre av ingenting! .... (Lermontov)».

«Jeg vet ikke hvor jeg skal gjøre av meg av skam. Det er skammelig, skammelig — nei, det er mere — det er usselt å le av dem som er dårlig kledd! Jeg kan ikke engang huske når jeg fikk denne vanen. Og i dag det som hendte med Nina M., — nei, jeg kan ikke skrive om det engang .... Alt som jeg husker får meg til å rødme, jeg blir helt het. Jeg ble til og

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

med venner med Lisa U. fordi vi sammen lo av dem som var dårlig kledd, og foreldrene hennes er jo .... det må en ikke skrive om, hun er i det hele tatt en dårlig jente. Og i dag lo jeg hovent, nettopp hovent, av Nina og dro henne til og med i blusen slik at blusen krøp opp av skjørtet, og Nina sa .... Nei, jeg kan ikke gjenta ordene hennes. Men jeg har jo aldri hatt slike dårlige tanker. Det begynte fordi jeg ønsket at alt, allting i livet var vakkert, og det gikk annerledes. Jeg tenkte helt enkelt ikke på at mange kunne leve i nød ennå, og særlig Nina M., hun er så hjelpeløs .... Jeg sverger, Nina, at jeg aldri, aldri mer skal gjøre det!»

Lenger ned sto det med blyant noe som antagelig var skrevet dagen etter: «Og du kommer til å be henne om unnskyldning, ja, ja, ja! ....»

To sider lenger ute sto det:

«Det mest dyrebare mennesket eier er livet. Det blir bare gitt en gang og det må leves slik at en ikke føler smerte over de år som er gått nytteløst, så en ikke brenner av skamfølelse over en ussel og smålig fortid. (N. Ostrovskij)».

«Denne M. N. er likevel komisk! Jeg vil ikke skjule at jeg synes det kan være hyggelig å være sammen med ham (av og til). Og han er flink til å danse. Men han liker å understreke sin stilling og skryte litt av ordenene sine, og for meg er slikt absolutt ikke viktig. I går begynte han å snakke om det som jeg alt lenge hadde ventet på, men slett ikke ønsket .... Jeg lo litt og det synes jeg var riktig. Og det han sa — at han ville ta sitt liv — det er ikke sant, og det er noe svineri fra hans side. Han er så tykk, han skulle vært ved fronten og gått litt med et gevær. Aldri, aldri, aldri! ....»

«Den tapreste blant våre beskjedne offiserer og den mest beskjedne blant de tapre — slik husker jeg kamerat Kotovskij. Evig heder og ære over hans navn. (Stalin)».

Ulja satt og bøyde seg over skriveboka til hun hørte at det gikk i grinden og noen lette, små føtter løp over gårdsplassen mot kjøkkendøra.

Døra gikk stille opp og Valja Filatova løp bort til Ulja uten å se noe foran seg, falt på kne på jordgulvet og la ansiktet mot Uljas fang.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

En stund tidde de begge to. Ulja kjente hvordan brystet til Valja hevet seg og hvordan hjertet banket.

— Hva er det, Valja? spurte Ulja lavt.

Valja løftet ansiktet med den halvåpne, fuktige munnen.

— Ulja! sa hun. — Jeg blir sendt til Tyskland.

Valja Filatova følte dyp avsky for tyskerne og for alt det de gjorde i byen, men hun var også uhyggelig redd for dem. Etter at de var kommet ventet hun hele tiden at det hvert øyeblikk skulle skje noe uhyggelig med henne eller moren.

Etter at det var blitt sendt ut ordre om registrering på arbeidskontoret og Valja ikke hadde fulgt denne ordren, ventet hun på å bli arrestert og følte seg som en forbryter.

Denne morgenen hadde hun på markedet truffet noen folk fra Pervomajka som alt hadde vært og registrert seg. De var nå på vei til arbeidet, de skulle sette i stand en av de små gruvene som det var så mange av omkring Pervomajka.

Og så gikk Valja i all hemmelighet for å registrere seg. Hun skammet seg for å tilstå for Ulja at hun var så svak.

Arbeidskontoret holdt til i et hvitt, enetasjes hus på en haug ikke langt fra distriktseksekutivkomitéen. En liten kø på noen dusin mennesker, unge og eldre, hovedsaklig kvinner og unge jenter sto ved inngangen. Valja fikk øye på en klassekamerat fra skolen i Pervomajka — Sinaida Vyrikova. Valja kjente henne igjen på den korte skikkelsen, det glatte fastklistrede håret og de korte, skarpe flettene som stakk fram. Hun gikk bort til henne for å stå nærmere henne i køen.

Nei, det var ikke en av de køene som de så ofte hadde stått i under krigen — i bakeriet og kolonialforretningen, når rasjoneringskortene ble delt ut, og også ved mobiliseringen til arbeidsinnsats. Dengang hadde alle prøvd å komme lengst mulig fram i køen, og folk ble sinte hvis noen gikk inn utenom tur på grunn av bekjentskap eller stilling. Dette var køen til det tyske arbeidskontoret, og det var ingen som anstrengte seg for å komme foran de andre. Vyrikova så taus på Valja med de harde, tettsittende øynene og lot henne få plassen foran seg.

Køen beveget seg nokså fort — de gikk inn to og to av gangen. Valja holdt passet sitt, som var pakket inn i et tørkle,

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

presset inn til brystet med en svett hånd. Hun gikk inn sammen med Vyrikova.

I rommet hvor registreringen foregikk sto det et langt bord rett mot inngangsdøra. Ved bordet satt en tykk, tysk korporal og en russisk kvinne med et sart, lyserødt ansikt og en unaturlig utviklet, lang hake. Både Valja og Vyrikova kjente henne, hun underviste i tysk i skolene i Krasnodon, også i skolen i Pervomajka. Hun het Nemtsjinova.

De to jentene hilste på henne.

— Å .... der har vi jo to av elevene mine! sa Nemtsjinova og smilte unaturlig og senket de lange, mørke øyevippene.

Skrivemaskiner klapret i rommet. Mot dørene til høyre og til venstre strakte det seg to små køer.

Nemtsjinova spurte Valja hvor gammel hun var, om foreldrene hennes, adressen hennes og noterte det i en bok. Samtidig oversatte hun alle opplysningene for den tyske korporalen, og han førte alt inn i en annen bok på tysk.

Mens Nemtsjinova holdt på å spørre Valja kom noen ut av døra til høyre og andre gikk inn. Valja fikk plutselig se en ung kvinne som var bustet på håret og unaturlig rød i ansiktet. Hun hadde tårer i øynene. Hun gikk fort gjennom rommet og knappet igjen blusen i brystet med den ene hånden.

I det samme spurte Nemtsjinova Valja om noe igjen.

— Hva? spurte Valja og fulgte med øynene den unge kvinnen med det bustete håret.

— Er du frisk? Er det noe som feiler deg? spurte Nemtsjinova.

— Nei, jeg er frisk, sa Valja.

Vyrikova nappet henne plutselig bakfra i blusen. Valja snudde seg, men Vyrikova så forbi henne med de tettsittende, likegyldige øynene.

— Til direktøren! sa Nemtsjinova.

Valja gikk mekanisk over i køen til høyre og så seg om etter Vyrikova. Vyrikova svarte på de samme spørsmålene som Valja hadde fått.

I rommet til direktøren var det stille, bare av og til kom det noen korte tyske utrop. Mens Vyrikova holdt på å bli

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

spurt kom en ung gutt på sytten år ut av rommet til direktøren. Han var forvirret og blek og han knappet også igjen skjorta mens han gikk.

Samtidig hørte Valja hvordan den lille Vyrikova sa med skarp stemme:

— De vet jo selv, Olga Konstantinovna, at jeg har tbc — bare hør. Og Vyrikova pustet demonstrativt på Nemtsjinova og den tykke tyske korporalen som lente seg tilbake i stolen og så forundret på henne med runde haneøyne. I brystet til Vyrikova var det virkelig noe som klukket hest. — Jeg trenger pleie — fortsatte Vyrikova og så frekt på Nemtsjinova og korporalen, — men hvis det var noe jeg kunne gjøre her i byen, så skulle jeg med fornøyelse, med den største fornøyelse gjøre det! Men jeg ber Dem, Olga Konstantinovna, noe intelligent, kultivert arbeid. Jeg vil med den største fornøyelse arbeide under den nye orden, med den største fornøyelse!

«Herregud, hva er det hun prater om?» tenkte Valja og gikk inn i rommet til direktøren med bankende hjerte.

Foran henne sto en tysker i uniformsjakke, velnært med glattbørstet, rødt hår med skill i midten. Enda han var i uniformsjakke, hadde han på seg gule, korte skinnbukser og brune strømper. Knærne var bare og hårete. Han så flyktig og likegyldig på Valja og skrek:

— Kle av! Kle av!

Valja så seg hjelpeløst omkring. I rommet satt det bare en tysk skriver, ved siden av ham lå det en bunke med gamle pass.

— Kle av deg, hører du? sa den tyske skriveren på ukrainsk.

— Hva? .... Valja ble rød i hele ansiktet.

— Hva! Hva! apte skriveren etter henne. — Ta av deg klærne!

— Schneller! Schneller! sa offiseren med de nakne, lodne knærne fort. Og plutselig strakte han hendene ut mot Valja og skjøv kjevene hennes fra hverandre med rene, lodne fingre med tykke ledd. Han kikket henne inn i munnen og begynte å knappe opp kjolen hennes.

Valja brast i gråt av frykt og skam og begynte fort å kle av seg.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Offiseren hjalp henne. Hun beholdt bare skoene på. Tyskeren kastet et fort blikk på henne, kjente på skuldrene, hoftene og knærne hennes med et uttrykk av avsky. Så snudde han seg mot skriveren og sa hurtig liksom han snakket om en soldat:

— Tauglich!

— Passet! ropte skriveren uten å se på Valja og strakte ut hånden.

Valja holdt klærne foran seg, hikstet og rakte ham passet.

— Adressen!

Valja sa adressen sin.

— Kle på deg, mumlet skriveren dystert og kastet passet hennes oppå de andre passene. — Du får beskjed når du skal møte på samlestedet.

Valja kom først til seg selv ute på gata. Den hete ettermiddagssolen lå over husene, den støvete gata og det avsvidde graset. Det hadde ikke regnet på over en måned. Alt omkring var avsvidd og uttørket. Den glødende luften dirret.

Valja sto midt i gata, opp til ankelen i det tykke støvlaget. Plutselig stønte hun og falt rett ned i støvet. Kjolen blåste seg opp til en blære rundt henne og sank ned igjen. Valja la håndflatene foran ansiktet.

Vyrikova fikk henne til å komme til seg selv. De gikk nedover bakken hvor bygningen til eksekutivkomitéen lå og forbi militsbygningen. Gjennom «Åttehusene» kom de til Pervomajka. Valja hakket tenner og svettet samtidig.

— En gås, en gås er du! sa Vyrikova. — Det har slike som deg godt av! De er jo tyskere, sa Vyrikova med aktelse, ja til og med beundring, — en må forstå å tilpasse seg dem!

Valja gikk ved siden av henne uten å høre hva hun sa.

— Nei, din dumme gås! sa Vyrikova forbitret. — Jeg gjorde jo tegn til deg. Du skulle latt dem forstå at du ville hjelpe dem her, det setter de pris på. Og du skulle sagt at du ikke var frisk .... Der i kommisjonen er Natalja Alekse-jevna lege, hun fra byens sykehus, hun lar alle bli fritatt eller erklærer dem delvis arbeidsudyktige. Og tyskeren der er en alminnelig sykepasser, han forstår ikke det minste. En gås,

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

en gås er du! Og jeg har fått arbeid på det kontoret som før tilhørte «Slaktehuset», jeg får vel til og med tilleggsrasjon ....

Det første Ulja følte var medlidenhet. Hun tok omkring hodet til Valja og kysset henne taus. Så tok hun til å legge planer om hvordan hun skulle redde Valja.

— Du må rømme, sa Ulja, — ja, ja, du må rømme!

— Men hvor, hvor, Herregud? sa Valja hjelpeløst og samtidig irritert. — Jeg har ikke noen papirer nå!

— Valja, kjære deg, sa Ulja med lav, kjærlig stemme, — jeg forstår jo, det er tyskere rundt omkring, men det er likevel landet vårt, det er stort, rundt omkring er det de samme menneskene som vi bestandig har levd blant, det går da an å finne en utvei! Jeg skal selv hjelpe deg, alle guttene og jentene kommer til å hjelpe deg.

— Og mor? Hva er det du tenker på, Ulja! De kommer til å pine henne ihjel! Valja brast i gråt.

— Men hold opp å gråte da! sa Ulja ergerlig. — Hvis du blir sendt til Tysklend — tror du det blir lettere for henne? Tror du hun overlever det?

— Ulja .... Ulja .... Hvorfor piner du meg enda mer?

— Det er motbydelig det du sier, det .... det er skammelig, usselt .... Jeg forakter deg! sa Ulja grepet av en uhyggelig, ubarmhjertig følelse. — Ja, ja, jeg forakter deg fordi du er så svak, fordi du gråter sånn .... Rundt omkring er det så mye sorg, så mange sunne, sterke, vidunderlige mennesker dør ved fronten, i konsentrasjonsleire, i fengslene, bare tenk på hva konene og mødrene deres føler, men alle arbeider, kjemper! Og du, du er en jentunge, alle veier står åpne for deg, du blir tilbudt hjelp, og du griner og vil enda at en skal synes synd på deg. Men jeg synes ikke synd på deg, nei, jeg synes ikke synd på deg! sa Ulja.

Hun reiste seg brått, gikk til døra og lente seg mot den med hendene på ryggen. Slik sto hun og så fram for seg med sinte, svarte øyne. Valja gjemte ansiktet i senga til Ulja og lå der på kne uten å si noe.

— Valja! Valja! .... Tenk på hvordan vi to har hatt det sammen. Hjertet mitt! sa Ulja plutselig. — Hjertet mitt!

Valja hulket høyt.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Kan du huske at jeg noen gang har gitt deg dårlige råd? Husker du den gangen med plommene, eller den gangen du skrek at du ikke ville klare å svømme over elva, og jeg sa at jeg selv skulle drukne deg? Valja! Jeg bønnfaller deg ....

— Nei, nei, du har forlatt meg! Ja, du forlot meg i hjertet ditt alt dengang du reiste og siden var det ikke noe mer mellom oss. Tror du at jeg ikke føler det? sa Valja og hulket helt ute av seg. — Og nå? .... Jeg er helt, helt alene i verden ....

Ulja svarte ikke.

Valja reiste seg og tørket ansiktet med lommetørkleet uten å se på Ulja.

— Valja, jeg sier deg for siste gang, sa Ulja lavt og kaldt. — Enten hører du på meg og da vekker vi straks Anatolij og han følger deg til Viktor i Pogorelyj, eller .... ikke pin meg mer.

— Farvel, Ulja! .... Farvel for alltid .... Valja holdt tårene tilbake og løp ut på gårdsplassen som lå badet i månelys.

Ulja klarte så vidt å la være å løpe etter henne og dekke det ulykkelige, våte ansiktet hennes med kyss.

Hun slokket lampa, lukket opp vinduet og la seg uten å kle av seg. Hun fikk ikke sove. Hun lå og lyttet til de uklare nattelydene som kom fra steppen og fra forstaden. Kanskje tyskerne alt var kommet til Valja mens hun lå her og de tok henne med seg, og det var ingen som kunne si et godt og tappert ord til avskjed til stakkars Valja.

Plutselig syntes hun hun hørte skritt over den myke jorden og blad som raslet et sted i grønnsakhagen. Skrittene kom nærmere, det var flere som kom. Hun burde sette kroken for døra og lukke igjen vinduet, men skrittene var alt like ved vinduet og et hvitt hode med en usbekisk lue på kom fram i vinduet.

— Ulja, sover du? hvisket Anatolij.

Ulja var alt ved vinduet.

— En skrekkelig ulykke, sa Anatolij. — Far til Viktor er tatt.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Ulja fikk øye på det bleke, mandige ansiktet til Viktor bak Anatolij

— Når ble han tatt?

— I kveld. Det kom en tysker, en SS-mann, helt i svart, en sånn tykk en, med gulltenner, det stinket av ham, sa Viktor hatefullt, — sammen med ham var det en soldat og en russer, en Polizei .... De slo ham. Siden førte de ham til forstvesenets kontor, der sto det en lastebil full av arresterte. Alle ble kjørt hit .... Jeg løp etter dem alle de tyve kilometrene .... Hadde ikke du dratt i forgårs hadde de tatt deg òg, sa Viktor til Anatolij.

28. kapitel.

Det var gått en god del dager og netter siden Matvej Sjulga var blitt kastet i fengsel, og han holdt ikke lenger greie på tiden.

I sella var det mørkt nesten hele tiden — lyset trengte inn gjennom en smal glugge høyt oppe under taket. Den var utefra dekket til med piggtråd og halvveis skjult av det fremstående taket.

Matvej Sjulga følte seg ensom og glemt av alle.

Noen ganger hendte det at en eller annen kvinne, en mor eller en kone, greidde å få en tysk soldat eller noen av de russiske Polizei'ene til å la den arresterte sønnen eller mannen få ta imot litt mat eller klær. Men Sjulga hadde ikke familie i Krasnodon. Ingen av de menneskene som sto ham nær i Krasnodon, bortsett fra Ljutikov, visste at Sjulga var blitt igjen i Krasnodon for å arbeide illegalt og at den ukjente Jevdokim Ostaptsjuk som satt i denne mørke sella var Sjulga.

De eneste menneskene han hadde med å gjøre var de som pinte ham, og de var tyskere. Blant dem var det bare to som snakket russisk: den tyske tolken med en liten rund lue på det svarte benede hodet og politisjefen Solikovskij. Han var kledd i gammeldagse, vide kosakkbukser med gule renner i og hadde never som var tunge som hestehover. Om ham kunne en

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

si at han var enda verre enn tyskerne hvis det hadde vært mulig å være verre enn dem.

Sjulga hadde fra det øyeblikk han var blitt arrestert ikke lagt skjul på at han var partimedlem, kommunist, fordi det hadde vært nytteløst å skjule det og fordi denne sannheten ga ham krefter i kampen mot de menneskene som pinte ham. Han utga seg bare for en alminnelig, ubetydelig mann. Men hvor dumme de menneskene som pinte ham enn var, forsto de av hele hans oppførsel at det ikke var sant. De ville at han skulle nevne navn, nevne sine medskyldige. Derfor kunne de ikke og ville de ikke drepe ham straks. Og han ble hver dag to ganger forhørt av Hauptwachtmeister Brückner og stedfortrederen hans, Wachtmeister Balder. De håpet gjennom ham å avsløre den illegale bolsjevikiske organisasjonen i Krasnodon og gjøre seg fortjent overfor distriktets feltkommandant, generalmajor Klehr.

De forhørte Sjulga og slo ham når han fikk dem til å miste fatningen. Men oftest ble han slått og pint av SS-Rottenführer Fenbong, etter oppdrag fra de andre. Fenbong var tykk og skallet, hadde gulltenner og briller med lys innfatning, og han snakket med en tynn kvinnestemme. Det luktet så vondt av ham at til og med Wachtmeister Balder og Hauptwachtmeister Brückner rynket på nesen og kastet foraktelige ord til ham når han kom for nær bort til dem. Fenbong slo og pinte Sjulga som var bundet og dessuten ble holdt av soldater. Han pinte ham metodisk og forretningsmessig og fullstendig likegyldig. Det var hans profesjon, hans arbeid. Og når Sjulga ikke var i forhør, men i sella, rørte Fenbong ham ikke, fordi han var redd for Sjulga og fordi det ikke var Fenbongs arbeidstid, men hans hviletid som han tilbrakte i en bygning på gårdsplassen som var spesielt innrettet for ham og soldatene.

Men det var det samme hvor lenge de plagde Sjulga og trakk saken ut, Sjulga forandret ingenting i sin oppførsel. Han var likså uavhengig, sta og vill som før. Alle ble trette av å forhøre ham, og han skaffet dem i det hele tatt bare ubehageligheter.

Mens det ytre liv for Sjulga fløt så ugjenkallelig håpløst

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

og pinefullt, utviklet det indre livet seg med desto større styrke og dybde. Som alle store og edle mennesker så han — nå da han sto ansikt til ansikt med døden — seg selv og sitt liv i et klart lys, slik som det virkelig var.

Med en viljeanstrengelse skjøv han fra seg tankene på kone og barn, for ikke å bli bløtgjort. Men med desto større varme og kjærlighet tenkte han på de ungdomsvennene som var her i byen, ikke langt fra ham — Lisa Rybalova, Kondratovitsj, og han sørget over at ikke engang hans død ville bli kjent for dem, hans død, som kunne tjent til forsvar for ham i deres øyne.

Ja, nå visste han hva som hadde ført ham inn i denne mørke sella, og han pintes av bevisstheten om at han ikke lenger kunne rette på noe, ja ikke engang forklare og lære de andre så de ikke gjentok hans feil.

En ettermiddag mens Sjulga hvilte etter forhøret om morgenen, hørte han livlige stemmer utenfor sella. Døra gikk opp med en ynkelig, klirrende lyd og en mann med et Polizeiarmbind og en tung pistol i en gul rem kom inn. I døra sto gangvakten, en tysk soldat med lange barter.

Sjulga, som var vant til mørket, kunne straks skjelne trekkene til politimannen som kom inn. Han var helt ung, nesten en gutt ennå, han var mørk og kledd helt i svart. Han var sjenert og usikker, men prøvde å opptre sikkert og fritt og lot øynene som lignet små dyreøyne gli forvirret omkring i rommet. Hele skikkelsen vinglet som en ledd-dukke.

— Ja, nå er du i buret! Nå lukker vi igjen døra og så får vi se hvordan du føler deg. Hopp-la! sa soldaten med de store bartene på tysk, lo høyt og smelte igjen døra bak ryggen til den unge Polizeien.

I samme øyeblikk bøyde Polizei'en seg ned til Sjulga som reiste seg opp fra det mørke golvet. Han kastet et gjennomtrengende og skremt blikk på Sjulga og hvisket:

— Deres venner sover ikke. Vent om natten, i neste uke, jeg gir beskjed på forhånd ....

Så rettet han seg opp, satte opp et frekt uttrykk og sa med usikker stemme:

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Du skremmer meg nok ikke .... Jeg er ikke sånn .... Din forbannede tysker!

Den tyske soldaten lukket opp døra, han brølte av latter og ropte muntert et eller annet.

— Så, du er kommet så langt? sa den unge Polizeien og vinglet omkring foran Sjulga med den magre kroppen sin. — Det er din lykke at jeg er et ærlig menneske og ikke kjenner deg .... Uff, du! ropte han uventet, slo ut med den magre hånden og puffet lett til Sjulga i skulderen. Han klemte et øyeblikk til med fingrene og i dette lette trykket følte Sjulga noe vennskapelig.

Polizeien gikk ut av sella, døra slo igjen og nøkkelen hvinte i låsen.

Det kunne selvsagt være en provokasjon. Men hva trengte de det til, siden han var i hendene på dem og de kunne drepe ham når som helst? Det kunne være en første prøveballong for at han skulle få tillit til denne unge Polizeien og ved en passende anledning betro seg til ham fordi han trodde at han var på hans side. Men kunne de virkelig tro at han var så naiv?

Og håpet slo ned i Sjulga og jagde blodet i bølger gjennom den kraftige, forpinte kroppen.

Han ble fylt av en følelse av takknemlighet mot de ukjente kameratene som tenkte på ham. Håpet om å kunne redde familien begynte igjen å vokse fram. Han gledet seg over at han kanskje kunne unngå pinslene og slippe tankene som slet i ham. Alt dette fløt sammen i sinnet hans til et eneste mektig kampberedt rop fylt av livsglede. Og han, en voksen, kraftig mann, følte at tårer av lykke kokte opp i brystet hans. Nå ville han ikke bare bli i stand til å gjøre godt igjen det han hadde gjort, men nå ville han også være i stand til å lede tusener av mennesker som var i tyskernes makt inn på den eneste riktige veien som hadde åpenbart seg for ham her i fengselet.

Gjennom plankedørene og veggene hørte han dag og natt livet i fengselet. Folk ble brakt inn og hentet, de ble pint og skutt bakom veggen på gårdsplassen. En natt ble han vekket av larm, snakk og tramping i sellene og i korridoren.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Politimennene skrek på tysk og russisk, det klirret i våpen og barn og kvinner gråt. Det virket som folk ble ført ut av fengselet. Han hørte motordur fra flere lastebiler som etter hverandre kjørte ut fra gårdsplassen.

Og da Sjulga ble ført gjennom korridoren til morgenforhøret følte han virkelig at fengselet var tomt.

Neste natt ble han for første gang ikke hentet til forhør. Han hørte hvordan en lastebil kjørte bort til fengselet og hvordan politimennene bante lavt da de førte fangene inn i sellene. De skynte seg liksom de skammet seg for hverandre. Fangene dro føttene tungt over golvet og snakket ikke. Det ble brakt nye fanger hele natten igjennom.

Det var ennå langt igjen til morgenen da Sjulga ble hentet til forhør og ført avgårde uten at hendene ble bundet sammen på ham. Han forsto at han ikke skulle pines. Og han ble heller ikke ført til den sella som var spesielt innrettet til det bruk og som lå i samme ende av brakken som fangesellene. Han ble ført til Meister Brückners kontor. Der så Sjulga Brückner, han var i bukseseler, offisersjakken hans hang over en lenestol. Det var uutholdelig varmt i rommet. Der var også Wachtmeister Balder i full uniform, tolken Sjurka Reiband og tre tyske soldater i musegrå uniformer. Fenbong var ikke til stede.

Tung tramping hørtes utenfor døra, og politisjefen Solikovskij kom inn kledd i en gammeldags kosakklue. Han måtte bøye seg for ikke å støte hodet mot dørkarmen. Etter ham førte tyske soldater inn gamle Ljutikov. Han var barbent, skjorta var fillete og han hadde ikke jakke. Føttene var unaturlig hvite og tærne krumme etter skoene. Det var tydelig at Ljutikov ikke hadde gått barbent på lenge, han hadde revet opp føttene og det var vondt for ham å gå, til og med over golvet. Ljutikov kjente igjen Sjulga, øynene hans ble fulle av tårer, og han bøyde hodet.

— Kjenner du ham igjen? spurte Meister Brückner.

Sjurka Reiband oversatte spørsmålet for Sjulga.

— Selvfølgelig, sa Sjulga og prøvde å snakke rolig.

Nøyaktig og metodisk som det er typisk for tyskerne krysseksaminerte Meister Brückner og Wachtmeister Balder Sjulga

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

og Ljutikov. Og de fikk vite det som de alt lenge visste fra Sjulgas papirer og som han aldri hadde prøvd å skjule: nemlig at han, Jevdokim Ostaptsjuk, i den siste tiden hadde arbeidet på den mekaniske avdelingen hvor Ljutikov var formann, og at Ljutikov hadde tatt Jevdokim Ostaptsjuk inn der.

Sjulga forsto at Ljutikov var arrestert uten noe bevis for at han hadde drevet illegalt arbeid, at han ikke hadde sagt mer enn det som allerede var kjent og ikke kom til å si mer heller. Og Sjulga ble fylt av en varm kjærlighet for gamle Ljutikov.

Meister Brückner skrek til den barbente Ljutikov som sto taus foran ham med senket hode.

— Å, din løgner, løgner, din gamle rotte! — og han trampet med de blankpussede støvlene så hengemaven hoppet i været under buksene.

Så tok Solikovskij til å banke løs på Ljutikov med de digre nevene og rev ham over ende på golvet. Sjulga skulle til å kaste seg over Solikovskij, men en indre stemme hvisket til ham at den tiden var kommet da det var best ikke å bli bundet på hendene, og han tok seg sammen og sto med oppblåste nesebor og så taus på hvordan gamle Ljutikov ble banket opp.

Siden ble de ført ut hver for seg. Sjulga hørte at enda en bil med fanger kom kjørende. Det gikk ikke mer enn et kvarter før Sjulga igjen ble ført til kontoret til Meister Brückner. Der ventet plageånden hans, Fenbong. Sammen med noen SS-soldater holdt han en halvnaken, høy, eldre mann med et kraftig ansikt. Han hadde hendene bundet bak ryggen. Sjulga kjente ham igjen — det var Petrov, han var fra samme sted som Sjulga og hadde vært med som partisan i 1918. De hadde ikke sett hverandre på femten år. Det kraftige ansiktet til Petrov var oppslått og fullt av blå flekker. Siden den tiden Sjulga hadde sett ham var han ikke blitt mye eldre, han var bare blitt bredere over skuldrene og rundt livet. Han var dyster, men rolig.

Både Petrov og Sjulga lot som de så hverandre for første gang. Og de holdt på det under hele forhøret.

Sjulga ble ikke slått denne gangen heller. Men han var så rystet over det som hadde foregått foran øynene hans, at

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

selv hans krefter sviktet mot slutten av dette forhøret. Han husket ikke hvordan han ble ført tilbake til sella og han falt straks i en halvt bevisstløs søvn. Han ble revet ut av denne tilstanden da nøkkelen igjen hvinte i låsen. Han hørte en bevegelse i døra, men han klarte ikke å bli helt våken. Så syntes han at døra gikk opp og at en eller annen ble puffet inn i sella til ham. Sjulga gjorde en kraftanstrengelse og åpnet øynene. Bøyd over ham sto en mann med svarte, sammenvokste øyebryn og et svart sigøynerskjegg.

Mannen var kommet inn i den mørke sella fra lyset utenfor og derfor var øynene hans ikke vant til mørket og han kunne ikke skjelne ansiktet til Sjulga. Eller kanskje Sjulga ikke lenger lignet seg selv. Men Sjulga kjente ham igjen med en gang — han hadde også vært med i forrige krig. Det var direktøren for gruve nr. 1, det var Valko.

— Andrej .... sa Sjulga lavt.

— Matvej? .... Det kan en kalle skjebne! ....

Valko la armene hardt omkring skuldrene til Sjulga som hadde reist seg opp.

— Jeg gjorde alt for å få deg ut, og skjebnen ville at jeg selv skulle havne hos deg .... La meg, la meg nå se på deg, sa Valko om en stund med skarp, hes stemme. — Hva har de gjort med deg! Han slapp Sjulga og begynte å gå fram og tilbake i sella.

Det var som det tunge, hete sigøynerblodet var begynt å koke i ham, og sella var så liten at han lignet en tiger i bur.

— Du har visst fått føle du òg, sa Sjulga rolig og la hendene omkring knærne.

Klærne til Valko var fulle av støv, jakkeermet var halvveis revet av, det ene buksebenet hadde hull i kneet, det andre var revet opp i sømmen. I pannen hadde han en blå flekk. Men på føttene hadde Valko likevel støvler.

— Du har visst slåss? .... Det liker jeg, sa Sjulga fornøyd og forestilte seg hvordan det hele hadde gått til. — Vel, ikke ødelegg nervene dine. Sett deg og fortell ....

Valko satte seg på golvet rett overfor Sjulga, trakk bena inn under seg, kjente på det slimete golvet og rynket pannen.

— Jeg er for fin på det ennå, jeg er ikke vant til det, sa

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

han med et skjevt smil. Og plutselig dirret hele ansiktet til denne sterke mannen i en slik smerte at det løp kaldt nedover ryggen på Sjulga. — Det er gått til helvete, Sjulga, altsammen .... sa Valko og la håndflatene over det svarte ansiktet.

29. kapitel.

Fra det øyeblikk Valko forsto at Sjulga var arrestert, gjorde han alt for å få forbindelse med fangene i fengselet i Krasnodon for å hjelpe Sjulga.

Men ikke engang Serjosjka Tjulenin, som var så behendig og lur, klarte å skaffe forbindelse.

Forbindelse med fengselet skaffet Ivan Turkenitsj.

Turkenitsj hørte til en kjent familie i Krasnodon. Faren, Vasilij Ignatjevitsj, var en gammel gruvearbeider som ikke lenger var arbeidsdyktig. Både han og kona, Feona Ivanovna, stammet fra ukrainske familier som hadde slått seg ned i Voronesj-distriktet. De hadde flyttet til Donbass med hele familien i året 1921. Ivan var dengang et brystbarn ennå. Feona Ivanovna bar ham hele veien, og den eldste datteren gikk selv og holdt moren i skjørtet.

De led så vondt underveis at et barnløst ektepar som ga dem ly en natt i Millerovo, prøvde å overtale Feona Ivanovna til å la dem overta den minste ungen. Og foreldrene var i tvil en stund. Men så fór de opp, skjelte hverandre ut, gråt litt og ga ikke fra seg den vesle gutten.

Slik kom de til gruven Sorokin hvor de slo seg ned. Da Ivan var blitt stor, nesten var ferdig med skolen og opptrådte i et amatørteater, likte Vasilij Ignatjevitsj og Feona Ivanovna å fortelle om hvordan ekteparet i Millerovo ville overta sønnen deres og de ikke ga ham fra seg.

Da tyskerne brøt igjennom på sørfronten ledet løytnant Turkenitsj et antitank-batteri i nærheten av Kalatsj ved Don. Han hadde fått ordre om ikke å vike, og slo tilbake alle angrep til batteriet var ubrukelig og han selv lå såret. Han ble tatt til fange. Men da han ikke kunne gå selv, skjøt en tysk løyt-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

nant ham ned. Men han ble ikke drept. En kosakkenke pleidde ham, og han ble frisk på fjorten dager. Og han kom hjem med bandasje under skjorta.

Ivan Turkenitsj fikk kontakt med fengselet ved hjelp av to gamle venner fra Gorkiskolen — Anatolij Kovaljov og Vasia Pirosjok.

Det hadde vært vanskelig å finne venner som var mer forskjellige både i det ytre og i det indre.

Kovaljov var uhyggelig sterk. Han var lavbygd og kraftig som en steppeeik, sen og så snill at han virket naiv. Fra barnsben av hadde han bestemt seg til å bli berømt vektløfter, enda den jenta som han gjorde kur til gjorde narr av ham på grunn av det. Hun sa at sjakkspillerne sto høyest i sportsverdenen og at vektløfterne sto lavest på rangstien. Etter vektløfterne kom bare amøbene. Han førte et regelmessig liv, drakk ikke og røkte ikke, gikk uten frakk og lue også om vinteren og badet om morgenen i en råk. Og han øvde seg hver dag i å løfte.

Vasia Pirosjok var en mager, livlig, oppbrusende gutt. Han hadde glødende svarte, dyraktige øyne. Jentene likte ham og han dem. Han var en slåsskjempe og hvis det var noen sport som interesserte ham, så var det boksing. Han var i det hele tatt full av eventyrlyst.

Turkenitsj sendte den yngste gifte søsteren sin til Pirosjok for å hente grammofonplater og hun fikk med seg Vasia sammen med platene. Og Vasia dro med seg sin venn Kovaljov.

Til stor forargelse for innbyggerne i Krasnodon og særlig for de unge som kjente Kovaljov og Pirosjok personlig, fikk de snart se dem begge to med hakekors på armen blant Polizeiene som øvde seg i sin nye spesialitet på jordet ved parken under ledelse av en tysker — en sersjant med lyseblå skulderklaffer.

De spesialiserte seg i å overvåke ro og orden i byen. De fikk som oppgave å holde vakt i byrådet, på arbeidskontoret, på markedet. Og om natten gikk de omkring i forskjellige kvartaler. Armbindet med hakekorset var et tegn på at de var å stole på for de tyske soldatene fra gendarmeriet. Og Vasia Pirosjok klarte ikke bare å få vite hvor Sjulga satt, men han

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

trengte til og med inn i sella hans og lot ham få vite at vennene hans arbeidet for å få ham fri.

Få ham fri! List og bestikkelse var maktesløse her. De kunne bare befri Sjulga og de andre hvis de overfalt fengselet. Og i løpet av disse augustdagene forberedte Valko kadrer blant ungdommen og skaffet våpen for å angripe fengselet. Han fikk hjelp av Oleg, Vanja Semnukhov, Turkenitsj, Serjosjka Tjulenin og Jevgenij Stakhovitsj som hadde vært et av de fremste medlemmene av komsomol og alt hadde luktet krutt.

Enda Ulja var helt revet med av den nye rollen sin og enda hun forsto hvilken betydning det hadde at hun så snart som mulig traff Oleg, var hun ennå så lite vant til å narre faren og moren og så opptatt av arbeidet i huset, at hun først kom til Oleg flere dager etter at hun hadde snakket med Anatolij. Oleg var ikke hjemme.

General baron von Wenzel og staben hans hadde alt for flere dager siden reist lenger mot øst. Onkel Kolja som lukket opp for Ulja kjente henne straks igjen, men hun syntes at han ikke viste noen glede, ja han var ikke vennlig engang etter alt det de hadde opplevd sammen og enda det var så lenge siden de hadde sett hverandre.

Bestemor Vera og Jelena Nikolajevna var heller ikke hjemme. Marina og Olja Ivantsova satt på hver sin stol og nøstet garn.

Da Marina fikk se Ulja slapp hun nøstet og kastet seg om halsen på henne med et rop.

— Ulja! Hvor har du gjort av deg? Pokker ta dem, disse tyskerne! sa hun glad med tårer i øynene. — Her har jeg rekt opp en jakke så det kan bli en dress til sønnen min. Jakka tar tyskerne likevel, tenkte jeg, men kanskje de ikke rører noe hos ungen! ....

Og hun tok til å snakke fort om det de hadde opplevd på veien sammen, om barna som omkom ved brustedet, og hvordan forstanderinnen for barnehjemmet var blitt revet i stykker og hvordan tyskerne hadde tatt fra dem alt som var av silke.

Olja holdt garnet på de sprikende, kraftige hendene som var

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

så brune at de nesten virket svarte. Hun så taus fram for seg uten å blunke med et hemmelighetsfullt uttrykk. Ulja syntes hun virket urolig.

Ulja mente at hun ikke kunne forklare hvorfor hun var kommet. Hun sa bare at faren til Viktor var blitt arrestert. Olja kastet et fort blikk på onkel Kolja uten å røre på hendene, og onkel Kolja så på henne. Og Ulja forsto plutselig at onkel Kolja ikke var uvennlig, men at han var urolig over noe som hun ikke kjente til. Og en uklar uro grep henne.

Olja smilte et skjevt smil og sa med det samme hemmelighetsfulle uttrykket at hun hadde avtalt å møte Nina ved parken og at de straks skulle komme hit sammen. Hun sa det uten å henvende seg til noen spesielt og gikk.

Marina snakket hele tiden uten å ane hva som foregikk omkring henne.

En stund etter kom Olja tilbake sammen med Nina.

— Vi snakket nettopp om deg et sted. Skal vi gå dit, så kan jeg presentere deg? sa Nina alvorlig.

Hun førte Ulja til et sted midt i byen. Hun sa ingenting og gikk uten å se på Ulja. Hun hadde et distré og forbitret uttrykk i de vidåpne, brune øynene.

— Nina, hva har hendt? spurte Ulja lavt.

— Du får sikkert straks vite det. Jeg kan ikke si deg noe.

— Vet du, faren til Viktor Petrov er arrestert, sa Ulja igjen.

— Så? Det var å vente. — Nina slo ut med hånden.

De gikk inn i et standardhus som lignet på alle de andre husene som sto rundt omkring. Ulja hadde aldri vært der.

En kraftig, gammel mann lå halvveis på en bred treseng. Han var påkledd og hodet hvilte på de høye putene. En kunne bare se den store pannen og den kraftige nesen og de lyse, tette øyebrynene. En eldre, bredbygd, mager kvinne, solbrent så hun virket gul, satt på en stol ved senga og sydde. To unge, pene kvinner med bare føtter satt på en benk ved vinduet uten å gjøre noe. De så nysgjerrig på Ulja.

Ulja hilste. Nina førte henne fort inn i et annet rom.

I et stort rom ved et bord som var fullt av mat, krus og vodkaflasker satt flere unge menn og en ung jente. Ulja

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

kjente igjen Oleg, Vanja Semnukhov og Jevgenij Stakhovitsj som hadde holdt foredrag i Pervomajka de første dagene av krigen. To av guttene kjente hun ikke. Og jenta var Ljubka, «Skuespillerinnen Ljubka» som Ulja hadde sett ved porten der hun bodde den dagen hun husket så godt. Ulja så alt som hadde foregått den dagen så tydelig for seg igjen at hun ble forundret over å finne Ljubka her. Men i samme øyeblikk forsto hun alt sammen, og Ljubkas oppførsel den dagen sto for henne i sitt sanne lys.

Nina førte Ulja inn og gikk så ut igjen.

Oleg reiste seg mot henne, han ble litt sjenert og lette med øynene etter et sted hvor hun kunne sette seg. Han smilte bredt til henne. Og dette smilet varmet henne plutselig nå da hun skulle stilles overfor dette uforståelige og urovekkende som hun ikke kjente til ....

Den natten faren til Viktor ble arrestert, ble nesten alle partimedlemmer i byen som ikke hadde fått tid til å evakuere tatt, og også folk som sto sovjetmyndighetene nær eller hadde en eller annen offentlig stilling. Det var mange lærere og ingeniører blant dem og kjente gruvefolk.

Den første som fikk vite om det var Volodja Osmukhin. Han kom på arbeidet og fikk vite at gamle Ljutikov var blitt arrestert om natten. Men det mest uhyggelige og skjebnesvangre viste seg først noen dager senere. Ljubka kom løpende til Oleg. Hun var helt blek og fortalte at Ivan Kondratovitsj hadde sagt at onkel Andrej var sporløst forsvunnet.

Den leiligheten hvor Valko holdt seg skjult og som ingen kjente til bortsett fra Kondratovitsj var blitt undersøkt samme natt som Ljutikov ble tatt. Senere ble det oppklart at de ikke lette etter Valko, men etter mannen i huset som var evakuert. Og onkel Andrej hadde i rette tid sneket seg ut av huset bakveien gjennom skjulet — det var i et av de «små Sjanghajene». Og han klarte uten uhell å komme over til den enken hvor han hadde truffet Kondratovitsj første gang.

Tidlig på morgenen kom en guttunge fra huset som var blitt undersøkt til enken for å se hvordan det var med onkel Andrej. Og fra denne guttungen fikk onkel Andrej vite at det var arrestasjoner i gang over hele byen. Onkel Andrej sendte

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

gutten for å hente Kondratovitsj og sa at Kondratovitsj skulle vente på ham en halvtimes tid. Etter dette gikk onkel Andrej ut. Han sa til enken at han straks skulle komme tilbake. Og så forsvant han sporløst.

Kondratovitsj ventet på ham hos enken i en time, og så gikk han for å lete på de stedene hvor han kunne tenke seg at onkel Andrej kunne være. Men han var ikke på noen av disse stedene. Og først noen dager etter møtte Kondratovitsj en gammel gruvearbeider fra gruve nr. 1 på gata. Denne fortalte svært opphisset at tyske gendarmer og en Polizei den skjebnesvangre natten mot morgenen hadde grepet en mann på gata. Mannen gjorde motstand og gamlingen så at han lignet gruvedirektør Valko som den ene vanndråpen ligner den andre. Men som bekjent hadde jo Valko evakuert. Gamlingen korset seg til og med da han fortalte det.

Men det som den yngste søsteren til Turkenitsj fikk vite da hun tok en tur til Pirosjok og Kovaljov, det var helt uforståelig og urovekkende. Foreldrene deres fortalte at de begge to hadde gått hjemmefra like før arrestasjonene begynte, tidlig på kvelden. Litt senere på kvelden kom politimannen Fomin som arbeidet sammen med dem innom og spurte hvor de kunne være. Han brukte seg fordi han ikke kunne finne dem. Siden kom han ennå en gang, om natten, og sa hele tiden: «De kommer nok til å få føle! ....» Kovaljov og Pirosjok kom hjem mot morgenen, helt fulle. Og det var særlig ubegripelig fordi Kovaljov aldri drakk. De fortalte at de hadde ranglet på vertshuset, og de brydde seg ikke om truslene til Fomin. Og om morgenen ble de arrestert.

Oleg, Turkenitsj og Ljubka, som var opphisset over det som hadde hendt tilkalte Serjosjka Tjulenin, Vanja Semnukhov og Stakhovitsj. Møtet ble holdt hos Turkenitsj.

Da Ulja kom inn diskuterte de spørsmålet om de nå selv skulle prøve å sette ut i livet planen til onkel Andrej — å overfalle fengselet og befri fangene, eller om de skulle vente på ordre og hjelp fra Vorosjilovgrad. Ljubka foreslo at hun skulle reise til Vorosjilovgrad hvor hun sa hun hadde kjente som arbeidet illegalt.

— Jeg forstår ikke logikken i dette her? sa Stakhovitsj.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Vi forberedte oss på å befri Ostaptsjuk, vi skyndte oss, mobiliserte guttene og jentene til det. Og nå når onkel Andrej og de andre er blitt arrestert og det altså haster ennå mer, så blir det foreslått å stoppe hele saken ....

Stakhovitsj hadde forandret seg svært siden Ulja hadde sett ham sist. Han virket mer voksen, det bleke, fine ansiktet med det selvbevisste, litt hovne uttrykket så betydelig ut. Når han snakket brukte han med letthet bokord som «logikk», «objektivt», «analysere». Han snakket rolig, uten fakter, han holdt hodet rett og lot det lyse håret henge fritt bakover. De lange, magre hendene lå på bordet.

— Ikke stoppe, men forberede oss bedre, sa Vanja sjenert med den hule basstemmen sin.

— Og i mellomtiden blir de drept, sa Stakhovitsj rolig.

— Hvorfor prøver du å få oss til å reagere følelsesmessig? Vi synes alle sammen like mye synd på dem, sa Vanja. Han så sjenert på de andre gjennom brillene sine, men han var tydelig sikker på at han hadde rett. — Vi forberedte guttene og jentene etter oppdrag fra den illegale organisasjonen, for å hjelpe den. Vi hadde noen å holde oss til i politiet — Vasia og vennen hans. Nå har vi ikke noen, vi må begynne forfra igjen, og vi trenger dobbelt så mange, tre ganger så mange folk, Vi er da ikke barn, alvorlig talt! sa han plutselig ergerlig.

— Fins det noen dristige, trofaste gutter og jenter blant ungdommen i Pervomajka? spurte Stakhovitsj Ulja og så henne rett inn i øynene med et nedlatende uttrykk.

— Ja, det er klart, sa Ulja.

Stakhovitsj kastet et blikk på Vanja uten å si noe.

Oleg satt taus, med hodet trukket inn mellom skuldrene. Han flyttet de store øynene sine fra Stakhovitsj til Vanja, og stirret så tankefull rett fram for seg, og øynene ble slørete.

Turkenitsj og Serjosjka tidde. Ulja følte at Stakhovitsj virket overveldende på de andre, fordi han så så betydelig ut, opptrådte selvsikkert og imponerte med bokord som han brukte så lett.

Ljubka satte seg bort til Ulja.

— Kjenner du meg igjen? hvisket Ljubka. — Husker du far?

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Jeg var jo tilstede den gangen .... Ulja fortalte hviskende hvordan Grigorij Iljitsj hadde omkommet.

— Å, alt det vi opplever nå! sa Ljubka. — Du vet, jeg føler et slikt hat til disse tyskerne, jeg skulle gjerne skjære dem i stykker med mine egne hender! sa hun med et naivt og grusomt uttrykk i øynene.

— Ja .... ja .... sa Ulja lavt. — Noen ganger føler jeg meg så hevngjerrig at jeg nesten blir redd. Redd for at jeg kommer til å gjøre noe overilet.

— Liker du Stakhovitsj? spurte Ljubka rett inn i øret hennes.

Ulja trakk på skuldrene.

— Vet du, han viser seg fram litt for mye. Men han har rett. Folk kan vi selvsagt finne, sa Ljubka. Hun tenkte på Sergej Levasjov.

— Det er ikke folk det dreier seg om, men hvem som skal lede oss, hvisket Ulja.

I samme øyeblikk sa Oleg:

— Folk kommer det ikke til å stå på, vi finner alltid modige folk, men hovedsaken er å organisere det .... Han sa det med klar, ung stemme og stammet mer enn vanlig. Og alle så på ham. — Vi er jo ingen organisasjon .... Vi er kommet sammen og snakker! sa han med et naivt uttrykk i øynene. — Nei, reis til Vorosjilovgrad, du Ljubka, vi skal vente. Ikke bare vente, vi skal velge en som skal lede oss og lære oss opp! Og vi skal få forbindelse med fangene.

— Det har vi prøvd alt .... sa Stakhovitsj hånlig.

— Jeg skal påta meg det, sa Oleg og kastet et raskt blikk på ham. — Slektningene til de arresterte kommer til å levere pakker til dem, de kan smugle inn en lapp — i tøyet, i brødet, i maten.

— Du kjenner ikke tyskerne!

— Vi må ikke rette oss etter tyskerne, vi må tvinge tyskerne til å rette seg etter oss.

— Det er ikke alvor i noe av det, sa Stakhovitsj uten å heve stemmen, og han fikk et selvsikkert drag om munnen. — Nei, i partisanavdelingen gikk vi ikke fram slik. Jeg ber om unnskyldning, men jeg vil handle på min egen måte!

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Oleg ble rød i ansiktet.

— Hva mener du, Serjosjka? spurte han og prøvde å unngå å se på Stakhovitsj.

— Vi burde overfalle fengselet, sa Serjosjka sjenert.

— Ja, nettopp .... Krefter finner vi nok, ikke vær redd! sa Stakhovitsj.

— Jeg sier jo at vi hverken har organisasjon eller disiplin, sa Oleg, rød i hele ansiktet.

I dette øyeblikk lukket Nina opp døra og Vasia Pirosjok kom inn. Hele ansiktet hans var fullt av sår og blå flekker og han hadde den ene armen i bind.

Han så så uhyggelig ut at alle uvilkårlig reiste seg og vendte seg mot ham.

— Hvor er du blitt tilredt slik? spurte Turkenitsj etter at alle hadde tidd en stund.

— Hos politiet. Pirosjok sto i døra med de svarte dyreøynene sine fulle av barnslig bitterhet og forvirring.

— Og hvor er Kovaljov? Har du ikke sett noen av våre der? spurte de alle på en gang.

— Vi har ikke sett noen, vi fikk juling på kontoret til politisjefen, sa Pirosjok.

— Ikke spill unge nå, fortell allting ordentlig, sa Semnukhov sint. — Hvor er Kovaljov?

— Hjemme .... Han ligger. Og hva skal jeg fortelle? sa han plutselig irritert. — Om ettermiddagen, akkurat før arrestasjonene, ble vi innkalt til Solikovskij. Han ga ordre om at vi skulle møte hos ham om kvelden bevæpnet. Vi skulle ut å arrestere noen — han sa ikke hvem. Det var første gang han brukte oss til det, og at det ikke bare var oss, men at det skulle være omfattende arrestasjoner, det visste vi selvsagt ikke. Vi gikk hjem og så tenkte vi: «Hvordan skal vi nå gå og ta noen av våre? Det kommer vi aldri til å tilgi oss selv!» Så sa jeg til Kovaljov: «Vi får gå til Sinjukha, på vertshuset, og drikke oss fulle og la være å møte opp. Siden sier vi som det er: vi begynte å drikke.» Nå, vi tenkte og tenkte — hva kunne de gjøre med oss da? Det var ingen mistanke mot oss. Til nød kom de til å banke oss opp og kaste oss ut. Slik

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

gikk det også: de holdt oss i tre dager, forhørte oss, banket oss opp og kastet oss ut, sa Pirosjok ytterst forvirret.

Enda situasjonen var så alvorlig virket Pirosjok så ynkelig og komisk og altsammen var så dumt og barnslig at alle smilte forvirret.

— Og n-noen k-kamerater tror at de er i stand til å angripe det tyske gendarmeriet! sa Oleg. Han stammet sterkt og øynene fikk et ubarmhjertig, forbitret uttrykk.

30. kapitel.

Valko falt som offer for sin egen hissige karakter som var skjult under en ytre reservert ro og ordknapphet.

Da han fikk vite om arrestasjonene som var i gang i byen ble han så urolig for Kondratovitsj og Ljutikov at han ga etter for den første innskytelse og løp selv for å advare Ljutikov. Han antok at Ljutikov hadde hos seg satsen som Volodja Osmukhin, Tolja Orlov og Sjora Arutjunjants hadde gravd opp i parken etter at tyskerne hadde forlatt den. Og like ved huset til Ljutikov ble Valko grepet av en politimann som kjente ham igjen.

På den tiden da guttene og jentene holdt møte hos Turkenitsj sto Andrej Valko og Matvej Sjulga foran Meister Brückner og stedfortrederen hans, Balder, på det samme kontoret hvor Sjulga for noen dager siden var blitt konfrontert med de andre arresterte.

De var begge to middelaldrende, lave og brede over skuldrene. Og de sto ved siden av hverandre som to eiker på en eng. Valko var blitt magrere, svart og dyster, det hvite i øynene hans lynte fram under de sammenvokste øyebrynene. I det store ansiktet til Sjulga som var fullt av svarte prikker var det noe lyst og rolig, enda trekkene hans var skarpe og mandige.

Det var så mange arresterte at forhørene foregikk samtidig både i kontoret til Meister Brückner, Wachtmeister Balder og politisjefen Solikovskij. Men Valko og Sjulga var ikke blitt

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

forstyrret en eneste gang ennå. De fikk til og med bedre mat enn Sjulga hittil hadde fått. Og alle disse dagene hørte Valko og Sjulga gjennom selleveggene stønn og skjellsord, tramping, larm og våpen som klirret. Det klang i vaskefat og bøtter og vannet skvulpet når blodet ble vasket fra golvet. Noen ganger kom det svak barnegråt fra en eller annen selle langt borte.

De ble ført til forhør uten at hendene ble bundet på dem og derav sluttet de begge to at tyskerne ville prøve å vise seg vennlige og forsøke å lure dem. Men for at ikke ordenen, Ordnung, skulle krenkes var det i kontoret til Meister Brückner foruten tolken fire væpnete soldater. Fenbong som hadde ført fangene inn, sto bak dem med dragen revolver.

Forhøret begynte med at det ble konstatert hvem Valko var. Valko fortalte det selv. Han var en kjent mann i byen, til og med Sjurka Reiband kjente ham. Og når Sjurka tolket spørsmålene fra Meister Brückner så Valko en blanding av frykt og nysgjerrighet i de svarte øynene til Reiband.

Så spurte Meister Brückner Valko om han lenge hadde kjent den mannen som sto ved siden av ham og hvem mannen var. Valko smilte litt.

— Vi er blitt kjent i sella, sa han.

— Hvem er han?

— Si til herren din at han ikke skal gjøre seg til, sa Valko morskt til Reiband. — Han forstår jo at jeg ikke vet annet enn det denne mannen selv har fortalt meg.

Meister Brückner tidde en stund og glodde med runde øyne som en ugle. Og av uttrykket hans gikk det klart fram at han ikke visste hva han skulle spørre om mer, og at han ikke forsto å spørre når en mann ikke var bundet og ikke ble slått. Og nå hadde Meister Brückner det svært tungt og kjedelig. Til slutt sa han:

— Hvis han vil gjøre regning med en behandling som svarer til hans stilling, får han nevne de mennesker som er blitt igjen sammen med ham for å drive undergravningsarbeid.

Reiband oversatte det.

— Jeg kjenner ikke til disse menneskene. Og jeg kan ikke tenke meg at det var tid til å la noen bli igjen. Jeg er kommet tilbake fra Donets, jeg fikk ikke tid til å evakuere. Alle

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

kan bekrefte det, sa Valko. Han så først Reiband og så Meister Brückner rett inn i ansiktet med de svarte, ville sigøynerøynene sine.

I den nederste delen av ansiktet til Meister Brückner, der halsen begynte, samlet det seg tykke, hovne folder. Han sto slik en stund, så tok han en sigar fram av et etui på bordet. Han holdt den midt på med to fingre, strakte den mot Valko og spurte:

— De er ingeniør?

Valko hadde begynt som gruvearbeider. Like etter borgerkrigen hadde han rykket opp i en høyere stilling, men først i tredveårene hadde han gått på Industriakademiet. Men det hadde vært meningsløst å fortelle alt dette til tyskeren, og Valko lot som om han ikke merket sigaren som ble strakt ut mot ham og svarte ja på spørsmålet fra Meister Brückner.

— En mann med Deres utdannelse og erfaring kunne innta en høyere og materielt sett bedre stilling under den nye orden, hvis han ønsket det, sa Meister Brückner og bøyde hodet trist. Han holdt sigaren fremdeles fram mot Valko.

Valko tidde.

— Ta, ta sigaren .... hvisket Sjurka Reiband forskrekket.

Valko lot som han ikke hørte og fortsatte taus å se på Meister Brückner med et muntert og grusomt uttrykk i de svarte sigøynerøynene.

Den store, gule, rynkete hånden som holdt sigaren begynte å skjelve.

— Hele Donetsbekkenet med alle gruver og bedrifter er gått over til Selskapet for utnyttelse av kull- og metallurgiforetak i østen, sa Meister Brückner og sukket liksom det var vanskelig for ham å uttale disse ordene. Så lot han hodet henge enda lavere ned, rakte sigaren til Valko med en bestemt bevegelse og sa:

— Etter oppdrag av selskapet tilbyr jeg Dem stillingen som hovedingeniør ved den lokale direksjon.

Ved disse ordene mistet Sjurka Reiband helt pusten, han trakk hodet inn mellom skuldrene og oversatte med hes stemme, liksom han var sår i halsen.

Valko så en stund taus på Meister Brückner. De svarte

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

øynene trakk seg sammen. Og han slo plutselig ut med den brune, sterke armen og dro til Meister Brückner midt mellom øynene.

Meister Brückner gryntet fornærmet, sigaren falt ut av hånden hans, og han gled tungt ned på golvet.

Alle stivnet til et øyeblikk. Meister Brückner lå på golvet med den runde, stramme maven som hvelvet seg over hele den massive skikkelsen. Så oppsto det stor forvirring i kontoret til Meister Brückner.

Wachtmeister Balder hadde hele tiden stått tung og rolig ved bordet uten å si noe. Han hadde langsomt og søvnig sett omkring seg med de fuktige, lyseblå øynene. Han snøftet jevnt, og hver gang han pustet ut, falt den tunge, rolige kroppen kledd i grå uniform sammen som om den var av deig. Da han var kommet over det første sjokket, ble Wachtmeister Balder plutselig blodrød, han skalv og skrek:

— Ta ham!

Fenbong og etter ham soldatene kastet seg over Valko. Men enda Fenbong sto nærmest, fikk han ikke tak i Valko. For i samme øyeblikk utstøtte Matvej Sjulga et uhyggelig, hest, uforståelig rop: «Å, du tsarens Sibir!» og sendte Fenbong med et slag bort i en krok. Så bøyde han hodet og styrtet som en rasende tyr mot soldatene.

— Fint .... fint, Matvej! sa Valko begeistret. Han prøvde å rive seg løs fra soldatene og styrte mot den tunge, mørkerøde Wachtmeister Balder som strakte de små, blåaktige håndflatene fram for seg og skrek til soldatene:

— Ikke skyt! .... Hold dem, hold dem, pokker ta dem!

Matvej Sjulga brukte forbitret både hode, armer og ben og feide soldatene til side. Valko ble fri og styrtet mot Wachtmeister Balder som forbausende lett løp rundt bordet.

Fenbong prøvde igjen å komme sjefen sin til hjelp, men Valko flekket tenner og sparket til ham i skrittet. Fenbong falt over ende.

— Flott, Andrej! sa Matvej Sjulga fornøyd. Han beveget kroppen fram og tilbake som en okse og kastet fra seg soldatene ved hver bevegelse han gjorde. — Hopp ut av vinduet, skjønner du?

— Og du får slå deg igjennom til meg!

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Å, du, vår tsars Sibir! hylte Sjulga, rev seg med en kraftanstrengelse løs fra soldatene, grep lenestolen til Meister Brückner og løftet den over hodet.

Soldatene som skulde til å kaste seg over ham vek tilbake. Valko viste tenner og fikk et begeistret og vilt uttrykk i de svarte øynene. Han grep alt som sto på bordet — blekkhuset, papirpressen, et metallbeger — og slengte det av alle krefter mot Balder. Wachtmeister Balder falt overende på golvet og lå de tykke hendene over det skallete hodet. Og Sjurka Reiband, som hittil hadde presset seg inn til veggen, hvinte lavt og krøp under sofaen.

Da Valko og Sjulga kastet seg inn i kampen, ble de grepet av den siste befriende følelse som oppstår hos modige og sterke mennesker som vet at døden venter dem. Og denne siste, fortvilede oppblussende livslysten ga dem tidobbelte krefter. Men under kampen forsto de plutselig at fienden ikke kunne, ikke ville, ikke hadde fått ordre fra de overordnede om å drepe dem. Og det fylte dem med en slik triumf, med en slik følelse av fullstendig frihet at de ble ubeseirelige.

Blodige, ville og uhyggelige sto de skulder ved skulder med ryggen mot veggen. Og ingen vågde å nærme seg dem.

Så kom Meister Brückner til seg selv og sendte soldatene mot dem igjen. Sjurka Reiband benyttet seg av forvirringen og gled fram under sofaen og ut av døra. Noen minutter senere stormet noen soldater til inn på kontoret. Og alle tyskerne som var i rommet styrtet på en gang mot Valko og Sjulga. De rev de to kjempene over ende og lot raseriet få fritt spill. De klemte til dem og slo løs på dem med never, føtter og knær og drev på lenge etter at lyset hadde sloknet i øynene til Valko og Sjulga.

Det var i den stille tiden før morgengry. Den unge månen var alt forsvunnet fra himmelen, og den rene morgenstjernen var ennå ikke kommet fram. Det var som selve naturen var blitt trett og sov fast med lukkede øyne og menneskene lå i sin beste søvn. Til og med i fengslene sov de trette bødlene og ofrene deres.

I denne mørke, stille timen før morgengry våknet først Matvej Sjulga av en dyp, rolig søvn, en søvn som var fjern

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

fra den uhyggelige skjebne som ventet ham. Han kom til seg selv, beveget seg på det mørke golvet og satte seg opp. Og nesten i samme øyeblikk våknet også Andrej Valko med et lydløst stønn, som var så lavt at det nesten var som et sukk. De satte seg begge opp på det mørke golvet og førte de oppsvulmede, blodige ansiktene tett opp til hverandre.

Det var ikke en eneste lysstråle i den mørke og trange sella, men de syntes de så hverandre. De så hverandre som sterke og vakre mennesker.

— Å, for en fin slåsskjempe du er, Andrej! sa Matvej Sjulga med hes stemme. Og plutselig la han seg bakover med hele kroppen og brølte av latter liksom de var fri begge to.

Og Valko svarte med en hes, snill latter.

— Du er også en ordentlig kosakk, Matvej, du har ikke så lite krefter heller!

— Ha-ha-ha! De trodde at vi hadde slike revolusjonære som de har, snille og milde! hånte Sjulga. — Slike som når saken kommer så langt at det skal bli oppstand og de skal ta jernbanestasjonen med våpen i hånd, løper til billettluken og kjøper perrongbillett! .... Nå vet de hva slags revolusjonære kommunister vi har! Nå har de fått føle! Ha-ha-ha! ....

— Ha-ha-ha! .... lo også Valko.

I den stille, mørke natten runget latteren gjennom brakken.

Om morgenen fikk de ikke mat og de ble ikke hentet til forhør om ettermiddagen. Og det ble ikke forhørt noen den dagen. Det var stille i fengselet. Bare uklare stemmer rislet som en bekk under løvet bak selleveggene. Ved middagstid kjørte en personbil opp foran fengselet og kjørte bort igjen en stund etter. Sjulga, som var blitt vant til å skjelne alle lyder utenfor sella, visste at bilen pleide å komme for å hente Meister Brückner eller stedfortrederen hans, eller begge to.

— De er kjørt til sjefene sine, sa Sjulga lavt og alvorlig.

Valko og Sjulga kastet et blikk på hverandre og sa ikke et ord. Men blikkene fortalte tydelig at de begge to visste at enden var nær og at de var beredt. Og alle menneskene i fengselet visste det antagelig — det hersket en slik høytidelig stillhet rundt omkring.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Slik satt de tause i noen timer, alene med sin samvittighet. Det begynte alt å bli mørkere.

— Andrej, sa Sjulga lavt, — jeg har ikke fortalt deg ennå hvordan jeg kom hit. Hør ....

Han hadde tenkt igjennom alt alene mange ganger. Men nå da han fortalte det høyt til et menneske som han var knyttet til med bånd som var renere og fastere enn noen andre bånd i livet, holdt Matvej Sjulga på å stønne av smerte og sorg. Han så igjen det åpne ansiktet til Lisa Rybalova foran seg, ansiktet med rynkene etter slitet og med det skarpe og moderlig snille uttrykket hun hadde da hun tok imot ham og fulgte ham ut. Og han ble forferdet over hvordan det kunne ha gått til at han i den stilling han var i, hadde stolt mer på de uriktige opplysningene han hadde fått enn på Lisa Rybalova, sin ungdomsvenn, enn på samvittighetens enkle og naturlige stemme.

Og uten å spare seg selv fortalte han Valko det som Lisa Rybalova hadde sagt. Hvordan han hadde svart henne så selvsikkert, og hvor liten lyst hun hadde hatt til at han skulle gå. Og hvor moderlig hun hadde sett på ham. Og han hadde gått sin vei.

Mens han snakket ble ansiktet til Valko stadig mer alvorlig.

— Papir! ropte Valko. — Du trodde mer på papiret enn på mennesket, sa han med sorg i stemmen. — Ja, slikt hender ofte hos oss .... Vi skriver selv på papiret, og så merker vi ikke hvordan det får overtaket over oss ....

— Det er ikke alt, Andrej, sa Sjulga trist, — jeg må også fortelle deg om Kondratovitsj ....

Og han fortalte Valko hvordan han hadde tvilt på Kondratovitsj som han hadde kjent fra ungdommen av, tvilt da han hørte historien om sønnen til Kondratovitsj og det at Kondratovitsj hadde skjult dette da han erklærte seg enig i å la den illegale organisasjonen benytte leiligheten.

Matvej Sjulga husket alt sammen og ble forferdet over hvordan det hadde gått til at en alminnelig, dagligdags historie som ofte hender i enkle menneskers liv, hadde kunnet sverte Kondratovitsj i hans øyne. Og at han samtidig hadde likt Ignat

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Fomin som han slett ikke kjente og som var så usympatisk på mange måter.

Og Valko, som visste alt dette fra Kondratovitsj og senere fra Serjosjka Tjulenin, ble enda mer dyster.

— Formene! sa Valko med hes stemme. — Vi er blitt så vant til formene .... Vi er så vant til at folket lever bedre enn fedrene våre levde i gamle dager. Vi ønsker slik en bedre skjebne for folket at vi bedømmer hvert menneske etter formene — om det er rent og glatt. Kondratovitsj, den Guds sjel, falt ut av formen og du syntes han virket svart. Og denne Fomin, den forbannede Fomin, passet akkurat etter formen, han var ren og glatt. Og nettopp han var svartere enn natten .... Vi har engang i tiden unnlatt å se hvor svart han var og selv malt ham hvit, fremhevet ham og gjort ham berømt, passet ham inn under formen. — Og siden har dette skygget for øynene våre. Og nå må du betale for det med livet.

— Det er den rene sannhet, den rene sannhet, Andrej, sa Mavej Sjulga. Og enda det de snakket om var så tungt, strålte øynene hans plutselig opp i et klart lys. — Hvor mange dager og netter har jeg ikke sittet her, og det har ikke vært en time jeg ikke har tenkt på dette .... Andrej! Andrej! Vi to er jo mennesker som kommer nedenfra, vi behøver ikke å snakke om det store arbeidet for folket som falt på våre skuldre. Og det har ikke vært så lite mas, papirer, former, ytre ting, tilpasning og representasjon, sa Sjulga hånlig. — Og det dyrebareste i livet, det som det er verdt å leve for, arbeide for og dø for, — det er menneskene våre, det er mennesket! Finnes det noe i verden som er vakrere enn vårt menneske? Så mye arbeid og så mye motgang det har tatt på skuldrene sine for vår stat, for folkets sak! Under borgerkrigen hadde de nok med en liten brødbit, under oppbyggingen sto de i kø, gikk med slitte klær, men de byttet ikke bort sin verdighet som sovjetmennesker. Og i denne krigen gikk de med glede, med stolthet i hjertet, inn i døden, tok på seg nød og slit — til og med barna tok på seg dette, for ikke å snakke om kvinnene. Og det er jo alt sammen våre mennesker, slike som du og jeg. Vi er kommet fra dem, og alle de beste, de klokeste, de mest be-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

gavede og mest kjente menneskene — alle kommer fra dem, fra alminnelige mennesker! Men hvis du nå spør sekretæren i hvilket som helst distriktsstyre eller formannen i eksekutivkomitéen som har arbeidet i distriktet i fem eller syv år, hvem han kjenner av menneskene i distriktet sitt. Nå, de aktive partimedlemmer kjenner han selvsagt, stakhanovarbeiderne, de beste kolkhosbøndene, kjente intellektuelle, men er det nok? Hvis jeg sitter i distriktet fem eller syv år, er jeg forpliktet til å kjenne personlig alle menneskene i distriktet mitt, hvordan de lever og hva slags meninger de har, — først da forstår jeg det, da arbeider jeg for folket! En kan si: «Er det mulig? Og arbeidspresset?» Hvis du sitter i gruven din i fem eller syv år, eller i ti år, hvilken unnskyldning har du da for ikke å kjenne personlig hver arbeider, hvem han er, hvordan han lever og hva han forlanger av livet? Har ikke hvilket som helst sovjetmenneske, det enkleste og alminneligste, krav på at en ansvarlig funksjonær kjenner ham personlig, kjenner livet hans og vet hva han trenger? Han har krav på det, han har fortjent det ved slit og ofre! .... Vi som arbeider for folket må heve troen på seg selv hos hvert menneske, øke følelsen av stolthet over seg selv. Vi må få hele verden til å se det store og positive ved vårt menneske, sa Sjulga beveget.

Og Valko sa bare:

— Det er den rene sannhet altsammen, Matvej, den rene sannhet ....

— Å, Andrej! begynte Sjulga igjen. — Da jeg gikk fra Lisa Rybalova så jeg tre gutter der og en jente, sønnen og datteren hennes og to kamerater, antar jeg .... Andrej! .... For noen øyne de hadde! En natt våknet jeg her i sella og det var så jeg skalv over hele kroppen. Komsomoler! De var sikkert medlemmer av komsomol! Hvorfor gikk jeg forbi dem? Hvordan kunne det hende? Hvorfor? Jeg vet hvorfor. Jeg arbeidet jo som viseformann i distriktseksekutivkomitéen i ti år og det hendte ofte at en komsomol ba meg: «Onkel Matvej, hold et foredrag for guttene og jentene våre om innhøstingen, om såingen, om planen for utviklingen av distriktet vårt, ja om hva som helst.» Og jeg sa slik som vi pleier alle sammen: «Jeg har ikke tid, gå med dere, dere får klare dere selv i komsomol!»

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Og noen ganger hendte det at en ikke ble kvitt dem og gikk med på det. Og så vanskelig som det var å få tid til å forberede dette foredraget! Du måtte gjøre ferdig rapporten til jordbruksavdelingen, og du har det ene utvalget og det andre utvalget og så skulle du absolutt rekke innom formannen i gruveledelsen, om det bare var for en time. Han fyller femti år, ser du, og gutten hans fyller ett år, og han er så stolt over det at han lager stor fest — hvis du ikke kommer blir han fornærmet .... Så løper du til komsomol med foredraget ditt midt i mellom alt dette og uten å ha forberedt deg. Du snakker fritt, «i det store og hele», og du drar slike ord ut av deg at du får vondt i kjakene selv, og ungdommen enda mer! Å, for en skam! sa Matvej Sjulga plutselig. Det store ansiktet ble mørkerødt og han gjemte det i hendene. — De venter et godt ord fra deg, om hvordan de skal leve, og du sier — «i det store og hele» .... Hvem er det som først og fremst oppdrar ungdommen vår? Læreren. Og hvordan er vi mot skolelæreren av og til? Lærer! For et ord! .... Du og jeg har gått på kirkeskolen. Du ble ferdig fem år før meg, men du husker sikkert også læreren Nikolaj Petrovitsj. Han underviste barna ved gruvene våre i femten år, til han døde av tæring. Og jeg husker den dag i dag når han fortalte oss hvordan verden var innrettet — solen, jorden og stjernene. Han var kanskje den første som fikk oss til å vakle i troen på Gud og åpnet øynene på oss .... Lærer. Det er lett å si! I landet vårt hvor hvert barn lærer er læreren det viktigste menneske. Våre barns fremtid, vårt folks fremtid — er i lærerens hender, i hans gylne hjerte. Når vi møter ham på gata, skulle vi på femti meters avstand ta av oss lua for ham. Og vi? .... Vi setter ofte mer pris på funksjonærene på kontoret vårt, fordi vi er blitt vant til ansiktene deres fra dag til dag og tror at de ikke kan erstattes. Jeg skammer meg når jeg tenker på hvordan det er hvert år når spørsmålet om utbedring av skolen og brensel til skolen reiser seg. Rektorene og overlærerne fanger oss i dørene til kontoret og tigger om trematerialer, murstein, sement, kull. Og det er jo ingen av oss som synes det er en skam. Alle tenker: Jeg har oppfylt planen for kull, oppfylt planen for korn med over 100 prosent, levert kjøttet, levert ullen, sendt

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

en hilsen til distriktssekretæren, — meg må du ikke røre nå. Er det ikke sant?

Og igjen sa Valko:

— Det er den rene sannhet, Matvej.

— Og hvem er vi selv da? fortsatte Sjulga beveget. — Vi kommer fra folket, fra selve folkets dyp — vi er folkets sønner, og vi er folkets tjenere. Jeg forsto alt i 1917 da jeg hørte Lenonid Rybalov at det ikke er noen lykke som er høyere enn det å tjene folket. Og slik begynte jeg å arbeide som kommunist. Husker du dengang vi arbeidet illegalt, dengang vi var partisaner? Hvor fant vi, barn til fedre og mødre som ikke kunne lese, en slik styrke og et slikt mot at vi kunne holde stand og beseire tyskerne og de hvite? Dengang tenkte vi: Dette er det vanskeligste, klarer vi det, blir det lettere siden. Og det vanskeligste lå i virkeligheten foran oss. Husker du komitéen av fattige bønder, husker du hvordan vi måte tvinge bøndene til å levere mat til byen, husker du kulakkbandene, Makhno*) og plutselig — Nep! Lær deg å handle! Hva? Nå vel, vi begynte å handle. Og lærte det!

— Og husker du hvordan vi bygget opp igjen gruvene? sa Valko plutselig livlig. — Dengang ble jeg jo — jeg var akkurat demobilisert — satt inn som direktør for nettopp den skjeve gamlingen som nå har arbeidet seg opp. Det var saker. Å, ja .... Ingen erfaring, spesialistene saboterte, mekanismen sto, ingen elektrisitet, ingen kreditt i banken, ikke noe å betale arbeiderne med, og Lenin sender telegram — gi oss kull, redd Moskva og Petersburg! For meg var de telegrammene som en hellig besvergelse. Jeg har sett Lenin, som jeg ser deg nå, på den annen sovjetkongress under oktoberrevolusjonen — dengang var jeg ennå soldat ved fronten. Jeg husker jeg gikk bort til ham og kjente på ham med hånden, jeg kunne ikke tro at han var en alminnelig dødelig, som meg selv .... Og så? Vi skaffet kull!

— Ja, det er sant .... Jeg begynte på den tiden å arbeide som partiarbeider i distriktet, sa Sjulga med et smil. — Og så mye som vi har båret på skuldrene våre i løpet av den

*) Hviterussisk general. O. a.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

tiden! Så mye som falt på oss, og hvem er det som har fått så mye kjeft under sovjetmakten som vi! Det er sikkert ingen av alle dem som arbeider for sovjetmakten som er blitt så kritisert som oss! sa Matvej Sjulga med et lykkelig uttrykk i ansiktet.

— Nå, jeg tror at vi i industrien ikke står tilbake for dere i dette spørsmålet, sa Valko med et smil.

— Ja, det er sant, sa Sjulga beveget — det burde settes et minnesmerke over oss partiarbeidere i distriktet for all evighet. Jeg sa hele tiden — planen, planen .... Men prøv du år ut og år inn, år inn og år ut, dag etter dag, som en klokke, pløye millioner av hektar med jord, så, høste kornet, treske, levere det til staten, fordele utbyttet etter arbeidsdager. Og kålroten, og solsikkene, og ullen, og kjøttleveringen, og utviklingen av fédriften og reparasjonen av traktorene! Et hvert menneske vil jo kle seg, spise og drikke te med sukker til. Og så snurrer han omkring, vår kjære distriktspartiarbeider, som et ekorn i et hjul for å tilfredsstille disse behovene hos mennesket. Vår distriktspartiarbeider bærer hele Fedrelandskrigen på sine skuldre ved å skaffe brød og råstoffer, kan en si.

— Og industrilederen?! sa Valko opprørt og begeistret samtidig. — Det er virkelig en som det burde settes et minnesmerke over, og det er han! Det er han som har båret femårsplanen på sine skuldre, både den første og den andre, og det er han som bærer Fedrelandskrigens byrder nå! Er ikke det sant? I landsbyen — er det plan der? Det er i industrien det er plan! Er det tempo i landsbyen? Det er i industrien det er tempo! For noen fabrikker vi har lært oss å bygge — rene, elegante, de går som en klokke! Og gruvene våre? Et eller annet England — hva forstår det seg på kullproduksjon? Tilbakeliggenhet og barbari! Tror du de har en eneste gruve som vår nr. 1? Den er en lekkerbisken! Og de, kapitalistene, er jo vant til at alt står ferdig. Og vi med vårt tempo, med vårt omfang, det er mangel på arbeidskraft, og det mangler bygningsmateriale, transporten holder ikke mål, det er tusen og én store og små vanskeligheter. Nei, vår industrileder — han er en gigant!

— Det er nettopp det! sa Sjulga med et muntert, lykkelig

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

ansikt. — Jeg husker vi ble innkalt til et møte. Stalin var der — jeg har sett Stalin slik som jeg ser deg nå, — og der kom de inn på oss distriktspartiarbeidere. En der, en ung mann med briller, en av de røde professorene som de dengang ble kalt, tok til å snakke ovenfra ned om oss: vi var tilbakeliggende, vi hadde ikke lest Hegel, og det var noe sånt som at vi ikke vasket oss hver dag. Kamerat Stalin smilte og sa: «De skulle gå i skole hos distriktspartiarbeideren, da ville De bli klokere» .... Ha-ha-ha! lo Sjulga muntert.

— Ja, hadde ikke han lagt kursen over mot industrialisering og kolkhosdrift, så hadde vi ikke vært mye verdt i krigen nå — verre enn China! sa Valko. — Jeg har også sett Stalin, slik jeg ser deg nå, på et møte av industriledere i Moskva. På det møtet hvor han sa at en idustrileder som ikke kjenner arbeidet sitt er en vits og ingen industrileder .... Husker du?

— Hvem husker ikke den tiden! sa Sjulga. — Jeg ble jo dengang regnet for en ekspert i bondespørsmålet, det var derfor jeg ble sendt ut på landsbygda for å hjelpe bøndene med å avsløre kulakkene og få i gang kolkhosene .... Nei, det var en stor tid, kan en glemme den? Hele folket var i bevegelse. De visste ikke når de sov .... Mange bønder tvilte den gangen, men nå før krigsutbruddet følte til og med den mest tilbakeliggende resultatet av det store arbeidet vi utførte i de årene .... Og det er sant, vi var begynt å leve godt før krigen!

— Og husker du hva som foregikk hos oss ved gruvene den gangen? sa Valko og det glitret i sigøynerøynene. — Jeg var ikke hjemme på flere måneder, jeg overnattet i gruven. Ved Gud, når en ser tilbake nå, kan en ikke tro det — har vi virkelig gjort alt dette selv? Noen ganger blir jeg nesten fristet til å tro at det ikke er jeg som har greidd alt dette, men en eller annen nær slektning. Nå kan jeg lukke øynene og se hele Donbass, hele landet under oppbyggingen og alle de stormende nettene våre, og jeg ser Stalin på tribunen og hvordan han sa til oss — i løpet av ti år må vi ta igjen de kapitalistiske landene, ellers kommer vi til å ligge etter, og de som er tilbakeliggende når ikke fram!

— Ja, ingen mennesker i historien har båret så mye på sine skuldre som oss. Men du ser, vi er ikke blitt knekket av

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

byrden. Og så spør jeg: hva slags mennesker er vi? sa Sjulga med et naivt, barnslig uttrykk.

— Og tyskeren, den tosken, tror at vi er redd for døden! smilte Valko. — Vi bolsjeviker er jo vant til døden. Alle mulige fiender har jo drept oss bolsjeviker! Tsarens bødler og gendarmer drepte oss, junkerne drepte oss i oktober, og de hvite og intervensjonstroppene fra alle land i verden, Makhno-folkene og Antonov-folkene og kulakkene skjøt på oss, folkets fiender prøvde å tilintetgjøre oss og sendte mordere på oss. Og vi lever fremdeles takket være folkets kjærlighet. La de tyske fascistene drepe oss nå, det blir likevel dem og ikke oss som kommer til å ligge i jorden. Er det sant, Matvej?

— Det er stor, hellig sannhet, Andrej!.... I all evighet skal jeg være stolt over at skjebnen lot meg, en enkel arbeidsmann, gå livsveien i vårt kommunistiske parti, gå den sammen med slike mennesker som Lenin og Stalin, mennesker som åpnet veien til et lykkelig liv ....

— Det er hellig sannhet, Matvej, det er vår store lykke! sa Valko med en følelse som var uventet hos en så nøktern mann som han. — Og enda større glede føler jeg fordi det var min lykkelige skjebne å ha en slik kamerat som deg, Matvej, når min dødstime kommer ....

— Takk for den ære du viser meg .... Jeg forsto med en gang at du var et stort menneske, Andrej ....

— Gud gi våre mennesker lykke, de menneskene som blir igjen på jorden etter oss! sa Valko lavt og høytidelig.

Slik bekjente Andrej Valko og Matvej Sjulga for hverandre og for sin samvittighet da døden nærmet seg.

31. kapitel.

Meister Brückner og Wachtmeister Balder dro om ettermiddagen til kretsgendarmeriet i Rovenki, en by som lå tredve kilometer fra Krasnodon. Peter Fenbong, SS-Rottenführer som tilhørte gendarmeriet i Krasnodon, visste at Meister Brückner og Wachtmeister Balder hadde med seg forhørsmaterialet og

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

skulle få ordre om hva som skulle gjøres med fangene. Men Peter Fenbong visste alt av erfaring hvordan ordren ville lyde. Det visste også sjefene hans, for før de reiste ga de Fenbong ordre om å la SS-soldatene omringe parken og ikke slippe noen inn. Og en avdeling gendarmerisoldater under kommando av sersjant Eduard Bolman ble sendt til parken for å grave en stor grav hvor åtte og seksti mennesker kunne få plass hvis de sto tett inn til hverandre.

Peter Fenbong visste at sjefene hans ikke ville komme hjem før sent på kvelden. Derfor sendte han soldatene sine til parken under kommando av en under-rottenführer og ble selv igjen i fengselet.

De siste månedene hadde han hatt svært mye arbeid, og han var aldri alene et øyeblikk og han fikk derfor ikke vasket seg på hele kroppen, ja ikke engang byttet undertøy, fordi han var redd for at noen skulle se hva han bar på kroppen under undertøyet.

Da Meister Brückner og Wachtmeister Balder var reist og SS-soldatene og gendarmerisoldatene hadde dratt til parken, gikk Fenbong til kokken i fengselskjøkkenet og ba om å få en kjele med varmt vann og en balje for å vaske seg. Kaldt vann var det alltid i en tønne i gangen.

For første gang etter mange varme dager begynte det å blåse kaldt, og lave, regntunge skyer jagde over himmelen. Det var en grå dag som lignet en høstdag, og naturen i disse kulldistriktene viste seg fra sin minst fordelaktige side — for ikke å snakke om standardhusene og kullstøvet i byen som lå åpen for alle vinder. Det var likevel lyst nok for å vaske seg, men Peter Fenbong ville ikke at noen skulle overraske ham, og ikke engang at noen skulle se ham gjennom vinduet, derfor rullet han ned blendingsgardinet og tente lyset.

Enda han siden krigen begynte hadde vært vant til å leve slik som han levde nå, og enda han hadde vent seg til den vonde lukten som kom fra ham, følte han likevel en usigelig nytelse da han endelig kunne ta av seg alt og være naken en stund uten denne vekten på kroppen.

Han var fyldig av natur og med årene var han blitt tykk. Han svettet sterkt under den svarte uniformen. Undertøyet,

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

som han ikke hadde byttet på flere måneder, var blitt seigt. Det stinket av den gamle svetten som undertøyet var gjennomtrengt av, og undertøyet var blitt gult og svart av uniformen som farget.

Peter Fenbong kledde av seg og ble stående helt naken. Kroppen, som ikke var blitt vasket på lenge, var hvit og med lyst, krøllet hår på brystet, maven og bena og til og med litt på ryggen. Da han hadde kledd av seg viste det seg at han bar noen underlige lenker på kroppen. Det var i grunnen ikke lenker heller, det lignet mer på et langt patronbånd, slik kinesiske soldater brukte i gamle dager. Båndet var av oljelerret delt opp i små lommer som var knappet igjen med en knapp. Det gikk over begge skuldrene og rundt livet. På sidene var det holdt sammen av skitne, hvite lisser som var knyttet i en sløyfe. De fleste av disse små lommene var stappfulle, og noen var tomme.

Peter Fenbong løsnet på lissene og tok av seg båndet. Det hadde ligget så lenge rundt kroppen hans at det hadde dannet seg et mørkt spor over kors på ryggen og brystet og rundt livet. Peter Fenbong tok forsiktig av seg båndet — det var virkelig svært langt og tungt — og la det på bordet og begynte straks å klø seg forbitret. Han klødde hele kroppen med butte fingrer, klødde seg på brystet, på magen, i lysken og på bena og prøvde hele tiden å få klødd seg på ryggen snart over den ene skulderen, snart over den andre. Og han klødde seg med tommelfingeren og gryntet av nytelse.

Da han hadde fått tilfredsstillet den verste trangen, knappet han forsiktig opp innerlomma på uniformen og tok ut en liten lærpose, den lignet en pung. Han tømte pengene på bordet, og det drysset ut omtrent tredve gulltenner. Han skulle til å fordele dem på et par av de tomme lommene i båndet. Men siden han var så heldig å være alene, kunne han ikke la være å beundre innholdet i de andre lommene. Det var så lenge siden han hadde sett sine skatter. Og han knappet forsiktig opp den ene knappen etter den andre og la innholdet fram på bordet i forskjellige hauger. Og snart var hele bordet fullt. Ja, det var noe å beundre!

Her var det valuta fra mange land i verden — amerikanske

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

dollars og engelske shillings, franske og belgiske francs, østerrikske, tsjekkiske, norske, rumenske kroner, italienske lire. De var sortert etter land, gullmyntene for seg og sølvmyntene for seg, og papirsedlene for seg. Blant sedlene var det en pen liten haug sovjetrussiske hundrerubelsedler som han riktignok ikke ventet seg noen materiell fordel av, men likevel beholdt fordi grådigheten alt hadde gått over i samlermani. Her var det også små hauger av små gullgjenstander — ringer, nåler, brosjer med og uten edelstener, og hauger med edelsten og med gulltenner.

Det matte lyset fra den elektriske pæren, som var full av flueskitt, lyste på disse pengene og verdigjenstandene på bordet, og han satt foran dem på en krakk, naken, skallet, håret, med lyse hornbriller på nesen. Han satt med sprikende ben og klødde seg fremdeles av og til, oppspilt og svært fornøyd med seg selv.

Enda det var så mange små gjenstander og så mye penger, kunne han når han sorterte dem fortalt om hver mynt og hver liten ting, hvor, når, og under hvilke omstendigheter og fra hvem han hadde tatt dem og på hvem han hadde revet ut gulltennene. For helt fra det øyeblikk da det var gått opp for ham at han måtte gjøre dette for ikke å føle seg snytt etterpå, levde han bare for dette målet — alt det andre var bare ytre ting.

Tennene rev han ikke bare ut på døde, men også på levende mennesker. Men han foretrakk likevel de døde, på dem kunne han trekke ut tennene uten særlig bryderi. Og når han så noen med gulltenner i en gruppe fanger, ønsket han uvilkårlig at forhørene skulle gå raskt så fangene kunne drepes så fort som mulig.

Det sto så mange drepte, plyndrede menn, kvinner og barn bak disse pengene, tennene og smykkene at det blandet seg en viss uro i følelsen av tilfredshet når han satt og så på sakene. Denne uroen kom ikke fra ham selv, fra Peter Fenbong, men fra en viss imaginær, meget velkledd herre, en fullstendig gentleman, med ring på den fyldige lillefingeren og en myk, dyr, lys hatt på hodet. Ansiktet var glattbarbert, korrekt og til og med snilt, men kritisk innstilt overfor Peter Fenbong.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Det var en svært rik mann, rikere enn Peter Fenbong med alle hans verdisaker. Men som en representant for den gamle, såkalte renslige måten å berike seg på, mente han at han hadde rett til å fordømme Peter Fenbong. Etter hans mening var Peter Fenbongs fremgangsmåte skitten. Med denne gentleman førte Peter Fenbong endeløse diskusjoner, som forresten var svært fredsommelige fordi det bare var Peter Fenbong som snakket. Og Peter Fenbong sto på et mye sikrere grunnlag, som en moderne forretningsmann som kjente livet.

«He-he,» sa Peter Fenbong, «når det kommer til stykket insisterer jeg slett ikke på at jeg skal beskjeftige meg med dette hele livet igjennom. Det kan godt hende at jeg siden blir en alminnelig handelsmann eller butikkeier, hvis De vil, men jeg må begynne et sted! Ja, jeg vet utmerket godt hva De mener om Dem selv og meg. De tenker: «Jeg er en gentleman, alle mine forretninger er synlige for alle, enhver kan se kilden til min velstand. Jeg har familie, jeg vasker meg ofte og er ordentlig kledd, jeg er høflig mot menneskene og kan se dem rett i øynene. Hvis jeg snakker med en dame som står, står jeg også. Jeg leser aviser og bøker, jeg er medlem av to foreninger med veldedige formål og jeg har ydet store bidrag til innredning av lasaretter under krigen. Jeg er glad i musikk, blomster og måneskinn ved havet. Men Peter Fenbong dreper mennesker for pengenes og edelstenenes skyld. Og han viker ikke engang tilbake for å rive ut gulltennene av munnen på disse menneskene og gjemme alt på kroppen så ingen ser det. Han er nødt til å la være å vaske seg i månedvis. Det lukter vondt av ham, og derfor har jeg rett til å fordømme ham» .... He-he, unnskyld, min kjære og ærverdige venn! De må ikke glemme at jeg er fem og førti år gammel, jeg har vært sjømann, jeg har reist omkring i alle land i verden og jeg har sett bokstavlig talt alt som foregår i verden! .... Kjenner De ikke det bildet som jeg som sjømann ofte har hatt anledning til å betrakte i fjerne land: hvordan det hvert år et sted i China eller India dør millioner mennesker av sult, så å si foran øynene på det aktverdige publikum? Forresten, hvorfor skal vi gå så langt? I de velsignede velstandsårene før krigen kunne De i nesten alle verdens hovedsteder se hele kvartaler hvor

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

det bodde mennesker som ikke hadde arbeid, som døde foran øynene på det aktverdige publikum, noen ganger til og med på trappene foran de gamle kirkene. Det er svært vanskelig å forsone seg med den tanke at det var et påfunn av disse menneskene å dø. Og alle vet at noen aktverdige mennesker, fullstendige gentlemen, når det passer dem ikke skammer seg for å kaste millioner av friske menn og kvinner ut av sine bedrifter. Og fordi disse menn og kvinner har vanskelig for å forsone seg med sin stilling, blir de hvert år i store mengder pint i fengsler eller ganske enkelt slått ned på gater og plasser, drept helt lovlig, ved hjelp av politi og soldater! .... Jeg har nevnt forskjellige metoder for Dem, jeg kunne øke utvalget. Dette er metoder som hvert år blir brukt for å drepe millioner av mennesker, og ikke bare friske menn, men også barn, kvinner og oldinger. De blir drept, får en si, med det formål å berike Dem. For ikke å snakke om krig, hvor det i løpet av et kort tidsrom blir avlivet en særlig stor mengde mennesker med det formål å berike Dem. Kjære, aktverdige venn! Hvorfor skal vi leke gjemsel med hverandre? La oss si åpent til hverandre: hvis vi vil at andre mennesker skal arbeide for oss, må vi hvert år, på en eller annen måte, drepe et visst antall av dem! De synes det er avskrekkende at jeg så å si befinner meg ved selve kjøttkvernen. Jeg er grovarbeider i denne sak, og slik som arbeidet mitt er, er jeg nødt til å la være å vaske meg og la det lukte vondt av meg. Men når tiden kommer skal jeg vaske meg. Da kommer jeg til å bli et helt renslig menneske, eier av en butikk hvor De kan kjøpe utmerkete pølser til Deres bord» ....

En slik — eller en lignende — prinsippdiskusjon førte Peter Fenbong med den velkledde, imaginære gentleman med det glattbarberte, korrekte og til og med snille ansiktet. Og etter at han, som alltid, hadde seiret over denne gentleman, kom Peter Fenbong i et utmerket humør. Han gjemte pengene og tingene i de forskjellige lommene og knappet igjen knappene omhyggelig. Og etter dette tok han til å vaske seg. Han prustet og småhvinte av nytelse og sprutet såpevann over hele golvet. Det brydde han seg forresten ikke det minste om; soldatene ville komme og tørke opp.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Han ble ikke så helt ren, men han følte seg likevel lettet. Han bandt igjen båndet omkring seg, tok på seg rent undertøy, la vekk det skitne og trakk på den svarte uniformen sin. Siden gløttet han litt på blendingsgardinen og så ut gjennom vinduet. Han så ingen ting, det var helt mørkt på fengselsgårdsplassen. Hans erfaring, som alt var blitt et instinkt, fortalte ham at sjefene ville komme hvert øyeblikk. Han gikk ut på gårdsplassen og sto en stund utenfor døra for å venne seg til mørket. Men han kunne ikke venne seg til det. En kald vind jagde tunge, mørke skyer over byen og over hele Donetssteppen. Han kunne heller ikke se skyene, men han syntes han hørte hvordan det raslet i dem når de for forbi hverandre og støtte bort i hverandre med fuktige, ulne kanter.

Så hørte Peter Fenbong dempet motordur som nærmet seg, og han så to lysende punkter fra lyskasterne på bilen som kjørte nedover bakken forbi bygningen hvor distriktseksekutivkomitéen hadde vært før og hvor nå distriktets landbrukskommandantur holdt til. I lyset fra lyskasterne trådte den ene siden av bygningen fram av mørket. Sjefene var på vei hjem fra kretsgendarmeriet. Peter Fenbong gikk over gårdsplassen og gikk bakveien inn i fengselet. En soldat fra gendarmeriet holdt vakt utenfor. Han kjente igjen Fenbong og strammet seg opp.

Fangene i sellene hørte også hvordan bilen med dempet motor kom kjørende bort til fengselet. Og den ualminnelige stillheten som hadde hersket i fengselet hele dagen, ble straks brutt av skritt gjennom gangen, nøklen som smalt i låsene, dører som slo, uro i sellene og denne kjente, hjerteskjærende barnegråten i en selle langt borte. Gråten reiste seg plutselig til et gjennomtrengende skrik — barnet skrek av alle krefter, med en siste kraftanstrengelse, stemmen var hes.

Matvej Sjulga og Andrej Valko hørte uroen i sellene nærme seg, og de hørte barnegråten. Noen ganger syntes de at de hørte en kvinne som sa noe med varm stemme, skrek og bønnfalt. Og hun brast visst også i gråt. Så smalt nøkkelen i låsen, gendarmene gikk ut av sella hvor kvinnen med barnet satt og gikk inn i sella ved siden av. Det ble straks uro der. Men også gjennom denne uroen var det som om de hørte den triste, ømme kvinnestemmen snakke til barnet. Og

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

barnestemmen ble stillere, det var liksom den vogget seg selv i søvn:

— A . . . . a . . . . a . . . . A . . . . a . . . . a . . . .

Soldatene kom inn i sella ved siden av den Valko og Sjulga satt i. Det var en tynn trevegg mellom sellene og de forsto begge to hvorfor det ble uro i sellene når soldatene kom inn: soldatene bant hendene på fangene.

Den siste time var kommet.

I nabosella var det mange fanger og soldatene var der temmelig lenge. Endelig kom de ut, låste sella. Men de kom ikke med en gang inn til Valko og Sjulga. De sto ute i gangen og vekslet hastige bemerkninger. Så løp en eller annen bortover gangen mot utgangsdøra. En stund var det stille og en hørte bare de dype stemmene til soldatene. Så klang det skritt fra flere mennesker gjennom gangen. De nærmet seg sella og en tilfreds tysk stemme klang. Flere soldater med Fenbong i spissen kom inn i sella. De lyste med en lommelykt. De holdt revolverne ferdige, og i døra kunne en se fem soldater til. Gendarmene var visst redde for at disse to som vanlig ville gjøre motstand. Men Matvej Sjulga og Valko lo ikke av dette nå. Deres sinn var langt borte fra jordens gjøremål. De lot dem rolig binde hendene bak ryggen og da Fenbong med et tegn forklarte at de skulle sette seg og la seg binde på føttene, lot de dem gjøre det også. Og de ble bundet slik at de bare kunne ta små skritt og ikke kunne flykte.

Etter dette ble de igjen latt alene, og de satt tause i sella en stund til tyskerne var ferdige med å binde alle fangene.

Og så klang det jevne og forte skritt i gangen, de kom stadig nærmere til de fylte hele gangen. Det var soldatene. De marsjerte på stedet marsj og gjorde så holdt på kommando. Så gjorde de helomvending så det smalt i støvlehælene. De sto i selledørene og fangene ble ført ut i gangen.

Enda lampene i gangen lyste svakt, knep Matvej Sjulga og Andrej Valko uvilkårlig øynene sammen. De hadde sittet så lenge i mørket. Så begynte de å betrakte de andre fangene.

Ikke langt fra dem sto en kraftig, middelaldrende mann som også var bundet på føttene. Han var barbent og kledd i blodig undertøy. Og Valko og Sjulga rygget uvilkålig tilbake

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

da de kjente igjen Petrov. Hele kroppen hans var blodig. Den var et eneste sår som undertøyet klebet seg fast til slik at hver bevegelse måtte være en uutholdelig pine for ham. I det ene kinnet var det en dyp flenge etter et knivstikk eller et bajonettstikk, og det rant verk av såret. Petrov kjente dem igjen og bøyde hodet.

I den andre enden av gangen, lengst fra Sjulga og Valko sto gamle Ljutikov. Han var også barbent men ikke bundet på føttene. Det så ut som han ikke var så forslått, men han var svært utmattet og kunne så vidt stå på bena.

Men det som fikk forbitrelsen til å koke opp i Valko og Sjulga, det var det de så i den andre enden av gangen, ved utgangsdøra. Dit så nesten alle fangene med et uttrykk av medlidenhet, skrekk og forundring. Der sto en ung kvinne, kledd i en rødbrun kjole, med et forpint, men fast uttrykk i ansiktet. Hun hadde et barn i armene, og armene som holdt omkring barnet og kroppen til barnet var surret fast med tau så barnet for alltid var festet til morens kropp. Ungen var ikke et år ennå, det sarte hodet med det tynne, lyse håret som krøllet seg litt i nakken lå på morens skulder, øynene var lukket, men ungen var ikke død — han sov.

Sjulga kjente henne igjen — det var Vdovenko som sammen med ham var etterlatt for å arbeide illegalt. Han hadde kalt henne «en flott kvinne» da han snakket med Ivan Fjodorovitsj Protsenko. Sjulga måtte plutselig tenke på sin kone og på barna, og tårene strømte fra øynene hans. Han var redd for at tyskerne og også de andre skulle se tårene hans og bedømme ham feilaktig. Og han var glad da Fenbong til slutt ble ferdig med å telle fangene og de ble ført ut på gårdsplassen mellom to rader soldåter.

Natten var så svart at de som gikk ved siden av hverandre ikke kunne se hverandre. De ble stilt opp i en kolonne fire og fire med soldater på alle kanter og ført ut gjennom porten. De gikk opp bakken. Veien og selve kolonnen ble opplyst av lommelykter som flammet opp foran og bak dem. En kald, ensformig vind svevde over byen og de kunne høre den fuktige lyden fra skyene som stormet så lavt over hodene på dem at de nesten kunne rekke dem med hånden. De fanget

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

luften grådig med munnen. Kolonnen gikk langsomt og i fullstendig taushet. Fenbong, som gikk foran, snudde seg av og til og rettet lyset fra en stor lykt mot kolonnen. Og kvinnen med barnet bundet til kroppen kom fram av mørket. Hun gikk ytterst i første rekke og vinden blåste tilside det rødbrune skjørtet hennes.

Sjulga og Valko gikk ved siden av hverandre, de rørte hverandre med skuldrene. Det var ikke lenger tårer i øynene til Sjulga. Jo lengre de gikk, jo fjernere og fjernere ble alt personlig for Valko og Sjulga, selv det viktigste og mest dyrebare som inntil nå hadde rørt og beveget dem og ikke ville gi slipp på dem. En stor følelse la sine vinger omkring dem. En usigelig klar ro senket seg ned over sinnet. De lot vinden blåse mot ansiktet og de gikk tause og stille undergangen i møte under de lave skyene som hang over dem.

Ved inngangen til parken stoppet kolonnen. Fenbong, gendarmerisersjant Eduard Bolman og den underoffiseren som kommanderte SS-soldatene som holdt vakt i parken, studerte en stund et papir som de lyste på med en lommelykt. Fenbong hadde tatt opp papiret av innerlomma på uniformen.

Etterpå talte sersjant Bolman over fangene i kolonnen og lyste på dem med korte bluss fra lommelykten.

Porten gikk langsomt og pipende opp. Nå ble de stilt opp to og to og ført nedover hovedalléen mellom Leninklubben og Gorkiskolen hvor nå direksjonen for selskapet som hadde overtatt «Krasnodonkull» holdt til. Da de var kommet forbi skolen, tok Fenbong og sersjant Bolman av inn i en sideallé. Kolonnen fulgte etter dem.

Vinden feide igjennom trærne, og larmen fra det skjelvende, flaksende løvet fylte hele det mørke rommet omkring.

De ble ført til utkanten av parken, til et sted som også i vanlige tider ble lite brukt. Det vendte ut mot jordet med den enslige murbygningen hvor den tyske politiskolen holdt til. Her var det gravd en lang, dyp grøft midt på en avlang plen omgitt av trær. Alt før de så grøften, kjente fangene lukten av nylig oppkastet jord.

Kolonnen ble delt i to og stilt opp på hver side av grøften. Valko og Sjulga ble skilt. Fangene snublet over jordhaugene og

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

falt, men de ble straks brakt på bena igjen med slag av geværkolbene.

Og plutselig lyste mange lommelykter på en gang på denne lange, mørke grøfta, på haugene av oppkastet jord omkring dem, og på de forpinte ansiktene, og på de blanke bajonettene til de tyske soldatene som sto omkring plenen som en fast mur. Og fangene fikk øye på Meister Brückner og Wachtmeister Balder som sto ved den ene enden av grøfta med svarte gummikapper over skuldrene. Bak dem sto borgermester Vasilij Stetsenko, tung, grå, mørkerød og med stirrende øyne.

Meister Brückner gjorde et tegn med hånden. Fenbong løftet lykten høyt over hodet og kommanderte lavt med den hese kvinnestemmen sin. Soldatene tok et skritt fram og begynte å skyve fangene mot graven med bajonettene. Fangene snublet og falt, og krabbet tause opp på jordhaugene. En hørte ikke annet enn soldatene som pustet tungt og løvet på trærne som raslet i vinden.

Matvej Sjulga beveget de sammenbundne føttene tungt og klatret opp på haugen. Da lyset blusset opp så han hvordan fangene ble kastet ned i grøfta. De hoppet eller falt, noen var tause, andre protesterte eller skrek ynkelig.

Meister Brückner og Wachtmeister Balder sto urørlige under trærne, og Stetsenko bukket dypt og ivrig for fangene som ble kastet ned i graven — han var full.

Og igjen fikk Sjulga øye på Vdovenko i den rødbrune kjolen med barnet bundet til kroppen. Barnet hørte og så ingen ting, det kjente bare varmen fra morens kropp og sov fremdeles med hodet på skulderen hennes. For ikke å vekke barnet satte Vdovenko seg ned på jordhaugen og lot seg gli ned i grøfta. Matvej Sjulga så henne ikke mer.

— Kamerater! sa Sjulga med hes, kraftig stemme som overdøvet alle andre lyder. — Kamerater! Minnet om dere vil leve i all evighet! Vårt vakre fedreland vil leve! Det vil leve til skrekk for fienden, til lykke for våre mennesker, til glede for fattige mennesker i hele verden! Leve ....

En bajonett boret seg inn i ryggen hans mellom ribbenene. Sjulga samlet alle sine krefter, han falt ikke, men hoppet ned i graven og stemmen hans klang derfra:

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Leve vårt store kommunistiske parti som viser menneskene veien til rettferdighet!

— Død over fienden! sa Andrej Valko truende ved siden av Sjulga. Skjebnen ville at de igjen skulle forenes — i graven.

Graven var så full at de ikke kunne røre seg. Det siste øyeblikk var kommet. Alle forberedte seg på å ta imot kulene. Men det var ikke en slik død de skulle få. Laviner av jord falt ned over hodene og skuldrene deres, ned under skjortelinningen, i munnen og øynene. Og de forsto at de skulle begraves levende.

Sjulga hevet stemmen og begynte å synge:

Opp alle jordens bundne trelle
opp I som nøden knuget har ....

Valko falt i med dyp stemme. Nye stemmer begynte å synge, først like ved, så lengre borte. Og «Internasjonalen» løftet seg i langsomme bølger opp fra jorden mot den mørke himmelen med de stormende skyene.

Bare Vdovenko kunne ikke synge. Hun dekket barnets siste åndedrag med et morskyss ....

I denne mørke, uhyggelige timen gikk døra stille opp i et lite hus i Tregata, og Maria Andrejevna Borts og Valja kom ut. Sammen med dem var en mann, ikke særlig høy av vekst. Han var varmt kledd og hadde en sekk på ryggen og en stokk i hånden.

Maria Andrejevna og Valja tok mannen i hendene og førte ham bortover gata ut på steppen. Vinden blåste opp kjolene deres.

Etter noen skritt stoppet han.

— Det er mørkt, det er best du snur, sa han nesten hviskende.

Maria Andrejevna tok omkring ham, og de sto slik en stund.

— Farvel, Maria, sa han og slo hjelpeløst ut med hånden.

Og Maria Andrejevna ble igjen. De gikk videre, faren og datteren som ikke slapp hånden hans. Valja skulle følge faren til det begynte å lysne. Og siden måtte han selv finne

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

fram til Stalino, hvor dårlig han enn så. Der ville han prøve å gjemme seg hos noen slektninger av Maria Andrejevna.

En stund hørte Maria Andrejevna skrittene deres. Så ble også skrittene borte. Et ugjennomtrengelig, kaldt mørke la seg rundt omkring. Men enda mørkere var Maria Andrejevna til sinns. Hele livet — arbeidet, familien, drømmer, kjærlighet, barna — alt dette falt fra hverandre, styrtet sammen. Ingenting lå foran henne.

Hun sto ute av stand til å røre seg og vinden pep og slet i kjolen, og hun følte skyene drive lavt over seg.

Og plutselig trodde hun at hun ble gal .... Hun lyttet .... Nei, det var ikke noe hun innbilte seg, hun hørte det igjen .... Det var noen som sang! De sang «Internasjonalen» .... Det var umulig å si hvor sangen kom fra. Den flettet seg inn i vinden og ble spredt over hele den mørke verden sammen med den.

Det var som om hjertet holdt opp å slå. Maria Andrejevna begynte å skjelve over hele kroppen.

Det klang opp til henne liksom opp av jorden:

Alt det gamle med jorden vi jevner
opp slaver nu til frihet frem,
vi intet var, men alt vi evner
til rydning for vårt samfunnshjem ....

32. kapitel.

— Jeg, Oleg Kosjevoj, trer inn i Den unge gardes rekker. Jeg sverger høytidelig foran alle mine våpenfeller, foran vårt land som har lidd så meget, foran hele vårt folk, uten innvendinger å oppfylle hvilken som helst oppgave som organisasjonen pålegger meg, bevare i dypeste hemmelighet alt det som angår mitt arbeid i Den unge garde. Jeg sverger nådesløst å hevne de avsvidde, raserte byene og landsbyene, vårt folks blod, den martyrdøden våre heltemodige gruvefolk har lidd. Og hvis jeg for denne hevnens skyld må gi mitt liv,

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

vil jeg gjøre det uten å nøle et øyeblikk. Men hvis jeg bryter denne hellige ed under tortur eller på grunn av feighet, så skal mitt navn og min familie være forbannet i all evighet, og jeg selv skal ta imot den strengeste straff fra mine kameraters hånd. Blod for blod, død for død!

— Jeg, Ulja Gromova, trer inn i Den unge gardes rekker. Jeg sverger høytidelig foran alle mine våpenfeller, foran vårt land som har lidd så meget, foran hele vårt folk ....

— Jeg, Ivan Turkenitsj, trer inn i Den unge gardes rekker. Jeg sverger høytidelig foran alle mine våpenfeller, foran vårt land som har lidd så meget, foran hele vårt folk ....

— Jeg, Vanja Semnukhov, sverger høytidelig ....

— Jeg, Serjosjka Tjulenin, sverger høytidelig ....

— Jeg, Ljubka Sjevtsova, sverger høytidelig ....

.....

.....

Han hadde nok slett ikke forstått henne, denne Sergej Levasjov, dengang han kom til henne første gang og banket på ruta og hun løp ut til ham. Hvem vet hva han hadde innbilt seg.

I hvert fall oppsto den første vanskeligheten med denne reisen alt her, med Sergej Levasjov. De var gamle venner, det var klart, og Ljubka kunne ikke reise uten å si noe til ham. Sergej Levasjon hadde alt før onkel Andrej var tatt på hans råd begynt å arbeide som lastebilsjåfør for den tyske gruveledelsen. Ljubka sendte en gutt til ham — alle guttene i gata var venner med Ljubka fordi hun var som en guttunge selv.

Sergej kom rett fra arbeidet, det var sent, og han var kledd i den samme arbeidsjakka som han hadde på seg da han kom fra Stalino — under tyskerne fikk ikke engang gruvearbeiderne arbeidsklær. Han var svært skitten, trett og morsk.

Han hadde ikke den vanen å spørre og grave hvor hun skulle og hvorfor. Men det var tydelig at han var opptatt av det hele kvelden, og han plagde nesten livet av Ljubka med tausheten sin. Til slutt holdt hun ikke ut lenger og brukte seg på ham. Var hun kanskje kona hans eller kjæresten hans?

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Hun kunne ikke tenke på kjærlighet nå, — hva var det han innbilte seg, hvorfor plagde han henne slik? De var helt enkelt kamerater, og hun var ikke forpliktet til å avlegge regnskap for ham, hun reiste dit hun måtte reise, det var hennes privatsak.

Hun så likevel at han ikke trodde på oppdraget hennes og helt enkelt var sjalu. Og det likte hun litt.

Hun burde ha lagt seg tidlig, men han ble sittende og gikk ikke. Han var så sta at han gjerne kunne sittet hele natten, og til slutt kastet Ljubka ham ut. Hun ville likevel ikke at han skulle være i så dårlig humør hele tiden mens hun var borte, — hun fulgte ham ut i hagen og ved porten tok hun ham under armen og presset seg et øyeblikk inn til ham. Så løp hun inn, kledde av seg og la seg i morens seng.

Det var selvsagt også vanskelig med moren. Ljubka visste hvor tungt det ville være for moren å bli alene, så hjelpeløs som hun var. Men henne var det svært lett å narre. Ljubka kysset henne og fortalte en lang historie som moren trodde på. Og siden sovnet hun i morens seng.

Ljubka våknet ved morgengry og begynte å gjøre seg ferdig mens hun nynnet og sang. Hun bestemte seg til å kle seg enkelt for ikke å slite på den beste kjolen, men likevel se slik ut at folk la merke til henne. Hun pakket den fineste kjolen hun hadde, en kjole av lyseblå crêpe-de-chine, et par blå sko og kniplingsundertøy ned i kofferten. Hun krøllet håret mellom to alminnelige små speil hvor hun så vidt kunne se hele hodet. Dette holdt hun på med i et par timer, kledd i trøye og underbukser. Hun dreide hodet fram og tilbake og satte bena med de små, faste tærne bestemt mot golvet. Siden tok hun på seg strømpeholder, strøk med håndflaten over de lyserøde føttene og tok på seg kjøttfargede strømper og kremgule sko. Så trakk hun på seg den tynne kjolen med de sterke fargene. Hele tiden tygde hun på noe mens hun fortsatte å nynne.

Det var en kald dag, skyene løp lavt over steppen. Ljubka kjente ikke kulden. Hun sto der rødkinnet i vinden som slet i kjolen — hun ventet på den åpne Vorosjilovgradchausséen med en koffert i den ene hånden og en lett sommerfrakk i den andre.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Tyske soldater og korporaler på lastebilene som stormet hylende forbi henne nedover chausséen ropte og lo til henne, og noen gjorde kyniske tegn. Men hun myste foraktelig og brydde seg ikke om dem. Så kom det en lang, lavbygd, lys bil med en tysk offiser ved siden av sjåføren. Og hun løftet hånden likegyldig.

Offiseren snudde seg fort mot baksetet så hun kunne se den falmete ryggen på uniformen — det måtte være en høytstående person som satt bak i bilen. Bilen stoppet så det hvinte i bremsene.

— Setzen Sie sich! Schneller! sa offiseren, åpnet bildøra og smilte til Ljubka med bare munnen. Så slo han døra igjen og lukket opp bakdøra.

Ljubka bøyde hodet, holdt kofferten og frakken fram for seg og hoppet inn i bilen. Og døra slo igjen etter henne.

Bilen tok sats og motoren sang i vinden.

Ved siden av Ljubka satt en mager, tørr oberst med ufrisk hud i det glattbarberte ansiktet og med en høy skyggelue som var falmet i solen. Den tyske obersten og Ljubka så på hverandre med et frekt uttrykk — obersten fordi han hadde makten, Ljubka fordi hun likevel var blitt temmelig redd. Den unge offiseren foran snudde seg og så også på Ljubka.

— Wohin befehlen Sie zu fahren? spurte den glattbarberte obersten med et villmannssmil.

— Jeg skjønner ikke det grann! sa Ljubka. — De får snakke russisk, eller så får De tie stille.

— Hvor-hvor .. sa obersten på russisk og pekte ubestemt i det fjerne.

— Nå begynner han å plapre, Gud skje lov, sa Ljubka. — Vorosjilovgrad .... Verstehe? Nå, der ser du!

Så snart hun var begynt å snakke var forskrekkelsen borte og hun fikk igjen den naturlige og lette tonen som fikk alle — også den tyske obersten — til å oppfatte alt det Ljubka sa og gjorde som noe helt selvfølgelig.

— Si meg, hvor mange er klokken? .... Klokken, klokke, for en tosk! sa Ljubka og banket med fingeren på håndleddet.

Obersten strakte ut den lange armen for å skyve ermet

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

tilbake, bøyde armen mekanisk i albuen og løftet en firkantet klokke som satt på en benet arm med askegrått hår opp mot Ljubka.

Når alt kom til alt behøver en ikke å kunne språk, hvis en vil kan en alltid forstå hverandre.

Hvem hun var? Hun var kunstnerinne. Nei, hun opptrådte ikke på teateret, hun danset og sang. Selvfølgelig hadde hun mange kjente i Vorosjilovgrad hvor hun kunne ta inn. Hun var jo datter til en kjent mann. Hennes far hadde eid gruvene i Gorlovka. Dessverre hadde sovjetmakten fratatt ham alt og den stakkars mannen døde i Sibir og etterlot seg kone og fire barn — alle sammen piker og meget pene. Ja, hun var yngst. Nei, hun kunne ikke benytte seg av hans gjestevennlighet, det kunne jo kaste en skygge på henne, og hun var slett ikke slik. Adressen? Den skulle han helt sikkert få, men hun var ennå ikke sikker på hvor hun skulle ta inn. Hvis obersten tillot det skulle hun avtale med løytnanten hvordan de skulle finne hverandre.

— De har visst større sjanser enn jeg, Rudolf!

— Hvis det er slik, skal jeg gjøre all min innflytelse gjeldende for Dem, herr Oberst!

Om det var langt til fronten? Sakene ved fronten sto slik at en pen, ung dame ikke behøvde å intressere seg for dem lenger. Hun kunne i hvert fall sove helt rolig. En av de første dagene skulle tyskerne ta Stalingrad. De var alt trengt inn i Kaukasus. Var det nok for henne? .... Hvem hadde fortalt henne at fronten ved øvre Don ikke lenger var så langt borte? Å, disse tyske offiserene! Det viste seg altså at han ikke var den eneste som var så pratsom .... Det ble fortalt at alle pene russiske piker var spioner. Var det sant? .... Vel, det hadde gått slik fordi det var ungarerne som var på den delen av fronten. De var selvfølgelig bedre enn disse stinkende rumenerne og makaronimennene, men en kunne ikke stole på noen av dem .... Fronten vokste uhyggelig, Stalingrad krevde en masse mennesker! Prøv nå å skaffe forsyninger til alt dette! Jeg skal vise Dem det på linjene i hånden .... Gi meg Deres lille hånd. Denne store linjen — det er til Stalingrad, og denne avbrutte linjen — det er til' Mosdok, — De har en meget

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

ustadig karakter! .... Nå må De forstørre dette en million ganger og De vil forstå at en intendant i den tyske armé må ha nerver av jern. Nei, hun måtte ikke tro at han bare hadde å gjøre med soldatbukser, han kunne nok også finne noe til en pen ung dame, vakre ting, hit, til føttene, og hit, — hun forsto hva han snakket om? Kanskje hun ikke ville si nei takk til litt sjokolade? Det hadde vært bra med en slurk vin også, for et helvetes støv! .... Det var helt naturlig at en ung dame ikke drakk — men fransk vin! Rudolf, stans bilen ....

De stoppet et par hundre meter utenfor en stor landsby som strakte seg på begge sider av chausséen, og gikk ut av bilen. En støvet vei tok av nedover en dal. Nederst i skråningen vokste det vidjer og lenger opp var det tett gras som alt var brunsvidd av solen. Løytnanten ba sjåføren ta av inn i dalen og stoppe der. Vinden blåste opp kjolen til Ljubka og hun holdt den fast og løp etter bilen foran offiserene. Føttene sank ned i den støvete, tørre jorden og hun fikk straks skoene fulle av sand.

Løytnanten, som Ljubka nesten ikke hadde sett ansiktet på, hun hadde hele tiden bare sett den falmete ryggen hans, og sjåføren bar en skinnkoffert og en tung, lysegul kurv ut av bilen.

De satte seg ned i skråningen i le, på det tørre, tette graset. Ljubka drakk ikke vin, enda de ba henne flere ganger. Men på duken var det så mange gode saker at det hadde vært dumt å si nei takk til maten, særlig siden hun var kunstnerinne og datter til en industriherre. Og hun spiste så mye hun hadde lyst på.

Hun ble lei av å sitte med skoene fulle av sand, og etter en diskusjon med seg selv, om datteren til en industriherre ville gjøre noe slikt eller ikke, tok hun av seg de kremgule skoene, rystet sanden ut av dem, børstet av de små føttene med håndflatene og ble sittende slik i strømpelesten for at føttene skulle få luft. Det måtte være helt riktig, i hvert fall viste ikke de tyske offiserene noen forundring over det.

Hun hadde likevel stor lyst til å vite om det var mange divisjoner på den delen av fronten som var nærmest Krasnodon og som gikk igjennom den nordlige delen av Rostov-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

distriktet. Ljubka visste allerede fra de tyske offiserene som hadde bodd hos dem at en del av Rostov-distriktet fremdeles var i hendene på russerne. Og til stor misnøye for obersten som var mer lyrisk stemt, uttalte hun hele tiden frykt for at fronten skulle bli gjennombrutt på det stedet, og at hun igjen skulle havne i bolsjevikisk slaveri.

Til slutt ble obersten krenket over en slik mangel på tillit til de tyske våpen og han — verdamt noch mal! — tilfredsstillet hennes nysgjerrighet.

Mens de satt og spiste der, hørtes en voksende larm fra mange føtter som kom langs chausséen fra landsbyen. Først brydde de seg ikke om det, men larmen økte stadig og fylte alt omkring. Det var som en uendelig rekke mennesker kom marsjerende. Og til og med herfra, fra skråningen, kunne de se støvskyer som vinden drev til side og oppover fra chausséen. De kunne høre enkelte stemmer og utrop, grove mannsstemmer og ynkelige kvinnestemmer som liksom klagde over en som var død.

Den tyske obersten og løytnanten og Ljubka reiste seg og stakk hodet opp av den lille dalen. Langs chausséen kom en stor kolonne russiske krigsfanger bevoktet av rumenske soldater og offiserer. Det kom stadig flere og flere ut av landsbyen. Langs kolonnen løp gamle og unge kosakk-kvinner og småjenter. Noen ganger bante de seg vei helt fram til fangene. Kvinnene gråt og klagde og kastet brød, tomater, egg og av og til en liten gryte eller et knytte inn i de svarte, tørre hendene som strakte seg ut mot dem fra kolonnen.

Fangene var halvnakne, de hadde på seg fillete og svarte rester av militærbukser og skjorter. De fleste var barbent eller hadde på seg helt utslitte støvler eller noe som lignet bastsko. De var skjeggete og så magre at det så ut som klærne hang rett på skjelettet. Det var uhyggelig å se de lyse smilene på disse ansiktene når fangene så på kvinnene som løp langs kolonnen og skrek og ble jagd vekk av soldatene med slag av neven eller geværkolben.

Ljubka sto og stirret et øyeblikk. Så stormet hun fram, slik som hun var, i strømpelesten, over den tørre, opprevne jorden ut på chausséen og stormet inn i kolonnen. Hun husket

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

ikke hvordan hun hadde revet med seg noen hveteboller og noe annen mat fra duken. Og nå dyttet hun bollene og maten inn i de svarte hendene som strakte seg ut mot henne. En rumensk soldat prøvde å gripe henne, men hun vek unna. Neveslagene drysset ned over henne og hun bøyde hodet, verget seg med albuene og skrek:

— Slå, slå, di fordømte bikkje! Bare ikke i hodet!

Kraftige armer dro henne ut av kolonnen. Hun sto på kanten av chausséen og så hvordan den tyske løytnanten slo den rumenske soldaten i ansiktet med håndflaten. Og foran obersten, som var rasende og lignet en mager bikkje med glefsende tenner, sto en rumensk offiser i salatgrønn uniform i stram giv akt og plapret noe uforståelig på de gamle romeres språk.

Men helt til seg selv kom hun da de kremgule skoene igjen var på føttene hennes og hun stormet avgårde til Vorosjilovgrad i bilen med de tyske offiserene. Det underlige var at tyskerne oppfattet også dette påfunnet til Ljubka som noe helt selvfølgelig.

De kjørte uten vanskeligheter forbi en tysk kontrollpost og kom inn i byen.

Løytnanten snudde seg og spurte Ljubka hvor hun skulle settes av. Ljubka, som alt var falt helt til ro igjen, pekte rett nedover gata. Utenfor et hus som hun syntes passet for datteren til en industriherre ba hun dem stoppe bilen.

Fulgt av løytnanten som bar kofferten hennes gikk Ljubka med frakken over armen inn i porten til det ukjente huset. Her nølte hun et øyeblikk: skulle hun alt nå prøve å bli kvitt løytnanten, eller skulle hun banke på i den første og beste leiligheten mens han var til stede? Hun så nølende på løytnanten, og han tolket blikket hennes på en annen måte og dro henne inn til seg med den ledige hånden. I samme øyeblikk ga hun ham et kraftig slag på kinnet og løp oppover trappa. Løytnanten tok også dette som noe selvfølgelig, og bar kofferten lydig etter Ljubka, med et smil som i gammeldagse romaner kalles for et skjevt smil.

Ljubka gikk opp i annen etasje og banket bestemt på den første døra, som om hun var kommet hjem etter et langt fra-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

vær. Døra ble lukket opp av en høy, mager dame med et krenket og stolt uttrykk i ansiktet som bar spor etter tidligere skjønnhet, eller i hvert fall omsorg for skjønnheten. Ja — Ljubka hadde absolutt hellet med seg!

— Danke schön, Herr Leutnant! sa Ljubka svært dristig og med skrekkelig uttale. Hun hadde brukt opp hele sitt forråd av tyske ord og strakte hånden ut etter kofferten.

Damen som hadde lukket opp så på den tyske løytnanten og på denne tyske damen med den brokete kjolen med et uttrykk av forskrekkelse som hun ikke kunne skjule.

— Moment! Løytnanten satte kofferten fra seg, dro med en rask bevegelse opp en blokk og skrev noen ord med en tykk blyant. Han rakte lappen til Ljubka.

Det var en adresse. Ljubka fikk hverken tid til å lese lappen eller tenke over hva datteren til en gruvedirektør ville gjøre i et slikt tilfelle. Hun puttet lappen inn på brystet, nikket likegyldig til løytnanten som la hånden til lua, og gikk inn i entreen. Ljubka hørte hvordan damen låste døra etter henne med mange låser, slåer og kjeder.

Mamma! Hvem var det? spurte en jente inne fra rommet.

— Stille! Vent! sa damen.

Ljubka gikk inn i rommet med kofferten i den ene hånden og frakken i den andre.

— Jeg er blitt plasert i leiligheten Deres .... Jeg sjenerer Dem ikke? sa hun og så vennlig på jenta. Hun kastet samtidig et blikk rundt i det store rommet som var pent møblert, men dårlig vedlikeholdt. Det kunne bo en lege eller en ingeniør, eller en professor i denne leiligheten. Men en kunne føle at den mannen som hadde møblert den så godt ikke var der lenger.

— Jeg skulle gjerne vite hvem som har plasert Dem? spurte jenta forbauset, men rolig. — Tyskerne eller hvem?

Hun var tydelig nettopp kommet hjem, — hun hadde en brun alpelue på hodet og var rød i kinnene av vinden. Det var en tykk jente på fjorten år, med tykk hals og tykke kinn. Hun virket så fast at hun lignet en steinsopp som noen hadde stukket et par livlige brune øyne i.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Tamotsjka! sa damen strengt. — Det angår ikke oss det minste.

— Hvordan det! Angår det ikke oss, mamma, når hun er plasert i leiligheten vår? Jeg ville bare gjerne høre.

— Unnskyld, er De tysk? spurte damen forvirret.

— Nei, jeg er russisk .... Jeg er kunstnerinne, sa Ljubka ikke helt sikker i stemmen.

Det oppsto en kort pause og i løpet av denne ble jenta helt klar over hvordan hun skulle oppfatte Ljubka.

— Alle russiske kunstnerinner er evakuert!

Steinsoppen ble rød av forargelse og svømte ut av rommet.

Og Ljubka fikk smake til bunns den bitterhet som forgifter livet for seierherren i de okkuperte land. Hun forsto likevel at det var fordelaktig for henne å holde seg til denne leiligheten og bli sett på nettopp slik som hun ble sett på nå.

— Jeg blir ikke lenge, jeg skal finne et annet sted å bo, sa hun. Hun kunne ikke la være å ønske at de var bedre stemt mot henne i dette huset, og hun la til: — Det er helt sant, jeg finner snart noe! Hvor kan jeg bytte?

En halv time senere gikk en russisk kunstnerinne kledd i lyseblå crêpe-de-chine-kjole og i blå sko og med en frakk over armen nedover mot jernbanelinjen som delte byen i to deler. Hun bøyde inn i en gate med ujevn brolegging, opp til Kamennyj Brod. Hun var kommet til byen på gjestespill og søkte etter et sted å bo.

33. kapitel.

Forsiktig som han var mente Ivan Fjodorovitsj Protsenko at han ikke kunne stole på noen av de kontaktene han hadde fått oppgitt i Vorosjilovgrad. Men han tok sjansen på å benytte seg av et gammelt bekjentskap — gå til en venninne av sin kone, en ensom, stille kvinne som hadde opplevd mye vondt i sitt privatliv. Hun het Masja Sjubina. Hun arbeidet som tegner i lokomotivfabrikken og hadde ikke evakuert fra Vorosjilovgrad hverken under den første eller under den andre

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

evakueringen fordi hun var så glad i byen sin. Trass i alt og alle var hun overbevist om at byen aldri ville bli overgitt og at hun kunne gjøre nytte for seg.

Det var Katja som ga Protsenko det råd å gå til Masja Sjubina. De besluttet det alt den natten de satt i kjelleren til Marfa Kornienko. Og da han først hadde bestemt det, ville ikke Protsenko utsette det en eneste dag.

Han ba gamle Naresjnyj vende hjem til Makarov Jar — hjemme hos Naresjnyj var det ingen som visste at han og sønnesønnen hans var med i partisanavdelingen. Protsenko ga ham og Marfa i oppdrag å finne og organisere igjen de partisanene som var i live og få tak i nye folk blant bøndene og kosakkene i omegnen og blant tidligere soldater som var blitt omringet og var blitt igjen i landsbyene i nærheten.

Men foruten gamle Naresjnyj og Marfa Kornienko bestemte Prosenko seg til å ha enda en personlig kontakt i landsbyen. Han lot sin kone, Katja, bli igjen hos Marfa. Hun skulle utgi seg for en slektning av Marfa. Katja skulle leve seg inn der, bli kjent med de nye myndighetene i distriktet og ta arbeid som lærerinne i en større landsby.

Mens Protsenko spiste hos Marfa kom en gammel bestefar, en fjern slektning, til Marfa. Han hadde klart å komme forbi barna som holdt vakt ute og kom akkurat til frokost. Protsenko som gjerne ville høre nytt, kastet seg over gamlingen. Han ville høre hvordan en alminnelig bestefar på landet så på den situasjonen som nå var oppstått. Det var akkurat den erfarne, drevne gamlingen som hadde kjørt Oleg Kosjevoj og familien hans. Tyskere som kom forbi hadde likevel tatt hesten fra ham, og derfor var han kommet tilbake til familien sin. Gamlingen skjønte straks at det ikke var noen alminnelig mann han snakket med og tok til å prate.

— Slik er saken, ser du .... I over tre dager dro hæren deres forbi. Det var noen veldige styrker! De røde kommer nok ikke tilbake nå, nei .... hvorfor skal vi prate om det når det er kamper bak Volga, ved Kujbysjev, Moskva er omringet, Leningrad er tatt! Hitler sier at han skal sulte Moskva ut.

— Du vil vel ikke innbille meg at du tror på det pratet! sa Protsenko med et glimt i øynene. — Hør her, kjære venn,

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

vi to er omtrent like store, gi meg noen klær og et par støvler og du skal få mine.

— Jaså, det er sånn altså! sa gamlingen, som straks skjønte alt sammen. — Klærne skal jeg hente til deg med en gang.

Med klærne til denne gamlingen på seg og en sekk på ryggen kom Protsenko til Masja Sjubina i Kamennyj Brod. Han var liten og hadde et stort skjegg og lignet nesten selv en bestefar.

Det var en underlig følelse å gå gjennom sin egen by kledd i fremmede klær.

Protsenko var født i byen og hadde arbeidet der i mange år. Mange av bygningene i byen var blitt bygd mens han bodde der, og han hadde delvis selv hatt med det å gjøre. Han husket for eksempel hvordan denne plassen hvor han nå sto var blitt planlagt på et møte i bysovjetet, og hvordan han selv hadde fulgt med da buskene ble fordelt og plantet. Slik som han hadde arbeidet for at byen skulle bli velstelt, og likevel ble det i bysovjetet alltid sagt at gårdsplassene og gatene ikke var rene nok. Og det var sant.

Nå var en del av bygningene ødelagt etter bombingen, — dengang de sto midt oppe i å forsvare byen var det ikke så tydelig hvor stygt det så ut. Men det var heller ikke det som var hovedsaken. I løpet av noen uker var byen blitt så vanskjøttet at det så ut som de nye herrene selv ikke trodde på at de var flyttet inn her for godt. Gatene ble ikke sprøytet eller feidd, blomstene på plassene var visnet, ugraset spredte seg over plenene, papirbiter og sigarettstumper hvirvlet omkring i det tykke, brune støvet.

Vorosjilovgrad var en av de største kullbyene. Før i tiden kom det mer varer hit enn til mange andre distrikter i landet — folk på gatene hadde vært mer fargeglade og velkledde enn andre steder. En merket godt at byen lå i sør, det var alltid mye frukt, mange blomster og duer. Nå var det glissent mellom folk på gatene. Alle var grå, ensformig og likegyldig kledd, det var liksom de var sunket ned med vilje. Det virket som de ikke engang vasket seg. Det som ga gatene farge var uniformene, skulderklaffene og medaljene til fiendens soldater og offiserer. Det var mest tyskere og italienere, men også rume-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

nere og ungarere. En hørte bare deres stemmer, bare deres biler tutet og suste nedover gatene og hvirvlet opp støvet. Aldri før hadde Protsenko følt en slik kjærlighet til byen sin og menneskene der.

Han følte det som han hadde hatt et hjem og var blitt kastet ut av dette hjemmet. Og nå hadde han sneket seg i all hemmelighet inn i hjemmet sitt og fikk se at de nye herrene røvet sakene hans, grep alt som var dyrebart for ham med skitne hender, nedverdiget de mennesker som sto ham nær. Og han kunne ikke gjøre annet enn se på det.

Også Masja Sjubina hadde det samme nedtrykte og forvillede preget som alt omkring. Hun gikk kledd i en slitt, mørk kjole. Det lyse håret var skjødesløst satt opp, bena var ikke vasket på lenge og hun hadde tøfler på føttene. Det var tydelig at hun også sov slik, med skitne ben.

— Masja, det går da ikke an å gå slik! kunne Protsenko ikke la være å si.

Hun så likegyldig på seg selv og sa:

— Er det sant? Jeg legger ikke merke til det engang. Alle lever slik, det lønner seg også bedre, da henger de seg ikke etter oss .... Forresten så finnes det ikke vann engang i byen ....

Hun tidde, og Protsenko la først nå merke til hvor tynn hun var blitt og hvor tomt og ukoselig det var hos henne. Hun hadde sikkert sultet og for lenge siden solgt alt hun eide.

— Nå, vet du hva, la oss ta litt mat .... Det er en kone som har gjort i stand alt mulig rart til meg her, — en slik klok kvinne! sa han forvirret og tok til å åpne sekken sin.

— Herregud, det er da ikke det det dreier seg om! Hun dekket ansiktet med hendene. — Ta meg med! sa hun plutselig lidenskapelig. — Ta meg med til Katja, jeg er beredt til å tjene Dem så godt jeg kan! .... Jeg skal være Deres tjenerinne, bare jeg slipper denne usle nedverdigelse hver dag, denne langsomme undergang uten arbeid, uten mål i livet! ....

Hun sa som alltid «De» til ham, enda hun hadde kjent ham helt siden han hadde giftet seg med Katja. Hun og Katja hadde vært barndomsvenninner. Han hadde også før forstått

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

at hun ikke fikk seg il å si «du» til ham fordi hun ikke kunne bli kvitt den følelse av avstand som skilte henne, en alminnelig tegner, fra ham, en mann i en betydelig stilling.

En tung rynke la seg over den åpne pannen til Protsenko og de levende, blå øynene fikk et strengt og bekymret uttrykk.

— Jeg vil snakke rett ut, kanskje det kan høres grovt ut, sa han uten å se på henne. — Masja! Hvis det hadde dreid seg om deg, eller om meg, kunne jeg ta deg med til Katja og gjemme dere begge to og selv gjemme meg, sa han med et bittert smil. — Men jeg er en statens tjener og jeg vil at også du skal tjene staten vår best mulig. Jeg kommer ikke til å ta deg med herfra, ja, jeg skal kaste deg inn i det verste helvete. Si meg rett ut: er du enig? Har du krefter til det?

— Jeg er enig i alt, bare jeg slipper å leve slik som nå! sa hun.

— Nei, det er ikke noe svar! sa Protsenko barsk. — Jeg foreslår deg ikke en utvei for å redde din sjel, — jeg spør: Er du villig til å tjene folket og staten?

— Ja, jeg er villig, sa hun lavt.

Han bøyde seg fort tvers over bordet og tok hånden hennes.

— Jeg må få forbindelse med våre folk her, men jeg kan ikke stole på en eneste av de kontaktene jeg har fått .... Du må være tapper og listig som selve djevelen — du må kontrollere kontaktene mine. Går du med på det?

— Ja, sa hun.

— Hvis du blir tatt kommer de til å pine deg langsomt ihjel. Du kommer ikke til å svikte da?

Hun tidde litt liksom hun prøvde seg selv.

— Jeg svikter ikke, sa hun.

— Så hør da ....

Og i det matte lyset fra parafinlampa bøyde han seg enda nærmere mot henne, slik at hun fikk se det friske arret han hadde i tinningen. Og han oppga henne en kontakt der i Kamenyj Brod, en kontakt som han syntes var mer pålitelig enn de andre og som han trengte særlig godt. Han syntes den var mest pålitelig fordi den var skaffet av etterretningstjenesten. Og han trengte den særlig fordi han gjennom den kunne få

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

vite det som foregikk i distriktet, og også det som foregikk på sovjetsiden.

Masja erklærte at hun ville gå dit med en gang og denne kombinasjon av naiv offervilje og uerfarenhet gikk Protsenko rett til hjertet. Antydningen av et smil dukket opp i ansiktet, og han fikk et lunt glimt i øynene.

— Det går da ikke an på den måten! sa han muntert. — Dette her krever fint arbeid, som i et motemagasin. Du skal gå dit åpent, midt på dagen, jeg skal fortelle deg hvordan du skal gjøre det .... Jeg må jo også sikre meg bakfra! Hvem bor du hos?

Masja leide et rom i et lite hus som tilhørte en gammel arbeider på lokomotivfabrikken. Det var et murhus med en gang som gikk tvers igjennom det og hadde to utganger — en ut på gata og en ut på gårdsplassen som var omgitt av en lav mur. På den ene siden av gangen lå kjøkkenet og et rom, på den andre siden to små rom. Det ene av disse rommene leide Masja. Gamlingen hadde mange barn, men de hadde for lenge siden flyttet ut, sønnene var delvis i hæren og delvis evakuert, døtrene gift i andre byer. Ifølge det Masja fortalte var verten hennes en pålitelig mann, riktignok litt menneskesky og forlest, men ærlig.

— Jeg skal si at De er en onkel av meg fra landet, broren til mor, mor var også fra Ukraina. Jeg skal fortelle at jeg selv har skrevet til Dem og bedt Dem komme, at det er vanskelig for meg å bo alene.

— Før nå onkelen din til verten, vi får se hva det er for en menneskesky fyr! sa Protsenko med et smil.

— Hva slags arbeid kan det bli, hva skal vi arbeide med? sa den «menneskesky» mannen dystert og rettet de store, utstående øynene på skjegget til Protsenko og på arret i høyre tinning. — To ganger har vi selv kjørt vekk utstyr fra fabrikken, og så har tyskerne bombet oss flere ganger .... Vi bygde lokomotiver, vi bygde tanks og kanoner, og nå reparerer vi primuser og sigarett-tennere .... Det er sant at det er noen kasser igjen og hvis en leter finnes det enda mye utstyr i fabrikken både her og der. Men det krever jo så å si en virkelig sjef. Og tyskerne .... Han slo ut med den knudrete neven.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Det er ikke noe alvor i dem! .... De har ikke store farten, og noen kjeltringer er de òg. Det er nesten ikke til å tro, men det kom tre eiere på en gang til den ene fabrikken: Krupp var den ene, — før hadde fabrikken vært Hartmanns, og så kjøpte Krupp opp aksjene, så var det jernbaneledelsen og til slutt elektrisitetsselskapet — det hadde fått tildelt kraftstasjonen, forresten så sprengte våre den i luften før de dro .... Så gikk de da omkring og så på fabrikken, og delte den så i tre deler. Det var både til å le og gråte av: Fabrikken ligger der ødelagt, og så deler de den opp slik som bøndene gjorde med jordlappene sine i tsartiden. De gravde til og med grøfter tvers over veiene mellom de forskjellige delene av fabrikken, akkurat som griser. Da de var ferdig med å dele og med å sette opp stolpene sine, så dro de med seg resten av utstyret til Tyskland. Og det som er dårlig selger de til alle kanter som andre spekulanter. Arbeiderne våre ler: «Nei, for noen sjefer vi har fått!» Vi er jo blitt vant til dimensjoner i årenes løp, det vet du jo selv. Og de orker ikke å arbeide for slike folk, de blir kvalme av å se på dem til og med. Nå ja, vi ler nok gjennom tårer ....

De satt i lyset fra lampa, Protsenko med det lange skjegget sitt, Masja som var falt til ro, en gammel, bøyd kone og den «menneskesky» verten. Uhyggelige skygger spredte seg fra dem og fløt ut over vegger og tak. De lignet huleboere der de satt. Verten var i sytti års alderen, han var liten og mager, men hodet var stort og det var tungt for ham å bære det. Han snakket med en dyster, ensformig stemme, alt fløt sammen til et «bu-bu-bu-bu». Men Protsenko syntes det var godt å høre på ham ikke bare fordi han snakket klokt og sant, men også fordi han likte at en arbeidsmann fortalte så omhyggelig og nøyaktig om forholdene ved fabrikken under tyskerne til en bonde som tilfeldigvis var kommet til ham.

Protsenko kunne likevel ikke dy seg og fortalte det han tenkte:

— Hjemme i landsbyen tenker vi slik: Han har ikke noen fordel av å utvikle produksjonen hos oss i Ukraina, hele produksjonen hans er i Tyskland og fra oss trenger han bare brød og kull. Ukraina er omtrent som en koloni for ham, og

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

vi er for ham som negre .... Protsenko syntes at verten så forundret på ham, og han smilte og sa: — Det er ikke noe rart i at bøndene våre tenker slik, folket har utviklet seg sterkt, i nødstilfelle kunne vi bare fra vår landsby skaffe ministre til Sveits eller et lignende land..... Og han fikk et lunt glimt i øynene.

— Det er nok slik .... sa verten uten å vise den minste forundring over det Protsenko sa. — Nå vel — vi er en koloni. Da har de altså utviklet landbruket, hva?

Protsenko lo lavt:

— Vi sår vinterhveten oppå sommerhveten, og jorden dyrker vi med hakker. Da forstår du selv hvor mye det blir!

— Det er nettopp det! sa verten uten å bli forundret over det heller. — De forstår ikke å drive noe selv .... De er blitt vant til å loppe andre, og på den måten lever de og tror at de kan beseire hele verden med en slik kultur, som de kaller det, — for noen dumme dyr, sa han uten forbitrelse.

«Jasså, du bestefar, det er nok ikke noe lite forsprang du har på en jordbruker som meg!» tenkte Protsjenko fornøyd.

— Var det noen som så Dem da De kom hit? spurte verten uten å forandre tone.

— Det var nok ingen som så meg, men hva skulle jeg være redd for? Jeg har papirene i orden.

— Jeg forstår det, sa verten unnvikende, — men det er slik her at jeg er nødt til å melde fra til politiet om Dem. Men hvis De bare er kommet for kort tid er det best å greie seg uten det. For jeg vil si Dem rett ut, Ivan Fjodorovitsj, jeg kjente Dem igjen med en gang. De har jo ofte vært hos oss på fabrikken. Hvis ulykken er ute kan det være et dårlig menneske som kjenner Dem igjen òg ....

Nei, Katja hadde rett når hun bestandig sa til Ivan Fjodorovitsj at han var født under en lykkelig stjerne.

Tidlig om morgenen dagen etter gikk Masja til den adressen hun fikk oppgitt og kom tilbake til Protsenko med en ukjent mann. Til stor forbauselse for Protsenko og Masja hilste denne mannen på verten som om de nylig hadde sett hverandre. Av denne mannen fikk Protsenko vite at verten var en av dem som var etterlatt for å arbeide illegalt.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Protsenko fikk også for første gang greie på hvor langt tyskerne var kommet inn i landet. Det var i de dager da det store slaget ved Stalingrad sto foran sin avgjørelse.

De nærmeste dagene var Protsenko opptatt med å gjenopprette forbindelsene som var brutt, både i byen og i hele distriktet.

Og mens han sto midt oppe i dette arbeidet kom den mannen som hadde skaffet Protsenko forbindelse med den illegale organisasjonen til ham med kunstnerinnen Ljubka.

Ljubka visste som de fleste i Krasnodon ikke nøyaktig hvordan fangene i fengselet var blitt drept. På forespørsel fra de pårørende ble det svart at fangene var blitt kjørt til Vorosjilovgrad. Men av tidligere erfaringer sluttet alle at fangene var blitt kjørt til Verkhneduvannajalunden og skutt der.

En stund satt Protsenko i dystre tanker, ute av stand til å snakke. Han sørget over Matvej Sjulga. «For en god kosakk han var!» tenkte han. Plutselig måtte han tenke på Katja: «Hvordan klarer vel hun seg der alene ....»

— Ja, ... sa han. — Det er tungt å være illegal nå! Så tungt har det aldri vært før i verden .... Og han tok til å gå fram og tilbake i rommet og snakke til Ljubka liksom han snakket med seg selv. — Illegaliteten nå blir sammenlignet med den illegale tiden under intervensjonen, under de hvite, men det kan ikke sammenlignes! Dengang var de beste kreftene på sin plass — ved gruven, på fabrikken, i landsbyen. Men hos oss er alle de mest bevisste, mest aktive og organiserte ved fronten eller evakuert. Det er igjen noen spredte, helt uprøvde krefter. De er beredt til å gjøre alt for å få vekk tyskerne, men de vet ikke hvordan de skal gjøre det. Og vi som vet det er så få. Og terroren fra disse tyskerne er så voldsom at de hvite blir småbarn mot dem, — de tilintetgjør mennesker i millionvis .... Men de har ett svakt punkt, svakere enn hos noen andre: de er dumme, sløve, de gjør alt etter ordre, etter oppskrift, de lever og virker blant folket vårt helt i mørke, uten å forstå noe .... Det er det vi må utnytte! sa han, stoppet foran Ljubka og tok så igjen til å gå fram og tilbake. — Vi må forklare det for folket så det lærer seg å narre dem og ikke være redd for dem. Vi må oppmuntre folket,

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

organisere det, og så kommer kraften til å vokse fram av folket selv. Folkene våre må ikke skjule seg i skogene, vi lever da i Donbass, for faen! — de må ned i gruvene, inn i landsbyene, til og med inn i de tyske institusjonene — arbeidskontoret, direksjonene, landbrukskommandanturene, politiet — ja endog Gestapo. Alt skal oppløses gjennom sabotasje og ubarmhjertig terror innenfra! .... Små grupper blant befolkningen på stedet — arbeidere, bønder, ungdom, fem stykker sammen, men over alt, til alle tider .... Ja! Tyskerne kommer til å hakke tenner av redsel! sa han så full av hevngjerrighet at også Ljubka ble smittet av denne følelsen og hadde vanskelig for å puste.

— Hva heter du? spurte han og stoppet igjen foran henne.

— Jaså, det er da ikke riktig: En så flott jente kan da ikke hete Ljubka men Ljuba! Og han fikk et muntert glimt i øynene.

— Nå, si meg hva du vil.

Et bilde flammet klart opp i Ljubka: Hun så foran seg hvordan de sto i rommet, syv stykker på rad. Mørke skyer løp forbi utenfor. Og hver enkelt som trådte fram ble blek, og uttalte eden høyt og klingende for å skjule at stemmen dirret ærbødig. Og teksten til den eden som Oleg og Vanja Semnukhov hadde skrevet og de alle sammen hadde godkjent, skilte seg i dette øyeblikk ut fra dem og løftet seg over dem, ble strengere og mer urokkelig enn en lov. Ljubka husket dette, og hun ble hvit i ansiktet av opphisselsen som igjen grep henne. De blå barneøynene med den harde stålglansen trådte tydelig og uttrykksfullt fram i ansiktet.

— Vi trenger råd og hjelp, sa hun.

— Hvem vi?

— Den unge garde .... Kommandøren vår er Ivan Turkenitsj, han er løytnant i Den røde armé, han ble tatt til fange fordi han var såret. Kommissær er Oleg Kosjevoj, en elev fra Gorkiskolen. Det er nå tredve stykker av oss som har sverget eden .... Vi er organisert i femmannsgrupper, akkurat som De sa, Oleg foreslo det ....

— Han er en fin kar denne Oleg!

Protsenko satte seg opplivet ved bordet, fikk Ljubka også til å sette seg og ba henne nevne alle medlemmer av staben og fortelle om hver av dem.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Da Ljubka kom til Stakhovitsj beveget Protsenko øyebrynene.

— Vent, sa han og grep armen hennes. — Hva heter han til fornavn?

— Jevgenij.

— Har han vært sammen med dere hele tiden, eller hvor er han kommet fra?

Ljubka fortalte hvordan Stakhovitsj hadde dukket opp i Krasnodon og hva han hadde fortalt om seg selv.

— Dere må være forsiktig med den gutten, dere må prøve ham. — Og Protsenko fortalte Ljubka på hvilken underlig måte Stakhovitsj var forsvunnet fra partisanavdelingen. — Bare han ikke har vært i hendene på tyskerne, sa han tankefull.

Ljubka fikk et uttrykk av uro i ansiktet. Uroen var særlig sterk fordi hun ikke likte Stakhovitsj. En stund så hun taus på Protsenko, så ble ansiktet rolig igjen, øynene lyste opp og hun sa rolig:

— Nei, det kan ikke være mulig. Han er sikkert bare blitt redd og gått sin vei.

— Hvorfor tror du det?

— Guttene har kjent ham lenge som medlem av komsomol, han har noen rare idéer, men noe slikt ville han ikke gå med på. Han er fra en familie som er svært bra, faren er gammel gruvearbeider, brødrene er kommunister og i arméen nå .... Nei, det kan ikke være mulig!

Protsenko ble slått av hvor ren hun var i sin tankegang.

— Du kloke jente! sa han med et trist uttrykk i øynene som hun ikke kunne forstå. — Det var en tid da vi også tenkte slik. Men saken er den, ser du, sa han så enkelt som en snakker til et barn, — det finnes ennå mange mennesker i verden som er slik at en idé er for dem som et klesplagg, noe midlertidig, eller som en maske, vi har sett mange eksempler på det blant folkets fiender, fascistene oppdrar slike mennesker i millioner over hele verden — og det finnes også helt svake mennesker som det er lett å knekke ....

— Nei, det kan ikke være mulig, sa Ljubka som tenkte på Stakhovitsj.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Vi får håpe det! Men hvis han ble redd kan det hende at han blir redd en gang til.

— Jeg skal si fra til Oleg, sa Ljubka kort.

— Har du forstått alt jeg har fortalt deg?

Ljubka nikket.

— Dere får gå fram slik som jeg sa .... Du holder forbindelsen med den mannen som har ført deg hit. Hold deg til ham. Og hvis det er noe som er særlig presserende så kan du finne meg, — jeg skal gi beskjed til denne mannen.

— Takk, sa Ljubka og så lettet på ham.

De reiste seg begge to.

— Hils kameratene i Den unge garde fra de kjempende bolsjeviker. Han tok henne forsiktig om hodet med de små, nøyaktige hendene sine og kysset henne først på det ene øyet og så på det andre. Så puffet han henne lett fra seg. — Gå, sa han.

34. kapitel.

«Landsmenn! Borgere i Krasnodon! Gruvearbeidere! Kolkhosbønder!

Det er bare løgn det tyskerne forteller! Stalin er i Moskva. Hitler lyver når han sier at krigen går mot sin slutt. Krigen holder så vidt på å blusse opp. Den røde armé kommer tilbake til Donbass.

Hitler driver oss til Tyskland for at vi i hans fabrikker skal bli bødler for fedrene, mennene, sønnene, døtrene våre.

Ikke dra til Tyskland hvis dere snart ønsker å hilse mannen, sønnen, broren velkommen hjem på vår egen jord!

Tyskerne piner oss, sliter i oss, dreper de beste av oss for å skremme oss, for å få oss på kne.

Slå de fordømte okkupantene! Heller død enn et liv i slaveri!

Fedrelandet er i fare. Men det har krefter nok til å knuse fienden. Den unge garde kommer i sine flygesedler til å fortelle hele sannheten, hvor bitter den enn er for Russland. Sannheten kommer til å seire!

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Les flygesedlene våre og gjem dem, fortell innholdet videre fra hus til hus, fra landsby til landsby.

Død over de tyske okkupantene!

Den Unge Garde.

Hvor var den kommet fra den lille lappen, revet ut av en skrivebok? Nå var den festet på oppslagstavlen på torget som vrimlet av mennesker, der hvor før i tiden distriktets avis, «Vårt sosialistiske fedreland», pleide å henge, og det nå hang tyske plakater i gult og svart.

Folk fra landsbyene begynte alt om natten å komme sammen på torget når det var helligdag. De hadde med seg sekker og knytter. En kone kunne ha bare en høne med seg, pakket inn i en klut, og den som hadde hatt en rik høst på grønnsaker eller hadde mel igjen fra året i forveien, han trillet varene sine på en kjerre. Okser var det ingen igjen av — tyskerne hadde tatt alle sammen, og hester behøvde en ikke å snakke om en gang!

Disse kjerrene, — folk kommer til å huske dem i mange år! De brukte ikke trillebårer som en kjører leire i, med ett hjul, men kjerrer for forskjellig slags last, på to høye hjul. En holdt i en tverrstang og skjøv dem foran seg. Tusener, tusener av mennesker har skjøvet dem gjennom hele Donbass, fra ende til annen, i solstek og støv, i regn og søle, i frost og snø. Og oftere enn de dro med varer til markedet, dro de for å lete etter et tilholdssted eller en grav.

Alt om natten kom folk fra landsbyene i nærheten til torget med grønnsaker, brød, fugl, frukt, honning. Og folk i byen kom tidlig på morgenen med det de eide — en med en lue, andre med noe undertøy eller et par sko, eller spiker eller en øks, eller salt, eller et gammelt tøystykke. Eller kanskje de til og med hadde en gammeldags kniplingskjole fra bestemors hemmelige kiste.

Det var sjelden at en dristig mann, eller en tosk eller helt enkelt et usselt menneske kom til torget for å berike seg — det var slike tider at det var ulykken eller nøden som drev menneskene ut på torget. Tyske mark var nå i omløp over hele Ukraina, men hvem kunne vite om de var ekte eller hvor

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

lenge de ville holde, og — for å snakke åpent — hvem hadde slike mark? Nei, det var nok best på bestefars gamle måte — den hadde hjulpet så mange ganger når det var dårlige år — du gir meg, og jeg gir deg .... Og helt fra morgenen av vrimlet det på markedet av folk som snurret rundt hverandre tusener av ganger.

Alle mennesker så: Der sto oppslagstavlen ytterst på torget, slik som den hadde stått i mange år. Og som i alle de siste ukene hang det tyske plakater på den. Og plutselig dukket det opp en hvit lapp med nøyaktige bokstaver skrevet med kopiblyant på en av plakatene. Det var akkurat den plakaten som i en vifte av bilder viste tyske tropper på parade i Moskva, tyske offiserer som badet i Nevaen ved Peterpaulsfestningen, tyske soldater arm i arm med russiske jenter ved elva i Stalingrad.

Først var det én som ble nysgjerrig, så kom det to til, og så flere og flere. Og så var det alt en flokk mennesker, mest kvinner, gamlinger og unge gutter, som samlet seg ved plakaten, og alle stakk hodene fram for å lese det som sto på lappen. Hvem kunne gå forbi en mengde mennesker som sto og stirret på en hvit papirlapp, og attpå til på et torg!

En stor flokk sto foran oppslagstavlen med lappen. De som sto forrest tidde, men gikk ikke til side. En uovervinnelig kraft tvang dem til å lese denne lappen om og om igjen. Og de som sto bakerst prøvde å trenge seg fram. De bråkte og brukte seg og spurte hva som sto der. Og enda ingen svarte og det var umulig å komme igjennom, visste den digre mengden som stadig vokste hva denne lille lappen fra en skrivebok fortalte: «Det er ikke sant at tyske tropper holder parade på Den røde plass! Det er ikke sant at tyske offiserer bader ved Peterpaulfestningen! Det er ikke sant at nasistene spaserer med jentene våre i gatene i Stalingrad! Det er ikke sant at det ikke lenger finnes noen Rød armé og at det er mongoler som engelskmennene har leidd som holder fronten!». Alt dette var ikke sant. Sannheten var at det i byen var igjen mennesker som visste sannheten, og som bare noen dager etter at mange av de beste var blitt pint ihjel og skutt, uforferdet fortalte denne eneste sannhet til folket.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

En mann med et Polizei-armbind, svært lang og kledd i rutete bukser og lange støvler og i en rutete jakke, med en revolver i et gult belte, kom inn i mengden. Han raket opp over den med det smale hodet med den gammeldagse skyggelua på. Folk snudde seg og kjente igjen Ignat Fomin og vek unna for ham med et forskrekket og smiskende uttrykk.

Serjosjka Tjulenin med lua trukket ned over øyebrynene, skjulte seg bakerst i flokken så Fomin ikke skulle kjenne ham igjen og lette i mengden med øynene etter Vasia Pirosjok. Han fant ham og blunket til ham i retning av Fomin. Men Pirosjok visste godt hva han skulle gjøre og bante seg alt vei mot oppslagstavlen etter Fomin.

Enda Pirosjok og Kovaljov var blitt kastet ut av politiet, sto de fremdeles på god fot med alle politimennene som slett ikke syntes at det Pirosjok og Kovaljov hadde gjort var noen stor forbrytelse. Fomin snudde seg, kjente igjen Pirosjok og sa ingenting. De kom sammen fram til lappen og Fomin prøvde å skrape den av med neglene. Men lappen satt godt fast på den tyske plakaten og løsnet ikke. Fomin lagde et hull i plakaten og rev ut lappen sammen med en bit av plakaten. Han krøllet den sammen og puttet den i jakkelomma.

— Hva står dere her for? Hva er det dere glor på? Marsj vekk herfra! hveste han og vendte det gule ansiktet mot mengden. De små, grå øynene hans krøp fram av de mange hudfoldene som omga dem.

Pirosjok gled omkring Fomin som en svart slange og skrek med gutteaktig stemme:

— Har dere hørt det? .... Spre dere!

Fomin bredte ut de lange armene og hang over mengden. Det var liksom Pirosjok for et øyeblikk ble klistret fast til ham. Mengden vek unna og begynte å spre seg. Pirosjok løp fram.

Fomin gikk dyster over torget i de tunge støvlene sine og folk lot forretningene sine ligge og stirret på ryggen hans med et uttrykk av frykt, forundring eller skadefryd: På den rutete jakkeryggen til Fomin var det festet en lapp hvor det sto med store trykkbokstaver:

«Du selger våre folk til tyskerne for en bit pølse, for en

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

slurk vodka og en pakke tobakk. Men du kommer til å betale for det med ditt usle liv. Pass deg!»

Ingen stoppet Fomin og han gikk over hele torget og bort til politiet med denne truende advarselen på ryggen.

Det lyse, krøllete hodet til Serjosjka og det svarte hodet til Pirosjok dukket opp over alt i mengden og forsvant igjen. De beveget seg som kometer i uforståelige baner. De var ikke alene: Plutselig kunne det lysebrune hodet til Tosia Matsjenko dukke opp. Hun var en stille, beskjedent kledd jente med kloke øyne. Og siden hodet til Tosia var der, så kunne en være sikker på å finne det hvite hodet til Stjopa Safonov i nærheten. De lyse, gjennomtrengende øynene til Serjosjka krysset blikket fra de mørke, fløyelsbløte øynene til Vitka Lukjantsjenko — blikkene krysset hverandre og gikk fra hverandre igjen. Og Valja Borts med de gylne flettene snurret lenge omkring kassene og bordene. I hendene hadde hun en kurv dekket med et håndkle. Men hva hun solgte og hva hun kjøpte, kunne ingen se.

Og folk fant flygeblader i posene sine, i sekkene, eller rett på bordet under et kålhode eller en gul melon. Noen ganger var det ikke flygeblader engang, men bare en smal stripe papir hvor det sto med trykkbokstaver noe slikt som:

«Vekk med Hitlers to hundre gram, leve Stalins kilo!»

Og hjertene tok til å banke.

Serjosjka drev fram og tilbake i trengselen mellom bordene og dukket til slutt opp der hvor det ble solgt fra hånd til hånd. Her støtte han rett på legen fra byens sykehus, Natalja Aleksejevna. Hun sto med støvete sportssko på føttene blant en rekke andre kvinner og holdt et par små damesko i de lubne barnehendene sine. Skoene var temmelig slitte, men hele. Hun ble forvirret da hun kjente igjen Serjosjka.

— Goddag! sa han og ble også forvirret. Han dro lua av hodet.

Men øynene til Natalja Aleksejevna fikk straks det åpne, ubarmhjertig praktiske uttrykket som han kjente så godt. Hun pakket inn skoene med en behendig bevegelse med de lubne hendene og sa:

— Det var meget bra. Jeg trenger deg.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Serjosjka og Valja skulle sammen gå fra torget til arbeidskontoret. Herfra skulle det første kull ungdom som skulle til Tyskland dra til Verkhneduvannaja. Og plutselig fikk Valja øye på Serjosjka sammen med en eller annen rund jente med håret satt opp som på en voksen kvinne. De kom ut av mengden på torget og forsvant bak hyttene til Li-Fan-tsji. Valja var for stolt til å følge etter dem, og på torget hadde hun ikke noe mer å gjøre. Overleppen hennes dirret svakt og øynene fikk et kaldt uttrykk. Så gikk hun med stolte skritt i retning av arbeidskontoret. På armen hadde hun kurven og under potetene i kurven lå det noen flygeblader som hun trengte på det nye stedet.

Plassen på haugen foran den hvite enetasjes bygningen til arbeidskontoret var omringet av tyske soldater. Og de som den dagen skulle forlate byen sin, og mødrene og slektningene deres med knytter og kofferter, og folk som helt enkelt var nysgjerrige, flokket seg nedover skråningen. Den siste tiden hadde det vært overskyet og grått, men vinden som jagde de mørke skyene over himmelen lot ikke regnet slippe til. Vinden slet i de forskjelligfargede kjolene og rullet tunge støvskyer over veien forbi huset til eksekutivkomiteen og huset til den «vanvittige herren».

Flokken som sto der, urørlig, taus og forstenet av sorg, gjorde et dystert inntrykk. Hvis noen begynte å snakke et sted, så var det med lav eller hviskende stemme. De var til og med redde for å gråte høyt. En mor kunne stryke vekk tårene med hånden eller en datter kunne plutselig presse lommetørkleet mot øynene.

Valja stoppet i utkanten av flokken, i skråningen, der hvor hun kunne se hele gruve nr. 1 og en del av jernbanelinjen.

Det kom stadig nye mennesker fra de forskjellige kanter av byen. Nesten alle de unge guttene og jentene som hadde spredt flygebladene på torget var også flyttet over hit. Plutselig fikk Valja øye på Serjosjka — han kom bortover jernbanefyllingen med bøyd hode for at vinden ikke skulle blåse lua av ham. En stund kunne hun ikke se ham, så dukket han fram igjen i skråningen. Han gikk utenfor veien og så bort

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

på mengden. Han fikk øye på Valja på lang avstand. Den fyldige overleppen hennes skalv i et ergerlig smil.

Hun så på ham, men spurte ikke om noe.

— Natalja Aleksejevna .... sa han lavt. Han forsto at Valja var sint på ham.

Han bøyde seg ned til øret hennes og hvisket:

— En gruppe ungdom i landsbyen Krasnodon .... Helt av seg selv .... Si fra til Oleg ....

Valja var kurer for staben. Hun nikket. Og i det samme fikk de øye på Ulja Gromova som kom nedover veien fra Åttehusene sammen med en jente i alpelue og frakk, som de ikke kjente. Ulja og denne jenta kjempet mot vinden og snudde ansiktet vekk fra støvet. De bar en koffert sammen.

— Hvis det blir nødvendig å dra dit, er du villig? hvisket Serjosjka igjen.

Valja nikket.

Løytnant Sprick, direktøren ved arbeidskontoret, forsto til slutt at de unge menneskene ville fortsette å stå utenfor avsperringen sammen med slektningene sine, hvis det ikke ble gjort noe for å skynde på dem. Han kom ut på trappa, glattbarbert og i full uniform, og ikke bare i korte bukser som han pleide når det var varmt. Skriveren fulgte etter ham. Sprick ropte at de som skulle reise måtte hente papirene sine. Skriveren gjentok det på ukrainsk.

De tyske soldatene slapp ikke slektninger og venner innenfor det omringede området. Avskjeden begynte. Mødrene og døtrene behersket seg ikke lenger, de gråt høyt. Guttene prøvde å ta seg sammen, men det var uhyggelig å se ansiktene deres når mødre, bestemødre og søstre gråt ved brystet deres og gamle fedre som i mange, mange år hadde arbeidet i gruvene og ofte hadde sett døden i ansiktet, bøyde hodet og strøk en tåre fra bartene.

— Tiden er inne .... sa Serjosjka barsk. Han ville ikke at Valja skulle se hvor beveget han var.

Hun kunne såvidt beherske seg for ikke å briste i gråt. Uten å høre hva han sa beveget hun seg mekanisk gjennom mengden nærmere arbeidskontoret. Likså mekanisk tok hun et sammenfoldet flygeblad fram under potetene og puttet det

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

ned i en jakkelomme eller under håndtaket på en koffert eller hyssingen rundt en kurv.

Like ved sperringen strømte en bølge av mennesker tilbake i panikk og Valja ble trengt unna. Blant dem som fulgte de som skulle reise var det mange unge gutter og jenter og unge kvinner. Og hvis noen av dem som fulgte en søster eller en bror tilfeldigvis kom innenfor sperringen, kom de ikke ut igjen. De tyske soldatene syntes at dette var så morsomt at de begynte å fange gutter og jenter og slepe dem innenfor sperringen. Skrik, bønnfallende ord og gråt klang rundt omkring. En kvinne falt om i et hysterisk anfall. Ungdommen vek forferdet unna sperringen.

Serjosjka dukket uventet fram et eller annet sted fra med et forbitret uttrykk i ansiktet og dro Valja i armen ut av flokken og bort til Nina Ivantsova.

— Gud skje lov .... Ellers ville disse udyrene .... Nina grep dem begge i armene med de store brune hendene sine. — I dag klokken fem hos Kasjuk .... Si fra til Semnukhov og Stakhovitsj, hvisket hun til Valja. — Dere har ikke sett Ulja? — og hun løp for å lete etter Ulja. Nina var akkurat som Valja kurer for staben.

Og Valja og Serjosjka sto enda en stund ved siden av hverandre. De hadde så liten lyst til å skilles. Serjosjka hadde et uttrykk i ansiktet liksom han skulle til å si noe svært viktig, men han sa ikke noe.

— Jeg må løpe, sa Valja med myk stemme.

Hun sto likevel en stund til. Til tross for det som foregikk omkring henne følte hun seg plutselig glad. Hun så seg omkring, ble skamfull og løp nedover bakken med kurven sin.

Ulja sto like ved sperringen og ventet på at Valja Filatova skulle komme ut fra arbeidskontoret. Den tyske soldaten som slapp igjennom Valja med kofferten i hånden, skulle til å gripe tak i Ulja også. Men hun så rolig og kaldt på ham. Et øyeblikk møttes øynene deres, og øynene til soldaten fikk noe som lignet et menneskelig uttrykk. Han slapp Ulja, snudde seg og skrek plutselig forbitret til en lys kvinne med bart hode, som ikke slapp den sekstenårige sønnen sin fra seg. Til slutt rev kvinnen seg løs fra sønnen, og det viste seg at det ikke

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

var han som skulle av gårde, men hun. Gutten gråt som et barn og så på hvordan hun med et knytte i hånden gikk inn på arbeidskontoret og smilte til ham for siste gang fra dørstokken.

Hele natten hadde Ulja og Valja sittet med armene omkring hverandre i det lille rommet hos Filatovs, som var pyntet med høstblomster. Den gamle moren til Valja kom av og til bort og strøk dem over hodet og kysset dem begge. Så begynte hun igjen å se over tingene til Valja. Eller så satt hun helt stille i en krok på en liten stol. Når Valja dro, ble hun helt alene.

Valja var helt utmattet av å gråte, hun var blitt stille og skalv bare av og til i armene til Ulja. Og Ulja strøk hele tiden over det lyse hodet til Valja med en følelse av at det som skulle hende var uunngåelig. Hun var blitt myk og mer voksen, og hun tidde fylt av en barnslig og samtidig moderlig følelse.

I lampelyset i det mørke rommet så en ikke noe annet enn ansiktene og armene deres — to jenter og en gammel mor.

Bare hun aldri hadde opplevd dette! Denne avskjeden mellom Valja og moren, denne endeløse veien med kofferten, vinden som hylte, og denne siste omfavnelsen foran rekken av tyske soldater!

Men alt dette hadde hendt, det hadde hendt .... Og det fortsatte fremdeles .... Ulja sto like ved sperringen med et uttrykk av dyster styrke i ansiktet og tok ikke øynene fra døra til arbeidskontoret.

De unge guttene og jentene som gikk innenfor sperringen, lot byltene og koffertene stå på plassen ved veggen etter ordre fra en tykk korporal. Det ble sagt at sakene skulle bli sendt med bil. Så gikk alle inn i bygningen. Nemtsjinova ga dem et kort mens løytnanten så på. Det var det eneste dokumentet som på hele veien skulle fastslå deres identitet for hvilken som helst representant for de tyske myndigheter. På kortet var det hverken navn eller familienavn, bare et nummer og navnet på byen. Med dette kortet kom de ut av bygningen og korporalen stilte dem i en kolonne utenfor huset.

Nå kom også Valja Filatova ut. Hun lette med øynene

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

etter Ulja og tok noen skritt mot henne. Men korporalen grep tak i henne og puffet henne bort til kolonnen. Valja kom i tredje eller fjerde rekke i den borterste enden og de to venninnene kunne ikke lenger se hverandre.

Sorgen over denne meningsløse avskjeden gå menneskene rett til å vise sin kjærlighet. Kvinnene i mengden prøvde å bryte igjennom sperringen og ropte de siste avskjedsord og råd til barna. Og de unge som sto oppstilt, det var mest unge jenter, hørte liksom alt til en annen verden. De svarte lavt eller vinket bare med lommetørkleet. Eller de tidde og så på de kjære ansiktene og tårene strømte fra øynene.

Men så kom løytnant Sprick ut med en stor, gul pakke i hånden. Det ble stille i mengden. Alle blikk rettet seg mot ham.

— Still gestanden! kommanderte løytnanten.

— Still gestanden! gjentok den tykke korporalen med uhyggelig stemme.

Det ble stille i rekkene. Løytnant Sprick gikk langs kolonnen og talte dem. Det var over to hundre stykker.

Løytnanten ga den gule pakken til den tykke korporalen og viftet med hånden. En gruppe soldater styrtet fram for å bane vei gjennom mengden. Kolonnen snudde seg etter kommando fra korporalen, det gynget i den og den satte seg langsomt, liksom motvillig i bevegelse bortover veien fulgt av soldatene med den tykke korporalen i spissen.

Mengden, som ble trengt tilbake av soldatene, strømte etter kolonnen på begge sider. Og gråt, hyl og skrik fløt sammen til et gjennomtrengende stønn som ble spredt av vinden.

Ulja hevet seg på tåspissen og prøvde å finne Valja i kolonnen. Og til slutt fikk hun øye på henne.

Valja gikk med vidåpne øyne og så seg omkring, og lette etter venninnen sin. Øynene hadde et forpint uttrykk fordi hun ikke kunne se Ulja i dette siste øyeblikk.

— Jeg er her, Valja, jeg er her, jeg er hos deg! .... ropte Ulja, som ble trengt unna av mengden.

Men Valja hverken så eller hørte henne og så seg fremdeles omkring med det samme forpinte uttrykket.

Ulja ble trengt stadig lenger unna. Hun fikk av og til øye på Valja, men så gikk kolonnen forbi huset til den «van-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

vittige herren» ned mot den andre overgangen, og hun kunne ikke se Valja lenger.

— Ulja! sa Nina Ivantsova, som plutselig dukket opp foran Ulja. — Jeg leter etter deg. I dag klokken fem hos Kasjuk .... Ljubka er kommet ....

Ulja hørte henne ikke, hun så taus rett på henne med uhyggelige, svarte øyne.

35. kapitel.

Oleg ble litt blek da han tok en notisbok opp av jakkelomma, bladde oppmerksomt i den, og satte seg bort til bordet. På bordet sto det en flaske vodka, tomme krus og tallerkener. Alle ble stille og satte seg med et alvorlig uttrykk i ansiktet. Noen satte seg ved bordet, noen på divanen. Alle så tause på Oleg.

I går hadde de ennå bare vært skolekamerater, sorgløse og løsslupne, og nå var det som hver av dem hadde tatt avskjed med sitt gamle jeg. Fra den dagen de hadde avlagt eden var det som om de hadde revet i stykker det tidligere sorgløse vennskapet for å tre inn i en ny, en høyere forbindelse — et vennskap som bygde på enighet i tankegang og på samhold i en organisasjon, et vennskap befestet med det blod som de alle hadde sverget å utgyde for å befri sin egen jord. Det store rommet i huset til Kosjevojs var som rommene i alle standardhusene, med umalte vinduskarmer fulle av modnende tomater, med en divan av nøttetre hvor Oleg pleide å sove og med senga til Jelena Nikolajevna full av mange, lette puter dekket med et kniplingsteppe. Dette rommet minte dem om det gamle, sorgløse livet i foreldrenes hus, og samtidig var det alt blitt et hemmelig møtested.

Og Oleg var ikke lenger Oleg, men Kasjuk. Det var familienavnet til stefaren som i sin ungdom hadde vært en kjent partisan i Ukraina og som det siste året før han døde hadde ledet jordbruksavdelingen i Kanev. Oleg hadde tatt navnet hans fordi han forbant sine første inntrykk av heltemodig partisankamp med det, og fordi det minte ham om hele den oppdragel-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

sen han hadde fått av stefaren — med arbeid ute på jordene, jakt, hester, båter på Djnepr.

Han fant fram den siden i notisboka hvor dagsordenen før møtet sto skrevet i kode og ga ordet til Ljubka Sjevtsova.

Ljubka reiste seg fra divanen og knep øynene sammen. Hun så plutselig foran seg alt det hun hadde opplevd, alle de utrolige vanskelighetene, farene, møtene — det var ikke mulig å fortelle alt dette på to netter engang.

De få dagene i Vorosjilovgrad arbeidet hun for den mannen som hadde ført henne sammen med Protsenko. Og for denne mannen var det svært viktig at hun hadde forbindelse med den tyske obersten og adjutanten hans og at hun var kommet til en leilighet hvor hun ble tatt for noe annet enn det hun var.

Hun behøvde ikke å lære seg en ny kode, for den var den samme som hun hadde lært før hun forlot kurset. Men nå måtte hun ha radiosenderen med seg fordi det var svært vanskelig å bruke den fra Vorosjilovgrad.

Denne mannen lærte henne hvordan hun skulle skifte sted når hun sendte, for ikke å bli oppdaget. Og hun selv måtte ikke hele tiden sitte i Krasnodon, men reise til Vorosjilovgrad og til andre steder og ikke bare holde de forbindelsene hun fikk, men knytte nye forbindelser blant offiserene — tyskere, rumenere, italienere og ungarer.

Hun greide til og med å avtale med den damen hun bodde hos at hun kunne ta inn der når hun kom til Vorosjilovgrad, siden hun ikke likte de leilighetene som ble tilbudt henne. Jenta som lignet en stensopp oppførte seg fremdeles med den største forakt overfor Ljubka, men moren forsto at Ljubka likevel var mindre ubehagelig enn tyskerne.

Og nå var hun igjen blant sine venner. Og enda i går hadde hun stått ved et veikryss med denne kofferten som var blitt for tung for henne, fordi hun blant sakene sine også hadde denne senderen. Hun hadde ingen annen utvei enn igjen å benytte seg av en tilfeldig tysk bil som kunne kjøre henne hjem.

Denne gangen løftet hun ikke lenger hånden for personbilene. Tvertimot — hun var mest interessert i lastebiler med soldater. Til slutt fikk hun plass på en sanitetsbil. Det satt

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

noen offiserer og fem-seks soldater der. De var alle sammen litt fulle og det passet godt for Ljubka. Hun hadde erfaring for at det var lettere å narre fulle tyskere enn edru.

Det viste seg at de kjørte sprit til felhospitalet, mye sprit i store, flate dunker. Og Ljubka kom plutselig til å tenke på hvor godt det kunne være å få mest mulig sprit av dem fordi sprit åpnet alle låser og dører, en kunne få alt for sprit.

Det endte med at hun overtalte tyskerne til ikke å kjøre med denne digre, tunge lastebilen om natten, men å overnatte hos en god bekjent av henne i Krasnodon hvor hun, Ljubka, skulle ha gjestspill. Hun skremte moren sin svært da hun dro med seg så mange fulle tyskere inn i huset.

Tyskerne drakk hele natten og Ljubka ble til og med nødt til å danse for dem, hun utga seg jo for kunstnerinne. Hun danset som på barberblad — men hun klarte likevel å lure dem igjen. Hun koketterte samtidig både med offiserene og soldatene, og soldatene la seg hele tiden i veien for offiserene, fordi de var sjalu. En offiser sparket til og med til en soldat i maven.

Tyskerne reiste ved morgengry, — de hadde ikke lukket øynene et øyeblikk, selv sjåføren var full. Moren tok til å skjenne på Ljubka, men Ljubka viste henne fire store dunker med sprit som hun om natten hadde klart å få ned fra bilen. Og enda moren var en enkel kvinne, forsto hun at Ljubka hadde hatt en bestemt mening med alt sammen.

Slik som hun på forhånd hadde avtalt med Oleg, fortalte Ljubka først alt det Protsenko hadde fortalt henne om Stakhovitsj.

Hun var rakrygget og uforferdet, hun var til og med på en måte grusom når det var noen hun ikke likte, og hun skjulte ikke at Protsenko hadde antydet at Stakhovitsj kanskje hadde vært i hendene på tyskerne.

Mens hun snakket var de andre medlemmene av staben redd for å se på Stakhovitsj. Og han satt med de magre hendene på bordet og så rett fram for seg, tilsynelatende rolig. Uttrykket i ansiktet hans var fullt av styrke. Men ved de siste ordene til Ljubka forandret han straks uttrykk.

Han klarte ikke å beherske seg lenger, leppene åpnet seg

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

og han så fornærmet og forundret på alle med et åpent blikk og lignet plutselig en liten gutt.

— Sa .... sa han det? .... kunne han tro det? gjentok han flere ganger og så på Ljubka med et fornærmet, barnslig uttrykk.

Alle tidde og han gjemte ansiktet i hendene og satt slik en stund. Så tok han hendene fra ansiktet og sa lavt:

— Det er falt en slik mistanke på meg, at jeg .... Hvorfor fortalte han deg ikke at vi alt var blitt jagd i en uke og det var få igjen, og at han selv og alle sammen forsto at vi måtte spre oss? sa han og løftet øynene mot Ljubka og så seg så rundt med et åpent blikk. — Da jeg lå i buskene tenkte jeg: De bryter seg igjennom for å redde seg, men største delen av dem, ja kanskje alle sammen vil bli drept, og jeg blir kanskje drept sammen med dem. I steden for det kan jeg redde meg og gjøre nytte for meg siden. Det var det jeg tenkte dengang .... Nå forstår jeg selvsagt at det var en utflukt. Tyskerne skjøt så voldsomt .... det var uhyggelig, sa Stakhovitsj naivt. — Men jeg mener likevel ikke at det var en så veldig stor forbrytelse .... Det var alt blitt mørkt, og så tenkte jeg: Jeg er god til å svømme, når jeg er alene legger tyskerne kanskje ikke merke til meg. Da alle var løpt sin vei lå jeg en stund til, ilden holdt opp der jeg lå og begynte på et annet sted, meget sterkt. Jeg tenkte: Nå er det på tide, og så la jeg på svøm. Jeg svømte på ryggen, med bare nesen over vannet — jeg er god til å svømme, — først svømte jeg midt utpå og så med strømmen. Slik ble jeg reddet! .... Men en slik mistanke .... det går da ikke an? .... Han selv har jo også reddet seg, når alt kommer til alt? .... Jeg tenkte: Siden jeg er god til å svømme, skal jeg benytte meg av det. Og så svømte jeg på ryggen. Det var slik jeg reddet meg! ....

Stakhovitsj fortalte alt dette uten et eneste av de fremmedordene som han ellers var så glad i, — de var borte på samme måte som den hovne, nedlatende tonen, og selv den skjødesløse hårfasongen, — han satt der bustet på håret, og lignet en guttunge.

— Vel, vi får si at det er riktig, du reddet deg, sa Vanja

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Semnukhov, — men hvorfor fortalte du oss at du ble sendt av staben i partisanavdelingen?

— Fordi de virkelig ville sende meg .... Jeg tenkte: Siden jeg er i live er ingen ting forandret! .... Når alt kommer til alt ville jeg ikke bare redde mitt eget skinn, jeg ville og vil kjempe mot tyskerne, og jeg har erfaring, jeg har vært med på å organisere en avdeling, jeg har vært i kamp — det var derfor jeg sa det!

Alle følte seg så tunge til sinns at det var en viss lettelse for dem å høre på Stakhovitsj. Men likevel var det en svært ubehagelig historie. At det måtte hende noe slikt!

Det var klart for alle at Stakhovitsj snakket sant, men alle følte at han hadde handlet galt og at han ikke fortalte om det han hadde gjort på den rette måten. Det var vanskelig å forstå, og vanskelig å avgjøre hva de skulle gjøre med ham.

Stakhovitsj var i virkeligheten ikke en fremmed for dem. Han var ikke et menneske som ville gjøre karriere eller oppnå personlige fordeler. Men han var en av dem som fra barndommen av hadde stått mennesker i høye stillinger nær og var blitt ødelagt av de ytre kjennetegn på den makt slike mennesker har. Han hadde vært for ung til å forstå det virkelige innholdet i og den virkelige hensikten med denne makten, og han forsto ikke at disse menneskene hadde gjort seg fortjent til retten til makt ved viljestyrke og hardt arbeid.

Han var en begavet gutt som hadde lett for allting. Alt på skolen hadde fremtredende mennesker i byen lagt merke til ham. De la merke til ham fordi brødrene hans, som var kommunister, også var fremtredende mennesker. Han hadde fra barndommen av omgang med slike mennesker og var blant sine jevnaldrende vant til å snakke om disse menneskene som sine likemenn. Han var belest på en overfladisk måte, og hadde lett for å uttrykke seg muntlig og skriftlig — det var ikke sine egne tanker han uttrykte, men andres tanker som han ofte hadde hørt, sine egne tanker forsto han ikke å gi uttrykk for. Han hadde ennå ikke utrettet noe i livet, men ble likevel regnet for en aktiv komsomoler. Og vanlige medlemmer som ikke kjente ham personlig, men bare så ham på møtene i styret eller på talerstolen, var blitt vant til å betrakte ham som en viktig tillitsmann.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Han forsto ikke det virkelige innholdet i virksomheten til de menneskene som omga ham, men han hadde god greie på den personlige og tjenestemessige forbindelsen mellom dem, hvem som konkurrerte med hvem og hvem som støttet hvem. Og han var blitt vant til å tro at kunsten å ha makt ikke besto i å tjene folket, men i å manøvrere behendig slik at flest mulig støttet en.

Han tok etter den litt spøkefulle og nedlatende måten disse menneskene brukte i sin omgang med hverandre, den grove, uavhengige måten å si sin mening på. Men han forsto ikke hvilket stort og vanskelig liv det lå bak denne måten å opptre på. Og i steden for å uttrykke følelsene sine levende og umiddelbart som annen ungdom, var han selv alltid behersket, snakket med jevn, lav stemme, særlig hvis han snakket i telefonen med noen han ikke kjente. Og han forsto i det hele tatt å understreke sin overlegenhet overfor kameratene.

På den måten var han fra barndommen av blitt vant til å se på seg selv som et ualminnelig menneske som ikke var bundet til de vanlige regler for samkvem mellom menneskene.

Hvorfor skulle han la seg drepe som de andre og ikke redde seg som Protsenko? Og hvilken rett hadde Protsenko til å rette en slik mistanke mot ham, når han, Protsenko, selv var skyld i at avdelingen var kommet i en slik stilling?

Mens alle tidde og nølte, følte Stakhovitsj seg til en viss grad oppmuntret av slike tanker. Men plutselig sa Serjosjka skarpt:

— Ilden begynte på et annet sted og han la seg på ryggen og svømte rolig! Og ilden begynte fordi avdelingen skulle bryte seg igjennom. De andre gikk altså undergangen i møte for å redde ham?

Ivan Turkenitsj satt uten å se på noen med et mandig uttrykk i ansiktet. Han var av natur så beskjeden og sa så sjelden sin mening, at alle bestandig lyttet oppmerksomt på ham. Han sa:

— En soldat må lystre ordre. Og du rømte under kamp. Kort sagt — du har desertert under kamp. Ved fronten hos oss ble folk skutt for det eller sendt til straffebataljonen. Folk sonte sin skyld med blod ....

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Jeg er ikke redd for blod, sa Stakhovitsj og ble blek.

— Du er helt enkelt en innbilsk gutt, det er det hele! sa Ljubka.

Alle så på Oleg: Hva mente han? Og Oleg sa svært rolig:

— Ivan Turkenitsj har alt sagt det som skal sies, det går ikke an å si det bedre. Og slik som Stakhovitsj snakker er det tydelig at han slett ikke anerkjenner disiplin .... Kan et slikt menneske være med i vår stab?

Da Oleg hadde sagt dette, så brøt alt det fram som alle følte. De kastet seg forbitret over Stakhovitsj. De hadde jo avlagt eden sammen, — hvordan hadde Stakhovitsj kunnet sverge når han hadde en slik handling på samvittigheten, hvordan kunne han la være å tilstå hva han hadde gjort? Den var en fin kamerat som var i stand til å tilsmusse en så stor dag! Det var klart at de ikke kunne ha en slik kamerat i staben et minutt lenger. Jentene, Ljubka og Ulja, sa ikke noe i det hele tatt, de bare så foraktelig på Stakhovitsj. Og det var det som gjorde mest vondt.

Han ble helt forvirret, han følte seg nedverdiget og prøvde å se alle inn i øynene. Og han gjentok hele tiden:

— Tror dere meg da ikke? Prøv meg som dere vil ....

Og så viste Oleg virkelig at han ikke var Oleg lenger, men Kasjuk.

— Men du forstår vel selv at du ikke lenger kan være med i staben? spurte han.

Og Stakhovitsj måtte innrømme at han selvsagt ikke kunne være i staben lenger.

— Det er viktig at du forstår det selv, sa Oleg. — Oppgaver skal du få, mange oppgaver. Vi skal prøve deg. Du har femmannsgruppen din igjen, og du kommer til å få god anledning til å skaffe deg et godt navn igjen.

Og Ljubka sa:

— Han har en slik bra familie, det er nesten synd!

De stemte over om Jevgenij Stakhovitsj skulle utelukkes av staben for Den unge garde. Han satt med bøyd hode, så reiste han seg, tok seg sammen og sa:

— Det er meget tungt for meg, dere forstår det selv. Men jeg vet — dere kunne ikke handle annerledes. Og jeg er ikke

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

fornærmet på dere. Jeg sverger .... Leppene skalv og han løp ut av rommet.

En stund hersket det en tung taushet. Det var ikke lett å komme over denne første alvorlige skuffelsen over en kamerat. Og det var svært tungt å måtte skjære i levende kjøtt på den måten.

Men Oleg smilte bredt og sa litt stammende:

— Ja, han k-kommer til å rette seg opp, gutter og jenter, helt sikkert!

Ivan Turkenitsj holdt med ham. Han sa med den lave stemmen sin:

— Tror dere at det ikke hender slike ting ved fronten? En ung soldat kan være redd til å begynne med, og siden kan det bli en slik kar av ham at det er en fryd å se på!

Ljubka forsto at tiden var inne til å fortelle nøyaktig om møtet med Protsenko. Hun sa riktignok ikke noe om hvordan hun var kommet til ham. Hun hadde i det hele tatt ikke lov til å fortelle om den andre siden av sin virksomhet. Men hun demonstrerte for dem hvordan Protsenko hadde tatt imot henne og hva han hadde sagt. Og alle ble glade da Ljubka sa at de, Den unge garde, hadde funnet den riktige måten å organisere på. Representanten for partisanstaben hadde holdt med dem, og rost Oleg og til avskjed kysset Ljubka. Han måtte virkelig være fornøyd med dem.

Opphisset og lykkelig og til og med litt forundret — de så seg selv i et helt nytt lys — trykket de hverandres hender og gratulerte hverandre.

— Nei, Vanja, tenke seg til! sa Oleg til Semnukhov med et naivt og lykkelig uttrykk. — Den unge garde er anerkjent, den eksisterer! Fra i dag av tilhører vårt liv ikke oss, men partiet og hele folket!

Og Ljubka la armen omkring Ulja som hun var blitt venner med siden møtet hos Turkenitsj. Hun hadde ikke fått tid til å hilse på henne ennå og hun kysset henne som en søster.

Siden kikket Oleg igjen i notisboka, og Vanja Semnukhov som på forrige møte hadde fått i oppdrag å organisere femmannsgruppene, foreslo å utnevne flere nye ledere for femmannsgruppene, — organisasjonen ville jo komme til å vokse.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Kanskje vi skal begynne med Pervomajka? sa han og så muntert på Ulja gjennom professorbrillene sine.

Ulja reiste seg. Og plutselig la alle merke til hvor vakker hun var. Men Ulja merket ikke at hun ble beundret.

— Vi foreslår Viktor Petrov og Maja Peglivanova, sa hun. Hun så plutselig at Ljubka så beveget på henne. — Og i Åttehusene får Ljubka finne noen, så blir vi naboer, sa hun med den rolige, frie stemmen sin.

— Nei, hva er det du sier! Ljubka ble rød og viftet med de hvite hendene: hun var da ingen organisator!

Men alle støttet Ulja, og Ljubka falt straks til ro. Hun forestilte seg alt hvordan hun organiserte gruppene i Åttehusene, og hun likte det godt.

Serjosjka reiste seg og ble sjenert.

— Jeg har hele to meddelelser, sa han dystert og satte fram leppene.

Og plutselig syntes alle at det var så komisk at han ikke fikk sagt noe på en lang stund.

— Jeg vil først si noe om denne Ignat Fomin. Skal vi virkelig tåle denne uslingen lenger? sa Serjosjka plutselig og ble rød av forbitrelse. — Denne Judas har angitt Ostaptsjuk, og vi vet ennå ikke hvor mange av gruvefolkene våre han har på den svarte samvittigheten sin! .... Vet dere hva jeg foreslår? Jeg foreslår å drepe ham, sa Serjosjka. — La meg få det i oppdrag, for jeg kommer til å drepe ham likevel, sa han, og det ble plutselig klart for alle at Serjosjka virkelig kom til å drepe Ignat Fomin.

Oleg fikk et svært alvorlig uttrykk i ansiktet, dype rynker la seg over pannen hans. Alle medlemmene av staben tidde.

— Hva mener dere? Han har rett, sa Ivan Turkenitsj med rolig, lav stemme. — Ignat Fomin er en ondsinnet forræder. Han må henges. Henges på et slik sted hvor folk kan se ham. Og det skal festes en plakat på brystet hans hvor det står hvorfor han er blitt hengt. Så andre ikke følger i hans spor. Hvorfor nøler vi? sa han med en grusomhet i stemmen som var overraskende hos ham. — De er da ikke barmhjertige mot oss! .... La meg og Tjulenin få dette i oppdrag ....

Etter at Turkenitsj hadde støttet Serjosjka følte alle seg

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

lettere til sinns. Selv om de var fylt av hat mot forræderne, var det i første øyeblikk vanskelig å ta dette skrittet. Men Turkenitsj var kommet med et vektig ord, han var den eldste blant dem, løytnant i Den røde armé, — altså var det som det skulle være.

— Jeg vil først ta avstemning over forslaget til Tjulenin om Fomin, og siden om hvem som skal få det i oppdrag, sa Oleg dystert.

— Spørsmålet er temmelig klart, sa Vanja Semnukhov.

— Ja, spørsmålet er klart, men jeg vil likevel ta spørsmålet om Fomin for seg, sa Oleg dystert og bestemt.

Og alle forsto hvorfor Oleg holdt så hårdnakket på det. De hadde sverget. Hver av dem måtte igjen avgjøre saken i sitt sinn. Under dyster taushet stemte de for at Fomin skulle drepes og ga Turkenitsj og Tjulenin i oppdrag å utføre det.

— Det var en riktig avgjørelse! Slik skal de ha det, de kjeltringene! sa Serjosjka lidenskapelig. — Jeg går over til den andre meddelelsen ....

Legen Natalja Aleksejevna, kvinnen med de små, lubne hendene og øynene med det åpne, praktiske uttrykket hadde fortalt Serjosjka at det i en landsby som også ble kalt Krasnodon og som lå atten kilometer fra byen, var blitt organisert en gruppe ungdom for å kjempe mot tyskerne. Selv var Natalja Aleksejevna ikke med i denne gruppen, men hun hadde hørt om den fra en kvinne som bodde sammen med moren til Natalja Aleksejevna i landsbyen. Det var en lærerinne som het Tosia Jeliseenko. Natalja Aleksejevna hadde lovt henne å skaffe forbindelse med byen.

Etter forslag av Serjosjka lot staben Valja Borts få i oppdrag å skaffe forbindelse. Valja fikk oppdraget uten selv å være tilstede. Hun, Nina og Olja Ivantsova satt sammen med Marina i skjulet på gårdsplassen og holdt vakt.

Staben i Den unge garde hadde benyttet seg av at Jelena Nikolajevna og onkel Kolja for noen dager var reist dit hvor familien til Marina bodde. De skulle bytte noen saker mot brød. Og bestemor Vera lot som om hun trodde ungdommen skulle ha fest og tok med seg Marina og den lille sønnen hennes ut i skjulet.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Før de var ferdig med møtet var det blitt mørkt, og bestemor Vera kom uventet inn i rommet. Hun kastet et blikk på bordet over brillene. Hun så at flaska med vodka ikke var rørt og at krusene var tomme.

— Dere skulle i det minste drikke te, jeg har akkurat varmet vann til dere! sa hun og konspiratørene følte seg meget beskjemmet. — Og Marina har jeg fått til å ligge i skjulet sammen med ungen, det er bedre luft der.

Bestemor kom med Valja, Nina og Olja og hentet tekannen. Og fram av den innerste kroken i en eller annen hemmelig skuff — ikke i buffeten, men i kommoden — tok hun litt sukkertøy. Så satte hun for lemmene, tente på lampa og gikk ut.

Nå da de unge var blitt alene med den osende lampa med den lille, flakkende flammen som bare fremhevet tilfeldige deler av ansiktet, eller av en ting, ble de virkelig lik sammensvorne. Stemmene ble lavere og mer hemmelighetsfulle.

— Har dere lyst til å høre Moskva? spurte Oleg lavt.

Alle oppfattet det som en spøk. Bare Ljubka fór litt sammen og spurte:

— Moskva, hvordan det?

— Men bare på en betingelse: at dere ikke spør om noe.

Oleg gikk ut på gårdsplassen og kom straks tilbake igjen.

— Vent litt, sa han.

Han ble borte i det mørke rommet til onkel Kolja.

De satt tause og visste ikke om de skulle tro på det eller ikke. Men det gikk da ikke an å spøke med slikt her, i slike tider.

— Nina, hjelp meg litt, ropte Oleg.

Nina Ivantsova gikk inn til ham.

Og plutselig kom det en lav skurring fra rommet til onkel Kolja. Det var lyder de kjente godt men nå nesten hadde glemt. Det kom en lett knitring, så musikk, det ble danset et sted. Hele tiden brøt tyske marsjer igjennom. En rolig, middelaldrende stemme regnet på engelsk opp hvor mange som var drept på jordkloden, og en eller annen snakket hele tiden tysk, fort, som vanvittig, liksom han var redd for at han ikke skulle få snakket ut.

Og plutselig klang en stemme som syntes å strømme inn

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

i rommet i bølger fra et stort, stort tomrom. Stemmen snakket klart, med fløyelsmyke, dype toner, høytidelig, naturlig og fritt. Det var den kjente stemmen til hallomannen Levitan:

«.... Fra Sovjetsamveldets Informasjonsbyrå .... Kommuniké for den syvende september ....»

— Skriv, skriv! hveste Vanja Semnukhov plutselig til Valja og grep selv en blyant. — Vi skal sende det ut i morgen alt!

Og den frie stemmen fra den frie jorden snakket ut i det endeløse tomrommet:

«.... I løpet av den syvende september har våre tropper kjempet forbitrede kamper mot motstanderen vest og sør-vest for Stalingrad og ved Novorossisk og Mosdok .... På de andre frontene er det ikke foregått vesentlige forandringer ....»

Det var som gjenklangen fra det store slaget trengte inn i rommet.

Guttene og jentene bøyde seg fremover spent som strenger. Ansiktene lignet ansikter på ikoner, og øynene var mørke og store i lyset fra lampa. De satt tause og lyttet til denne stemmen fra den frie jorden.

I døra, lent mot dørkarmen, sto bestemor Vera ubemerket, med det magre, rynkede bronseansiktet som lignet på Dante Alighieri.

36. kapitel.

Elektrisk strøm ble bare levert til tyske institusjoner. Onkel Kolja benyttet seg av at linjen til direksjonen og til kommandanturet gikk langs naboens gårdsplass. En av stolpene sto like ved huset til Korostyljovs. Radiomottageren var skjult i værelset til onkel Kolja, under golvplankene under kommoden. Og ledningen ble, når mottageren ble brukt, ført ut gjennom vinduet og festet til en annen ledning som var lagt rundt en lang stokk med en krok på. Stokken ble hengt på hovedledningen ved siden av stolpen.

Kommuniké fra Informasjonsbyrået .... De måtte absolutt ha et trykkeri!

Volodja Osmukhin, Sjora Arutjunjants og Tolja «Tordendrønn» hadde bare gravd opp rester av satsen i parken. Det

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

var mulig at de som hadde gravd satsen ned i all hast bare kastet den ned i hullet og skuffet jord over. Og de tyske soldatene som hadde gravd fordypninger for bilene og luftverkanonene hadde til å begynne med ikke forstått hva det var for noe og kastet til side en del av satsen sammen med jorden. Siden tok de seg i det og meldte fra til de overordnede og satsen ble levert inn. Men det var blitt litt igjen på bunnen av hullet. I løpet av noen dager hadde guttene gravd tålmodig i jorden og funnet restene av satsen noen meter fra det stedet som ble oppgitt på planen. Til slutt hadde de gravd fram alt som var igjen.

Den eldste broren til Vanja Semnukhov, Alexander, som var i arméen, var av profesjon typograf. Han hadde lenge arbeidet i det lokale trykkeriet til avisen «Vårt sosialistiske fedreland». Vanja hadde ofte vært og besøkt ham der. Med Vanjas hjelp konstruerte Volodja en liten trykkpresse. Metalldelene slipte Volodja i all hemmelighet til på fabrikken og Sjora påtok seg å lage en trekasse til pressa og kasser til satsen.

Faren til Sjora var snekker. Riktignok hadde hverken faren eller moren til Sjora grepet til våpen, slik som Sjora hadde trodd. Men likevel tvilte Sjora ikke på at han etter hvert ville venne dem til det han drev med. Etter å ha overveid saken godt, fant Sjora ut at moren var altfor energisk og derfor måtte vennes til i en senere omgang, og at han måtte begynne med faren. Faren til Sjora var en middelaldrende mann, stille og liten — han rakk sønnen bare til haken, for Sjora lignet bare på moren både av karakter og utseende. Faren til Sjora var svært misfornøyd med at den illegale organisasjonen i en så ømtålelig sak henvendte seg til ham gjennom den unge sønnen hans, men han lagde kassene i all hemmelighet. Han kunne selvsagt ikke vite at Sjora og Volodja nå selv var store menn — ledere for femmannsgrupper.

Vennskapet mellom de to hadde utviklet seg slik at de ikke lenger kunne leve en dag uten å se hverandre. Bare overfor Ljusia var Sjora fremdeles stiv og offisiell.

Dette var uten tvil et tilfelle hvor to mennesker absolutt ikke passet sammen. Begge to leste mye, men Sjora likte vitenskapelige eller politiske bøker, mens Ljusia best likte bøker

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

med følelser i. Det må sies at hun var eldre enn ham. Det var sant at Sjora, når han prøvde å trenge inn i den tåkete fremtiden, syntes det var imponerende at Ljusia ville komme til å beherske tre fremmede språk. Men han mente likevel en slik utdannelse ikke var alvorlig nok, og han prøvde å gjøre en bygningsingeniør av Ljusia, og det kanskje ikke på den mest taktfulle måte.

Det var i det hele tatt slik fra det første øyeblikk de møttes at det lyse, oppblussende blikket til Ljusia og det svarte, bestemte blikket til Sjora krysset hverandre som stålklinger. Og hele den tiden de var sammen, som regel var de ikke alene, angrep de hverandre med korte replikker, overlegne og giftige fra Ljusias side og understreket tilbakeholdne og belærende fra Sjoras side.

Endelig kom den dagen da de møttes i rommet til Sjora — Sjora selv, Volodja Osmukhin, Tolja «Tordendrønn» og Vanja Semnukhov, som var den eldste og den som ledet dem. Han var mest av alle interessert i trykkeriet, ikke så meget som poet, men som forfatter til de fleste av flygebladene og slagordene Den unge garde sendte ut. Og nå var trykkeriet ferdig. Og Tolja Orlov bar det flere ganger gjennom rommet idet han prustet og hostet som i en tønne. Han skulle vise at det i nødsfall kunne bæres av én mann.

De hadde alt anskaffet både en flat pensel og en gummirull og i steden for trykksverte hadde faren til Sjora, som hele livet bare hadde hatt å gjøre med ferniss og lakk, lagd en «originalblanding» som han sa. Og de tok straks til å sortere bokstavene i kassene. Den nærsynte Vanja Semnukhov, som syntes at alle bokstavene så ut som bokstaven «o», satt på senga til Sjora og sa at han ikke kunne forstå hvordan alle bokstavene i det russiske alfabetet kunne lages av denne ene bokstaven.

Akkurat da banket det på vinduet, men de ble ikke redde. Tyskerne og Polizeiene hadde ennå ikke en eneste gang kommet til denne avsidesliggende kroken. Og det var virkelig Oleg og Turkenitsj som kom, — de klarte ikke å vente, de ville også så fort som mulig trykke noe i trykkeriet sitt.

Men så viste det seg at det slett ikke bare var det. Turke-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

nisj tok Sjora stille til side, og de gikk ut i hagen sammen. Og Oleg ble igjen som om ingenting hadde hendt og hjalp Volodja og Tolja.

Turkenitsj og Sjora la seg i solen som ofte forsvant bak en sky og ikke varmet særlig nå mot høsten. Graset var ennå fuktig etter regnet. Turkenisj bøyde seg mot Sjora og hvisket noe til ham. Som han hadde ventet, svarte Sjora straks helt bestemt:

— Riktig! Det er både rettferdig og lærerikt for andre skurker! .... Det er klart at jeg vil være med på det.

Det var en svært innviklet sak — å finne gutter og jenter som ikke bare ville gjøre det fordi de var disiplinerte og syntes det var riktig, men også var så viljesterke at de ikke ville skjelve på hånden.

Turkenitsj og Serjosjka Tjulenin valgte som førstemann Sergej Levasjov. Det var en kjernekar og han hadde alt opplevd mye selv. Så tenkte de på Kovaljov: han var modig, snill og svært sterk fysisk sett, — en slik mann trengte de. Serjosjka holdt på å foreslå Pirosjok også, men Turkenitsj avviste ham fordi Pirosjok var alt for eventyrlysten. Serjosjka avviste selv i tankene sin beste venn, Vitka Lukjantsjenko. Endelig stoppet de ved Sjora. Og de tok ikke feil.

— Dere har ikke avgjort sammensetningen av tribunalet? spurte Sjora. — Det er ikke nødvendig med lange undersøkelser, det viktigste er at den anklagede selv skjønner at han blir dømt av en domstol.

— Vi skal selv utnevne et tribunal, sa Turkenitsj.

— Vi skal dømme ham i folkets navn. Vi er nå lovlige representanter for folket her. — Og de svarte, dristige øynene til Sjora lynte.

«Å, for en falk!» tenkte Turkenitsj.

— Vi trenger noen flere også, sa han.

Sjora falt i tanker. Han tenkte på Volodja, men Volodja hadde en litt for komplisert karakter for noe sånt.

— Jeg har Radik Jurkin i femmannsgruppen min. Kjenner du ham? Han er fra skolen vår. Jeg tror han vil passe.

— Han er jo bare en guttunge. Han vil kanskje få sjelekvaler.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Nei da! Guttunger har ikke det grann sjelekvaler. Det er vi, voksne menn, som alltid har sjelekvaler, sa Sjora — men guttungene, de føler ingenting, vet du. Han er så rolig, en sånn dristig fyr!

Mens faren til Sjora holdt på å snekre, hadde Sjora overrasket moren ved nøkkelhullet. Og han var nødt til å si også til henne at han var et helt selvstendig menneske og at kameratene hans var voksne menn. Hun behøvde ikke å bli forundret om de giftet seg i morgen alle sammen.

Han kom tilbake akkurat i rett tid: Satsen var sortert og Volodja holdt alt på å sette noen linjer. Sjora dyppet øyeblikkelig penselen i «originalblandingen» og Volodja la på papir og lot gummivalsen gli over. Teksten viste seg å ha en sørgekant fra metallplatene som Volodja av mangel på erfaring ikke hadde slipt nok på fabrikken. Dessuten var bokstavene av forskjellig størrelse, men det måtte en finne seg i. Det viktigste var at de hadde en virkelig trykt tekst foran seg, og alle kunne lese hva Volodja Osmukhin hadde satt:

«Ikke fjern deg sammen med Vanja vi vet like gjerne ditt hjertes hemmelighet Ajajaj».

Volodja forklarte at han hadde prøvd å finne ord med bokstaven «j» og at han til og med hadde satt «Ajajaj» på grunn av denne bokstaven. For «j» fantes det mest av i trykkeriet deres. Og han hadde utelatt punktum og komma fordi han hadde glemt at de måtte settes på samme måte som bokstavene.

Oleg ble fyr og flamme.

— Vet dere at det er to jenter i Pervomajka som ber om å bli opptatt i komsomol? spurte han og så på alle med store, lysende øyne.

— I femmannsgruppen min er det også en gutt som vil tre inn i komsomol, sa Sjora. Denne gutten var fremdeles den samme Radik Jurkin, fordi femmannsgruppen til Sjora Arutjunjants foreløbig bare besto av Radik Jurkin.

— Vi kommer til å kunne trykke midlertidige medlemsbøker for komsomol i Den unge gardes trykkeri! ropte Oleg. — Vi har jo rett til å ta imot medlemmer til komsomol: organisasjonen vår er offisielt anerkjent!

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Det var det samme hvor han gikk hen, det samme hvordan han beveget seg: mannen med den lange kroppen og det smale hodet, med den gammeldagse skyggelua og øyne som på en slange, skjult blant mange hudfolder — mannen var alt død.

Hevnen fulgte i hans spor, dag og natt, når han holdt vakt og når han var ute og arresterte folk. Den passet på ham gjennom vinduet når han sammen med kona si så på de tingene han hadde tatt fra familien til en mann som nettopp var blitt drept. Hevnen kjente til alle hans forbrytelser og førte regnskap over dem. Hevnen forfulgte ham i skikkelse av en gutt, rask som en katt, med øyne som til og med så i mørket. Men om Fomin hadde visst hvor ubarmhjertig denne hevnen med de bare føttene var, hadde han med en gang stoppet de bevegelsene som fikk det til å se ut som om han var i live.

Fomin var død fordi han i alt han foretok seg, nå ikke engang ble ledet av grådighet eller hevngjerrighet. Under den anstendige og ærverdige masken var det skjult en forbitrelse som ikke hadde noe bestemt mål og omfattet alt — en forbitrelse mot sitt eget liv, mot alle mennesker, til og med tyskerne.

Denne forbitrelsen hadde også før herjet i Fomin, men aldri hadde den vært så uhyggelig og håpløs som nå, fordi den siste støtten som holdt ham oppe — selv om det var en ussel støtte — nå var styrtet sammen. Hvor store enn de forbrytelsene var han hadde begått, håpet han likevel at han ville nå fram til en maktstilling, at alle menneskene ville bli redde for ham og av frykt kom til å ha respekt for ham og bøye seg for ham. Og omgitt av ærbødighet fra menneskene, slik som det i gamle dager hadde vært med rike folk, ville han nå fram til tilfredshet og selvstendighet.

Men det viste seg at han ikke klarte å skaffe seg en rikdom å støtte seg til i livet. Ja, han hadde ikke det minste håp om å oppnå det. Han stjal ting fra de menneskene han arresterte og drepte, og tyskerne som så gjennom fingrene med det, foraktet ham — som en skummel betalt kjeltring og tyv som var avhengig av dem. Han visste at tyskerne bare hadde bruk for ham så lenge han hjalp dem å få makten. Og når de

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

fikk makten, og den lovlige orden — Ordnung — fulgte, ville de jage ham på dør eller helt enkelt tilintetgjøre ham.

Det var riktignok mange mennesker som var redde for ham, men både disse menneskene og alle andre foraktet ham og holdt seg vekk fra ham. Og uten å kunne hevde seg i livet, uten aktelse for andre mennesker, skaffet til og med de sakene og fillene som kona hans fikk ingen glede. De levde verre en to dyr sammen. Dyr har i hvert fall alltid sine gleder av sol og mat, og de fortsetter sin slekt.

Foruten arrestasjonene og rassiaene som han var med på, hadde Ignat Fomin vakttjeneste — enten i gatene eller ved en eller annen institusjon.

Denne natten holdt han vakt ved direksjonen som holdt til i Gorkiskolen i parken.

Vinden raslet i løvet og fuktige blader feide gjennom alléene. Det regnet — det var ikke ordentlig regn, men noe fuktig dryssende støv. Himmelen hang mørk og grumsete, og bak dette mørket kunne en likevel ane lys, enten det nå var månen eller stjernene. Trekronene tråtte fram som mørke, uklare flekker, de fuktige kantene fløt sammen med himmelen liksom de oppløste seg i den.

Skolebygningen og sommerteatret reiste seg som to mørke hauger overfor hverandre i alléen.

Fomin gikk fram og tilbake gjennom alléen mellom bygningene uten å gå dypere inn i parken, det var som han var i bånd. Han hadde på seg en lang, svart høstkappe som var knappet helt opp, og han hadde brettet opp kragen. Noen ganger stoppet han under treporten og lente seg til en av stolpene. Slik sto han og så inn i mørket, bortover mot Hagegata, der hvor menneskene bodde, da en hånd med uhyggelig kraft tok ham bakfra i haken og presset strupen sammen på ham. Han fikk ikke tid til å gi en lyd fra seg — han ble bøyd bakover så det knaste i ryggraden, og han falt over ende. I samme øyeblikk følte han flere hender på kroppen sin. En hånd holdt ham fremdeles i strupen, en annen presset sammen nesen på ham med et jerngrep, og en eller annen puttet en fille inn i munnen som åpnet seg krampaktig og bandt noe som

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

lignet et frottéhåndkle hardt omkring hele den nederste delen av ansiktet hans.

Da han kom til seg selv, lå han på ryggen i porten, bundet på hender og føtter. Og over ham hang den grumsete himmelen liksom delt av en bue og fylt av et spredt, oppløst lys som mer lignet tåke.

Noen mørke skikkelser sto på begge sider av ham. En av dem så opp på porten og sa lavt:

— Her passer det akkurat.

En liten, tynn gutt beveget de skarpe albuene og knærne behendig og klatret opp på porten. Han holdt en stund på midt på tverrstolpen og plutselig fikk Fomin se høyt over seg et tykt rep som gynget i det spredte, grumsete lyset fra himmelen.

— Fest det med en dobbelt sjømannsknute, sa en litt eldre gutt barsk.

Fomin hørte stemmen og så plutselig for seg leiligheten sin i Sjanghaj, potteplantene i vinduet, og den kraftige skikkelsen ved bordet med små svarte prikker i ansiktet, og så denne gutten. Og Ignat Fomin begynte å vri seg uhyggelig på den fuktige, kalde jorden. Kroppen hans var lang som på en orm. Han vridde seg og krøp vekk fra den plassen hvor de hadde lagt ham, men en mann i en stor jakke, lavbygd, med kraftige hender og ualminnelig brede skuldre, sparket Fomin tilbake på den gamle plassen igjen.

Fomin så at denne mannen var Kovaljov som sammen med ham hadde arbeidet i politiet og var blitt kastet ut. Foruten Kovaljov kjente Fomin igjen en av sjåførene ved den tyske gruveledelsen, også en kraftig, bredskuldret kar. Han hadde senest i dag sett ham i garasjen da han kom innom for å ta en røyk. Hvor underlig det enn var, tenkte Fomin øyeblikkelig at det sikkert var denne sjåføren som var skyld i alle uhellene med bilene til gruveledelsen, som den tyske administrasjonen hadde klagd over. Han burde melde fra om det. Men i samme øyeblikk hørte han en stemme over seg som begynte å snakke lavt og høytidelig med en lett armensk aksent:

— I Sovjetsamveldets navn ....

Fomin ble straks stille og løftet øynene mot himmelen. Og

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

igjen fikk han se det tykke repet over seg i det spredte lyset fra himmelen og en tynn gutt som satt stille på portbuen med bena omkring den og så ned. Men nå stoppet stemmen med den armenske aksenten. Fomin ble så redd at han igjen tok til å vri seg villt på bakken. Flere kraftige armer grep ham og løftet ham i oppreist stilling, og den tynne gutten oppe på portbuen rev vekk håndkleet som bant sammen kjevene hans og la repet rundt halsen på ham.

Fomin prøvde å få knebelen ut av munnen, gjorde noen krampaktige bevegelser og ble hengende med føttene nesten nede på jorden, i den svarte, lange, tilknappede kappen. Ivan Turkenitsj snudde ham med ansiktet mot Hagegata og festet en lapp på brystet hans med en sikkerhetsnål. På lappen sto det hvilken forbrytelse Ignat Fomin var blitt henrettet for.

Siden gikk de fra hverandre, hver sin vei, bare den lille Radik Jurkin gikk til Sjora i utkanten av byen for å overnatte der.

— Hvordan føler du deg? spurte Sjora med hviskende stemme og de svarte øynene lyste i mørket. Radik gikk og skalv.

— Jeg er så søvnig, jeg vet ikke hva jeg skal gjøre av meg .... Jeg er jo vant til å legge meg svært tidlig, sa Radik og så på Sjora med stille, milde øyne.

Serjosjka Tjulenin sto tankefull under trærne i parken. Nå var det endelig gjort det han høytidelig hadde lovt seg selv den dagen han fikk vite at den store mannen han hadde sett hos Fomin var blitt angitt av ham til tyskerne. Serjosjka hadde ikke bare foreslått at Fomin skulle henrettes, han hadde innstilt seg helt på å gjennomføre det, og nå var det gjort. Blandete følelser fylte ham — en følelse av tilfredshet og opphisselse over at det hadde gått så bra, en siste forsinket oppblussing av hevngjerrighet, en uhyggelig tretthet, et ønske om å vaske seg godt med varmt vann, og et sterkt behov etter å snakke med en god venn om noe vakkert og fjernt, om noe naivt og lyst, som et vindpust i løvet, rislingen fra en bekk eller solstrålene på trette øyelokk ....

Best av alt ville det vært å være hos Valja nå. Men han hadde aldri våget å gå innom henne om natten og særlig når

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

moren og den lille søsteren hennes var til stede. Dessuten var Valja ikke i byen: hun var dratt til landsbyen Krasnodon.

Slik gikk det til at Serjosjka Tjulenin denne ualminnelige, grumsete natten da luften hele tiden var fylt av et fint, fint støv, banket på vinduet hos Vanja Semnukhov, våt og gjennomfrosset, med de bare føttene stive av søle og kulde.

Med nedrullede blendingsgardiner satt de på kjøkkenet i lyset fra parafinlampa. Det knitret i veken, på ovnen sto en stor tekjele og varmet seg — Vanja hadde besluttet å vaske Serjosjka med varmt vann. Og Serjosjka trakk de bare føttene inn under seg og krøp inn til ovnen. Vinden slo mot vinduet og drysset millioner av små regndråper mot rutene. Raslingen fra regnet og vinden, som selv inne på kjøkkenet fikk flammen i lampa til å flakke, fortalte om hvor vondt en ensom vandrer nå hadde det ute på steppen og hvor godt det var å sitte sammen på det varme kjøkkenet.

Vanja satt barbent og med brillene på nesen og sa med den litt hule basstemmen:

— Jeg kan se ham for meg i det lille huset. Rundt omkring hyler stormen og bare ammen Arina Rodionovna*) er hos ham .... Snøstormen hyler, ammen sitter ved rokken, rokken snurrer, og i ovnen knitrer ilden. Jeg føler ham så godt, jeg er selv fra landet, og mor er også en enkel kvinne fra landet, akkurat som din .... Jeg kan huske huset vårt som det var i dag; jeg ligger på ovnen, jeg er seks år, og min bror Sasja er kommet fra skolen og sitter og lærer dikt utenat .... Ellers husker jeg hvordan sauene ble drevet hjemover, og jeg satte meg på et lam og brukte bastskoene for å skynde på det, og så kastet det meg av.

Vanja ble plutselig sjenert, tidde litt og tok så til å snakke igjen:

— Det er klart at det var en stor glede for ham når noen av vennene hans kom på besøk .... Jeg kan se for meg hvordan Pusjtsjin for eksempel kom til ham. Han hører bjellene. «Hva er det for noe?» tenker han. «Kanskje det er politiet som skal hente meg?» Men det er Pusjtsjin, hans venn ....

*) Arina Rodionovna var den store russiske dikter Pusjkins amme. Vanja snakker her om Pusjkin.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Eller så sitter de, ammen og han; langt borte ligger landsbyen begravd i snø, uten lys, dengang brukte de jo tyristikker. .... Husker du «Stormen dekker himmelen med mørke?» Du husker det sikkert. Jeg blir alltid rørt når jeg leser disse linjene.

Og Vanja reiste seg av en eller annen grunn opp foran Serjosjka og leste med hul stemme:

Du min ungdoms tro venninne,
drikk nå ut en skål med meg.
Vi blir lettere i sinnet,
glemmer livets tunge vei.

Syng meg sangen om en pike
fjernt et sted ved havets strand,
syng meg sangen om en pike
som en morgen hentet vann ....

Serjosjka satt stille, tett inn til ovnen. Øynene hans som var rettet mot Vanja hadde et strengt og ømt uttrykk. Lokket på tekjelen på ovnen tok til å danse og vannet boblet muntert.

— Nok med vers! Vanja kom liksom til seg selv. — Kle av deg! Jeg skal gi deg en førsteklasses vask, sa han muntert. — Nei, du, ta av alt, alt sammen, du behøver da ikke sjenere deg! Jeg har en god børste også.

Mens Serjosjka kledde av seg tok Vanja tekjelen fra ovnen, hentet fram en balje, satte den på en krakk og la fram et lite stykke dårlig vaskesåpe som det luktet vondt av.

— I landsbyen hos oss i Tambovguvernementet — nå er det Moskvadistriktet, Sjatskiområdet — var det en gammel mann. Han hadde hele livet vært badstubejent i Moskva, hos kjøpmann Sandunov, skjønner du, sa Vanja som satt skrevs over en krakk og sprikte med bare føtter. — Vet du hva det er — en badstubetjent? Vi kan si for eksempel at du er kommet til en badstu. Vi kan si at du er en fin herre, eller at du bare er for doven til å vaske deg selv, så leier du en badstubetjent, og han gnir og gnir deg, en slik faen med lange barter, — forstår du? Han, denne gamlingen, sa at han ikke hadde vasket mindre enn halvannen million mennesker i løpet av sitt liv. Og hva tror du? Han var stolt av det — så mange

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

mennesker hadde han gjort rene! Men du kjenner jo til menneskenes natur, — om en uke er de skitne igjen!

Serjosjka smilte, tok av seg resten av klærne, helte riktig varmt vann i balja og dyttet det harde, krøllete hodet fornøyd ned i vannet.

— Garderoben din er flott, sa Vanja som holdt på å henge de våte klærne opp over ovnen, — enda finere enn min .... Men jeg ser du forstår deg på sakene. Du kan slå ut vannet her i denne bøtta og ta nytt vann, og vær ikke redd for å sprute, jeg skal tørke opp.

Plutselig kom et litt grovt og samtidig underdanig smil fram i ansiktet hans. Han bøyde ryggen enda mer og lot hendene henge ned slik at de plutselig virket tunge og slitte. Basstemmen hans ble enda dypere og han sa:

— Snu Dem, Deres nåde, jeg skal ta et tak på ryggen ....

Serjosjka tok såpe på børsten uten å si noe, kastet et blikk på Vanja og brast i latter. Han ga børsten til Vanja og støttet hendene mot krakken. Han satte fram den brune, magre, men likevel muskuløse ryggen sin.

Vanja så dårlig i det svake lyset og skrubbet ham klosset på ryggen, og Serjosjka brummet plutselig nedlatende:

— Hva er dette for noe, min venn? Har du mistet kreftene dine? Eller er det dovenskap? Jeg er ikke fornøyd med deg, min venn ....

— Og hvordan er maten vi får? De får regne med det, Deres nåde! sa Vanja svært alvorlig med skyldbevisst basstemme.

Akkurat da ble kjøkkendøra lukket opp og Vanja med hornbrillene på nesen og med oppbrettede ermer og den nakne Serjosjka med ryggen full av såpeskum snudde seg. I døra sto faren til Vanja i trøye og underbukser. Han sto der høy og mager, hendene hang tungt ned, akkurat som Vanja nettopp hadde prøvd å få hendene sine til å henge ned. Han så på guttene med blasse øyne. Slik sto han en stund uten å si noe, så snudde han seg og gikk ut og lukket døra etter seg. De kunne høre hvordan føttene hans klasket bortover gangen og inn i rommet.

— Stormen gled over, sa Vanja rolig. Likevel gned han

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

ikke ryggen til Serjosjka så entusiastisk som før. — De kunne gjerne gi meg litt drikkepenger, Deres nåde!

— Gud vil belønne deg, svarte Serjosjka, ikke helt sikker på om en pleide å svare en badstubetjent på den måten. Han sukket.

— Ja .... Jeg vet ikke hvordan du har det, men det kommer til å bli vanskeligheter med foreldrene våre, sa Vanja alvorlig da Serjosjka ren, lyserød og glattkjemmet igjen satt ved bordet ved ovnen.

Men Serjosjka var ikke redd for vanskeligheter med foreldrene sine. Han så fraværende på Vanja.

— Har du en bit papir og en blyant? Jeg må gå straks. Jeg må notere noe, sa han.

Og så satt han og skrev mens den nærsynte Vanja lot som om han ryddet opp på kjøkkenet.

«Valja, jeg hadde aldri trodd at det ville gå slik inn på meg at du er dratt alene. Jeg tenker hele tiden: hvordan går det med deg? La oss aldri skilles, men gjøre allting sammen. Valja, hvis jeg dør, ber jeg om én ting: besøk min grav og send meg en vennlig tanke.»

På de bare føttene tilbakela han igjen hele veien gjennom «lille Sjanghaj», i den hylende vinden og det iskalde regnet — så gjennom parken til Tregata, for ved daggry å levere denne lappen til Valjas søster, Ljusia.

37. kapitel.

Tanken på moren ødela for Valja hele gleden ved turen over steppen den tidlige, overskyede morgenen sammen med Natalja Aleksejevna som geskjeftig beveget føttene i sportsskoene over den fuktige, glatte veien.

Det var den første selvstendige oppgaven forbundet med fare for henne personlig, men — mor, mor! .... Slik som moren stirret på henne da Valja med et uavhengig uttrykk sa at hun helt enkelt skulle gå og besøke Natalja Aleksejevna for noen dager! Så grusomt og egoistisk det måtte ha virket på moren — nå, da faren var borte, og hun var så ensom! .... Og hvis nå mor hadde mistanke om noe?

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Tosia Jeliseenko er lærerinne, hun er nabo til moren min, eller rettere sagt — Tosia og moren hennes bor sammen med mor i en to værelses leilighet. Hun har en sterk og uavhengig karakter og er mye eldre enn Dem. Og jeg vil si åpent at hun kommer til å bli skuffet over at jeg i stedet for en skjegget konspiratør kommer med en pen liten jente, sa Natalja Aleksejevna. Hun bekymret seg som vanlig bare om innholdet i det hun sa og brydde seg ikke det minste om hvilket inntrykk det gjorde. — Jeg kjenner Serjosjka godt som en alvorlig gutt, jeg stoler i visse ting mer på ham enn på meg selv. Siden Serjosjka har sagt at De kommer fra distriktets organisasjon, så må det være riktig. Og jeg vil hjelpe Dem. Hvis Tosia ikke er oppriktig nok mot Dem, får De henvende Dem til Kolja Sumskoj, — jeg er personlig overbevist om at han er hovedmannen etter Tosias oppførsel å dømme. De later riktignok overfor mor og moren til Tosia som om det er et kjærlighetsforhold mellom dem, men enda jeg på grunn av arbeidspresset ikke har klart å ordne mitt eget privatliv, har jeg god greie på slike saker. Og jeg vet at Kolja Sumskoj er forelsket i Lida Androsova, en kokett ung jente, sa Natalja Aleksejevna bebreidende, — men hun er også uten tvil medlem av organisasjonen deres, la hun til av en ren rettferdighetsfølelse. — Hvis det blir nødvendig at Kolja Sumskoj personlig trer i forbindelse med distriktets organisasjon, vil jeg benytte meg av min rett som lege ved arbeidskontoret og sykmelde ham for tre uker. Han arbeider ved en eller annen gruve.

— Og tyskerne tror på det De skriver? spurte Valja.

— Tyskerne! ropte Natalja Aleksejevna. — De ikke bare tror på hvert papir, de underordner seg ethvert papir bare det kommer fra en offisiell person .... Administrasjonen ved denne gruven er vår, russisk. Det er riktig nok som overalt en tysker der, en eller annen korporal, en riktig bikkje, som de alle sammen er forresten. Vi russere er så like for dem at de aldri vet hvem som er på arbeid og hvem ikke. Det er svært lett å narre dem ....

Alt gikk som Natalja Aleksejevna hadde sagt.

Valja ble nødt til å være i dette gruvestedet i to døgn. Det var et spredt, ukoselig sted med store bygninger som lig-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

net kaserner, digre, svarte slagghauger og stivnede gruvetårn uten noe grønt. Hun måtte tilbringe tiden blant mennesker som det var vanskelig å få til å tro at det bak de lange, mørke vippene og de gylne flettene sto Den unge gardes mektige autoritet.

Moren til Natalja Aleksejevna bodde i en gammeldags, litt hyggeligere del av stedet. Der var det til og med hager foran husene. Men hagene hadde alt visnet. Etter regnet var gatene fylt av en knedyp, rømmeaktig søle. Slik ville det vel fortsette helt til frosten kom.

Akkurat i de dagene dro en rumensk avdeling uavbrutt gjennom stedet i retning av Stalingrad. Kanonene og vognene med de magre hestene foran sto timevis i denne sølen, og kjørekarene som hadde stemmer som gjeterhorn bante på russisk så det hørtes overalt.

Tosia Jeliseenko var en ung jente på tre og tyve år. Hun var kraftig bygd, fyldig og vakker med svarte øyne som var lidenskapelige og uforsonlige. Hun sa rett ut til Valja at hun fordømte det illegale sentrum i distriktet fordi det ikke brydde seg om et slikt gruvested som gruvestedet Krasnodon. Hvorfor hadde ingen av lederne kommet til dem ennå? Hvorfor hadde de ikke sendt en ansvarlig mann som kunne lære dem å arbeide når de ba om det?

Valja mente at hun hadde rett til å si at de voksne som skulle arbeide illegalt i byen var arrestert og at hun representerte ungdomsorganisasjonen «Den unge garde» som arbeidet under ledelse av det illegale sentrum i Vorosjilovgrad.

— Og hvorfor har de ikke sendt et medlem av Den unge gardes stab? spurte Tosia, og det lynte i de harde øynene.
— Vi har også en ungdomsorganisasjon, la hun til med selvfølelse.

— Jeg kommer med oppdrag fra staben, sa Valja og løftet den røde overleppen stolt, — og å sende medlemmer av staben til en organisasjon som ikke på noen måte har gjort seg gjeldende ennå, det ville være forhastet og ikke konspirativt .... hvis De da forstår Dem det minste på det, la Valja til: det var iskald gift.

— Ikke har gjort seg gjeldende? ropte Tosia forarget.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Det var en fin stab som ikke har greie på hva organisasjonene driver med! Og jeg er ikke så dum at jeg vil fortelle hva vi driver med til et menneske vi ikke kjenner.

Kanskje de ikke hadde blitt enige i det hele tatt, disse pene, stolte, unge jentene hvis ikke Kolja Sumskoj hadde kommet dem til hjelp. Det var en ung gutt med et brunt, klokt ansikt og en kraftig nese. Han var full av gammel, nedarvet dristighet og sluhet og samtidig åpenhet. Det var nettopp det som gjorde ham så tiltalende.

Da Valja nevnte ham, lot Tosia riktignok som hun ikke kjente noen med det navn i det hele tatt. Men da sa Valja kaldt og rett ut at Den unge garde visste om den ledende rolle som Sumskoj spilte i organisasjonen, og hvis Tosia ikke satte henne i forbindelse med ham, ville Valja finne ham selv.

— Jeg skulle gjerne vite hvordan De ville finne ham, sa Tosia litt urolig.

— Gjennom Lida Androsova, for eksempel.

— Lida har ingen grunn til å se på Dem på en annen måte enn jeg.

— Desto verre .... Jeg skal selv lete etter ham, og da jeg ikke vet adressen hans, kan det hende at jeg ødelegger for ham.

Og Tosia Jeliseenko ga seg.

Alt så annerledes ut da de kom til Kolja Sumskoj. Han bodde helt i utkanten i et stort trehus, — bak huset begynte steppen. Faren hadde før vært kjørekar ved gruven og de levde nesten som på landet.

Sumskoj myste mens han hørte på de overlegne ordene fra Valja og de lidenskapelige forklaringene til Tosia og ba jentene bli med. De klatret opp en stige etter ham og kom opp på loftet. Duene svirret opp derfra, og noen satte seg på skuldrene og hodet til Sumskoj og prøvde også å sette seg på hendene hans. Og han satte fram hånden til en blendende hvit og ren due.

En kraftig bygd gutt som satt på loftet ble svært sjenert da han fikk se Valja som han ikke kjente, og la fort høy over noe ved siden av seg. Men Sumskoj gjorde tegn til ham at alt

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

var i orden. Han smilte og kastet høyet tilbake og Valja fikk se en radiomottager.

— Volodja Sjdanov .... Valja den ukjente, vel, sa Sumskoj uten å smile. — Vi tre her — Tosia, Volodja og mitt syndige jeg — vi tre leder organisasjonen her, sa han mens duene kurret omkring ham og kjelte med ham og plutselig liksom flammet opp med vingene.

Mens de snakket om Sumskoj kunne bli med Valja til byen, følte Valja at den andre gutten så på henne, og hun ble forvirret av dette blikket. Blant medlemmene av Den unge garde kjente hun en slik kraftkar, Kovaljov, som fordi han var så sterk og snill ble kalt for «tsaren» i utkanten av byen. Men denne gutten her var usedvanlig velbygd. Halsen var som støpt i bronse og han ga inntrykk av rolig og vakker styrke. Og uten selv å forstå hvorfor måtte Valja plutselig tenke på Serjosjka med de bare føttene. Og en slik lykkelig og øm smerte fór igjennom henne at hun tidde.

De gikk alle fire bort til en luke på loftet, og plutselig grep Kolja Sumskoj den hvite duen som satt på skulderen hans og slengte den av alle krefter opp mot den overskyede himmelen. Duene flakset opp fra skuldrene hans. Alle sto og så gjennom den skjeve gluggen og passet på den hvite duen. Den fløy høyt opp og forsvant inn i himmelen som en Guds ånd.

Tosia Jeliseenko slo ut med hendene, huket seg ned og satte i et hvin. Hun hvinte med et slikt uttrykk av lykke at alle så på henne og lo. Dette uttrykket av lykke både i stemmen og i øynene syntes å si til dem: «Dere tror at jeg er slem, se heller for en god jente jeg er!»

Morgenen fant Valja og Kolja Sumskoj ute på steppen på vei til byen. Alle skyene var som vasket vekk i løpet av natten. Solen stekte slik alt fra den gikk opp at det var tørt rundt omkring. Steppen lå der med uttørkede grasstrå, men likevel vakker i det tidlige høstlyset, med en farge av smeltet bronse. Tynne, lange spindelvev strakte seg gjennom luften. Tyske transportfly fylte steppen med motordur, — de fløy fremdeles i samme retning, mot Stalingrad, — og så ble det stille igjen.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Da de var kommet halvveis la Valja og Sumskoj seg ned i en skråning for å hvile. Sumskoj tente en sigarett.

Og plutselig hørte de en sang som spredte seg fritt over steppen, en sang som var så kjent at den straks vakte gjenklang i Valja og Sumskoj. «De mørke hauger sover ....» For dem, som bodde på Donetssteppen var det en kjær sang, men hvordan var den kommet hit denne morgenen? Valja og Kolja reiste seg på albuene og gjentok inne i seg ordene i sangen som stadig kom nærmere. Det var to stemmer som sang, en mannsstemme og en kvinnestemme, svært unge stemmer. Og de sang høyt som en utfordring til hele verden.

Valja gled fort opp på haugen, kikket opp, så stakk hun hele overkroppen fram og lo.

Bortover veien i retning mot dem kom Volodja Osmukhin og søsteren hans, Ljusia, hånd i hånd. De sang — eller rettere sagt brølte.

Valja styrtet nedover mot dem i full fart, slik som i barndommen. Sumskoj gikk langsomt etter uten å bli særlig forundret.

— Hvor skal dere?

— Til landsbyen, til bestefar, få tak i brød. Hvem er det som kommer etter deg?

— Det er en av våre, Kolja Sumskoj fra gruvestedet.

— Jeg kan presentere for deg enda en sympatiserende, min egen søster, Ljusia, — vi har hatt et lite oppgjør her ute på steppen, sa Volodja.

— Valja, du får dømme selv: er det ikke noe svineri, alle kjenner meg jo, og min egen bror skjuler alt for meg. Og jeg ser jo alt, jeg har til og med kommet over trykkerisats hos ham og en stinkende væske som han renser den med, han hadde renset en del, men ikke alt da det plutselig i dag .... Valja! Vet du hva som har hendt? ropte Ljusia plutselig og så på Sumskoj som var kommet bort til dem.

— Vent, sa Volodja alvorlig, — arbeiderne på fabrikken har sett det selv, de har også fortalt meg det .... Altså, de gikk forbi parken og så så de at det hang noen i porten i en svart frakk og med en lapp på brystet. Først trodde de at tyskerne hadde hengt en av våre. De går bort og ser på ham

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— det er Fomin. Nå, du vet, denne kjeltringen, Polizei en. Og på lappen står det: «Slik skal vi gjøre med alle som forråder vårt folk». Det var det hele .... Forstår du? hvisket Volodja.

— Det var et flott arbeid! ropte han. — To timer har han hengt der etterat det ble lyst! Det var jo hans post, det var ingen av Polizei'ene i nærheten. En masse folk har sett ham, i dag blir det ikke snakket om annet i hele byen.

Hverken Volodja eller Valja visste noe om at staben hadde besluttet å ta livet av Fomin, de kunne ikke engang tenke seg muligheten av en slik beslutning. Og Volodja var overbevist om at det var den illegale bolsjevikiske organisasjon som hadde gjort det. Men Valja ble plutselig så blek at det syntes til og med gjennom den brune huden.

— Og vet du om det har gått bra for våre, det har ikke kostet noen ofre? spurte hun og kunne så vidt bevege leppene.

— Glimrende! ropte Volodja. — Ingen vet det minste og alt er i orden. Men hjemme hos meg er alt en suppe .... Mor er overbevist om at det er meg som har hengt denne kjeltringen og er begynt å spå at jeg også kommer til å bli hengt. Jeg puffet til Ljusia og sa: «Du ser at mor ikke hører godt, og at hun har feber, i det hele tatt er det på tide vi drar til bestefar.»

— Kolja, kom, sa Valja pluselig til Sumskoj.

Resten av veien holdt Valja på å slite ut Kolja så fort gikk hun, og han visste ikke hvordan han skulle forkare den forandringen som hadde foregått med henne.

Så klapret hælene hennes oppover trappa hjemme og Sumskoj gikk forlegen etter henne inn i spisestua.

I spisestua satt Maria Andrejevna i en mørk kjole som satt trangt på den fyldige kroppen og den lille, bleke Ljusia med det lyse, gylne håret som falt ned over skuldrene, stille og stivt overfor hverandre som om de var i selskap.

Da Maria Andrejevna fikk se Valja reiste hun seg fort. Hun skulle til å si noe, men mistet pusten. Så styrtet hun mot datteren, så et øyeblikk mistenksomt på henne og Sumskoj. Så kunne hun ikke beherske seg lenger og tok til å kysse henne som vanvittig. Og først nå forsto Valja at moren følte det samme som moren til Volodja. Hun trodde at hun, Valja Borts,

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

hadde vært med å ta livet av Fomin og derfor hadde holdt seg vekk disse dagene.

Valja glemte Sumskoj som sto forvirret i døra, og så på moren med et nølende uttrykk.

Så gikk Ljusia taus bort til Valja og rakte henne en lapp. Valja tok lappen mekanisk og fikk ikke tid til å lese den engang, hun kjente bare igjen skriften. Et barnslig, lykkelig smil lyste opp i det brune, støvete ansiktet. Hun så fort opp på Sumskoj og ble helt rød. Hun grep moren i hånden og dro henne inn i det andre rommet.

— Mor! sa hun. — Mor! Det som du tror, det er bare tøys. Men ser du da ikke, forstår du ikke hva vi, jeg, kameratene mine, lever for? Forstår du virkelig ikke at vi ikke kan leve på noen annen måte? Mor! sa Valja lykkelig og rød i ansiktet og så rett på moren.

Det sunne, rødkinnede ansiktet til Maria Andrejevna ble blekt.

— Valja! Gud beskytte deg! sa Maria Andrejevna som hele livet igjennom, både på skolen og utenfor skolen, hadde drevet med antireligiøs opplysning. — Gud beskytte deg! sa hun og brast i gråt.

38. kapitel.

Det er tungt for foreldre som ikke kjenner den åndelige verden som barna deres lever i, som ser at barna er med på en hemmelighetsfull og farlig virksomhet uten å være i stand til å trenge inn i deres verden og forby denne virksomheten.

Alt da de drakk te om morgenen forsto Vanja på det morske ansiktet til faren at stormen nærmet seg. Og stormen brøt løs da søsteren Nina som hadde vært ved brønnen og hentet vann hadde med seg nyheten om at Fomin var blitt drept.

Farens ansikt ble blekt og kjevene ble harde i de magre kinnene.

— Vi kan sikkert få bedre informasjoner hjemme, sa han giftig uten å se på sønnen — han likte noen ganger å bruke

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

ord som «informasjon». — Hvorfor sier du ikke noe? Fortell. Du står jo nærmest så å si, sa han lavt.

— Nærmest til hvem? Til politiet kanskje? sa Vanja og ble blek.

— Hvorfor kom Tjulenin i går? På en slik tid?

— Hvem er det som bryr seg om tiden nå! Som om ikke Nina går på stevnemøter på den tiden! Han kom for å prate, det er ikke første gang.

— Lyv ikke! hvinte faren og slo hånden i bordet. — Det er fengselsstraff for det! Hvis ikke han tenker på sitt eget hode, hvorfor skal så vi, dine foreldre, stå til ansvar for det?

— Det er ikke det du skal snakke om, far, sa Vanja lavt og reiste seg uten å bry seg om at faren slo hånden i bordet og skrek: «Jo, nettopp det!» — Du vil vite om jeg er med i en illegal organisasjon? Det er det du vil vite. Jeg er ikke det. Og om Fomin har jeg først fått høre nå fra Nina. Men jeg vil si: det har han godt av, den skurken! Som du hører Nina fortelle har også andre sagt det. Og du tenker det samme. Men jeg vil ikke skjule at jeg hjelper våre folk så godt jeg kan. Alle må vi hjelpe dem, og jeg er medlem av komsomol. Og jeg har ikke fortalt deg og mor om det for ikke å gjøre dere urolige.

— Hører du, Nastasia Ivanovna? Faren så nesten vilt på moren med de hvite øynene sine. — Det er han som bekymrer seg om oss! .... Du eier ikke skam! Jeg har arbeidet for dere hele livet igjennom .... Har du glemt hvordan vi bodde, tolv familier sammen lå på golvet, alt i alt åtte og tyve unger? For deres, for barnas skyld, har jeg og din mor brukt opp alle våre krefter. Se på henne .... Alexander fikk ikke gå videre på skolen, Nina heller ikke, du fikk alt, og du legger selv repet om din egen hals. Se på mor! Hun har grått ut øynene for din skyld, men du ser jo ingenting.

— Og hva skal jeg gjøre etter din mening?

— Gå og ta arbeid! Nina arbeider, det kan du også gjøre. Hun er regnskapsfører og hun arbeider som alminnelig arbeider, og hva er du?

— Hvem skal jeg arbeide for? Tyskerne? Så de dreper flere av våre? Når våre kommer blir jeg den første som tar

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

arbeid .... Din sønn og min bror er i Den røde armé og du sier til meg at jeg skal gå og hjelpe tyskerne så de dreper ham fortest mulig! sa Vanja forbitret.

Nå sto de oppreist overfor hverandre.

— Og hva skal vi spise? skrek faren. — Og blir det bedre kanskje når den første du hjelper selger hodet ditt? Selger det til tyskerne! Du kjenner ikke menneskene i vår egen gate engang. Hva tenker de? Jeg vet det! De har sine egne bekymringer, de tenker på seg selv. Bare du alene bekymrer deg for alle!

— Det er ikke sant! .... Tenkte du på din egen fordel da du var med på å evakuere statens eiendom?

— Det er ikke meg vi snakker om.

— Jo, det er deg! Hvorfor tror du at du er bedre enn andre mennesker? sa Vanja, støttet seg mot bordet og bøyde hårdnakket hodet med hornbrillene. — Fordel! Hver for seg selv! .... Men jeg spør deg: hvilken fordel var det for deg den gangen da du alt hadde fått oppgjør, da du visste at du skulle bli her og at det kunne skade deg. Hvilken fordel hadde du da du, syk som du var, evakuerte andres eiendom, ikke sov om nettene? Er det bare deg alene som er slik? Til og med vitenskapen motbeviser det!

Søsteren Nina, som fordi det var .søndag var hjemme på denne tiden av dagen, satt på senga med rynket panne og så ikke på de andre. Og som vanlig var det umulig å forstå hva hun tenkte. Og moren, som tidlig var blitt gammel, en snill og svakelig kone som hele livet ikke hadde opplevd annet enn arbeidet ute på markene og slitet ved ovnen, — moren var mest redd for at faren skulle bli sint og kaste ut og forbanne Vanja. Og når faren snakket nikket hun innsmigrende til ham for å bløtgjøre ham. Og når sønnen snakket så hun igjen på mannen sin med et falsk smil, blunket og foreslo liksom likevel å lytte til det Vanja sa og tilgi ham, enda de begge to forsto hvor ufornuftig han snakket.

Faren sto midt i rommet med en lang jakke over den utvaskede skjorta, med tøfler på de litt krumme, gamle bena og i bukser som var slitt på knærne. Han presset nevene krampaktig mot brystet, så senket han hendene hjelpeløst og skrek:

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Det er ikke vitenskapen jeg snakker om, men livet!

— Og kommer ikke vitenskapen fra livet? .... Ikke du alene, men andre mennesker også søker etter rettferdighet! sa Vanja uventet hissig. — Og du skammer deg for å anerkjenne det gode i deg!

— Jeg har ikke noe å skamme meg over!

— Da får du bevise at jeg ikke har rett! Med skrik får du ikke overbevist meg. Jeg kan føye meg, tie stille — det er sant. Men jeg kommer likevel til å gjøre det samvittigheten sier jeg skal gjøre.

Det var som faren knakk over med en gang, og de blasse øynene hans ble matte.

— Se her, Nastasia Ivanovna, sa han med pipende stemme, — nå har vi lært opp sønnen vår .... Lært ham opp og nå trenger han oss ikke mer. Farvel! .... Han slo ut med hendene og gikk.

Moren trippet ut etter ham. Nina satt på senga og tidde uten å løfte hodet.

Vanja gikk urolig fra det ene hjørnet til det andre. Til slutt satte han seg uten å være kvitt samvittighetsnaget. Han prøvde som før i tiden å lette sitt sinn i et brev på vers til broren:

Min trofaste og gode venn
Min vakre broder Sasja ....

Nei:

Min beste venn, min kjære bror ....

Nei, brevet på vers ville ikke bli til. Og han kunne heller ikke få sendt det til broren.

Og da forsto Vanja hva han måtte gjøre: han måtte dra til Klava i Nisjnjaja Aleksandrovka.

Jelena Nikolajevna led dobbelt fordi hun ikke selv greidde å avgjøre om hun skulle prøve å hindre Oleg i det han drev med eller hjelpe ham. Hun ble som alle mødre dag ut og dag inn plagd av uro og frykt for ham. Hun mistet evnen til å handle, hun ble søvnløs og forpint. Noen ganger fikk denne frykten helt dyrisk karaker: hun hadde lyst til å styrte seg

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

over Oleg, rive ham vekk fra den uhyggelige skjebne som han holdt på å skape for seg selv.

Men hun hadde selv de samme trekkene som mannen, stefaren til Oleg, hennes eneste dype og virkelige kjærlighet i livet. Hun selv følte kamplysten flamme så sterkt i seg at hun ikke kunne la være å føle seg enig med sønnen.

Ofte følte hun seg krenket: hvordan kunne han være hemmelighetsfull overfor henne, hans egen mor, han hadde jo alltid vært så åpen, så kjærlig, så lydig! Særlig krenket det henne at bestemor Vera, hennes mor, også syntes å være med i sammensvergelsen og også skjulte noe for henne. Til og med broren, Kolja, var etter alt å dømme med. Men hvem av alle mennesker på jorden kunne forstå Oleg bedre enn henne, dele hans virksomhet og tanker, beskytte ham med kjærlighetens makt i en ond time? Og en sannferdig stemme hvisket til henne at Oleg skjulte seg for henne for første gang nettopp fordi han ikke var sikker på henne.

Som alle unge mødre så hun mest de gode sidene hos sitt eneste barn, men hun kjente ham virkelig godt.

Fra det øyeblikk da flygebladene med den hemmelighetsfulle underskrift «Den unge garde» var begynt å dukke opp i byen, tvilte Jelena Nikolajevna ikke på at Oleg ikke bare deltok i denne organisasjonen, men også spilte en ledende rolle i den. Hun var urolig og stolt, men hun syntes ikke hun kunne oppfordre Oleg til å betro seg til henne.

Bare en gang spurte hun liksom tilfeldig:

— Hvem er du mest sammen med nå?

Han ledet med en forbløffende behendighet samtalen over på Lena Posdnysjeva som de en gang før hadde snakket om og sa sjenert:

— Jeg er v-venner med Nina Ivantsova ....

Og av en eller annen grunn gikk moren med på dette og sa:

— Og Lena?

Han tok taus fram dagboka si og ga den til moren. Og moren leste der alt Oleg nå tenkte om Lena Posdnysjeva.

Men denne morgenen da hun av naboene, av Saplins, fikk høre om Fomin, holdt hun på å hyle høyt som et dyr. Hun

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

behersket seg og la seg på senga. Og bestemor Vera sto rak og hemmelighetsfull som en mumie og la et kaldt håndkle på pannen hennes.

Jelena Nikolajevna mistenkte ikke et øyeblikk Oleg for å ha vært med på denne henrettelsen. Men var det en slik verden han beveget seg i, var kampen så grusom? Og hvordan var straffen som ventet ham? .... I sitt sinn hadde hun fremdeles ikke noe svar å gi Oleg, men hun måtte da endelig få brutt ned denne uhyggelige, hemmelighetsfulle stemningen — en kunne ikke leve slik!

Og på samme tid satt Oleg på senga i skjulet, som alltid ordentlig kledd, ren og brun som alltid. Han satt med hodet trukket inn mellom skuldrene. den ene skulderen var litt høyere enn den andre. Og overfor ham satt Kolja Sumskoj, brun og smidig, med en kraftig nese. De spilte sjakk.

De var helt oppslukt av spillet, bare fra tid til annen utvekslet de slike replikker at en utenforstående hadde trodd at han hadde å gjøre med drevne skurker.

Sumskoj: Der ved stasjonen er det et kornlager .... Så snart kornet var kjørt dit, sørget Kolja Mironov og Palaguta for at det kom skadedyr i det ....

Taushet.

Kosjevoj: Er alt kornet høstet inn?

Sumskoj: De tvinger oss til å høste det .... Men det står mest i såter og vi har ikke noe å treske det med og kjøre det bort med.

Taushet.

Kosjevoj: Sådene må svis av .... Tårnet ditt er i fare!

Taushet.

Kosjevoj: Det er bra at dere har folk i sovjetbruket. Vi i staben har snakket om det og besluttet at vi må absolutt ha grupper i landsbyene. Har dere våpen?

— Lite.

— Dere må samle mer.

— Hvor skal en samle det da?

— På steppen. Og stjel hos dem, — de er likegyldige.

Sumskoj: Unnskyld, sjakk ....

Kosjevoj: Det kommer du til å betale for, din angriper.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Det er ikke jeg som er angriper.

— Og så skryter du som en annen satellit!

— Det er snarere en fransk stilling jeg er i, sa Sumskoj med et smil.

Taushet.

Sumskoj: Unnskyld hvis det er galt å spørre: han derre .... er ikke hengt uten at dere var med på det?

Kosjevoj: Hvem vet ....

— Fint, sa Kolja tydelig fornøyd. — Jeg synes i det hele tatt det lønner seg å drepe flere av dem, bakfra for eksempel. Og ikke så mye tjenerne som herrene.

— Det lønner seg absolutt. De er likegyldige.

— Vet du, jeg tror jeg gir opp, sa Sumskoj. — Stillingen er håpløs, og det er på tide jeg drar hjem.

Oleg la sjakkbrettet pent sammen, så gikk han bort til døra, kikket ut og kom tilbake igjen.

— Avlegg eden ....

Uten overgang fra sjakkspillet sto de rett overfor hverandre med armene langs kroppen og så fram for seg med et naturlig og enkelt uttrykk. De var like høye, Oleg var bare bredere over skuldrene.

Sumskoj tok en liten papirlapp opp av lomma og ble blek.

— Jeg, Nikolaj Sumskoj, sa han med dempet stemme, — trer inn i Den unge gardes rekker. Jeg sverger høytidelig foran alle mine våpenfeller, foran vårt land som har lidd så meget, foran hele vårt folk .... Han ble så grepet at stemmen fikk en metallklang. Men han var redd for at stemmen kunne høres ute og dempet den. — Men hvis jeg bryter denne hellige ed under tortur eller på grunn av feighet, så skal mitt navn og min familie være forbannet i all evighet, og jeg selv skal ta imot den strengeste straff fra mine kameraters hånd. Blod for blod, død for død!

— Jeg gratulerer deg .... Fra i dag av tilhører ditt liv ikke deg, men partiet og hele folket, sa Oleg beveget og trykket hans hånd. — Du skal ta imot eden fra hele gruppen i gruvestedet ....

Hovedsaken — det var å komme inn i huset etter at mor

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

hadde sovnet eller lot som hun sov, kle stille av seg og legge seg. Da behøvde han ikke å vende blikket bort fra de klare og forpinte øynene hennes, og han behøvde ikke å late som ingenting hadde forandret seg i livet hans.

Han gikk på tå og følte selv hvor stor han var, kom inn på kjøkkenet, lukket døra forsiktig opp og gikk inn i rommet. Lemmene var som vanlig for vinduene og blendingsgardinene var nede. I dag var det blitt fyrt i ovnen, — det var uutholdelig varmt i huset. Parafinlampa var satt på en hvelvet blikkboks, både for at den ikke skulle skitne til duken og for at den skulle stå høyere. Den fikk de kjente gjenstandene til å tre fram av mørket.

Moren som alltid var så ordentig satt nå på senga som var gjort i stand for natten. Hun hadde kjole på seg og håret var satt opp. Hendene var foldet og presset sammen mellom knærne.

Så stille det var i huset! Onkel Kolja, som nå nesten hele dagen var hos sin venn ingeniør Kistrinov, var kommet tilbake og var sovnet, og Marina sov også, og den lille nevøen hadde sikkert sovnet for lenge siden. Bestemor Vera sov også, og snorket ikke engang. En kunne ikke engang høre klokka tikke. Det var bare mor som ikke sov. Vakre mor!

Men hovedsaken — det var ikke å gi etter for sine følelser .... En måtte gå forbi slik, taus og på tåspissene og legge seg. Og så kunne en med en gang late som en sov ....

Stor og tung kom han på tåspissene bort til moren, falt på kne foran henne og skjulte ansiktet i fanget hennes. Han kjente hendene hennes på kinnene, følte varmen fra henne og den nesten umerkelige, liksom fjerne lukten av jasmin og en annen, litt bitter lukt ....

— Kjære, vakre mor! Kjære, vakre mor! hvisket han og det lyste opp i øynene hans. — Du forstår jo alt, alt .... Kjære, vakre mor ....

— Jeg forstår alt, hvisket hun, bøyde hodet ned til ham og så vekk.

Han søkte øynene hennes og hun skjulte dem i det silkebløte håret hans og hvisket, hvisket:

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Alltid .... over alt .... Ikke vær redd .... vær sterk .... falken min .... til det siste åndedrett ....

— Det får være, det får være .... Vi må sove .... hvisket han. — Vil du at jeg skal slippe det ut?

Og som i barndommen kjente han etter i håret hennes og tok ut hårnålene den ene etter den andre. Hun skjulte ansiktet og bøyde hodet stadig lenger ned, men han tok ut alle nålene og befridde flettene hennes og de spredte seg og falt med en lyd som modne epler falt i hagen — og dekket til hele mor.

39. kapitel.

En utenforstående mann — hvis det hadde vært mulig at det fantes en slik mann, — som kom til landsbyene i de områdene som var besatt av tyskerne, ville bli slått av det han fikk se. Han ville møte hundrer av brandtomter. I steden for landsbyer og gårder var det bare piper og forkullede rester igjen, og en ensom katt i solen på en halvveis nedbrent trapp overgrodd av ugras. Og han ville møte landsbyer hvor det ikke hadde vært en tysker en gang, hvis en ikke skal regne med tilfeldige soldater som kom innom på plyndringstokter.

Men det fantes også landsbyer hvor tyskerne hadde innrettet seg slik det passet dem best, hvor det hverken var mer eller mindre direkte krigsplyndring enn historien hadde fastsatt for det tyske militære herredømme. På samme måte var det med all slags voldshandlinger og udåder — tyskernes herredømme trådte her fram i sin mest rendyrkede form.

Nettopp til denne gruppen av landsbyer hørte Nisjnjaja Aleksandrovka hvor Klava Kovaljova og moren hennes hadde funnet tilflukt hos noen slektninger på morens side.

Kosakken som de bodde hos var en bror av moren. Før tyskerne kom hadde han vært en alminnelig kolkhosbonde. Han var ikke brigadeleder, heller ikke ansatt i landsbyens kooperative forretning, men en helt alminnelig kolkhosbonde som sammen med familien sin arbeidet i brigadene og levde av

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

det de fikk som betaling for de arbeidsdagene de ytet, og det som de avlet på deres eget jordstykke.

Og Ivan Nikanorovitsj, onkelen til Klava, og hele familien hans opplevde da tyskerne kom hverken mer eller mindre enn det som historien hadde bestemt for en alminnelig bonde under det tyske herredømmet. De ble plyndret da den tyske armé dro igjennom. Plyndret i den utstrekning som tyskerne fikk tak i det de hadde — det vil si svært grundig plyndret, men ikke fullstendig ribbet. For det finnes ingen bonde i verden som har en så århundrelang øvelse i å gjemme bort det han har i onde tider som den russiske bonden.

Etter at arméen var dratt igjennom og den nye orden — Ordnung — begynte å bli opprettet, fikk Ivan Nikanorovitsj, som alle andre, beskjed om at all jord som kolkhoset i Nisjnjaja Aleksandrovka hadde dyrket og brukt, nå som all annen jord skulle bli den tyske stats eiendom. Men! sa den nye orden — Ordnung — gjennom Reichskommissaren i Kiev, denne jorden som det hadde kostet så mange anstrengelser og prøvelser å slå sammen til et kolkhos, skulle nå igjen deles opp i små stykker som skulle brukes av hver kosakk for seg. Men! Dette skritt ville først bli tatt når alle bøndene og kosakkene hadde sine egne jordbruksredskaper og sin egen trekkraft. Og da de nå ikke kunne ha det, skulle jorden drives som før, men som tysk eiendom. Og det ville bli innsatt en fogd, en russer, men innsatt av tyskerne — og han ble innsatt. Og bøndene skulle deles opp i grupper på ti gårder, og hver gruppe skulle ledes av en russer, men innsatt av tyskerne — og lederne ble innsatt. Og for arbeidet på denne jorden skulle bøndene få brød etter bestemte normer. Og for at de skulle arbeide godt, skulle de være klar over at bare de som nå arbeidet godt, siden ville få sitt eget jordstykke.

Det skulle arbeides godt på dette store jordstykket, men den tyske stat kunne hverken skaffe maskiner eller drivstoff til maskinene, og de kunne ikke skaffe hester. Bøndene måtte greie seg med ljåer, sigder og hakker, og som trekkraft måtte de bruke sine egne kuer. Og de som sparte kuene, de kunne neppe gjøre regning med å få jord til eget bruk i fremtiden. Enda en slik arbeidsmåte krevde særlig mye arbeidskraft, prøvde

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

de tyske myndighetene ikke å bevare arbeidskraften. De gjorde tvert imot alt for å sende den friskeste og mest arbeidsdyktige delen av befolkningen til Tyskland.

Da den tyske stat nå ikke kunne ha oversikt over sitt behov av kjøtt, melk og egg, ble det i første omgang i Nisjnjaja Aleksandrovka tatt én ku fra hver femte gård og en gris fra hver gård. Dessuten 50 kilo poteter, tyve egg og tre hundre liter melk fra hver gård. Men! Da det var mulig at det trengtes mer, og dette behovet oppsto virkelig stadig, kunne ikke kosakkene og bøndene slakte dyrene til eget bruk, og hvis de i et nødstilfelle fikk svært god lyst til å slakte en gris, så kunne fire gårder gå sammen om å slakte den. Men de var i dette tilfelle nødt til å levere tre griser til den tyske stat.

For å ta alt dette fra Ivan Nikanorovitsj og de andre i landsbyen var det foruten lederne for gruppene på ti gårder og fogden blitt opprettet et landbrukskommandantur med Sonderführer Sanders i spissen. Og Sonderführeren reiste på grunn av det varme klima omkring i landsbyene i uniformsjakke og korte bukser, akkurat som løytnant Sprick. Og kosakk-kvinnene korset seg og spyttet når de så ham, som om det var selve djevelen. Dette landbrukskommandantur sto under et enda mer omfattende kommandantur for kretsen under ledelse av Sonderführer Glücker. Denne gikk riktignok med lange bukser, men han satt så høyt oppe at han aldri steg ned derfra. Og dette kommandantur sto i sin tur under «Landwirtschaftsgruppe», eller forkortet Gruppe «La», under ledelse av major Stander. Denne gruppen sto så uendelig høyt at det helt enkelt var ingen som så den, men også denne gruppen var bare en avdeling av Wirtschaftskommando 9, eller forkortet «Wikdo 9», under ledelse av doktor Lüde. Og Wirtschaftskommando 9 var på den ene side underordnet Feltkommandanturet i Vorosjilovgrad, det vil helt enkelt si gendarmeriet, og på den annen side hovedledelsen for statens eiendom ved selve Reichskommissaren i byen Kiev.

Ivan Nikanorovitsj og de andre i landsbyen følte over seg denne stigen som besto av udugelige kjeltringer som snakket et uforståelig språk og var mer og mer overlesset med titler jo høyere opp de kom. De måtte skaffes mat, og en fikk hver

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

dag kjenne fruktene av deres virksomhet på sitt eget skinn. Men bøndene forsto snart at de tyske myndighetene ikke bare var rå og brutale, det var klart med en gang, — men også at det ikke var noe alvor i dem, at de var kjeltringer, og en kunne si dumme.

Og så begynte Ivan Nikanorovitsj og de andre i landsbyen, akkurat som folk i landsbyene i nærheten — Gundorovskaja, Davydovo, Makarov Jar og andre — å oppføre seg mot de tyske myndighetene slik som en kosakk med respekt for seg selv kan og må behandle dumme myndigheter, — de tok til å bedra dem.

Bedrageriet gikk mest ut på at en lot som en arbeidet i steden for å arbeide virkelig og at en ødela, — eller hvis det var mulig stjal med seg hjem — det som ble produsert. Dessuten ble fé og fugl og mat gjemt bort og holdt unna. Og for at det skulle være lettere å lure tyskerne, prøvde kosakkene og bøndene å få sine folk inn som fogder og gruppeledere. Som alle umenneskelige makter fant tyskerne nok udyr som de kunne sette inn som fogder, men, som det heter, et menneske er ikke evig. Det fantes en fogd, og så var han borte igjen — sporløst forsvunnet.

Klava Kovaljova var atten år gammel og hun var fjern for alt dette. Hun led bare under at det var så ufritt å leve, at hun ikke kunne fortsette å lese, at hun ikke hadde noen venninner og at hun ikke visste hvordan det var med faren. Og hun pyntet på livet med drømmer om Vanja. Drømmene hadde en svært klar, livsnær form — når alt dette rotet engang var over, skulle de gifte seg, og de skulle få barn, og de skulle leve så godt sammen med barna.

Hun pyntet også på livet ved å lese bøker. Men det var svært vanskelig å skaffe bøker i Nisjnjaja Aleksandrovka. Og da hun fikk høre at det var kommet en ny lærerinne til landsbyen, innsatt av de nye myndighetene, i steden for den gamle som hadde rukket å evakuere, besluttet Klava at det ikke ville gjøre noe om hun ba denne lærerinnen om bøker.

Lærerinnen bodde på skolen, i det rommet der den gamle lærerinnen hadde bodd, hun brukte til og med møblene og tingene hennes. Nabokonene pratet om det. Klava banket på

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

og lukket opp døra med den kraftige hånden sin uten å vente på svar. Og da hun var kommet inn i rommet som lå på skyggesiden og hadde gardiner for vinduene, fikk hun øye på lærerinnen. Lærerinnen sto fremoverbøyd halvveis med ryggen til Klava og holdt på å børste støvet fra vinduskarmen med en fuglevinge. Hun snudde hodet og plutselig krøp det ene øyebrynet hennes oppover, og hun vek tilbake. Så rettet hun seg opp igjen og så oppmerksomt på Klava.

— De ....

Hun snakket ikke ut, et skyldbevisst smil kom fram i ansiktet hennes og hun gikk mot Klava.

Det var en slank, blond kvinne, klædd i en enkel kjole, med et direkte, nesten strengt blikk i de grå øynene, med et skarpt drag rundt munnen, som ble særlig pen når ansiktet lyste opp i et enkelt, klart smil.

— Skapet hvor skolens bibliotek var, er blitt ødelagt, tyskerne har bodd i skolen. En kan finne løse blader fra bøkene på et sted hvor de absolutt ikke hører hjemme, men det er noe igjen, vi skal se etter sammen, sa hun. Hun uttalte setningene så riktig og pent som bare gode russiske lærerinner kan. — Er De herfra?

— Ja, en kan kanskje si det, sa Klava nølende.

— Hvorfor sier De det?

Klava ble forvirret.

Lærerinnen så henne rett i ansiktet.

— Vi får sette oss.

Klava ble stående.

— Jeg har sett Dem i Krasnodon, sa lærerinnen.

Klava så taus på henne.

— Jeg trodde De var reist, sa lærerinnen og smilte det klare smilet sitt.

— Jeg har ikke reist noen steder.

— Da fulgte De altså noen.

— Hvordan vet De det? Klava så på henne fra siden med skrekk og forundring.

— Jeg vet det .... Men De må ikke bli sjenert .... De tror sikkert: hun er kommet fra tyskerne og ....

— Jeg tror ikke noen ting.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Jo. Lærerinnen lo, hun ble til og med rød i ansiktet.
— Hvem var det De fulgte da?
— Far.
— Nei, ikke far.
— Jo, far.
— Nå vel, og hvem er Deres far?
— Han er ansatt i trusten, sa Klava og ble mørkerød i ansiktet.
— Sett Dem, ikke sjener Dem for meg.
Lærerinnen rørte Klava lett og vennlig ved hånden. Klava satte seg.
— Er Deres venn reist?
— Hvilken venn? Klava fikk til og med hjertebank.
— Ikke skjul det, jeg vet alt. Det strenge uttrykket var helt forsvunnet fra øynene til lærerinnen, de strålte av en vennlig og utfordrende latter.
«Jeg sier ingen ting om du dreper meg!» tenkte Klava, som plutselig ble forbitret.
— Jeg vet ikke hva De snakker om .... Det er ikke pent av Dem! sa hun og reiste seg.
Lærerinnen klarte ikke å beherske seg lenger, hun lo høyt og gned seg fornøyd i de brune hendene. Hun bøyde det blonde hodet.
— Kjære Dem .... De får tilgi meg .... De har hjertet utenpå, sa hun. Hun reiste seg fort og grep Klava i skuldrene, trakk henne nærmere med en sterk bevegelse og presset henne lett inn til seg. — Jeg spøker bare. De behøver ikke å være redd for meg. Jeg er en alminnelig russisk lærerinne — vi må jo leve, og det er ikke nødvendig å lære barna onde ting, selv om tyskerne er her.
Det banket hardt på døra.
Lærerinnen slapp Klava, og gikk raskt til døra og åpnet den litt.
— Marfa .... sa hun lavt og glad.
En høy, kraftig bygd kvinne med et blendende hvitt skaut på hodet og med brune, bare føtter og en bylt under armen kom inn i rommet.
— Goddag, sa hun og kastet et spørrende blikk på Klava.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Vi er omtrent naboer, men først nå har jeg kommet meg til å besøke Dem! sa hun høyt til lærerinnen og smilte med sterke tenner.

— Hva heter De? .... Klava! Jeg skal følge Dem til klasseværelset og så får De finne Dem en bok som passer. Men ikke gå, jeg blir snart ledig.

— Nå? Hvordan er det? spurte Katja opphisset da hun kom tilbake til Marfa.

Marfa satt med den store, arbeidsslitte, brune hånden foran øynene, en bitter rynke kom fram rundt leppene som ennå var unge.

— Jeg vet ikke om jeg skal gråte eller være glad, sa hun og tok hånden fra ansiktet. — Det er kommet en gutt til meg fra Pogorelyj, han sier at min Gordej Kornienko er i live, han er fange. Katja, gi meg et godt råd! sa hun og løftet hodet. — I Pogorelyj, i skogen, arbeider fanger under bevoktning, det er seksti stykker av dem, de hugger trær for arméen, og min Gordej er der. De bor i en brakke, de kan ikke gå noen steder .... Han er helt utsultet. Hva skal jeg gjøre? Skal jeg dra dit?

— Hvordan har han fått gitt deg beskjed?

— Det er også frie som arbeider der. Det falt seg slik at han fikk anledning til å hviske det til en fra landsbyen vår. Og tyskerne vet ikke at han er herfra.

Katja så en stund taus på henne. Det var et av de tilfeller i livet da det ikke er mulig å gi et råd. Marfa kunne komme til å bo i denne Pogorelyj i ukevis og slite seg helt ut — og likevel ikke få se mannen sin. I beste tilfelle kunne de se hverandre på avstand, men det ville bare gjøre det enda verre for mannen hennes. Og hun kunne ikke engang få gitt ham noe mat, en kunne jo tenke seg hvordan denne brakken for krigsfanger var!

— Gjør som din samvittighet sier.

— Ville du dra dit? spurte Marfa.

— Jeg ville dra, sa Katja med et sukk. — Og du kommer til å dra. Men det er til ingen nytte.

— Det er det jeg også sier — det er ingen nytte i det .... Jeg drar ikke .... sa Marfa og la hånden foran øynene.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Vet Kornej Tikhonovitsj om det?

— Han sier at hvis vi hadde en partisanavdeling, kunne vi befri dem.

Katja spurte ikke engang etter Protsenko. Hun visste at når Marfa ikke sa noe om ham, var det ikke noe nytt.

Klava sto foran bokskapet, det var bøker hun hadde lest som barn, og det var trist å treffe barndomsvennene sine nå. Det var trist å se på de svarte, tomme pultene. Kveldssolen falt på skrå inn gjennom vinduene, og det stille lyset var som et trist og modent avskjedssmil. Klava var ikke engang nysgjerrig lenger etter å få greie på hvor lærerinnen kjente henne fra, så trist syntes Klava det var å leve i verden.

— Har De funnet noe? Lærerinnen så rett på Klavt. Den skarpe munnen var presset sammen, men et sted fjernt i de grå øynene var det et trist uttrykk. — De ser, livet skiller oss noen ganger grusomt fra hverandre, sa hun. — Men når vi er unge ødsler vi med livet, vi vet ikke at det som blir gitt oss, det blir gitt for hele livet .... Hvis jeg igjen kunne bli slik som Dem, ville jeg vite det. Men jeg kan ikke engang få Dem til å forstå det .... Hvis Deres venn kommer må De presentere ham for meg.

På denne måten førte skjebnen Vanja Semnukhov sammen med Katja — kona til Protsenko.

— For en uhyggelig skjebne mange mennesker får! sa Katja, som nettopp fra Vanja hadde fått høre den dystre beretningen om den illegale gruppen i Krasnodon. — Ostaptsjuk, som dere kaller ham, har familien sin hos tyskerne, og kanskje de også er blitt pint ihjel. Eller så går den stakkars kvinnen sammen med barna omkring hos fremmede mennesker og håper at han en dag kommer og redder dem, og han er ikke i live lenger .... Det har vært en kvinne hos meg .... Katja fortalte om Marfa og mannen hennes. — De bor ikke langt fra hverandre og kan ikke engang se hverandre. Og siden kommer han til å bli sendt avsted. Hvilken straff er da rettferdig for dette .... sa hun og knyttet den lille, sterke neven.

— Pogorelyj, det er ved siden av oss, en av våre gutter bor der, sa Vanja, og tenkte på Viktor Petrov. En uklar tanke tok form i ham, men han var ikke oppmerksom på den

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

selv engang. — Er det mange fanger? Er det store vaktstyrker? spurte han.

— Prøv å huske hvem som er i live og som er i stand til å organisere de andre i Krasnodon, sa hun plutselig som det hadde en indre forbindelse med det de snakket om.

Vanja nevnte Kondratovitsj. Så kom han på at det var en kommunist igjen, en kvinne som arbeidet på postkontoret.

— Og militære som er blitt igjen av en eller annen grunn?

— Dem er det mange av, — Vanja husket de sårede som var gjemt på de forskjellige steder. Han visste fra Serjosjka at Natalja Aleksejevna i all hemmelighet fortsatte å behandle dem.

— De må få forbindelse med dem og trekke dem med .... Det gjør ikke noe at dere er unge og de andre eldre, sa Katja med et smil. Dere har en organisasjon, og det har ikke de andre ennå .... Ja, en ting til: direktøren for Gorkiskolen, Saplin, holder seg skjult her. La familien hans få vite at han er i live.

Vanja la fram sin plan om å bruke Klava som kontaktpunkt mellom Den unge garde og ungdommen i landsbyen. Han ba henne hjelpe Klava med dette.

— Det er best hun ikke vet hvem jeg er, sa Katja med et smil, — vi får helt enkelt være venner.

— Men hvor kjenner De oss fra da? Vanja kunne ikke beherske seg lenger.

— Det kommer jeg aldri til å fortelle dere, ellers blir dere svært sjenert, sa hun og ansiktet fikk plutselig et trist uttrykk.

— Hva er det for hemmeligheter dere har? spurte Klava sjalu da hun og Vanja i fullstendig mørke satt i huset til Ivan Nikanorovitsj. Moren til Klava som for lenge siden, og særlig etter det som hadde hendt ved brustedet, regnet Vanja som en av familien, sov rolig på en høy, luftig og uutholdelig varm kosakkdyne.

— Kan du holde på en hemmelighet? hvisket Vanja til Klava.

— Det var noe å spørre om ....

— Sverg!

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Jeg sverger.

— Hun fortalte meg at direktør Saplin ved Gorkiskolen er i live og ba meg fortelle det til familien hans, og siden snakket vi om forskjellige ting .... — Klava! sa han lavt og høytidelig og tok henne i hånden. — Vi har skapt en ungdomsorganisasjon for å kjempe mot tyskerne — vil du tre inn i den?

— Er du med?

— Det er klart!

— Det er klart at jeg vil tre inn i den! — hun la de varme leppene sine mot øret hans. — Jeg er jo din, forstår du?

— Jeg skal ta imot eden av deg. Oleg og jeg har skrevet den sammen og jeg kan den utenat, og du blir nødt til å lære den utenat.

— Jeg skal lære den, jeg er jo helt din ....

— Du blir nødt til å organisere ungdommen her og i de nærmeste landsbyene.

— Jeg skal organisere allting for deg.

— Du må ikke ta det så lett. Hvis det går galt kommer du til å miste livet.

— Og du?

— Jeg også.

— Jeg er beredt til å dø sammen med deg.

— Men jeg tror at det er best vi begge to fortsetter å leve.

— Det er klart at det er mye bedre.

— Det er gjort i stand en seng til meg der hos guttene, jeg må gå, det er ikke bra ellers.

— Nei, hvorfor må du gå dit? Jeg er jo din, forstår du ikke det, jeg er helt din, hvisket Klava inn i øret hans med de varme leppene sine.

40. kapitel.

Mot slutten av september var avdelinger av «Den unge garde» ved gruvene i Pervomajka sammen med «Åttehusene» og distriktet omkring gruve nr. 1, alt en av de største illegale

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

ungdomsgruppene. Alle de mest aktive blant medlemmene i de øverste klassene på skolen i Pervomajka var trukket med i organisasjonen.

Ungdommen i Pervomajka hadde fått i stand et radioapparat og sendte ut kommunikéene fra Informasjonsbyrået og flygeblader som ble skrevet med tusj på sider som var revet ut av skrivebøker.

Så mange opplevelser de hadde med dette radioapparatet! I forskjellige hus var det blitt funnet ødelagte, billige radioapparater som var blitt kastet for lenge siden. Disse radioapparatene hadde de stjålet. Boris Glovan, som sammen med foreldrene sine hadde rømt fra Bessarabia, og var blitt boende i Krasnodon — i gruppen ble han kalt «Aleko» — påtok seg å lage et godt radioapparat av disse gamle apparatene. Men på vei hjem ble han tatt av politiet med enkelte radiodeler og lamper på seg.

Glovan var en lur sigøynergutt med hvite tenner, han snakket bare rumensk med politiet, skrek at politiet fratok hele familien deres eksistensmuligheter fordi han trengte disse delene for å lage sigarett-tennere. Og han sverget at han skulle klage til ledelsen for den rumenske armé. I Krasnodon var det alltid noen rumenske offiserer som hørte til avdelinger som dro forbi. I leiligheten til Glovan ble det funnet noen ferdige sigarett-tennere og noen som han holdt på å lage — det var virkelig sant at han tjente til livets opphold ved å lage sigarett-tennere. Og politiet slapp ut denne representanten for en alliert makt, selv om de tok fra ham radiodelene. Men han lagde likevel en mottaker av de delene han hadde igjen.

Pervomajka hadde sin egen forbindelse med landsbyene omkring — gjennom Lilja Ivanikhina som da hun hadde kommet seg etter fangenskapet tok arbeid som lærerinne i landsbyen Sukhodol. De var hovedleverandører av våpen for hele Den unge garde. De samlet våpnene ute på steppen. Noen ganger dro de langt av gårde, til kampområdene ved Donets. Og de stjal våpen fra tyske og rumenske soldater og offiserer som bodde i Pervomajka. Etter at alle de unge guttene som var medlemmer av organisasjonen i Pervomajka var blitt bevæpnet,

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

leverte de våpnene til Serjosjkà Tjulenin som lagret dem et sted som bare Serjosjka selv og noen få andre kjente til.

Akkurat som Oleg Kosjevoj og Vanja Semnukhov var sjelen i hele Den unge garde, og Kolja Sumskoj og Tosia Jeliseenko var sjelen i organisasjonen på gruvestedet i Krasnodon, var Ulja Gromova og Anatolij Popov sjelen i organisasjonen i Pervomajka.

Anatolij Popov ble satt inn som sjef for staben for gruppen i Pervomajka. Han var vant til å organisere gjennom sitt arbeid i komsomol og han hadde et alvor over seg som gjorde at gruppen i Pervomajka fikk et disiplinert og ansvarsbevisst preg og en dristighet som bygde på det godt organiserte samarbeid mellom alle medlemmene.

Ulja var den som planla aksjonene, forfattet oppropene og flygebladene i Pervomajka. Først nå ble det klart hvilken sterk moralsk autoritet Ulja hadde blant venninnene og kameratene sine i Pervomajka helt fra den tiden da hun sammen med de andre gikk på skolen, dro på tur på steppen, og sang og danset som alle andre, leste opp dikt og ledet pionerene — en høy, slank jente med tunge, svarte fletter og øyne som både strålte med et klart og sterkt lys, og var fulle av en hemmelighetsfull styrke. Hun var mer taus enn skøyeraktig, mer likevektig enn lidenskapelig — men hun var alt dette på en gang.

Ungdommen bedømmer ikke det uekte og det ekte, det levende og det kjedelige, det falske og det betydelige på grunnlag av erfaring og iakttagelse — men etter det første blikk, det første ord eller den første bevegelse. Ulja hadde nå ingen særlig gode venninner, hun var like oppmerksom og streng mot alle. Men det var nok for jentene å se henne, veksle noen få ord med henne for å føle at det ikke skyldtes en indre fattigdom, men at det sto en rik verden av følelser bak. Og denne verden kunne tre fram med en uventet styrke, særlig hvis en hadde fortjent moralsk fordømmelse fra hennes side. Et alminnelig ord fra sterke mennesker blir oppfattet som en belønning — og hva betyr det ikke når de åpner sitt hjerte, om det bare er for et øyeblikk.

Og like så jevn var hun mot alle guttene. Ingen av dem

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

kunne si at hun var mer venner med ham enn med de andre, ingen av dem kunne engang tenke seg muligheten av det. Et eneste blikk, en eneste bevegelse fra henne var nok til å få hver eneste gutt til å forstå at de ikke hadde å gjøre med et menneske som overvurderte seg selv. Og de forsto at hun heller ikke manglet følelser, men at hele den skjulte verden av virkelig lidenskap ennå ikke hadde funnet den rette, og ikke kunne ødsles bort i dråpevis. Og Ulja var omgitt av en ubevisst, forsiktig og uselvisk beundring og kjærlighet fra guttenes side.

Og nettopp derfor, og ikke bare fordi hun hadde lest mye og var klok, hersket hun naturlig, fritt og uten å vite det selv over sine kameraters sinn.

Jentene hadde kommet sammen hos søstrene Ivanikhins hvor de som regel pleide å komme sammen. De lagde enmannspakninger med førstehjelpsmaterialer.

Materialene hadde Ljubka stjålet alt dengang sanitetsoffiserene og soldatene hadde festet hos henne. Hun tok det uten å tenke noe større over det. Men Ulja satte straks i gang arbeidet.

— Hver av guttene våre må ha en enmannspakning på seg, det er jo noe annet med dem enn med oss, de blir nødt til å slåss, sa hun.

Hun så visst langt inn i fremtiden når hun snakket om dette.

— Og det kommer en tid da vi alle trer fram, og da kommer vi til å trenge en mengde forbindingssaker.

Slik satt de og lagde enmannspakninger. Selv Sjura Dubrovina, som før var blitt regnet for en individualist, deltok i arbeidet. På grunn av Maja Peglivanova var hun blitt med i Den unge garde. Og den tynne Sasja Bondarjova sa:

— Vet dere jenter, hvem vi ligner nå? Gamle koner som engang har arbeidet i gruvene og så er blitt pensjonert eller blir underholdt av barna sine — jeg har sett så mange av dem hos bestemor. De pleide å komme sammen hos bestemor, akkurat slik. Og så satt de der: Den ene strikket og den andre sydde, og den tredje la kabal, og den fjerde hjalp bestemor å skrelle poteter — og de tidde .... De tidde og tidde, til en

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

av dem reiste seg og sa: «Nå, koner, skal vi lage en liten fest?» Og konene smilte og svarte: «Det er ikke noe synd i det.» Og så la de sammen — fem kopek hver — og så var alt en flaske på bordet, det var ikke mye de trengte, de gamle konene. Så drakk de et fingerbøl hver, la hendene slik under kinnene og tok til å synge: «Å, du min gylne ring ....»

— Nei, du Sasja, du finner alltid på noe! lo jentene. — Kanskje vi virkelig skulle synge noe, slik som de gamle konene?

Akkurat da kom Nina Ivantsova inn — nå hendte det sjelden at hun bare kom for å sitte sammen med de andre, nå kom hun alltid fra staben. Og hvor denne staben var, og hvem den besto av, visste jentene ikke. Med ordet «staben» forbandt de forestillingen om noen voksne mennesker som satt gjemt under jorden et sted, kanskje i underjordiske bunkers, og veggene var fulle av kart, og mennene var bevæpnet og de hadde gjennom radioen alltid forbindelse med fronten, og kanskje til og med Moskva. Og nå kom Nina Ivantsova og ba Ulja komme ut, og jentene forsto at det betydde at Nina var kommet med et nytt oppdrag. Og etter en stund kom Ulja virkelig tilbake og sa at hun måtte gå. Så tok hun Maja Peglivanova til side og sa til henne at jentene skulle ta enmannspakningene med seg hjem, og syv-åtte pakninger skulle Maja bringe til Ulja, fordi de snart kunne få bruk for dem.

Mindre enn et kvarter senere klatret Ulja over hagegjerdet til Popovs. På det gule graset under det gamle kirsebærtreet lå Anatolij Popov med den usbekiske lua på det havregule håret sammen med Viktor Petrov med det mørke, bare hodet. De så på et kart over distriktet.

De la merke til Ulja alt før hun var kommet bort til dem, og da hun kom nærmere fortsatte de å snakke lavt sammen og se på kartet. Ulja kastet flettene tilbake med en lett bevegelse med hånden, strøk skjørtet nedover og satte seg på huk ved siden av dem med sammenpressede knær. Hun så også på kartet.

Saken som Anatolij og Viktor alt kjente til, og som var grunnen til at Ulja ble tilkalt, var den første alvorlige prøve for ungdommen i Pervomajka. Staben i Den unge garde ga

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

dem i oppdrag å befri krigsfangene som arbeidet i skogen ved landsbyen Pogorelyj.

— Bor vaktene langt unna? spurte Anatolij.

— De bor på den andre siden av veien, i selve landsbyen. Og brakken ligger på venstre side, ved siden av det skogholtet, husker du? Den ble brukt som lager før i tiden. De har bare lagd noen brisker og satt opp piggtråd rundt. Og det er bare en vaktpost ved brakken .... Jeg tror det er best ikke å røre vaktmannskapet, men ta posten .... Men det er synd, det hadde vært best å ta knekken på dem alle sammen, sa Viktor med et forbitret uttrykk.

Viktor Petrov hadde forandret seg meget siden faren døde. Han lå der i en mørk fløyelsjakke og så dystert på Anatolij med de dristige øynene sine. Han tygde på et grasstrå og snakket liksom motvillig:

— Om natten er fangene låst inne, men vi kan ta med Glovan med verktøy, han kommer til å gjøre allting lydløst.

Anatolij løftet øynene mot Ulja.

— Hva mener du? spurte han.

Enda Ulja ikke hadde hørt begynnelsen av samtalen oppfattet hun straks hva det var Viktor var misfornøyd med. Helt siden de hadde begynt å arbeide sammen, var de begynt å forstå hverandre ved den minste antydning.

— Jeg forstår Viktor meget godt: en kunne virkelig ha lyst til å tilintetgjøre vaktmannskapet. Men vi er ikke modne til slike operasjoner ennå, — sa hun med den rolige og frie stemmen.

— Det mener jeg også, sa Anatolij. — Vi må gjøre det som enklest og lettest fører til målet.

Kvelden etter kom de hver for seg sammen i skogen ved Pogorelyj, ved bredden av Donets. Det var fem av dem — Anatolij og Viktor, skolekameratene deres Volodja Ragosin, Sjenja Sjepeljov, den yngste av dem, og Boris Glovan. De var alle sammen bevæpnet med revolvere. Viktor hadde dessuten den gamle finnekniven til faren som han nå alltid bar i beltet under fløyelsjakka. Boris Glovan hadde tatt med seg en tang, et brekkjern og et skrujern.

Det var en frisk, stjerneklar natt uten måne, en tidlig høst-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

natt i sør. Guttene lå i den høye, bratte elveskråningen. Buskene som vokste helt ned til elva beveget seg over dem. Det lyste litt fra elva og den strømte nesten lydløst. Bare et sted lenger ned hørte de en sugende, smattende lyd, liksom en kalv som sudde. Det kunne være vannet som rislet gjennom løs jord, eller en kvist som ble revet med av strømmen og sluppet løs igjen. Den andre elvebredden med den lave steppen ble borte i et grumsete, litt sølvaktig mørke.

De ventet på midnatt da det skulle være vaktskifte.

Så hemmelighetsfull og vakker var denne natten tidlig på høsten med det sølvaktige sløret på den andre siden av elva og den sugende, smattende, barnslige lyden, at guttene ble fylt av en underlig følelse. Måtte de virkelig skilles fra denne elva og fra denne lyden og ta opp kampen med den tyske vaktposten og noen piggtrådsperringer og låser? For både elva og denne lyden — alt var så nært og kjent for dem, og det som de nå skulle gjøre, det måtte de gjøre for første gang, — ingen av dem kunne forestille seg engang hvordan det ville være. Men de skjulte denne følelsen for hverandre og lå og hvisket sammen.

— Viktor, husker du dette stedet? Det er jo nettopp det stedet, ikke sant? spurte Anatolij.

— Nei, det var litt lenger ned, der hvor det suger slik. Jeg måtte jo svømme over fra den andre siden, og jeg var hele tiden redd for at du skulle bli revet med lenger ned, rett inn i hvirvlene.

— Nå etterpå må jeg si at jeg likevel var ordentlig redd, sa Anatolij med et barnslig smil, — jeg holdt jo på å drukne.

— Sjenja Mosjkov og jeg kom ut av skogen og så .... — og så var det det at jeg ikke kunne svømme, sa en svært tynn og lang gutt, Volodja Ragosin, med en lue som var trukket langt ned over øynene og hadde en så stor skygge at en ikke kunne se ansiktet hans. — Nei, hadde ikke Sjenja Mosjkov kastet seg uti med klærne på, — så hadde du ikke fått ham opp, sa han til Viktor.

— Det hadde jeg nok ikke, tilsto Viktor. — Og hva har dere ellers hørt om Mosjkov?

— Ingenting, sa Ragosin. — Og hva skulle det være, en

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

sekondløytnant, og attpå til i infanteriet! Det er jo den laveste offisersgraden, og de dør jo som fluer ....

— Nei, denne Donets deres, den er stille, men Dnjestr hos oss — ja, det er en elv! sa Boris Glovan og løftet seg opp på albuene. De hvite tennene lyste i mørket. — Så stri! Og så vakker! Hvis en holder på å drukne hos oss, så kan en nok ikke redde seg. Og så, hør her, hva er det for slags skog dere har her? Vi lever også på steppen, men for en skog vi har ved Dnjestr! Trærne er så store at du ikke kan ta omkring dem, toppene når helt opp til himmelen ....

— Du skulle ha fortsatt å leve der, sa Sjenja Sjepeljov. — Det er da virkelig opprørende at menneskene ikke kan få lov til å leve der de liker seg .... Alle disse krigene og i det hele tatt .... Ellers så kunne hver og en ha bodd hvor han ville. Likte han seg i Brasil — vær så god. Jeg selv ville rolig fortsette å bo i Donbass. Jeg personlig liker meg svært godt her.

— Nei, hør her: hvis du virkelig vil leve rolig, så får du i fredstid komme til oss i Tiraspol, sa Glovan og lo høyt. — Men, du vet, du må ikke ta en stilling som det er mye mas med. For Guds skyld ikke som sjef for slaktehuset! Du kan komme som formann for det lokale «Røde Kors». Du kommer bare til å måtte besøke frisørforretningene, det er ikke det minste å gjøre, bare sitte og drikke vin. Nei, det er virkelig en misunnelsesverdig jobb! sa Glovan muntert.

— Stille du, så moro du har det! sa Anatolij godmodig.

Og igjen hørte de den sugende og smattende lyden fra elva.

— Tiden er inne .... sa Anatolij.

Og den enkle naturfølelsen og livsgleden de nettopp hadde følt, ble plutselig borte.

Med Viktor i spissen, som kjente hver busk her, gikk de etter hverandre bortover stien og kom inn i skogholtet. På den andre siden av skogholtet lå brakken som de ikke kunne se. De lå en stund og lyttet. Det var underlig stille rundt omkring. Viktor gjorde et tegn med hånden og de krøp framover.

Og så lå de alt i selve skogbrynet. Brakken lå svart foran dem — den var høy og hadde et tak som skrånet til den ene

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

siden. Det var en vanlig brakke, men det var mennesker som bodde i den, og derfor virket den dyster og uhyggelig. Omkring brakken var det helt bart. Til venstre skimtet de den mørke skikkelsen til vaktposten. Enda lenger til venstre gikk veien og bak den begynte husene i landsbyen. Men de kunne ikke se dem fra det stedet hvor de lå.

Det var ennå en halv times tid igjen til vaktskiftet, og hele denne tiden lå de uten å ta øynene fra den mørke, urørlige skikkelsen til vaktposten.

Endelig hørte de skritt som kom et sted fra venstre og stadig ble sterkere. Og før de så noen, hørte de hvordan to menn gikk i takt bortover veien og kom nærmere. Det var avløsningen. De mørke skikkelsene nærmet seg vaktposten som stivnet til i givakt da han hørte dem.

Lave tyske kommandoord klang, det klirret i våpen og hælene slo mot bakken. To skikkelser skilte seg ut, og igjen klang skritt bortover den faste veien. De ble svakere, og ble til slutt borte i natten.

Anatolij snudde så vidt hodet til Sjenja Sjepeljov. Men Sjenja var alt krøpet dypere inn i skogholtet. Han skulle snike seg rundt landsbyen og ta oppstilling ved siden av huset hvor vaktmannskapet bodde.

Vaktposten gikk fram og tilbake langs piggtrådgjerdet, fram og tilbake som en ulv i bur. Han gikk med raske skritt, med geværet over skulderen. Og de kunne høre hvordan han gnidde seg i hendene, han frøs sikkert fordi han nettopp hadde blitt vekket.

Anatolij kjente seg fram til hånden til Viktor og trykket den plutselig hardt. Den var uventet varm.

— Kanskje vi skal gjøre det sammen? hvisket han inn i øret hans.

Viktor ristet på hodet og krøp fram.

Anatolij, Boris Glovan og Volodja Ragosin holdt pusten og så på ham og vaktposten. Enhver rasling som kom fra Viktor trodde de vaktposten ville legge merke til. Men Viktor krøp stadig lenger bort fra dem, fløyelsjakka hans fløt sammen med omgivelsene, og de kunne hverken se eller høre ham lenger. De lå alle sammen spent og ventet, og passet på den

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

mørke skikkelsen til vaktposten. Men vaktposten gikk rolig fram og tilbake, og det hendte ikke noe. De syntes det varte en evighet og at det snart ville begynne å lysne ....

Viktor krøp framover presset ned til jorden, slik som han hadde lekt som barn, dengang de var pionerer og skulle lure kameraten som sto vakt. Han trakk inn maven og flyttet armene og bena etter hverandre — først en arm og så et ben, og så igjen en arm og et ben. Han krøp smidig som en slange. Når vakten kom i retning mot ham, stivnet Viktor til, og når vakten gikk fra ham krøp han videre. Han måtte beherske seg for ikke å krype for fort.

Hjertet banket, men han var ikke redd. Fra det øyeblikk han var begynt å krype tvang han seg hele tiden til å tenke på faren og hevnen. Men nå hadde han glemt det fullstendig: han konsentrerte seg nå helt om å krype bort til vaktposten uten å bli oppdaget.

Slik krøp han bort til hjørnet av piggtrådsperringen som gikk i en firkant rundt brakken. Han stivnet til. Vaktposten gikk til det motsatte hjørnet og snudde. Viktor tok fram kniven, tok den mellom tennene og krøp mot vaktposten. Øynene var blitt så vant til mørket at han til og med så piggtråden. Han tenkte at vaktposten sikkert også var blitt vant til mørket og ville se ham på bakken når han kom nærmere. Men vaktposten stanset foran inngangen gjennom piggtrådsperringen. Viktor visste at det ikke var noen alminnelig inngang, men noen spesielle innretninger som lignet bukker med piggtråd rundt. Viktor ventet anspent, men vaktposten puttet hendene i bukselommene uten å ta av seg geværet og sto stille med ryggen mot brakken og med litt bøyd hode.

Og plutselig fikk Viktor den samme følelsen som kameratene som med bankende hjerte lå og ventet — han syntes at det var gått så lang tid at det snart ville begynne å lysne. Og han tenkte ikke lenger på at det nå var lettere for vaktposten å se ham, og særlig høre ham fordi skrittene ikke lenger overdøvet de andre lydene. Viktor krøp rett mot vaktposten. Det var ikke mer enn to meter mellom dem, og vaktposten sto fremdeles med hendene i lommene, med geværet bak på skulderen. Han bøyde hodet og rugget litt fram og

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

tilbake. Viktor husket ikke om han krøp litt lenger eller om han reiste seg med en gang. Han sto alt ved siden av vaktposten og løftet kniven. Vaktposten åpnet øynene og snudde fort på hodet, — det var en eldre, mager tysker med lange skjeggstubber. Øynene fikk et vanvittig uttrykk og han utstøtte en underlig lyd uten å få tid til å ta hendene opp av lommene:

— U-uh ....

Viktor kjørte kniven av alle krefter inn i halsen på ham, på venstre side. Kniven gikk inn i noe mykt under kravebenet helt til håndtaket. Tyskeren falt og Viktor kastet seg over ham og skulle til å kjøre kniven en gang til i ham, men tyskeren lå alt i krampetrekninger og blodet fosset ut av munnen hans. Viktor gikk til side og kastet den blodige kniven fra seg. Og plutselig måtte han kaste opp så voldsomt at han presset munnen mot venstre armen for at det ikke skulle høres.

I samme øyeblikk fikk han se Anatolij foran seg. Anatolij rakte kniven til ham og hvisket:

— Ta den, ellers blir det et bevis igjen ....

Viktor gjemte kniven, og Ragosin tok ham under armen og sa:

— Ut på veien!

Viktor trakk fram revolveren og løp ut på veien sammen med Ragosin. De la seg ned der.

Boris Glovan arbeidet raskt og profesjonelt med tangen sin. Han var forsiktig for ikke å bli hengende fast i piggtråden. Han lagde en åpning mellom to stolper i sperringen. Sammen med Anatolij styrtet han mot brakkedøra. Glovan følte seg fram til låsen, — det var en vanlig hengelås av jern. Glovan tok brekkjernet og brøt opp låsen. De skjøv slåen til side og lukket opp døra. De var uhyggelig opphisset begge to. En fryktelig innestengt, lummer og stinkende luft slo imot dem. Menneskene våknet, det var noen som beveget seg til høyre og til venstre foran dem, en eller annen spurte forskrekket og søvnig.

— Kamerater .... sa Anatolij og kunne ikke si mer av bare opphisselse.

De hørte noen lave gledesutbrudd som ble hysjet ned.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Dra gjennom skogen til elva og lenger oppover og nedover elva, sa Anatolij da han hadde tatt seg sammen igjen.
— Er Gordej Kornienko her?
— Ja! svarte en stemme.
— Dra hjem til kona .... Anatolij gikk ut av brakken og stilte seg opp ved døra.
— Kjære .... Takk .... Redningsmennene våre .... klang det omkring Anatolij.

De første skulle til å løpe mot utgangen, men Glovan grep tak i dem og skjøv dem bort til åpningen han hadde laget. Fangene styrtet den veien den ene etter den andre. Plutselig grep noen fra siden Anatolij i skulderen og hvisket begeistret og glad:
— Anatolij? Anatolij?

Anatolij fór sammen og førte ansiktet helt inn til den mannen som holdt i ham.
— Sjenja Mosjkov .... sa Anatolij som av en eller annen grunn ikke ble forbauset engang.
— Jeg kjente deg igjen på stemmen! sa Mosjkov.
— Vent .... Vi går sammen ....

Det var ennå lenge igjen til daggry da Anatolij og Viktor gikk fra de andre guttene og satte seg ned for å hvile i en liten krattbevokst dal. Sammen med dem var Sjenja Mosjkov, mager og barbent og kledd i noen stinkende filler.

Nå var det som et under at de hadde befridd Mosjkov som de nettopp hadde snakket om ved Donets. Anatolij var trett, men oppspilt og glad. Han mintes hele tiden de forskjellige faser i aksjonen som hadde gått så bra. Han roste Viktor, Glovan og de andre guttene, og begynte igjen å snakke om hvor rart det var at de hadde befridd akkurat Sjenja Mosjkov. Viktor svarte dystert og kort og Mosjkov tidde hele tiden. Til slutt tidde Anatolij også. Det var mørkt og stille i dalen.

Og plutselig blusset det opp et ildskjær et sted lenger nedover Donets. Ildskjæret bredte seg nesten over hele himmelen og det ble lyst til og med der hvor guttene satt.
— Hvor er det? spurte Viktor lavt.
— Ved Gundorovskaja, svarte Anatolij etter å ha tidd en

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

stund. — Det er Kasjuk, sa han og senket stemmen. — De brenner kornstakkene. Han brenner dem hver natt nå ....

— Vi gikk på skolen, vi så en rolig, klar vei foran oss i livet, og nå er vi nødt til å drive med slikt! sa Viktor plutselig med voldsom styrke. — Og det er ingen annen utvei ....

— Gutter! Er jeg virkelig fri? Gutter! sa Sjenja Mosjkov med hes stemme, la hendene foran ansiktet og falt over ende i det tørre graset.

41. kapitel.

Enda Den unge garde alt hadde flere store aksjoner bak seg, var det ingenting som tydet på at tyskerne bekymret seg om organisasjonen.

Akkurat som vannets underjordiske bevegelse selv i de verste tørkeperioder ikke stopper så fullstendig at det ikke lenger danner seg elver og bekker — akkurat på samme måte fløt Den unge gardes aksjoner sammen med en dyp, skjult, spredt, men likevel bred bevegelse av millioner mennesker som prøvde å erobre tilbake det livet de hadde ført før tyskerne kom. Og i denne strømmen av store og små aksjoner, så tyskerne en lang stund ikke det spesielle sporet etter Den unge garde.

Fronten var rykket så langt unna at tyskerne som var i Krasnodon syntes at byen var en fjern provins i det tyske Reich, hvor den nye orden hadde satt seg fast for alltid.

Alt stilnet av ved frontene — i vest og i øst, i nord og i sør, det var liksom alle lyttet til drønnene fra det store slaget om Stalingrad. Og over de daglige, korte meldingene i løpet av september og siden oktober om kamper i Stalingrad- og Mosdok-området, var det noe så ensformig at en kunne tro at det alltid ville fortsette slik.

Strømmen av fanger som ble drevet gjennom Krasnodon fra øst mot vest stoppet helt. Men fra vest mot øst fortsatte det å dra tyske og rumenske avdelinger, tross, kanoner og tanks. De dro mot øst og kom ikke tilbake, men det kom stadig nye. Og i Krasnodon var det hver dag og hver natt tyske

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

og rumenske offiserer og soldater, og også det var som det skulle vare evig.

I huset til Korostyljovs og Kosjevojs bodde i noen dager en tysk offiser, — en flyger — som var på vei tilbake til fronten etter at han hadde kommet seg etter et sår, og en rumensk offiser med en oppasser. Oppasseren var en munter kar som snakket russisk og stjal alt han kom over, like til paprika og rammene omkring familiefotografiene.

Den rumenske offiseren i den salatgrønne uniformen var liten, med svarte barter og utstående øyne. Han var svært livlig, til og med nesetippen hans var i stadig bevegelse. Han tok inn på rommet til onkel Kolja og var hele tiden ute. Han gikk omkring i byen i sivile klær og inspiserte gruvene, institusjonene og de militære avdelingene.

— Hvorfor går herren din i sivile klær? spurte onkel Kolja oppasseren som han var på nesten vennskapelig fot med.

Den muntre oppasseren blåste opp kinnene, slo på kinnene så det smalt, og sa svært godmodig:

— Spion!

Etter denne samtalen var pipa til onkel Kolja borte for godt.

Den tyske flygeren tok det store rommet og trengte Jelena Nikolajevna ut til bestemor Vera og Oleg ut i skjulet. Det var en stor, lys mann med røde øyne, full av ordener fra kampene i Frankrike og om Kharkov. Han var uhyggelig full da han ble ført til huset fra kommandanturet. Og han ble der i flere dager bare fordi han fortsatte å drikke både dag og natt og absolutt ikke kunne bli edru.

Han prøvde å få alle i huset med på drikkelagene sine, bortsett fra rumenerne som han helt enkelt ikke så. Og han kunne bokstavelig talt ikke eksistere et øyeblikk uten noen å snakke med. På et utrolig tysk-russisk forklarte han hvordan han først skulle slå bolsjevikene, så engelskmennene, så amerikanerne. Og hvordan alt ville bli bra da. Men mot slutten av oppholdet ble han grepet av en uendelig melankoli.

— Stalingrad! .... Ha! .... sa han og løftet den mørkerøde pekefingeren. — Bolsjevik skyte .... bom! Jeg kaput! .... Og dystre tårer kom fram i de røde øynene hans.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Før han reiste ble han så pass edru at han med revolveren skjøt noen høner i husene omkring. Han hadde ikke noe sted å gjøre av dem, og han bant dem sammen i bena og la dem på trappa mens han pakket sakene sine.

Den rumenske oppasseren ropte på Oleg, blåste opp kinnene, og pekte på hønene.

— Sivilisasjon! sa han godmodig.

Og Oleg så aldri mer pennekniven sin.

Under den nye orden hadde det i Krasnodon dannet seg en «sosietet», som for eksempel i Heidelberg eller Baden-Baden. Det var en hel rangstige av titler og stillinger. Øverst på denne stigen sto Hauptwachtmeister Brückner, Wachtmeister Balder og direksjonens overhode, Schweide, gruvetekniker, løytnant i den såkalte bergverksbataljon. Schweide var en middelaldrende mann, mager, gråhåret og svært omstendelig. Han var vant til å arbeide i den renslige og ordentlige atmosfæren i tyske bedrifter. Da han overtok stillingen, oppdaget han til sin forbauselse at det ikke fantes noen ting: det fantes ikke arbeidere, ingen maskiner, ingen instrumenter, ingen transportmidler, ikke ved, og gruver var det i grunnen heller ikke. Han konstaterte fornuftig at det i et slikt tilfelle heller ikke var noe kull og utførte arbeidet sitt omhyggelig bare i den betydning at han hver mogen nøyaktig kontrollerte om de tyske kuskene ga havre til de tyske hestene ved direksjonen. Og så underskrev han papirer. Resten av tiden viet han sine høns, griser og kuer og laget fester for den tyske administrasjonen.

Litt lenger nede på rangstigen sto løytnant Sprick og Sonderführer Sanders med de korte buksene. Enda lenger ned — politisjefen Solikovskij og borgermester Stetsenko, som var full fra tidlig på morgenen og på en bestemt tid hver dag med verdige skritt gikk gjennom sølen til byrådet med en paraply i hånden. Han kom like verdig tilbake som om han virkelig stelte med noe der. Og helt nederst på rangstigen sto Fenbong med soldatene sine. Og det var de som gjorde allting.

Hvor hjemløs og ulykkelig gruvebyen virket da oktoberregnet tok til å øse ned! Full av skitt, uten brensel, uten lys, med gjerder som var revet ned og hager som var hogd ut, med utslåtte vinduer i de tomme husene hvor sakene var blitt

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

stjålet av tyske soldater som dro forbi og møblene av den tyske administrasjonen som skulle ha utstyr til leilighetene sine. Menneskene kjente ikke hverandre igjen når de møttes — alle var blitt så magre, klærne var så slitte. Og det hendte at det mest alminnelige menneske plutselig stoppet midt i gata eller våknet om natten av tanken: «Er det virkelig sant alt sammen? Er det ikke en drøm? Er det ikke fantasier? Er jeg blitt gal kanskje?»

En slik dyster dag da det hadde blåst og regnet i flere dager alt, ble Ljubka kjørt fra Vorosjilovgrad av en lav, grå tysk bil. Og en ung, tysk løytnant hoppet ut først, holdt døra åpen for henne og la hånden til lua da hun uten å se seg om løp opp til huset med kofferten i hånden.

Denne gangen holdt ikke moren ut lenger, og da de la seg sa hun:

— Du burde passe deg litt, Ljubka .... Vet du hva alminnelige folk sier? «Hun omgås tyskerne for mye» ....

— Sier folk det? Det er bra, det passer til og med svært godt for meg, mor, sa Ljubka og lo. Så rullet hun seg sammen til et nøste og sovnet.

Morgenen etter kom Vanja Semnukhov som hadde fått vite at hun var kommet tilbake. Han nesten løp hele veien over det store jordet som skilte gata hans fra Åttehusene. De lange bena var fulle av søle opp til knærne og han var nesten stivfrossen i det kalde regnet. Han styrtet inn til Sjevtsov uten å banke på engang.

Ljubka sto helt alene og holdt et lite speil foran seg med den ene hånden. Med den andre rettet hun på krøllene sine, og strøk over den enkle, grønne kjolen. Hun gikk på skrå gjennom rommet på bare føtter og snakket omtrent slik:

— Å du, Ljubka, Ljubka! Hvorfor er guttene så glad i deg, det forstår jeg helt enkelt ikke .... Hva er det som er pent på deg? Fy! Munnen din er for stor, øynene for små, ansiktet er uregelmessig, og figuren .... Nå, figuren er ikke så verst, det er sant .... Nei, figuren er virkelig ikke verst .... Men ellers, hvis en ser nøye på deg .... Og hvis du enda var på jakt etter dem, men det er du jo ikke det aller minste. Fy! Være på jakt etter gutter! Nei, jeg forstår helt enkelt ikke ....

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Og hun snudde og vendte hodet foran speilet, ristet på krøllene. Så danset hun på skrå gjennom rommet på nakne føtter og sang:

Ljubka, Ljubka ....
Ljubka, kjære Ljubka ....

Vanja som med urokkelig ro hadde sett på henne, mente at tiden var inne til å hoste.

Ljubka ble ikke det minste forvirret, hun fikk et utfordrende uttrykk i ansiktet, lot speilet langsomt falle, snudde seg, kjente igjen Vanja, myste med de blå øynene, og lo så det klang.

— Sergej Levasjovs skjebne er helt klar for meg, sa Vanja med den hule basstemmen sin: — han blir nok nødt til å skaffe deg dronningens tøfler ....

— Vet du, Vanja, det er helt enkelt forunderlig, jeg er til og med mer glad i deg enn i denne Sergej! sa Ljubka og ble litt forvirret likevel.

— Og jeg ser så dårlig at jeg oppriktig talt synes at alle jentene ser like ut. Jeg holder dem fra hverandre på stemmen og jeg liker jenter med dype stemmer, som en diakon, og du har en stemme som en bjelle, forstår du! sa Vanja like rolig. — Er det noen hjemme hos deg?

— Ingen .... Mor er hos Ivantsovs.

— Vi får sette oss. Og legg vekk speilet så du ikke gjør meg nervøs .... Frøken Ljubka Sjevtsova! Har du under dine daglige gjøremål tenkt noe over det at den fem og tyvende årsdagen for den store oktoberrevolusjon rykker nærmere?

— Det er klart! sa Ljubka, enda hun hvis hun skulle være ærlig helt enkelt hadde glemt det.

Vanja bøyde seg ned og hvisket henne noe i øret.

— Å, flott! Det var noen kjekke karer! Det var et fint påfunn! Og hun kysset Vanja av hele sitt hjerte midt på munnen, og han holdt på å miste brillene av forlegenhet.

— Mor! Har du noen gang farget klær?

Moren så på Ljubka uten å forstå.

— Vi kan si at du har en hvit bluse, og så ville du at den skulle bli .... blå.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Visst har det hendt.

— Og at den skulle være rød, har det hendt?

— Det er jo det samme hvilken farge det er ....

— Du får lære meg, mor, kanskje jeg skal farge noen av tingene mine.

— Tante Marusia, har du noen gang farget klær? spurte Volodja Osmukhin sin tante som sammen med barna bodde i et lite hus ikke langt fra Osmukhins.

— Det er klart, Volodja.

— Kunne du ikke farge to-tre putevar røde for meg?

— Det hender jo at de farger sterkt av, Volodja, du kommer til å få røde kinn og røde ører.

— Nei, jeg skal ikke sove på dem, jeg skal trekke dem på om dagen, bare så det ser penere ut ....

— Far, jeg har alt overbevist meg om at du er flink til å lage farger ikke bare for tre, men også for metall. Du kunne ikke farge et laken rødt? Du forstår, disse konspiratørene maser igjen og vil ha et rødt laken. Og hva skal jeg svare dem! — slik snakket Sjora Arutjunjants til faren sin.

— Det går nok an å farge det. Men .... det er da et laken likevel! Og mor? spurte faren forsiktig.

— Få engang for alle dere i mellom klarhet i spørsmålet om hvem som er hovedpersonen i huset — du eller mor? Engang for alle! Spørsmålet er klart: vi trenger absolutt et rødt laken ....

Valja Borts snakket aldri med Serjosjka om den lappen hun hadde fått fra ham, og han spurte henne heller aldri. Men fra den dagen av var de uatskillelige. Helt fra det begynte å bli lyst prøvde de å treffe hverandre. Som regel dukket Serjosjka opp i Tregata hvor de var blitt vant til den magre gutten med det strie, krøllete håret, som gikk barbent til og med disse kalde, regnfulle oktoberdagene. De ble glad i ham — både Maria Andrejevna og særlig den lille Ljusia, enda han som regel ikke sa noe når de var til stede.

Den lille Ljusia spurte ham en gang:

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Hvorfor liker De ikke å gå med sko på?

— Det er lettere å danse når en er barbent, sa Serjosjka med et smil.

Men etter det hadde han sko på seg når han kom, — han hadde helt enkelt ikke hatt tid til å reparere dem før.

En av de dagene da medlemmene av Den unge garde plutselig ble grepet av denne sykelige interessen for å farge stoff, skulle Serjosjka og Valja for fjerde gang spre flygeblad under en filmforestilling i sommerteatret.

Sommerteatret, som før hadde vært Leninklubben, holdt til i en høy, lang, trebygning med en åpen scene. Foran scenen ble det under filmforestillingene rullet ned et lerret. Det var umalte, lange benker som sto rett på bakken. Etter at Krasnodon var blitt tatt, viste tyskerne fram tyske filmer der, for det meste krigsreportasje. Noen ganger opptrådte en eller annen omvandrende sirkustrupp. Plassene i teatret var ikke nummerert, billettene kostet det samme overalt, — det kom an på energien og foretaksomheten hos tilskuerne hvilken plass de skaffet seg.

Valja trengte seg som vanlig igjennom til den andre siden av salen, lengst bak, og Serjosjka ble på samme side som inngangen, lenger fram. Og i det øyeblikk da lyset ble slokket og kampen om plassene fremdeles pågikk i salen, slengte de flygebladene i en vifte ut over publikum.

Det hørtes utrop og hvin. Serjosjka og Valja kom sammen på det vanlige, avtalte stedet, ved den fjerde takstolpen fra scenen. Som alltid var det flere mennesker enn plasser. Serjosjka og Valja ble stående blant tilskuerne i midtgangen. I det øyeblikket da en blå lysstråle falt på lerretet, berørte Serjosjka Valja lett med albuen og pekte med øynene på den venstre siden av lerretet. På hele den siden av scenen hang det et tysk flagg, mørkerødt, med en hvit sirkel og et svart hakekors. Det beveget seg så vidt i luften.

— Jeg går fram til scenen, og du går ut sammen med de andre og snakker til billettdamen .... Hvis de skal inn for å rydde opp i salen, må du oppholde dem i fem minutter i hvert fall, hvisket Serjosjka i øret på henne.

Hun nikket uten å si noe.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

På lerretet kom det over den tyske titelen på filmen fram en tekst med russiske bokstaver: «Hennes første opplevelse».

— Og etterpå til deg? spurte Serjosjka litt usikkert.

Valja nikket.

Så snart lyset sloknet for den siste delen, gikk Serjosjka fra Valja og forsvant. Han forsvant så sporløst som bare Serjosjka kunne forsvinne. Valja kunne ikke merke en bevegelse noen steder. Det var likevel interessant å se hvordan han klarte det. Valja rykket nærmere utgangen uten å ta øynene fra en liten dør til høyre for lerretet som Serjosjka måtte igjennom for å komme ubemerket inn på scenen. Filmen var slutt, publikum gikk bråkende mot utgangen, lyset ble tent, men Valja hadde ikke oppdaget noe.

Hun gikk ut av teatret sammen med de andre tilskuerne og stoppet rett overfor utgangen, under trærne. Det var mørkt i parken, kaldt og fuktig, bladene var ikke falt av overalt ennå og de beveget seg i fuktigheten med en sukkende lyd. Nå kom de siste tilskuerne ut av teatret. Valja løp bort til billettluka og bøyde seg liksom hun lette etter noe på bakken i det svake lyset fra den åpne døra inn til salen.

— De har ikke funnet en pung her, en liten lærpung?

— Hva er det du tror, jente, når skulle jeg fått tid til å finne noe, folk er så vidt kommet ut! sa billettdamen.

Valja bøyde seg og lette rundt omkring i sølen som var tråkket til av mange føtter.

— Den må absolutt være her et sted .... Da jeg kom ut tok jeg opp et lommetørkle og gikk litt til side, og så oppdaget jeg at pungen var borte.

Billettdamen tok også til å se seg omkring.

I mellomtiden hadde Serjosjka klatret opp på scenen, ikke gjennom den lille døra, men rett over rekkverket foran. Nå sto han og slet av alle krefter i det tyske flagget og prøvde å rive det ned. Men det var noe som holdt igjen. Serjosjka grep tak litt høyere oppe og ble hengende i bøyde armer. Flagget løsnet og Serjosjka holdt på å falle ned fra scenen sammen med flagget.

Han sto alene på scenen foran den halvveis opplyste, tomme salen med den vidåpne døra ut mot parken og holdt

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

på å folde sammen det digre tyske flagget. Han gjorde det ordentlig, uten å skynde seg, han la det først dobbelt, så firedobbelt og åttedobbelt, så det kunne få plass under skjorta.

Vaktmannen som hadde låst inngangen til maskinrommet utenfra, ble oppmerksom på lyset som falt ut av den åpne døra og billettdamen og Valja som holdt på å lete etter pungen.

— Lys! Vet du ikke at det er straff for det? sa vaktmannen strengt. — Slokk, vi skal stenge ....

Valja styrtet mot ham og grep ham i jakkeskjøtet.

— Kjære, et øyeblikk bare! sa hun bønnfallende. — Jeg har mistet pungen min, og jeg kommer ikke til å se noe, bare et sekund! gjentok hun uten å slippe ham.

— Hvordan skal du finne noe her! sa vaktmannen, som ble litt mildere stemt, og lette uvilkårlig omkring seg med øynene.

I samme øyeblikk kom en guttunge med en lue som var trukket dypt ned over øynene løpende ut av den tomme salen. Han hadde en utrolig tykk mave og tynne ben — de virket særlig tynne sammen med denne maven. Han hoppet opp i luften, sparket med de tynne bena og kom med en ynkelig lyd:

— M-e-e-e-e ....

Og så ble han borte i mørket.

Valja fikk tid til å si med påtatt fortvilelse:

— Nei, så synd! ....

Men hun var så lattermild at hun tok hendene foran ansiktet, holdt pusten og nesten måtte løpe fra teatret.

42. kapitel.

Etter at Oleg hadde snakket ut med moren var det ikke lenger noe som sto i veien for hans virksomhet. Hele huset var trukket inn i den, familien var hans medhjelpere, og moren var den første blant dem.

Ingen kunne ha sagt hvilken smeltedigel hjertet til denne sekstenårige gutten hadde vært, hvordan han kunne forene noe av det mest verdifulle fra de tidligere generasjoner med de intense erfaringene som han selv hadde skaffet seg i den

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

korte tiden han hadde arbeidet sammen med kameratene sine. Etter som virksomheten til Den unge garde ble mer omfattende, fikk Oleg stadig større innflytelse over kameratene sine, og han ble selv stadig mer klar over det. Han var så omgjengelig, livsglad og umiddelbar at tanken om å herske over kameratene eller ikke å ta hensyn til deres meninger og erfaringer, var ham dypt imot. Men han ble stadig mer klar over at et heldig forløp av deres virksomhet i høy grad var avhengig av hvorvidt han, Oleg, tok alt med i betraktning.

Han hadde en særlig god venn, en jente som var eldre enn ham, en ualminnelig enkel jente, uforferdet, taus og romantisk, med tunge, mørke krøller som falt ned over de runde, kraftige skuldrene, med armer som var så brune at de nesten virket svarte, og med et utfordrende og lidenskapelig uttrykk i de buede øyebrynene over de brune, store øynene. Nina Ivantsova forsto hvert blikk som kom fra ham, hver bevegelse, og oppfylte ethvert oppdrag fra ham — lydig, uforferdet og nøyaktig.

De var alltid opptatt. De holdt på med flygeblad, eller med å lage et kart over et eller annet distrikt, eller med en beretning til partisanstaben, eller med de midlertidige komsomolmedlemsbøkene. Og de kunne i timevis tie ved siden av hverandre uten å kjede seg. Og hvis de snakket, så svevde de høyt over jorden: alt som menneskets ånd hadde skapt og som var tilgjengelig for et barnslig blikk, beveget seg i deres fantasi. Noen ganger hendte det at de var i så godt humør at de bare lo uten grunn. Oleg lo en ubehersket, gutteaktig latter, han gnidde fingertuppene mot hverandre og lo så han fikk tårer i øynene. Og hun lo en stille, tillitsfull latter, som plutselig kunne bli kvinnelig, til og med litt hemmelighetsfull, som hun skjulte noe for ham.

Slik gikk det til at Oleg i denne tunge tiden gikk inn i en lykkelig periode da alle unge krefter i ham blomstret opp. Han var alltid oppspilt og virksom, alltid munter og samtidig nøyaktig, omhyggelig, fordringsfull. Der hvor det bare gjaldt ham alene, kom det gutteaktige ennå fram i ham, — han hadde lyst til selv å klistre opp flygeblad, sette fyr på kornstakker, stjele våpen og drepe tyskere. Men på et av møtene i staben beskyldte Turkenitsj og Vanja Semnukhov ham for å være ufor-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

siktig. De hadde avtalt det seg i mellom på forhånd. Han ble forlegen som en skolegutt som har gjort en dum strek.

Den 6. november, dagen før revolusjonsdagen, samlet hele staben for Den unge garde seg om ettermiddagen i leiligheten til Kosjevoj. Også kurerene Valja Borts, Nina og Olja Ivantsova var tilstede. Oleg hadde besluttet denne dagen høytidelig å oppta Radik Jurkin i komsomol.

Radik Jurkin var ikke lenger den samme gutten med de stille, milde øynene som hadde sagt til Sjora Arutjunjants: «Jeg er jo vant til å legge meg tidlig.» Etter at han hadde vært med på å henge Fomin var han blitt tatt med i Tjulenins kampgruppe og deltok i nattlige overfall på tyske lastebiler. Han satt med temmelig sikker mine på en stol ved døra og så uten å blunke fram for seg mot vinduet på den andre siden av rommet. Oleg holdt en åpningstale og Serjosjka ga en karakteristikk av Radik. Noen ganger våknet nysgjerrigheten i Radik, hva det var for slags mennesker som avgjorde hans skjebne? Og han flyttet det rolige blikket under de lange, grå vippene fra vinduet og til medlemmene av staben som satt rundt en stort spisebord, dekket som til en festmiddag. Men to jenter — den ene lys og den andre mørk — tok straks til å smile så vennlig til ham og var begge to så pene at Radik plutselig ble sjenert og vendte blikket bort.

— Er det noen spørsmål til kamerat Radik Jurkin? spurte Oleg.

Alle tidde.

— Han får fortelle sin biografi, sa Ivan Turkenitsj.

— Fortell din b-biografi ....

Radik Jurkin reiste seg, så ut av vinduet og sa med klar stemme, slik som han pleide å svare når han ble hørt på skolen:

— Jeg er født i byen Krasnodon år 1928. Jeg har gått på Gorkiskolen .... Med dette sluttet Radik Jurkins biografi, men han følte selv at det var litt lite og han la ikke fullt så sikkert til: — Og da tyskerne kom, så sluttet jeg på skolen ....

Alle tidde igjen.

— Du har ikke hatt noen tillitsverv? spurte Vanja Semnukhov.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Nei, svarte Radik Jurkin med et dypt, barnslig sukk.

— Kjenner du til komsomols oppgaver? spurte Vanja igjen og stirret på bordet gjennom hornbrillene sine.

— Komsomols oppgave er å bekjempe de tyske nazistiske okkupantene til det ikke er en eneste igjen, sa Radik Jurkin svært tydelig.

— Nå vel, jeg synes gutten har et tilstrekkelig klart politisk syn, sa Turkenitsj.

— Det er klart, han må opptas! sa Ljubka som var helt på Radiks side og ønsket at han skulle gjøre det bra.

— Ja, han skal opptas! sa også de andre medlemmene av staben.

— Hvem er for at kamerat Radik Jurkin skal opptas som medlem av komsomol? spurte Oleg med et bredt smil og løftet hånden.

Alle løftet hånden.

— Ens-stemmig, sa Oleg og reiste seg. — Kom hit ....

Radik ble litt blek og gikk bort til bordet mellom Turkenitsj og Ulja Gromova som gikk til side for å gi plass for ham og så alvorlig på ham.

— Radik! sa Oleg høytidelig. — Etter oppdrag av staben overleverer jeg deg en midlertidig medlemsbok i komsomol. Ta vare på den som på din egen ære. Medlemskontingenten betaler du i din femmannsgruppe. Og når Den røde armé kommer tilbake, kommer distriktsstyret for komsomol til å bytte ut denne midlertidige medlemsboka med en ordentlig ....

Radik strakte ut den tynne, brune hånden og tok medlemsboka. Den var av samme størrelse som de riktige medlemsbøkene, den var laget av tykt papir som brukes til å tegne planer og kart på, og den var foldet sammen. Øverst på den første siden sto det trykt med små, ujevne bokstaver: «Død over de tyske okkupanter!» Og litt lenger ned: «Sovjetsamveldets Kommunistiske Ungdomsforbund». Og enda lenger nede, med litt større bokstaver: «Midlertidig medlemsbok». Inne i boka sto Radiks familienavn, fornavn og farsnavn, og når han var født. Og lenger ned dato for innmeldelse i komsomol: «6. november 1942», enda lenger nede: «Utstedt av ungdomsorganisasjonen «Den unge garde» i byen Krasnodon.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Sekretær: Kasjuk. På høyre side var det streket opp ruter for medlemskontingenten.

— Jeg skal sy den inn i jakka og alltid bære den på meg, sa Radik så lavt at det nesten ikke hørtes og puttet boka i innerlomma.

— Du kan gå, sa Oleg.

Alle gratulerte Radik Jurkin og trykket ham i hånden.

Radik gikk ut i Hagegata. Det regnet ikke, men det blåste og det var svært kaldt. Det begynte å bli mørkt. Denne natten skulle Radik lede en gruppe på tre gutter som skulle gjennomføre en stor festaksjon. Radik kjente medlemsboka på brystet og gikk hjemover med et strengt og lykkelig uttrykk i ansiktet. Der hvor gata gikk nedover mot den andre overgangen ved distriktseksekutivkomitéen, hvor nå landbrukskommandanturet holdt til, trakk Radik inn underkjeven litt, skjøv leppene fra hverandre og hvislet gjennomtrengende — bare for at tyskerne skulle vite at han var til.

Denne natten deltok ikke bare Radik Jurkin, men nesten hele organisasjonen i den store festaksjonen.

— Husk: de som er ferdige kommer rett til meg! sa Oleg. — Unntagen de fra Pervomajka!

I Pervomajka skulle de holde fest hos Ivanikhins.

Oleg, Turkenitsj, Vanja Semnukhov og kurerene, Nina og Olja, var igjen i rommet. Oleg fikk plutselig et opphisset uttrykk i ansiktet.

— K-kjære jenter, t-tiden er inne, sa han og stammet sterkt. Han gikk bort til døra inn til onkel Koljas rom og banket på. — Tante Marina! T-tiden er inne ....

Marina kom ut. Hun hadde kåpe på seg og holdt på å knytte et skaut rundt hodet. Etter henne kom onkel Kolja. Bestemor Vera og Jelena Nikolajevna kom også ut av rommet sitt.

Marina, Olja og Nina tok på seg og gikk — de skulle holde vakt i de nærmeste gatene.

Det var et farlig vågestykke å gjøre dette mens det ennå var folk ute. Men hvordan kunne de la denne anledningen gå fra seg!

Det mørknet. Bestemor Vera rullet ned blendingsgardinene

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

og tente parafinlampa. Oleg gikk ut til Marina. Hun kom fram ved husveggen.

— Det er ingen her.

Onkel Kolja stakk hodet ut gjennom vinduet, så seg omkring og rakte enden på ledningen ut til Oleg. Oleg festet den til stokken og hang stokken opp på ledningen like ved stolpen, slik at stolpen og stokken fløt sammen i mørket.

Oleg, Turkenitsj og Vanja Semnukhov satt i rommet til onkel Kolja ved skrivebordet og holdt blyantene ferdig. Bestemor Vera, rak og med et ugjennomtrengelig uttrykk i ansiktet, og Jelena Nikolajevna, litt framoverbøyd og med et naivt og litt forskrekket uttrykk, satt på senga og stirret på radioapparatet.

Bare onkel Kolja med de rolige, nøyaktige hendene sine kunne klare så lydløst og fort å få den rette bølgelengden. Han kom rett opp i en storm av ovasjoner. På grunn av forstyrrelser kunne de ikke høre hva stemmen sa, de hørte bare navnet stemmen nevnte. Ovasjonene fylte rommet og holdt på en lang, lang stund. Noen ganger kunne de likevel skjelne enkelte utrop, til og med klapping. Men så ble alt stille og i denne stillheten som ble avbrutt av forstyrrelser klang en rolig, lav, fast stemme.

— Kamerater! I dag feirer vi fem og tyve års dagen for sovjetrevolusjonens seier i vårt land. Det er gått fem og tyve år siden sovjetsystemet ble opprettet hos oss. Vi går inn i sovjetsystemets seks og tyvende år.

Siden den 7. november året før, da hans tale ved Den røde armés parade på Den røde plass ble overført, hadde de ikke hørt hans stemme .... Men det var umulig å ta feil. Og likevel var det vanskelig å tro at det var ham. Og Jelena Nikolajevna bøyde seg enda mer framover og spurte med nesten uhørlig stemme:

— Er det virkelig ham?

— Ja .... Stille! hveste Oleg og det lynte i øynene hans.

Turkenitsj satt med rolig og alvorlig ansikt og noterte fort, og Vanja bøyde seg så brillene nesten rørte ved papiret og skrev også. Det var ikke vanskelig å notere, han snakket ikke fort. Noen ganger tidde han en stund, og en kunne høre

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

hvordan han helte vann i et glass og satte glasset på plass igjen. Likevel måtte de i begynnelsen bare konsentrere seg om å få med alt sammen. Siden vente de seg til rytmen i talen, og da ble de grepet av følelsen av det uvanlige, nesten utrolige i det de opplevde. «Ja, det er han .... han! Og jeg er her, i Krasnodon, jeg lytter til ham og noterer hans ord! Er det virkelig mulig?» Slik tenkte de alle sammen.

Den som aldri har sittet i et uoppvarmet rom i lyset fra en parafinlampe, eller i en skyttergrav, når høstkulden stormer ute, og når mennesket er nedverdiget, trampet ned i søla, berøvet alt — den som ikke med en stivfrossen hånd har fanget fedrelandets frie bølge i det skjulte radioapparat — den vil aldri forstå med hvilken følelse de lyttet til denne jevne, rolige talen ....

Alt det som ubevisst hadde bodd i disse patrioter, fra den seksten år gamle gutten til den gamle bestemoren, datteren av en landsbysnekker — alt dette vendte nå tilbake til dem, kledd i enkle, sannferdige fakta og tall, levendegjort av et klart syn som trengte inn i fremtiden ....

Det var de, enkle mennesker, som måtte bære slike utenkelige lidelser og pinsler som nå snakket til verden gjennom hans stemme:

— Hitlerbandittene .... voldtar og dreper den sivile befolkning i de okkuperte områder av vårt land, både menn og kvinner, barn og gamle, våre brødre og søstre .... Bare usle mennesker og kjeltringer som ikke eier æresfølelse og som er sunket ned til dyr, kan tillate seg å mishandle uskyldige, ubevæpnede mennesker på den måten .... Vi vet hvem som er skyld i disse mishandlingene, hvem som holder på å bygge opp «den nye orden i Europa», alle disse nybakte general-guvernører og guvernører, kommandanter og underkommandanter. Deres navn er kjent for tusenvis av mennesker som er pint i hjel. Disse bødlene skal vite at de ikke skal slippe unna ansvaret for sine forbrytelser og ikke kan unngå folkets straffende hånd.

Det var deres hevn som snakket gjennom dette menneskes munn ....

Pusten fra den store verden som omringet den lille byen

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

deres, trampet ned i skitten av støvlene til fiendens soldater, fedrelandets mektige stemme, Moskvas nattlige pulsslag, trengte inn i værelset og fylte alle hjerter med en lykkelig bevissthet om at de tilhørte denne verden ....

Stormende ovasjoner brøt løs etter hvert avsnitt i talen.

— Heder over våre partisaner!

— Hørte dere? Han sa det! .... ropte Oleg og så på alle med blanke, lykkelige øyne.

Onkel Kolja slo av radioen og plutselig ble det uhyggelig stille. Alt var borte .... Det klirret litt i vinduet. Høstvinden pep ute. De satt alene i et halvmørkt rom og hundrer av kilometre av sorg skilte dem fra den verden som nettopp hadde larmet gjennom luften ....

43. kapitel.

Natten var så svart at en ikke kunne se hverandre selv om en gikk tett inntil hverandre. En fuktig, kald vind feide gjennom gatene, hvirvlet opp i gatekryssene. Det drønte over takene, stønte i pipene, suste i ledningene, tutet i stolpene. En måtte kjenne byen så godt som de gjorde for å komme nøyaktig til vaktstua ved inngangen til gruvene i denne ugjennomtrengelige sølen, i mørket.

Som regel var det en Polizei som holdt vakt på denne delen av veien — fra Vorosjilovgradchausséen til Gorkiklubben. Men sølen og kulden hadde visst drevet ham inn et sted.

Vaktstua var bygd av stein, — det var ingen hytte, men et helt tårn med skyteskår øverst som på en festning. Nede var det et lite rom og inngangen til gruveområdet. Til høyre og til venstre for tårnet var det en høy mur.

De var som skapt for å gjøre dette sammen, — den bredskuldrede Sergej Levasjov og den lettvinte Ljubka med de sterke bena. Sergej satte fram kneet og rakte hendene til Ljubka. Hun kunne ikke se dem, men grep dem straks med de små hendene sine og lo lavt. Hun satte foten på kneet hans og var i samme øyeblikk oppe på skuldrene hans og la

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

hendene på muren. Han holdt henne godt fast i anklene så hun ikke falt. Kjolen flagret over hodet hans som et flagg. Hun la seg på maven over muren så bena hang ned mot Sergej og holdt seg fast med hendene. Hun var ikke sterk nok i armene til å dra Sergej opp, men når hun hang slik klarte hun å holde seg fast mens han tok et godt tak rundt livet hennes, stemte føttene mot muren, dro seg opp og førte først det ene og så det andre benet over muren. Nå behøvde Ljubka bare å gi ham plass, — han var alt ved siden av henne.

Den tykke muren skrånet til begge sider øverst og den var våt, så det var lett å gli. Men Sergej sto fast, han lente pannen mot tårnet og bredte armene ut langs tårnveggen. Ljubka klatret opp på skuldrene hans. Han var likevel svært sterk. Skyteskårene var på høyde med brystet hennes, og hun klatret lett opp på tårnet. Vinden slet i kjolen, det så ut som hun kunne blåse ned hvert øyeblikk. Men nå var det vanskeligste bak dem ....

Hun tok fram en pakke fra brystet, følte seg fram til snoren og festet snoren til flaggstangen uten å vikle opp bunten. Og så snart hun slapp taket, grep vinden fatt med en så voldsom styrke at Ljubka fikk hjertebank av opphisselse. Hun tok fram en pakke til, en som var litt mindre, og bant den fast nede ved foten av flaggstangen, slik at den hang innenfor bak skyteskårene.

Hun klatret ned fra tårnet på samme måte som hun hadde kommet opp, over ryggen til Sergej. Men hun turde ikke hoppe ned i sølen og satte seg på muren med bena hengende ned. Sergej hoppet ned og ropte lavt på henne nedenfra og strakte ut armene. Hun så ham ikke, hun bare kjente hvor han var på stemmen. Hun mistet plutselig pusten, — strakte fram hendene, lukket øynene og hoppet. Hun falt rett i armene hans og grep ham rundt halsen. Og han holdt henne slik en kort stund. Men hun gjorde seg fri, hoppet ned, pustet ham inn i ansiktet og hvisket opphisset:

— Sergej! Skal vi ta med gitaren, hva?

— Godt! Og jeg skal bytte, du har griset meg helt til med skoene dine, sa han lykkelig.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Nei da! De tar nok imot oss slik som vi er! Hun lo muntert.

Valja og Serjosjka Tjulenin fikk sentrum av byen — det farligste området. Det var tyske vaktposter ved eksekutivkomitéen, ved arbeidskontoret, en Polizei holdt vakt ved direksjonen, nede i bakken lå gendarmeriet. Men mørket og vinden hjalp dem. Serjosjka la sin elsk på det tomme huset til den «vanvittige herren», og mens Valja holdt vakt på den siden av huset som vendte mot eksekutivkomitéen, klatret Serjosjka opp en råtten stige som antagelig stammet fra de dager da den «vanvittige herren» ennå var i live. Han greidde alt sammen på femten minutter.

Valja frøs veldig, og hun var glad for at alt var så fort over. Men Serjosjka bøyde seg ned til henne, lo og sa lavt:

— Jeg har enda ett igjen. Vi får ta direksjonen!

— Og Polizei'en?

— Og brannstigen?

Brannstigen var virkelig på den andre siden av bygningen enn hovedinngangen.

— Så går vi, sa hun.

I det beksvarte mørket gikk de ned til jernbanelinjen og bortover langs skinnegangen. Valja mente de snart måtte være i Verkhneduvannaja, men det var ikke riktig. Serjosjka så i mørke som en katt.

— Her, sa han. — Men gå etter meg, ellers er det en bakke til venstre og en kommer rett ut på skolen til Polizei'ene.

Vinden stormet mellom trærne i parken, banket med de nakne grenene og drysset kalde dråper fra kvistene ned over Valja og Serjosjka. Serjosjka førte henne sikkert og raskt fra allé til allé og Valja skjønte at de kom bort til skolen, — det drønte så sterkt i et tak.

Nå kjente hun ikke lenger at det dirret i jernstigen som Serjosjka hadde klatret opp på. Og han kom ikke, kom ikke .... Valja sto alene i mørket nede ved stigen. Så hjemløs og uhyggelig denne natten var, med de nakne grenene som slo og slo! Og hvor svake og hjelpeløse de var i denne mørke, uhyggelige verden — moren og hun, Valja, og den lille Ljusia .... Og far? Tenk om han nå streifet omkring et sted uten tak

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

over hodet, halvblind som han var? .... Valja så for seg den endeløse Donetssteppen, gruver som var sprengt i luften, våte byer og landsbyer uten lys, med alle gendarmene .... Og plutselig syntes hun at Serjosjka aldri mer ville komme ned fra dette dundrende taket, og motet sviktet henne. Men i samme øyeblikk kjente hun at det dirret i stigen, og ansiktet fikk et kaldt og stolt uttrykk.

— Er du her? .... Han smilte i mørket.

Hun følte at han strakte fram hånden og rakte ham sin. Hånden hans var kald som en isbit. Så mye som han tålte, — mager, i sko med huller i sålene som han alt i mange timer hadde gått gjennom sølen med, — de var sikkert fulle av vann, og den gamle, slitte, åpne jakka! .... Hun la hendene på kinnene hans, de var også kalde som is.

— Du er jo helt stiv av kulde, sa hun uten å ta hendene fra ansiktet hans.

Han ble stille, og de sto slik en stund. Det slo bare i de nakne grenene. Så hvisket han:

— Vi skal ikke ta omveier nå .... Vi bare går litt unna og så over gjerdet ....

Hun tok vekk hendene.

De kom bort til huset til Oleg fra den kanten hvor Saplins bodde. Plutselig grep Serjosjka Valja i hånden, og de presset seg begge inn til veggen. Valja forsto ingen ting og holdt øret sitt bort til leppene hans.

— Det var to som kom mot oss. De hørte oss og stoppet også .... hvisket han.

— Det var bare noe du syntes!

— Nei, de står stille ....

— La oss gå gjennom gårdsplassen!

Men de var såvidt kommet rundt huset da Serjosjka igjen stoppet Valja: de to andre hadde gått rundt på den andre siden av huset.

— Det er sikkert bare innbildning ....

— Nei, de står stille.

Døra hos Kosjevoj gikk opp, en eller annen kom ut og støtte på de to som Serjosjka og Valja skjulte seg for.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Ljubka? Hvorfor kommer dere ikke inn? spurte den lave stemmen til Jelena Nikolajevna.

— Hysj ....

— Det er våre! sa Serjosjka, grep Valja i hånden og dro henne etter seg.

I mørket klang den stille latteren til Ljubka og hun og Sergej Levasjov med gitaren i hånden, og Serjosjka og Valja løp inn i kjøkkenet til Kosjevojs. De var på nippet til å bryte ut i latter og holdt hverandre i hendene. De var så våte, så skitne og så lykkelige at til og med bestemor Vera løftet de lange, knoklete armene med de blomstrete ermene og sa:

— Velkommen, godtfolk!

Aldri i hele livet hadde de hatt en slik fest som denne, i lyset fra parafinlampene, i det uoppvarmede rommet, i byen hvor tyskerne hadde hersket i over tre måneder alt.

Det var underlig hvordan alle de unge menneskene, tolv stykker, fikk plass på en divan. De presset seg tett inn til hverandre, satt med bøyd hode og leste talen, og ansiktene uttrykte uvilkårlig det som de hadde følt i dag — noen da de satt ved radioen, andre under den nattlige ferden gjennom sølen. Ansiktene ga uttrykk for den kjærlighet som knyttet noen av dem til hverandre og som spredte seg som en elektrisk strøm, og denne lykkelige følelsen av felleskap som vokser fram i unge hjerter når de kommer i berøring med en stor, menneskelig tanke og særlig med den tanken som uttrykker det viktigste i deres liv. Ansiktene hadde et slikt lykkelig, lyst uttrykk av vennskap og ungdom, av en følelse av at alt skulle bli bra .... Til og med Jelena Nikolajevna følte seg ung og lykkelig blant dem. Og bare bestemor Vera støttet det magre ansiktet mot den brune hånden og så fra sine års høyde med en slags frykt og en uventet følelse av medlidenhet urørlig på de unge menneskene.

De leste talen og falt i tanker. Ansiktet til bestemor fikk et lurt uttrykk.

— Å, jeg ser på dere, gutter og jenter, sa hun, — går det an å være slik? På en så stor festdag! Se på bordet! Er vodkaen der bare til pynt! Den skal jo drikkes!

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Å, bestemor, du er da den kjekkeste av alle! .... Til bords, til bords! .... ropte Oleg.

Hovedsaken var ikke å skrike for høyt, og alle syntes det var svært morsomt å hysje i kor på den som hevet stemmen. De bestemte seg likevel til å holde vakt utenfor etter tur. Og det var svært komisk å jage ut den som holdt på å flirte med sin nabo eller bare var i særlig godt humør.

Stjopa Safonov med det lyse hodet kunne i vanlig tilstand snakke om hva som helst, men hvis han hadde drukket litt, kunne han bare snakke om sitt yndlingsemne. Den fregnede lille nesen til Stjopa Safonov ble dekket med små svetteperler og han tok til å fortelle sin borddame, Nina Ivantsova, om flamingoen. Alle hysjet på ham og han ble straks jagd ut for å holde vakt. Han kom tilbake akkurat i det øyeblikk da bordet ble skjøvet til side og Sergej Levasjov tok fram gitaren.

Sergej Levasjov spilte på denne likeglade, russiske måten som er særlig utbredt blant russiske arbeidere. Hele stillingen og særlig ansiktet til den som spiller gir uttrykk for fullstendig likegyldighet med det som foregår. Han ser ikke på dem som danser, han ser ikke på tilskuerne, og selvsagt ikke på instrumentet, han ser ikke på noe bestemt i det hele tatt, hendene spiller av seg selv slik at en ikke kan la være å danse.

Sergej Levasjov tok gitaren og begynte å spille en eller annen utenlandsk dans som hadde vært moderne før krigen. Stjopa Safanov styrtet mot Nina og de hvirvlet ut på gólvet.

I denne utenlandske dansen var selvsagt kunstnerinnen Ljubka best av alle. Men av mennene var Ivan Turkenitsj på første plass, høy, slank, galant — en riktig offiser. Og Ljubka danset først med ham, og så med Oleg som på skolen hadde vært en av de flinkeste til å danse.

Og Stjopa Safonov slapp ikke Nina som var blitt stille og stiv. Han danset alle dansene med henne og forklarte henne svært nøyaktig hvor forskjellige fjærene til han-flamingoen var fra fjærene til hun-flamingoen og hvor mange egg hun-flamingoen la.

Plutselig ble Nina rød og stygg i ansiktet, og hun sa:

— Det er slett ikke godt å danse med deg, Stjopa, du er

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

liten og tramper meg på føttene, og du er så urolig hele tiden.

Og hun rev seg løs og løp vekk.

Stjopa Safonov tok sikte på Valja, men hun var alt begynt å danse med Turkenitsj. Så grep han tak i Olja Ivantsova. Hun var en rolig, alvorlig jente og enda mer taus enn Nina, og Stjopa kunne uten å bli avbrutt, fortelle henne om den ualminnelige fuglen.

Han glemte likevel ikke krenkelsen, og i et passende øyeblikk lette han etter Nina med øynene. Hun danset med Oleg. Oleg førte den store, kraftige kroppen hennes sikkert og rolig, og et smil kom av seg selv fram på leppene til Nina. Øynene hennes ble lykkelige, og hun var ualminnelig pen.

Bestemor Vera holdt ikke ut. Hun skrek:

— Det var da også en dans! Sånt som de finner på i utlandet! Sergej, kom med en ukrainsk dans! ....

Sergej Levasjov rørte ikke på brynene engang og gikk rett over til en ukrainsk dans. Oleg tok to sprang gjennom rommet, grep bestemoren rundt livet og hun stormet av gårde sammen med ham og slo hælene i golvet — hun ble ikke det minste sjenert og danset uventet lett. På den mørke kjolekanten som svevde med jevne bevegelser over golvet kunne en sa at bestemor Vera forsto å danse — hun sparte på kreftene og farten var ikke så mye i bena som i armene og særlig i ansiktsuttrykket.

Ingen steder kommer folkekarakteren så fritt til uttrykk som i dans og sang. Oleg danset med et lunt uttrykk som ikke lå på leppene og heller ikke i øynene men et sted ytterst på øyebrynene som dirret litt. Han hadde knappet opp skjortekragen og svetteperler kom fram på pannen under håret. Han holdt det store hodet ledig og nesten urørlig og det lå en slik dristig villskap over ham, at en straks kunne se at han, akkurat som bestemor, var en ekte ukrainer.

Den vakre Marina med de hvite tennene og de svarte øynene hadde siden det var helligdag tatt på seg alle smykkene sine. Hun greide ikke å sitte stille. Hun sparket i golvet med hælene, bredte ut armene liksom hun slapp ut noe dyrebart og tok til å hvirvle omkring Oleg. Men onkel Kolja

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

kom etter henne, og Oleg grep igjen bestemor rundt livet. Og de to parene stormet av gårde og smelte hælene i golvet.

— Å, du kommer til å dø, gamla! skrek bestemor plutselig og falt over ende på divanen, rød i hele ansiktet og viftet seg med lommetørkleet.

Alle tok til å bråke, røre på seg og klappe, de holdt opp å danse. Men Sergej Levasjov som satt der likegyldig overfor allting fortsatte fremdeles å spille den ukrainske dansen, som om de andre absolutt ikke angikk ham. Så stoppet han plutselig og la hendene på strengene.

— Ukraina tar knekken på oss! ropte Ljubka. — Sergej! La oss få en russisk dans!

Og før Sergej Levasjov fikk tid til å røre ved strengene, satte hun alt i gang med dansen og de små hælene beveget seg så fort og lett at en ikke kunne se på noe annet enn bena hennes. Slik danset hun bort til Serjosjka Tjulenin, hun bar hodet og skuldrene lett og ledig, trampet i golvet og gikk til side for å gi plass til ham.

Serjosjka hadde det likegyldige uttrykket i ansiktet som russiske arbeidere har, ikke bare når de spiller, men også når de danser. Han gikk likeglad mot Ljubka og trampet lett med de fillete skoene som var lappet mange ganger. Slik danset han gjennom rommet og gikk mot Ljubka igjen, trampet i golvet og vek tilbake. Hun grep lommetørkleet og gikk mot Serjosjka, trampet i golvet og tok til å kretse omkring. Hun førte hodet kunstferdig uten å røre det, bare av og til skjenket hun tilskuerne en nesten umerkelig liten omdreining med hodet. Det så ut som om bare den lille nesen var med på det. Serjosjka styrtet etter henne og beveget bena fort over golvet. Han hadde fremdeles det samme likegyldige uttrykket i ansiktet, armene hang ned.

Ljubka snudde seg plutselig mot Serjosjka da gitaren tok til å spille fortere. Og han gikk mot henne, med en så vill, men samtidig håpløs lidenskap, at søleklumpene spratt fra skoene hans.

Det særpregede ved hans måte å danse på var følelsen av måtehold, — det var dristighet i den, men en dristighet som lå dypt skjult. Og Ljubka gjorde Gud vet hva med de sterke

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

bena sine. Hun fikk farge i ansiktet, de lyse krøllene dirret, liksom de var av rent gull. Og alle ansiktene som var rettet mot henne hadde dette uttrykket: «Hun kan danse, kunstnerinnen Ljubka!» Og bare Sergej Levasjov som var forelsket i Ljubka så ikke på henne, ansiktet hans var likegyldig for alt og alle, og bare de sterke, nervøse fingrene hans løp raskt over strengene.

Serjosjka gjorde en bevegelse som var full av fortvilelse, liksom han slo lua i golvet og gikk bestemt mot Ljubka i takt med musikken idet han slo med håndflatene mot knærne og skosålene. Slik drev han Ljubka mot de andre som sto omkring dem, og de trampet i hælene begge to og stoppet. Rundt omkring lo alle sammen og klappet. Og Ljubka sa plutselig trist:

— Slik er den dansen ....

Og siden danset hun ikke mer, men satt ved siden av Sergej Levasjov med den lille hvite hånden sin på skulderen hans.

Denne dagen ytet Den unge garde pengebidrag til noen av de vanskeligst stilte familiene hvor mannen var ved fronten.

Den unge gardes midler besto ikke så mye av medlemskontingent. Hovedinntekten var det de tjente på i hemmelighet å selge sigaretter, fyrstikker, undertøy, forskjellige matvarer og særlig sprit som de stjal fra de tyske lastebilene.

Om ettermiddagen gikk Volodja Osmukhin til sin tante Marusia og ga henne en pakke med sovjetpenger. De ble brukt ved siden av marken, men til en svært lav kurs.

— Tante Marusia, det er til deg og Kaleria Aleksandrovna fra våre illegale, sa Volodja. — Kjøp noe til barna siden det er en så stor helligdag ....

Kaleria Aleksandrovna var tante Marusias nabo, hennes mann var også offiser i Den røde armé. Begge hadde barn og begge hadde det svært vanskelig. Tyskerne hadde ikke bare tatt alt de eide fra dem, men de hadde også kjørt bort mesteparten av møblene på en lastebil.

Kaleria Aleksandrovna og tante Marusia besluttet å feire dagen med å be gjester til aftens. De kjøpte hjemmebrent vodka og bakte en hvetepirog fylt med kål og poteter.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Ved åttetiden kom de sammen hos Kaleria Aleksandrovna som bodde sammen med moren sin og barna — det var moren til Volodja, søsteren hans Ljusia og tante Marusia med to små jenter. Guttene skyldte på at de måtte være hos kameratene sine og skulle komme senere. De voksne drakk litt og klagde litt over at de måtte feire en slik helligdag i hemmelighet. Barna sang noen sovjetsanger med lav stemme. Mødrene gråt en skvett. Ljusia kjedet seg svært. Siden ble barna sendt til sengs.

Det var alt nokså sent da Sjora Arutjunjants kom. Han ble skrekkelig sjenert da han kom fram i lyset — fordi han var full av søle, fordi ingen av guttene var der, og fordi han var nødt til å sette seg ved siden av Ljusia. I forvirringen drakk han et halvt glass hjemmebrent som Ljusia rakte ham. Og han ble beruset. Da Volodja og Tolja Orlov kom, var Sjora så dyster at de ikke klarte å få humør i ham.

Guttene drakk også litt. De voksne var opptatt av samtalene sine. På enkelte setninger som guttene vekslet seg i mellom, forsto Ljusia at de ikke hadde vært på besøk.

— Hvor? hvisket Volodja og bøyde seg fram mot Sjora over Tolja.

— Sykehuset, sa Sjora dystert. — Og dere?

— Skolen vår .... De smale, mørke øynene til Volodja glødet dristig og lurt, han bøyde seg enda nærmere Sjora og hvisket opphisset til ham.

— Hvordan? Det er ikke kamuflasje? spurte Sjora som for et øyeblikk våknet av den dystre stemningen sin.

— Nei, det er en ordentlig en! sa Volodja. — Det er synd på skolen, men vi får bygge en ny en, for faen!

Ljusia ble fornærmet over at de hadde hemmeligheter seg i mellom og holdt henne utenfor. Hun sa:

— Hvis du avtaler et møte får du sitte hjemme. Hele dagen har det kommet gutter og også noen jenter og spurt: «Er Volodja hjemme? Er Volodja hjemme?»

— Jeg er som Vaska Buslaj: «Alle skal til Vaskas gård!» lo Volodja.

Tolja «Tordendrønn» med de grå hårhvirvlene og de harde fingrene, reiste seg plutselig og sa med ikke helt sikker stemme:

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Jeg gratulerer alle med fem og tyve års dagen for den store oktoberrevolusjon!

Han var blitt så modig fordi han var beruset. Han ble svært rød i ansiktet, øynene ble lure og han begynte å erte Volodja med en eller annen Fimotsjka.

Og Sjora så dystert ned i bordet med de svarte armenske øynene sine og sa uten å henvende seg til noen:

— Selvfølgelig er det ikke tidsmessig, men jeg forstår Petsjorin*). Selvfølgelig svarer det kanskje ikke til ånden i vårt samfunn.... Men i visse tilfelle fortjener de nettopp en slik behandling .... Han tidde litt og la dystert til: — kvinnene ..

Ljusia reiste seg demonstrativt fra plassen sin, gikk bort til Tolja «Tordendrønn», kysset ham ømt i øret og sa:

— Tolja vår, du er jo helt full ....

I det hele tatt begynte selskapet å gå slik i oppløsning, at Jelisaveta Aleksejevna, bestemt og praktisk som hun alltid var, sa at det var på tide å gå hjem.

Tante Marusia som var vant til å stelle i huset og for barna, våknet som alltid ved morgengry. Hun skjøv føttene inn i tøflene, kastet på seg en huskjole, la fort i ovnen og satte over tekjelen. Så gikk hun tankefull bort til vinduet som vendte ut mot jordet. På venstre side kunne en se barnesykehuset og Vorosjilovskolen, og på høyre side, på haugen, eksekutivkomitéen og huset til den «vanvittige herren». Og plutselig utstøtte hun et rop .... Under den dystre himmelen med de lave, fillete skyene vaiet et rødt flagg på Vorosjilovskolen.

Et enda større rødt flagg vaiet på huset til den «vanvittige herren». En stor gruppe tyske soldater og noen mennesker i sivile klær sto ved huset, ved en stige og så på flagget. To soldater sto på selve stigen, den ene der hvor den støttet seg mot taket, den andre litt lenger ned. De så på flagget og snakket med dem som sto nede, men av en eller annen grunn var det ingen som klatret høyere opp og tok ned flagget. Og på dette stedet som var det høyeste i byen, vaiet flagget majestetisk, synlig for alle.

Tante Marusia sparket av seg tøflene, fikk skoene på

*) Petsjorin, hovedpersonen i Levmontovs roman Vår tids helt. O. a

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

seg i en fart og styrtet til naboene helt ute av seg. Hun greide ikke håret og kastet ikke engang et sjal over skuldrene.

Kaleria Aleksandrovna satt i vinduskarmen i bare undertrøye, med hovne ben. Hun holdt seg fast med hendene og så på flaggene med et begeistret uttrykk i ansiktet. Tårene strømte nedover de magre, mørke kinnene.

— Marusia! sa hun. — Marusia! Det er gjort for oss, for sovjetmenneskene. De husker oss, våre har ikke glemt oss. Jeg .... jeg gratulerer deg ....

Og de omfavnet hverandre.

44. kapitel.

Røde flagg vaiet ikke bare over huset til den «vanvittige herren» og Vorosjilovskolen. Røde flagg vaiet over direksjonen og over det tidligere samvirkelaget, over gruvene nr. 12, nr. 7—10, nr. 2, nr. 1, over gruvene i Pervomajka og på gruvestedet Krasnodon.

Folk kom fra alle kanter av byen for å se på flaggene .... Der hvor flaggene vaiet samlet det seg store menneskemengder. Gendarmeriet og Polizei'ene slet av alle krefter for å jage folk vekk. Men ingen av dem turde ta ned flaggene. Ved foten av hver flaggstang var det festet et hvitt tøystykke med påskriften: «Minelagt».

Fenbong klatret opp på Vorosjilovskolen og fant en ledning som førte fra flagget inn gjennom loftvinduet. Og på loftet lå det virkelig en mine, — den var ikke kamuflert engang.

Hverken i gendarmeriet eller i SS var det noen som kunne behandle miner. Hauptwachtmeister Brückner sendte bilen sin til kretsgendarmeriet i Rovenki. Men det var heller ikke noen minører i Rovenki, og bilen stormet videre til Vorosjilovgrad.

Klokken to på dagen kom minørene fra Vorosjilovgrad og uskadeliggjorde minen på skoleloftet. Og på alle de andre stedene ble det ikke funnet noen miner i det hele tatt.

Ryktene om de røde flaggene som ble heist i Krasnodon

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

til ære for revolusjonsdagen spredte seg til alle byene og landsbyene i Donetsbekkenet. Det tyske gendarmeriet kunne ikke lenger skjule sin skam for distriktets feltkommandant i Jusovka, general-major Klehr. Og Meister Brückner fikk ordre om absolutt å oppspore og arrestere den underjordiske organisasjonen. I motsatt fall ville han bli nødt til å fjerne distinksjonene og bli soldat.

Da Meister Brückner ikke hadde noen anelse om den organisasjonen som han skulle arrestere, handlet han slik som alle gendarmer og gestapofolk handler i slike tilfeller. Han «finkjemmet» byen og stedene omkring, som Sergej Levasjov hadde kalt det den gangen. Det ble arrestert dusinvis av uskyldige mennesker. Men hvor fin den kammen som ble brukt enn var, ble ikke et eneste av medlemmene av Den unge garde berørt. Tyskerne kunne ikke forestille seg at denne organisasjonen besto av så unge gutter og jenter.

Og det var sant at det var vanskelig å forestille seg det, når en av de mest fremtredende konspiratører, Stjopa Safonov, en natt da de største arrestasjonene foregikk, satt med det lyse hodet bøyd over bordet, slikket blyanten og skrev i dagboka si:

«Ved femtiden kom Senka innom meg, ba meg være med i selskap i Dueslagene. Han sa: det blir fine jenter der. Vi gikk og satt litt der. To-tre jenter var ikke verst, resten var ikke noe ....»

Den 22. november snappet Oleg og onkel Kolja opp kveldsmeldingen fra Sovinformbyrået. Det ble meldt at den tyske fronten ved byen Serafimovitsj nord-vest for Stalingrad var gjennombrutt, og at to veier som forsynte den tyske fronten ved Stalingrad var avskåret og et stort antall fanger tatt.

Ljubka ble overrasket som bare det: området omkring byen Serafimovitsj, før i tiden landsbyen Ust-Medveditskaja, var nettopp det området som hun hadde gitt opplysninger om etter oppfordring fra en av radiostasjonene ved fronten.

Den 29. november meldte Sovinformbyrået at sovjetrussiske styrker hadde kommet fram til Donets' østbredd. Og Ivan Turkenitsj begynte å utarbeide en plan for en væpnet reisning i byen, i forventning om at fronten ville gå ved Donets.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

På denne tiden hadde Den unge garde alt tre faste kampgrupper i virksomhet i byen og langt utenfor den.

Den ene arbeidet på veien mellom Krasnodon og Kamensk. Den overfalt hovedsakelig personbiler med tyske offiserer. Denne gruppen ble ledet av Viktor Petrov.

Den andre gruppen — på veiene Vorosjilovgrad—Likhaja — overfalt bensinbiler. Den tilintetgjorde førerne og vaktene og helte bensinen ut på bakken. Denne gruppen ble ledet av Sjenja Mosjkov, han som var blitt befridd.

Og den tredje gruppen var gruppen til Tjulenin som var i virksomhet over alt. Den stoppet tyske lastebiler lastet med våpen, næringsmidler, uniformer og drev jakt på tyske soldater som var kommet vekk fra arméen eller hang etter. Denne jakten ble drevet til og med i selve byen.

Medlemmene i kampgruppene kom sammen før aksjonene og gikk etterpå hjem enkeltvis. Hver av dem hadde våpnene sine gravd ned på et bestemt sted ute på steppen.

I slutten av november fikk Den unge garde melding om at tyskerne holdt på å drive en stor buskap fra Rostov-området lenger bak fronten. Det var halvannet tusen dyr. Buskapen var alt kommet over brua over Donets ved Kamensk. Og nå beveget den seg mellom elva og den store veien Kamensk—Gundorovskaja. Sammen med buskapen dro foruten de ukrainske gjeterne fra Don bevæpnede vaktstyrker. Det var tolv-tretten eldre tyske soldater fra forsyningskommandoen.

Samme natt som dette ble meldt samlet gruppene til Tjulenin, Petrov og Mosjkov seg bevæpnet med geværer og automatgeværer i en skogbevokst dal ved en liten elv som renner ut i Nord-Donets, ved en trebru der hvor veien krysser den lille elva. Speiderne hadde meldt at buskapen overnattet omkring fem kilometer fra dem ved kornstakkene som gjeterne og soldatene hadde revet ned til fôr for dyrene.

Et kaldt regn blandet med snø strømte ned, snøen smeltet og en skitten grøt dannet seg under føttene. Guttene som dro med seg kilovis av søle fra steppen, trengte seg sammen i en flokk, varmet hverandre og spøkte:

— Det var et fint kursted, får en si!

Morgenen grydde — mørk, uklar og søvnig. Det var som

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

den ikke kunne komme til seg selv og tenkte: «Lønner det seg å stå opp i et slikt vemmelig vær, er det ikke best å vende om og legge seg til å sove igjen! ....» Men pliktfølelsen seiret over disse dovne morgentankene, og det lysnet over Donetssteppen. I blandingen av regn, snø og tåke kunne en bare se tre hundre skritt foran seg.

Etter ordre av Turkenitsj som ledet alle tre gruppene la guttene seg til på den høyre elvebredden — der hvor tyskerne måtte ut på brua for å komme over. De holdt geværene i beredskap med valne fingre.

Oleg som også deltok i operasjonen og Stakhovitsj som han hadde tatt med for å prøve ham i kamp, lå også ved bredden, litt lenger ned, der hvor elva gjorde en bue.

I den tiden som hadde gått siden Stakhovitsj måtte forlate staben, hadde han deltatt i mange aksjoner, og han hadde nesten gjenreist sitt gode navn og rykte. Det var lett for ham fordi han hos mesteparten av medlemmene i Den unge garde aldri hadde tapt dette ryktet.

Menneskenaturen er så godmodig — til og med hos prinsippfaste mennesker — at alle svært uvillig forandrer det vante synet på et menneske. Man syns til og med at det er flaut å forandre sitt syn, selv om ugjendrivelige fakta viser at et menneske slett ikke er slik som man trodde. «Han retter seg nok opp igjen! .... Vi har våre svakheter alle sammen,» blir det sagt i slike tilfelle.

Ikke bare de alminnelige medlemmene av Den unge garde som ikke visste noe om Stakhovitsj, men også mesteparten av dem som sto staben nær, behandlet Stakhovitsj som om ingen ting hadde hendt. Stakhovitsj var som før informert om alt som foregikk i organisasjonen.

Oleg og Stakhovitsj lå tause i buskene og så seg omkring på det nakne, våte, småkuperte landskapet. De prøvde å trenge så langt som mulig igjennom sløret av regn og snø som rislet ned i tåken. Og mot dem kom mangestemmig rauting fra hundrevis av dyr, rautingen fløt sammen til en underlig kakofoni, liksom djevelen selv blåste på fløyte.

— De er tørste, sa Oleg lavt. — De kommer til å la dem drikke i elva. Det passer bra for oss ....

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Se! Se! sa Stakhovitsj opphisset.

Foran til venstre kom noen røde hoder fram i tåken — først ett, så ett til og enda ett, så ti, så tyve. Det var en mengde hoder med underlig tynne horn som vokste nesten rett opp og med spissene bøyd innover. Det så ut som det var kuhoder, men kuer, til og med kuer uten horn, har noen fortykkelser mellom ørene som hornene vokser ut fra. Og disse vesenene som en ikke kunne se kroppen på i tåken som var tettest nede ved bakken, hadde horn som vokste rett opp fra det glatte hodet. De dukket fram av tåken som spøkelser.

De var antagelig ikke de første i buskapen, men de som gikk ytterst på venstre fløy. Langt bak dem hørtes sterk rauting, og en kunne føle den mektige bevegelsen av kroppene som gnidde mot hverandre, og trampingen fra tusener av klover som fikk jorden til å ryste.

Og i dette øyeblikk hørte Oleg og Stakhovitsj livlig tysk snakk som kom nærmere fra høyre, på veien. En kunne merke på stemmene at tyskerne hadde hvilt ut og var i godt humør. De plasket muntert gjennom sølen med støvlene.

Oleg og Stakhovitsj bøyde seg ned og løp dit hvor de andre guttene lå.

Turkenitsj sto ved den leirete bredden ikke mer enn ti meter fra brua. Han holdt automatgeværet løst i venstre hånd. Han strakte hodet litt fram mellom det tørre graset og så bortover veien. Like ved føttene hans satt den rødhårete, sinte Sjenja Mosjkov, også med et automatgevær i venstre hånd. Guttene lå etter hverandre på skrå langs bredden. Den første i denne rekken var Serjosjka og den siste var Viktor — de var også bevæpnet med automatgeværer.

Oleg og Stakhovitsj la seg mellom Mosjkov og Serjosjka.

Det sorgløse snakket til de middelaldrende tyske soldatene syntes alt å klinge like over hodene på dem. Turkenitsj støttet seg på det ene kneet og holdt automatgeværet i beredskap. Mosjkov la seg ned, rettet på den våte jakka og la også an automatgeværet.

Oleg så med et naivt, barnslig uttrykk på brua. Og plutselig trampet støvlene over brua, og en gruppe tyske soldater i kapper som var fulle av søle, noen med geværet hengende

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

likegyldig i remmen, andre med geværet på ryggen — kom fram på brua.

En lang korporal med store, lyse barter gikk blant de forreste soldatene, fortalte noe og snudde seg så også de som gikk bak kunne høre ham. Da han snudde seg rettet han øynene mot guttene som lå ved elva, og soldatene så seg også om som folk pleier når de kommer til et nytt sted. Men da de ikke ventet å se noen partisaner, så de dem heller ikke.

Og i dette øyeblikket begynte automatgeværet til Turkenitsj å arbeide med en skarp, bedøvende lyd. Og så kom automatgeværet til Mosjkov, og de andre guttene fulgte på med geværene.

Alt var så uventet og så ulikt det Oleg hadde forestilt seg at han ikke fikk tid til å skyte. I det første øyeblikket så han på alt dette med barnslig forundring, så følte han som et indre støt — at også han jo skulle skyte. Men da var alt over allerede. Det var ikke en eneste soldat å se på brua, de fleste av dem hadde falt og to som akkurat hadde kommet ut på brua løp tilbake langs veien. Serjosjka, Mosjkov og etter dem Stakhovitsj sprang opp skråningen og skjøt etter dem.

Turkenitsj og noen gutter til løp ut på brua. Der lå det en soldat som beveget seg ennå og de ga ham et skudd til. Så dro de alle soldatene etter bena inn i buskene, så de ikke var å se fra veien. Våpnene tok de med seg.

Buskapen som spredte seg over flere kilometer langs elva holdt på å drikke vann — enten fra bredden, eller med to eller alle fire ben i vannet. Noen var også gått over på den andre siden. Kuene drakk og blåste opp de fuktige neseborene med en slik enhetlig, sugende lyd at det hørtes ut som det var en rekke pumper i arbeid.

I denne gigantiske buskapen var det en blanding av forskjellige raser: Vanlige arbeidsokser, røde, grå og flekkete, langsomme og med tykke horn og brede bryst. Kuer av forskjellige slag, grasiøse kvier og kuer som skulle til å kalve, med oppblåste sider, umelket og med tunge jur, og røde, oppsvulmede spener. Så var det disse underlige kuene som holdt seg for seg selv — lyse, rødbrune, med horn som vokste rett opp fra det flate hodet, og det var store svartflekkede og

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

rødflekkede hollandske kuer, så pene og pyntede med de hvite tegningene sine at det så ut som de hadde på seg hetter og forklær.

Gjeterne var gamle menn som i løpet av livet sitt hadde tilegnet seg den samme langsomme måten å gå på som buskapen deres, eller kanskje de under krigen var blitt vant til motgang, — de brydde seg ikke om skytingen i nærheten. De satte seg ned på den våte bakken i en ring bak buskapen. Men de reiste seg med en gang da de fikk se bevæpnede folk.

Guttene tok ærbødig av seg luene og hilste.

— Goddag, herrer kamerater! sa en gamling som lignet en sopp. Han hadde føtter som pekte utover og var kledd i en saueskinnsjakke over linskjorta.

Denne gamlingen var visst lederen for gjeterne. Han ville berolige de andre gamlingene, og snudde seg mot dem og sa:

— Det er jo partisaner! ....

— Unnskyld, gode folk, sa Oleg og løftet igjen på lua. — Den tyske vaktstyrken er vi ferdig med, vi ber dere hjelpe oss med å spre buskapen over steppen, så tyskerne ikke får tak i den igjen ....

— Hm .... Spre den! sa en annen gamling — en liten, bevegelig fyr — etter å ha tidd en stund. — Det er jo vår buskap, fra Don, hvorfor skal vi la den bli borte på et fremmed sted? ....

— Skal dere drive den tilbake da? sa Oleg med et bredt smil.

— Det er så, tilbake kan vi ikke drive den, sa den lille gamlingen trist.

— Og hvis vi sprer den, kanskje våre får tak i den ....

— Å-å-å, men en sånn buskap! sa plutselig den lille gamlingen full av fortvilelse og begeistring og grep seg til hodet.

Og det ble klart for guttene hva disse gamlingene følte som var blitt tvunget til å drive denne store buskapen fra sitt eget land til det fremmede, tyske landet .... Guttene syntes synd både på buskapen og på gamlingene. Men de kunne ikke vente.

— Bestefar, gi meg pisken din! sa Oleg og tok pisken fra den vesle gamlingen og gikk mot buskapen.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Dyrene gikk langsomt over på den andre siden av elva ettersom oksene og kuene hadde drukket nok. De lette etter rester av tørt gras på den våte, nakne bakken. En del sto trist i regnet og så seg omkring, det var som de sa — hvor er dere, gjetere, hva skal vi gjøre nå?

Oleg gikk over på den andre siden av elva og inn blant dyrene. Han arbeidet ualminnelig sikkert og rolig, som han var kommet i sitt rette element — han skjøv en ku til side, slo en annen på maven eller på halsen, og smelte med pisken. Slik kom han inn dit hvor dyrene sto tettest. Gamlingen med saueskinnsjakka kom ham til hjelp. Etter ham kom de andre gamlingene og guttene.

De skrek og smelte med piskene og klarte til slutt å dele flokken i to deler. Det hadde tatt lang tid.

— Nei, det går ikke, sa bestefaren med saueskinnsjakka. — Gi dem en salve med automatgeværene, de stryker med likevel ....

— Fy da! .... Oleg fortrakk ansiktet i smerte, men nesten i samme øyeblikk fikk ansiktet uvilkårlig et dyrisk uttrykk. Han rev automatgeværet ned fra ryggen og skjøt inn i flokken.

Noen okser og kuer falt, andre ble såret og styrtet utover steppen mens de rautet vilt. Og hele den ene halvparten av buskapen kjente lukten av krutt og blod og spredte seg i en vifte over steppen. Jorden drønte under klovene. Serjosjka og Sjenja Mosjkov fyrte løs på den andre flokken, og den satte seg også i bevegelse.

Guttene løp etter dem og der hvor det dannet seg klynger, skjøt de igjen. Hele steppen ble fylt av skudd, rauting og tramping, piskesmell og uhyggelige skrik fra menneskene. En okse som ble såret kunne plutselig stoppe, forbena bøyde seg langsomt, og den falt tungt fremover på neseborene. De sårede kuene rautet, løftet de vakre hodene og lot dem kraftløst falle igjen. Hele landskapet omkring ble dekket av kropper som glimtet røde i tåken over den svarte jorden ....

Da guttene enkeltvis dro hjemover kom de lenge over okser og kuer som hadde spredt seg over steppen.

Oleg og Turkenitsj gikk sammen.

— La du merke til de kuene med horn som vokste rett ut

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

av hodet og oppe bøyde seg innover så de nesten møttes? spurte Oleg oppspilt. — De kommer fra den østre delen av Salsksteppen, eller kanskje helt fra steppen ved Astrakhan. Det er indisk fé .... Det stammer helt fra den Gyldne Hordes tid ..

— Hvor vet du det fra? spurte Turkenitsj vantro.

— Da jeg var barn tok stefar meg alltid med når han var ute og reiste, han hadde greie på slikt.

— Og Stakhovitsj har vist seg som en kjekk kar i dag! sa Turkenitsj.

— Ja-a .... sa Oleg usikker. — Vi pleide å reise sammen stefar og jeg. Du vet, Dnjepr, sol, digre flokker av buskap på steppen .... Og hvem kunne trodd dengang at jeg .... at vi .... Oleg fortrakk igjen ansiktet, slo ut med hånden og tidde helt til de kom hjem.

45. kapitel.

Etter at tyskerne hadde sendt den første puljen av innbyggere i Krasnodon til Tyskland, lærte folk å forstå hva som truet dem og holdt seg unna registreringen på arbeidskontoret.

Folk ble tatt hjemme og på gatene, akkurat som negrene ble fanget av slavedriverne før i tiden.

Avisen «Det nye livet» som ble gitt ut i Vorosjilovgrad av den syvende avdeling av feltkommandanturet, trykte i hvert nummer brev hjem til familien fra døtre og sønner som var sendt til Tyskland. Det ble fortalt om det frie livet i Tyskland og om den gode fortjenesten.

Til Krasnodon kom det også av og til brev fra unge mennesker som arbeidet hovedsakelig i Øst-Preussen som gårdsgutter eller hushjelper. Sensuren hadde ikke strøket noe og en kunne lese mye mellom linjene. Men de fortalte kort og knapt bare om de ytre livsbetingelsene. Og de fleste foreldrene fikk ikke brev i det hele tatt.

Den kvinnen som arbeidet på postkontoret og som var kommunist, forklarte Ulja at brev som kom fra Tyskland ble

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

sensurert av en spesielt innsatt tysker fra gendarmeriet som kunne russisk. Han holdt brevene tilbake og låste dem ned i en skuff inntil han hadde en hel bunke, — da brente han dem opp.

Ulja Gromova ledet etter oppdrag av Den unge garde hele arbeidet mot vervingen av ungdommen til Tysklandsarbeid. Hun skrev og sendte ut flygeblad, skaffet arbeid i byen til dem som var i fare for å bli sendt, eller sørget ved hjelp av Natalja Aleksejevna for at de ble fritatt på grunn av sykdom. Noen ganger gjemte hun til og med folk som var registrert og hadde rømt.

Ulja drev med dette arbeidet ikke bare fordi hun hadde fått det i oppdrag, men av en slags pliktfølelse. Hun følte antagelig en viss skyld fordi hun ikke hadde klart å forhindre at Valja ble sendt av gårde. Denne følelsen av skyld forfulgte Ulja stadig mer fordi hverken hun eller Valjas mor hørte noe fra Valja.

En natt i begynnelsen av desember stjal guttene i Pervomajka ved hjelp av den kvinnen som var ansatt på postkontoret brevene fra skuffen til sensoren. Og nå lå de i en pakke foran Ulja.

Etter at det var blitt kaldt bodde Ulja igjen i huset sammen med de andre. Som de fleste av Den unge garde skjulte Ulja for familien at hun tilhørte organisasjonen.

Det var tungt for henne da foreldrene som var engstelige for henne, prøvde å få henne til å ta arbeid. Moren lå og så fortvilt på henne med de svarte øynene som lignet øynene på en stor, vill fugl, eller hun begynte å gråte. Og den gamle Matvej Maksimovitsj brukte seg for første gang på mange år på Ulja. Ansiktet hans ble mørkerødt helt opp til den skallete issen, men det var noe ynkelig ved ham, til tross for den digre, knoklete kroppen og de uhyggelige nevene. Det var noe ynkelig i restene av krøllene på det skallete hodet og i den hjelpeløsheten han avslørte da han ville påvirke datteren.

Ulja sa at hvis faren og moren bare en gang til bebreidet henne at hun spiste deres mat, ville hun gå hjemmefra.

Matvej Maksimotvitsj og Matrjona Saveljevna ble forvirret: hun var deres øyesten. Og for første gang ble det klart

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

at den gamle Matvej Maksimovitsj hadde mistet makten over datteren og at moren var for syk til å holde på sitt.

Ulja skjulte sin virksomhet og hun var særlig flittig i huset. Og når hun måtte være borte, skyldte hun på at hele livet var blitt så undertrykt og fattig, at hun bare kunne få litt trøst når hun var sammen med venninnene sine. Og stadig oftere følte hun det lange, triste blikket til moren hvile på seg, — det var som moren så tvers igjennom henne. Og faren var liksom litt sjenert for Ulja og tidde som regel når hun var tilstede.

Hos Anatolij var det annerledes. Siden faren hadde dratt til fronten var Anatolij familiens overhode. Moren, Taisia Prokofjevna, og den yngre søsteren hans forgudet ham og underordnet seg ham i alt. Og nå satt Ulja med disse brevene hos Anatolij og ikke hjemme hos seg selv. Anatolij var denne dagen gått til Lilja Ivanikhina i Sukhodol. Ulja grep med de lange fingrene konvoluttene som sensoren hadde skåret opp, tok ut brevene, leste de første linjene flyktig igjennom og kastet brevene på bordet.

Fornavn og familienavn, henvendelser til foreldre og søstre med de tradisjonelle rørende og naive hilsener glimtet forbi Ulja. Det var så mange brev at bare det å se igjennom dem tok lang tid. Men det var ikke noe brev fra Valja blant dem.

Ulja satt bøyd, med hendene i fanget og så fram for seg med et kraftløst uttrykk .... Det var stille i huset. Taisia Prokofjevna og den lille søsteren til Anatolij sov alt. Den lille flammen i parafinlampa med det svake sotsløret over, flakket fram og tilbake, beveget av Uljas pust. Uret over hodet hennes telte sekundene med en rusten lyd: trikk-trakk .... trikk-trakk .... Huset til Popovs lå akkurat som huset til Gromovs for seg selv. Og denne følelsen av at de var atskilt fra andre mennesker hadde Ulja hatt fra hun var liten, særlig i høst- og vinternetter. Huset til Popovs var godt bygd, vinden som ulte nesten som om vinteren, hørtes så vidt bak lemmene.

Ulja følte seg helt ensom i denne verden som var så full av hemmelighetsfulle, onde lyder, og med den flakkende flammen i lampa.

Hvorfor var verden innrettet slik at menneskene aldri helt

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

kunne gi sitt hjerte til et annet menneske? Ulja og Valja var jo smidd sammen fra barndommen av — og hvorfor hadde ikke hun, Ulja, forlatt hjemmet og alle de daglige bekymringene, gitt avkall på det vante livet, på familie og kamerater — hvorfor hadde hun ikke satt alle krefter inn for å redde Valja? Tenk om hun plutselig var der, ved siden av henne, tørket tårene hennes, åpnet veien til friheten for henne? .... «Fordi det er umulig .... Fordi du har gitt ditt hjerte til mer enn bare Valja, — du har gitt det til fedrelandet,» svarte en indre stemme. «Nei, nei,» sa hun til seg selv, «ikke søk etter noe å forsvare deg med, du gjorde det ikke engang dengang det ikke var for sent, fordi du ikke fant noen følelse i ditt hjerte, fordi du er akkurat slik som alle andre.»

«Men går det virkelig ikke an å gjøre det nå?» tenkte Ulja. Og hun ga etter for barnslige drømmer: hun fant tapre mennesker som var beredt til å følge henne, de overvant alle vanskeligheter, narret tyskerne. Og Ulja fant Valja der i dette uhyggelige landet og sa til henne: «Jeg har gjort alt, jeg har ikke spart meg for å redde deg, og nå er du fri ....» Å, om det var mulig! .... Men det var ikke mulig. Det fantes ikke slike mennesker, og hun, Ulja, var helt enkelt for svak .... Nei, en venn kunne ha gjort det, — en ung gutt, hvis Valja hadde hatt en slik venn.

Men hadde Ulja selv en slik venn? Hvem ville gjøre det for henne hvis hun kom i en slik stilling? Nei, hun hadde ingen slik venn. Og det fantes sikkert ikke slike venner i verden ....

Men det var da en mann et sted i verden som hun ville bli glad i? Hvordan var han? Hun hadde ikke sett ham, men han levde i hennes sinn — stor, sannferdig, sterk, med et mandig og barnslig blikk. En usigelig tørst etter kjærlighet trengte seg inn i Uljas hjerte .... Lukke øynene, glemme alt, gi hele seg .... Og i de svarte øynene hennes som gjenspeilte den sløre te, gylne flammen i lampa, lyste et lykkelig og truende gjenskinn av denne følelsen.

Plutselig hørte Ulja et lavt stønn som lignet et rop. Hun fór sammen og de fine neseborene hennes dirret .... Nei, det var den lille søsteren til Anatolij som stønte i søvne. En haug brev lå på bordet foran Ulja. Tynne sotstriper steg opp fra

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

flammetungen. Den lave ulingen fra vinden kunne så vidt høres bak lemmene og uret telte og telte tiden: trikk-trakk .... trikk-trakk ....

Ulja ble rød i kinnene. Hun kunne ikke engang selv svare på hva hun skammet seg over. Var det det at hun satt og drømte og glemte bort arbeidet, eller var det noe som lå bak drømmene hennes? Og hun begynte å se oppmerksomt igjennom brevene — ergerlig over seg selv — og lete etter brev som kunne brukes.

Ulja sto foran Oleg og Turkenitsj og sa:

— Nei, hvis dere hadde lest dem! Det er forferdelig .... Natalja Aleksejevna sier at tyskerne har sendt vekk omkring åtte hundre mennesker inntil nå. Og det er alt laget en hemmelig liste over ett tusen fem hundre til, med adresser og alt .... Nei, vi må gjøre noe alvorlig, kanskje befri dem når de sender dette partiet, kanskje drepe denne Sprick! ....

— Drepe ham burde vi nok, men da sender de oss en ny en, sa Oleg.

— Tilintetgjøre listene .... Og jeg vet hvordan — vi må svi av arbeidskontoret! sa hun plutselig med et hevngjerrig uttrykk.

Denne bedriften som var en av Den unge gardes mest fantastiske aksjoner, ble utført av Serjosjka Tjulenin og Ljubka Sjevtsova sammen, med hjelp av Vitka Lukjantsjenko.

Det gikk alt tydelig mot vinteren. Om natten frøs det på, og de stivfrosne, harde klumpene og furene i sølen holdt seg på gatene til solen henimot middag begynte å varme.

Møtestedet var i grønnsakhagen hos Vitka Lukjantsjenko. De gikk langs jernbanelinjen og siden rett over haugen. Serjosjka og Vitka bar en kanne med bensin og noen flasker med brennstoff. De var bevæpnet. Og våpnene til Ljubka besto av en krukke honning, en pensel og avisen «Det nye livet».

Natten var så stille at den minste lyd hørtes. Et uheldig skritt, en uforsiktig bevegelse kunne forråde dem. Og det var så mørkt at de noen ganger ikke var klar over hvor de var, enda de var så godt kjent.

De tok et skritt og lyttet, så et skritt til og lyttet igjen ....

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Minuttene gikk uendelig langsomt, det var som det varte en evighet. Og underlig nok ble de mindre redde da de hørte skrittene til vaktposten foran arbeidskontoret. Skrittene til vaktposten klang tydelig, så ble de borte når han stoppet og lyttet, eller kanskje bare sto og hvilte seg ved inngangen.

Arbeidskontoret lå med den lange fasaden og inngangen mot landbrukskommandanturet. De kunne fremdeles ikke se huset, men etter skrittene til vaktposten skjønte de at de nærmet seg det. De gikk rundt hjørnet til venstre for å komme på baksiden av huset.

Tyve meter fra huset ble Vitka Lukjantsjenko igjen for at det skulle bli mindre larm, og Serjosjka og Ljubka snek seg bort til et vindu.

Ljubka smurte honning på den nederste vindusruta og klistret avisen på den. Serjosjka skar ut ruta med en diamant og tok den ut. Dette arbeidet krevde mye tålmodighet. Det samme gjorde de med den andre ruta i vinduet.

Etter dette hvilte de. Vaktposten tråkket omkring på trappa, det var tydelig at han frøs, og de måtte vente lenge før han begynte å gå igjen. De var redd for at han på trappa kunne høre skrittene til Ljubka inne i bygningen. Vaktposten begynte å gå igjen og Serjosjka huket seg litt ned og holdt de foldete hendene fram til Ljubka. Ljubka holdt seg i vindusrammen, satte det ene benet i hendene til Serjosjka og svingte det andre over vinduskarmen. Så holdt hun seg fast i veggen på innsiden og satte seg skrevs over vinduskarmen. Hun kjente hvordan vindusrammen skar seg inn i bena hennes. Men hun kunne ikke bry seg om slike småting nå. Hun lot det andre benet gli ned til hun nådde golvet. Og nå var Ljubka alt der inne.

Serjosjka rakte henne kannen.

Hun ble der inne nokså lenge. Serjosjka var svært urolig for at hun skulle støte til en stol eller et bord i mørket og velte noe.

Da Ljubka kom fram i vinduet igjen luktet det sterkt bensin av henne. Hun smilte til Serjosjka, svingte det ene benet over vinduskarmen og stakk armen og hodet ut. Serjosjka grep henne under armene og hjalp henne å komme ut.

Serjosjka sto alene ved vinduet som det luktet bensin fra.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Han sto så lenge som Ljubka og Vitka etter hans beregninger trengte for å komme langt nok unna.

Så tok han fram en flaske med brennstoff og slengte den av alle krefter inn gjennom det åpne vinduet. Eksplosjonen var så sterk at han ble blendet et øyeblikk. Han kastet ikke flere flasker og styrtet oppover haugen mot jernbanelinjen.

Vaktposten skrek og skjøt etter ham og en kule pep høyt over Serjosjka. Landskapet omkring ble et øyeblikk opplyst av et rødt lys, og så sank det ned i mørke igjen. Og plutselig steg en flammesøyle opp, og det ble lyst som om dagen.

Den natten la Ulja seg uten å kle av seg. Stille, så hun ikke vekket noen, gikk hun flere ganger bort til vinduet og skjøv blendingsgardinet litt til side. Men alt var mørkt. Ulja var urolig for Ljubka og Serjosjka. Og av og til syntes hun at hun ikke skulle ha funnet på dette. Natten slepte seg langsomt forbi. Ulja følte seg helt utslitt og sovnet.

Plutselig våknet hun som av et støt og styrtet mot døra så hun veltet en stol som falt drønnende over ende. Moren våknet og spurte om noe med forskrekket og søvnig stemme. Men Ulja svarte ikke. Hun sprang ut i bare kjolen.

Et ildskjær sto over byen, hun kunne høre enkelte skudd og hun syntes også skrik. Gjenskinnet fra flammene var så sterkt at hustakene og sidebygningen ute på gårdsplassen trådte fram av mørket til og med her helt i utkanten av byen.

Men Ulja ble ikke glad da hun så ildskjæret, slik som hun hadde ventet. Ildskjæret og gjenskinnet på sidebygningen, skrikene og skuddene og den redde stemmen til moren — alt fløt sammen til en uklar og urolig følelse. Hun var urolig både for Ljubka og Serjosjka, og hun tenkte på hva dette ville bety for organisasjonen nå når de var så sterkt ettersøkt. Og det var en uro for at hele denne uhyggelige virksomheten hun var nødt til å drive, kunne få henne til å miste noe stort som levde i verden og som hun følte i sin egen sjel. Det var første gang Ulja hadde denne følelsen av uro.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

46. kapitel.

Jo tydeligere fremgangen ble for Den røde armé, ikke bare omkring Stalingrad og ved Don, men også i Nord-Kaukasus og omkring Velikije Luki, jo mer omfattende og dristig ble Den unge gardes virksomhet.

Den unge garde var alt en stor organisasjon, forgrenet over hele distriktet og i stadig vekst. Den hadde over hundre medlemmer. Og enda større var antallet av folk som hjalp dem — og det var ikke bare ungdom.

Viktor Kistrinov, onkel Koljas venn, arbeidet i gruveledelsen. Han var en slags sekretær. Han var ingeniør av utdannelse og interesse, og han gjorde ingenting i den nye stillingen, ja han samlet alle de ved gruven som heller ikke gjorde noe og lærte dem hva de skulle gjøre for at også resten av dem som arbeidet ved gruvene ikke skulle gjøre noe i det hele tatt.

I den siste tiden var gamle Kondratovitsj begynt å komme til ham. Etter at kameratene hans var blitt drept var han blitt igjen som et gammelt, inntørket eiketre. Gamlingen var sikker på at tyskerne ikke hadde rørt ham på grunn av sønnen som drev med gauking og var venner med Polizei'ene og gendarmene.

Forresten påsto sønnen i de få øyeblikk da han snakket åpent, at de tyske myndighetene var mindre fordelaktige for ham enn de sovjetrussiske.

— Folk er blitt så altfor fattige. Ingen har penger! tilsto han til og med litt bedrøvet.

— Vent til brødrene dine kommer tilbake fra fronten, da kommer du til å få det som i himmelen, da blir det ikke sorg og sukk, sa gamlingen rolig med den dype, hese stemmen sin.

Kondratovitsj arbeidet fremdeles ikke og gikk hele dagen omkring i gruvene og besøkte gruvefolk hjemme. Og uten å merke det selv ble han en levende oppslagsbok for alle de usle og dumme handlinger, alle de feil som den tyske administrasjonen ved gruvene begikk. Han var en gammel, erfaren og øvd gruvearbeider, og forakten for tyskerne vokste desto sterkere hos ham jo mer han ble overbevist om hvor lite de forsto seg på å drive gruvene.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Dere får dømme selv, kamerater unge ingeniører, sa han til Kistrinov og onkel Kolja, — de har alt i sine hender, og hele området gir to tonn i døgnet! Nå vel, jeg forstår, det er kapitalisme, og vi arbeider så å si for oss selv. Men de har jo halvannet århundre bak seg, og vi er fem og tyve år gamle, — de har vel lært noe! Og dessuten — tyskerne, de som er blitt oppskrytt over hele verden, de berømte organisatorene, de har jo organisert plyndring over hele verden. Herregud! sa gamlingen med den uhyggelig dype, hese stemmen sin.

— Oppkomlinger! De klarer ikke engang å gjennomføre sin plyndring i det tyvende århundre. I 1914 ble de slått, og nå kommer de også til å bli slått. Krafse til seg, det kan de, men skapende fantasi, det har de ikke. Filleproletariat og småborgere som er kommet seg opp .... En fullstendig økonomisk blamasje foran øynene på hele menneskeheten! sa Kistrinov og flekket tenner som en sint hund.

Og de to unge ingeniørene og den gamle arbeideren utarbeidet med letthet for hver dag en plan for det arbeid som var nødvendig for å ødelegge det lille som Schweide gjorde for å skaffe kull.

På denne måten støttet mange mennesker opp under Den unge gardes virksomhet.

Men jo mer omfattende Den unge gardes virksomhet ble, jo vanskeligere ble det å unngå den «finkammen» som gestapo og politiet brukte.

På et av møtene i staben sa Ulja plutselig:

— Hvem av oss kan morse?

Ingen spurte hvorfor og ingen lo av Ulja. Det var kanskje første gang medlemmene av staben tenkte på at de kunne bli arrestert.

Den største bygningen i byen — Gorkiklubben ved gruve nr. 1, sto tom. Den passet hverken som bolig eller som noe annet. Oleg foreslo å danne en liten gruppe av ungdom som tørstet etter atspredelse og kunne søke bystyret om tillatelse til å åpne en klubb som angivelig skulle dekke befolkningens kulturelle behov i den nye ordens ånd.

Klubben kunne i Den unge gardes hender tjene som en god beskyttelse for organisasjonens virksomhet.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Det er mulig at de tillater det! De holder jo selv på å kjede seg i hjel, sa Oleg.

Etter å ha sikret seg støtte fra administrasjonen ved gruve nr. 1 gikk Vanja Semnukhov, Stakhovitsj og Mosjkov til borgermester Stetsenko. Oleg mente at Mosjkov som var militær og hadde sans for økonomi skulle være leder for klubben.

Stetsenko tok imot dem i det uoppvarmede og skitne kontoret sitt. Han var som alltid full og satt og så urørlig på Vanja Semnukhov, med de små hendene med oppsvulmede fingrer på det grønne bordet. Vanja var beskjeden, høflig, snirklete i ordene sine og så gjennom hornbrillene ikke på borgermesteren, men på det grønne bordteppet.

— Løgnaktige rykter trenger inn i byen om at den tyske armé lider nederlag ved Stalingrad. I forbindelse med dette iakttas det i ungdommens hoder .... Vanja grep med de tynne fingrene ubestemt i luften, ... en viss usikkerhet. Støttet av herr Paul, — han nevnte familienavnet på representanten for gruvebataljonen ved gruve nr. 1, — og herr .... — han nevnte lederen av avdelingen for opplysning i bystyret, — som De, herr borgermester, antagelig alt er gjort bekjent med, og endelig i ungdommens navn som er den nye orden hengiven, ber vi Dem personlig, Vasilij Illarionovitsj, da vi kjenner Deres åpne hjerte ....

— Fra min side, mine herrer .... Gutter! ropte Stetsenko plutselig vennlig. — Byrådet ....

Både Stetsenko og «herrene» og guttene visste at byrådet selv ikke kunne avgjøre noe og at alt ble avgjort av gendarmeriet. Men Stetsenko var for forslaget — han holdt på å kjede seg i hjel.

Slik fant den 19. desember 1942 den første forestillingen i Gorkiklubben sted, med tillatelse fra Meister Brückner.

Tilskuerne satt eller sto med frakker på, med kapper og skinnkåper. Det var ikke fyrt i klubben, men det var kommet dobbelt så mange tilskuere som klubben kunne ta. Og det begynte snart å dryppe fra taket som tinte opp.

På de første benkene satt Meister Brückner, Wachtmeister Balder, løytnant Schweide, Sonderführer Sanders med hele landbrukskommandanturet sitt, løytnant Sprick sammen med

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Nemtsjinova, borgermester Stetsenko, politisjefen Solikovskij med kone og etterforskeren Kulesjov, som for kort tid siden var blitt sendt for å hjelpe Solikovskij. Kulesjov var en høflig, stille mann, med et rundt, fregnet ansikt, lyseblå øyne og tynne, røde øyebryn, kledd i en lang, svart kappe og en kosakklue med rød bunn med gylne striper i kors. Også herrene Paul, Juner, Becker, Bloschke, Schwarz og andre fra gruvebataljonen var tilstede. Tilstede var også tolken, Sjurka Reiband, kokken til Meister Brückner og kokken til løytnant Schweide.

På benkene litt lenger bak satt soldatene i de tyske og rumenske avdelingene som var på gjennommarsj, soldater i gendarmeriet og politimenn. Fenbong var ikke tilstede, han var overlesset med arbeid og likte i det hele tatt ikke adspredelser.

Gjestene satt foran det gamle teppet pyntet over det hele med Sovjetsamveldets våpen med sigden og hammeren. Men da teppet gikk opp fikk tilskuerne se et digert portrett av Føreren. Det var malt av lokale kunstnere og var ikke helt vellykket i proporsjonene, men det kom likevel originalen svært nær.

Kvelden begynte med en gammel farse hvor Ivan Turkenitsj spilte rollen som den gamle faren til bruden. Han holdt trofast på tradisjonen og sine kunstneriske prinsipper og var sminket som gartneren Danilytsj. Publikum tok imot sin yndling med applaus. Tyskerne lo ikke fordi Meister Brückner ikke lo. Men da farsen var slutt la Brückner den ene hånden noen ganger mot den andre. Og da klappet tyskerne også.

Et strengeorkester med de to beste gitaristene i byen, Viktor Petrov og Sergej Levasjov, spilte valsen «Høstdrømmen» og «Når jeg kommer ut på elva».

Stakhovitsj, som var administrator og konferansier, kom ut på scenen i mørk dress med blankpussede sko, mager og alvorlig.

— Kunstnerinne ved Lugansk*) distriktsscene — Ljubka Sjevtsova.

Publikum klappet.

---

*) Lugansk, det gamle navnet på Vorosjilovgrad.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Ljubka kom fram i den lyseblå crépe-de-chine kjolen og de blå skoene og sang noen triste og noen muntre sanger akkompagnert av Valja Borts på et svært ustemt piano. Hun gjorde lykke og ble fremkalt mange ganger. Hun stormet inn på scenen igjen som en hvirvelvind, denne gang i den brokete kjolen med de sterke fargene og med de kremgule skoene på føttene. Hun hadde med et munnspill og tok til å gjøre allskens sprell med de flotte bena sine. Tyskerne hylte av begeistring og fulgte henne med ovasjoner.

Stakhovitsj i den mørke dressen kom fram igjen:

— Parodi på sigøynerromanser .... Volodja Osmukhin! Akkompagnert på gitar av Sergej Levasjov!

Volodja sang «Å, mor jeg kjeder meg». Han slo ut med armene og strakte unaturlig på halsen, eller gikk plutselig over til en vill dans. Den dystre Sergej Levasjov med gitaren fulgte etter ham som Mefistofeles.

Publikum lo og tyskerne også.

Volodja måtte gi ekstranumre. Han beveget igjen halsen unaturlig og sang hovedsakelig henvendt mot bildet av Føreren:

Nei, fortell, fortell din landstryker,
hvem er du, hvor er du kommet fra?
Å, du får nok snart etter fortjeneste.
Så snart solen tar til å varme
sover du den dypeste søvn ....

Folk reiste seg fra plassene sine og brølte av begeistring. Volodja ble fremkalt uendelig mange ganger.

Kvelden sluttet med sirkusnumre av en trupp under ledelse av Kovaljov.

Mens forestillingen var i gang i klubben, tok Oleg og Nina imot meldingen fra Informasjonsbyrået om det store framstøtet til sovjetstyrkene i området omkring midtre Don, om at Novaja Kalitva, Kantemirovka og Bogutsjar var erobret tilbake. Det var akkurat de punktene som tyskerne hadde inntatt før de brøt igjennom på sørfronten i juli samme år.

Oleg og Nina holdt på med å skrive av denne meldingen helt til morgengry. Og plutselig hørte de motordur over hodene.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

De ble slått av den spesielle klangen i motorduren, og sprang ut på gårdsplassen. De kunne se med det bare øye at sovjetrussiske fly fløy over byen i den klare frostluften. De fløy langsomt og motorduren fylte alt omkring. De slapp ned bomber et sted over Vorosjilovgrad. De kunne høre bombenedslagene. Hverken fiendtlige jagere eller luftvernartilleriet forstyrret de sovjetrussiske bombeflyene, og de tok like rolig veien tilbake over Krasnodon.

Og selv de som ikke forsto seg noe på krig i det hele tatt skjønte: det var slutt for tyskerne.

Rumenerne var på flukt over alle veiene uten transportmidler og artilleri. De dro forbi dag og natt på de utslitte hestene sine eller gikk til fots med hendene puttet inn i ermene på soldatkappene, med høye luer av geiteskinn på hodet, med forfrosne kinn pakket inn i håndklær eller dameunderbukser av ull.

En av vognene stoppet utenfor huset til Kosjevojs. Den samme offiseren som hadde bodd hos dem før, hoppet ut av vognen og løp inn i huset. Oppasseren gikk med bøyd hode for å skjule at det ene øret var forfrosset, og bar den store kofferten til offiseren og sin egen lille koffert inn.

Offiseren hadde tannverk og hadde ingen skulderklaffer. Han løp inn på kjøkkenet og tok straks til å varme hendene ved ovnen.

— Nå, hvordan går det? spurte onkel Kolja ham.

Offiseren skulle til å bevege nesetippen som han pleide å gjøre, men greidde det ikke fordi nesen var forfrossen. Og plutselig forestilte han Hitler — han klarte det godt med de små bartene sine og det vanvittige uttrykket i øynene. Han reiste seg på tåspissene og lot som han skulle flykte. Han smilte ikke engang, så lite spøkefullt var det ment.

— Vi drar hjem til husmoren! sa oppasseren godmodig, kikket forsiktig bort på offiseren og blunket til onkel Kolja.

De varmet seg og spiste litt. Og de var så vidt gått ut med koffertene sine, da bestemor fikk en innskytelse og løftet opp teppet på senga til Jelena Nikolajevna. Hun oppdaget at de to lakenene var borte.

Bestemor ble så sint at hun ble helt ung igjen. Hun styrtet

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

etter gjestene og tok til å skrike så høyt ved porten at offiseren forsto at han risikerte å bli sentrum for et oppløp. Og han ga oppasseren ordre om å åpne den lille kofferten sin. Det viste seg virkelig at det ene lakenet var i kofferten til oppasseren. Bestemor grep det og skrek:

— Og hvor er det andre?

Oppasseren rullet forbitret med øynene i retning av sin herre. Men offiseren grep selv kofferten sin og steg opp i vognen. Og han tok med seg lakenet til Romania, hvis ikke en eller annen partisan fikk sendt denne etterkommeren etter de gamle romerne og oppasseren hans over til en annen verden og selv tok lakenet.

Det hender at de mest risikable operasjoner ofte lykkes bedre enn de som er mest omhyggelig forberedt. Men enda oftere slår store, vel forberedte operasjoner feil på grunn av ett galt skritt.

Den 30. desember fikk Serjosjka og Valja og noen kamerater av dem om kvelden på veien til klubben øye på en tysk lastebil som sto ved et hus. Lastebilen var full av sekker og det var ingen vakt eller sjåfør.

Serjosjka og Valja klatret opp på bilen og kjente på sekkene. Etter alt å dømme var det nyttårspresanger. Dagen før hadde det falt litt snø, det var frost. Snøen gjorde kvelden lys, og det var ennå folk på gatene. Likevel tok guttene og jentene sjansen på å kaste noen sekker ned fra bilen og gjemme dem i nærheten.

Sjenja Mosjkov, leder for klubben, og Vanja Semnukhov, den kunstneriske leder, foreslo at de bar sekkene bort til klubben så snart ungdommen hadde gått. Der kunne de gjemmes i kjelleren.

Tyske soldater stimlet sammen omkring bilen og brukte seg med berusede stemmer. Særlig sint var en korporal i en pels med hundeskinnskrage og erzats-filtstøvler på bena. Fruen i huset, som var halvveis påkledd, forsikret at det ikke var hennes skyld. Og tyskerne så selv at det ikke var henne. Til slutt klatret tyskerne opp på bilen, fruen løp inn, og tyskerne kjørte til gendarmeriet.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Guttene bar sekkene til klubben og gjemte dem i kjelleren.

Om morgenen kom Vanja Semnukhov, Stakhovitsj og Mosjkov sammen i klubben og besluttet å omsette en del av presangene, særlig sigarettene, samme dag, nyttårsaften. Organisasjonen trengte penger.

Illegal handel med tyske varer var ikke noe ualminnelig på markedet. Først og fremst drev tyske soldater med det, de byttet bort klær og matvarer mot vodka. Så ble varene solgt videre fra hånd til hånd. Politiet så gjennom fingrene med det. Og Mosjkov hadde alt en hel stab gategutter som gjerne drev med salg av sigarettter mot å få prosenter.

Men denne dagen hadde politiet tidlig om morgenen gjennoksøkt husene omkring det stedet hvor lastebilen hadde stått, uten å finne spor etter sekkene. Nå ble det passet spesielt på om noen solgte noe på markedet. Og en av guttene ble tatt med sigarettene av selve politimesteren Solikovskij.

Ved forhøret sa gutten at han hadde byttet til seg sigarettene mot brød. Gutten ble slått med en pisk. Men det var en av de gateguttene som hadde fått ris mer enn en gang i sitt liv. Dessuten var han oppdratt i den ånd at en ikke måtte forråde sine kamerater. Og den forslåtte og forgråtte gutten ble slengt inn i en selle og ble der til kvelden.

Meister Brückner som av politimesteren hadde fått melding om at det var fanget en gutt med tyske sigaretter, satte det i forbindelse med andre tyverier fra lastebiler. Han ville forhøre gutten personlig.

Sent om kvelden ble gutten som hadde sovnet i sella, vekket og ført til Meister Brückner. Tilstede var to gendarmer, politimesteren og tolken.

Gutten holdt på sitt.

Meister Brückner ble hissig, grep gutten i øret og dro ham egenhendig gjennom gangen.

Gutten befant seg så i en selle hvor det sto to blodbestenkte trebrisker. Det hang tauer ned fra taket og på et langt, umalt bord på bukker lå det forskjellige instrumenter, en syl, pisker laget av elektriske ledninger, en øks. Det brente i ovnen. I kroken sto bøtter med vann. I sella var det to

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

avløpssteder ved veggene, slik som det pleier å være i en badstu.

På en krakk ved bordet satt en fyldig, skallet tysker med briller med lys horninnfatning, i svart uniform. Han hadde store, røde hender bevokst med lyst hår. Han satt og røykte.

Gutten kastet et blikk på tyskeren, tok til å skjelve og fortalte at han hadde fått sigarettene i klubben av Mosjkov, Stakhovitsj og Semnukhov.

Samme dag traff Vyrikova fra Pervomajka sin venninne Ljadskaja på torget. De hadde engang sittet ved samme pult på skolen og de hadde ikke sett hverandre siden krigen begynte. Faren til Ljadskaja hadde fått arbeid på gruvestedet Krasnodon.

De var ikke virkelig gode venninner, — de var begge to blitt oppdratt til bare å tenke på sin egen fordel, og en slik oppdragelse lar ikke vennskap vokse opp så lett. Men de forsto hverandre uten mange ord, de hadde de samme interessene og de hadde begge hatt fordel av å omgås hverandre. Fra barndommen av hadde de fra foreldrene og fra den kretsen foreldrene var omgitt av, fått den forestillingen om verden at alle mennesker bare strevde etter personlig fordel. De trodde at mennesket var bestemt til å kjempe for ikke å bli skubbet til side, og å nå fram på bekostning av andre.

Vyrikova og Ljadskaja hadde hatt forskjellige tillitsverv på skolen og de brukte sikkert og lett ord som dekket alle de moderne sosiale og moralske begrepene. Men de var overbevist om at både disse pliktene og alle disse ordene, og til og med kunnskapene de fikk på skolen, var oppfunnet av menneskene for å dekke over bestrebelsene etter personlig fordel og for å kunne utnytte andre mennesker i sin egen interesse.

De viste ingen særlig begeistring, men de var likevel svært fornøyd over å møtes. De hilste vennskapelig på hverandre. Den lille Vyrikova hadde på seg en lue med øreklaffer og flettene stakk fram over kåpekragen. Ljadskaja var stor, rødhåret med brede kinnben og lakk på neglene. De gikk litt bort fra den myldrende mengden på torget og kom i snakk.

— Det var noen fine befriere, disse tyskerne! sa Ljadskaja. — «Kultur, kultur», og selv prøver de bare å spise mest mulig

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

og more seg gratis for andres regning .... Nei, jeg hadde likevel ventet mer av dem .... Hvor arbeider du?

— Der hvor kontorene for slaktehuset var før .... Ansiktet til Vyrikova fikk et fornærmet og sint uttrykk: endelig kunne hun snakke med et menneske som fordømte tyskerne på den rette måten. — Bare brød, to hundre gram, det er det hele .... De er noen tosker! De forstår slett ikke å sette pris på dem som selv har tatt arbeid hos dem. Jeg er så skuffet, sa Vyrikova.

— Jeg så det straks, at det ikke lønte seg. Og jeg gikk ikke, sa Ljadskaja. — Og i begynnelsen levde jeg virkelig ikke så verst. Vi hadde en slik hyggelig gruppe der, jeg pleide å reise omkring i landsbyene for dem og bytte .... Så var det en som anga meg, at jeg ikke hadde meldt meg på arbeidskontoret, det var på grunn av et privat mellomværende. Men jeg viste henne, jeg! Vi hadde en fra arbeidskontoret der, en middelaldrende mann, en sånn raring. Han var ikke tysker engang, men fra et eller annet Lothringen, eller hva det nå heter. Så gikk jeg litt ut med ham, og siden skaffet han meg til og med sprit og sigaretter. Og siden ble han syk, og i stedet for ham sendte de en slik bikkje, han tok straks og sendte meg til gruvene. Det er ikke noe søtt liv det, vet du, å stå der og sveive! Det var også derfor jeg kom hit — kanskje jeg kan få ordnet det slik på arbeidskontoret at jeg får noe bedre .... Du har ikke noen forbindelser der?

Vyrikova satte fram leppene med en misfornøyd mine.

— Akkurat som jeg trengte dem! .... Jeg skal si deg noe: det er bedre å ha med de militære å gjøre. For det første er de her midlertidig, før eller senere drar de, du er ikke forpliktet overfor dem på noen måte. Og så er de ikke så gjerrige — de vet at de kan bli drept i morgen og tar det ikke så nøye når de morer seg .... Du burde komme innom en dag?

— Hvor skal jeg komme innom — det er jo atten kilometer eller enda mer til Pervomajka!

— Det er da ikke så lenge siden du bodde der! Kom innom likevel, fortell hvordan det går med deg. Jeg kan vise deg noe, og kanskje jeg kan gi deg noe også, forstår du? Kom

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

innom! Og Vyrikova skjøv den lille, stive håndflaten sin likegyldig bort til venninnen.

Om kvelden leverte nabokona som hadde vært på arbeidskontoret en lapp til Vyrikova. Ljadskaja skrev at «bikkjene her hos dere ved arbeidskontoret er enda verre enn hjemme hos oss» og at hun ikke hadde oppnådd noen ting og dro hjem «helt knust».

Nyttårsnatten ble det i Pervomajka, som i de andre bydelene foretatt en del husundersøkelser. Og hos Vyrikova ble denne lappen funnet. Hun hadde puttet den vekk blant noen gamle skolebøker. Kulesjov som ledet husundersøkelsen behøvde ikke å anstrenge seg for å få Vyrikova til å oppgi familienavnet på venninnen sin. Av frykt kom hun med usannsynlige overdrivelser og fortalte om Ljadskajas tyskfiendtlige holdning.

Kulesjov ga Vyrikova beskjed om å komme til politiet etter helgen og tok papirlappen med seg.

47. kapitel.

Den første som fikk vite at Mosjkov, Semnukhov og Stakhovitsj var blitt arrestert var Serjosjka. Han advarte søstrene sine, Nadja og Dasja, og Vitka Lukjantsjenko og løp til Oleg. Her møtte han Valja og de to Ivantsovas. De kom hver morgen sammen hos Oleg, og han ga dem oppgaver for dagen.

Oleg og onkel Kolja hadde denne natten snappet opp en melding fra Sovinformbyrået om resultatene av Den røde armés frammarsj i Stalingradområdet som hadde vart i seks uker. De fikk vite at hele den gigantiske tyske troppekonsentrasjonen ved Stalingrad var omringet av en dobbelt ring.

Jentene lo og kastet seg over Serjosjka med denne nyheten. Og hvor hard enn Serjosjka var, skalv leppene hans da han fortalte det han hadde å si.

Oleg satt en stund uten å si noe. Rynkene la seg over pannen hans. Så reiste han seg og ansiktet fikk et aktivt uttrykk.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Jenter, sa han lavt, — finn Turkenitsj og Ulja. Gå rundt til de jentene og guttene som har nær forbindelse med staben og si at de må gjemme bort allting. Det som ikke kan gjemmes må tilintetgjøres. Si til dem at de om et par timer skal få vite hva som skal gjøres. Advar familiene deres .... Og glem ikke moren til Ljubka, sa han (Ljubka var i Vorosjilovgrad).

Serjosjka tok også på seg den vatterte jakka og alpelua som han fremdeles brukte enda det var kaldt.

— Hvor skal du? spurte Oleg.

Valja ble plutselig rød: hun trodde at Serjosjka tok på seg for å følge henne.

— Jeg skal holde vakt ute til de andre kommer, sa Serjosjka.

Og først nå forsto de at det som hadde hendt Vanja, Mosjkov og Stakhovitsj når som helst også kunne hende dem, ja, gjerne i dette øyeblikket.

Jentene ble enige om hvor de skulle gå. Serjosjka stoppet Valja ute på gårdsplassen:

— Pass på, vær forsiktig nå. Hvis vi ikke er her lenger når du kommer tilbake, får du gå til Natalja Aleksejevna på sykehuset, jeg skal finne deg der. Jeg går ingen steder uten deg ....

Valja nikket taus og løp til Stjopa Safonov.

En stund etter kom Stjopa Safonov og Sergej Levasjov uten å bli innkalt, og litt senere kom Sjora Arutjunjants. Han kom uten Volodja Osmukhin. Volodja hadde den dagen, den første januar, fylt atten år. Søsteren hans, Ljusia, hadde gitt ham et par varme ullsokker som hun selv hadde strikket i anledning dagen. Og de hadde sammen gått for å besøke bestefaren.

Turkenitsj sendte guttene ut for å holde vakt rundt huset på alle kanter.

Uten å vente på Ulja som bodde langt borte, begynte de å rådslå, de tre som var til stede: Oleg, Turkenitsj og Serjosjka.

Hva skulle de gjøre nå? Det var det eneste spørsmålet som de måtte gi svar på, og gi svar med en gang. Alle forsto

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

at det ikke bare dreide seg om dem som var tatt, men om hele organisasjonen. Skulle de vente og se hvordan det kom til å utvikle seg? De kunne bli arrestert hvert øyeblikk. Skulle de gjemme seg? De hadde ikke noe sted å gjemme seg, alle kjente dem.

Valja kom tilbake, så kom Ulja sammen med Olja Ivantsova og Nina. De hadde truffet hverandre på veien. Nina fortalte at tyske gendarmer og polizeier holdt vakt utenfor klubben og ikke slapp noen inn. Og alle rundt omkring visste at lederne for klubben var arrestert og at de tyske nyttårspresangene var blitt funnet i kjelleren i klubben.

Turkenitsj og Nina mente at dette var den eneste grunnen til arrestasjonen. Hvor tungt det enn var, så betydde det ikke at organisasjonen var tapt.

— Guttene kommer ikke til å angi oss, sa Turkenitsj sikker og tillitsfull som vanlig.

Oleg ble revet ut av de tunge tankene sine. Og ansiktet hans var nesten grusomt da han begynte å snakke.

— Vi må g-gi avkall på en hvilken som helst mulighet for at det skal gå bra, sa han og så på alle med et åpent, modig blikk. — Hvor vondt og hvor vanskelig det enn er, må vi gi avkall på tanken på at vi kan bli her til Den røde armé kommer, gi avkall på å hjelpe den bak fronten, gi avkall på alt det vi hadde tenkt å gjøre i morgen .... Ellers går vi under selv og b-bringer undergang over alle våre folk, sa han og kunne så vidt beherske seg. Alle hørte på ham, bleke og urørlige. — Tyskerne har lett etter oss i flere måneder. De vet at vi eksisterer. De er kommet rett inn i organisasjonens sentrum. Selv om de ikke vet om noe annet enn disse presangene og ikke får vite noe annet, sa han med særlig ettertrykk, — kommer de til å ta alle sammen som var gruppert omkring klubben, og mange uskyldige attpå til .... Hva skal vi altså gjøre? Han tidde litt. — Vi må dra av gårde .... Dra fra byen .... Ja, vi må spre oss. Ikke alle selvfølgelig. Guttene og jentene fra gruvestedet Krasnodon kommer neppe til å bli berørt av dette. Heller ikke de fra Pervomajka. De kan fortsette å arbeide. Han så plutselig svært alvorlig på Ulja. — Unntatt Ulja. Hun kan bli avslørt hvert øyeblikk,

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

som medlem av staben .... Vi har kjempet godt, sa han, — og vi har rett til å skilles i bevisstheten om at vi har gjort vår plikt .... Vi har mistet tre kamerater, blant dem den aller beste — Vanja Semnukhov. Men vi må gå fra hverandre uten å miste motet og håpet. Vi har gjort alt vi kunne ....

Han tidde. Og ingen ville eller kunne si noe mer.

I fem måneder hadde de gått side ved side. Fem måneder under tyskerne, hvor hver dag var fylt av kvaler og anstrengelser, hvor hver dag var mer enn en vanlig dag i uken .... Fem måneder — så fort som tiden hadde gått! Og slik som alt hadde forandret seg på denne tiden! .... Så mye stort og uhyggelig, så mye godt og vondt de hadde lært, slike lyse, vakre egenskaper de hadde lagt for dagen i den felles sak! .... Først nå så de hva denne organisasjonen, denne «Unge Garde» betydde, hvor meget de skyldte den. Og nå måtte de selv, med egne hender, oppløse den.

Jentene — Valja, Nina, Olja — gråt stille .... Ulja satt tilsynelatende rolig, øynene lyste sterkt og uhyggelig. Serjosjka bøyde ansiktet ned mot bordet og tegnet med neglen på duken. Turkenitsj tidde og så fram for seg med de lyse øynene. Han fikk et strengt og bestemt drag rundt den fine munnen.

— Er det noen som er av en annen mening? spurte Oleg.

Ingen hadde noe annet forslag. Men Ulja sa:

— Jeg kan ikke innse at det er nødvendig for meg å dra straks. Vi i Pervomajka har hatt lite forbindelse med klubben. Jeg kan vente litt, kanskje jeg kan fortsette å arbeide. Jeg skal være forsiktig ....

— Du må dra, sa Oleg og så igjen svært alvorlig på henne.

Serjosjka som hadde tidd hele tiden, sa plutselig:

— Hun må absolutt dra!

— Jeg skal være forsiktig, sa Ulja igjen.

Tung til sinns og uten å se på hverandre ble de enige om å etterlate tre stykker fra staben. Det var Anatolij Popov, Sumskoj og Ulja, hvis hun ikke dro. Hvis Ljubka kom tilbake og det viste seg at hun kunne være igjen, skulle hun bli den fjerde. De ble enige om følgende kontaktpunkter: hos Natalja Aleksejevna, hos Kondratovitsj, og hos den kvinnen som arbeidet på postkontoret. De besluttet at alle skulle dra så fort det

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

bare var mulig. Oleg sa at han og kurerene ikke ville dra før alle var advart. Men ingen av medlemmene av staben eller dem som sto staben nær, skulle overnatte hjemme den natten.

De tilkalte Sjora, Sergej Levasjov og Stjopa Safonov og meddelte dem hva staben hadde besluttet.

Så begynte de å ta avskjed med hverandre. Ulja gikk bort til Oleg. De omfavnet hverandre.

— T-takk, sa Oleg. — Takk for hva du har vært og er ....

Hun strøk ham ømt over håret.

Men da jentene skulle ta avskjed med Ulja, holdt Oleg ikke ut og gikk ut på gårdsplassen. Serjosjka fulgte etter ham. De sto uten yttertøy i kulden.

— Har du forstått alt? spurte Oleg med hul stemme.

Serjosjka nikket.

— Ja .... Det er mulig at Stakhovitsj ikke holder ut .... Ikke sant?

— Ja .... Og det hadde ikke vært bra å snakke om det, det er ikke bra ikke å ha tillit, når en ikke vet noe. De piner ham sikkert alt, og vi er fri.

De tidde en stund.

— Hvor har du tenkt å dra? spurte Serjosjka.

— Jeg skal prøve å komme meg over på den andre siden av fronten.

— Jeg også .... Skal vi dra sammen?

— Det er klart. Men Nina og Olja er sammen med meg.

— Jeg tror at Valja også blir med oss.

Sergej Levasjov gikk dyster og alvorlig bort til Turkenitsj. Han ville ta avskjed.

— Vent, hva er det du skal? sa Turkenitsj og så oppmerksomt på ham.

— Jeg blir her foreløbig, sa Sergej morsk.

— Det er ikke fornuftig, sa Turkenitsj lavt. — Du kan hverken hjelpe henne eller beskytte henne. Alt før hun kommer tilbake blir du sikkert tatt. Og hun er flink og lur, hun kommer til å rømme eller narre dem ....

— Jeg drar ikke, sa Levasjov.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Du drar med meg over på den andre siden av fronten! sa Turkenitsj skarpt. — Jeg er ikke avsatt ennå ....

Levasjov svarte ikke.

— Nå, kamerat komissær, skal vi krysse fronten sammen? sa Turkenitsj da Oleg kom inn. Men da han fikk vite at de alt var fem stykker, ristet han på hodet: — Syv stykker blir litt mye .... Altså, på gjensyn her igjen, i Den røde armés rekker! ....

De tok hverandre i hendene og skulle til å kysse hverandre. Turkenitsj rev seg plutselig løs, slo ut med begge armene og løp ut. Sergej Levasjov kysset Oleg og gikk ut etter Turkenitsj.

Stjopa Safonov hadde slektninger i Kamensk. Han bestemte seg til å vente der til Den røde armé kom. Og Sjora kjempet en kamp som han ikke kunne fortelle noen om. Men han forsto at han ikke kunne bli. Han var visst likevel nødt til å dra til Novotsjerkask til den onkelen som de skulle til den gangen, Vanja Semnukhov og han .... Sjora husket plutselig hele denne turen sammen med Vanja, tårene strømte fra øynene hans og han løp ut.

Etter noen minutter var det fem stykker igjen av dem: Oleg, Serjosjka og kurerene. Det ble bestemt at Serjosjka ikke skulle gå hjem, Olja skulle gi beskjed til foreldrene hans gjennom Vitka Lukjantsjenko.

Så gikk Valja, Nina og Olja for å underrette medlemmene om den beslutningen som var blitt fattet. Og Serjosjka tok på seg og gikk ut for å holde vakt. Han forsto at Oleg måtte få være litt alene med familien sin.

Da dette møtet ble holdt i det lille rommet til bestemor Vera, visste familien til Oleg alt at Semnukhov var arrestert, og de visste at det var det ungdommen snakket om.

Hos Oleg ble det oppbevart våpen, rødt tøy til flaggene og flygeblad. Alt dette hadde Jelena Nikolajevna og onkel Kolja delvis gjemt bort og delvis brent. Radimottageren hadde onkel Kolja gravd ned i kjelleren under kjøkkenet. Han hadde jevnet jorden og satt en tønne med surkål på det stedet.

Men nå var alt dette gjort og familien satt i rommet til onkel Kolja og svarte mekanisk og fraværende på pratet om

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

strekene til den tre årige sønnen til Marina. De satt som om de ventet på dom.

Døra slo igjen etter den siste av kameratene til Oleg, og han kom inn. Alle snudde seg mot ham. Ansiktet bar ingen spor etter det han hadde gjennomgått. Men det barnslige uttrykket han så ofte pleide å ha var borte. Et uttrykk av sorg preget ansiktet hans.

— Mor .... sa han. — Og du, bestemor .... Og du, Kolja, og Marina .... han la den store hånden sin på hodet til den lille gutten som med et gledeshyl grep omkring benet hans. — Jeg er nødt til å ta avskjed med dere. Hjelp meg å gjøre meg i stand .... Og siden skal vi sitte litt til avskjed, slik vi pleide å sitte engang .... for lenge siden. Og en antydning til et smil — fjernt og sart — rørte ved øynene og leppene hans.

Alle reiste seg og omringet ham.

.... Fram og tilbake, fram og tilbake som fugler farer morens hender og steller med de fine, myke klærne, ennå før det finnes noen som skal bruke dem. Han sparker bare i morens mave og får hjertet til å banke av ømhet. Og hendene farer fram og tilbake, kler godt på ham til den første spaserturen, gjør ham ferdig til å gå på skolen, og så til den første reisen, og så til å dra i krigen. Hele livet består av avskjed og gjensyn, av korte, lykkelige øyeblikk og evig kval for hjertet. Hendene farer fram og tilbake så lenge det er noen å ha omsorg for, de farer fram og tilbake også når det ikke er noe håp, når de gjør barnet ferdig for graven ....

Og det var noe å gjøre for alle sammen. De gikk igjennom papirene sammen med onkel Kolja. De var nødt til å brenne dagboka. En av dem sydde komsomolbcka inn i jakka til Oleg, sammen med de midlertidige komsomolbøkene. Undertøyet ble gjort i stand — ett skift. De la alt i en ryggsekk: maten, såpestykket, tannbørsten, en nål og svart og hvit tråd. De fant en gammel skinnlue med ørelapper til Serjosjka Tjulenin. Og de la mer mat i en sekk til, til Serjosjka, det var jo fem stykker av dem ....

De fikk bare ikke tid til å sitte slik de hadde pleid å sitte engang .... Serjosjka gikk ut og inn. Så kom Valja, Nina

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

og Olja tilbake. Og så var det blitt natt alt. Og de måtte ta avskjed ....

Det var ingen som gråt. Bestemor Vera så på alle, knappet igjen en knapp på en, rettet på sekken på en annen. Hun presset alle krampaktig inn til seg etter tur og puffet dem vekk igjen. Oleg holdt hun litt lenger inn til seg enn de andre, og presset den skarpe haken inn til lua hans.

Oleg tok moren i hånden. De gikk ut i det andre rommet.

— Tilgi meg, sa han.

Moren løp ut på gårdsplassen og frosten grep tak i ansiktet og bena. Hun kunne ikke se dem lenger, hun hørte bare hvordan snøen knirket under støvlene. Hun kunne så vidt høre denne lyden, og så var den borte. Og hun sto fremdeles under den mørke stjernehimmelen.

Ved morgengry hørte Jelena Nikolajevna som ikke hadde lukket øynene i det hele tatt, at det banket på døra. Hun kastet fort en kjole over seg og spurte:

— Hvem er det?

Det var fire stykker av dem: politisjefen Solikovskij, Fenbong og to soldater. De spurte etter Oleg. Jelena Nikolajevna sa at han hadde dratt på landet for å bytte klær mot mat.

De lette igjennom hele huset og arresterte alle sammen, til og med bestemor Vera og Marina med den tre årige sønnen. Bestemor fikk så vidt tid til å gi beskjed til naboene, Saplins, at de skulle passe på huset.

I fengselet ble de satt i forskjellige seller. Marina og gutten hennes kom i en selle hvor det satt mange kvinner som ikke hadde noe med Den unge garde å gjøre. Men blant dem var Maria Andrejevna Borts og Fenja, søsteren til Serjosjka Tjulenin som var gift og ikke bodde hjemme. Av Fenja fikk Marina vite at de gamle — Aleksandra Vasiljevna og til og med den giktbrudne «bestefar» var arrestert. De to andre søstrene, Nadja og Dasja, hadde rukket å komme seg vekk.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

48. kapitel.

Vanja Semnukhov ble tatt tidlig på morgenen. Han hadde tenkt å besøke Klava i Nisjnjaja Aleksandrovka og sto opp før det ble lyst, la en brødskalk i lomma, tok på seg frakken og en lue med ørelapper og gikk ut.

Soloppgangen lå som en ren, gul stripe over horisonten, under et grårødt slør som oppløste seg på den bleke, klare himmelen. Noen lyserøde og gulaktige skyer svevde over byen. Vanja så ikke noe av dette, men han husket fra barndommen av hvordan det pleide å se ut en slik klar, tidlig frostmorgen. Han hadde tatt av seg brillene for at de ikke skulle dugge og lagt dem i innerlomma, og ansiktet hadde et lykkelig uttrykk. Med dette lykkelige uttrykket så han også på de fire menneskene som kom bort til huset — inntil han oppdaget at det var tyske gendarmer og den nye etterforskeren Kulesjov.

I det øyeblikket da de var kommet bort til ham og Vanja kjente dem igjen, spurte Kulesjov ham alt om noe, og Vanja forsto at de var kommet for å hente ham. Og i samme øyeblikk ble han helt kald og rolig, slik som det alltid pleide å være med ham i avgjørende øyeblikk. Han forsto spørsmålet til Kulesjov.

— Ja, det er meg, sa Vanja.

— Nå har du brakt det så langt, sa Kulesjov.

— Jeg skal gi beskjed til familien min, sa Vanja. Men han visste alt at de ikke ville la ham få lov til å gå inn i huset. Han snudde seg og banket på det nærmeste vinduet — ikke på ruta, men med neven midt på rammen.

I samme øyeblikk grep Kulesjov og soldatene ham i armene og Kulesjov undersøkte raskt frakkelommene og bukselommene hans.

Vinduet gikk opp og søsteren til Vanja kikket ut. Vanja kunne ikke se uttrykket i ansiktet hennes.

— Si til far og mor at jeg er blitt innkalt til politiet, de må ikke være urolig, jeg kommer snart tilbake, sa han.

Kulesjov lo, ristet på hodet og gikk bort til døra sammen med en tysk soldat: de skulle undersøke huset. Og en tysk sersjant og den andre soldaten førte Vanja bortover en smal

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

sti som var trampet i snøen langs husene i denne gata hvor det var lite trafikk. Sersjanten og soldaten ble nødt til å gå ute i snøen. Og de slapp Vanja igjen og gikk bak ham.

Slik som han var, med frakken og lua på og de slitte skoene med de skjeve hælene på føttene, ble Vanja puffet inn i en liten mørk selle med rim på veggene og et slimet golv. Døra ble låst etter ham. Han ble alene.

Morgenlyset trengte så vidt inn gjennom en smal åpning opp under taket. Det var hverken noen benk eller seng i sella. En skarp lukt kom fra en bøtte i kroken.

Tankene strømte på Vanja: hvorfor han var tatt, om de visste noe om virksomheten hans, om det bare var på mistanke eller om noen hadde angitt ham. Han tenkte på Klava, på foreldrene, på kameratene. Men han samlet all sin viljestyrke og sa til seg selv: «Rolig, Vanja, bare rolig,» og han kom fram til den eneste og viktigste tanken for ham nå: «Vær tålmodig, du får nok se siden ....»

Vanja puttet de stivfrosne hendene i frakkelommene og lente seg mot veggen. Han bøyde hodet og sto lenge slik, tålmodig som han var. Han visste ikke hvor lenge han hadde stått — kanskje i flere timer.

Tunge skritt fra ett eller flere mennesker klang hele tiden gjennom gangen, fra den ene enden til den andre. Selledørene slo. Stemmer klang like ved og langt borte.

Så stoppet skritt fra flere mennesker utenfor sella hans og en hes stemme spurte:

— Er det her? .... Til Meister! ....

Og mannen gikk videre og nøkkelen hvinte i låsen.

Vanja tok et skritt fram og snudde på hodet. En tysk soldat kom inn, ikke den som hadde fulgt ham, men en annen. Han hadde en nøkkel i hånden og hørte sikkert til vaktmannskapet i fengselet. Sammen med ham var en Polizei som Vanja hadde sett før, for på denne tiden hadde de studert alle Polizei'ene. Vanja ble ført til forværelset til Meister Brückner. Der fikk han se en guttunge som en annen Polizei passet på. Det var en av de guttene de hadde sendt for å selge sigaretter.

Gutten var blitt mager og skitten. Han så på Vanja, trakk

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

på skuldrene, dro luften inn gjennom nesen og snudde seg vekk.

Vanja følte seg litt lettet. Men han ville likevel bli nødt til å nekte alt: til og med hvis han tilsto at han hadde stjålet gavene for å tjene litt ved siden av, ville de forlange at han nevnte dem som hadde vært med på det. Nei, han måtte ikke tro at det kunne gå bra ....

En tysk skriver kom ut av Brückners kontor, vek til side og holdt døra åpen.

— Kom .... kom .... sa Polizei'en med et forskrekket uttrykk i ansiktet og puffet Vanja bort til døra. Og den andre Polizei'en tok gutten bakfra i nakken og puffet også ham inn. Vanja og gutten kom nesten samtidig inn på kontoret og døra ble lukket etter dem. Vanja tok av seg lua.

Det var flere personer til stede. Vanja kjente igjen Meister Brückner som satt lent tilbake ved bordet med tykke hudfolder over uniformskragen og så rett på Vanja med runde ugleøyne.

— Nærmere! Så stille han er blitt, sa Solikovskij hest, som om stemmen brøt seg vei gjennom et kratt. Han sto på siden foran bordet til Brückner med en pisk i den digre hånden.

Kulesjov sto på den andre siden, han strakte ut den lange armen sin, grep gutten i armen og dro ham bort til bordet.

— Er det han? spurte han med et smil og blunket i retning av Vanja.

— Ja .... sa gutten lavt, dro inn luften gjennom nesen og ble stående stille.

Kulesjov så fornøyd på Brückner og så på Solikovskij. Tolken som sto på den andre siden av bordet bøyde seg ærbødig ned til Brückner og forklarte hva som hadde foregått. I denne tolken kjente Vanja igjen Sjurka Reiband, som alle i Krasnodon kjente godt.

— Forstår du? .... Og Solikovskij myste og så på Vanja med smale øyne som var så dypt gjemt bak de oppsvulmede kinnbena at det var som de tittet fram bak fjell. — Fortell herr Meister hvem du har arbeidet sammen med. Fort!

— Jeg vet ikke hva De snakker om, sa Vanja med den hule basstemmen sin og så rett på ham.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Så du det, hva? sa Solikovskij forundret og opprørt til Kulesjov. — En slik oppdragelse har de fått av sovjetmakten!

Og gutten så redd på Vanja og krøp sammen som han frøs.

— Skammer du deg ikke? Du burde tenke på gutten, han lider for din skyld, sa Kulesjov lavt og bebreidende. — Se på det som ligger der.

Vanja så dit Kulesjov pekte. Ved veggen lå en åpen sekk med gaver. En del var falt ut på golvet.

— Jeg vet ikke hva det kan ha med meg å gjøre. Denne gutten ser jeg for første gang, sa Vanja som ble mer og mer rolig.

Meister Brückner som av Sjurka Reiband fikk oversatt alt som ble sagt, ble visst lei dette. Han kikket bort på Reiband og mumlet noe. Kulesjov tidde ærbødig. Solikovskij strammet seg opp med armene langs siden.

— Herr Meister vil at du skal fortelle hvor mange ganger du har overfalt lastebiler, med hvilken hensikt, hvem som var med på det, hva dere ellers drev med — allting, allting skal du fortelle, sa Sjurka Reiband kaldt og så forbi Vanja.

— Hvordan kan jeg overfalle biler når jeg ikke engang kan se deg der du står, du vet da det! sa Vanja.

— Jeg vil be deg svare herr Meister ....

Men herr Meister hadde visst allting klart for seg alt, han gjorde en håndbevegelse og sa:

— Til Fenbong!

Alt skiftet på et øyeblikk. Solikovskij grep Vanja i kragen med en diger hånd, ristet ham sint og dro ham ut i forværelset. Der snudde han ham med ansiktet til seg og slo ham av alle krefter overkors i ansiktet med pisken. Mørkerøde striper kom fram i ansiktet til Vanja. Det ene slaget traff venstre øyet i øyekroken og øyet svulmet straks opp. Polizei'en som hadde hentet Vanja grep ham i kragen og de puffet og sparket ham gjennom gangen.

Han ble puffet inn i et rom hvor Fenbong satt sammen med to SS-soldater. De satt og røykte med et trett uttrykk.

— Hvis du ikke straks oppgir hvem som var sammen med deg, din kjeltring .... sa Solikovskij med uhyggelig hvesende

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

stemme, og grep Vanja i ansiktet med den digre hånden med de lange neglene.

Soldatene røykte ut sigarettene, trampet på stumpene, rev frakken av Vanja med rolige, vante bevegelser, kledde helt av ham og kastet ham naken på en blodbestenkt trebenk.

Fenbong lette med den røde, hårete hånden likeså rolig fram to pisker som lå på bordet. Han rakte en til Solikovskij og tok den andre selv og prøvde den med et slag gjennom luften. Så begynte de sammen etter tur å slå Vanja på den nakne kroppen. Soldatene holdt Vanja i bena og hodet. Blodet kom fram på kroppen hans alt etter de første slagene.

Så snart de var begynt å slå ham, sverget Vanja med seg selv at han aldri mer ville åpne munnen for å svare på spørsmålene, og aldri ville gi fra seg et eneste stønn.

Og han tidde slik hele tiden så lenge de slo ham. Fra tid til annen holdt de opp å slå, og Solikovskij spurte:

— Er du blitt fornuftig nå?

Vanja lå taus uten å løfte ansiktet, og de begynte å slå ham igjen.

Ikke mer enn en halv time før ham var Mosjkov blitt slått på den samme benken. Mosjkov nektet akkurat som Vanja å ha vært med på å stjele sekkene.

Stakhovitsj som bodde i utkanten av byen ble arrestert senere enn dem.

Stakhovitsj hørte til de unge mennesker som har ærgjerrigheten som sin hoveddrivkraft. Han kunne være mer eller mindre fast, han kunne til og med utføre en hysterisk heltedåd når folk så det, særlig folk som sto ham nær eller betydde noe. Men når han møtte fare eller vanskeligheter alene, var han feig.

Han ble forvirret alt i det øyeblikk da han ble tatt. Men han var klok, han hadde en forstand som øyeblikkelig fant på dusinvis og hundrevis av moralske unnskyldninger for å lette stillingen for seg selv.

Da han ble konfrontert med gutten, forsto Stakhovitsj straks at nyttårsgavene var det eneste anklagepunktet mot ham og kameratene hans, som sikkert også var arrestert. Og han trodde at han kunne få begrenset saken til dette tyveriet ved å tilstå åpenhjertet at de hadde gjort det de tre sammen,

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

gråte litt og klage over den uhyggelige nøden og sulten og love å gjøre allting godt igjen ved ærlig arbeid. Og han gjorde alt dette så oppriktig foran Meister Brückner og de andre at de straks forsto hva slags menneske de hadde å gjøre med. De begynte å slå ham allerede på kontoret og forlangte at han skulle nevne de andre som hadde vært med på tyveriet; de tre hadde jo den kvelden vært i klubben og kunne ikke selv ha stjålet sekkene!

Til alt hell for ham nærmet den tiden seg da Meister Brückner og Wachtmeister Balder skulle spise middag. Og de lot Stakhovitsj være i fred til om kvelden.

Om kvelden ble han vennlig behandlet og de sa til ham at han straks skulle slippes fri hvis han nevnte dem som hadde stjålet sekkene. Han sa igjen at det var de tre som hadde gjort det. Så ble han overlatt til Fenbong og slått til han røbet Serjosjka Tjulenin. De andre hadde han ikke skjelnet i mørket, sa han.

I sin ynkelighet visste han ikke at han bare hadde kastet seg ut i enda mer uhyggelige pinsler da han anga Tjulenin. De som hadde ham i sin makt visste at de måtte knekke ham helt nettopp nå da han viste svakhet.

De pinte ham og helte så vann over ham for å bringe ham til bevissthet, og pinte ham igjen. Og alt mot morgenen da han ikke lenger lignet et menneske, bønnfalt han dem: han hadde ikke fortjent slike kvaler, han hadde bare utført oppdrag som andre hadde gitt ham, de fikk også stå til ansvar for det! Og han anga hele staben i Den unge garde og kurerene.

Det var bare Ulja Gromova han ikke nevnte — av en eller annen grunn. Et kort øyeblikk så han de vakre, svarte øynene hennes foran seg og lot være å nevne henne.

Den 4. januar ble Ljadskaja hentet fra gruvestedet Krasnodon til gendarmeriet og konfrontert med Vyrikova. De mente begge to at den andre var skyld i alle ulykkene og de tok til å bruke kjeft på hverandre som to kjerringer på torget mens Balder rolig så på og Kulesjov moret seg.

— Nei, unnskyld du, du var pionerleder! .... skrek Ljadskaja som var så rød i ansiktet at fregnene ble borte

— Å jaså, hele Pervomajka husker hvem det var som

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

gikk og samlet inn penger til forsvaret! skrek Vyrikova. Hun knyttet nevene mot den fordømte Ljadskaja.

Det var så vidt de ikke begynte å slåss. De ble ført fra hverandre og holdt arrestert i et døgn. Så ble de hver for seg kalt til Wachtmeister Balder igjen. Kulesjov grep først Vyrikova og så på samme måte Ljadskaja i armen og hveste de samme ordene til dem:

— Nå får det være nok med å spille engel! Fortell hvem som er med i organisasjonen!

Og Vyrikova, og siden Ljadskaja, gråt bitre tårer og forsikret at de ikke hadde vært med i noen organisasjon, ja at de til og med hele livet hadde hatet bolsjevikene, på samme måte som bolsjevikene hadde hatet dem. Og de nevnte alle medlemmer av komsomol som var igjen i Pervomajka og på gruvestedet Krasnodon. De kjente alle skolekameratene sine utmerket godt og visste hvor de bodde, hvem som hadde hatt tillitshverv, hvilken innstilling de forskjellige hadde. Og hver av dem nevnte omtrent tyve navn som nokså nøyaktig bestemte den kretsen av ungdom som hadde forbinnelse med Den unge garde.

Wachtmeister Balder rullet vilt med øynene og fortalte dem begge to at han ikke trodde på at de ikke hadde noe med organisasjonen å gjøre og at han måtte utsette dem for uhyggelige pinsler, sammen med de forbryterne de hadde angitt. Men han syntes synd på dem, og det var en utvei ....

Vyrikova og Ljadskaja ble sloppet ut samtidig. Begge gjettet seg til at den andre heller ikke var kommet ut helt ren, enda de ikke visste noe. De skulle få en lønn på tyve mark i måneden hver. De ga hverandre hånden som om det ikke hadde vært noe mellom dem.

— Vi slapp billig, sa Vyrikova. — Kom innom meg en gang.

— Det er sant at det var billig, jeg kommer nok en dag, sa Ljadskaja.

Og de gikk fra hverandre.

De første nettene etter at Semnukhov og kameratene hans fra klubben var blitt arrestert sov ikke Ulja hjemme.

Det var en underlig lovmessighet i arrestasjonene, som

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

alltid med en gang ble kjent i Pervomajka. Først ble foreldrene til de medlemmene av staben som hadde dratt fra byen arrestert. Så ble familiene til Arutjunjants, Safonov og Levasjov arrestert — det vil si familiene til de guttene som sto staben nærmest og som også hadde dratt av gårde.

Den 4. januar ble Volodja Osmukhin arrestert på arbeidet.

Tolja «Tordendrønn» som hadde nektet å bli med Arutjunjants på grunn av Volodja, fikk vite det av Jelisaveta Aleksejevna.

— Hva er det du gjør? Du ødelegger jo alt for deg! Dra med en gang! .... ropte Jelisaveta Aleksejevna i et anfall av moderlig fortvilelse.

— Jeg drar ikke, sa Tolja lavt. — Hvorfor skulle jeg dra? — og han slo ut med lua.

Nei, han kunne ikke dra noen steder når Volodja var i fengsel.

Samme dag ble Tosia Matsjenko og noen til arrestert.

Ingen av dem som var fri kunne tenke seg at disse nye arrestasjonene som steg og falt som tidevann, hadde forbindelse med bølgene i Stakhovitsj's tilståelser. Etter at han hadde angitt noen fikk han hvile. Så begynte de å pine ham igjen, og han anga igjen noen.

Men som Oleg hadde forutsagt, berørte arrestasjonene ikke Pervomajka og gruvestedet Krasnodon. Og Ulja kom hjem igjen.

Da hun våknet i sin egen seng etter at hun hadde tilbrakt så mange netter hos venninnene sine, følte Ulja trang til å komme bort fra sine tunge tanker, og hun begynte ivrig å arbeide i huset. Hun vasket golvet, stelte i stand frokost. Moren lysnet fordi Ulja var hjemme igjen og sto til og med opp for å spise. Faren var dyster og taus. Alle de dagene da Ulja ikke hadde overnattet hjemme og bare var kommet innom om dagen for en times tid for å se hvordan det sto til med foreldrene, hadde Matvej Maksimotvitsj og Matrjona Saveljevna bare snakket om arrestasjonene i byen. De prøvde å unngå å se hverandre i øynene.

Ulja begynte å snakke om alminnelige ting, moren støttet henne klossete. Men det klang så falskt at de tidde begge to

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

igjen. Ulja husket ikke engang hvordan hun vasket opp, tørket opp og ryddet vekk.

Faren gikk ut.

Ulja sto ved vinduet, med ryggen mot moren, i en enkel, mørkeblå kjole med hvite prikker, den kjolen hun var så glad i. De tunge, bølgete flettene hennes falt rolig og fritt nedover ryggen. Det klare sollyset som falt inn gjennom vinduene skinte i det krusete håret ved tinningene.

Ulja sto og så ut på steppen og sang. Hun hadde ikke sunget siden tyskerne var kommet. Moren halvlå på senga og holdt på å stoppe noe. Hun hørte forundret at Ulja sang, og la til side stoppesakene. Ulja sang noe som moren ikke kjente, hun sang med fri bryststemme:

Du tjente ikke lenge, men ærlig,
til heder for ditt fedreland ....

Aldri hadde Matrjona Saveljevna hørt disse ordene. Det var noe tungt og trist i sangen.

.... Det kommer en som vil hevne
en som er sterkere enn vi ....

Ulja stoppet og sto og stirret ut på steppen gjennom vinduet.

— Hva var det du sang? spurte moren.

— Det var bare noe jeg kom til å huske, jeg tenkte ikke på noe, sa Ulja uten å snu seg.

Plutselig gikk døra opp og den eldste søsteren til Ulja kom andpusten løpende inn. Hun var fyldigere enn Ulja, rødkinnet og lys og lignet på faren. Men nå var hun blek.

— Det er gendarmer hos Popovs! hvisket hun og pustet tungt, som om de hos Popovs kunne høre hva hun sa.

Ulja snudde seg.

— Jaså! Det er best å holde seg unna dem, sa Ulja rolig. Hun gikk bort til døra, tok langsomt på seg kåpen og skulle til å binde et skaut rundt hodet. Men i det samme hørte hun alt tunge støvler trampe oppover trappa utenfor. Hun lente seg

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

litt tilbake mot det blomstrete teppet som hang foran vinterklærne og vendte ansiktet mot døra.

Slik kom moren til å huske henne for hele livet — på bakgrunn av dette blomstrete teppet som fremhevet den sterke profilen med de skjelvende nesevingene og de lange, senkede øyevippene som liksom prøvde å dempe det lyset som strålte ut fra øynene, med det hvite skautet som hun ikke hadde knyttet ennå og som falt ned på skuldrene.

Politisjefen Solikovskij, Fenborg og en soldat med et gevær kom inn.

— Her er hun jo selv, skjønnheten vår! sa Solikovskij. — Var du ikke rask nok? Uff da .... sa han etter å ha kastet et blikk på den slanke skikkelsen med kåpen på, og skautet som var fal ned på skuldrene.

— Kjære venner! Vær snille! klaget moren og prøvde å reise seg fra senga. Ulja sendte henne et forbitret blikk og moren tidde plutselig. Underkjeven hennes skalv.

Husundersøkelsen begynte. Faren ville inn, men soldaten slapp ham ikke forbi.

Samtidig var det også husundersøkelse hos Anatolij. Det var Kulesjov som ledet den.

Anatolij sto midt i rommet med oppknappet frakk, uten lue. En tysk soldat holdt hendene hans bakfra. Polizei'en gikk løs på Taisia Prokofjevna og ropte:

— Gi meg en snor, sier jeg!

Taisia Prokofjevna sto der kraftig, rød av sinne og skrek:

— Er du blitt vill — skal jeg gi deg en snor så du kan binde min egen sønn? Dere er noen udyr, virkelig sant, noen udyr!

— Gi ham en snor, mor, så han holder opp å hyle, sa Anatolij og blåste opp neseborene, — det er jo seks av dem, hvordan skulle de klare å føre med seg en som ikke er bundet? ....

Taisia Prokofjevna brast i gråt, gikk ut i gangen og kastet en snor bort til dem.

Ulja ble satt i den store fellessella. Der satt Marina med den lille sønnen sin, Maria Andrejevna Borts, Fenja, søsteren til Tjulenin, og fra Den unge garde Anja Sopova fra Stakho-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

vitsj's femmannsgruppe. Hun var en lys, lubben jente og hun var alt blitt slått så mye at hun så vidt kunne ligge. Sella ble ryddet for dem som ikke hadde noe med saken å gjøre, og i løpet av dagen ble den full av jenter fra Pervomajka. Blant dem var Maja Peglivanova, Sasja Bondarjova, Sjura Dubrovina, de to Ivanikhins — Lilja og Tonja — og andre.

Det var hverken benker eller køyer, de måtte sitte på golvet. Sella var så full at det begynte å tine og det dryppet hele tiden fra taket.

I den store sella ved siden av ble etter alt å dømme guttene holdt. Dit ble det hele tiden ført nye fanger. Ulja begynte å banke i veggen: «Hvem er det som sitter der?» Som svar kom det: «Hvem spør?» Ulja fortalte hvem hun var. Det var Anatolij som svarte. I sella ved siden av satt de fleste guttene fra Pervomajka: Viktor Petrov, Boris Glovan, Ragosin, Sjenja Sjepeljov, broren til Sasja Bondarjova — Vasia — de var blitt arrestert sammen. Siden det var gått på den måten, kjente jentene seg likevel lettere til sinns, fordi at guttene fra Pervomajka satt ved siden av dem.

— Jeg er svært redd for å bli pint, tilsto Tonja Ivanikhina åpenhjertet — Tonja med de barnslige, store ansiktstrekkene og de lange bena. — Jeg kommer selvfølgelig heller til å dø enn si noe, men jeg er svært redd ....

— Vi må ikke være redde: våre er ikke langt borte og kanskje vi greier å flykte! sa Sasja Bondarjova.

— Jenter, dere er absolutt ikke inne i dialektikken .... begynte Maja, og hvor tunge alle sammen enn følte seg til sinns, begynte de å le. Det var så vanskelig å forestille seg at det gikk an å bruke slike ord i fengselet. — Selvfølgelig! Det går an å venne seg til alle slags smerter! sa Maja uten å bli forvirret.

Mot kvelden ble det stillere i fengselet. Under taket i sella brente en matt, elektrisk lampe med ståltråd rundt. Hjørnene lå i mørke. Noen ganger klang det et fjernt rop på tysk og en eller annen løp forbi døra. Noen ganger trampet flere par føtter gjennom gangen, og en kunne høre klirring fra våpen. En gang sprang de alle opp — de hørte et skrekkelig, dyrisk skrik. Det var en mann som skrek, og det var særlig uhyggelig.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Ulja banket i veggen til guttene:

— Det er ikke fra sella deres?

Det ble svart:

— Nei.

Men jentene hørte selv da det ble hentet noen fra nabosella. Og straks ble det banket i veggen:

— Ulja .... Ulja ....

Hun svarte.

— Det er Viktor .... De har tatt med seg Anatolij ....

Ulja så plutselig Anatolijs ansikt klart for seg — øynene som alltid var alvorlige og som hadde en ualminnelig evne til plutselig å stråle opp. Hun tenkte på det som ventet ham og fór sammen. Men i det samme smalt nøkkelen i låsen, døra gikk opp og en stemme sa lett henslengt:

— Gromova!

Det var dette bildet som preget seg i hukommelsen .... Hun sto en stund i venteværelset til Solikovskij. Inne på kontoret ble en eller annen slått. I venteværelset satt kona til Solikovskij på en divan. Hun hadde lyst hår som var lagt i krøller og lignet hamp. Hun satt med en bylt i hånden, gjespet og ventet på mannen sin. Ved siden av henne satt en liten jente med det samme hampehåret og de samme søvnige øynene, og spiste en kake med eplefyll. Døra gikk opp og Vanja Semnukhov ble ført ut av kontoret. Ansiktet hans var så oppsvulmet at det nesten ikke var til å kjenne igjen. Han gikk rett mot Ulja, og det var så vidt hun ikke skrek opp.

Siden sto hun sammen med Solikovskij foran Meister Brückner. Og Brückner stilte henne helt likegyldig et eller annet spørsmål — det var sikkert ikke første gang han stilte dette spørsmålet. Og Sjurka Reiband som hun hadde danset med i klubben før krigen, og som hadde prøvd å gjøre kur til henne, lot nå som han ikke kjente henne det minste. Han oversatte spørsmålet, men hun hørte ikke hva han sa. For hun hadde alt mens hun var fri forberedt hva hun skulle si hvis hun ble arrestert. Og hun sa det med et kaldt uttrykk i ansiktet:

— Jeg kommer ikke til å svare på spørsmål, fordi jeg ikke synes at dere har rett til å dømme meg. Dere trenger ofre, jeg

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

er forberedt til å være et av ofrene. Gjør med meg hva dere vil, dere kommer ikke til å få noe mer ut av meg ....

Og Meister Brückner som i løpet av disse dagene sikkert mange ganger hadde hørt slike ord, ble ikke sint. Han gjorde en bevegelse med hånden og sa:

— Til Fenbong!

Det var ikke smerten som var uhyggelig, — hun kunne tåle alle smertene, hun husket ikke engang hvordan de slo henne. Uhyggelig var det da de styrtet mot henne for å kle av henne, og hun selv var nødt til å kle av seg foran dem, forat de ikke skulle røre ved henne ....

Da hun ble ført tilbake til sella, ble Anatolij Popov båret forbi henne. Det lyse hodet var kastet tilbake og hendene hang ned på golvet. Det rant blod fra munnviken.

Ulja husket likevel at hun måtte beherske seg når hun kom inn i sella, og hun klarte det kanskje. Hun gikk inn og Polizei'en som fulgte henne, ropte:

— Ivanikhina, Tonja!

Ulja støtte i døra sammen med Tonja som så på henne med de snille øynene fulle av redsel, og døra slo igjen etter henne. Men i det samme klang et gjennomtrengende barneskrik gjennom hele fengselet. Det var ikke Tonja som skrek, det måtte være en liten jente.

— De har tatt den minste datteren min! skrek Maria Andrejevna. Hun styrtet mot døra som en tiger og begynte å kaste seg mot den og skrike: — Ljusia! .... De har tatt deg, barnet mitt! Slipp meg ut! Slipp meg ut! ....

Den lille sønnen til Marina våknet og begynte å gråte.

49. kapitel.

I de dagene ble Ljubka sett i Vorosjilovgrad, i Kamensk, i Rovenki, en gang var hun til og med i Millerovo. Hennes bekjentskapskrets blant fiendens offiserer vokste sterkt. Hun hadde lommene fulle av kaker, konfekt, sjokolade som hun hadde fått i presang og som hun godhjertet delte med alle.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Hun hvirvlet omkring helt på kanten av avgrunnen — sorgløs og dristig, med et barnslig smil og mysende, blå øyne som noen ganger fikk et grusomt uttrykk.

Da hun reiste til Vorosjilovgrad denne gangen hadde Oleg bedt henne å komme i forbindelse med Protsenko personlig for at han skulle være klar over at Den unge garde var beredt til når som helst å tre fram med våpen i hendene. Protsenko skulle sørge for at de fikk forbindelse med distriktets sentrum når fronten nærmet seg Donbass. Men Ivan Protsenko var ikke lenger i Vorosjilovgrad. Mannen som Ljubka hadde forbindelse med, fortalte at tyskerne var helt desperate og at Protsenko hadde reist på landet.

Denne mannen skiftet selv bolig nesten hver dag. Han var uvasket, ubarbert, øynene var røde av søvnløse netter, men han var svært opplivet over nyhetene fra fronten. Han trengte informasjoner om tyskernes nærmeste reserver, om forsyningene, om de enkelte avdelinger — en hel haug med informasjoner.

Ljubka ble igjen nødt til å tre i forbindelse med obersten fra intendanturet, og det var et øyeblikk da Ljubka trodde at hun neppe ville komme seg ut av dette. Hele intendanturet, med obersten i spissen, holdt på å forlate Vorosjilovgrad, og de hadde ualminnelig hastverk. Derfor var både obersten selv — som ble mer og mer glassaktig i blikket jo mer han drakk — og de andre offiserene i en fortvilt stemning.

Ljubka klarte seg ut bare fordi det var for mange av dem. De forstyrret hverandre og ble uvenner. Og til slutt havnet hun igjen i den leiligheten hvor «steinsoppen» bodde. Ljubka hadde til og med et glass vidunderlig syltetøy med seg. Hun hadde fått det av løytnanten som fremdeles levde i håpet.

Ljubka kledde av seg og la seg i det kalde, uoppvarmede rommet hvor det var så høyt under taket. I det samme banket det hardt på døra. Ljubka løftet hodet. I rommet ved siden av våknet den lille jenta og moren hennes. Det ble banket igjen, så voldsomt at det hørtes ut som om døra ble slått inn. Ljubka kastet teppet til side og sprang fort opp — det var så kaldt at hun sov med strømper og undertøy på seg. Hun tok på seg kjole og sko. Det var helt mørkt i rommet. Vertinnen

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

spurte forskrekket ute i gangen hvem det var. Grove stemmer svarte henne — det var tyskerne. Ljubka trodde at det var de fulle offiserene som ville inn til henne og ble urolig.

Hun hadde ikke fått tid til å tenke over hva hun skulle gjøre, da tre menn kom inn i rommet til henne — de tunge støvlene buldret mot golvet. En av dem lyste på Ljubka med en lommelykt.

— Licht! skrek en stemme, og Ljubka kjente igjen løytnanten.

Ja, det var han og to gendarmer. Ansiktet til løytnanten var fordreid av raseri da han løftet en lampe han hadde fått av vertinnen og så på Ljubka. Så ga han lampa til en av gendarmene og slo til Ljubka i ansiktet av alle krefter. Han rotet med sprikende fingrer i toalettsakene som lå på en stol ved siden av senga, liksom han lette etter noe. Munnspillet som lå under et lommetørkle falt ned på golvet, løytnanten tråkket forbitret på det og knuste det med hælen.

Gendarmene gjennomsøkte leiligheten og løytnanten dro av gårde. Og Ljubka forsto at det ikke var han som hadde hentet gendarmene, men at de hadde funnet henne gjennom ham. Et eller annet sted var det noe som var blitt oppdaget, men hva det var, visste hun ikke.

Damen som eide leiligheten og datteren som lignet en steinsopp hadde kledd på seg. De sto og skalv av kulde og så på mens husundersøkelsen foregikk. Det vil si, det var damen som så på, men datteren stirret hele tiden på Ljubka med brennende interesse og nysgjerrighet. I siste øyeblikk presset Ljubka soppen inn til seg og kysset henne på det faste kinnet.

Ljubka ble kjørt til gendarmeriet. En gendarm så gjennom papirene hennes og spurte henne ved hjelp av en tolk om hun virkelig var Ljubka Sjevtsova og i hvilken by hun var bosatt. En ung gutt satt i en krok under forhøret, Ljubka kunne ikke skjelne ansiktet hans. Gutten beveget seg hele tiden krampaktig. De tok fra Ljubka kofferten med kjolen og alle sakene, bortsett fra noen småting, syltetøyglasset og et stort, broket skjerf som hun noen ganger brukte rundt halsen og som hun ba om å få for å pakke inn det hun hadde igjen.

Slik kom hun inn i sella hvor jentene fra Pervomajka satt,

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

i crêpe-de-chine kjolen og med denne bylten med forskjellige toalettsaker og syltetøyglasset. Det var om ettermiddagen mens forhørene foregikk.

Polizei'en lukket opp døra til sella, skjøv henne inn og sa:

— Ta imot skuespillerinnen fra Vorosjilovgrad!

Ljubka sto i døra med sammenknepne øyne, rød av kulden og så etter hvem som var i sella. Hun så Ulja, Marina med gutten, Sasja Bondarjova, alle venninnene sine. Hendene som hun holdt bylten med sank ned, hun ble helt hvit i ansiktet.

På den tiden da Ljubka ble brakt til Krasnodon var fengselet overfylt av medlemmer av Den unge garde, av deres familie og kamerater. Det var så fullt i fengselet at folk med barn lå i gangene, og enda skulle hele gruppen fra gruvestedet Krasnodon plaseres også.

I byen pågikk det stadig nye arrestasjoner, fremdeles på grunnlag av Stakhovitsj's tilståelser. Han var nå blitt til et utpint dyr og kjøpte seg hvile ved å angi kameratene sine. Men hvert nytt angiveri varslet nye pinsler for ham. Han husket historien med Kovaljov og Pirosjok, eller han kom på at Tjulenin hadde en venn, som han ikke engang kjente ved navn. Men han husket hvordan han så ut og visste at han bodde i Sjanghaj.

Og plutselig en dag kom Stakhovitsj på at Volodja Osmukhin hadde hatt en venn som het Tolja Orlov. Og så sto Volodja, som alt var blitt pint og plaget lenge, overfor den modige «Tordendrønn» i kontoret til Wachtmeister Balder.

— Nei, jeg ser ham for første gang, sa Tolja lavt.

— Nei, jeg kjenner ham slett ikke, sa Volodja.

Stakhovitsj kom på at Vanja Semnukhov i Nisjnjaja Aleksandrovka hadde en jente han var glad i. Og noen dager senere sto Vanja Semnukhov — som ikke lenger var til å kjenne igjen — og Klava med de litt skjelende øynene foran Meister Brückner. Og hun sa så lavt at det nesten ikke hørtes:

— Nei .... Vi har gått sammen på skolen engang. Men siden krigen begynte har jeg ikke sett ham. Jeg har jo bodd på landet ....

Semnukhov tidde.

Hele gruppen fra gruvestedet Krasnodon ble holdt i fengselet

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

på stedet. Ljadskaja som hadde angitt gruppen, kunne ikke vite hvilken rolle de forskjellige spilte i organisasjonen. Men politiet fikk tak i dagboka til Lida Androsova hvor Kolja Sumskoj ble nevnt på hver side — hun var forelsket i ham. Det var en harmløs dagbok, men det ble funnet to kriminelle notater i den:

«20. desember klokken 11 om kvelden kom far hjem fra arbeidet og sa at vi skulle gå ut og høre på skytingen. Mor og jeg hørte to skudd i løpet av fem minutter. Så glad jeg ble og så uhyggelig til sinns samtidig ....»

«23., 24. desember. Onsdag, torsdag. Rumenerne kom kjørende hele tiden. Det er umulig å si hvor mange det var. Den 24. om kvelden tok rumenerne fra oss alle kakene. Mot kvelden dro alle sammen igjen. Om natten bombet våre og kastet ned flygeblader ....»

Lida Androsova — en pen, ung jente som hadde en spiss hake og lignet en liten rev — ble slått med geværremmer. Tyskerne forlangte at hun skulle fortelle om Sumskojs virksomhet i organisasjonen. Lida telte slagene høyt, men nektet å si noe.

Det finnes grenser til og med for bødlenes dyriske virksomhet. Ingen av de arresterte unge menneskene tilsto at de tilhørte organisasjonen, og ingen anga kameratene. Denne makeløse fastheten hos nesten hundre unge gutter og jenter, nesten barn ennå, skilte dem ut blant de uskyldig arresterte og blant familie og venner. Og for å gjøre arbeidet lettere for seg, begynte tyskerne etter hvert å slippe ut alle tilfeldig arresterte. Også slektningene som var tatt som gisler kom ut. På denne måten ble familien til Kosjevoj, Tjulenin, Arutjunjants og andre sloppet ut. Også Maria Andrejevna kom ut. Den lille Ljusia ble sloppet ut dagen før henne, og Maria Andrejevna kunne hjemme overbevise seg om at hun hadde hørt riktig, at også den minste datteren hennes hadde vært i fengselet.

Slektningene til de arresterte sto fra morgen til kveld omkring fengselet, grep fatt i Polizei'ene og de tyske soldatene og ba dem om å få sende inn en hilsen eller levere en pakke. De ble drevet vekk, men de kom igjen, og nysgjerrige og folk som kom forbi, stimlet sammen omkring dem. Gjennom bord-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

veggene kunne en noen ganger høre hyl fra dem som ble pint, og for å overdøve hylene, ble grammofonen satt på fra morgenen av. Hele byen var som i feber, det var ikke et menneske som ikke hadde vært ved fengselsbygningen i de dagene. Og Meister Brückner ble nødt til å la fangene få ta imot pakker.

Hvor unaturlig enn det livet var som de unge menneskene førte under de dyriske forholdene i det tyske okkupasjonsfengselet, så var livet kommet inn i en bestemt rytme i løpet av de to ukene de hadde vært der. Det var et liv fylt av uhyggelige pinsler, men også av menneskelige forhold — kjærlighet, vennskap, ja selv atspredelser.

— Jenter, vil dere ha syltetøy? spurte Ljubka. Hun satt på golvet midt i sella og holdt på å knytte opp bylten sin. — Tosken! Han har knust munnspillet mitt! Hva skal jeg gjøre uten munnspill her?

— Vent litt, når de spiller en sang på ryggen din, mister du nok lysten på munnspill! sa Sjura Dubrovina ergerlig.

— Da kjenner du ikke Ljubka! Tror du jeg kommer til å tute eller tie stille når de begynner å slå meg? Jeg kommer til å skjelle, skrike. Slik: «A-a-a! .... Tosker! Hvorfor slår dere Ljubka?» hvinte hun høyt.

Jentene lo.

— Det er sant, jenter, hva har vi å klage over? Hvem har det lettere enn oss? Familien vår har det enda tyngre. De vet ikke engang hvordan det er med oss, stakkar. Og de kommer til å måtte oppleve verre ting! sa Lilja Ivanikhina.

Den lyse Lilja med det runde ansiktet hadde visst vennet seg til mye i konsentrasjonsleirene. Hun klagde aldri, hun hjalp alle og var sellas gode ånd.

Om kvelden ble Ljubka hentet til forhør til Meister Brückner. Det var et ualminnelig forhør — alle de viktige personlighetene i gendarmeriet og politiet var tilstede. Ljubka ble ikke slått, hun ble til og med behandlet vennlig og forsiktig. Ljubka var helt rolig, hun visste ikke hvor mye tyskerne hadde funnet ut, og hun lo og kokketterte som vanlig og lot som hun absolutt ikke forsto hva de ville med henne. Det ble antydet at

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

det ville være svært bra for henne hvis hun fortalte om radiosenderen og med det samme også om koden.

Det var bare gjetninger fra tyskernes side, de hadde ingen direkte beviser, men de tvilte ikke på at det var riktig. Det var nok å vite at Ljubka tilhørte organisasjonen for å gjette seg til hva hennes reiser til de forskjellige byene og hennes forbindelse med tyskerne betydde. Den tyske kontraspionasjen hadde bevis for at det arbeidet flere hemmelige radiosendere i distriktet. Og den gutten som var tilstede da Ljubka ble forhørt i Vorosjilovgrad, hørte til Borja Dubinskijs krets. Borja var en venn av Ljubka fra det hemmelige kurset, og gutten fortalte at også Ljubka hadde gått på dette kurset.

Ljubka fikk beskjed om at hun skulle tenke over om det ikke var best å tilstå, og hun ble sendt tilbake til sella.

Moren hadde sendt henne en hel kurv med mat, og Ljubka satt nå på golvet med kurven mellom bena, dro fram kjeks og egg, ristet på hodet og nynnet:

Ljubka, Ljubka, kjære Ljubka,
så mye mat du trenger ....

Til politimannen som var kommet med kurven sa hun:

— Si til mor at Ljubka er frisk og munter, at hun ber om å få riktig mye rødbetsuppe! Hun snudde seg mot jentene og ropte: — Jenter, lang inn!

Til slutt havnet hun likevel hos Fenbong som slo henne temmelig kraftig. Og hun holdt sitt løfte: hun bante slik at det ikke bare hørtes i fengselet, men over hele jordet:

— Tosk! .... Din skallete idiot! .... Din tispelabb! .... Det var noen av de peneste ordene hun brukte på Fenbong.

Neste gang, da Fenbong i nærvær av Meister Brückner og Solikovskij slo henne med en stålpisk, klarte Ljubka ikke å holde tårene tilbake, enda hun bet seg i leppene av alle krefter. Da hun kom tilbake til sella la hun seg på maven med hodet på hendene for at de andre ikke skulle se ansiktet hennes.

Ulja satt i kroken, kledd i en hvit, strikket jakke som passet godt til de svarte øynene og håret. Det glimtet hemmelighetsfullt i øynene hennes og hun fortalte «Det hellige Mag-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

dalenaklosters hemmelighet» til jentene som satt omkring henne. Hun pleide nå hver dag å fortelle noe. Hun hadde allerede fortalt «Kleggen», «Ishuset» og «Dronning Margo».

Døra ut mot gangen sto oppe for at sella skulle luftes ut. En russisk politimann satt på en krakk i døra og hørte også på «Klosterets hemmelighet».

Da Ljubka hadde hvilt seg litt, satte hun seg opp og lyttet litt til Ulja. Så fikk hun øye på Maja Peglivanova som hele dagen hadde ligget uten å reise seg. Vyrikova hadde fortalt at Maja engang hadde vært sekretær i komsomollaget på skolen, og nå ble hun pint mer enn de andre. Ljubka så på Maja og hevntørsten rørte seg i henne og lette etter utløsning.

— Sasja .... Sasja .... ropte hun lavt til Sasja Bondarjova som satt i gruppen omkring Ulja. — Hva er det med guttene våre, de er så stille ....

— Ja ....

— Kanskje de er begynt å henge med hodet?

— Du vet, de blir likevel pint mer enn oss, sa Sasja og sukket.

Sasja Bondarjova med den skarpe stemmen og de brå, gutteaktige bevegelsene, var først i fengselet begynt å åpenbare noen myke, kvinnelige trekk. Og det var liksom hun skammet seg fordi de var kommet fram så sent.

— Vi får se å få litt liv i dem, sa Ljubka og ble ivrig. — Vi skal straks tegne en karikatur av dem.

Ljubka fant fort fram et ark papir og en liten blyant — blå i den ene enden og rød i den andre. Og de la seg begge to på maven med ansiktene mot hverandre og hvisket sammen om hva de skulle tegne. De lo og tok blyanten ivrig fra hverandre mens de tegnet en tynn, utslitt gutt med en diger nese som fikk hodet til gutten til å henge ned, slik at han bøyde seg og nesen støtte mot golvet. De farget gutten blå, ansiktet lot de være hvitt, og nesen farget de rød. Under tegningen skrev de:

Gutter, er dere trist til mote?
Hvorfor henger dere med hodet?

Ulja var ferdig med fortellingen sin. Jentene reiste seg,

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

strakte på seg og gikk til krokene sine. Noen snudde seg mot Ljubka og Sasja. Karikaturen ble sendt fra den ene til den andre. Jentene lo:

— Den var virkelig god!

— Hvordan skal vi få levert den?

Ljubka tok papirlappen og gikk mot døra.

— Davydov! ropte hun på politimannen. — La guttene få portrettet vi har lagd av dem.

— Og hvor har dere blyant og papir fra? Jeg skal sannelig si fra til politisjefen at han må undersøke sella! sa politimannen sint.

Sjurka Reiband som gikk forbi i gangen, fikk se Ljubka som sto i døra.

— Nå, hvordan er det, Ljubka? Skal vi dra til Vorosjilovgrad snart? sa han innsmigrende.

— Jeg reiser ikke med deg .... Jo, forresten, hvis du lar guttene få dette her, vi har tegnet et portrett av dem!

Reiband så på karikaturen, et smil gled over benansiktet hans. Han ga lappen til Davydov.

— La dem få det da, sa han likegyldig og gikk videre.

Davydov som visste hvor nær Reiband sto politisjefen og som prøvde å smigre seg inn hos ham som alle Polizei'ene, gløttet taus på døra til guttene og kastet lappen inn til dem. En lattersalve kom derfra. Om en stund banket det i veggen:

— Det er bare noe dere synes, jenter. Innbyggerne i vårt hus oppfører seg anstendig .... Dette er Vasia Bondarjov. En hilsen til søsteren min ....

Sasja tok et glass som moren hadde sendt inn melk i. Hun løp bort til veggen og banket:

— Vasia, hører du meg?

Så la hun glasset med bunnen mot veggen, la leppene mot åpningen og begynte å synge brorens yndlingssang — «Suliko».

Men så snart hun begynte å synge, strømte minnene på, og stemmen brast. Lilja gikk bort til henne, strøk henne over hånden og sa med den snille, rolige stemmen sin:

— Ikke gråt .... Vær rolig ....

— Jeg hater det jo selv når dette saltvannet begynner å renne, sa Sasja og lo nervøst.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Stakhovitsj! klang den hese stemmen til Solikovskij i gangen.

— Det begynner igjen .... sa Ulja.

Politimannen smelte igjen døra og låste den.

— Det er best ikke å høre på, sa Lilja. — Ulja, du vet jo at jeg er så glad i «Demonen», les den, som den gangen, husker du?

.... Hva er vel slit og fattigdom? —

begynte Ulja og løftet hånden:

Menneskeskjebner gikk og kom ....
Det venter en rettferdig dom,
den tilgir enda den fordømmer,
men min sorg — den er alltid her,
aldri til slutt jeg begeret tømmer,
og evig mine pinsler er.

Jeg får ei fred i gravens ro.
Nei, slangeyngelen vil sno
seg i mitt bryst, og flammer tenne,
og stadig tankene vil brenne —
fortapte håp og lidenskap —
et aldri overvunnet tap!

Å, slik som disse linjene dirret i hjertene til de unge jentene. Det var liksom versene sa til dem: «Dette er om dere, om deres lidenskap som ennå ikke er født, og om deres forhåpninger som alt er forbi!»

Ulja sa også fram de versene hvor engelen flyr bort med Tamaras syndige sjel. Tonja Ivanikhina sa:

— Ser dere! Engelen reddet henne likevel. Så vakkert det er!

— Nei! sa Ulja, fremdeles med det samme anspente uttrykket som hun hadde hatt mens hun sa fram versene. — Nei! Jeg ville fly bort sammen med Demonen .... Tenk på det, han gjorde opprør mot Gud selv!

— Hva tror dere! Vårt folk blir aldri knekket! sa plutselig Ljubka med en lidenskapelig glans i øynene. — Finnes det et

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

annet slikt folk i verden? Hvilket folk har en slik sjel? Hvem kan tåle så mye? .... Kanskje vi dør, jeg er ikke redd. Ja, jeg er ikke det minste redd, sa Ljubka med en kraft som fikk henne til å skjelve. — Men jeg dør ikke gjerne .... Jeg ville gjerne ha et oppgjør med dem, med dem der! Og synge viser, — i løpet av denne tiden er det sikkert blitt laget mange vakre viser der borte hos våre! Tenk bare — vi har levd under tyskerne i seks måneder, det var som å sitte i en grav, hverken viser eller latter, bare stønn, blod, tårer.

— Vi kan synge nå, pokker ta dem alle sammen! ropte Sasja Bondarjova, slo ut med den tynne, brune hånden og begynte:

Gjennom daler, over hauger
rykker divisjonen fram ....

Jentene reiste seg, stemte i og stimlet sammen omkring Sasja. Og sangen strømte enig og sterk gjennom fengselet. Jentene hørte at guttene i sella ved siden av stemte i sammen med dem.

Døra gikk buldrende opp og politimannen hveste med et sint, forskrekket uttrykk i ansiktet:

— Er dere blitt gale? Stille! ....

Disse dagers ry vil leve,
alltid stråle like klart,
våre tapre partisaner
fedrelandet har forsvart ....

Politimannen slo igjen døra og løp vekk.

Noen minutter senere klang tunge skritt i gangen. Meister Brückner sto i døra — høy, med den spente hengemaven sin, med mørke poser under øynene i det gule ansiktet og med tykke hudfolder over kragen. I hånden hans skalv en rykende sigar:

— Platz nehmen! Ruhe! .... skrek han øredøvende som et skudd.

.... Våre farefulle netter,
våre dagers storm og ild ....

sang jentene.

Gendarmer og politimenn stormet inn i sellene. Ved siden

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

av, hos guttene, begynte det et slagsmål. Jentene ble slengt ned på golvet langs selleveggene.

Ljubka ble stående alene midt i sella. Hun stemte de små hendene i sidene og stirret rett fram for seg med grusomme øyne uten å se noe. Så slo hun hælene i golvet og danset rett mot Brückner.

— Å! Din heks! skrek Brückner og pustet tungt. Han grep Ljubka i armen med den store hånden sin og dro henne ut på gangen.

Ljubka viste tenner, bøyde hodet fort og bet seg fast i den store hånden med den gule, rynkete huden.

— Verdammt noch mal! hylte Brückner og tok til å banke Ljubka i hodet med den andre neven. Men hun slapp ikke hånden.

Soldatene fikk til slutt revet henne løs og ved hjelp av Brückner som ristet hånden i luften, dro de Ljubka gjennom gangen.

Soldatene holdt henne og Meister Brückner og Fenbong slo henne med stålpisker over de ferske arrene. Ljubka bet seg forbitret i leppen og tidde. Plutselig hørte hun motordur et sted høyt over fengselet. Og hun kjente igjen denne lyden, og hjertet ble fylt med triumf.

— Jaså, bikkjer! Jaså! .... Slå, slå! Det er våre som gir lyd fra seg! skrek hun.

Bulderet fra flyet som gikk lavere ned stormet hylende inn i rommet. Brückner og Fenbong holdt opp å slå. Det var noen som fort slo av lyset. Soldatene slapp Ljubka.

— Å! Feiginger! Uslinger! Nå er deres time kommet, udyr! Aha-a! skrek Ljubka. Hun orket ikke å snu seg på den blodige benken og sparket bare rasende med bena.

Fengselsbygningen ristet av en eksplosjon. Flyet bombet byen.

Fra denne dagen begynte det en ny periode i Den unge gardes liv i fengselet. De holdt opp å nekte at de tilhørte organisasjonen og begynte en åpen kamp mot plageåndene sine. De var frekke mot dem, lo av dem, sang revolusjonære sanger i sella, danset, laget bråk når noen ble dratt ut av sella for å pines.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Og de kvaler som de nå ble underkastet var verre enn et menneske kan forestille seg, utenkelig for en menneskelig forstand og en menneskelig samvittighet.

50. kapitel.

Oleg som best kjente til bevegelsene ved fronten, førte gruppen nesten rett mot nord for å gå over Donets på isen et sted i Gundorovskaja-distriktet og komme fram til stasjonen Glubokaja på jernbanen mellom Voronesj og Rostov.

De gikk hele natten. Tankene på familien og kameratene forlot dem ikke. De gikk tause nesten hele veien.

Om morgenen gikk de omkring Gunderovskaja, gikk over Donets og fortsatte på en jevn militærvei i retning av Dubovoj. De så seg omkring på steppen etter et sted hvor de kunne varme seg og få litt mat.

Det var vinnstille, solen gikk opp og begynte å varme. Steppen med alle dalene og haugene strålte ren og hvit. På veien begynte det å tine, grøftekanten kom fram, det dampet og luktet jord.

Både på den veien som de gikk og på de sideveiene som de kunne se på lang avstand, kom tyske avdelinger i oppløsning mot dem. Det var rester av infanteri og artilleri og intendanturavdelinger som ikke var kommet inn i den store ringen omkring Stalingrad og som var blitt slått i kampene ved Don og ved Morosovskoje. Det var ikke lenger rumenere. Det var tyskere på tilbaketog, tyskere som var helt ulik dem som hadde rykket fram på tusener av lastebiler fem og en halv måned tidligere. De gikk i slitte soldatkapper, med alle slags plagg tullet rundt hode og føtter for å holde varmen. De var skjeggete, og ansiktene og hendene var så svarte at det så ut som om de nettopp var kommet ut av en skorstein.

En gang møtte de en gruppe italienske soldater. De fleste hadde ikke geværer og noen bar geværene over skuldrene som stokker. En offiser kledd i en sommerkappe og med et par barnebukser tullet rundt den slitte lua, red mellom sol-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

datene på en hest uten sadel. De digre støvlene hang nesten ned på bakken. Han var så komisk og så symbolsk, denne sydens beboer i Russlands snø, med frosne dråper under nesen, at guttene og jentene så på hverandre og brast i latter.

På veiene var det mange fredelige innbyggere som krigen hadde drevet hjemmefra. Og det var ingen som brydde seg om de to guttene og de tre jentene som dro forbi med sekker på ryggen.

Alt dette fikk dem til å bli lettere til sinns. Med ungdommens sorgløse vågemot som ikke har noen virkelig forestilling om fare, så de seg selv alt på den andre siden av fronten.

Nina gikk i filtstøvler og med en lue med ørelapper. De tunge krøllene falt ned på kragen på den varme kåpen. Hun var blitt rødkinnet etter marsjen. Oleg kikket hele tiden bort på henne. Og når øynene deres møttes, smilte de. Og Serjosjka og Valja begynte en gang til og med å kaste snøballer og løpe om kapp, så de andre ble langt etter. Olja, den eldste av dem, kledd i mørke klær, var rolig og taus. Hun oppførte seg som en nedlatende mor mot disse to parene.

I landsbyen Dubovoj var de i to døgn og spurte ut folk om stillingen ved fronten. En invalid uten arm, antagelig en som var kommet ut av en omringing, ga dem det rådet å gå lenger mot nord, til landsbyen Djatsjkkino.

Der drev de omkring i noen døgn blant tyske baktropper i oppløsning og innbyggere som holdt seg skjult i kjellerne. De var nå like i nærheten av frontlinjen. De hørte stadig kanondrønn og om natten sto det et ildskjær fra kanonmunningene. Flyene bombet de tyske baktroppene og det var tydelig at fronten holdt på å gi etter for trykket fra sovjetstyrkene, alt som var tysk var i bevegelse og fløt mot vest.

De tyske soldatene kastet skjeve blikk på dem, og innbyggerne var redde for å slippe dem inn. De visste ikke hva slags mennesker det var. Det var ikke tale om å krysse fronten alle fem sammen, ja det var til og med farlig å fortsette å streife omkring sammen. Et sted hvor de overnattet så kona i huset hele tiden fiendtlig på dem, og om natten kledde hun plutselig godt på seg og gikk ut. Oleg sov ikke, han vekket de andre, og de dro ut på steppen. Det hadde begynt å

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

blåse dagen i forveien, og vinden var plagsom nå da de nettopp hadde stått opp. Aldri hadde de følt seg så hjelpeløse og forlatte. Olja, den eldste av dem, var den første som snakket:

— Dere må ikke bli fornærmet for det jeg sier, begynte hun uten å se på noen og la ermet over kinnet for å beskytte seg mot vinden. — Vi klarer ikke å krysse fronten når vi er så mange. Og det er sikkert meget vanskelig å krysse fronten for en kvinne eller en jente .... Hun kastet et blikk på Oleg og Serjosjka som om hun ventet at de ville si henne imot. Men de tidde, for hun hadde rett. — Vi jenter må gi slipp på guttene våre, sa hun bestemt. Nina og Valja forsto at hun snakket om dem. — Nina kommer kanskje til å være uenig med meg, men din mor har sagt at jeg skal ta meg av deg. Vi kan gå til landsbyen Fokino, der har jeg en venninne fra instituttet, hun kommer til å ta imot oss. Der kan vi vente til fronten kommer dit, sa Olja.

Det var første gang Oleg ikke visste hva han skulle svare. Serjosjka og Valja tidde.

— Hvorfor skulle jeg være uenig med deg? Nei, jeg sier ingenting, sa Nina nesten på gråten.

De sto tause en stund alle fem og kunne ikke bestemme seg til å ta det siste skrittet. Så sa Oleg:

— Olja har rett. Hvorfor skal jentene utsette seg for fare når de har en enklere utvei. Og det er sant at det blir lettere for oss. Og d-dere f-får gå, sa han og begynte plutselig å stamme. Han omfavnet Olja, den eldste av dem, og kysset henne.

Så gikk han bort til Nina og alle de andre snudde seg bort. Nina dro ham inn til seg og dekket ansiktet hans med kyss. Han la armene omkring henne og kysset henne på munnen.

— Husker du hvordan jeg p-plaget deg engang, hvordan jeg ba om å f-få lov til å kysse d-deg på kinnet, husker du at jeg sa: «Bare på kinnet, f-forstår du, bare på kinnet?» .... Og nå kysser vi hverandre. Husker du? hvisket han med et barnslig og lykkelig uttrykk i ansiktet.

— Jeg husker, jeg husker allting, jeg husker mer enn du tror .... Jeg skal alltid tenke på deg. Jeg skal vente på deg, hvisket hun.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Han kysset henne en gang til og gjorde seg fri.

Da Olja og Nina var kommet et stykke unna, ropte de en gang til de andre. Og så ble de plutselig borte, de kunne hverken se eller høre dem, bare snøen føyk i vinden.

— Hva skal dere gjøre? spurte Oleg Valja og Serjosjka.

— Vi prøver likevel sammen, sa Serjosjka skyldbevisst. — Vi drar litt nærmere Glubokaja langs fronten, kanskje vi kan komme igjennom et sted. Og du?

— Jeg prøver det likevel her. Her er jeg i hvert fall kjent, sa Oleg.

Det ble en tung pause igjen.

— Kjære deg, du behøver ikke å skamme deg, du behøver ikke å henge med hodet .... N-nå? sa Oleg som forsto alt som foregikk i Serjosjkas sinn.

Valja omfavnet Oleg. Og Serjosjka som ikke likte å vise sine følelser, ga Oleg et håndtrykk. Så ga han ham et lett slag på skulderen med håndflaten og gikk uten å se seg om. Valja gikk etter ham.

Det var den 7. januar.

De klarte ikke å komme gjennom fronten sammen. De dro fra landsby til landsby og kom til slutt fram til Kamensk. De lot som om de var bror og søster som var kommet vekk fra familien i kampområdet ved midterste Don. Og folk syntes synd på dem og redde opp en seng for dem et sted på et kaldt jordgolv. Og de sov med armene omkring hverandre som bror og søster som har det vondt. Og om morgenen gikk de videre igjen. Valja forlangte at de skulle prøve å krysse fronten hvor som helst, men Serjosjka var av en mer realistisk støpning og ville ikke prøve det.

Og til slutt forsto hun at Serjosjka ikke kom til å prøve å krysse fronten så lenge hun, Valja, var sammen med ham. Serjosjka kunne kommet over hvor som helst, men han var redd for å utsette henne for noe. Så sa hun:

— Alene kan jeg jo alltid finne et sted her i en landsby og vente til fronten har kommet forbi ....

Men han ville ikke høre tale om det.

Likevel fikk hun lurt ham til slutt. Under hele deres virksomhet, særlig siden de var begynt å gjøre allting sammen, var

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

det alltid ham som ledet og hun som underordnet seg. Men i personlige spørsmål var det alltid hun som hadde overtaket, og han merket ikke engang selv hvordan han lot seg lede. Slik var det også nå. Hun sa til ham at hvis han krysset fronten kunne han få kontakt med en avdeling av Den røde armé og fortelle at kameratene satt i fengselet i Krasnodon. Så kunne han sammen med avdelingen redde kameratene og samtidig også hjelpe henne.

— Jeg skal vente på deg et sted i nærheten, sa hun.

Valja som var blitt trett i løpet av dagen sovnet. Og da hun våknet ved morgengry var Serjosjka alt borte. Han hadde ikke villet vekke henne for å ta avskjed.

Og så var hun alene.

Jelena Nikolajevna kom til å huske denne frostnatten for hele livet — det var natten mellom den 11. og 12. januar. Hele familien sov alt da det banket lett på vinduet som vendte mot gata. Jelena Nikolajevna hørte bankingen og forsto med en gang at det var han.

Oleg lot seg falle ned på en stol. Han var forfrossen og så trett at han ikke tok av seg lua engang. Alle våknet. Bestemor tente på en parafinlampe og satte den under bordet, slik at en ikke kunne se lyset ute: politiet pleide å besøke dem flere ganger om dagen. Oleg satt der opplyst nedenfra, lua var dekket med rim, på kinnbenene hadde han svarte flekker. Han var blitt tynnere.

Han hadde gjort noen forsøk på å krysse fronten, men han visste ikke hvordan de enkelte avdelinger og grupper var plasert. Og han var for stor og for mørkt kledd til å kunne krype forbi på snøen uten å bli oppdaget. Tankene på hvordan det gikk med kameratene hans i byen forfulgte ham hele tiden. Til slutt greide han å overbevise seg selv om at han nå, etter at det hadde gått så lang tid, ubemerket kunne komme inn i byen.

— Hva har dere hørt om Semnukhov? spurte han.

— Det er det samme som før .... sa moren og prøvde å unngå blikket hans.

Hun tok av ham lua og jakka. De kunne ikke engang varme

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

te til ham. Og familien satt og kikket på hverandre, redde for å bli overrasket hvert øyeblikk.

— Hvordan er det med Ulja? spurte han.

Alle tidde.

— Ulja er tatt, sa moren lavt.

— Og Ljubka?

— Hun også ....

Han ble blek, tidde litt og spurte så:

— Og på gruvestedet Krasnodon? ....

Det gikk ikke an å pine ham slik, dråpe for dråpe, og onkel Kolja sa:

— Det er lettere å nevne dem som ikke er tatt ....

Han lot hodet falle og spurte ikke mer.

De rådslo litt med hverandre og besluttet å sende ham på landet til Marinas familie med en gang. Onkel Kolja skulle følge ham.

De gikk bortover veien til Rovenki, over den ensomme steppen. Den virket så uendelig under stjernene som la et stille, blåaktig lys over snøen.

Enda Oleg nesten ikke hadde hvilt seg alle de dagene han hadde streifet omkring, ofte uten mat og uten tak over hodet, enda han var blitt overveldet av det han hadde hørt hjemme, hadde han nå full kontroll over seg selv. Underveis spurte han onkel Kolja ut om alt som hadde med Den unge gardes undergang å gjøre. Og han fortalte onkel Kolja om sine mislykkede forsøk på å krysse fronten.

De la ikke merke til hvordan den lange, slakke oppstigningen tok slutt og de kom opp på toppen. Nå begynte de å gå nedover den bratte skråningen, omkring femti meter fra utkanten av en stor landsby som lå som en mørk klump foran dem.

— Vi går rett på landsbyen, vi må ta en omvei, sa onkel Kolja.

Og de tok av mot venstre, fremdeles omkring femti meter fra landsbyen, snøen var dyp bare der det var snødriver.

De krysset en sidevei som førte til landsbyen, da noen grå skikkelser styrtet mot dem fra det nærmeste huset. De løp og skrek noe på tysk med hese stemmer.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Onkel Kolja og Oleg stormet av gårde.

Oleg følte at han ikke orket å løpe, han hørte at de var like bak ham. Han anspente de siste kreftene, men gled og falt. De kastet seg over ham og dreide armene hans bakover. To stykker fortsatte å løpe etter onkel Kolja og skjøt flere ganger etter ham med revolver. Etter en stund kom de tilbake. De bante og lo litt fordi de ikke hadde klart å fange ham.

Oleg ble ført til et stort hus hvor før sikkert landsbysovjetet hadde vært og som nå var fogdens kontor. Noen gendarmerisoldater lå på halm på golvet og sov. Oleg forsto at han hadde støtt på en gendarmeripost. En felttelefon i et mørkt lærfutteral sto på bordet.

Korporalen skrudde opp veken på lampa og begynte å undersøke Oleg. Han skrek ergerlig hele tiden. Da han ikke kunne finne noe mistenkelig, dro han jakka av Oleg og tok til å kjenne på den stykke for stykke. De store fingrene hans var flate og bredest ved neglen, og han arbeidet systematisk og behendig med dem.

Slik kom fingrene hans fram til medlemsbøkene for komsomol, og Oleg forsto at alt var slutt.

Korporalen holdt hånden over Olegs medlemsbok og de midlertidige medlemsbøkene som han hadde lagt på bordet og snakket i telefonen med hes stemme. Så la han på røret og sa noe til soldaten som hadde ført Oleg inn.

Først neste kveld ble Oleg kjørt til gendarmeriet i Rovenki, fulgt av den samme korporalen og soldaten. Han ble overlevert til vakthavende gendarm.

Oleg satt alene i en selle, i fullstendig mørke og holdt armene rundt knærne. Hvis en kunne sett ansiktet hans, ville en oppdaget at han var rolig og alvorlig. Tankene på Nina, på moren, på hvor dumt han var blitt tatt — alt det hadde han hatt nok tid til å tenke på mens han satt hos fogden og mens han var blitt kjørt til Rovenki. Han var ferdig med det nå. Og han tenkte heller ikke på det som ventet ham — han visste hva det var. Han var rolig og streng, for han gjorde opp regnskapet med sitt korte liv.

«La gå at jeg er seksten år, det er ikke min skyld at livet ble så kort .... Hva skal jeg være redd for? Døden? Kva-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

lene? Jeg kommer til å kunne tåle det .... Selvfølgelig ville jeg gjerne dø slik at minnet om meg fortsatte å leve i menneskenes hjerte. Men det gjør ingen ting at jeg dør ukjent .... Ja, slik dør nå millioner mennesker, like fulle av krefter og kjærlighet til livet som meg. Hva kan jeg bebreide meg selv? Jeg har ikke løyet, jeg har ikke søkt en lett vei i livet. Jeg har vært lettsindig noen ganger, — kanskje svak fordi jeg var for snill .... Kjære Oleg! Det er ingen stor synd når en er seksten år .... Jeg har ikke engang fått oppleve den lykken som var tilmålt meg. Og likevel er jeg lykkelig! Jeg er lykkelig fordi jeg ikke har krøpet omkring som en makk, — jeg har kjempet .... Mor pleide alltid å si til meg: «Falken min!» Jeg kommer ikke til å svikte hennes tro, og ikke kameratenes tillit. Min død må være like ren som mitt liv, — jeg skammer meg ikke for å si dette til meg selv .... Du kommer til å dø en verdig død, Oleg ....»

Ansiktet lysnet, og han la seg på det frosne, glatte golvet, skjøv lua under hodet og sovnet.

Han åpnet øynene da han følte at noen sto over ham. Det var morgen.

En kraftig, gammel mann med stor blå nese, full av røde fregner i ansiktet og med rinnende, vanvittige øyne fylte nesten hele døra inn til sella. Han hadde på seg en kosakkkappe og en polsk lue som var for liten for det store, rødhårete hodet.

Oleg satte seg opp på golvet og så forundret på ham.

— Og jeg som tenkte — hvordan er han vel, denne Kosjevoj? .... Det er altså slik han er .... Ormungen! En slik kjeltring! .... Det er synd at det blir Gestapo som kommer til å lære deg, — du hadde hatt det bedre hos meg. Jeg slår i unntagelsestilfelle .... Det er altså slik du er! Det snakkes jo om deg som om du skulle være en Dubrovskij*). Du har vel lest Pusjkin? Uh, din ormunge! .... Det er synd at du ikke skal være hos meg, — gamlingen bøyde seg ned mot Oleg, myste med ett vanvittig, rinnende øye, åndet vodka-

*) Dubrovskij — berømt røverhelt som Pusjkin har skrevet en fortelling om. O. a.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

lukt mot ham og hvisket hemmelighetsfullt: — Hvorfor tror du jeg er så tidlig? Han blunket nå helt intimt og liksom han ville betro seg. — I dag blir det sendt et parti dit .... han beveget en tykk finger et sted opp mot himmelen .... jeg er her med en frisør for å barbere alle sammen, jeg barberer dem alltid først, hvisket han. Han rettet seg opp, kremtet, løftet tommeltotten og sa: — Vi er da kultiverte! .... Men du kommer til å gå gestapolinjen, jeg misunner deg ikke. Au revoir! Han løftet den tykke gammelmannshånden mot lua og gikk ut. En eller annen slo igjen selledøra.

Da Oleg var blitt overført til fellessella hvor det satt folk langt borte fra som han ikke kjente, fikk han vite at det var Orlov, politisjefen i Rovenki. Han hadde vært Denikin-offiser før og var en uhyggelig bøddel og plageånd.

To-tre timer senere ble han ført til forhør. Det var bare tyskere som tok seg av ham, og tolken var også en tysk korporal.

Det var mange i det kontoret hvor han ble forhørt. Alle så på ham med åpen nysgjerrighet og forundring, og noen så til og med på ham slik som en ser på en betydelig personlighet. Oleg så på livet på mange måter som et barn ennå, og han hadde ikke begrep om hvor langt Den unge gardes berømmelse hadde spredt seg, og hvordan han selv, takket være det Stakhovitsj hadde fortalt, og fordi det tok så langt tid før han ble tatt, var blitt til en legendarisk skikkelse. Han ble forhørt av en tysker, som så ut som han ikke hadde ben i kroppen. Ansiktet så nesten overnaturlig ut — han hadde uhyggelige fiolette ringer under øynene — de begynte ved de mørke, nesten svarte øyelokkene, gikk rundt kinnbenene og gikk over i likflekker på de magre kinnene. Et slikt menneske kunne en bare tenke seg i en uhyggelig drøm.

Da Oleg fikk beskjed om å fortelle om Den unge gardes virksomhet og nevne alle medlemmene og medhjelperne, sa Oleg:

— Jeg ledet Den unge garde alene, og jeg er alene ansvarlig for det som medlemmene utførte etter mine anvisninger .... Jeg kunne fortalt om Den unge gardes virksomhet, hvis jeg ble dømt av en fri domstol. Men det er helt nyttesløst å fortelle dette til mennesker som dreper også uskyldige ....

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Han tidde litt, kastet et rolig blikk på offiserene .... og som i grunnen selv alt er dødninger.

Denne tyskeren som virkelig lignet en dødning, spurte likevel om noe mer.

— Det er mine siste ord, sa Oleg og lot øyevippene falle.

Etter dette ble Oleg anbrakt i Gestapos torturkammer. Og et uhyggelig liv begynte for ham, så uhyggelig at det er umulig å holde ut, ja til og med umulig å skrive om det for et menneske som har en sjel.

Men Oleg holdt ut dette livet til slutten av måneden. Og de drepte ham ikke, for de ventet på feltkommandanten for distriktet, generalmajor Klehr, som personlig ville forhøre lederne for organisasjonen og bestemme over deres skjebne.

51. kapitel.

Maskingeværene skjøt fra tre punkter — som fra hjørnene i en trekant — mot senkningen mellom haugene, som lignet sadelen på en dromedar. Og kulene klasket ned i grøten av snø og søle og sang i luften: «Iu-u-iu-u ....» Men Serjosjka var alt på den andre siden av sadelen. Et par sterke hender grep ham litt over risten og dro ham ned i skyttergraven.

— Skammer du deg ikke? sa en liten sersjant med store øyne, han snakket tydelig Kursk-dialekt. — Hva er dette for noe! En russisk gutt, og så .... Har de skremt deg, eller har de lovt deg noe kanskje?

— Jeg skal til dere, til dere, sa Serjosjka og lo nervøst, — Jeg har papirer sydd inn i jakka, ta meg med til divisjonssjefen. Jeg har en viktig melding!

Stabssjefen for divisjonen og Serjosjka sto foran divisjonssjefen i det eneste huset som var igjen på gården. Gården hadde før vært omgitt av akasier som nå var ødelagt av kanonilden. Her holdt divisjonens kommandopunkt til, her dro ikke avdelingene forbi og det var forbudt å kjøre bil. Og det var svært stille bortsett fra den mangestemmige tordenen fra slaget som hele tiden rullet bak haugene.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Jeg dømmer ikke bare etter papirene, men også etter det han sier. Gutten vet alt: han kjenner landskapet, han kan ildposisjonene, til og med ildpunktene i firkantene syv og tyve, åtte og tyve, sytten .... stabssjefen nevnte noen tall til. — Mye faller sammen med det rekognoseringstroppene har meldt, en del ting gir han nøyaktigere opplysninger om. Forresten så er bredden befestet. Husker De? sa stabssjefen, en krøllet ung mann med tre striper på kraven. Han dro hele tiden inn luften med den ene halvparten av munnen og fortrakk ansiktet: han hadde tannverk.

Divisjonssjefen så temmelig overfladisk på Serjosjkas medlemsbok i komsomol og den håndskrevne bevitnelsen med det primitive, trykte skjemaet, underskrevet av Turkenitsj, kommandant, og Kasjuk, kommissær, hvor det het at Sergej Tjulenin var medlem av staben i den illegale organisasjon Den unge garde i byen Krasnodon. Han så på medlemsboka og på vitnesbyrdet og ga dem ikke til stabssjefen som hadde levert dem til ham, men til Serjosjka. Så betraktet han Serjosjka fra topp til tå med et litt barsk og naivt blikk.

— Vel .... sa han.

Stabssjefen fortrakk ansiktet, dro inn luften med den ene halvparten av munnen og sa:

— Han har en viktig melding som han bare vil gi Dem.

Og Serjosjka fortalte om Den unge garde og foreslo at divisjonen straks måtte dra mot Krasnodon og befri guttene og jentene som satt i fengselet.

Stabssjefen hørte den taktiske plan for hvordan divisjonen skulle bevege seg mot Krasnodon og smilte. Men plutselig stønte han og grep seg til kinnet. Men divisjonssjefen smilte ikke. Han anså øyensynlig ikke divisjonens marsj mot Krasnodon for en så usannsynlig sak, eller kanskje han i det hele tatt ikke festet seg ved det. Han spurte:

— Er du kjent i Kamensk?

— Jeg kjenner utkanten mot sør, og omgivelsene fra den samme siden. Jeg kommer derfra ....

— Fedorenko! ropte divisjonssjefen med en slik stemme at det klirret i servise et sted.

Det var ingen andre enn dem i rommet, men i samme øye-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

blikk vokste Fedorenko fram foran divisjonssjefen, som om han kom ut av luften. Han smalt hælene sammen, slik at alle måtte føle seg i godt humør.

— Fedorenko her!

— Sko til gutten — det er det første. Gi ham mat — det annet. La ham få sove ut i varmen til jeg sender bud etter ham.

— Javel, sko, javel, mat, vi lar ham sove til De sender bud etter ham.

— I varmen .... Og divisjonssjefen løftet fingeren meget-sigende. — Hvordan er det med badstu?

— Det skal bli, kamerat general!

— Gå!

Serjosjka og sersjant Fedorenko som holdt ham vennskapelig rundt skuldrene gikk ut.

— Kolobok*) kommer, sa divisjonssjefen med et smil.

— Nei da-a? sa stabssjefen og strålte opp over hele ansiktet. Han glemte til og med tannpinen et øyeblikk.

— Vi blir jo nødt til å gå over i tilfluktsrom. Si at de skal fyre godt, for du vet jo, Kolobok, han kommer til å vise oss ellers! sa divisjonssjefen med et muntert smil.

På denne tiden lå «Kolobok» og sov ennå. Han sov på sitt kommandopunkt som ikke holdt til i et hus, eller i det hele tatt på et bebodd sted, men i et tilfluktsrom i et skogholt. Enda arméen rykket meget fort fram, holdt Kolobok fast ved sitt prinsipp å grave tilfluktsrom til seg selv og hele staben på hvert nytt sted. Dette prinsippet var han begynt å følge etter at mange av hans kamerater i krigens første dager var omkommet ved luftangrep. De hadde vært for dovne til å grave tilfluktsrom.

«Kolobok» — det var ikke navnet hans. Han hadde et familienavn som han hadde fått etter faren og bestefaren — et alminnelig, ekte bondenavn som under slaget om Stalingrad var blitt kjent over hele landet. «Kolobok» — det var et oppnavn som han ikke hadde noen anelse om selv.

Dette navnet passet til utseendet: han var lavbygd og bred

---

*) Kolobok: skikkelse fra et russisk eventyr, pannekaken som rullet sin vei.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

over skuldrene, med et stort bryst og — det kan ikke forties — med stor mave. Han hadde et stort, rundt, snauklipt hode som satt svært trygt på skuldrene og slet ikke savnet halsen. Og han hadde rolige, muntre små øyne og ualminnelig behendige, runde bevegelser. Men det var likevel ikke hans ytre som hadde skaffet ham oppnavnet «Kolobok». Dette ytre hadde han også hatt dengang han ledet den divisjonen som nå ventet på ham, dengang han sammen med denne divisjonen hadde gravd seg ned under ruinene av et hus i Stalingrad og sittet slik til slaget var over, til motstanderens rasende forbitrelse var blitt knust mot hans steinharde utholdenhet. Og etterpå krøp han opp av jorden og rullet først med den samme divisjonen, så med en armé, etter fienden. Han tok titusener fanger og hundrer kanoner, gikk forbi fienden og etterlot til andre å ta seg av spredte fiendtlige avdelinger. Han var den ene dagen med ett ben ved Volga og med det andre ved Don — den andre dagen med det ene ved Don og med det andre ved Donets.

Og da var dette runde ordet Kolobok kommet rullende fram av soldatenes dypeste dyp og hadde festet seg ved ham. Og det var sant at han rullet fram som en «kolobok».

Generalen lå altså og sov ennå, fordi han, som alle armésjefer, pleide å forberede alt det om natten som var viktigst og som hadde med kommandoen å gjøre, mens de menneskene som ikke beskjeftiget seg med disse spørsmålene sov, slik at han var fri for det løpende daglige liv i arméen. Men sersjanten Misjin, som var lang som Peter den store, Misjin som inntok samme stilling hos generalen som ledet arméen som Fedorenko inntok hos generalen som ledet divisjonen, var alt begynt å kikke på klokka han hadde på armen — et krigsbytte han hadde fått i presang. Det var snart på tide å vekke generalen.

Kolobok fikk aldri sove ut, og i dag måtte han stå opp tidligere enn vanlig. Et par dager tidligere hadde han med en divisjon rullet fram til stasjonen Glubokaja, tatt den og bemektiget seg jernbanen Voronesj—Rostov. Men hans berømte divisjon som han hadde ledet siden krigen begynte, var blitt stående ved Kamensk og hadde ikke klart å forsere den nord-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

lige Donets. Den skulle gjøre det førstkommende natt: ta Kamensk og trenge inn bak tyskernes forsvarsstillinger ved Donets. Divisjonen skulle trenge inn bak tyskerne for å trygge seieren for de avdelingene som rykket fram mellom Mitjanskaja og Stanitsjno—Luganskaja mot Vorosjilovgrad.

Etter et siste blikk på klokka gikk Misjin bort til hylla hvor generalen sov. Det var nettopp en hylle, for generalen var redd for fuktighet og fikk alltid redd opp senga i annen etasje, som i en jernbanevogn.

Misjin ristet som vanlig først kraftig i generalen som lå på siden med et barnslig uttrykk i ansiktet, et uttrykk som er vanlig hos friske mennesker med ren samvittighet. Men ristingen kunne selvsagt ikke bryte denne kjempesøvnen, det var bare forberedelsen til det som Misjin så måtte foreta seg. Han skjøv den ene armen under generalen, la den andre under generalens arm og løftet den tunge kroppen opp av senga, lett og forsiktig som om han var et barn.

Generalen sov i slåbrokk. Han begynte å våkne, men før han våknet for alvor ble han hengende i armen til Misjin og prøvde å plasere det runde hodet på skulderen hans. Men Misjin satte føttene hans ubarmhjertig ned på golvet og dro ham bortover. Og generalen begynte selv å røre litt på de tykke bena med de sterke ullstrømpene på. Misjin fikk satt ham på en krakk og da åpnet generalen øynene, og kroppen hans antok øyeblikkelig det imponerende utseende som var karakteristisk for ham.

Nå var tiden kommet for barbereren, som med digre støvler på føttene og med et snøhvitt forkle over uniformen, alt holdt på å røre ut såpen i den avdelingen av tilfluktsrommet hvor kjøkkenet holdt til. Han dukket lydløst som en ånd fram foran generalen, festet servietten bak kragen på slåbrokken, såpet øyeblikkelig med fjærlette bevegelser inn ansiktet hans der hvor mørk bust var kommet fram i løpet av natten. Og Misjin la et par tøfler bort til generalen.

Det var ikke gått et kvarter før generalen, fullstendig påkledd, satt massiv ved et lite bord og fikk servert frokosten. Samtidig så han fort igjennom papirene som generalens adjutant behendig fisket opp av en skinnmappe med rødt fór.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Det var da faen, la dem beholde sukkeret — siden de nå har tatt det! .... Anbefale at Safronov får ordenen «Det Røde flagg» i stedet for medaljen «For tapperhet». Der i divisjonen tror de visst at menige bare kan foreslås til medaljer og offiserer til ordener! .... Er de ikke skutt ennå? Det er ikke noen domstol, men simpelthen redaksjonen for «Det hjertelige ord»! De skal skytes med en gang, ellers blir det domstol for dem selv! .... Uff, det var da faen: «Dette nødvendiggjør den oppfordrede erstatning ....» Enda jeg er soldat, så går det ikke an å si noe slikt på russisk, alvorlig talt. Si til Klepikov som har underskrevet dette uten å lese det, at han skal lese det igjennom, rette feilene med blå og rød blyant og komme personlig til meg med dette papiret .... Nei, nei. I dag kommer du jo med bare tull til meg. Alt sammen kan vente, sa generalen og tok meget energisk fatt på frokosten.

Han begynte med å drikke ut et fullt glass vodka i et drag uten å fortrekke en mine. Så renset han halsen og fikk litt farge i ansiktet. Hvis noen som ikke kjente generalen hadde sett hvordan han drakk ut et glass vodka om morgenen, ville han tenkt at generalen var svak for alkohol. Men han brydde seg slett ikke om vodka, og alle slags høytidelige middager, banketter og fester foraktet han helt enkelt. Han mente at de bare opptok kostbar tid. Han drakk helt enkelt dette eneste glasset vodka hver morgen, — «for å komme i form», som han sa. «Peter den Store, denne russiske mannen, sto opp klokken fem hver morgen og begynte sin arbeindsdag slik,» sa han.

Armésjefen var nesten ferdig med å drikke kaffe da en general kom bort til bordet med en mappe under armen. Lavbygd og velskapt, med en stor, hvit panne som virket enda større fordi generalen var begynt å bli skallet foran, med rødaktig hår pent klipt i tinningene, rolig, nøyaktig og økonomisk i sine bevegelser, så denne generalen snarere ut som en vitenskapsmann enn som en militær.

— Sett deg, sa armésjefen til ham.

Stabssjefen kom med saker som var viktigere enn dem som adjutanten hadde lagt fram. Men før generalen begynte å se på sakene, rakte stabssjefen ham med et smil en Moskvaavis,

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

den aller siste avisen, som var kommet til arméens stab med fly og som samme morgen var blitt sendt til alle stabene.

I avisen var det en liste over utmerkelser og utnevnelser av offiserer og generaler. Blant dem var det også noen som Kolobok hadde anbefalt til utmerkelse.

Med en levende, munter interesse som er karakteristisk for militære, leste armésjefen raskt opp navnene, og når han kom til navn som han kjente fra akademiet eller fra fronten, kikket han bort på stabssjefen med et megetsigende eller tvilende eller også med et barnslig, strålende blikk — særlig når det gjaldt hans egen armé.

På listen sto også divisjonssjefen for den divisjonen som Kolobok hadde ledet før og som også hans stabssjef kom fra. Divisjonssjefen ble belønnet for bedrifter som var gamle nå, men saken hadde gått igjennom de forskjellige instanser og var først nå kommet på trykk.

— Det passer ikke særlig bra at det kommer nå etter at det har gått til helvete med Kamensk, sa armésjefen.

— Han tar seg nok opp igjen, sa stabssjefen med et smil.

— Ja, jeg vet nok hvem som er svak for ham! .... Jeg skal til ham i dag, jeg skal gratulere da .... Tjuvyrin må få et gratulasjonstelegram. Khartsjenko også. Og Kukolev skal ha noe menneskelig, forstår du, ikke noe offisielt, men noe vennlig. Jeg er virkelig glad for hans skyld. Jeg trodde jo at han ikke ville ta seg opp igjen etter Vjasma, sa armésjefen. Plutselig smilte han lurt. — Når kommer epålettene da?

— De er på vei! sa stabssjefen og smilte igjen.

Kort tid i forveien var bestemmelsen om å innføre epåletter for menige og offiserer i arméen blitt offentliggjort. Alle var opptatt av dette.

Det var nok at divisjonssjefen fortalte sin stabssjef at «Kolobok» skulle komme for at nyheten øyeblikkelig spredte seg gjennom hele divisjonen. Den nådde til og med fram til dem som på denne tiden lå i en våt grøt av snø og søle på den åpne steppen, der hvor de kunne se den bratte, høyre bredden av Donets, bygningene i Kamensk hvor røyken steg opp mange steder, og silhuettene til de russiske bombeflyene som bombet byen i tåken.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Armésjefen ble møtt av divisjonssjefen, og de gikk sammen til kommandopunktet. Og hele tiden dukket det liksom tilfeldig opp enkelte soldater og offiserer, eller hele grupper. Alle ville ikke bare se ham, men også at han skulle se dem. Og alle smalt hælene særlig flott og kjekt sammen, ansiktene lyste av smil og det muntre russiske eventyrordet: «Kolobok .... Kolobok .... Kolobok» rullet fra munn til munn foran armésjefen ....

— Vær nå ærlig, det er bare en time siden dere er krøpet ned i tilfluktsrommene, pokker ta dere, veggene er jo ikke blitt fuktige ennå! sa armésjefen og avslørte øyeblikkelig divisjonssjefens manøvre.

— Ja vel, for to timer siden. Nå flytter vi oss ikke ut igjen før vi har tatt Kamensk, sa divisjonssjefen som sto ærbødig foran armésjefen. Han hadde et lunt uttrykk i øynene og et rolig, bestemt drag over ansiktet som sa: «Jeg er herre i min divisjon og vet hva du kommer til å skjelle meg alvorlig ut for, men dette her er bare tøys, bare småtteri.»

Armésjefen gratulerte ham med utmerkelsen. Og divisjonssjefen benyttet seg av et passende øyeblikk og sa liksom likegyldig:

— Så lenge vi ikke er i kamp .... det er en badstu her i nærheten som står igjen, vi holder på å fyre den opp. De har vel heller ikke vasket Dem på lange tider, kamerat general?

— Så-å? sa armésjefen svært alvorlig. — Er den ferdig?

— Fedorenko!

Det viste seg at badstua først ble ferdig om kvelden. Divisjonssjefen sendte Fedorenko et slikt blikk at det var klart at denne kom til å oppleve noe for dette!

— Til kvelden .... armésjefen tenkte litt om det ikke var mulig å forandre på noe, eller sløyfe noe, men så husket han at det på veien var kommet til flere nye ting. — Da får det bli en annen gang, sa han og sukket som et barn.

Divisjonssjefen hadde utarbeidet en plan for erobringen av Kamensk etter å ha rådført seg med arméens stabssef, som ble regnet for en uimotsigelig autoritet i hele arméen. Det var meningen å gå rundt Kamensk fra nord. Da divisjons-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

sjefen begynte å forklare denne planen for armésjefen, lyttet armésjefen en stund og begynte så å vise tegn på misnøye.

— Det er jo en slik trekant her: elva, jernbanen, bygrensen — det er jo befestet alt sammen ....

— Jeg kom med de samme bemerkningene, men Ivan Ivanovitsj sa helt riktig ....

Ivan Ivanovitsj var arméens stabssjef.

— Du stormer på, og siden har du ikke plass til å spre deg langs fronten. De kommer hele tiden til å slå løs på deg mens du rykker fram, sa armésjefen og unngikk taktfullt spørsmålet om Ivan Ivanovitsj.

Men divisjonssjefen forsto at Ivan Ivanovitsj's autoritet styrket hans posisjon, og han sa igjen:

— Ivan Ivanovitsj sier at de ikke venter og ikke kan vente et angrep herfra. Og det vi har fra våre rekognoseringstropper bekrefter dette.

— Så snart dere stormer inn i byen herfra, begynner de å skyte løs på dere langs gatene, fra stasjonen ....

— Ivan Ivanovitsj ....

Armésjefen forsto at de ikke ville komme av flekken så lenge han ikke hadde fjernet den hindringen som Ivan Ivanovitsj representerte, og han sa:

— Ivan Ivanovitsj har tatt feil.

Etter dette la han fram en plan for å ta byen fra sør. De brede hendene med de korte fingrene beveget seg behendig, pekte på kartet og på landskapet som han tegnet i luften.

Divisjonssjefen husket gutten som samme morgen hadde krysset fronten fra byens søndre utkant. Og plutselig føyde planen om å storme byen fra sør seg lett og enkelt av seg selv sammen i hodet hans.

På den tiden var Den røde armé den samme, men likevel en annen enn den Serjosjka hadde sett under tilbaketoget i juli. Det var en armé som alt visste at den var seierherre, og alle, fra den menige soldat til den høyeste offiser, kjente sin plass.

Natten mellom den syttende og den attende var divisjonsstaben ferdig med angrepsplanen og ordrene ble sendt til regi-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

mentene. Og generalene gikk til badstua som tilfeldigvis var blitt igjen i landsbyen i nærheten.

Først vasket divisjonssjefen og hans politiske stedfortreder seg. Så vasket stabssjefen seg, artillerisjefen — representanten for flystyrkene — han hadde deltatt i Spaniakrigen og fått tre ordener. Også adjutantene, kurerene, sjåførene og stabens kokk, Vasia, vasket seg.

Og klokken fem dro divisjonssjefen og hans politiske stedfortreder til regimentene — for å kontrollere om alt var ferdig.

Major Kononenko ledet det regimentet som hadde fått i oppgave å forsere elva og støte fram til jernbanelinjen sør for Kamensk for å avskjære forbindelsen med byen fra sør. I hans tilfluktsrom hadde ingen sovet hele den natten, for det ble hele tiden gitt ordrer og forklaringer fra overordnede til underordnede angående de små deloppgavene, som i virkeligheten var de viktigste og mest avgjørende.

Enda det allerede var gitt ordre om allting og alt sammen var forklart, gjentok divisjonssjefen tålmodig og metodisk enda en gang alt det som han hadde sagt dagen før og kontrollerte hva major Kononenko hadde gjort.

Og major Kononenko hørte likså tålmodig, og ikke særlig oppmerksomt på ham — han kjente jo alt på forhånd. Så avla han rapport om hva han hadde gjort.

Det var det regimentet som Serjosjka var havnet i. Han gikk igjen igjennom hele rangstigen, men nå den motsatte veien fra divisjonens stab til kompanisjefen, fikk et automatgevær og to granater og ble skrevet inn i den gruppen som var den første som skulle storme jernbanen sør for Kamensk.

De siste dagene hadde en snøstorm hvirvlet over det bakkete, åpne landskapet omkring Kamensk. Så drev vinden fram en tåke fra sør. Snøen som ikke var dyp på de åpne stedene, begynte å tine, og veiene og jordene ble dekket med søle.

Landsbyene og gårdene på begge sider av Donets var sterkt ødelagt av bombing og artilleriild. Soldatene innrettet seg i gamle tilfluktsrom og jordgammer, i telter og under åpen himmel, uten å gjøre opp ild.

Hele dagen før angrepet kunne en i tåken på den andre siden av elva se den temmelig store byen med de forlatte

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

gatene, med vanntårnet som reiste seg over hustakene, med fabrikkpipene og klokketårnene. En kunne med det blotte øye se de tyske bunkers på haugene foran byen og i utkanten av byen.

Det er innviklede følelser som griper et sovjetmenneske kledd i Den røde armés soldatkappe når han skal til å kjempe for å befri en eller annen by. Han blir grepet av en følelse av fornyet moralsk styrke, fordi han, mannen i soldatkappen, er på fremmarsj og befrir det som er hans eget. Og han føler medlidenhet med byen og byens innbyggere, med mødrene og de små ungene som sitter gjemt i kalde kjellere og fuktige tilfluktsrom. Han føler forbitrelse mot fienden som — det vet han av erfaring — kommer til å forsvare seg med fordoblet, tredoblet kraft fordi han er seg sine forbrytelser bevisst og vet hva som venter ham. Og han føler seg uvilkårlig litt tung til sinns fordi han vet at døden truer ham og at oppgaven er vanskelig. Og hvor mange hjerter trekker seg ikke sammen i en naturlig følelse av angst!

Men ingen av soldatene viste disse følelsene, alle var oppspilte, muntre og spøkefulle.

— Siden Kolobok har påtatt seg det, kommer han nok til å rulle inn i byen, sa soldatene, som om det i virkeligheten ikke var dem, men den eventyrlige Kolobok som skulle rulle inn i denne byen.

Ved en tilfeldighet, som så ofte forekommer i krig, var lederen for den gruppen som Serjosjka kom i, nettopp den sersjanten som han støtte på da han krysset fronten. Det var en liten, rask, munter mann, med et ansikt som var fullt av fine rynker og med store, blå øyne som strålte slik at det var liksom de stadig skiftet farge. Han het Kajutkin.

— Du er altså fra Krasnodon? spurte sersjanten med et uttrykk av glede og samtidig av mistro.

— Har du vært der kanskje? spurte Serjosjka.

— Jeg hadde en venn — en jente derfra, sa Kajutkin og ble litt bedrøvet, — men hun evakuerte .... Jeg har dratt gjennom Krasnodon, sa han en stund etter. — Og Kamensk har jeg forsvart. Alle som var med på forsvaret er enten døde,

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

eller i fangenskap. Men jeg er her igjen. Kjenner du disse versene?

Og han sa fram med alvorlig ansikt:

Sår — det fikk jeg ofte føle,
de forsvant uten å nøle,
ofte jeg omringet var,
og hver gang så kom jeg klar.

Enda hett det kunne være,
var jeg alltid like hel,
fienden, han fikk nok lære,
og han lærte oss en del.

Krigens veier godt jeg kjenner,
mange ganger jeg tok fatt,
ofte ble jeg, kjære venner,
delvis «spredt» og delvis «tatt» ....

— Det er laget om slike som meg, sa Kajutkin, han lo og blunket til Serjosjka.

Slik gikk dagen, og natten kom. På den tiden da divisjonssjefen repeterte ordrene for major Kononenko, sov soldatene. Serjosjka sov også.

Klokken seks ble de vekket. Soldatene drakk et glass vodka, spiste en halv kjele kjøttsuppe med gryn i og en god porsjon hvetegrøt. Og under dekke av tåken snek de seg gjennom krattet fram til samlingspunktene for angrepet.

Under føttene på soldatene som rykket fram gruppevis hadde det dannet seg en skitten grøt av våt snø og leire. På en avstand av tyve meter kunne en alt ikke se noe. De tunge kanonene var alt begynt å brumme, og de siste gruppene av soldater holdt fremdeles på å nærme seg Donets og innrette seg i den våte grøten.

Kanonene skjøt jevnt, metodisk. Men det var så mange av dem at lydene fra skuddene og eksplosjonene fløt sammen til et uavbrutt sus.

Serjosjka lå ved siden av Kajutkin og så røde kuler fly

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

over elva i tåken, snart til høyre for dem, snart rett over dem. Kulene var helt runde eller hadde ildhaler, han hørte hvordan de gled raslende forbi, han hørte de skarpe eksplosjonene på den andre siden, drønnet av nedslagene i byen. Og disse lydene virket oppglødende på ham, akkurat som på hans kamerater.

Tyskerne kastet miner bare dit hvor de trodde det var ansamlinger av infanteri. Noen ganger hørte de en seksløpet minekaster fra byen. Og Kajutkin sa litt engstelig:

— Der har den begynt å bråke ....

Og plutselig kom et tordenaktig drønn rullende fram bak ryggen til Serjosjka. Det vokste stadig og spredte seg over horisonten. Og over hodene til soldatene som lå ved elva tutet det og sang det, og uhyggelige eksplosjoner, omgitt av tett, svart røyk dekket hele den motsatte bredden.

— Stalinorglene spiller, sa Kajutkin. Han strammet seg opp og ansiktet med de mange rynkene fikk et forbitret uttrykk. — Nå begynner også vår kanon, Ivan-dolbaj, og da så ....

Drønnet bak dem hadde ennå ikke stilnet og eksplosjonene på den andre siden av elva fortsatte fremdeles, da Serjosjka som ikke hadde hørt noen kommando, men bare så at Kajutkin strakte seg framover og begynte å løpe, sprang opp av skyttergraven og løp ut på isen.

De løp over isen i absolutt stillhet, syntes de selv. Men i virkeligheten ble det skutt på dem fra den andre siden og noen falt over ende på isen. Svart røyk og svovellukt rullet i bølger fram mot dem gjennom tåkemassen. Men en følelse av at alt hadde gått som det skulle denne gangen og at alt kom til å gå bra, hadde grepet soldatene.

Serjosjka var som bedøvet av denne plutselige stillheten. Han kom først til seg selv da han lå ved siden av Kajutkin på den andre siden av elva i et dampende granathull. Kajutkin skjøt på noe rett fram for seg, med et uhyggelig uttrykk i ansiktet. Og Serjosjka så ikke mer enn femti skritt foran dem den dirrende snabelen på et maskingevær som stakk opp fra en skyttergrav som var halvveis dekket med jord. Serjosjka begynte også å skyte i den retningen. Maskingeværet så hver-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

ken Serjosjka eller Kajutkin, men noe som var lenger borte og det mistet øyeblikkelig pusten.

Byen var langt til høyre for dem, det ble nesten ikke skutt på dem lenger og de rykket stadig lenger og lenger bort fra elva og dypere inn på steppen. Først lenge etter begynte skuddene fra byen å falle langs hele linjen som de beveget seg etter.

Ved landsbyen som de ikke kunne se i tåken, men som Serjosjka kjente så godt, ble de igjen møtt av sterk ild fra maskingeværer og automatpistoler. De måtte legge seg ned, og de lå nokså lenge, inntil de ble innhentet av de lette kanonene. Kanonene begynte å skyte på landsbyen på kloss hold. Og til slutt stormet en gruppe soldater inn i landsbyen sammen med disse kanonene som stadig ble rullet fram av de høye, muntre artilleristene som hadde drukket litt. Bataljonens sjef dukket også opp der, og sambandstjenesten holdt alt på å legge en ledning ned i en kjeller under et ødelagt murhus.

Alt gikk bra til de begynte fremrykkingen mot jernbanelinjen, det endelige mål for operasjonene. Hadde de hatt tanks, hadde de for lenge siden vært ved denne jernbanelinjen. Men det ble ikke brukt tanks under denne operasjonen fordi isen på Donets ikke var sterk nok.

Soldatene rykket fram i fullstendig mørke. Bataljonssjefen som personlig ledet denne operasjonen var nødt til å gå til angrep med de gruppene som var for hånden, så snart fienden åpnet ild. Hovedmassen av styrkene holdt ennå på å rykke fram. Soldatene stormet inn i landsbyen og Kajutkins gruppe som hadde minket sterkt og ikke lenger var en stormgruppe, men bare en avdeling automatskyttere, trengte nokså dypt inn og tok opp kampen om skolebygningen.

Ilden fra skolen var så sterk at Serjosjka holdt opp å skyte og la ansiktet ned i sølegrøten. En kule hadde streifet venstre arm over albuen, men benet var ikke truffet og i kampens hete kjente han ikke smerten. Og da han endelig bestemte seg til å løfte hodet igjen, var det ingen ved siden av ham lenger.

Det hadde vært riktigst å anta at kameratene hans ikke hadde holdt ut ilden og hadde trukket seg tilbake til utkanten av byen. Men Serjosjka var uerfaren, han trodde at alle kame-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

ratene hans var drept, og redselen trengte inn i hjertet hans. Han krøp bak et hushjørne og lyttet. To tyskere løp forbi ham. Han hørte tyske stemmer både fra høyre og fra venstre og bak seg. Skytingen hadde stilnet der hvor han lå, men den ble stadig sterkere i utkanten. Og siden holdt den opp der også. Bataljonens angrep var slått tilbake.

Høyt over byen vogget et digert ildskjær og kastet lys ikke på himmelen, men på tette, svarte røykskyer. Et tusenstemmig hyl kom derfra.

Serjosjka lå såret og alene i den kalde grøten av snø og søle i landsbyen som var okkupert av tyskerne.

52. kapitel.

Min venn! Min venn! .... Når jeg nå tar fatt på de smerteligste sidene i min beretning må jeg uvilkårlig tenke på deg ....

Hvis du visste hvilken opphisselse som pleide å gripe meg i de fjerne barndomsdagene når vi to reiste til byen på skolen! Det var over femti verst imellom oss, og når jeg dro hjemmefra var jeg så redd for at jeg ikke skulle treffe deg, at du var reist alt, — vi hadde jo ikke sett hverandre hele sommeren!

Tanken på at en slik ulykke var mulig fikk hjertet mitt til å banke, når jeg om natten kjørte inn i landsbyen din. Jeg satt bak ryggen til far på vognen, og hesten som var blitt trett gikk så langsomt bortover gata. Alt før vi kom til huset ditt, hoppet jeg ned fra vognen. Jeg visste at du alltid pleide å sove i høylåven, og hvis du ikke var der, så var du ikke noen steder i det hele tatt .... Men det hendte jo ikke en eneste gang at du ikke ventet på meg, — jeg vet at du heller ville komme for sent på skolen, enn la meg reise alene .... Vi var våkne helt til morgengry, vi satt og lot de bare bena dingle ned fra høyloftet, og vi snakket hele tiden, snakket og lo høyt i håndflatene slik at hønene slo med vingene. Det luktet høy, høstsolen kikket fram bak skogen og lyste plutselig på ansiktene våre. Og først da kunne vi se hvordan vi hadde forandret oss i løpet av sommeren ....

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Jeg husker hvordan vi som unge gutter en gang sto i elva, opp til knærne i det grønne vannet og med buksene brettet opp, og du betrodde meg at du var forelsket .... Jeg må si oppriktig at jeg ikke likte henne, men jeg sa:

— Det er du som er forelsket, ikke jeg! Du får være lykkelig! ....

Og du lo og sa:

— Det er sant, en kan bryte forbindelsen med et menneske for å forhindre at det begår en dårlig handling, men går det an å gi noen et råd når det gjelder kjærlighet? Hvor ofte hender det ikke at de som står en nærmest blander seg opp i kjærlighetssaker, fører folk sammen eller fra hverandre, forteller videre det de har hørt om et menneske du er glad i .... Hvis de bare visste hvor mye ondt de skaper med dette, hvor mange rene øyeblikk de forgifter, øyeblikk som aldri kommer tilbake! ....

Jeg husker også hvordan han kom, denne N., jeg vil ikke nevne hans navn, hvordan han begynte å plapre om vennene sine med et hånlig smil i ansiktet: «Han er forelsket i henne opp til ørene, han kryper bare for henne, og hun har skitne negler — men det må være mellom oss .... Og han, vet dere, han drakk seg så full i går da han var borte, han kastet opp til og med, — men det må være mellom oss .... Og han går med slitte klær, han later som om han er fattig, og i virkeligheten er han helt enkelt gjerrig, jeg vet det helt nøyaktig, — han skammer seg ikke for å drikke øl for andres regning, — men det må være mellom oss ....»

Du så på ham og sa:

— Hør her, N., se og kom deg vekk, og det fort ....

— Hvordan det? spurte N. forundret.

— Nå, bare kom deg vekk. Er det noe som er mer foraktelig enn et menneske som ikke kan fortelle noe om sin kamerats ansikt fordi han bare ser vrengbildet av det? Og hva kan være mer foraktelig enn en ung gutt som slarver? ....

Med slik begeistring som jeg så på deg, jeg tenkte akkurat det samme som deg, men kanskje jeg ikke hadde kunnet handle så bestemt ....

Men best av alt husker jeg den sommeren da jeg langt

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

borte fra deg forsto at jeg ikke hadde noen annen vei enn å tre inn i komsomol ....

Og så møttes vi som alltid om høsten på det samme høyloftet, og jeg merket at du oppførte deg liksom du følte deg uvel og fremmed overfor meg, og jeg selv hadde den samme følelsen mot deg. Vi satt som i barndommen og lot de bare bena henge ned og tidde. Så sa du:

— Kanskje du ikke kommer til å forstå meg og til og med til å fordømme meg, fordi jeg har bestemt meg uten å snakke med deg. Men da jeg bodde her alene i sommer, forsto jeg at jeg ikke hadde noen annen vei. Vet du, jeg har besluttet å tre inn i komsomol ....

— Men du kommer til å få nye plikter og nye venner, og hvordan blir det med meg? spurte jeg for å prøve vårt vennskap.

— Ja, svarte du trist, — det kommer selvsagt til å gå slik. Jeg forstår selvsagt at det er en samvittighetssak, men så fint som det kunne vært om du også ville tre inn i komsomol!

Og jeg kunne ikke pine deg lenger: vi så hverandre rett inn i øynene og lo.

Kanskje vi aldri hadde en så hyggelig samtale som denne siste gangen på høyloftet ditt, med hønene på vaglene og solen som kikket fram bak aspetrærne da vi sverget at vi aldri mer kom til å vike fra den veien vi hadde valgt og alltid ville være trofaste mot vårt vennskap ....

Vennskap! Hvor mange mennesker i verden uttaler ikke dette ordet og mener med det en behagelig samtale ved en flaske vin og overbærenhet med hverandres feil! Og hva har dette å gjøre med vennskap?

Nei, vi sloss ved hver anledning, vi sparte slett ikke hverandres selvfølelse. Ja, når vi var uenige tilføyde vi hverandre dype sår! Og vennskapet vårt ble bare styrket av dette, ble fastere, det var liksom det ble tyngre i vekt ....

Jeg var så ofte urettferdig mot deg, men hvis jeg erkjente at jeg hadde tatt feil, vek jeg ikke tilbake for å stå til ansvar overfor deg. Det er sant at det eneste jeg kunne si i slike tilfelle, det var at jeg hadde urett. Og du sa:

— Ikke pin deg selv, — det er ingen nytte i det ....

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Hvis du har forstått alt, så får du glemme. Det hender ting som er verre, — det er jo kamp ....

Og siden pleiet du meg bedre enn den snilleste av de snille sykepleierskene, og kanskje til og med bedre enn en mor. For du var en litt barsk, usentimental ung gutt ....

Og nå blir jeg nødt til å fortelle hvordan jeg mistet deg, — det er så lenge siden, men det forekommer meg som om det ikke var i forrige krig, men i denne krigen .... Jeg dro deg gjennom sivet fra dette vannet og blodet ditt rant på hendene mine, og solen stekte uutholdelig, og der ved stranden var det sikkert ingen i live lenger, det var en slik forferdelig ild som var rettet mot denne smale, sivbevokste jordstripen. Jeg dro deg med meg fordi jeg ikke kunne forestille meg at det var mulig at du ikke ville leve .... Og så lå du på et leie av siv, du var ved bevissthet, bare leppene dine var helt tørre, og du sa:

— Drikke .... Gi meg litt å drikke ....

Men her var ikke noe vann lenger, og vi hadde hverken beger, eller kjele, eller flaske, ellers ville jeg gått tilbake til vannet. Så sa du:

— Ta forsiktig av meg støvlene, de er hele ennå ....

Og jeg forsto hva du tenkte. Jeg tok av deg den store soldatstøvelen din som hadde trampet over så mange veier. Vi hadde vært så mange dager underveis uten å skifte fotkluter, men jeg gikk med denne støvelen til vannet, og siden krøp jeg. Jeg var selv uutholdelig tørst. Jeg kunne selvsagt ikke engang drømme om å drikke under en slik ild, det var et under at jeg klarte å få vann i støvlen og krype tilbake igjen.

Men da jeg kom fram til deg var du alt død. Ansiktet ditt var svært rolig. Det var første gang jeg så hvor stor du var, — det var ikke for ingenting folk så ofte tok feil av oss. Tårene rant fra øynene mine. Jeg var uutholdelig tørst, og jeg la leppene til støvelen din, til denne vårt soldatvennskaps grove, bitre beger, og jeg gråt og drakk den ut ....

Uten å kjenne kulde eller frykt, utslitt, forfrossen, sulten, streifet Valja som en ulv langs fronten, fra gård til gård. Noen ganger lå hun ute på steppen. Og bølgen av tyskere på til-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

baketog tvang henne hver gang fronten rørte seg, nærmere hjemstedet.

Hun streifet omkring en dag, og to dager, en uke, hun streifet omkring uten selv å vite hvorfor. Kanskje hun fremdeles håpet på å krysse fronten, og siden trodde hun selv på det som hun hadde lurt Serjosjka med: hvorfor skulle han ikke virkelig komme hit med en eller annen avdeling av Den røde armé? Han hadde sagt: «Jeg kommer helt sikkert.» Og han pleide alltid å holde det han lovte.

Den natten da kampen begynte i selve Kamensk og et digert ildskjær med svarte røykskyer var synlig på mange kilometers avstand, fant Valja tilflukt i en landsby femten kilometer fra Kamensk. På gården var det ingen tyskere, og som de fleste innbyggerne sov Valja ikke, men så på ildskjæret. Det var noe som fikk henne til å vente, vente ....

Om morgenen, ved elleve-tiden, ble det kjent på gården at avdelinger av Den røde armé hadde stormet Kamensk og at det var kamp i selve byen og at tyskerne alt var trengt ut av størstedelen av byen. Nå kom straks de mest uhyggelige av tyskerne til å strømme hit — tyskere som var slått i kamp .... Valja tok igjen sekken sin, som kona i huset som syntes synd på henne hadde lagt en brødskalk i, og gikk ....

Hun gikk uten selv å vite hvor hun skulle. Mildværet fortsatte, men vinden hadde alt skiftet retning, den var blitt kaldere. Tåken hadde spredt seg og snøskyer med uklare konturer dekket hele himmelen. Valja stoppet midt på veien og sto lenge, lenge — mager, med denne sekken på ryggen. Og vinden nappet i en våt, lys hårlokk som stakk fram under alpelua. Så gikk hun langsomt bortover landeveien i retning av Krasnodon.

På denne tiden banket Serjosjka på vinduet i en hytte i den motsatte enden av landsbyen. Den ene armen hans hang ned, ermet var blodig og han var uten våpen.

Nei, skjebnen ville ikke at han skulle dø den gangen. Han lå lenge i den skitne, våte snøen midt i landsbyen. Han lå helt til det ble stille blant tyskerne. Han kunne ikke håpe at russerne igjen ville storme landsbyen samme natt. Han måtte gå, gå fra fronten. Han var i sivile klær, våpnene kunne han

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

legge igjen. Det var ikke første gang han måtte igjennom fiendens stillinger!

Morgenen begynte å gry tåket og grumset da han krøp over jernbanelinjen. Det var vondt å dra den sårede armen etter seg. På denne tiden pleide husmødrene alt å stå opp og tenne lyset før det lysnet ute. Men de gode husmødrene satt i kjellerne sammen med ungene sine.

Serjosjka krøp hundre meter vekk fra jernbanelinjen, så reiste han seg og begynte å gå. Slik kom han fram til denne landsbyen.

En jente med en lys flette hadde nettopp hentet vann i en bøtte. Hun rev i stykker noe gammelt tøy, lagde en bandasje til ham, vasket det blodige ermet og gnidde det med aske så det ikke syntes. Vertskapet var så redd for at tyskerne kunne komme hvert øyeblikk, at de ikke engang ga Serjosjka noe varm mat, de lot ham bare få litt med seg.

Og Serjosjka som ikke hadde sovet hele natten gikk fra landsby til landsby langs fronten — for å lete etter Valja.

Slik som det ofte er på Donetssteppen, skiftet været igjen plutselig over til vinter. Snøen falt og den smeltet ikke lenger. Det ble frost. En av de siste dagene i januar kom Fenja, søsteren til Serjosjka som bodde for seg selv, hjem fra torget og fant døra låst.

— Er du alene, mamma? spurte den eldste sønnen hennes innefra.

Serjosjka satt ved bordet og støttet seg på den ene armen, den andre hang ned. Han hadde alltid vært tynn, nå var han helt utmagret, krumrygget, bare øynene møtte søsterens med det samme livlige og aktive uttrykket som før.

Fenja fortalte ham at nesten hele Den unge garde var arrestert. Fra Marina hadde hun alt fått vite at Oleg Kosjevoj var arrestert. Serjosjka satt taus, øynene glitret uhyggelig. Om en stund sa han:

— Jeg skal gå, ikke vær redd ....

Han følte at Fenja var urolig både for ham og for barnas skyld.

Søsteren forbandt armen hans. Hun kledde ham i kvinne-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

klær og pakket alt han hadde på seg i et knytte. I tusmørket fulgte hun ham hjem ....

Faren var etter den behandlingen han hadde fått i fengselet blitt så giktbruden at han lå nesten hele tiden. Moren holdt seg oppe så godt hun kunne. Søstrene var ikke der — hverken Dasja eller Nadja som Serjosjka var så glad i. De hadde dratt av gårde i retning av fronten.

Serjosjka tok til å spørre dem ut om de ikke hadde hørt hvor Valja Borts var.

Foreldrene til medlemmene i Den unge garde var på den tiden blitt godt kjent med hverandre, men Maria Andrejevna hadde ikke fortalt Serjosjkas mor noe om sin datter.

— Og der er hun ikke? spurte Serjosjka dystert.

Nei, Valja var ikke i fengselet, det visste de sikkert.

Serjosjka kledde av seg for første gang på en hel måned, la seg i en ren seng, sin egen seng.

En parafinlampe brente på bordet. Alt var slik som i barndommen, men han så ingen ting. Faren lå i rommet ved siden av og hostet slik at veggene ristet. Men Serjosjka syntes at det var unaturlig stille i huset. Søstrene som ellers laget liv og bevegelse var borte. Bare den lille nevøen til Serjosjka krøp omkring på jordgulvet inne hos bestefaren og plapret noe om sine egne saker.

Moren gikk ut for å stelle. En nabokone kom inn, en ung kvinne. Hun pleide å komme innom nesten hver dag og foreldrene til Serjosjka var så naive og tillitsfulle at de aldri tenkte over hvorfor hun kom innom så ofte. Nabokona kom inn og begynte å snakke med bestefaren.

Gutten som krøp omkring på golvet tok opp et eller annet og krøp inn til Serjosjka. Han mumlet:

— Onkel .... onkel ....

Kvinnen tittet inn i rommet og fikk øye på Serjosjka. Så snakket hun en stund til med bestefaren og gikk.

Serjosjka krøp sammen på senga, og det ble stille.

Moren og faren sov alt. Det var mørkt og stille i huset. Men Serjosjka sov fremdeles ikke. Han var plaget av uro og lengsel.

Plutselig banket det hardt på døra:

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Lukk opp! ....

Bare et sekund før hadde det virket som denne ubrytelige livskraften som hadde ført ham gjennom alle prøvelser hadde forlatt ham for alltid. Det så ut som om han var knekket. Men i det samme øyeblikket det banket på døra, ble kroppen hans bøyelig og behendig. Han hoppet lydløst opp av senga, løp bort til vinduet, gløttet litt på blendingsgardinet og kikket ut. Alt omkring var hvitt. Alt lå badet i månelys. Ikke bare den tyske soldaten med automatgeværet i beredskap som sto ved vinduet, til og med skyggen til soldaten var som skåret ut i snøen.

Moren og faren våknet og begynte å snakke forskrekket og søvnig sammen. Så ble de stille igjen og lyttet til slagene mot døra. Serjosjka kledde på seg ved hjelp av den ene hånden — han var vant til det nå. Han tok på seg buksene, skjorta, støvlene. Han klarte bare ikke å knytte igjen lærlissene på de rødearmiststøvlene som han hadde fått i divisjonen. Så gikk han inn i rommet hvor moren og faren sov.

— Lukk opp, en av dere, tenn ikke lyset, sa han lavt.

Det var som hytta skulle ramle sammen av bankingen.

Moren styrtet fram og tilbake gjennom rommet. Hun var helt fra seg.

Faren reiste seg langsomt fra senga. Han beveget seg så tungt og stille at Serjosjka følte hvor vanskelig det var for gamlingen og hvor vondt alt som skjedde var for ham.

— Det er ikke noe å gjøre ved, vi må lukke opp, sa faren med underlig spinkel stemme.

Serjosjka forsto at faren gråt.

Faren gikk ut i gangen. Stokken slo mot golvet, og han sa:

— Straks, straks ....

Serjosjka gled lydløst ut etter faren.

Moren løp tungt ut i gangen. Hun rørte ved noe der, det klang i metall, og det var liksom det kom et pust av frostluft. Faren lukket opp ytterdøra, holdt den oppe og tok et skritt til side.

Tre mørke skikkelser kom etter hverandre inn i gangen, ut av en trekant av månelys. Den siste som kom inn lukket døra etter seg og gangen ble opplyst av en sterk lommelykt.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Lysstrålen falt først på moren som sto i bakgrunnen ved døra inn til sidebygningen som ble brukt som fjøs. Serjosjka fikk fra det mørke hjørnet han sto i se at kroken på døra var løftet av og at døra sto halvt åpen. Han forsto at moren hadde gjort dette for ham. Men i det samme falt lyset på faren og på Serjosjka som skjulte seg bak ryggen hans, Serjosjka hadde ikke trodd at de ville bruke lykten i gangen, og han håpet at han kunne komme seg ut på gårdsplassen når de gikk inn i rommet.

To stykker grep ham i armene. Serjosjka skrek opp — det gjorde så vondt i den sårede armen. Han ble slept inn i rommet.

— Tenn lyset! Hvorfor står du der som en ung rose! skrek Solikovskij til moren.

Moren prøvde med skjelvende hender lenge forgjeves å tenne lampa, og Solikovskij måtte selv bruke sigarett-tenneren. Serjosjka ble holdt av en SS-soldat og Fenbong.

Da moren fikk se dem, brast hun i gråt og kastet seg ned foran føttene på dem. Hun krøp omkring stor og tung og fór med de runde, gamle hendene over jordgolvet. Gamlingen sto nesten bøyd dobbelt, lenet mot stokken, og han skalv over hele kroppen.

Solikovskij undersøkte huset raskt, — de hadde alt flere ganger hatt husundersøkelse hos Tjulenins. Soldaten tok en snor opp av lomma og bandt armene til Serjosjka på ryggen.

— Vår eneste sønn .... vær barmhjertig .... ta alt, kua, klærne ....

Gud vet hva hun sa .... Serjosjka syntes så synd på henne at han var redd for å si noe for ikke å briste i gråt.

— Før ham ut, sa Fenbong til soldaten.

Moren var i veien for ham og han skjøv henne foraktelig til side med foten.

Soldaten puffet til Serjosjka og gikk først. Fenbong og Solikovskij fulgte etter. Serjosjka snudde seg og sa:

— Farvel, mor .... Farvel, far ....

Moren styrtet til Fenbong og banket løs på ham med de gamle armene sine som var sterke ennå. Hun skrek:

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Mordere, det er for lite å drepe dere! Bare vent til våre kommer! ....

— Jaså .... du vil gjerne komme dit igjen! hylte Solikovskij og enda faren bønnfalt ham med hes stemme, slepte han Aleksandra Vasiljevna med seg ut. Hun hadde bare en gammel morgenkjole på seg som hun alltid pleide å sove i og faren fikk så vidt kastet kåpen og skautet ut etter henne.

53. kapitel.

Serjosjka tidde da han ble slått, han tidde da Fenbong vred armene hans bakover og spente ham på pinebenken. Han tidde enda det gjorde uutholdelig vondt i den sårede armen. Og da Fenbong stakk ham gjennom såret med en ladestokk, skar Serjosjka tenner.

Han var ualminnelig seiglivet. Han ble kastet i en eneselle, og han begynte straks å banke til alle kanter for å finne ut hvem som var naboene hans. Han reiste seg på tå og undersøkte en sprekk under taket, — om det ikke gikk an å gjøre den større, bryte ut et bord og komme seg ut, selv om det bare var på gårdsplassen. Han var sikker på at han ville greie å rømme, det samme hvor det var fra, bare han ikke satt bak lås og slå. Han satt og tenkte på hvordan vinduene var fordelt i det rommet hvor han ble forhørt og pint, og om den døra som førte ut på gårdsplassen fra gangen var låst. Å, bare han ikke hadde hatt den sårede armen! .... Nei, han mente ennå ikke at alt var tapt. I disse klare frostnettene kunne en om natten høre artilleridrønnet ved Donets til og med i sellene.

Neste morgen ble han konfrontert med Vitka Lukjantsjenko.

— Nei .... jeg har hørt at han bodde i nærheten av oss, men jeg har aldri sett ham, sa Vitka Lukjantsjenko og så forbi Serjosjka med fløyelsøynene sine. Øynene var det eneste som levde i ansiktet hans.

Serjosjka tidde.

Så ble Vitka Lukjantsjenko ført ut. Og noen minutter senere kom moren inn, fulgt av Solikovskij.

De rev klærne av den gamle kvinnen, mor til elleve barn,

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

slengte henne på den blodige benken og slo henne med ståltråd mens sønnen så på.

Serjosjka snudde seg ikke vekk, han så på hvordan moren ble slått og tidde.

Så ble han slått foran øynene på moren, men han tidde fremdeles. Og til og med Fenbong mistet beherskelsen. Han grep en jernstang fra bordet og brakk den friske armen til Serjosjka over i albuen. Serjosjka ble helt hvit, svetten kom fram på pannen. Han sa:

— Det var det hele ....

Denne dagen ble alle de arresterte fra gruvestedet Krasnodon ført til fengselet. De fleste av dem kunne ikke gå lenger. De ble dratt over golvet og slengt i sellene som var overfylt fra før. Kolja Sumskoj kunne ennå bevege seg, men ett øye var slått ut med en pisk og hadde rent ut. Tosia Jeliseenko, den unge jenta som hadde skreket så full av livsglede da hun fikk se duen som steg opp mot himmelen, Tosia kunne bare ligge på maven. Før hun kom hit hadde de satt henne på en glødende ovn.

Da de så vidt var kommet, kom en gendarm inn i sella hvor jentene satt for å hente Ljubka. Alle jentene og Ljubka selv var overbevist om at hun skulle henrettes .... Hun tok avskjed med jentene og ble ført ut.

Men Ljubka skulle ikke henrettes. Distriktets feltkommandant, general Klehr, hadde forlangt at hun skulle bringes til ham til Rovenki for å forhøres.

Det var den dagen da det var lov å levere pakker til fangene. Det var en stille frostdag, det var ikke et vindpust. Når en øks slo, når det klirret i en bøtte ved brønnen, når noen gikk forbi over snøen, klang det høyt i luften som glitret av sol og snø. Jelisaveta Aleksejevna og Ljusia pleide alltid å komme og levere tingene sammen. De hadde pakket maten i en bylt og tatt med en pute som Volodja hadde bedt om i den siste lappen de fikk, og de gikk bortover stien som var tråkket i snøen over jordet mot fengselet. Den avlange fengselsbygningen med de hvite veggene og med snøen på taket som på skyggesiden lyste blå, fløt sammen med landskapet rundt omkring.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

De var begge to, både mor og datter, blitt så tynne at de lignet hverandre enda mer. En kunne trodd de var søstre. Moren som alltid hadde vært heftig og skarp, så nå ut som om hun bare var laget av nerver og sener.

Alt da de hørte stemmene og så at kvinner med bylter i hendene var stimlet sammen ved fengselet, og ingen beveget seg mot døra, følte de at det var noe galt. Like ved trappa sto som alltid en tysk vakt uten å se på kvinnene. Og på trappa satt en Polizei på gelenderet, kledd i en gul pels. Men han tok ikke imot pakkene.

Hverken Jelisaveta Aleksejevna eller Ljusia behøvde å se etter hvem det var som sto der: de møttes her hver dag.

Moren til Semnukhov, en liten gammel kone sto foran trinnene, holdt en bylt og en pakke fram for seg og sa:

— Ta noe av maten i hvert fall ....

— Det er ikke nødvendig. Vi skal gi ham mat selv, sa politimannen uten å se på henne.

— Han har bedt om et laken ....

— Han skal få en god seng av oss i dag ....

Jelisaveta Aleksejevna gikk bort til trappa og sa med den skarpe stemmen sin:

— Hvorfor blir det ikke tatt imot noen pakker?

Politimannen tidde og brydde seg ikke om henne.

— Vi har ikke hastverk, vi står her til det kommer ut noen som vil svare oss! sa Jelisaveta Aleksejevna og så seg tilbake på de andre kvinnene.

Slik sto de til de hørte skritt fra mange føtter på gårdsplassen, og noen begynte å låse opp porten. Kvinnene benyttet alltid en slik anledning til å kaste et blikk på sellevinduene som vendte ut mot denne siden. Noen ganger fikk de et lite glimt av barna. Kvinnene strømte mot venstre side av porten. Men ut av porten kom flere soldater under kommando av sersjant Bolman, og de begynte å spre kvinnene.

Kvinnene løp til side og kom tilbake igjen. Mange begynte å gråte høyt.

Jelisaveta Aleksejevna og Ljusia gikk til side og så tause på alt dette.

— I dag blir de henrettet, sa Ljusia.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Nei, jeg bønnfaller Gud bare om én ting — at de ikke får knekket vingene hans, at han ikke skjelver for disse hundene, at han spytter dem rett i ansiktet! sa Jelisaveta Aleksejevna. Det klukket hest i halsen hennes, og øynene hadde en uhyggelig glans.

Og i mellomtiden gikk barna til disse mødrene igjennom de siste og mest uhyggelige prøvelser.

Semnukhov sto og sjanglet foran Meister Brückner. Blodet rant nedover ansiktet, hodet hang kraftløst ned. Men Vanja prøvde hele tiden å løfte hodet. Til slutt fikk han løftet det, og han begynte å snakke for første gang på disse fire ukene.

— Nå, klarer dere det ikke? .... sa han. — Klarer dere det ikke! .... Så mange land som dere har tatt .... Dere har mistet æresfølelsen .... men dette klarer dere ikke .... dere er ikke sterke nok ....

Og han lo.

Sent på kvelden bar to tyske soldater Ulja inn i sella. Hodet var kastet bakover, ansiktet var hvitt og hendene slepte over golvet. De slengte henne mot veggen.

Ulja stønte og la seg over på maven.

— Lilja .... sa hun, — løft opp blusen min, det svir ....

Lilja som så vidt kunne bevege seg selv, men som til siste øyeblikk pleide venninnene sine som en amme, rullet forsiktig opp blusen som var full av blod. Hun vek forferdet tilbake og brast i gråt: på Uljas rygg lyste en blodig, femtakket stjerne.

Aldri kommer innbyggerne i Krasnodon til å glemme denne natten — ikke før den siste av denne generasjonen er gått i graven. En ualminnelig blendende og klar avtagende måne sto skrått på himmelen. En kunne se steppen mange kilometer omkring. Det var uhyggelig kaldt. Langs hele Donets i nord flammet det opp ildskjær og det kom drøn fra fjerne slag.

Ingen av de pårørende sov den natten. Og det var ikke bare de pårørende som ikke sov — alle visste at medlemmene av Den unge garde skulle henrettes den natten. Menneskene satt omkring parafinlampene eller i fullstendig mørke i de kalde leilighetene og hyttene sine. Og det var ofte noen som

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

løp ut og lyttet om det ikke var stemmer å høre, eller motordur, eller skudd.

Det var ingen som sov i sellene heller, unntagen de som alt var bevisstløse. De siste som hadde vært til forhør hadde sett at borgermester Stetsenko var kommet til fengselet. Alle visste at borgermesteren pleide å komme foran en henrettelse, når han skulle underskrive dommen . . .

Også i sellene kunne en høre det truende drønnet som rullet langs Donets.

Ulja lå på siden, støttet hodet mot veggen og banket til guttene:

— Gutter, hører dere, hører dere? .... Hold ut .... Våre kommer .... Våre kommer likevel ....

Soldatstøvler trampet gjennom gangen, det slo i selledørene. Fangene ble ført ut i gangen, og så videre ut — ikke over gårdsplassen, men rett ut hovedinngangen. Jentene som satt i sellene i kåper eller varme jakker hjalp hverandre med å få på luene, knyttet skautene. Lilja kledde på Anja Sopova som lå urørlig, og Sjura Dubrovina hjalp sin beste venninne Maja å kle på seg. Noen av jentene holdt på å skrive avskjedsbrev og gjemme dem i tøyet som de etterlot.

Forrige gang hadde Ulja fått rent undertøy. Hun begynte nå å pakke inn det skitne undertøyet. Plutselig holdt tårene på å kvele henne. Hun kunne ikke beherske seg lenger og grep det blodige undertøyet og skjulte ansiktet i det så ingen hørte henne. Slik satt hun en stund i kroken.

De ble ført ut på jordet som lå badet i måneskinn og plasert på to lastebiler. Den første som ble båret ut var Stakhovitsj — han hadde mistet både forstanden og de siste kreftene. Soldatene slengte ham opp på lastebilen. Mange av fangene kunne ikke gå lenger. Anatolij Popov ble båret ut — den ene foten hans var hogget av. Viktor Petrov hadde fått stukket ut øynene, han ble støttet av Ragosin og Sjenja Sjepeljov. Volodja Osmukhin hadde mistet høyre hånd, men han gikk uten hjelp. Vanja Semnukhov ble båret ut av Tolja Orlov og Kovaljov. Etter dem kom Serjosjka Tjulenin som svaiet som et grasstrå.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Jentene ble plasert på den ene lastebil og guttene på den andre.

Soldatene slo opp lemmene på lastebilene og klatret selv opp i de overfylte bilene. Fenbong satte seg ved siden av sjåføren i den første bilen. Bilene startet. De ble kjørt over jordet forbi barnesykehuset og Vorosjilovskolen. På den første bilen satt jentene. Ulja, Sasja Bondarjova og Lilja stemte i:

Tvunget ned av tunge pinsler
fant du heltedøden ....

De andre jentene begynte også å synge. Guttene på bilen bak stemte i. Sangen klang klart i den kalde, urørlige luften.

Lastebilene tok av ved det siste huset og kjørte ut på veien som førte til gruve nr. 5.

Serjosjka satt presset inn til bakveggen på lastebilen og pustet grådig inn frostluften .... Nå var lastebilene kommet forbi sideveien, nå skulle de snart kjøre tvers over dalen. Nei, Serjosjka visste at han ikke hadde krefter til det. Men foran ham sto Kovaljov på kne med hendene bundet på ryggen. Han var sterk ennå, det var derfor de hadde bundet hendene hans. Serjosjka puffet til ham med hodet. Kovaljov snudde seg.

— Vi er straks nede i dalen .... hvisket Serjosjka og pekte til siden med hodet.

Kovaljov så seg tilbake og beveget hendene. Serjosjka satte tennene i knuten. Serjosjka var så svak at han flere ganger falt tilbake mot veggen, badet i svette. Men han kjempet liksom det gjaldt hans egen frihet. Og til slutt greide han det. Kovaljov holdt fremdeles hendene på ryggen og beveget dem litt.

.... Det kommer en som vil hevne,
en som er sterkere enn vi ....

sang jentene og guttene.

Lastebilene kjørte ned i dalen og den forreste lastebilen begynte alt på oppstigningen på den andre siden. Den andre brummet og hoppet og begynte også å kjøre oppover. Kovaljov satte foten på bakveggen, hoppet ned og løp så snøen føyk omkring ham.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Under forvirringen som oppsto, krøp lastebilen opp av dalen og Kovaljov forsvant. Soldatene våget ikke å hoppe ut, de var redde for at de andre fangene skulle løpe sin vei. De begynte å skyte på måfå fra bilen. Fenbong hørte skuddene, stoppet den første bilen og hoppet ut. Også den andre bilen stoppet. Den tynne kvinnestemmen til Fenbong bante rasende.

— Han greide det! .... Han greide det! .... skrek Serjosjka med svak stemme, full av usigelig triumf. Og han brukte de styggeste skjellsord han kjente. Men disse skjellsordene klang nå som besvergelser.

Nå kunne de alt se tårnet på gruve nr. 5, som sto skjevt etter sprengningen.

Guttene og jentene stemte i «Internasjonalen».

De ble alle lesset av i den iskalde badstua ved gruven, og de ble holdt en stund der. De måtte vente til Brückner, Balder og Stetsenko kom. Gendarmene begynte å kle av dem som ennå hadde gode klær og sko.

De fikk anledning til å ta avskjed med hverandre. Og Klava Kovaljova kunne sette seg ved siden av Vanja og legge hånden på hans panne, og behøvde ikke mer å skilles fra ham.

De ble ført ut i små partier og kastet ned i sjakten en for en. Og alle som kunne snakke fikk tid til å si de få ord som skulle bli igjen etter dem.

Tyskerne var redde for at ikke alle skulle dø og de kastet to tippvogner ned etter dem. Men det hørtes stønn fra gruven ennå i flere døgn.

Oleg sto foran Feltkommandant Klehr. Han var hul i kinnene og kinnbenene sto skarpere ut. Han var blitt helt grå i tinningene. Men de store øynene så klart fram under de gylne vippene, enda klarere enn ellers.

Det var ingen sekstenårig gutt som sto foran morderen Klehr som ikke kunne noe annet enn å myrde — det var en ung fører som ikke bare klart så sin vei i livet, men også så sitt folks vei og hele menneskehetens vei. Og han sa:

— Det er ikke dere som er uhyggelige, — dere er alt slått og dømt, — det uhyggelige er det som har avlet dere og som fremdeles avler dere etter at menneskene har levd så

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

lenge på jorden og har nådd så klare høyder .... Barbariets basille fortærer ikke bare sjelen til enkelte mennesker, men til hele folkeslag, den truer menneskehetens eksistens .... Denne barbariets basille er uhyggeligere enn pesten, den kommer til å tære på verden så lenge verdens goder ikke er tilgjengelige for de mennesker som skaper dem, så lenge menneskehetens avskum har en ubegrenset makt over menneskene og alle verdens rikdommer .... Forgjeves prøver disse herrer i snøhvite skjorter å unngå historiens dom. De står alt blodstenket foran domstolen .... Jeg beklager bare at jeg ikke lenger kan slåss i mitt folks rekker, i hele menneskehetens rekker for en rettferdig, ærlig samfunnsorden. Jeg sender min siste hilsen til alle som kjemper for dette! ....

Oleg Kosjevoj ble skutt den 31. januar om ettermiddagen, og han ble sammen med de andre som ble skutt samme dag gravd ned i en fellesgrav.

Ljubka Sjevtsova ble pint helt til syvende februar — de prøvde hele tiden å få henne til å fortelle om koden og radiosenderen. Før hun ble skutt greidde hun å sende ut en lapp til sin mor:

«Farvel, mor, din datter Ljubka stiger ned i den fuktige jorden».

Da Ljubka ble ført ut for å skytes stemte hun i en av yndlingssangene sine:

På de frie viddene ved Moskva ....

Den SS-mannen som førte henne ut, ville at hun skulle knele ned slik at han kunne skyte henne i nakken. Men Ljubka knelte ikke, og tok imot kulen i ansiktet.

54. kapitel.

Innbyggerne i Krasnodon måtte igjennom alle de lidelsene som den flyktende tyske armé førte med seg. Under tilbaketoget plyndret tyskerne husene, fordrev innbyggerne, sprengte gruvene og alle de største bygningene i byen.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Ljubka Sjevtsova døde bare en uke før Den røde armé samtidig dro inn i Krasnodon og Vorosjilovgrad. Den fjortende februar stormet russiske tanks Krasnodon, og like etter dem kom sovjetmyndighetene tilbake til byen.

I ti dager holdt gruvearbeiderne på med å få likene opp av gruve nr. 5. Mennesker strømte til fra alle kanter, og i ti dager vek mødrene til de drepte ikke fra gruven og tok imot sine lemlestede, døde barn.

Jelena Nikolajevna hadde dratt til Rovenki ennå mens Oleg var i live. Men hun kunne ikke gjøre noe for sønnen, og han visste ikke at moren var i nærheten.

I nærvær av Olegs mor og alle slektninger tok innbyggerne i Rovenki Olegs og Ljubkas lik opp av fellesgraven og begravde dem der i Rovenki.

Det var vanskelig å kjenne igjen denne lille, eldete kvinnen med de mørke, hule kinnene, med øyne som uttrykte den dype lidelsen som er særlig utpreget hos sterke karakterer. Det var vanskelig å se at det var Jelena Nikolajevna Kosjevaja. Men det at hun alle disse månedene hadde vært sønnens medhjelper, og særlig sønnens død — hadde åpenbart en åndelig styrke i henne som hevet henne over hennes personlige sorg. Det var som om hverdagens slør som skjulte den store verden fylt av menneskenes kamp, anstrengelser og lidenskaper, var revet vekk fra hennes øyne. Hun gikk inn i denne verden i sønnens fotspor, og en stor vei i arbeid for samfunnet åpnet seg for henne.

I disse dagene ble det oppdaget enda en forbrytelse — graven i parken ble funnet. Da den ble gravd opp sto likene i jorden ved siden av hverandre — først kom hodene fram så skuldrene, kroppene, armene. Blant de døde var Valko, Sjulga og Vdovenko med barnet i armene.

De medlemmene av Den unge garde som ble funnet i gruve nr. 5, ble begravd i en fellesgrav i parken.

Alle medlemmer av Den unge garde som var i live var til stede ved begravelsen: det var Ivan Turkenitsj, Valja Borts, Sjora Arutjunjants, Olja og Nina Ivantsova, Radik Jurkin og andre.

Valja Borts klarte å komme seg hjem fra Kamensk, og Maria

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Andrejevna sendte henne til kjente i Vorosjilovgrad hvor Valja ventet til Den røde armé kom. Valjas far var også i live, han holdt seg skjult hos slektninger i Stalino. Men på denne tiden var Stalino ennå i tyskernes hender, og Maria Andrejevna og Valja visste ikke hvor han var.

Turkenitsj hadde kommet seg over på den andre siden av fronten. Nå hadde han fått permisjon for å besøke sin by. Sergej Levasjov ble drept da han skulle krysse fronten.

Også Stjopa Safonov var død. Han var i den delen av Kamensk som ble tatt av Den røde armé den natten byen ble stormet. Han deltok i kampen og falt.

Anatolij Kovaljov ble gjemt hos en arbeider utenfor Krasnodon. Den mektige kroppen til Kovaljov var så mishandlet at den var et eneste sår. Det var helt umulig å forbinde ham, han ble bare vasket med varmt vann og hyllet inn i et laken. Kovaljov skjulte seg der i noen dager, men det var farlig å beholde ham lenger og han dro til sin familie. De bodde i den delen av Donbass som ikke var befridd ennå den gangen.

Ivan Fjodorovitsj Protsenko tok imot Den røde armé i landsbyen hvor Marfa Kornienko bodde. Derfra hadde han den siste tiden ledet partisanvirksomheten bak fronten. Han fikk hjelp av sin kone Katja, som var lærerinne i Nisjnjaja Aleksandrovka, av gamle Naresjnyj og Marfa og av Marfas mann, Kornienko, som Den unge garde hadde befridd.

Dagen før landsbyen ble inntatt av sovjetstyrkene, gikk Protsenko til landsbysovjetet. Han gikk sammen med den gamlingen som engang hadde kjørt Oleg Kosjevoj og hans familie og som hadde gitt Protsenko klærne sine. I landsbysovjetet var det nå tyske gendarmer og politifolk som hadde rømt fra Donetstraktene. Det var mange folk utenfor, de håpet å få høre om Den røde armé var i nærheten eller langt borte. Og de ville nyte synet av de flyktende tyskerne.

Mens Protsenko og gamlingen sto der, kom en ny gendarm kjørende i slede. Han hoppet ut av sleden like ved gamlingen, så seg omkring med vanvittige øyne og spurte gamlingen fort og urolig:

— Hvor er Herr sjef?

Gamlingen myste og sa:

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

— Ja, han er nok herre, men det ser ut som kameratene våre er etter ham? ....

Politimannen bante, men han hadde slik hastverk at han ikke engang slo til gamlingen. Han bare løp inn i huset.

Tyskerne kom styrtende ut, de tygget mens de gikk. Snart forsvant de på flere sleder så snøen hvirvlet opp etter dem.

Dagen etter dro Den røde armé inn i landsbyen.

Protsenko gikk over Donets med en gruppe partisaner og fant den gamle bilen sin i et steinbrudd ved Mitjakinskaja. Den sto der hel og full av bensin, til og med med reservetanken fylt. Den var evig denne bilen, evig som tiden som hadde skapt den. De første dagene i Vorosjilovgrad, før myndighetene ennå hadde fått biler, misunte alle Protsenko den gamle bilen hans.

Med denne bilen kom Protsenko også til Krasnodon for å hedre Den unge gardes minne.

Han hadde også annet å gjøre der: han måtte gjenreise «Krasnodonkull», få i gang gruvene igjen. Dessuten ville han personlig høre nærmere om Den unge gardes undergang.

Stetsenko og Solikovskij rømte sammen med tyskerne. Men Solikovskij ble igjenkjent, grepet og stilt for domstolen.

Han fortalte om de tilståelser Stakhovitsj hadde kommet med og om den rollen Vyrikova og Ljadskaja hadde spilt.

Ved Den unge gardes grav sverget deres kamerater som var i live å hevne sine venner. Et provisorisk minnesmerke ble reist — en enkel treobelisk med navnene på alle kjemperne i Den unge garde som var falt for fedrelandet.

Her er disse navnene:

Oleg Kosjevoj, Ivan (Vanja) Semnukhov, Uljana (Ulja) Gromova, Sergej (Serjosjka) Tjulenin, Ljubov (Ljubka) Sjevtsova, Anatolij Popov, Nikolaj (Kolja) Sumskoj, Vladimir (Volodja) Osmukhin, Anatolij (Tolja) Orlov, Sergej Levasjov, Stepan (Stjopa) Safonov, Viktor Petrov, Antonina (Tosia) Jeliseenko, Viktor (Vitka) Lukjantsjenko, Klavdia (Klava) Kovaljova, Maja Peglianova, Aleksandra (Sasja) Bondarjova, Vasilij (Vasia) Bondarjov, Alexandra (Sjura) Dubrovina, Lida Androsova, Antonina (Tosia) Matsjenko, Jevgenij (Sjenja) Mosj-

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

kov, Lilja Ivanikhina, Antonina (Tonia) Ivanikhina, Boris Glovan, Vladimir (Volodja) Ragosin, Jevginij (Sjenja) Sjepeljov, Anna Sopova, Vladimir Sjdanov, Vasilij (Vasia) Pirosjok, Semjon Ostapenko, Gennadij Lukasjev, Angelina Samosjina, Nina Minajeva, Leonid Dadysjev, Alexander Sjitsjenko, Anatolij Nikolajev, Demjan Fomin, Nina Gerasimova, Georgij Tsjerbakov, Nina Startseva, Nadesjda Petlja, Vladimir Kulikov, Jevgenija Kijkova, Nikolaj Sjukov, Vladimir Sagorujko, Jurij Vitsenovskij, Mikhail Grigorjev, Vasilij Borisov, Nina Kesikova, Antonina Djatsjenko, Nikolaj Mironov, Vasilij Tkatsjov, Pavel Palaguta, Dmitrij Ogurtsov, Viktor Subbotin.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

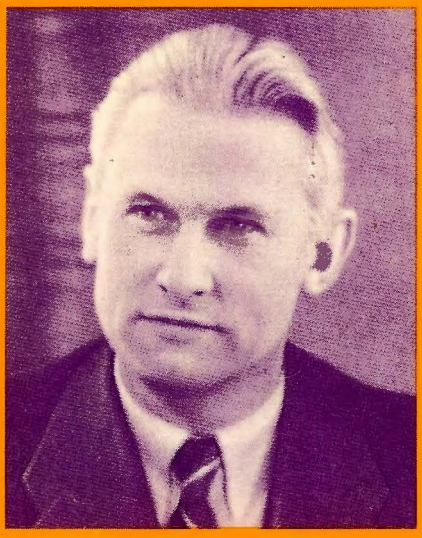
Pris kr 54,

Et storverk om sovjetungdommens kamp mot de tyske nazistene.

«Den unge garde» er en verdenskjent og uhyre spennende roman om sovjetungdommens væpnede motstandskamp mot de tyske okkupantene. Begivenhetene i boka er hentet fra virkeligheten. Den vesle gruvebyen Krasnodon i Donetsbekkenet i Ukraina ble hærtatt av tyskerne i 1942. Ei gruppe ungdommer dannet en illegal motstandsorganisasjon som de kalte «Den unge garde», ledet av medlemmer av det kommunistiske ungdomsforbundet. Tyskerne og de lokale quislingene fikk svære problemer når ungdommen gikk til aksjon med propaganda, sabotasje og likvidering av torturister.

«Den unge garde» ble til slutt oppsporet og tilintetgjort av tyskerne. De unge jentene og guttene ble forferdelig torturert og henrettet, men de holdt stand og møtte døden med løftet hode. Etter frigjøringa av området ble de unge patriotenes innsats kjent over hele landet. Fem av dem — Oleg Kosjevoj, Ivan Semnjukov, Uljana Gromova, Sergej Tulenin og Ljuba Sjevtsova — ble tildelt landets høyeste utmerkelse for tapperhet, hederstittelen Sovjetunionens helt.

Disse og mange andre unge motstandskjempere møter du i denne boka. Forfatteren har ikke nøyd seg med å lage ei reportasjebok. Han har skrevet sagaen om en hel generasjon sovjetungdommers kamp for det sosialistiske fedrelandet, mot tysk imperialisme og nazisme.

Forfatteren *Alexander Fadejev* (1901 - 1956) ble født i den vesle øst-sibirske byen Kimry. Han gikk inn i kommunistpartiet som syttenåring, sloss mot Koltjaks hvitegardister i Sibir og deltok i Den røde armés kamp mot de utenlandske intervensjonsstyrkene. Fra disse opplevelsene hentet han stoffet til de første bøkene sine.

Under 2. verdenskrig var Fadejev krigskorrespondent. Storverket hans fra denne perioden er den boka du nå holder i hendene.

«Den unge garde» ble trykt som føljetong bl.a. i det kommunistiske ungdomsforbundets dagsavis «Komsomolskaja Pravda» i 1945. I 1946 ble Fadejev tildelt Stalinprisen for den. Samme år ble han valgt til generalsekretær i det sovjetiske forfatterforbundet.

Nettpublisering ved Forvaltningsorgan for AKPs partihistorie (www.akp.no) 2020

Oktober